

e 2004 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506 București, B-dul
I.C. Brătianu nr. 6, el. 7, ap. 33, O.P. 37; P.O. BOX 1 – 728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

*O lume dispărută: patru istorii personale urinate de un dialog cu
H.R. Patapievici /* Paul Cernat, Ion Manolescu.

Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir.

— Iași: Polirom, 2004

464 p.; 19 cm (Ego-grafii)

ISBN: 973 – 681 – 499 – 8

I. Cernat, Paul

II. Manolescu, Ion

III. Mitchievici, Angelo

IV. Stanomir, Ioan

V. Patapievici, Horia-Roman

94 (498) Printed in ROMÂNIA

Paul Cernat Ion Manolescu Angelo Mitchievici Ioan Stanomir

O LUME DISPĂRUTĂ

Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.R. Patapievici

POLIROM 2004

Cuprins

Falsă prefață 7

Paul Cernat

Supraviețuirea sub un clopot de sticlă 9

Ion Manolescu

Colecția mea de obiecte pierdute și amintiri inutile... 131

Angelo Mitchievici

Trecutul care va veni 163

Ioan Stanomir

Diminețile unui băiat cuminte 325

Dialog cu H.R. Patapievici 381

Falsă prefață

Am reunit în volumul de față câteva istorii personale despre o perioadă trăită „la firul ierbii” și relatată din perspectiva unor oameni pentru care sfârșitul comunismului ceaușist a coincis cu sfârșitul adolescenței, iar Vârsta de Aur a copilăriei s-a suprapus peste perioada de apogeu a Epocii de Aur. Patru filme de epocă, urmate de un dialog pe marginea lor, în care experiența demolărilor, a represiunii, a penuriei generalizate stă alături de experiența pionierei, a practicii în producție, a mirajului televiziunii bulgare, a fi/un lor, a casetelor audio schimbate pe sub mină în curtea liceului, a filmelor semiclandestine la video și a deriziunii care a însoțit victoria socialismului asupra lui însuși. Patru ferestre întredeschise către *o lume dispărută*, patru voci, patru experiențe și patru perspective ale unor supraviețuitori care au trăit-o de pe margine. Un document subiectiv al unor tineri care au avut privilegiul și, totodată, ghinionul de a-și fi trăit „cei mai frumoși ani” la o răspântie dramatică a istoriei. Însă, dincolo de orice implicație etică și de orice efect literar, miza noastră a fost să aducem la suprafață câte ceva dintr-un continent scufundat în subconștientul colectiv al prezentului. Prin aceste secvențe autobiografice legate de copilăria și adolescența noastră de până în 1989 nu ne-am propus să justificăm socialismul și comunismul. Liderii comuniști s-au folosit de tot ceea ce putea justifica acest regim și în primul rând de copii, de adolescenți. Nu ne-am propus nici să facem un rechizitoriu, ci doar să ne eliberăm de povara unei epoci rememorând-o, privind în față trecutul pentru a-i putea înțelege mai bine metamorfozele prezente. Ceva din procesul de constituire a identității noastre personale în comunismul târziu a trecut și în paginile volumului de față. Am simțit îngrijorarea părinților și efortul lor de a ne proteja, pe cât posibil, de mizeria și falsitatea lumii în care trăiau. Ne-am pierdut prematur inocența politică, iar ceea ce am descoperit în jur nu a fost „o lume minunată”, cum spunea un cântec al vremii, ci o lume alterată, sufocantă, cu tot mai puține spații de normalitate și de evadare. Dacă există o nostalgie, ea privește, poate, amintirea *altei lumi*, care s-a prăbușit sub ochii noștri și sub degetul unor indicații prețioase. Din rămășițele ei și ale comunismului crepuscular, căruia cei din generația noastră i-au fost ultimii martori, am alcătuit această carte. Poate că pragmatismul dur și indiferența față

de trecut atribuite, pe drept sau pe nedrept, celor mai tineri decât noi nu sunt decât rezultatul firesc al prăbușirii utopiilor și iluziilor autiste, al infantilizării bătrânicioase în care, până la un punct, am fost crescuți. Credem însă că experiența noastră cotidiană – o experiență a deformării – e în măsură să ofere și o „lecție” de alt tip, vorbind despre ceva ce mulți preferă să uite sau să ascundă pentru a putea merge mai departe. Rădăcinile sunt amare – formula lui Zaharia Stancu se întoarce împotriva intențiilor lui...

Orice existență are zonele ei de lumină și de umbră, cele luminoase nu sunt în acest text un argument în favoarea epocii care tocmai a trecut. Refugiile din calea aberației sistemului au produs, de multe ori, aberații reactive. Microistoriile cotidiene trăite de copiii și adolescenții de atunci s-au desfășurat sub presiunea crescândă, tot mai greu suportabilă, a „istoriei mari”. Ne-am dori ca textele să fie citite nu de un judecător, ci de cineva capabil să înțeleagă sensul relativității lor. Am tăcut despre unele aspecte din propria biografie și am dezvăluit altele. Cei de vârsta noastră vor recunoaște, cu siguranță, atmosfera unui cotidian familiar, dar pentru cei care nu păstrează amintiri directe de atunci totul e, deja, ficțiune. Prin istoriile adunate aici am dorit să deschidem și să închidem o poartă către un trecut magic, atroce sau tandru, știind foarte bine că el nu va putea fi niciodată recuperat până la capăt.

Autorii

Paul Cernat

Supraviețuirea sub un clopot de sticlă

Familiei mele și mie însumi, celui de atunci.

„... și câte alte ziduri din zilele noastre nu vor deveni, odată, tot atât de fantastice...”

G. Bacovia, *Amăgire*

„It’s a mistery to me / The game commences / For the uzual thing / Is plus expanses”.

Dire Straits, *Private investigations*

„Într-adevăr, deși conștient de tot ce se întâmplă, nu pot să fac nimic, nu joc niciun rol, sunt jucat”.

Eugène Ionesco, *Prezent trecut, trecut prezent*

„Viața e un meci la categoria grea Cea mai bună lovitură rămâne eschiva”.

Paraziții, *Categoria grea*

După douăzeci de ani, „întâmplările în irealitatea imediată” a comunismului târziu s-au voalat ca niște fotografii de album. Azi, când am ocazia de a reveni asupra lor, imaginile și detaliile încep să se șteargă din memorie. Toate acestea nici nu ar fi meritat povestite dacă n-ar avea semnificația unui document de epocă – o epocă prezentă într-un fel sau altul în sentimentele unora dintre noi, în mentalul actorilor ei și al urmașilor lor. Am dat cuvântul scris celui care atunci nu se putea exprima decât în spațiul securizant al familiei și am căutat să găsesc o coerență, un sens în conglomeratul de reminiscențe incerte, de amintiri aproximative, de imagini, de experiențe cotidiene din copilărie și adolescență. O „grea moștenire” de epocă e și resentimentul care întunecă, uneori, rememorarea. Sigur, textul de față este o autoficțiune – suspectă, pe undeva –, ea trebuie citită deci cum grano salis. Revizitarea depozitului personal de vechituri sau de materiale refolosibile nu se vrea a fi numai o recuperare, ci și o încercare de a înțelege, o secțiune în antropologia unei vârste pe care, spre deosebire de alții, nu am trăit-o în necunoștință de cauză.

Privind înapoi înspre cei 17 ani petrecuți în comunism, observ că existența mea a prins contur sub semnul marginii, al periferiei citadine, la intersecția mai multor lumi, copil de intelectuali și băiat de cartier. Bucureștean prin naștere și „domiciliu stabil”, am trăit de la cinci luni până la trei ani, apoi cea mai mare parte a vacanțelor, în mahalaua muncitorilor petroliști din Domnișori-Gara de Vest a Ploieștiului și, sporadic, în capătul celălalt al orașului, peste pârâul Dâmbu, tocmai în Bariera Bucov, într-o vilă veche și șubredă de lângă o întreprindere de Recuperare, Recondiționare și Refolosire a fierului vechi. Lumea de ieri supraviețuia în plină construcție socialistă. În București, am locuit (locuiesc și acum) spre capătul de sud al cartierului Drumul Taberei, într-unul din blocurile construite în perioada „destinderii” – patru etaje, proprietate personală, cu garaje la demisol.

Pe atunci, la începutul anilor '70, bărbații vorbeau între ei cu

„tovarăşe”, „domnule” sau „nea”, femeile îşi ziceau „tovarăşă” la serviciu, dar între ele îşi vorbeau cu „doamnă”, „madam” sau „coană”. Străzile erau pavate cu piatră cubică şi pe ele treceau biciclete, păcănitore motorete Mobra cu fum gros, motocicletele cu ataş, căruţe, Wartburguri şi Trabanturi de carton poreclite, ruseşte, „malenkaia bâzdâgania pâ-r-pâr na uliţa”, Volkswagen-uri broscuţă, Škode buzate, Volgi masive şi negre ca nişte sicrie de demnitar comunist, Lade sovietice boante, modestele Dacii 1100 bej şi nou apărutele Dacia 1300. Bărbaţii purtau şapcă de proletar, cuşmă ţurcană şi bască, iar femeile, basma sau căciuli de lână, îmbrăcămintea era modestă şi austeră. Pe locul unde în 1971 s-a construit blocul meu fusese câmp cu mirişti, ceva mai încolo, printre case pe care nu le-am apucat, întorcea troleul 90, se vedeau departe cazărmile din Ghencea.

The black hole

Primele amintiri sunt legate însă de locuinţa în care „am deschis ochii”, o casă modestă, cu grădină, pod, magazie şi curte, antreu şi verandă a unor unchi în vârstă, ambii pe atunci proaspăt pensionari din zona Ploieşti-Vest, chiar vizavi de actualul stadion Astra (pe atunci IUC sau UZUC, după numele întreprinderii de utilaj chimic). Stadionul ultramodern de azi era un teren înconjurat de bozii, cu o tribună improvizată pentru jocurile unei echipe de mahala, finanţată din cotizaţiile muncitorilor. Imagini de album estompate şi senzaţii – periferii rămase aproape neschimbate dintre războaie şi chiar de mai-nainte. Câmpurile vinete ale Gării. Rafinăriile plumburii pâlpâind departe. Marele parc păărăginit al Sălii Sporturilor (clădirea unde se antrenau pionierii locali pentru Daciade, mitinguri şi defilări), acolo culegeam de pe jos castane şi prindeam fluturi în crângul dinspre vechiul cartier boieresc. Cimitirul Bolovani, năpădit de vegetaţie. Țigănia, cu coşmeliile ei multicolore de chirpici şi gunoaie. Țigăncile care treceau pe uliţă cu mure, zmeură, simiţi şi fistic. Cartierul muncitoresc de partid, vilele sale cu verandă şi muşcate în fereastră. Bodegi cu române de Ionel Fernic şi cântece de pahar. Labirinturi de ulicioare înguste şerpuiind printre magazine de lemn, livezi şi case bătrâneşti în *calcio-vecchio*, cu grădini de flori, mari livezi încălcite, bolţi de viţă-de-vie, lămâi şi zorele. Mirosul de păcură şi lemn ud.

Străzi cu pietriș și pompe de apă (numele sună vechi și muzical – Sondelor, Cașin, Murelor, Rudului, Domnișori), piața Cioceanu, cu toneta de înghețată și librăria veche unde, la cinci ani, mi-au cumpărat prima carte, romanul medieval *Renart vulpoiul*, Alimentara veche, o prăvălie scorojită din 1916, cu obloane de metal vișiniu, miros de cafea vărsată și DERO – lumea *fin desiecle*, de târgușor levantin de provincie supraviețuia spectral și domestic în prezentul socialist. Primii trei ani am trăit „sălbatic”, în „casa bunicilor”, scuiam, mușcam, înjuram copiii de pe uliță și îi goneam pe toți musafirii, fie ei rude, care pătrundeau în Edenul curții unde vegetam visător sau mă jucam cu indienii de plastic. „Să plece, să cadă-n gaura neagră!” Gaura neagră, *the black hole*, era întunericul în care căzusem din brațele cuiva încercând să sting, de unul singur, lumina de la întrerupătorul din camera cu carpetă indiană, spaima fondatoare – am purtat-o și la București, când priveam prin orificiile gurilor de canal întâlnite în cale și loveam, în trecere, lacătele tuturor garajelor de la blocuri. În mahala învățasem să mă bat și să-njur, ascunzându-mă de puradei și tăvălindu-i pe copiii muncitorilor petroliști. Bătrânii veniți la noi în vizită mă învățau cântece de pahar – „Tanțo caii mei să moară/ De nu te-oi fura diseară/ în papuci de căprioară/ Să bag mahalaua-n boală...”, „Magdaleno, spune drept/ Cine te-a mușcat de piept” sau „Te cunosc după sandale/ Cenușăreaso/ Că ești fată de locale/ Cenușăreaso...”. În seri vinete mă plimbam până la capătul străzii Domnișori, în câmpul Gării de Vest, să văd trenurile trecând înspre munte. Departe, peste miriști, dealurile albastre ale Vălenilor. Rafinăriile de la Brazi licăreau roșii. Arcadia – nu era o lume idilică, dar din coconul meu contemplativ așa am perceput-o până târziu. La trei ani, părinții m-au readus la bloc – paradisul autist se destrămase brutal, lăsând să se vadă o lume nouă, aparent fără ieșire. Speriat de clădirile de beton, am încercat să fug, dar am fost prins și, domesticit, am început să descopăr teritoriul cu nume ciudate, „Moghioroș”, „Ho Și Min” ...

Nu pierdusem însă contactul cu „lumea veche” – evadam acolo în vacanțe, plonjam din lumea pionierilor lui Mircea Sântimbreanu în lumea lui Ionel Teodoreanu. Revenirile „medeleniste” alături de unchi, mătuși, veri și prieteni aveau semnificația unor băi de nostalgie prin

care îmi alimentam tonusul identității și fantasmelor unei apartenențe „retro”. Nu știu cât îmi alegeam lecturile după asemănarea cu lumea din jur, dar lumea începea să semene cu ce citeam.

Spaimele unui șoim al patriei

Ca și revoluția din decembrie 1989, cutremurul din 4 martie 1977 m-a găsit în fața televizorului. Mă uitam cu părinții la un film bulgăresc, *Dulce și amar*. Am auzit țipete când s-a stins curentul și lustra a început să se legene. Nu mai știu cum am ajuns jos, pe scări, în fața blocului. Toată lumea era strânsă afară, speriată, asfaltul încă se ondula. A urmat aventura întoarcerii pe scări, prin întuneric. Și începutul unei lungi serii de coșmaruri. În lunile următoare mi-au ajuns la urechi, alături de nume ale victimelor, Toma Caragiu, Doina Badea.

Ivasiuc, Bocăneț, Veronica Porumbacu, vești neliniștitoare (probabil legate de „replicile” politice ale cutremurului, greva minerilor din Valea Jiului, mișcarea Goma) pe care aveam să le înțeleg abia mai târziu. În toamnă, urma să merg la grădiniță.

Grădinița 94 era ascunsă printre blocuri ca o oază într-un labirint de alei, aproape de locul unde Strada Târgu Neamț întâlnește parcul „Moghioroș”. Pe atunci, clădirea ei pătrătoasă, înconjurată de blocuri, tufe și scuaruri cu nisip și scrâncioburi, mi se părea un fel de centru misterios al lumii, greu accesibil din orice direcție. Era ca și când după colțul unei străzi cunoscute s-ar fi deschis, brusc, un tărâm paralel, neliniștitor. „Celălalt tărâm” – o expresie care mă înfiorase în timp ce citeam, în Petre Ispirescu, basmul meu preferat, *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Am învățat să citesc la patru ani și jumătate. Prima – cum să-i zic – „experiență de lectură” a fost cartea de bucate a Sandei Marin (mama îmi citea rețetele, iar eu le memoram instantaneu, comparându-le cu textele celelalte), apoi am început să frunzăresc cele patru volume ale Dicționarului Enciclopedic Român, ediția 1965. Paginile păstrează încă mângălele pe care le făceam cu creionul, desene cu struguri și pești, dar și un aforism: „Peștele cel mare înghite pe cel mic”. La grădiniță, ai mei hotărâseră să mă înscrie doar în „grupa mare” (5 – 6 ani), preferând să mă țină doi ani acasă în loc să mă înscrie, după tipic, la „grupa mică” (3 – 4 ani) și mijlocie (4 –

5 ani). Mersul la film, în cartier, cu grupa, doi câte doi, băieței și fetițe. Proiecțiile de diapozitive și animație (între ele, unul mi-a provocat săptămâni de-a rândul coșmaruri cu muzica lui stranie, obsedantă. Visam mereu blocuri galbene, scorojite. Ajungeam în spatele blocurilor unde, dindărătul unor dughene de lapte, ieșeau babe cu chipuri verzi, de o urâtenie înspăimântătoare, făcându-mi semne cu mâna. Mă trezeam urlând de groază. Nu rezistam în „zona crepusculară”, simțeam nevoia să fug, să revin la suprafață). Aveam, din când în când, momente de absență, din care mă trezea glasul tovarășei „Ce faci, vizezi?” Pe atunci purtam părul lung, eram un puștiulache încruntat și bătaș. Mușcam, scuipam și înjuram. După modelul serialelor americane de sâmbătă seara, aveam obiceiul de a-mi săruta pe gură micuțele colege. Dar înainte de orice, mi-a rămas în memorie ziua în care am fost făcut „șoim al patriei”. Era primul an în care această formă de militarizare politică a preșcolarilor fusese introdusă de Ceaușescu. Am primit cipilică albastră, cravată triunghiulară, cămașă portocalie, ca la Salubritate, pantaloni albaștri și revista *Arici pogonici*. La început, costumul – care luase locul rochițelor albastrii – nu era obligatoriu decât în momente festive, după câteva luni însă nu ne-au mai primit fără el. Odată cu explicarea semnificației fiecărei piese vestimentare, după un instructaj despre însemnătatea organizației în devenirea celor mai mici fii ai patriei – întâi șoim, apoi pionier, apoi utecist, apoi, când te faci mare, comunist –, ne-au pus să învățăm imnul „Șoimii patriei, șoimii patriei/ Spre lumină vor zbura” și noul imn de stat, introdus chiar atunci, în 1977, *remake* la *Tricolorul* lui Ciprian Porumbescu, pe versurile lui Ceaușescu. Eram puși să le cântăm în fiecare zi, la venire și la plecare, adunați laolaltă. Mai înainte, am primit însă și un alt instructaj, în familie. „Ai grijă ce vorbești cu copiii, la grădiniță și în fața blocului, oriunde. Vezi că o să fie unii care o să te tragă de limbă. Taci din gură, nu spui nimic. Știi că ascultăm *Europa Liberă*. Să nu pronunți *niciodată* cuvântul ăsta. Nu e voie. Noi facem asta pentru că nu e bine ce se-ntâmplă în țară. Să nu spui *niciodată* ce vorbim acasă și că-l înjurăm pe Ceaușescu. Și dacă îi auzi pe unii că spun bancuri cu Tovarășul sau că vorbesc despre el, taci din gură, zi că la noi nu se vorbește așa ceva. Copiii sunt mici, dar îi pun părinții lor să afle ce se

vorbește în casele altora”. „Și ce dacă?” „Părinții copiilor care întreabă pot să fie milițieni sau securiști, tu n-ai de un’ să știi, că ești mic. Ei sunt mulți și nu-i știi niciodată cine sunt, oricine poate să te pârască. Și dacă află că ascultăm Șopârla sau că-l înjurăm pe Ceaușescu ne bagă la pușcărie sau ne omoară, pun mașina să dea peste noi. Tu nu știi de ce sunt în stare *ăștia*”. Odată, în timp ce la noi acasă era nu știu cine în vizită, am intrat în cameră pastîșînd o voce cunoscută, „Aici e radio Europa...”, neștiind că avem musafiri. Am înghețat de spaimă și am fugit tremurînd. Mai târziu am înțeles că și securiștii, mai ales ei, ascultă *Europa Liberă*, dar din alte motive, ca să-i urmărească pe cei de-acolo, pentru ca apoi să te întrebe dacă asculți și ce. Tot părinții mi-au explicat și cum e treaba cu imnul „Trei culori”, că în realitate e „ce le țin ca sfânt odor”, dar să-mi țin gura. Mă speriasem. Mă interesa tot ce ținea de politică, dar eram la vârsta când descopeream lumea prin întrebări. „Și ce-i aia să mori?” „Păi, nu mai vezi, nu mai auzi, nu mai vorbești, nu mai gîndești, nu mai simți nimic, și asta pentru totdeauna”. Era prea mult. Mîntea mea nu putea să accepte neantul, dar am avut de atunci certitudinea că *astare* cel mai rău lucru care ți se poate întîmpla, că pînă și un infern infinit, dar concret, e preferabil. Singura existență certă era *aici* și tot ce trebuia să fac era să mă conserv ascunzîndu-mă, agățîndu-mă de realitatea din jur și apărîndu-mi intimitatea de agresiunea ei. Am ajuns să-mi „sacralizez” eul și să-mi secretizez intimitatea. Și am avut revelația a ceea ce am știut dintotdeauna – anume, că lumea există prin mine. „N-o să las pe nimeni să afle cine sunt. O să fiu *eu* mai șmecher decât ei”. Frica de moarte, de „absolut” și de pierderea în colectiv m-a făcut imun la înregimentări, inhibîndu-mi însă inițiativa și curajul de a mă opune pe față, introvertindu-mă schizoid.

Dimineța, când începea programul la grădiniță, ne puneau să cîntăm imnul și să jurăm. Eu înjuram în gînd – învățasem să înjur încă de la Ploiești, îi învățam și pe alții sau făceam schimb de experiență – și mă conformam, rînjind supus. După ce tanti Rita ne aducea mîncarea de prînz, urma somnul de după-amiaza, obligatoriu pentru copiii care erau luați de părinți acasă doar sîmbăta și duminica. Rămăși în chiloței, după ce se jucau de-a mama și de-a tata și „de-a fantomele”

sau făceau umbre chinezești” pe perete, șoimii se urcau în pătuțurile de fier și povesteau ce au făcut acasă. Atunci am văzut că lucrurile se desfășurau exact așa cum îmi spusese ai mei – cred că tot de atunci mi se trage inaderența la tot ce înseamnă ritual colectiv. Mi s-a făcut frică, nu știam cum să scap. Am început să mint. Noroc că mama venea mereu să mă ia acasă de la ora două, aranjând apoi cu educatoarea să mă treacă la program redus. Îmi era din ce în ce mai greu să fac față provocărilor inocente ale micuților tovarăși... „Spuse lu’ tovarășea” avea să fie formula cel mai des auzită de mine până târziu, la sfârșitul școlii generale. „Să-l iubiți, copii, pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, el e părintele vostru”. „Copii, trebuie să învățați, când veți crește mari, să fiți gata în orice moment să vă dați viața pentru patria noastră, pentru cauza partidului și a poporului”, ne spuneau instructorii de la Casa Pionierilor și Șoimilor Patriei, întrerupându-ne din exercițiile cu cântece, desene, poezii, jocuri și construcții din plastilină. Mă simțeam ca un spion parașutat în spatele liniilor inamice și uitat acolo, obligat să-și ascundă adevărata identitate.

Am făcut parte nu numai din prima promoție de șoimi ai patriei și din primul contingent care a învățat *Tricolorul* național-comunist ca imn de stat, dar și din prima promoție care n-a mai intrat la școală de la șapte ani, ci de la șase, în conformitate cu noua lege a învățământului. Zadarnic s-au zbatut ai mei să mă amâne medical, în noiembrie 1978 îmbrăcam uniforma de școlar cu matricola 992.

„Cunoscătorul Neantului”.

Uneori numai, o revoltă surdă răbufnea, ca atunci când refuzam să joc *din principiu* „Țară, țară, vrem ostași / Pe cine?”, un joc în care cel ales de grup era tras afară din cerc de către ceilalți, încercând zadarnic să opună rezistență... Simțeam o respingere organică față de ideea de sacrificiu suprem, cine-mi cerea asta devenea automat dușmanul meu personal. Nu voiam să fiu soldat, nici măcar general, ci unul dintre aceia care – asemeni cardinalilor Richelieu sau Mazarin – făceau legile războiului și, de la adăpostul culiselor diplomatice, îi dominau chiar și pe regi. Idealul meu – care a prins să se coaguleze atunci – era să fiu „eminența cenușie”, care nu acționează direct, lăsându-i pe alții să se expună și să-și asume vanitatea și responsabilitatea comenzii – aș fi

vrut să-i pot influența, subtil, pe cei care comandă, să fiu un „secretar al zeilor”. În *Legende de Olîmpidui* mă identificam cu Hermes, iar din Homer, cu vicleanul Ulise, nu cu viteazul Ahile, îmi plăceau vulpoiul Renart și lupul Ysengrin din bestiariul romanului medieval. Frica și simțul dreptății mă învățaseră să fiu însă rezonabil și rațional, să-mi cunosc limitele. Citisem în Ana Comnena despre doi generali bizantini, viteazul Belizarie și lașul Narses – luam partea celui din urmă, „totul e să supraviețuiești”. Nu eram de acord fără amendamente cu ce spunea Coșbuc în *Decebal către popor* – „Dar nu-i tot una, leu să mori/ Sau câine-nlăntuit”, în mine se cristaliza deja o psihologie a antieroului. Dintre „mușchetarii” lui Dumas, preferatul meu nu mai era acum D’Artagnan, ci subtilul, intrigantul abate Aramis, ultimul supraviețuitor din *Viconte de Bragelonne*... Și identificarea cu eroul din filmul (și cartea) *Contele de Monte Cristo*. Suferisem văzând că Edmond Dantes o pierduse pe iubita lui, Mercedes, iar ideea de a te întoarce după douăzeci de ani de temniță, de a evada croindu-ți drum săpând neștiut un canal de fugă pe dedesubt, de a te răzbuna pe acel Fernand Mondego care te-a condamnat pe nedrept, m-a „marcat”. Din trilogia dumasiană preferam *După 20 de ani*, iar din *Moartea regelui Arthur*, ciclul cavalerilor Mesei Rotunde, de Thomas Malory, țineam cu vrăjitorul Merlin și cu „sarazinul” Sir Palomides. Ceva mi s-a părut însă în neregulă cu codurile aristocratice prezente în unele romane – cu codul onoarei în special. Faptul că oamenii se omorau în duel pentru te miri ce ofensă (Pușkin însuși fusese omorât astfel de unul pe care îl chema... Dantes) mi se părea odios. A-ți da viața *de bunăvoie* în numele unui principiu, asta nu... Abolirea duelului fusese, cu adevărat, o victorie a civilizației. Mă amuza să mint zicând „pe cuvânt de onoare”, iar la școală – „pe cuvânt de pionier”. Socializarea devenea astfel o simulare și o disimulare continuă, un exercițiu cotidian al minciunii și al ascunderii. Treptat, am început să descopăr mândria de a fi laș, de a-mi asuma slăbiciunea. Un exercițiu fariseic, în care se ascundea, întors pe dos, orgoliul luciferic. „Eu sunt singurul care nu vrea ce vor alții, singurul care recunoaște că e fricos, laș și fraier” – jocul la zero, care, în jocul de cărți numit Renz, echivalează punctajului maxim. Plăcerea de a te ști dușmanul necunoscut al unui sistem precis definit.

La urma urmei, n-avea importanță cum mă credeau ceilalți, treaba lor. În sinea mea, îmi băteam joc de oricine și orice, inclusiv de mine însumi. Din fragedă copilărie, am avut „damblaua” de a-mi pune întrebări ultime, de a „filosofa”, de a căuta să înțeleg „cum funcționează” oamenii, lumea, care sunt resorturile și instinctele care-i pun în mișcare. Un mic filosof *en herbe* al „neliniștii metafizice”, care nu găsisese însă soluția în sacrificiu, ci – dimpotrivă – în supraviețuirea *lucidă* cu orice preț, în „răspărul” defetist față de tot și toate. Ceea ce-mi doream era să trăiesc veșnic *aici*, în această viață pe care o consideram nu numai irepetabilă, ci și singura posibilă. Cosmosul eram eu, însăși ideea de Dumnezeu devenea accesibilă pentru că existam eu care să o gândesc... Vorbeam despre toate astea cu unii copii de la bloc, obsedați și ei de întrebări asemănătoare. Începusem să trăiesc deja în haloul de protecție al literaturii înghițite fără rețetă. Țicneala provenea și din faptul că îl citisem de mic pe Eminescu (de când am început să vorbesc ai mei mă învățaseră versuri din el) și că îl „înțelesesem”, voiam să fiu „geniu”. Eram hipnotizat de *Scrisoarea I* și de *Glossă*. Citeam prin prefete despre schopenhaueriana „voință de a trăi”, despre lupta oarbă a instinctelor. Aveam tot felul de „viziuni”, „intuiții cosmice”... Aveam vertijuri citind cosmogoniile eminesciene („La-nceput pe când ființă nu era, nici neființă...”). Analogii monstruoase între tot și toate proliferau în toate direcțiile, iar combinația dintre intuiția infinitului și intuița neantului îmi dădea atacuri de panică, senzația insuportabilă din coșmar, când cădeam în vid și mă trezeam căutând disperat să mă agăț de ceva material, palpabil. Când am auzit că poetul a înnebunit mi s-a făcut frică și n-am mai vrut să fiu „genial”. Am devenit deci „lucid” și rezonabil, ca Des Esseintes din romanul lui Huysmans, incapabil să trăiască până la capăt în excentricitatea artificioasă a izolării. Mă identificam cu *Ivan Turbincă* și cu *Toderică* al lui C. Negruzzi, eroii care trișaseră moartea pentru a trăi veșnic aici, pe pământ. O carte în care m-am proiectat până la obsesie, ca și în năzdrăvana „maimuță de piatră” din romanul inițiativ și eroicomic *Călătorie spre soare-apune* al chinezului U Ceng En (pentru cine nu știe – o maimuță născută dintr-o piatră pornește decisă în căutarea elixirului nemuririi, îl găsește primind mai întâi

ordinul de „Cunoscător al Neantului”, apoi îi bate măr pe zei – Bodhisattve, Arhați – și pe Lao Dze, schimbând stăpânirea celestă și proclamându-se „Marele înțelept Egalul Cerului” spre a le împărtăși maimuțelor de jos secretele celor de sus, pariază apoi cu Buddha că, printr-o pasă magică, va ajunge într-o clipă la capătul lumii – unde își face demonstrativ nevoile – dar se trezește în palma zeului, victimă a iluziei programate de acesta și, închisă drept pedeapsă în Muntele Celor Cinci Elemente, va fi eliberată după multe milenii de pelerinul Suen Dzang pentru ca, împreună cu câțiva companioni condamnați pentru păcatele lor la reîncarnări penibile, să ducă în India, peste Himalaya, sutrele taoiste, biruind 81 de monștri. Finalul, plicticos ca orice *happy-end*, nu-mi plăcuse, preferam maimuța rebelă din prima parte, atent la sfatul de nemurire al patriarhului din peșteră: „Nu irosi, păstrează bine/ Izvoarele vieții tale/ Broasca țestoasă fie-ți pildă/ Și șarpele-ncolăcitor”). Memoram vârstele la care ajung plantele, mamiferele, reptilele, păsările, peștii și, în tabelele cronologice, scriitorii de toată mâna...

Jocuri de-a măcelul

Până prin clasa întâi – poate a doua – am fost un copil ciufut și agresiv, „sălbaticul” încerca să se apere de civilizație cu pumnii. La început, îi înjuram de mamă și îi băteam pe toți puștii din fața blocului care-mi ieșeau în cale. Pe unul, viitor rugbyst, mai mare cu doi ani decât mine, l-am mușcat până la sânge de mână, și doar intervenția disperată a maică-sii l-a salvat de furia mea. Totul – până odată însă, când un tip mai solid m-a „liniștit” dând, efectiv, cu mine de pământ. În școala generală am încercat să-l bat după „careu” pe un copil masiv și arogant, dar am constatat cu stupefacție că loviturile mele se pierdeau fără efect în masa de grăsime. Tipul mi-a proptit un pumn în nas de m-am dus pe spate. Am încercat să revin, cu același rezultat. „M-am scos”, în cele din urmă, cu un „gata, șefu” și mi-am jurat în barbă că n-o să uit asta niciodată. După nici doi ani, ajunseseam să mă tem, la școală, și de umbra mea, iar „bagabonții ăia mari” mă îngrozeau. La bloc, în grădina cu perdele de copaci și arbori de liliac din capătul străzii, se organizau frecvent concursuri de trântă rituale. O vreme am fost redutabil, până când, pe la zece ani, am constatat că nu numai băieții

ceva mai mari deveneau greu de pus jos, dar și cei mai mici ca vârstă începeau să se dezvolte fizic mai repede decât mine, astfel încât ca să-i dobor trebuia să recurg la procedee „neconvenționale” – zgârieturi, mușcăături, lovături „sub centură” etc. Când am văzut că supremația mea începe serios să se clatine, m-am retras – pentru că nu mai puteam fi cel mai tare pe terenul ăsta, trebuia să mă mut în alt plan din care să-i pot domina. Devenisem un copil firav și nervos, un mecanism inhibitor îmi afecta mecanismele de creștere, repliindu-mă asupra propriei inferiorități creșteam odată cu țara...

Perioada războinică s-a prelungit cu bătăile între blocuri, începute cu jocuri gen „uliii și porumbeii” și continuate cu „pac-pac-ul” (unde foloseam, pe lângă pistoacu apă și „mitraliere” chinezești de jucărie care făceau zgomot, sarbacane de plastic din care suflam cornete de hârtie cu ac în vârful). „Războaiele” – gen „Dacii și Romanii” sau „Turcii și Românii” – se desfășurau după modelul seriei filmelor „cu haiduci” (*Răzbunarea haiducilor*, *Haiducii lui Șapte cai*) realizate cu mari actori, de la Emanoil Petruț la Florin Piersic, după scenariile lui Eugen Barbu, dar mai ales pe modelul superproducțiilor lui Sergiu Nicolaescu, uneori chiar cu replici din ele („în nemernicia mea... ca un câine turbat... am mușcat mâna care m-a hrănit”, „Un fleac... m-au ciuruit... nu credeam că doare – oyea”). Zorro și Tarzan erau modele mai puțin emulate. Câteodată un copil, cocoțat pe lada de gunoi, trâmbița ce înțelesese de la televizor „Româniafilm prezintă... De om, Tarzan și legendar!”. Disputele aveau loc și între „scări”, exista o segregare între primele patru, mai „active” la bloc, și ultimele două, cu locatari mai retrași, mai apropiați de „blocul țiganilor”, Bll, cu oameni sărmani, care abia se construise alături. Orice particularitate a „blocului” sau a „zonei” crea o identitate în spatele căreia copiii se baricadau – TD-urile grenă, cu zece etaje, A-urile noastre lungi, cu patru etaje și garaje, TD-urile roșii și TS-urile albe, cu zece etaje, care „o să cadă la alt cutremur”. Mi-era frică să trec prin fața altor blocuri, găștile lor numeroase, strânse pe bancă în fața scărilor, se uitau urât, înarmate cu pari de brad, sarbacane și „crâcane”. Jocurile copiilor (inclusiv cele „cu indienii” sau cele de noroc, „Macao”, „Popa Prostu”, „Păcălici”, „Piticot”, „Autodrom” și „Animale din continente”) se

desfășurau colectiv, în grupuri de 10 – 20 de persoane, uneori și mai multe, discuțiile din fața blocului – la fel. Fiecare bloc își avea armata, cu șeful și locotenenții ei. Iarna, bătele proveneau de la brazii de Crăciun – pardon, de la „pomii de iarnă”, cum li se spunea oficial, aruncați în spatele cazanelor de gunoi. Existau „soli” care se duceau să anunțe blocului advers „declarația de război”, la sfârșit cineva ridica „steagul alb”, un băț în vârful căruia flutura o cârpă, un maiou rupt sau un chilot tetra. Luptele erau violente, începeau cu hipjlituri românești – „înainte, flăcăi!” –, aveau loc în jurul „cazematelor” – igluuri de zăpadă iarna – și ajungeau până în fața scărilor „inamicului” („reduta”). Deseori erau folosite praștii, iarna bulgări, băgăm și pietre în ei sau petarde cu carbid în tuburi de spray consumate. Unul dintre momentele mele de glorie a fost când am reușit să-i arunc în zăpadă, peste balustrada scării mele, pe doi rivali destul de puternici, dintr-un bloc vecin. N-am mai repetat acest gest „eroic”, mă băteam tot mai rar și numai când eram sigur de victorie. Conflictele interblocuri se manifestau extrem de intens în jocurile de fotbal, când se strângeau zeci de puști din fiecare tabără. Cei de la blocurile străine nu aveau – cu puține excepții – ce căuta în jocurile noastre (și invers), blocul era un sat autarhic, o comunitate semirurală, guvernată de un protecționism marcat de locatari prin gardurile duble de nalbă, metal, sârmă și ghimpi. Când un necunoscut trecea singur pe aleea noastră, copiii, dar și maturii îl „legitimau”, îl întrebau ce vrea și, de obicei, îi goneau „de unde a venit”, să nu distrugă verdeța sau să tulbure liniștea publică (programul de siestă dura până la ora cinci, când locatarii ieșeau toți, pe bănci, la „discuții obștești” și table). În economia acestei „comunități”, numeroșii informatori ai Securității aveau rol de „gura satului”, „testau” opiniile politice și, vorba celor de la grupul „Divertis”, serveau drept zvoneri și răspândaci, se întâlneau în garaje conspirative și luau inițiative administrative. Erau foarte curioși, te întrebau „unde ai fost nea cutare?”, „ce-ai mai luat?”, „unde te duci”, „cine e ăla care a fost pe la tine”, stăteau toată ziua afară atenți la tot ce mișcă și ce trece, bârfa tradițională era astfel reciclată. Unii erau știuți, câteodată se recomandau chiar ei ca atare, alții nu, prezența lor era însă continuă și familiară – „oameni de lângă noi”, în

rețele de solidarități de tip clan, bine cimentate...

Jocurile de-a măcelul" s-au stins treptat sub presiunea agenților luptei pentru pace; și copiii „meseriașilor” dăduseră stingerea, vorbeau mereu despre amenințarea nucleară, nu mai trebuie să ne jucăm cu asta, acum, când americanii și rușii amenință soarta planetei, hai mai bine să ne jucăm de-a pacea sau de-a nava cosmică.

Mă uitam la tot programul TV, până și la cele mai cretine emisiuni agricole, mă interesa totul. La Ploiești, „în casa

2 – 4 bunicilor”, urmăream, alături de ei, bătrânește, tot programul TV. Cel mai mult îmi plăceau discursurile televizate ale ambasadorilor din țările lumii a treia cu ocazia zilei lor naționale, în 1981 a vorbit – memorabil – ambasadorul Indoneziei, spunea mereu „Suharto-Pula. Ceaușescu-Pula. Suharto-Ceaușescu-Pula”. Nu știu ce înseamnă „Pula” în indoneziană, probabil pace, dar în română totul suna perfect. În anii care au urmat, ambasadorul nu și-a mai ținut cuvântarea televizată decât fără sonor.

Satisfacția plină de curiozitate cu care urmăream la televizor înmormântările marilor șefi de stat comuniști. Ca prin ceață îmi amintesc de înmormântarea tovarășului Josip Broz Tito, prietenul RSR dispărut la 88 de ani. Am asistat fericit la moartea lui Brejnev, îngânând triumfal (în surdină) marșul funebru din Piața Roșie de la Kremlin, am privit la televizor sosirea delegației române... Scenariul s-a repetat la moartea lui Iuri Andropov, auzisem la *Europa Liberă* că era cam reformator și îi plăcea jazz-ul. Când mureau marii șefi de stat comuniști, la „aici București, România” dădeau numai muzică simfonică și marșuri funebre câteva zile, aproape tot timpul. L-am văzut înscăunat pe Cernenko, un moș obosit, după numai un an Cernenko era condus pe ultimul drum, lăsând loc tânărului Mihail Gorbaciov, cel însurat cu frumoasa Raisa care o complexa pe coana Leana... Oricum, atâția morți la Kremlin erau de natură să-ți zguduie sentimentul eternității sistemului. „Când o crăpa și Ceaușescu?”, îmi întrebam părinții. „Asta ne-ngroapă pe toți, că-i face mereu transfuzii cu sânge de copil, și după ce moare el îl aduce pe bețivul de fiu-su”.

Micul ecran pentru cei mici

Farmecul crepuscular al acelei epoci vine, pentru mine, din

interstițiile ei, din resemnarea cuminte cu o realitate care părea eternă, din *kitsch*-ul ei mărunț, domestic, sentimental, clișeizat. Basmele animate japoneze după *1001 de nopți*, cu lampa lui Aladin, „Sindobato”, djinni și covorul fermecat.

Povestiri din pădurea verde, cu marmotele lor blajine, spanacul miraculos al lui Popeye Marinarul, care-l făcea din ciuca bățăilor – superman, cu grasul „negativ” Bluto și cu aschilambica iubită măslinie Olive (Popeye, cu luleaua între fesele bărbiei, a fost intens folosit de propagandă în perioada introducerii „alimentației raționale”, când oamenii trebuia să mănânce cât mai puțină carne și cât mai multe ierburi). Duiosia calofilă, feerică și noblețea generoasă a animalelor lui Walt Disney, căpriorul *Bambi*, *Doamna și vagabondul*, cu dragostea cățelușei „aristocrate” pentru dulăul „plebeu”, dansul pe un jazz îndrăcit al muzicanților felini din *Pisicile aristocrate*, un fel de muzicanți din Bremen *sui generis*, *101 dalmățieni*, *Cartea junglei*, simpatica panteră neagră Bagheera, tigrlul Shere Khan („țineam” cu tigrii în fața leilor) și dansul lui Baloo cu Mowgli pe muzica lui Louis Prima (prin el și prin Armstrong am descoperit jazz-ul) în paralel cu lectura mult mai „serioasă” din Kipling. Rățoiul Donald, cu glojgăitul lui supărat, năucul Mickey Mouse, Woody, ciocănitorea buclucașă cu răs diliu, Felix, motanul cu ochi bulbucăți, Speedy Gonzales și șucara panteră roz (preferata mea) erau eroii jucăuși, Fred și Barney (cei din epoca de piatră, călare pe Dino) și pinguinul Chilly Willy erau eroii civilizatori. Filme de animație de lung metraj rula la cinematograful pentru copii Doina, *Călărețul fără cap* și *Vrăjitorul din Oz*, alături de filme „cu actori” precum *Alice în țara minunilor* sau *Micul prinț* (pe care-l dădeau des duminica la „Lumea Copiilor”). Cele mai rudimentare și mai infantile erau, evident, desenele românești. Grațioasa Mihaela, fetița cu fundițe de la 1001 de seri cu care se deschidea programul la ora 19 00, când copiii cuminiți mergeau la culcare. Bălanei și Miaunel, Pătrățul, Pic și Poc, „cei mai labagii din bloc”, cum le spuneam noi, derbedeii... Nici „Leka noci deja” de la televiziunea bulgară nu era mai breaz, acolo nici măcar nu erau desene, doar niște păpuși dezarticulate. Mult mai haioase erau polonezele Lolek și Bolek sau sovieticul *Lupul și Iepurașul* („Nu, zaiet! Nu, pagadi!”, ți-arăt eu ție,

iepure!)), care făceau deliciul nostru și în liceu. Părinți, copii și bunici, oameni serioși fugeau în case când se dădeau „desene”, se uitau îndeosebi la zbanghiile desene americane cu Tom și Jerry. Eu țineam mereu cu Tom, motanul umilit de șoarece, și cu „exploataatorul” Lup, batjocorit de Iepuraș. Mai era și „umanistul”, „pacifistul” omuleț al lui Gopo, care sădea flori pe Marte, și personajul Puf Pufos al lui Petre Ghelmez, din emisiunile pentru pionieri și șoimi „Lumea copiilor” ... îmi amintesc cu plăcere *Gala desenului animat*, prezentată cu voce blândă de minunata Viorica Bucur. Ascultam fermecat istoricul filmelor. Genericul din *Parisul vesel*, cu motanul Jaune Tom privind fix către viitoarea victimă – șoricelul legat la ochi, și către telespectator... în ochiul stâng îi apărea o țintă mobilă, te privea și pe tine prin ecran, ghearele motanului se ascuțeau, părul de pe spinare și coada i se zbârleau, din capătul cozii se aprindea explozibilul și când numărătoarea inversă lua sfârșit urma saltul și explozia încheiată cu prinderea șoricelului și cu apariția genericului... Spre sfârșitul deceniului nouă, genericul a fost retras, regimul percepușe mesajul subversiv al scenei, jocul de-a șoarecele și pisica al propagandei televizate cu telespectatorul... *Gala*, pentru care sâmbăta chiuleam toți de la școală, fusese redusă de la o oră la doar cinci-zece minute. Atracția de duminică era, indiscutabil, *Cascadorii râsului*, comedii clasice cu burlești Stan și Bran îmbroscându-se cu frișcă într-o bătaie generalizată, stângaciul Chaplin, impenetrabilul Malec, sau cele mai noi, cu zăpăucul Norman Wisdom. Când cineva striga pe geam „cascadorii”, toată lumea din fața blocului fugea la televizor. Citeam și în presă seriale despre istoria marilor vedete ale ecranului. Mai erau și comedii cu „jandarmul” năuc Louis de Funès și cu simpaticul dințos Fernandel, cele românești, stângace și primitive, *Nea Mărin miliardar*, *Brigada Diverse la munte și la mare*, *western-urile* neaoșiste cu „dolarii și ardelenii” sau remarcabilul, „subversivul” *Operațiunea Monstrul*, cu patru pescari mincinoși (Marin Moraru, Octavian Cotescu, Ovidiu Schumacher și Toma Caragiu) în căutarea unui legendar pește-somn.

Odată cu moartea suspectă a lui Tudor Vornicu a dispărut serialul american cu păpușile Muppets, principala atracție a emisiunii „La sfârșit de săptămână”. Cel mai mult îmi plăceau moșii miștocari

care comentau totul din lojă, apoi cinicul corb Gonzo și inventatorul trăsnit dr. Bunsen cu discipolul său cretin – ceilalți erau de decor, fraierul broscoi Kermit, iubita sa obeză și geloasă, purceaua Piggy cu ochi bulbucați, ursul Fozzie... Adorabile erau dialogurile cu invitații pop, *folk* sau *country* ai păpușilor, de la militanta comunistă Joan Baez până la delicata Julie Andrews și la tandrul Kenny Rogers. De timpuriu am început să „citesc” cu atenție ideologia emisiunilor radio-TV, comentam în fiecare zi, pasionat, „politică anti „acasă, cu părinți, ajunseseam mult mai „radical” decât ei. Urmăream „în două viteze” spectacolele – cu un ochi priveam naiv divertismentul, cu altul detectam, suspicios și lucid, manipularea afectivă, mă identificam spontan, „țineam” cu personajele „dușmănoase”, „capitaliști” etc. Cu cât detectam mai bine propaganda subliminală, cu atât mă simțeam mai mândru de inteligența și acuitatea mea, visam să ating „perfecțiunea” în materie de „detectivism ideologic”, eram vigilent ca un procuror jdanovist pe dos. „Avizat” din familie, începusem să urmăresc cu atenție mizele difuzării acestor seriale occidentale, selectate abil ca să strecoare mesaje anticapitaliste „educative”. Aveam, ca să zic așa, discernământul bine educat în materie de propagandă; având o bună mobilitate asociativă și o intuiție pe măsură, îi identificam rapid stereotipurile, „țineam” de fiecare dată cu personajele declasate, parșive, cu „exemplele negative”. (Interesant este că după 1990 au fost reprogramate în triumf „emisiunile-mituri” eliminate atunci, de parcă televiziunea de până în 1985 ar fi fost un model). Asta mi-a creat un nou complex de superioritate, eram, desigur, excepția „conștientă” de manipulare, „alesul”, iar ceilalți – vorba lui Noica – „indivizii statistici”, personaje înconștiente care nu-și pun întrebări despre „sensul existenței” și despre resorturile ce pun în mișcare lumea. Aiureli. Dintre emisiunile de cultură generală îmi plăcea veterana „Teleenciclopedia”, priveam vrăjit „frumusețile montane ale patriei” din emisiunea lui Alexandru Satmari, „Din cartea naturii” și urmăream cu sufletul la gură emisiunile despre încercările alpiniștilor de a cuceri cele mai înalte culmi ale planetei, munții Himalaya. La altele, inclusiv la emisiunile de propagandă, mă uitam de curiozitate și în lipsă de altceva mai bun (totdeauna m-a *distrat* grotescul ideologic, cam în felul

în care copiii „normali” rid uneori, sadic, de cei „handicapați”). Într-un anume sens, Ceaușescu și recitatorii lui erau mai caraghioși decât „cascadorii râsului”, cu deosebirea că, în cazul lor, nu râdeam dezinteresat, „de plăcere”, ci ca să-mi împlânzesc prin mișto frica, disprețul și ura. Gusturile mele erau, altfel, extrem de „eclectice”, nu mă voiam a fi „un om dintr-o bucată”, ci un „cameleon cu o mie de fețe” care „scapă tuturor printre degete”, imaginile mele favorite erau caleidoscopul și păpușile rusești Matrioșka. Aveam slăbiciune pentru romănțele care sentimentalizau despre „lumea de altă dată”, o lume pe care mi-o închipuiam rafinată și elegantă, mă uitam, deci, la *Crizantema de aur*. Eram „doctor” în muzică ușoară pentru că n-aveam acces la altceva sau nu știam unde să caut, mă uitam, deci, la *Șlagăre în devenire* (un fel de Karaoke), la *Steaua fără nume* și la concursurile ceaușiste de la Mamaia, înjuram lingușelile partinice ale prezentatorului țepos Octavian Ursulescu, șlagărele senile ale mamaiei comuniste Camelia Dăscălescu, ceea ce conta era însă ideea de concurs, cu *suspense*-ul ei și posibilitatea de a „evalua” critic concurenții după abilități, „pasiunea” de a comenta cu părinții în fața televizorului... Cântărețele cu rochii largi, până peste genunchi, stăteau țepene ca bețele, pe loc, abia se legănau pudic din umeri, „nu cumva s-o complexeze sexual pe curva aia bătrână de coana Leana”. Unele soliste (Marina Scupra sau Carmen Rădulescu) aveau o anumită proștețime – puber, le urmăream visător... îmi plăcea că Elena Cârstea „cânta englezește” și că Dida Drăgan țipa extatic ceva care semăna a rock tradus după străini. Deși omniprezenta muzică populară mă enerva teribil (mai ales „folclorul nou” național-comunist, buciumașii și taragotiștii, miorlăielile lui Dolănescu și chiuielile oltenești ale Mariei Ciobanu, „am o țară ca o floare cu combine pe ogoare, măi-măi”), mă uitam la concursul *Floarea din grădină* (din nou *suspense*-ul concursurilor, plus speranța de a vedea ceva „autentic”, precum teleormăneanul Liviu Vasilică). Irina Loghin și Maria Ciobanu chiuind și legănându-și alene torsul opulent, „Ni-i partidul bun părinte/ Ceaușescu-i președintee/ Măi-măi!”, scoțând, în același timp, discuri porno cu „porcării” pentru nunți și cântece cu Bălălau – le ascultam la magnetofonele din mahalalele Ploieștiului. Preferam muzica

lăutărească a lui Gabi Luncă și a formațiilor Azur, Generic, Albatros, Frații Pește... Auzeam mereu în cartier „piese de rezistență” – *Inimă de țigancă, Mona*, sau „Nu sunt prost, dar/ Nici deștept/ Sunt ca orice om”, sau „Gata cu țăranii/ S-au emancipat/ Nu mai sunt neică țăranii/ Ția de-altădat”...

O atracție specială era cu *maskă, fără maskă*, un adevărat spectacol, unde plăcerea era să ghicești vedeta care se deghiza, cu talent, într-un personaj de teatru. Sau tragerile Loto Pronoexpres, cu colivia care se învârtea, lăsând din când în când să cadă o bilă cu un număr înăuntru. Mă distra alcătuirea zbanghie a mascotei „Iliuță Pronosport”, păpușa de lemn cu burta alcătuită dintr-o minge de fotbal. Mă enervau în schimb „brigăzile artistice satirice” de muncitori, educativ-comuniste, dar emisiunile de „critică socială” și scheciurile de „satiră și umor” – evident, antibirocratice și antiburgheze, pe model Baranga – aveau umanitatea lor zâmbitoare, pe muzică de jazz vesel, îi știam pe toți actorii (unii dintre ei foarte buni, „clasici”, care făceau și din rahat bici). Eram mereu în căutare de detalii de viață umane, „spontane” și „distractive” (ca în *Tanța și Costel*), dar și de prezumtive „fitle” la adresa regimului. Mă uitam la „aspectele negative” prezentate „educativ”, benign și cu țârâita, la emisiunea lui Marin Traian, *Un zâmbet pe 16 milimetri* de la „Album duminical” (cu genericul ei zbanghiu „Tibidibidiba”), la *Reflector* sau la răstită emisiune-anchetă printre „declasați” și „paraziți” a trioului Carmen Dumitrescu-Anca Fusariu-Alexandru Stark (ah, ce simpatici erau paraziții ăia!). Mă holbam plin de voluptățile grotescului la plenare, numărând și cronometrând ovațiile, pândind o lozincă nouă, contabilizând greșelile de limbă și anticipând stereotipurile cu „dezarmarea” – cu aceeași „curiozitate” urmăream emisiunile ghidonate ceaușist de Marius Teicu sau de Mihai Mălaimare (*Titanii din Titati*), prietenii copiilor, emisiuni muzical-coregrafice gen „copiii României doresc pacea”, cu pioniere cu fundițe topăind prin parcuri și cântând cristalin versuri despre „copilăria noastră fericită”. Nu rezistam nici în fața grotescului cazon de la *De strajă patriei*. Procedam precum bătrâna țigancă din groapa de gunoi „Valea Plângerii” (despre care citisem într-un reportaj interbelic al lui Geo Bogza), ce lua castraveții acri dintre picioarele porcilor

intrați în putrefacție, îi ștergea de mizerie și mușca din ei cu poftă. La radio ascultam amuzat vocea moale a lui Emil Burlacu de la *Răspundem ascultătorilor*, anunțând profesori cu nume moi, Arcadie Percek, Edmond Nicolau sau Hadrian Daicoviciu. Nu ratam teatrul la microfon pentru copii și pentru adulți, iar serile imitam, la mișto, vocea cavernoasă care anunța genericul emisiunii *Memoria pământului românesc*.

Filme educative

Când eram foarte mic, mă uitam în *weekend* la un film de film, *Cavalerii Apocalipsului*, în care cele patru personaje simbolice apăreau într-un laitmotiv mut. Mai târziu, mă dădeam în vânt după marile saga cu exploratori ca Marco Polo – întoarcerea sa ca *ultim supraviețuitor* după lungi peregrinări prin imperiul lui Kublai Khan mă impresionase puternic, cum mă impresionase în epopeea sovietică a taigalei, *Siberiada*, „moșul veșnic” ascuns în pădure, supraviețuind tuturor generațiilor. Duminica „băgau” filme „cu animale”, „buni sălbatici” și sclavi africani – „balaarii lu’ nea Nicu” – precum *Tarzan*, *Daktari*, *Coliba unchiului Tom* și *Rădăcini*, cu celebrul sclav Kunta-Kinte, sau adaptări după Jules Verne. O pondere substanțială o aveau Bildung-ecranizările după „literatura clasică universală”, de la Shakespeare, Dickens și Galsworthy (splendidele producții ale BBC-ului) la Romain Rolland (*Jean-Cristophe*) sau serialele biografice romanțate despre mari artiști – Leonardo, Cervantes, Balzac, Verdi, Gershwin... (filmele românești despre Luchian, Enescu sau Porumbescu erau incomparabil mai slabe). Splendoarea lor venea din evocarea fastului, rafinamentului și decadenței ultimei aristocrații – către finele anilor '80, urmăream, copleșit, sumbra *saga* poloneză *Norii negri*, cu bătrâna Barbara Niehcik supraviețuind, senil, primului război mondial, într-o lume complet diferită de neguroasa revoluție de la 1848, când era fetiță. Mă impresionau cel mai mult momentele în care artiștii, bătrâni, mureau.

Serialele cu ilegaliști, producții ale Casei de filme 4. îmi plăcuseră și mie *Pistruiatul* și *Roșcovanul*, cu ilegalistul Andrei, alias Sergiu Nicolaescu, rostogolindu-se, rănit, în podul Casei de proletar a Pistruiatului. *Eroii nu au vârstă*, cu vioaia Rodica Horobeț. *Piciul*, cu figura emaciată, chinuită, a lui Lazăr Vrabie. Unele aveau titluri

frumoase, *Străzile au amintiri...* Ce îmi plăcea la aceste filme nu era atât picarescul tip Gavroche, ci mai ales atmosfera de târg vechi, ca în Ploiești vacanțelor, cu flașnete și negustori strigând „la *Universul*, neamule!”. Filmele cu grofi maghiari hohotind dement, după război, în castele păărăginite pline de cutii muzicale, în vreme ce comuniștii conduceau severi lupta pentru Eliberare. Sau romantismul desuet, ușor cinic al peliculei *Dunărea albastră*, cu Liviu Ciulei și Irina Petrescu. Întunecata *saga* istorică a Mușatinilor, pusă în scenă duminica la TV de Sorana Coroamă-Stanca pe urmele trilogiei *Apus de soare* a lui Delavrancea era și ea, întrucâtva, pe gustul meu, tot datorită „decadentismului” ei. Defilează prin fața ochilor amintirii și marșalele superproducții istorice ale ceaușismului (coproducția *Dacii*, cu împerecherea finală dintre femeile băștinașe și asupritorii romani, *Mihai Viteazul*, unde se vedeau ceasurile electronice ale actorilor, *Nemuritorii*, cu cântecul pe muzică de Phoenix al eroilor îngropați până la gât în pământ „Lasă-lasă-lasă-lasă / Că ajungem noi acasă / Laaasă!”), meschinele urmăritori milițiști cu *Dacii* 1300 sau fugărirea bandiților prin poduri și pivnițe (nu ca la americani, pe autostrăzi și prin hangare), serialul românesc de sâmbătă seara, „hollywoodianul” *Lumini și umbre*, melancolia muzicii de estradă a lui Sile Dinicu. Eroii cei mai simpatizați de mine erau, de obicei, trădătorii („în nemernicia mea”), borfașii gen Lăscărică, polonicul cu care Ismail, alias Jean Constantin, „dădea la cap” în *toate pânzele sus*, scuipatul semințelor lui Mărgelatu din *Drumul oaselor*, banditul „diplomat” din *Rădăcinile sunt amare*, moacele boierilor fanarioți, replicile zbanghii ale infractorilor... Toate filmele comuniste și „teatrele TV” de marți seara aveau pentru mine un sfârșit trist, iubeam burghezii, paraziții, sabotorii, aristocrații decrepiți – victimele, pe cei slabi care erau totdeauna înfrânți. Bietul Vasile Nițulescu, memorabil în rolul unui reacționar senil și scăpătat după 23 august – „Eu le-am spus – Ocupați gările!

— Dar cine să m-asculte...” Priveam piesele cu maiștri și îngândurați secretari de partid dând indicații morale novicilor pe șantiere și luându-i părințește după umeri („Spune, Bejane, care-i baiul?”), cu marinari care luptau cu puhoaiile, cu ingineri agronomi care, abandonându-și confortul cosmopolit de la oraș și soția luxoasă,

se întorceau în sat („iarba verde de acasă”), unde se stabileau, muncind fericiți și însurându-se invariabil cu tânăra și sfioasa învățătoare după ce participau la rentabilizarea CAP-ului, luptând cu stihiiile naturii și trecând printr-o iluminare, primind partidul în inimă ca pe un biostimulator ideologic ultraperformant. Finaluri apoteotice – astăzi, satul nostru, cândva un cătun prăpădit, a devenit oraș, fruntaș în producție etc. Virilitatea comunistă se călea ca oțelul pe șantier, zăgăzuită la baraj de gestul cochet-șăgalnic al tinerei stagiare („până-aici, George”). Mă exaspera acest sens unic al istoriei, eterna reîntoarcere în satul colectivizat, nu se putea și altfel? Sau „dezbaterile etice” cu ingineri stagiați, juni primi „trimiși la greu”, la baraje și în topitorii etc., sabotăți de câte un putred birocrat și povățuiți de inginerul-șef și de secretarul de partid, răzbind natura și demascând sabotorii, pentru a se căsători apoi cu copila unui frust fruntaș în producție. Mai erau filmele cu boxeri care, duși inițial în ispită de manageri străini, se dădeau pe brazdă, sau cele cu securiști în căutare de sectanți și spioni americani (*Haina de piele*), cu ingineri timizi pe care colegii de secție îi căsătoreau sau în care o Matcă de familie veghea, în numele valorilor ancestrale, la moralitatea și prolificitatea urmașilor în prag de divorț (deh, decretul...). Ce trist eram că dragii mei eroi negativi, cu care mă identificam, pierdeau întotdeauna, visam la un triumf al negativului, al deriziunii absolute. Însă, dacă filmele propagandei ceaușiste „de actualitate” mă agresau personal (le resimțeam ca pe o amenințare de viitor, *asta* mă aștepta și pe mine, brazda sau șantierul), aveam o perversă atracție „estetică” față de filmele „cu ilegaliști”, poate pentru că dobândiseră deja o patină spectrală, de epocă. Și apoi, prin partea lor de umbră, prin „negativul” lor de clișeu fotografic, ele aduceau în scenă o lume dispărută, măruntă și umană, cu prăvălii și flașnete, cu vânzători ambulanți și grădinițe cu flori (iar devin idilic...), mă rog, lumea Belle Époque pe care o regăseam și în romane, în cântecele lui Gică Petrescu, Dorina Drăghici, Nicolae Nițescu și Ioana Radu, în documentarele din *Drumuri printre amintiri* ale lui Aristide Buhoiu, în lumea lui Spirache din *Titanic vals*, și a bătrânelor din *Gaițele*, în adaptările după Caragiale și Tudor Mușatescu, în filmele cu Birlic... Un trecut din prefabricate – există însă

o poezie a manechinelor, a marionetelor dezarticulate, a lui Așchiuță, Arlechino și Burattino, un amestec de Cehov și Bruno Schulz. *Om bogat, om sărac, Dallas, Kojak, Visuri destrămate* sau ecranizări englezești despre „capitalismul sălbatic”, cu medici luptând, în cartiere proletare, împotriva mizeriei și exploatării, ispitiți de bogătașe isterice... Apăreau însă efecte perverse. Banditul Falconetti sau cinicul miliardar JR Ewing deveniseră cele mai populare personaje (mai puțin pământul puternic și tandru de Bobby – Patrick Duffy, ai cărui pectorali dezgoliți răvășeau gospodinele; aveam să-l revăd la TVR prin '85, în serialul SF-ecologist *Omul din Atlantis*). Îmi plăceau enorm *music-hall-urile* americane cu Ginger și Fred, *Cântând în ploaie*, *seninul Sunetul Muzicii* cu Christopher Plummer și simpatica Julie Andrews, filmele cu Spencer Tracy, Katherine Hepburn, Bette Davis, Henry Fonda, Rock Hudson și Elizabeth Taylor (*The Giani*), epopeile americane ale epocii jazz-ului, dar și *Un tramvai numit dorință*, cu Marilyn Monroe și Tony Curtis, sau cele cu debarcarea în Normandia, patina lor *retro* și cosmopolită, splendida *Casablanca* („play it again Sam!”), goticul elegant din *Rebecca* după Daphné du Maurier, victorianul *Marile speranțe*, cu domnișoara Havisham, bătrâna hidoasă închisă în camera cu pânze de păianjen. Treptat, filmele anglo-americane s-au redus ca frecvență, la un moment dat mai dădeau la TVR doar niște seriale de propagandă anticapitalistă cu un inspector Kaziński, pe urmă nici pe-acelea. Cel din urmă serial occidental de pe TVR-ul ceaușist a fost, în 1987, brazilianul *Bulevardul Paulista*, despre marea mafie din Sao-Paolo, mult comentat în fața blocului. Ultimii ani de comunism aduseseră exclusiv filme „din țările socialiste”, din Albania, Coreea de Nord și din „lumea a treia”.

Livrești. „Mărire și decadență”.

Sunt – ce să fac? – unul dintre „copiii cumiți” ai Epocii de Aur, care și-a trăit livresc copilăria, prin lentila magică, fantasmatică a cărților. Citeam multă literatură *fin de siècle*, literatura semănătoristă a „târgurilor”, cu „vechi boieri”, proză de Sadoveanu, Gârleanu, Iorga, Brătescu-Voinești, Dimitrie Anghel, Calistrat Hogaș, proză de călătorie (în vacanțele din nordul Moldovei, „sadovenizam” mental intens) ... De când fusesem adus în Drumul Taberei am fost atras de biblioteca

destul de bogată pe care o alcătuisese, în timp, tatăl meu, șef de lucrări la Politehnică și cititor împătimit de romane și istorii (interesant, pasiunea pentru citit mi-a întreținut-o mai ales el, deși mama era „filoloagă”, profesoară de rusă și română la o școală de suburbie). (Și) în materie de citit, părinții mă răsfățau ca pe un copil unic ce eram. Inițiativele îmi aparțineau însă mie, citeam haotic, alandala, ce îmi cădea în mână, îi târam după mine pe ai mei într-o librărie aflată vizavi de blocul unde locuiesc (s-a desființat în 1995). Acolo, cumpăram – nu știu de ce – de la raioanele cu „preț redus” volume ciudate de poezie ale unor autori de care nu auzisem, *Orion* de Geo Bogza, *Ora Jântânilor* de Ion Vinea, versuri de Nina Cassian, Adrian Maniu, Romulus Vulpescu... M-au hipnotizat de la bun început – în timp ce le răsfoiam – straniețea lor, ritmul sincopat, dizarmonia creatoare de neliniște și angoasă. Probabil, m-au atras și formulările de sfârșit de lume, precum bogzianul „Murise Emil Isac/ Lucian Blaga mai trăia”, din care deduceam că, în mijlocul dezastrului, mai exista totuși un ultim supraviețuitor... Am plonjat, instinctiv, într-un imaginar al fanteziei decadente. Mi se părea, apoi, interesant felul ăsta de a scrie poezia „prozaic”, pe care aveam să-l regăsesc și la „decadentul” Bacovia. Faptul că unii trăiseră „înainte” – înainte de război – și aduceau cu ei un trecut la care nu aveam acces declanșa în mine o nostalgie pe care o asociază – de fiecare dată – cu liniștea patriarhală a cartierelor vechi din Ploiești, unde-mi petreceam vacanțele, sau cu vechiul București nedemolat. În 1980, librăreasa – o cunoștință de familie – ne-a recomandat „pe sub mână”, „la pachet”, trei cărți „tari de tot, doamnă”: *Cel mai iubit dintre pământeni* (Preda tocmai murise în condiții despre care se șoptea că erau „suspecte”), *Masa umbrelor* și... *Enola Gay*... (eram în plină intensificare a luptei pentru pace, nenumărate emisiuni de televiziune băteau șaua cu documentare despre Hiroshima și Nagasaki). Acasă, descoperisem decrepit-fosforescentul *Lunatecii*, ediția BPT. Poza de bătrânețe a lui Vinea de pe ultima copertă, manifestul avangardist al lui Sașa Pană, reprodus parțial în prefață („Cetitor deparazitează-ți creierul/ strigă în timpan/ avion/ TFF radio...”) mă terifia. Mă cufundam în aventurile eroilor mitologici sau de epopee din *Legendele Olimpului*, *Epopeea lui Gbilgames*, *Nibelungii*,

Kalevala, Rāmāyana, Hayawatha și... Țiganiada. O revelație a fost *Vitejii din Sasun*, epopeea populară armeană, cu condamnarea finală a lui Meher cel Tânăr, captiv în stânca Araratului de lângă lacul Van, până la sfârșitul timpurilor. În câțiva ani am citit-o de peste 25 de ori, făceam deseori fixații maniacale pe câte o carte. Descopeream aventurile din bestiarul indian al lui Kipling, din *Cărțile junglei*, dar și aventurile polare ale eschimoșilor din *Kim*, emulam înverșunarea vitală în lupta cu natura a eroilor lui Jack London din *Dragoste de viață, Mexicanul, Colț alb*, străbăteam mările și oceanele lumii spre Țara de Foc în căutarea himericului Pierre Vaillant, alături de eroii lui Radu Tudoran din *Toate pânzele's us*, revizitam descoperirile științei, exploram istoria, civilizația, geografia și istoria naturală a planetei prin seria de Jules Verne-uri din care n-am ratat niciun volum... înghițeam cu nemiluita „povești nemuritoare”, basme și fantezii din toate țările lumii, de la Grimm, Perrault și Andersen până la basmele japoneze, *Povestirile Egiptului Antic* și fascinantă serie eroico-eroti-comică a celor *1001 de nopți* din BPT – splendida traducere a lui Haralambie Grănescu. Conspiram cu mușchetarii lui Alexandre Dumas tatăl în preajma cardinalilor lui Louis XIV și a lui Oliver Cromwell, sufeream în temniță cu Roger Mortimer citind *Regii blestemați* de Maurice Druon, mă îndrăgosteam în Noaptea Sfântului Bartolomeu citindu-l pe Prosper Mérimée, participam la intrigile cancelarului austriac Metternich, ale diplomatului Talleyrand și ale nu mai puțin trădătorului Joseph Fouché, șeful poliției secrete napoleoniene, luptam alături de „haiducii” britanici Robin Hood, Ivanhoe și Rob Roy, colonizam Vestul sălbatic, cu preriile, siucșii și bizonii săi alături de Fenimore Cooper, Francis Parkman și Karl May, trăiam poveștile de dragoste din timpul războiului american de secesiune în *Pe aripile vântului*. Pătrundeam în subteranele oculte ale cosmopolitismului bizantin din preajma dezastrului cu *Căderea Constantinoplei* de Vintilă Corbul, luam pulsul nu mai puțin cosmopolit al Europei la ceasul neliniștitor al războiului franco-prusac și ruso-româno-turc, Europa lui Bismark, Napoleon III și Abdul Hamid din

Uragan asupra Europei, participam apoi la ciocnirea dintre prăbușirea absolutismului francez și ascensiunea finanței americane

din *Dinastia Sunderland-Beauclair*, urmăream înfrigurat mărirea și decăderea victorianismului din *Forsythe Saga*, colindam guberniile mizere ale Rusiei împreună cu Alioșa Peșkov și stranii săi bunici din autobiografia lui Gorki, asistam la prăbușirea eleganței Belle Époque în focurile Verdunului din *Tânăra femeie din 1914* a lui Arnold Zweig, la înălțarea și stingerea „dinastiei” morarilor Scacerni dintre întoarcerea de la Borodino și primul război mondial în *Moara de pe Pada* lui Ricardo Bacchelli. Priveam pe gaura cheii în saloanele și intrigile aristocrației ruse din *Război și pace* sau *Un erou al timpului nostru*, dar și în budoarele din *Bel-Ami* al lui Maupassant, meditam pe marginea romanului *Părinți și copii* al lui Turgheniev și mă solidarizam cu „oamenii de prisos” ai lui Gonțarov și Saltîkov-Șcedrin, sufeream cu *Băieții din strada Pal*, simpatizam cu „ciudatul”, inadptabilul copil din *Morcoveață* al lui Jules Renard, râdeam cu satiricele *Minuni ale Sfântului Sisoe* (ascultat și la *pick up*, în memorabila interpretare a lui Toma Caragiu). Prima mea iubire a fost Otilia din romanul lui G. Călinescu, fata „inefabilă” din Bucureștii antebelici. Au urmat escapade cu Sașa din *Viața la țară*, Adela lui Ibrăileanu și Olguța din *La Medeleni*. Amestecam vârstele și timpurile citind în toate direcțiile, după instinct, curiozitate și capriciu – îmi plăcea să știu de la început „cum se termină”. Citeam, naiv la început, rezervat mai apoi, eposurile eroico-istorice ale lui Dumitru Almaș și Eusebiu Camilar, dar și o *istorie a lumii antice* de Horia C. Matei. De la Homer și Vergiliu, Hesiod și Seneca, Apuleius, Ovidiu și Lucrețiu, săream la *Simplicius* al lui Grimmelshausen și mă întorceam în Antichitate prin modernii Thornton Wilder *Udele lui Marte*), Robert Graves (*Eu, Claudius împărat*) și Marguerite Yourcenar (*Memoriile lui Hadriari*). Îmi făcusem ucenicia cu *Oliver Twist* și *Printul fericit*, citeam cărțile cu pinguinul Apolodor, dar și *Isprăvile lui Ciopârțilă* de Tiberiu Utan. Mai târziu am descoperit cărțile de aventuri – cu sau fără pirați – ale lui Robert Louis Stevenson, apoi *Don Fernando*, *Papillon*, seria *Rocambole*, *Cianură pentru surâs* a Rodicăi Ojog-Brașoveanu (cu pensionarul care-și bifa fericit, citind rubrica „Decese”, dușmanii din tinerețe cărora le supraviețuise) și seria „milițistă” a căpitanului Apostolescu de Horia Tecuceanu. *Aventurile lui Arthur Gordon Pym* și povestirile lui

Poe, *Don Quijote*, *Călătoriile lui Gulliver* și *Faust*, dar și grațioasele povestiri ale lui Anatole France, trecând prin *Roșu și negru* și *Istoria celor treisprezece*. La alte cărți am avut acces prin intermediul filmelor (*Fram, ursul polar, Mihail, câine de circ*). Și *Cireșarii*, cam siropos, îmi plăcuse, chiar dacă „expedițiile” lor în peșteri și munți nu erau la fel de mișto ca *Aventurile lui Tom Sawyer*. Nimic nu se compara însă cu ferfenițitele broșurele din anii '30, *Aventurile submarinului Dox*, descoperite într-un cufăr al bunicii de la țară, la Aricești, și parcurse în secret la Ploiești împreună cu vărul meu. 80% din „cultura generală” de până la 9 – 10 ani mi-am făcut-o prin BPT-urile din biblioteca de-acasă și prin colecțiile Editurii Ion Creangă, dar și prin edițiile găsite în vasta bibliotecă a nașei mele de la Ploiești (sora tatii, fostă bibliotecară de întreprindere), unde mă uita Dumnezeu.

Povestaș de *Pif-uri*

Cu Picurile „treaba” a început de la grădiniță, unde am avut norocul unei profesoare de franceză care m-a învățat, prin cântece, abc-ul limbii Hexagonului. Mergeam cu taică-meu prin anticariate – acolo am descoperit miracolul... vrafuri de *Pif-uri* vechi, Rahaneși „strămoașele” lor, *Vaillant-urile* anilor '50—'60, dibuite grație numelui Pierre Vaillant din *Toate pânzele sus* (mai târziu, am „devorat” și celelalte romane ale lui Radu Tudoran). Cu ajutorul mamei, al emisiunii „învățați limba franceză” și al dicționarului, m-am pus pe învățat franțuzește din *Pif* un – în scurtă vreme, am început să vorbesc franceza ca pe apă, aproape că nici n-am mai învățat franceză vorbită de-atunci până în 1993, când am intrat la o facultate cu profil de română-franceză... La sfârșitul anilor '70, BD-urile franțuzești se găseau – alături de preistoricele *Rabane* – și la chioșcurile de ziare. Veneau pe filiera Partidului Comunist Francez și, adeseori, în pagina trei – la „poșta redacției” – puteam citi scrisori ale unor copii români, dar ceea ce „preluam” era consumismul capitalist. De la pictorialele cu *Pif* și *Hercule* până la comics-urile ușurele cu *Placid et Muzo*, *Pifou*, *Gai-Luron*, și până la cele mai sofisticate cu *Léonard*, *Astérix et Obélix* etc. sau la seriarele cu *Teddy Ted*, *Taranis*, *Les Robinsons de la Terre*, *Capitaine Apache*, *Ayak le loup blanc*, chiar comunistul *Doc Justice* – ca să nu mai vorbesc de preferatul meu, „vechiul” *Corto Maltese* din BD-ul

lui Hugo Pratt... Prin povestea magică a marinarului plecat în căutarea continentului ascuns Mu dintr-o Veneție devastată de bombardamentele primului război mondial, i-am descoperit mai târziu pe Joseph Conrad și Thomas Mann... Picurile deschideau, involuntar, o fereastră spre Vest, spre „lumea liberă”. Prin *Pif-iv* aflam tot felul de lucruri despre superproducții cinematografice precum *Războiul stelelor* și *Imperiul contraatacă*. Date afară pe ușă, tehnologia și cultura de consum a „putredului capitalism occidental” se întorceau pe fereastră, de la păpușile Barbie până la ultimele tipuri de jocuri și produse electronice, fără a mai vorbi despre vestimentația și bunătățile inaccesibile în țară. Occidentul ne făcea de râs la toate capitolele, era un miraj amplificat până la himeră. Abonamentele au durat din 1979 până în 1983, când, pentru a nu sminti prin „consumism” tineretul tot mai frustrat și mai pauper al patriei (dar poate și din cauza stricării relațiilor cu François Mitterrand), revistele deveniseră accesibile doar pe valută, pentru „circuitul închis” al securiștilor și nomenclaturiștilor de partid. O mare parte a revistelor le păstrez și azi. În fiecare săptămână, poștașul punea în cutia de scrisori *Pif*-ul cu „surpriza” învelită în țiplă, multicoloră și strălucitoare, „occidentală”... Pe fundalul cenușiu, anomic al epocii, asemenea momente erau sărbători nu numai pentru mine, ci pentru toți copiii din bloc. Într-un an de zile ajunsesem să știu franceză, nu glumă (de atunci n-am mai învățat nimic, pe ce rămăsese din franceza din *Pif*-uri am intrat la Litere, în 1993), iar asta m-a transformat într-o „vedetă”. Eram singurul abonat la *Pif* din bloc și singurul care știa franțuzește. La școală și în fața blocului eram disputat, rugat de colegi și prietenii de joacă să le arăt „ultimele noutăți”. Copiii stăteau ciopor pe banca din fața scării și ascultau fermecați ce le traduceam, pasionat sau mai plictisit când trebuia să repet pentru cei care nu auzeau. Când îmi veneau „surprizele” (*gadget*-urile) din Franța, toți prietenii mă strigau să le arăt, și lor sau veneau la mine acasă să ne jucăm cu ele, cu catamaranul și oglinda deformatoare, catapulta și baschetul de buzunar, sarbacana și elicea muzicală. Părinții unora mă invitau acasă ca „să-i învăț franceză” din *Pif*. Mă duceam aproape zilnic să-mi îndeplinesc funcția de „traducător” al Occidentului... Singura problemă

era apartenența acestor familii la Securitate (unii lucrau în Comerțul Exterior). Uneori, mă provocau la discuții despre „ce rău o ducem”, aflam despre înțeleapta politică de pace a tovarășului Ceaușescu, despre „sectele” occidentale de la noi, care ucid copii în uscătorile blocurilor, eram „tras de limbă” prin bancuri politice la care zâmbeam silit și schimbam vorba. Ne studiam de fapt reciproc. Sigur că nu mă chemau întâmplător... Eram copil de intelectuali, se presupunea că la noi în casă se ascultă posturi de radio occidentale, contactul cu mărfurile vestice trebuia „testat”, iar pe de altă parte oamenii îşi „educau” copiii mai delăsători la învățătură, îi ajutam să-şi facă temele, câpătând la schimb „privilegiul” de a mânca sandvișuri cu salam de Sibiu și ciocolată Toblerone, de a bea Coca-Cola și de a mesteca gumă Wrigley’s Spearmint, Tutti Frutti sau Juice Fruit... Aveau „machetuțe” (mașini de jucărie) occidentale, Porsche-uri la care se deschideau ușile și capota, trenulețe electrice cu munți și tunele, chiar și jocul capitalist *Monopoly* (a cărui variantă autohtonă – deloc rea! – era *Bunul gospodar*) ... Părinții lor erau oameni manierați, politicoși – trebuia să ai însă grijă ce vorbești în prezența lor...

4 i

Insectar

Mai bine de șapte ani din copilăria mea au fost dominați de magia și mania fluturilor. Poate dacă aş fi perseverat aş fi ajuns, cine știe, un entomolog precum Jünger sau Nabokov, ori barem un naturalist trăsnit precum Păgânel din *Căpitan la 15 ani*. Eram un colecționar estetic *en herbe*, dublat de un exterminator. Dacă există un Dumnezeu al fluturilor, atunci cu siguranță mă voi zvârcoli veșnic în flăcările iadului, căci dacă fluturii sunt îngeri, atunci am fost un vânător și un exterminator de îngeri. De pe la cinci-șase ani, când urmăream seara, la Eforie Nord, venirea de bolid a roboștilor fluturi-sfinx cu trompa lor imensă la rondurile de petunii din fața hotelurilor. Îi vânam lovindu-i din aer sau pe flori cu o paletă de *badminton*. În vacanțe, la munte, la mare, la țară, în poduri și magazine, în clădiri publice, în grădini, pe câmpuri, pe stradă, în preajma becurilor, oriunde. În fiecare zi de vară petreceam ore în șir pândind lângă flori și lovindu-i, ajunsesem să-i extermin în cantități industriale

din pura plăcere a uciderii. În poienele smălțuite de nori de lepidoptere făceam „performanță”, izbeam cu paleta încolo și-ncoace până făceam febră musculară, după urmăririi epuizante. Serile, în grădina-parc a blocului, pândeam în jurul tufelor de liliac, înarmat cu paleta și cu o lanternă Focus, pâlpâirea fastuoasă, aristocratică a marilor fluturi nocturni sau dansul sutelor de molii „plebee”. Mă întorceam acasă noaptea târziu cu borcanul sau punga pline – pe cele mai multe victime, zdrențuite, le aruncam pe geam sau la gunoi. Am avut zeci de insectare, dar aici intra doar *best of*-ul vânătorii. Nimeni nu va ști niciodată câte sute de mii de asemenea sărmane ființe am omorât, în aceste „fluturociduri” reușisem să-i antrenez pe toți tovarășii de joacă și chiar pe părinții acestora, rudele, cunoscuții. Ieșeam adeseori, în haită, la vânătoare. Fiecare vacanță de vară însemna o recoltă de fluturi. Ajunsesem un mic erudit în materie de lepidoptere și specii botanice, devoram atlase și nu-mi lipseau de pe noptieră „sintezele” *Fluturi din România* și *Fluturi exotici*, știam pe dinafară sute de denumiri latinești, familii, subfamilii, caracteristici, dimensiuni, mergând până la descrieri infinitezimale ale aripilor, le cunoșteam anatomia, arealul, modul de viață, totul, vizitam halucinat colecțiile de fluturi din muzee. Mereu în căutare de rarități, dornic de a „bifa” cât mai multe din miile de specii catalogate, eram halucinat de *frumusețea* pe care aș fi vrut să o eternizez pentru propria contemplație și posesie. Mai presus de orice, pândeam, cu simțurile încordate la maximum, marile, prețioasele, greu accesibilele prăzi nocturne – imperialul „*Satunya pyri*” sau „ochi de păun”, catifelatii „*Catocala electa*” cu aripile posterioare roșii-carmin și negre, ascunse sub celelalte, burgheze și cenușii, robuștii fluturi-sfinx, fluturele cap-de-mort, singurul fluture care țipa, avea un craniu desenat pe torace. Sau marmoratul „*Peribatordes rhamboindaria*”, înflorit ca un lichen pe ziduri. Se ascundeau, misterios, în timpul zilei dar, odată cu crepusculul, veneau razant de nu se știe unde ca niște mesageri ai nopții, umbre neliniștitoare dansând peste asfalt și grădini. Pe aceștia, spre deosebire de fluturii de zi, nu îi eliberam niciodată. Îi omoram „clasic”, prin strivirea toracelui și îi sufocam în borcane cu cloroform după ce îi înțepam cu un bold. Pe un sfinx uriaș cu trup pufos și colorat

l-am ținut viu într-o cutie transparentă de pudră – a murit abia după două zile, fără aer, în jurul toracelui respirația lăsase o mare inflorescență de mucegai. Multe specii mi-au rămas inaccesibile. Păstrez față de ele o melancolie de seducător și criminal în serie. Doar câțiva fluturi mi-au rămas de-atunci, după douăzeci de ani, turnați în rășină și expuși, printre cărți, în rafturile bibliotecii. Fluturomania – pentru care am căzut de nenumărate ori în gropi, la propriu – mă adusese, pe atunci, în postura unui mic lider. Tovarășii de joacă din fața blocului își făcuseră și ei insectare – făceam tranzacții pentru câte un fluture rar, urmate de bătaii, invidii, plânsete. Unii copii îmi erau concurenți, alții – ajutoare care-mi făceau cadou prăzile lor. Locatarii se obișnuiseră cu veghea mea pe alei, cu paleta într-o mână și punga în alta, ba, câteodată, îmi semnalau existența câte unui fluture de noapte în nu știu ce scară de bloc... Cei de la alte blocuri însă ieșeau după mine (după noi) cu bățul sau strigau de la fereastră să plecăm, că „le rupem florile” cu paleta.

Sadismul copiilor față de insecte e monstruos, și cine vrea să studieze psihologia marilor criminali ai omenirii trebuie să o caute, „în embrion”, aici, în această gândire sălbatică. Făceam, împreună cu alți copii, atroce experiențe de tortură pe inofensivii trântori (numiți de noi „bondărei”). Ca și albinele, trântorii nu se reproduceau, lăsând acest privilegiu mătcii. Dar, paraziți fiind, nefăcând miere precum femelele cu care, printr-un bizar capriciu al speciei, nu se împerecheau, îi sacrificam. Nefiind productivi, meritau omorâți – deviza marxistă, „cine nu muncește nu mănâncă” era amendată, inconștient, de noi, micii fiziocrați, în sensul unui abominabil „cine nu muncește nu trăiește”. Le rupeam aripile ca să nu mai zboare, câteodată le smulgeam și piciorușele – priveam fascinați cum corpurile amputate încercau inutil să se târască. Alteori îi legam cu sfoară de cap și îi dădeam la păianjeni sau la furnici să vedem cum îi devorează, sau îi puneam să se bată și să se întrecă „la viteză” pe pereții de bloc, le fragmentam apoi, cu lama, corpurile brune și portocalii pentru a vedea cât supraviețuiesc numai cu capul și picioarele din față, sau fără cap, să vedem cât supraviețuiește corpul singur, le înțepam ochii cu acul până plesneau ca să vedem dacă mai găsesc direcția în mers și ne amuzam

copios privindu-i cum pierd, chiauni, direcția. Femeile se uitau la noi și-i căinau „Lăsați-i, mamă, că sunt și ei făpturi ale lui Dumnezeu, vouă v-ar place să vă chinuie cineva așa?” Ce să mai zic de experimentele cu păianjeni, gărgăuni de câmp și gușteri peste care unii turnau benzină și le dădeau foc – pocneau și sfârâiau. Sau cele cu lăcuste cărora le rupeam picioarele, apoi capul, în căutarea „sângelui”, suc din torace cu miros de sirop de pătlagină pe care-l colectam în borcane de iaurt. Inspirați de filmele despre termitele din junglă, ne concentrăm atenția asupra mușuroaielor de furnici – le striveam până la una, cu piciorul, înainte de ploaie, când ieșeau cu zecile de mii ca la niște gigantice mitinguri pentru pace. Le ștergeam cu bascheții până se dizolvau în asfalt. Distrugeam conducătorii („Ceaușescu”, spuneam în gând), apoi furnicile-soldat, apoi pe cele care-și transportau răniții. Pe unele le mâncam, aveau un gust acrișor. Dintre insecte, numai pe vacile-domnului le cruțam, ele erau sub protecția lui Doamne-Doamne. Și albinele – pentru că „dădeau miere” – scăpau numai cu acul extirpat. Nu însă și bărzăunii păroși sau viespile amețite pe care le tăiam, felii, cu lama. Aveam chiar remușcări, făceam reflecții mizantrope, sceptic-amuzate – „băi, nu există ființă mai criminală decât omul” – alteori, înduioșat și chinuit de sentimentul vinovăției, plângeam citind istoriile naturale cu insecte ale lui Jules Renard și Emil Gârleanu sau poeziile cu gândăcei ale Otiliei Cazimir și ale Elenei Farago. E adevărat – dar poate fi asta o scuză? –, nu am ucis niciodată animale, asemeni altor copii (totuși am participat la experimentul aruncării unei pisici de pe un bloc de zece etaje). Aveam însă numeroși sticleți, scatii și peruși ținuti în captivitate (foarte mulți copii aveau pe atunci colivii cu păsări). Mă simțeam tiran și „zeu”, un fel de King Kong, față de ființele fără altă apărare decât zborul. Vedeți, le spuneam copiilor, suntem atotputernici pentru ele. Dacă Doamne-Doamne ne-ar face la fel?

Trăiam, de fapt, la maximum sentimentul „mistic” al sublimului, măreției și splendorii... Visam insectare cu milioane de fluturi, expediții în căutarea idealului de frumusețe absolută – vizionarisme „totale”. Dorință de eternizare, de posesie totală, egoistă, a frumuseții ucise sau captive? În timp ce parcurgeam, avid, enciclopedii de tot felul, mă visam geniu și om universal – nu e deloc exclus să fi

interiorizat astfel ceva din imaginarul totalitar al epocii de atunci. În preajma pubertății febra insecticidă a dispărut, s-a resorbit inhibată de raționalitate, eram de-acum băiat mare, nu mai puteam continua cu „prostii de-astea”, dar undeva, în straturile profunde ale personalității mele, ceva din această pasiune morbidă trebuie să se fi păstrat, deviată și sublimată.

Un omuleț universal ratat

Școala 155, unde am „învățat” până în 1986 și am votat după 1989, se află la vreo sută de metri de locuința mea, ascunsă de blocuri cu zece etaje. Ce puteam să mai învăț? Citisem deja multe. Nu citeam paginile rând cu rând, ci „eidetic”, cuprinzându-le instantaneu cu privirea. Îmi fixam intuiția în centrul lor și le fotografiam mental. După câțiva ani aveam să-mi pierd însă puterile magice. Odată, pe durata celor 12 ore cât ai mei au lipsit de-acasă, mi-am propus să citesc contra cronometru cele șase sute de pagini ale unei cărți, *Pâcală și Tândală*. Cât pe-aci să reușesc, dar n-am înțeles nimic... Am învățat să scriu de tipar și de mână încă de la grădiniță, imitând – la început – prin zigzaguri pagina de manuscris facsimilat a poemului *Orion*, plasată în deschiderea albăstriului volum-antologie al lui Bogza. Geografie fizică știam „mai ceva ca un candidat la facultate”, toate dealurile și pâraiele... La istorie mă apucasem chiar, la un moment dat, să învăț pe dinafară cronologia domniilor Țărilor Române de la primul descălecat până la Unirea din 1859... în materie de floră și faună știam toate încrengăturile și o groază de specii – inclusiv denumirile latinești – și aveam, cum altfel, o perspectivă evoluționistă, „darwiniană”. Deși eram oarecum favorizat de părinți, făceam toate astea „de capul meu”, din pură plăcere. Nu aveam însă o inteligență analitică prea dezvoltată, nici coerența „copiilor minune”, cei despre care prietenii spuneau că „mănâncă gem și se cacă prune”. Practic, niciodată n-am „învățat” după manuale la materiile umaniste și la științele naturii, la română sau la geografie, cu excepția relativă a istoriei și biologiei. Ca autodidact, îi „încuiam” pe profesori cu lecturi de care nu auziseră. Privind înapoi, îmi dau seama că școala primară și gimnaziul nu m-au învățat mai nimic în afara matematicii, doar m-au inhibat intelectual cu obligația stupidă de a învăța „pe dinafară”, a „toci”; n-am fost niciodată în stare,

aveam mereu impresia că-mi pierd memoria, panicat de blocaje mentale. O cenzură deopotrivă politică și didactică a imaginarului inhiba și devia vizionarismul bulimic inițial. Așa cum teama patologică de partid și Securitate mi-a dezvoltat o viață interioară hipertrofiată, inhibându-mi spiritul de inițiativă, nelăsându-mă să mă exteriorizez, transformându-mă într-un fricos ascuns și suspicios, făcându-mă dependent de autoritatea față de care preferam să mă supun formal ca să-mi conserv libertatea interioară și comoditatea contemplativă, relativă protecție „comodă” în fața agresiunii lumii comuniste. Deviza mea era *fuga, la adăpost*. Singura inițiativă „publică” la care marșam era una *în negativ* – inițiativa renunțării, a abandonului, a fugii de răspundere și de „acțiuni”, victoria prin neprezentare. Proaspăt școlar, trebuia deci să regrez, să mă iau după ceilalți și să fac bastonașe pe colile tip unu, când eu scriam deja cursiv de mână și citeam ca pe apă. Mă plictiseam, dar mă amuzau copiii care abia silabiseau în vreme ce eu turuiam. Însă la matematică „mergea greu”. Logica, algoritmi, fidelitatea față de parametri ficși, munca repetitivă, nu conveneau spiritului meu „deviant”, digresiv, obișnuit să bruieze, să chestioneze și să conteste, în principiu (aproape) totul. Nu-mi plăceau orele de lucru manual, la care, băieței sau fete, făceam broderii pe etamină. La română mă făcea să râd în hohote poezia cu tatăl macaragiu care urcă sus la stele. Textul *Sate și orașe* al lui Geo Bogza (care abera despre frumusețile patriei „noi”, socialiste). Schema istoriei universale. La început, după ce omul se desprinsese de maimuță prin descoperirea focului, fusese comuna primitivă. Pe atunci, oamenii purtau blănuri și se băteau cu silexul prin peșteri ca în *Rahane* (blondul erou comunist *avant la lettre*, inventator și civilizator – de protocronismul galic!) sau stăteau cu genunchii la gură precum gânditorul de la Hamangia. Urmau, în ordine, „orânduirea sclavagistă” – cu împărați obezi gustând fructe în lectică și cu sclavi în lanțuri –, „orânduirea feudală”, când Doja se răscula la Bobâlna și izbucneau „jacqueriile” despre care citeam în *Pif-uri*, cu Inchiziția împotriva căreia cărea Galilei, apoi „orânduirea capitalistă”, crunta exploatare burghezo-moșierească a muncitorilor și țăranilor, Eminescu și Ștefan

Luchian nenorociți de mizerie, *Ciulinii Bărăganului* de Panait

Istrati, țăranii famelici din *Descult*, culegând struguri cu botnițe pe moșia boierului pentru a fi apoi împușcați ca potârniche; nu lipsea din manual și de pe caiete țăranul din tabloul 1907 al lui Octav Băncilă... Și, ca o apoteoză, „orânduirea socialistă”, al cărei paradis promis la sfârșitul Istoriei era Comunismul... *Un om necăjit* de Mihail Sadoveanu era comentat cam așa: „Dragi copii, vremea lui Niculăieș Onișor, copilul fără copilărie intrat la stăpân, a trecut și nu se va întoarce niciodată”. Dincolo de represiunea didactică, miștoul (inclusiv versificat) al elevilor la adresa textelor din manualul de literatură era general (mai puțin în rândul tociarilor). Toma Alimoș, ce „la poteră-și arată/ Pieptul gol, fața curată” („Fiști, coase-ți nasturii la cămașă și spală-te pe față când te iauăștia la miliție!”). *Să ți-o sărut* de Arghezi, unde numai la mâna omului muncii nu ne gândeam. *Prăvale Baba* – citit „la propriu”. *Miorița* cu papagalul ăla de cioban care-și aștepta resemnat tovarășii să-l termine. *Mănăstirea Argeșului* cu meșterul Manole care, după ce o zidea pe nevastă-sa, Ana „cu țățișoara care plânge”, se arunca de pe turlă ca fraierul de Icar. Mie îmi plăcuse începutul din *Bunicul*, de Barbu Ștefănescu-Delavrancea. „Se scutură din salcâm o ploaie de miresme. Bunicul stă pe prispă. Se gândește. La ce se gândește? La nimic”. Cel mai mult ne distraseră (la începutul gimnaziului) hiperbolele din poemul *Mamă țară* al lui Arghezi („crapii-n ele-s cât berbecii/în pomi piersici cât dovlecii”). „Cât elefanții” – zicea unul. „Ba cât dinozaurii, prostule”. „Ba cât... un infinit, boule”. cât un infinit de infinituri, cretinule”, și replicile urmau ca în jocul cu palmele puse una peste alta „până sus, la stele”...

Salut voios de pionier

„Tricolorul” la fiecare-nceput de oră. *Tovarășea* dirijând – „mai cu viață, băi, moșcăiților, mai voios, cum vreți să ajungeți pionieri la Doftana?”. Eu – și alții – mimând din buze și cântând frumos când *tovarășea* ajungea, cruntă, în dreptul nostru, tăcând din nou când nu mai era atentă... Bătăile cu cretă și bureți din pauze și liniștea de gheață la urletul de spaimă „Cine a aruncat cu cretă în portretul tovarășului? Mă nenorociți! La școala de corecție cu voi! Acuși îl chem pe domnul Deaconu!”

În pragul serbării de sfârșit de an, ne-au adunat să spunem câte

o poezie pentru selecția din spectacolul de la Casa Pionierilor și Șoimilor Patriei sector 6. Am spus cu intonație ce știam mai bine – *Zdreanță* –, accentuând cu năduf finalul „Zise Zdreanță-n gândul lui/ S-a făcut al dracului!”, drept care am fost și eu selectat pentru mărețul eveniment... Acolo, pe scena din clădirea de pe Strada Berzei, am spus cu ochii închiși fabula *Bivolul și coțofana* de Topârceanu, și m-am înclinat în aplauzele publicului. Am avut noroc, alții recitaseră poezii „cu partidul” de Victor Tulbure, Emilia Căldăraru... A fost singura dată când am recitat pe o scenă.

La sfârșitul clasei întâi, ne-au pus, în prezența părinților, să spunem ce vrem să ne facem când vom fi mari. Unii au spus „gunoier”, alții „aviator”, altele „doctoriță”. Eu am răspuns, foarte convins, „poet” ...

La începutul clasei a doua, *tovarășea* D. născuse, iar eu am fost mutat de la clasa „A” la „E”, la învățătoarea M. Olteancă aprigă și vioaie, în buna tradiție a dascălilor de altă dată, noua *tovarășea* te bătea la palmă de te îndoia („Dau Constituția/milităria jos din pod!”). E drept – nu cu clasică nuielușă, ci cu modernă riglă. Avea însă un bun-simț popular care ne-o făcea simpatică și apropiată, glumea și stătea de vorbă cu noi, ne servea și considerații științifico-filozofice preluate, probabil, din revista *Magazin*, și care mă pusese pe gânduri. Pe lângă *fireasca* educație comunistă, *tovarășea* ne vorbea „multilateral dezvoltat” câte-n lună și în stele, despre telepatie, empatie, reîncarnare și tot felul de butoane verzi și roșii din emisferele cerebrale... dar ne-a mai zis ceva uluitor. Cică numele stabilesc din capul locului destinul oamenilor. Asta m-a pus pe gânduri, am început să-mi fac etimologia numelui – Paul era sfântul apostol Pavel, despre „Cernat” aflatam că vine de la slavonul „negru”, deci „înnegrit”. Am, fost însă umilit în speculațiile mele „esoterice” când ne-a venit un coleg nou, pirpiriu, pe nume Paul Negru, de care derbedeii își băteau joc poreclindu-l Piggy...

Ca de obicei la începutul fiecărui an, copiii primeau pe colțul băncii, alături de revista *Luminița*, manualele gratuite necesare. Steagul țării, copii. Roșul înseamnă sângele vărsat de strămoși pentru apărarea patriei și de comuniști pentru ca voi să trăiți o viață mai bună. Galbenul sunt holdele mănoase, iar albastrul e cerul senin al

patriei noastre socialiste. (O explicație similară însoțea și „stema țării”). Iar lângă tricolor – steagul roșu al partidului...

Am fost făcut pionier în prima serie – desigur, „recunoașterea meritului” la învățătură. Nu ne-au cărat până la Doftana, la Monumentul Eroilor sau la alt loc sacru. „Ne-au făcut” la noi la școală, la 155. Am spus jurământul la drapel, am învățat imnul cutezătorilor, *Tot înainte* („Tot înainte vrednici pionieri/ Fii de bravi eroi, pe plaiul românesc/ La școala muncii dobândim puteri/ Comuniști ai patriei cresc”), iar după instructaj am plecat să ne jucăm „cu indienii” pe un șantier părăsit. Fotografia „la steag” cu colegii mă arată serios și încruntat, cu ochii în obiectiv. Pe urmă ne-au adus costumele în care trebuia să venim la ședințe, întruniri și alte momente speciale. Cămașă albă, de nailon, cu epoleți – simbolul purității. Beretă albă, cu ȕmburuș în mijloc. Cravata roșie cu tricolor și inel de plastic. În piept insigna de metal cu stema țării. La alegerile pentru comandanți au venit șnururile roșii pentru „comandanții de grupă” și galbene pentru cei de detașament. Cei de unitate aveau albastru.

În 1981 ne-au pus să învățăm un imn suplimentar, *Hora păcii*, o variantă pacifistă „din Pirinei la Carpați” pe versuri de Nicolae Ceaușescu, citită la o mare adunare populară pentru pace. Pe ăsta îl cântam mai rar, în momente mai speciale, când veneau în inspecții oamenii miniștrilor Jinga și Teoreanu. Mergeam de multe ori cu *tovarășea* la Muzeul de Istorie al Partidului și al RSR, unde vedeam „tezaurul” strămoșilor și cadourile primite de tovarășul Ceaușescu de la șefi de state și guverne. Sau la Circ, să-l vedem pe clownul Siminică. Sau la Monumentul Eroilor, sau la Mausoleul din Parcul Libertății, unde dormeau somnul cel de veci tov. Gh. Gheorghiu-Dej și dr. Petru Groza (nu știam de ce i se spune „doctor”). Sau la Zoo. Sau pe jos, doi câte doi, la „Tricodava”, fabrica de confecții de la noi din cartier, la „APACA”, sau la fabricile de ciocolată și de sticlă, unde primeam și câteva mici cadouri, la solariile de la Ferma Boja și la crângurile de pe câmpul din afara orașului, unde mă răzlețeam alergând după fluturi... Până-ntr-a opta inclusiv, duminicile ne scoteau la muncă patriotică, la măturat frunze prin parcuri, la greblat, la plantat puieți sau la săpat spații verzi alături de țigani. „Nu se ține mătura așa mototolule, parcă

ai mâinile legate". Mai rar mergeam la „Grigore Antipa”, unde îmi plăcea cel mai mult. Mergeam cu clasa la filme – la pelicule de propagandă comunistă, dar și la filme pentru copii, foarte frumoase, pe care le dădeau și la televizor: *Veronica, Fram, ursul polar, Mihail, câine de circ, Dumbrava minunată, Maria Mirabela* („Cu ochii cât umbrela/ Cu curu’ ca franzela” – comentau răutăcios băieții). În curtea școlii plantam puieți și răsaduri. Arborii au crescut, trec azi pe lângă ei cu o strângere de inimă, totul e atât de străin...

La „Compunere” ne dădeau teme gen „Noi în anul 2000, când nu vom mai fi copii” – vedeam toți numai nave cosmice, roboți, invenții mirobolante, colonizarea galaxiei, ce Gagarin, ce Dumitru Prunariu (mândria RSR, primul român în Cosmos) ... Câtiva, mai sceptici, făceam, contrafactual, miștouri macabre – „da’ dacă vine bomba nucleară?” Unii pionieri aveau înclinație spre tehnică, participau la cercuri de radiogoniometrie și modelism. N-aveam nici cea mai mică aptitudine practică. Nu înțelegeam schemele alea complicate, unii construiau radiouri, eu abia știam să folosesc radiocasetofonul Sharp pe care un student nigerian al lui taică-meu, N., ni-l făcuse cadou la absolvire. Înainte ascultam *Europa Liberă* pe un radio unguresc, Orizont, cât o mașină de spălat. Îl dusesem la Ploiești, ca mobilă, „Actualitatea Românească” o ascultam la un aparat rusesc Selena.

Ca toți purtătorii de cravată roșie cu tricolor, primeam lunar revista *Cutezători*, după ce în clasa întâi promisem revista școlarilor – *Luminița*; poșta ni le aducea mereu în clasă, lăsându-le pe colțul băncilor. Texte și poze despre activitatea pionierilor creatori, omagii și benzi desenate „patriotice”, cu voievozi și cu un erou negativ pe nume „pârcălabul Buhtea” ... (Dintre negativi, singurii pe care nu-i înghițeam erau legionarii și hitleriștii, criminali animați de cultul morții, știam din familie și de la *Europa Liberă* ce e cu ei, la șapte ani promisem de la maică-mea o palmă peste mână când, inocent, desenasem o svastică stimulat de o inscripție de pe bancă). Naive și stupizele, cu grafică modestă, pe hârtie mizerabilă, revistele pionierilor nu suportau comparație cu *Pif*-urile, totuși citeam cu destul interes povestioarele din Almanahuri, mă înduioșase un text de Alexandru Mitru despre un bătrân veteran care agoniza în vreme ce, dincolo de perete, copii

cântau în jurul „pomului de iarnă”. Mitologia pionierului cutezător, care are grijă de tine să faci fapte bune, în acord cu morala colectivului și a partidului mă enerva. Tremuram de frică în pauză când unii colegi (cam mulți...) provocau, adunați în cerc, cu bancuri politice, invitându-te să spui și tu; vorbeau de *Europa Liberă* și spuneau „Vrem

— N. avea numai cuvinte de laudă față de „civilizatorii” britanici ai țării sale. Mai mult, era un fervent suporter al englezilor în războiul – proaspăt încheiat – din insulele Malvine. România Socialistă susținea politica „anticolonialistă” a argentinienilor.

pâine și mălai și pe Regele Mihai”, ca să te tragă de limbă, Ascultam la fiecare an nou Mesajul Regal la *Europa Liberă*, maică-mea îmi povestea cum a plâns când era mică și a aflat că a plecat Regele. Aveam în colecția mea de monezi și una de 100.000 de lei, din 1947, cu chipul Regelui. Suspicios pân’ la Dumnezeu, îmi pierdusem încrederea în oameni, aceștia nu păreau să aibă decât un scop: să „te aibă”, să știe ce faci în intimitate, să se folosească de tine ca să le fie lor bine, să te înregistreze într-o evidență unde totul era înscris. „Dacă sunt securiști, ferește-te. Dacă nu sunt, iarăși e mai bine să taci – nu se știe niciodată cine e și cine nu”. Mă ascundeam în spatele unei perdele de fum, inventam, plecând de la sâmburi de adevăr, tot felul de minciuni despre ce făceam acasă sau în vacanțe. Schimbam regulile jocului din mers, începeam într-un fel o idee și o modelam, după răspunsul interlocutorului, până ajungeam în punctul opus, foloseam, după împrejurări și anturaj, mai multe limbaje, de la cel „cultivat” la cel golănesc. Îi supuneam, în gând, unor „teste” (ocupațiile părinților, număr de mașină, stereotipii „patriotice” sau „pacifiste” specifice, coroboram datele cu comportamentele similare ale celor despre care știam sigur că sunt copii de Secu, verificam sincronizarea „zvonurilor” și a provocărilor) și îi urmăream în timp, erau prea siguri de sine și prea rudimentari ca să nu se trădeze. Maxima voluptate o aflam atunci când îi provocam eu însumi cântându-le, politicoș, în strună, unii erau cretini, nu știau decât instructajul învățat acasă ca pe-o poezie. Și la bloc, copiii de securiști și informatori uzau de aceeași tehnică a provocării prin bancuri și opinii „contra”, atent dozate și rapid înlocuite de apologii ale realizărilor regimului și ale luptei pentru pace.

Erau vorbiți de discursul „celor mari”, aveau parole, antipatii și fidelități comune, procentajul sesizabil de turnători nu era mai mic la nivelul preșcolarilor și al școlarilor decât la cel al adulților: fiii și fiicele își „serveau” informativ părinții. Îi spionam mai atent decât o făceau ei: pentru mine însumi.

Prin clasa a VI-a începuseră să ne facă abonamente la revista de modelism *Start spre viitor*. Aha, „viitorul luminos”... Și SF-ul l-am descoperit târziu, cu pasiune însă, citeam la vărul meu din Bariera Bucov *Maestrul anticipației clasice*, colecția „Anticipația”, reciteam distopia din *Regii nisipurilor*, cu insectele mutante ce sfârșesc prin a devora umanitatea care le-a produs...

În ofsaid, la careu

Diminețile, toți copiii, cu profesori cu tot, adunați în curtea școlii, făceau „gimnastica de înviorare” – dat din coate, mișcări din solduri spre stânga, apoi spre dreapta, genuflexiuni, întinderi, alergări, respirații în alergare cu mâinile sus, mersul piticului sau pe călcâie... La adunările pionierești, înainte de oră, se strângea în curte toată populația școlii, elevi și profesori, numai femeile de serviciu și milițienii stăteau pe margine. Un grup de pionieri bătea tobele, altul suna din trompete, și începea ritualul „la careu” (adică într-un fel de careu sportiv, cu demarcații trasate cu vopsea albă). Toți elevii erau îmbrăcați în costume de pionier. Urmau jurămintele de credință față de partid și țară, saluturile și „raporturile” militar-ierarhice ale comandanților de grupă în fața celor de detașament, ale celor de detașament în fața celor de unitate, și ale tuturor – în fața directorilor și a profesorilor comandanți de pionieri. Toți comandanții erau postați în fruntea „grupelor”, „detașamentelor” și „unității”. „O mie de cânturi, o mie de flori”, „Ta-ra-ta-ta trompetele-au sunat/ Ta-ra-ta-ta, trompetele-au cântat/ Mulțumim din inimă partidului/ Mulțumim din inimă partidului/ Că-ntr-o zi de sărbătoare/ Ne-a croit drum nou spre comunism”. „Slavă!” Ritualul era epuizant, cu imnuri și jurămintele strigate în cor. Comandanții ieșeau în față, cu pieptul bombat și strigau „Pentru gloria poporului, Pentru înflorirea României socialiste, Pentru cauza Partidului, înainte!” Și toți într-un glas, din toate puterile – „Tot înainte!”. Jurăm! Jurăm! Jurăm!”. În mulțime făceam – mental – pasul la

offside, mă înfioram de mândrie la gândul că eram singurul care *lua distanță* și conștientiza grotescul cazon al momentului. Pe culoarele școlii zâmbeau portretele Panteonului, alături de panouri de onoare, poezii pionierești și fotografii ale fruntașilor. Veceurile, infecte, cu uși distruse, bălți de urină și moțuri de fecale pe jos, căptușite de muște albastre, mirosul acru se amesteca uneori cu cel iute de clor. Lângă Căminul – Camera Pionierilor, cu drapelele roșii și tricolore, pancartele cu lozinci, tobe, trompete și o carte de onoare, alături de documentele de partid în pânză roșie și de operele tovarășului Nicolae Ceaușescu. Când se făceau ședințe și „alegeri” pe unitate, dinăuntru se auzea larmă, apoi imnuri – erau aleși numai cei cu recomandare de la forurile superioare de pe Sector. Uneori veneau ilegaliști să povestească despre suferințele ilegaliștilor de la Doftana sau despre grandioasele șantiere din anii ’50, Bumbești-Livezeni, Agnita-Botorca... Aici aveau loc și repetițiile pentru cor ale doamnei Necula. Afară, stăteam de veghe la drapel. Visam cu ochii deschiși la tot felul de prostii și mă uitam la ceas (un Raketa sovietic) să treacă timpul, să mă duc acasă. Toți (minus elevii-problemă) făceau, prin rotație, doi câte doi, de gardă la drapel și la intrare, unde, ei înșiși verificați periodic, verificau numerele matricole și uniforme elevilor (cămașă în carouri albastre, costum bleumarin, de tergal, fetele – sarafane și bentiță) și sunau de ieșire și de intrare. Eram atât de tolmăc, încât era o adevărată pacoste să mi se încredințeze „sarcini” și „responsabilități” – nu-i vorba, și eu îmi dădeam silința să par mai fraier ca să mă „sustrag”, precum bravul soldat Șvejk care, făcând pe prostul, stătuse și la balamuc ca să scape de recrutare. M-au ales comandant de grupă când am luat, într-o VI-a, o medie generală peste 9,00. Pe noi cel puțin ne lăsa în pace, nu ne duceau la instructaje și la plene ca pe cei din zone centrale sau pe comandanții de detașament și de unitate. Nu trebuia să arăți că ești foarte bun la ceva, altfel erai luat la ochi, selecționat și expus în vitrina oficială la concursuri patriotico-revoluționare prin înregimentarea politică a meritului și a vanității „afirmării” publice.

În clasă suportam să citesc din manual poezii cu partidul, dar nu în „luminile rampei” oficiale, refuzam să fiu integrat, *expus*. Teama

organică de suferința fizică, instinctul de autoconservare hipertrofiat, au avut ca efect fobia față de orice presupunea *acțiuni*, oroarea de „turmă” și de pierdere în colectiv. Nu puteam și nu voiam să intru în rezonanță cu ceilalți, îmi supravegheam fiecare gest (îmi „studiam” gesturile, mi le „calculam” distrugând spontaneitatea) și mă temeam ca la o eventuală „adunare” să nu mă ia gura pe dinainte, să nu mă mai pot controla și să-mi trădez astfel opiniile politice. Când eram solicitat la vreo „acțiune” acceptam formal, din lașitate, dar în timp ce îngăimam acceptarea pregăteam minciuni care să-mi justifice viitoarea neparticipare („am uitat”, „am fost bolnav”, „am avut o problemă”).

Control tehnic de calitate

Cine nu avea uniformă și matricola bine cusută nu era primit în școală, totuși unii elevi „cu probleme” erau tolerați numai cu cămașa bleu, fără cravată, și cu niște pantaloni de uniformă rupți și murdari. De la un punct încolo, mulți renunțau la cravată, o băgau în ghiozdan sau o legau invers, precum cowboy-ii din westernuri, alții își făceau batic din ea în pauze. Controlate „igienic” erau și bentițele (la fete), penarele, stiloul, săpunul, prosopul și pachetul de acasă, pe care fiecare pionier trebuia să le arate după intonarea imnului de stat de la începutul orei. (Acesta trebuia musai intonat la începutul și sfârșitul fiecărei ore, urmat de imnul *Tot înainte* – în fața clasei, *tovarășea dirija*). La dirigenție, erau strânși bani pentru fondul clasei; fiecare elev aducea pachetul de maculatură, sacoșa cu sticle și borcane sau cu plante medicinale pe care se angajase solemn de la începutul trimestrului că le va aduce. Nota la purtare depindea mult de respectarea acestor „angajamente solemne”. Sub deviza „Recuperare, recondiționare, refolosire”, materialele refolosibile erau colectate conform sarcinilor de plan de inspectoratele școlare și trimise întreprinderilor REMAT sau Plafar, economia socialistă intrase iremediabil pe panta economisirii. Mai erau și orele de informare politică, peste care diriga noastră trecea însă des, plictisită. Când aveau totuși loc, asistam picotind la câte o lectură a editorialului din *Scânteia* sau din *Munca de partid*, performată de către comandantul de detașament, Bilă, viitorul meu coleg de la „Bălcescu” și din „Poli”, sau de către dirigintă. Ni se vorbea de cursa înarmărilor, de rachetele

Pearshing 2 și Cruz ale americanilor, de droguri, oameni fără adăpost și șomaj – „flagelurile” din Occident cu care ne intoxica la televizor Lucia Popescu-Codreanu, la *Din lumea capitalului* – de pplitica de pace și dezvoltare a Tovarășului... Alteori, citeam pe rând din Sântimbreanu, *Să stăm de vorbă fără catalog*, istorii exemplare cu pionieri și „fapte bune”. În perioada Meditației Transcendentale ni se vorbea și de crimele făcute de „sectanți”. Era perioada când diversiunea sectelor era răspândită, cu tonul panicard de rigoare, peste tot, inclusiv de copiii securiștilor de la noi din bloc: se vorbea de sataniști care spintecă în uscătorii de bloc copii și le beau sângele.

Sărbătorile de Crăciun erau „sărbători de iarnă”, Moș Crăciun era Moș Gerilă (în spiritul ludico-plebeu al Epocii, unii îi ziceau „Crăcilă”). Curios, deși știam multe, am crezut până la opt-nouă ani în „moșul” care aducea darurile de pom. Urma Plugușorul comunist. „Anul Nou”, un copil de ștab, în costum național, cu căciulă mițoasă, recita în zgomot de zurgălăi un text delirant, dublat de actori grandilocvenți, radioși, „Ca să ne trăiască, mări/ Omul drag din fruntea țării”, „la mai mânați măi, hăi, hăi, să se-audă peste văi și sunați din zurgălăi și pocniți din bice, măi”, și bicele pocneau pe lângă boi, iar Ceaușescu îl ridica în brațe pe cel mic. Mergeam din bloc în bloc cu Moș Ajunul sau Steaua, unii ne goneau, alții ne dădeau bani și covrigi, primeam câteodată și o portocală de bogdaproste, în răspăr cu ateismul oficial. Un ateism *soft*, căci sărbătorile religioase erau ținute în familii, dar în biserici preoții făceau, ritualic, apologia Conducătorului iubit, iar calendarele ortodoxe aveau însemnate cu litere roșii zilele

Lor și sărbătorile comuniste – cuvintele „Fericiți făcătorii de pace, căci ei fiii Lui Dumnezeu se vor chema” făcând, prin recontextualizare, trimitere la înțeleapta politică mondială a tovarășului Nicolae Ceaușescu...

Atelierele hărniciei

Eram un puști nervos, slăbuț, amenințat din toate părțile de pericole cărora nu puteam să le fac față decât evitându-le, driblându-le, ascunzându-mă de ele (puterea mea era în „ascunzători”, la bătaie ieșeau numai proștii). Interdictele îmi aduceau în minte

avertismentele de la panourile de înaltă tensiune, cu tigva de mort și cele două oase încrucișate ca pe steagul piraților: „Stai! Pericol de moarte”. Colegii mai „îndrăzneți” și mai „derbedei” făceau mereu mișto de mine, ca și de alți „fraieri” mititei și liniștiți, cu un bemol însă, pentru că „eram băiat de profesori”. Mă apărau și fetele, care simțeau față de mine tandre impulsuri materne. Treaba mea era să învăț, nu era de mine atelierul. La atelier puteam să mă accidentez, să mă rănesc, să mă electrocutez, să mă infectez sau să-mi sară șpan în ochi și să rămân fără vedere. Atelierele erau plasate la subsolul școlii, opt ore pe săptămână ne erau „formate” acolo deprinderi proletare, după ce în școala primară făcuserăm „lucru manual”. La fiecare început de trimestru ni se făcea „protecția muncii”. Mă feream de munca grea nu refuzând-o (aș fi luat-o pe cocoșă), ci făcându-i pe ceilalți să se lipsească benevol de mine („aoleu, nu-l puneți pe Paulică, asta doar încurcă”), traforam și tăiam strâmb placajele cu bomfaierul, mă făceam că-i ajut pe ceilalți când cărau băncile uriașe pe scări (mă agățam cu mâna de câte un colț, mimând efortul) sau băteam, chipurile concentrat, câte un cui minute în șir, ca să dau impresia că mă țin de treabă – doar maiștrii se prindeau și, ridicându-mă de ureche, mă muștruluiau zdravăn. Cel mai terorizat eram de periculosul strung, lucram însă la mașina de găurit, pe care pionierii o indicau prin firești gesturi obscene... Când unii colegi îndrăzneți și pricepuți, cu părinți muncitori, strunguiau, supravegheați de „profu”, mă ascundeam în spatele celorlalți să nu mă lovească șpanul. Doar la „șmirgheluit” și la „trasul la pilă” mă mai descurcam. Făceam uneori și sudură, cu ochelarii ăia negri la ochi. Nici să mătur prin curtea școlii nu știam, „parcă aveam mâinile de nadă”. În ciuda intervențiilor alor mei de la ședințele cu părinții, am depășit rar media 7 la atelier – încă un motiv să ratez premiile. Eram în schimb un harnic culegător de legume și fructe. Nici azi nu mă pricep să fac mult mai mult.

Sport și PTAP

Cu sportul, lucrurile fuseseră mai simple. În clasa a IV-a, ideea de a-mi deforma coloana aruncând cu mingea medicinală sau de a sări în gol dându-mă peste cap la saltea și la „cal” mă speriasse atât de tare (amețeam și mă blocam), încât le-am spus răspicat părinților să mă

scutească de educație fizică. Eram absolutist ca orice copil, obișnuit să i se împlinească la comandă dorințele... Prin bunăvoința soțului unei colege de serviciu a tatii (medic sportiv) m-am procopsit cu o scutire din care reieșea că sufăr de... astm bronșic (evident, n-aveam nimic, și toți știau asta). „Boala” nu mă împiedica să fac parte din echipa de fotbal a clasei – mereu în „apărare” –, alergam rupând pământul. Într-a V-a când s-a introdus PTAP-ul (Pregătirea Tineretului pentru Apărarea Patriei) și a trebuit să-mi cumpăr costum albastru de elev-peteapist și beretă, i-am făcut pe toți, la instructaj, să se ia cu mâinile de păr, nu știam ce e „stângul, stângul, stâng drept stângul”, săream de trei ori în piciorul stâng și o dată în dreptul, nu știam care e stânga-mprejur și dreapta-mprejur, urlau la mine „blegule, tâmpitule”. Până la urmă, am fost scutit de PTAP, nefiind nici „sportiv”... Nici nu se mai punea problema să mă ia la „Daciadă” sau la epuizantele antrenamente din timpul vacanței mari de pe Stadionul 23 August, pentru marile happeninguri omagiale... Nici la „Plugușor”, cu textele lui oligofrene, cu hăuliturile și cu pocnitul din bici pe lângă boii din CC. Cum adică, le spuneam părinților uitându-mă la televizor, să ajung EU ca mucoasele alea cu fundițe și ca mucoșii ăia care recitau cu intonație, „Tovarășe Nicolae Ceaușescu/ Tovarășă Elena Ceaușescu/ Din inimă vă mulțumim/ Pentru copilăria noastră fericită”? Niciodată! Din mulțimea de mici recitatori mi-aduc aminte câteva nume nelipsite de pe generic – Dana Mladin și Mihai Mitoșeru. Mă imaginam, dezinfectat cu spirt precum copiii „verificați”, dându-i lui Ceașcă buchete de gladiole; când s-ar fi aplecat să mă pupe l-aș fi sfâșiat de beregată. Toată perioada școlii generale și a liceului am trăit cu spaima că vor veni să mă recruteze pentru spectacolele de pe stadion, pentru concursurile omagiale sau pentru taberele de practică agricolă. Antrenamentele aveau loc în tabere de-o lună în vacanța de vară și cuprindeau exerciții zilnice istovitoare, balet cu cercuri, artă vie din trupuri umane. Idealul era să fii un punct anonim într-o literă, dirijat după indicațiile unor regizori cretini. Fiecare școală era obligată să recruteze un detașament pentru manifestații, foarte mulți mergeau la Cântarea României și Daciadă. Eu am scăpat, nimeni nu-și pierdea timpul cu mine. Priveam mizantropic pe geam, de la etajul școlii, instructajul sportiv sau PTAP

de afară („Nu te prinde lor tovarăș...”).

Tudose între „elevii-problemă” ai Școlii Generale 155 și „derbedei” zonei de cartier cuprinse între Parcul Moghioroș, „Buclă” și „Capătul lui 368”, Tudose era o celebritate. Preadolescentul țigan, cu facies mongoloid, era o piticanie borâtă, oprită prematur din creștere. Suferea de o malformație congenitală la inimă, agravată de excesele vieții pe care o ducea. La 15 ani (de fapt, nimeni nu știa precis câți ani are), Tudose era de mult un tip consumat. Nu fusese, nici nu putea fi făcut pionier. Fuma câteva pachete de țigări pe zi, bea, unii spuneau că era și „homo”, se droga cu prenadez și făcea parte din mai toate găștile de bătauși din cartier. Nu avea forță, dar purta la el mereu un cuțit pe care-l agita cu virtuozitate amenințătoare. Juca rolul de provocator: era pus de șefii bandelor să le ațină calea puștilor cumiști ca să le ceară bani; la cea mai mică reacție a acestora, Tudose dădea un semnal, iar bătaușii își făceau apariția și îl umpleau de sânge pe ghinionistul elev, lăsându-l apoi plângând, fără nimic în ghiozdan. În serile de vară, Tudose & Co. se adunau fie pe colinele împădurite ale Parcului Moghioroș, unde ziua bunicii își plimbau copiii, iar noaptea aveau loc futaiuri, bătaii și uneori crime, fie în curtea creșei din spatele blocului meu, fie în curtea Liceului Pedagogic unde, după ce trosneau un fotbal pe bani, făceau un foc mare, coceau cartofi, beau, regulau bagaboante și, uneori, se tăiau în cuțite sau se băteau – „pe găști” – cu nunceagurile. Tudose a fost o vreme coleg de școală cu mine, la 155. Îl vedeam uneori talonat de prieteni de joacă proveniți din familii Secu – altfel băieți relativ bine crescuți. *Provocatorul interlop* dublat de provocatorii „educați”. Ca și alții, mâncase de mai multe ori bătaie la miliție, dar scăpase de fiecare dată de „școala de corecție”. Tudose fusese exmatriculat în repetate rânduri, între altele pentru furt calificat și pentru că dăduse jos, în timpul bățăilor din pauze, portretul Tovarășului. Îl vedeam mereu „prin zonă”, trecea și pe strada mea, singur sau în gașcă, fiecare drum la școală sau de la școală spre casă era un motiv de teamă. După ce am intrat la liceu, nu l-am mai văzut decât o dată, când mă întorceam de la ore, pe o alee îngustă care pornea din stația Valea Ialomiței. Avea o figură dusă și în mână juca un briceag. Mi-a cerut bani, i-am dat o monedă, m-a înjurat bolborosind și

mi-a dat un umăr trecând mai departe, în direcția opusă. N-am mai auzit nimic de el după aceea. Anul trecut, am văzut-o vorbind despre el, la emisiunea „România mea” de pe Antena 1, realizată de Emil Hurezeanu, pe președinta ORIFLAME România. Profesoară de matematică în anii '80 la o școală din Drumul Taberei, d-na Tatoi locuia pe atunci într-un bloc vecin cu al meu...

bi

Băieți de cartier

Pe vremea aceea, găștile de cartier din Drumul Taberei erau redutabile (azi situația e mult schimbată în bine). Cele mai periculoase în zona „Buclei” erau: cea din zona „Cofetărie-Târgu Neamț” și Liceul Pedagogic, cea de la capătul toleibuzului 93, cea de la Liceul PTTR și cea de la capătul lui 368. Ultima era feroasă, iar liderii ei, Marchidan, Zahau, Ghencea și Jegu – niște fiare. Bagabonții făceau victime, au existat morți în urma agresiunilor. Pe arestații de drept comun Ceaușescu îi elibera la fiecare doi ani cu un decret de amnistie, se spunea că scandau prin oraș numele lui Ceaușescu și că dormeau cu poza „tăticului” sub pernă. Șantajați și ademeniți cu recompense, gagiii erau folosiți, protejați și plătiți ca mardeiași de milițieni și de securiști pentru a aplica tot felul de corecții politice-avertisment sub masca unor agresiuni de drept comun (nu mult diferit stăteau lucrurile cu bișnițarii, folosiți ca supapă pentru vremuri de penurie). O luau, astfel, pe coajă și copiii de oameni care deranjau acolo sus. Trebuia să nu te simți în siguranță decât dacă colaborai cu „organele”. Dacă te apuca noaptea – mai ales de când se oprea curentul – în acele zone sinistre aveai sorți „s-o iei” urât de tot. Bucureștiul era înecat în beznă, iar când auzeai „prietene, ai cinci lei?” nu-ți rămânea decât „șansa” unui protector, a unui „săru-mâna, șefu’, ești cel mai tare, trăiască familia ta”, sau a unui sprint norocos. Și în liceu, aveam la mine monede de trei și cinci lei pe care le păstram pentru „vamă”, când mă întorceam de la școală pe întuneric. Dacă le „dădeai”, orice, oricât, făceai – de fapt – *gestul* care le marca dominația asupra ta, deși dacă primeau ordin să ți-o tragă în freză puteai să spui orice – tot degeaba... „Protectorii” puteau fi însă și de alt tip, ofițeri plasați strategic în familii medii, cumetrii utile...

Tezaur folcloric

O parte a colegilor – în special Brânzoi, colegul meu de bancă – mergeau la Cenaclul Flacăra și erau fani ai trupei Iris (tocmai venise ca vocal Cristi Minculescu). Voinic, îndesat și blond, fiu al unei femei de serviciu și al unui tâmplar din Călmățuiul teleormănean, rockerul „Brânzi” țipa, pițigăindu-și vocea: „Iar când noi nu vom mai fi-i-i/ Vă veți aminti-i-i/ Că a fost odată Iri-is” și fredona *Trenul fără naș*, un text „liber” despre care abia mai târziu aveam să aflăm că e de Păunescu. Era prieten la cataramă cu Fiști, un țigan mai mare ca noi, cu nas de african. Fiști ținea la mine, era un „derbedeu” de treabă, cu simțul dreptății, știa o grămadă de cântece de la Cenaclu; era, ca și Brânzi, rapidist (de la el am auzit prima oară imnul păunescian al Rapidului); cei doi erau și principalii colportori de la noi din clasă ai creativității parodice juvenile: făceau mișto de refrenele eroice („Trăiască duhul lui Iancu/ Trăiască hoțul între hoți/ Câmpia Libertății spune/ Că suntem o țară de hoți”), intonau „Lancea lui Horea, sus!” făcând semnul erectil și luau, obscen, în balon folclorismele la modă. Ca să nu mai vorbesc de parodiile scatologice și pornografice la *Luceafărul*, *Scrisoarea III*, *El Zorab* și *Muma lui Ștefan cel Mare*... Nu rețin, din păcate, decât prea puțin din acest tezaur folcloric plebeu cu care m-am întâlnit și ca licean.

N-am fost niciodată la Cenaclul Flacăra. Cu siguranță, ai mei nu m-ar fi lăsat, dar, pe de altă parte, aveam o teamă organică de forța brută a masei, de orgiile dezlănțuite ale tinerilor agresivi, beți. Niciodată nu m-am simțit mai vulnerabil decât în mulțime, *pierdeam controlul*, cel mai puternic mă simțeam când reușeam să fug, să mă ascund și să-i privesc pe ceilalți de pe margine, făcând mișto și studiindu-i. Prea lucid, nu puteam să ating energia vitală a mulțimii (între mine și ceilalți era o prăpastie, oricând puteam primi o sticlă în cap, puteam fi agresat sau linșat de mulțimea care m-ar fi identificat ca „papă-lapte”, corp străin care trebuia eliminat).

Ascultam însă Cenaclul la radio, joi seara, în pat, cu o carte în mână. N-aș putea spune că unele cântece nu mă emoționau, îmi plăceau folkiștii (numai pe Andrieș, de care auzisem în liceu, dar pe care nu-l ascultasem, aveam să-l descopăr după 1990). Auzisem multe

despre Păunescu, în special despre chefurile cu „puștoaice” („Puștoaico/ Tu ai sânge de viperă” – îngânau lasciv băieții în clasă) sau despre orgiile uteciste în compania lui Nicu Ceaușescu, se spunea că avusese mii de amante, iar despre Nicu se spunea că s-ar fi bătut la beție cu Piersic pentru cântăreața Geanina Matei, mai târziu am auzit de pasiunile sale pentru Nadia Comăneci și soprana Daniela Vlădescu, despre lovitura de furculiță aplicată cu măiestrie în falcă soției sale Poliana Cristescu... Cele mai dezgustătoare momente din Cenaclu de care-mi amintesc erau cele în care, în timpul cântecului *Trăiască România* (performat de Alifantis), bardul improviza, dublând în stilul său de buhai răstit refrenul „Trăiască libertatea, trăiască România” prin „Trăiască Ceaușescu, trăiască România”, sau versul „Trăiască-n fericire și-n liniște poporul” prin „Trăiască Ceaușescu, Partidul și Poporul”. M-am bucurat când, aflat în vacanță la Ploiești, am auzit de accidentul de pe Stadionul Petrolul. Fusesse furtună și se crease busculadă în rândul tinerilor care, cică, la îndemnul bardului, și-o trăgeau „pe tunuri”...

La televizor, sâmbăta, urmăream în emisiunea lui Tudor Vornicu seriale despre Beatles, Abba, Elvis, Michael Jackson și Olivia Newton-John. După niciun an, aveau să dispară complet de pe ecran. Circulau, pe lângă oracolele școlare, texte ale unor pop-staruri occidentale, cantabile și ușurele: Ricchi e Poveri, BZN, Sandra, The Shorts, Bad Boys Blue, Al Bano și Romina Power, dar, mai ales, Modern Talking, care le răvășise pe gagicile sentimentale. Pe bănci, lângă inscripțiile „supăraților” cu AC/DC și Judas Priest, apăruse scrijelit și un nume pe care atunci îl credeam al unei trupe rock – „Madonna”. În fața blocului, seara, băieți și fete la liceu se sărutau în timp ce unul din ei cânta la chitară-voce *Fata din vis* a celor de la Compact...

Lecția de anatomie într-a VII-a, ne-au „venit” în clasă două bagaboante repetente prin neprezentare la ore, moștenire din promoțiile anterioare. Una, Corina, era deja o femeie trupeșă, cu „lăptării” enorme și spurcată la gură, mahalagioaică și bătaușă, avea o forță extraordinară. Și-o trăgea pe rupte, pe bani – zice-se cu studenții arabi sau cu cei comuniști chilieni exportați de Pinochet și cazați în câteva blocuri din cartier, în zona străzii Râul Doamnei. Însă obiectul

nr. 1 al excitațiilor puberale era proasta clasei („Mustăcioaia”), o mironosiță bine dezvoltată fizic și prostovană. Vorbea numai în șoaptă și miorlăit, se „uda” în timpul orelor și nu depășea niciodată nota cinci. Ca și șleampăta Corina, avea sâinii foarte mari, dar spre deosebire de ea era și frumușică, semăna puțin cu Liz Taylor și stătea ca vaca atunci când cutezătorii, așezați în pauze la coadă, o „mameleau” din spate și mai scăpau mâinile și prin alte părți. Corina nu-i admitea decât pe cei mai îndrăzneți și mai puternici, cu care se hârjonea în trânte „pe bune”. „Mustăcioaia”, chicotind cu bărbia în piept, mâinile la ochi și zâmbetul pe buze, își lăsa însă sâinii frământați și de mânuțele pionierilor timizi: aceștia urmau la rând după cei mai „agresivi” sau se înfruptau printre picături. Cu excepția câtorva fete prea cuminți sau urâte, pionierele treceau firesc prin proba mamelitelui, flirtând defensiv cu cei determinați, tratându-i matern de sus pe cei mai „copilăroși”. În pauza mare, băieții se buluceau la W.C. sau în magazia atelierului, se masturbau și își măsurau comparativ erecțiile cu șublerul, lăsând să circule de față cu fetele tot felul de legende. Lecțiile de anatomie, străjuite de scheletul de plastic Gogu din care mereu dispărea câte un os, erau pudice, profa se jena, actul sexual era prezentat abstract ca fecundare a ovulului bulbucată de către spermatozoidul șerpuitor, cu coada lungă, unicul supraviețuitor, se forma apoi celula-ou, „zigotul” („băi, zigotule!”) ... Ne amuzau diviziunea prin sciziparitate a euglenei verzi, a amibe și a parameciului, lecțiile despre polenizare ne agitau însă, „caliciul” era „cariciul”, „pistilul” era „pizdilul” (de unde înjurături horticole), iar gimnospermele declanșau pronunțarea murmurată a unui cuvânt misterios, de care cei mai precoci vorbeau cu înțelepciunea experților... în manualele de-a opta apăreau un bărbat și o femeie ecorșați, în dreptul sexelor scria „penis” și „vagin”, penisul era ca un bob de nălbă, iar vaginul nu era nimic. Cele mai amuzante momente erau cele în care tovarășa îl certa pe câte un neascultător – „măi, ești un individ biologic!” „Lasă, băi, prostiile astea, ce, parcă profa n-are bărbat, ia pune mâna aici-șa, să vezi ce tare e”, ziceau băieții în bănci, luând mâna colegilor și așezând-o, mândri, pe umflătura de sub nasturii pantalonului de tergal. În pauze, la sport, când băieții și fetele se schimbau în treninguri, începeau hârjonelile îmbujorate...

Pe la începutul clasei a VIII-a, Fiști ne strânsese într-o pauză să ne povestească, visător, cum l-au însurat în șatră, pe bani, cu o ȝigancă „tuț!”, care a cântat și a dansat din buric în fața lui, lângă foc. La urmă, ne-a mărturisit, sec, împlinirea actului...

Când Constituția coboară din pod în clasa întâi, pedepsiții stăteau înșirați la colț, uneori în genunchi. Și mai târziu, pedepsiții stăteau un sfert de oră înșirați la perete, lângă catedră, dar numai în picioare. În cursul primar bățiile la palmă erau zilnice, însă în gimnaziu majoritatea profesorilor – oameni cumsecade – nu băteau. Câțiva aveau totuși voluptăți sadice. Cel mai agresiv era temutul profesor de istorie Olaru, un bătrân burlac uscat, cu păr lins și o mustață cănită subțire, de mongol. Era privit cu respect de celelalte cadre didactice, niciodată n-am știut de ce. Las la o parte istoria de partid pe care ne-o vâra pe gât. Când nu era liniște, avea momente de isterie. Nu pot să uit cum l-a umplut de sânge pe un coleg mai săracuț, Eugen. Mai întâi a tăbărât, înjurând, cu palmele și pumnii, lovindu-l sălbatic; văzând că băiatul protestează, Olaru l-a sugrumat cu cravata de pionier și l-a dat cu capul de pereți în timp ce „Eul” urla și plângea. Moșul era mereu reclamat în ședințele cu părinții, fără rezultat însă, profesorii tremurau în fața lui. Nemiloasă era și directoarea școlii, profa de Constituție, ale cărei pungi vinete sub ochi arătau o suferință hepatică destul de gravă. Activistă ferventă, se ocupa, între altele, cu educația ateistă, ne vorbea mereu de crimele Inchiziției și ne citea din *Biblia hazlie*.

La istorie, într-a VIII-a ne-a venit o profesoară înaltă și trupeșă ca un grenadier, tovarășa S. Era o femeie zdravănă, cu ȝâte enorme și tari, crupă amplă, șolduri de amforă, păr negru, ochi albaștri. Vorbea moldovenește și era soție de general Secu – recunoștea asta cu patriotică mândrie. Ne vorbea mereu despre necesitatea de a strânge rândurile în jurul tovarășului Ceaușescu pentru a combate iredentismul maghiar. De câțiva ani buni, teoriile lui Roessler fuseseră dezgropate în cercurile istoriografice de la Budapesta, iar Securitatea crease o diversiune menită să consolideze prestigiul regimului. Avusese loc deja accidentul nuclear de la Cernobîl, primiserăm iod la Cabinetul Medical, dar era interzis să vorbim despre *perestroika* și

glasnosti. La televizor dădeau filme despre crimele horthyste de la Moisei și Ip.

La începutul orelor, comandanții de grupă și detașamente ieșeau la raport, salutând cu mâna la tâmplă. Apoi dădeau listele cu „indisciplinații”, iar victimele se încolonașeau supuse în fața catedrei să-și ia loviturile la palmă. Dar comandanții nu îndrăzneau să dea nume. Rolul lor era suplinit prin generalizarea formulei „spuse lu’ tovarășea”. Turnau și pionierele mamelite de cei pe care nu-i simpatizau, un excelent prilej de răzbunări. Cei mai mulți „acuzati” încercau să se disculpe: „n-am făcut nimic, tovarășa, pe cuvânt de pionier” ... în funcție de gravitatea faptelor comise, nefericiții primeau, ca de la domnu’ Vucea al lui Delavrancea (deseori invocat), una, cinci, zece sau cincisprezece lovituri la palmă. Era ținută rațional evidența loviturilor, urechelilor și „castanelor” de administrat.

Acuzații erau strigați după catalog, fiecare cu cât avea de primit, și se întorceau în bănci înjurând surd sau smiorcăindu-se. Însă cei „periculoși” și cei cu pile erau rareori pedepsiți. Loviturile erau aplicate „părintește” și cu T-ul de lemn sau cu indicatorul, un băț lung și ascuțit, asemănător unui tac de biliard. Băteau și unii maiștri-instructori (mai puțin domnul Țone, un tâmplar muncitor și prietenos) care aveau însă și îndeletniciri mai simpatice. Maistrul Olimpiu băga uneori capul prin clase în timpul orei și smârcâia afectat „Ha!”, iar când profesorii se plângeau de indisciplinarea elevilor, le dădea câte o indicație prețioasă: „Dă-le bă extemporal”. Dincolo de asta însă, respectul ierarhiei intelectuale se păstra. Eu, de pildă, eram menajat nu doar pentru că eram cuminte „mai ceva ca o fată”, ci și pentru că sedințele cu părinții aveau un cuvânt greu de spus.

Adio. La Agiea

Am „învățat” să mâzgălesc cărțile înainte de a învăța a le citi. Încă de la grădiniță, dovedisem un „talent la desen” neobișnuit – desenam sofisticat până în detalii, distorsionând uneori grotesc figurile. „Ăsta o să ajungă pictor” spuneau cunoscuții mângâindu-mă pe căpșor, în timp ce eu, stingherit, mă

— La Școala Generală nr. 158 din comuna urbană Roșu, Cartierul Militari, unde preda mama, propagandiști cu șapte clase

precum tovarășii Vasile și Rădoi veneau la ore de la Sector ca să-i învețe pe profesori cum să-și țină lecțiile, îi scoteau cu elevii să adune gunoiul, pietrele sau legumele de pe câmp, țipau și îi amenințau supraveghindu-i. Firește, învățătura sacră a Partidului era superioară celei „mic-burgeze” și „intelectualiste” a profesorilor, care trebuiau să se sacrifice punând muncitorește osul pentru ridicarea țării pe cele mai înalte culmi de progres, civilizație și dezvoltare în rândul marilor națiuni ale lumii. Paralel, un propagandist de la Consiliul Popular încerca să-i explice maică-mii că Asta e, doamnă, în toate regimurile sunt și rele, trebuie să înțelegem și să ne adaptăm”.

Încruntam. Copiii – dar și maturii – mă „exploatau” rugându-mă mereu „să le desenez ceva”. Eram invidios pe rafinamentul desenelor animate ale lui Walt Disney pe care, oricât mă străduiam să le imit, nu reușeam. Gloria mi-am câștigat-o însă la „desene pe asfalt” împreună cu cel mai bun prieten al meu de atunci, Tavi, și el băiat de profesor universitar la Politehnică; azi e lector acolo. Vecini de bloc – eu la scara a doua, el la penultima, și la același etaj – eram, în plus, colegi de școală și „anti”, țineam partea englezilor în războiul cu argentinienii, din insulele Malvine etc. Conflictele și războaiele văzute la televizor, citite în cărți sau auzite la școală se prelungeau și în „arta” noastră naivă, în epopeicele desene din fața blocului (cu cretă albă sau colorată), unde luam de fiecare dată partea romanilor „civilizați”, împotriva dacilor „primitivi” și rudimentari. Degeaba se străduia tatăl meu să-mi spună că dacii sunt și ei strămoșii noștri. Dacismul mă oftica pentru că era oficial (cu începere din 1980, era sărbătorită anual și la noi la școală împlinirea a 2 050 de ani de la formarea primului stat centralizat dac sub conducerea lui Burebista). În „luptele cu turcii” desenam, de obicei, un număr mai mare decât cel admis de compatrioți străpuși de săbiile inamicului sau fugăriți. De ce să câștige mereu „ai noștri”? Prea era tras de păr totul. Și când pierdea la Războieni, în povestea cu Stejarul din Borzești, Ștefan cel Mare – „Fane Babanu’ ” – tot se întorcea și-i snopea pe turci... Jucam jocuri de război și în grădina blocului, cu indienii de plastic, transformam, mental, vegetația ierboasă în decor de junglă ca în filmele „safari” sau în *western*ur. Eu eram totdeauna de partea cowboy-lor, a civilizatorilor, a exploratorilor

din *Călătoriile căpitanului Cook*, a lui Nansen, Mihai Tican Rumano și David Livingstone, fără a mai vorbi de scufundătorii în lumea mirifică a adâncurilor, ca Jacques-Yves Cousteau, al cărui serial îl urmăream cu sufletul la gură. Construiam din bețe, polistiren și sârmă căsuțe, forturi și cazemate, adevărate orașele. Țara era un imens șantier, construiam deci și noi, în mic. Primisem cadou de la Pif \ocu\ Lego, din ale cărui cărămizi din plastic montam case, castele, turnuri și fortărețe (existau și piese românești de plastic, de mai mari dimensiuni). Tot de la Pif aveam tot felul de mașinării de război, catapulte... Alteori, ne jucam „de-a nava cosmică”, desenam pe scara blocului o manșă etc. după modelele din Pț/Xscenariile eroicosmice cu Krapulax), din *Războiul stelelor* și *Imperiul contraatacă*. În niciun caz nu ne stimulau emisiunile TV de „anticipație”, SF-urile comuniste ale lui Ion Hobana... Dintre toți copiii, „Tavi mare” (căci mai era și unul „mic”, cu care făceam concursuri de minciuni și mă plimbam „la câmp”, la bariera Domnești, să cerșim gumă „cu surprize” șoferilor de TIR) era singurul cu care puteam să discut de la egal la egal chestiuni de istorie, literatură și mitologie. Ne băteam joc de scenariile triumfaliste, patriotic-eroizante, comentam pasionat Jules Verne-urile (*Insula misterioasă* ne plăcuse cel mai mult), mergeam la cinemaul *Favorit* din cartier, la *Colosul din Rhodos*, *Hoțul din Bagdad*, *Prin foc și sabie* și *Pan Wolodjowski* după Sienkiewicz, dar și la *Omul păianjen*, *Comoara din lacul de argint* și filmele cu Piedone... Eram și „critici” –, prea erau „superiori” francezii față de alte naționalități la Jules Verne... Alteori, adunați pe cazanele de gunoi sau pe băcătorul de covoare, „dezbăteam” filme și cărți. Cel mai mult ne plăcuse, în *Căderea Constantinopolei*, „faza” în care căpitanul francez Reynaud de Brienne, mercenar venit să apere orașul de turci, se salvează prin fugă, împreună cu câțiva fideli, de masacrele cuceritorilor otomani, abandonând trupele lui Notarras și străbătând, printr-o intrare secretă, subteranele capitalei Bizanțului pentru a se imbarca, deghizați, pe o corabie de mărfuri genoveză... Toți își băteau joc de Tavi pentru că-l țineau ai lui în casă „să-nvețe” și nu-l lăsau prea mult să joace fotbal... Ne ascundeam adeseori de urmărirea „găștii de la bloc”. Mai slab la franceză, dar mult mai bun la matematică (unde eu rar ieșeam din 6, 7 și 8, chiar în clasa întâi pierdusem premiul I din

cauza aritmeticii), Tavi era la desen singurul comparabil cu mine. La operele noastre colaborau, cu mult mai puțin talent, și alți copii, care, de necaz, ștergeau uneori din desene cu piciorul. Desenam fresce istorice și odisei spațiale de lățimea aleii și de lungimi mergând uneori până la câteva zeci de metri. Desenele proliferau monstruos, zi după zi, *work în progress*, idealul era să umplem toată strada, plus trotuarele și treptele scărilor de bloc, păcat că administratorul (un bătrân foarte gospodar) spăla des aleea cu furtunul, adăugam mereu scene de război cu gali/daci și romani, turci și români, leși și români, nemți și români, extratereștri, nave cosmice, galere, bătălii navale antice și moderne – reconstituim imaginar scenariile bătăliilor, cu detalii aberante, ironice și grotești preluate din filme și *Pif-uri* – piramide de capete tăiate, cranii, sulite cu zeci de ostași înfipti în eleca-n frigare... Nu lipseau scenariile „preistorice” cu dinozauri, mamuți și archaeoptericși, cu oameni primitivi spărgându-și reciproc capetele cu ghioage, ca în *Rahane*. Totul era lucrat cu minuție. Vecinii se obișnuiseră și se mândreau cu noi, iar trecătorii se opreau admirativ. Câteodată, tovarăși bine îmbrăcați adăstau întrebând mios „De ce nu vreți, copii, să mergeți la concursul de desene pe asfalt, la Cântarea României? Eu mă ocup de asta”. Răspundeam „Știți, nouă ne place aici, la bloc, desenăm numai de plăcere și pentru prieteni”. „Nu aveți o gândire sănătoasă” – venea burzului replica –, „toată țara trebuie să se bucure de talentul vostru. N-aveți voie să fiți egoiști, de ce nu faceți cum fac alți copii ca voi? Așa v-a învățat Partidul?”. Când auzeam asta ne retrăgeam, bâlbâind scuze, sau fugeam în casă, apoi, împreună cu Tavi, îi înjuram. Tovarășii reveneau. „De ce desenați voi numa războaie, distrugeri, morți? De ce nu desenați, ca alți copii, porumbei? Știți ce a spus tovarășul Ceaușescu? Știți că România luptă pentru dezarmare nucleară? Ați auzit de Hiroshima și Nagasaki? Nu mai desenați, băăăi, din astea, băgați-vă mințile-n cap, apropo, unde învățați?”... Ceva asemănător auzeam și de la copiii de securiști, care ștergeau desenele cu piciorul și desenau, cum puteau, porumbei pe care scria „pace”; când le traduceam din *Pi/i* mi vorbeau de realizările lui Ceaușescu, despre Transfăgărășan...

Cred că am umplut, până într-a VIII-a, peste o sută de caiete cu

desene. Încercam uneori să-i învăț și pe alții. Voiam – iarăși obsesia mea paranoic-genialoidă – să ajung „cel mai mare pictor din lume”, normal, „Leonardo da Vinci”. Pentru ora de desen, abia mai pridideam cu cei care, după ce-mi făceau mizerii, mă rugau să le fac temele (planșe cu picturi, cu guașe și tempera, pe coaie de „bloc”). Totul a durat până la începutul clasei a VIII-a, când tovarășa Diaconescu de desen m-a obligat să merg la un mare concurs pionieresc, organizat de UNICEF în deschiderea Anului Internațional al Păcii, propus de Ceaușescu... împreună cu pionieri de la alte clase și școli (între ei – Tavi, cu care îmi făceam semne disperate) am fost încolonați dis-de-dimineată și duși la Cinema Favorit pentru „inspirație”. În sală, s-a stins lumina și a început genericul. „De mii de ani, acest pământ binecuvântat a năzuit spre lumină... luptele pentru dreptate ale comuniștilor... tânărul militant Nicolae Ceaușescu împreună cu Elena Petrescu-Ceaușescu...” Ceaușescu vorbind după Eliberare mulțimii, cu o șuviță rebelă fluturând... Astăzi, în anii Epocii Lumină, România a renăscut ca viteazul din poveste, ajungând la nivelul de țară mediu dezvoltată... Progresul, dezvoltarea... Față de 1938, economia națională a crescut de zeci de ori, față de 1965 – de zece ori... Ieri, „locuri unde nu s-a întâmplat nimic”, case insalubre, fără canalizare, lumină și apă. Camera de luat vederi panoramează de sus, triumfal, orașe cu blocuri aranjate simetric, combinate industriale, baraje. Combine în lanuri filmate de jos, oțelari, tovarășul în vizite de lucru, tovarășul tăind panglici, sărutând copiii, mitinguri, flamuri roșii și tricolore, pâine și sare, au fost și momente grele, uneori natura ne-a stat împotriva (imagini cu inundațiile și cutremurul), dar am răzbit și – acum – Transfăgărașanul, barajul de la Bicaz, Canalul Dunăre-Marea Neagră, ecluza de la Poarta Albă-Midia-Năvodari, metrourile bucureștene... Deși denigratorii din afara țării... în fine, lupta României pentru Pacea mondială, porumbei, copii, tovarășul vorbind de la microfoanele tribunei ONU. Într-un târziu, începe și filmul, *Salutări de la Agigea*, regia Cornel Diaconu. Un adolescent obligat de părinți să dea la medicină fuge de acasă pentru a participa la definitivarea Magistralei Albastre, dă – apoi – bătălii eroice pe șantier și o cucerește cu eroismul lui pe o tânără absolventă... Când am ajuns acasă

clocoteam de furie și înjuram cum îmi venea la gură. „Niciodată n-o să plec la Canal ca boul ăla, nu vreau să muncesc, vreau să studiez, vreau să fiu parazit, nu le desenez nimic, fac grevă!!!” „Taci, ești nebun, nu mai pomeni cuvântul ăsta – *grevă*”. „Fac pe prostul, n-au ce să-mi facă”. Apoi reveneam. „Nu zic, să muncească ăia dezvoltați, robuști, care se pricep, e normal, dar eu sunt slăbuț, mă pricep numai la munca intelectuală, să mă lase să fac ce știu”. În caietele mele începuseră să apară desenați Ceaușeștii decapitați, asaltați de cuvinte obscene, „Muie”. Speriat, rupeam hârtiile și le aruncam la coș (auzisem deja la *Europa Liberă* de asasinarea inginerului Gheorghe Ursu de către Securitate pentru un jurnal anticeaușist), mă simțeam filmat, înregistrat de peste tot. Oricum, în loc să pictez Canalul cu comuniști fericiți, am pictat un șantier fără oameni. N-ai înțeles dobitocule, a urlat la mine tovarășa Diaconescu, și m-a mai trimis o dată la același film, cu un alt „contingent”. Același rezultat. M-au trimis și a treia oară. I-am spus atunci tovarășei să nu mă înțeleagă greșit, dar e prea greu pentru mine. Zadarnic a încercat să mă convingă, să mă amenințe... Am început să mă smiorcăi și să-i spun „nu mai știu să desenez”... De atunci, m-a privit cu dușmănie și dispreț, ca pe un mic monstru, după ce fusesem preferatul ei. Desenaseam și eu planșe cu porumbei și șantiere, numai că acum trebuia să expun public, să mă trambalez pe la Palatul Pionierilor etc. Cu cât eram mai „hărțuit” politic, cu atât mă închideam în refuz și făceam pe neajutoratul; cei care voiau să mă înregistreze se scârbeau văzând că nu e nimic de făcut.

Am continuat până la absolvirea școlii să simulez lipsa talentului la desen, mângăleam aiurea, cu o stângăcie voită, iar faptul că de necaz tovarășa Diaconescu nu mă mai scotea din cinci m-a îndârjit și mai mult. „Repetent nu poate să mă lase, nu mai au voie să lase repetenți, și p-ormă le mai e și rușine, știu că sunt copil de profesori”. N-aveam prejudecata notei, oricum din clasa a II-a n-am mai luat decât un singur premiu (trei), în rest doar mențiuni. Slavă Domnului, ai mei n-au ținut niciodată să ies premiant, știau foarte bine cum se luau premiile. Oricum, dacă până atunci desenam zilnic, din momentul absolvirii gimnaziului n-am mai desenat. Niciodată. În plus, m-am consolatat cu ideea că o carieră de artist m-ar fi făcut să deraiez

social. Îmi intrase în cap că poeții și artiștii „de geniu”, „neînțeleși”, ajung alcoolici, ratați, înnebunind sau sinucigându-se în mizerie, la masa de brad. N-aveam chef să ajung așa. Simțeam nevoia unei profesii pozitive – medicina de exemplu, unde erai respectat și primeai țigări Kent, bani și cafea... Activitatea mea practică la cercul „Sanitarii pricepuți” era nulă, dar, ipohondru și thanatofob fiind, învățasem pe de rost simptomele bolilor din *Medicina în familie* și studiasem cu creionul în mână atlasele anatomice. Mi-am dat însă repede seama că era prea greu pentru mine și am renunțat...

Cântând în contratimp

Când, „la clasă”, eram pus să citesc poezii din manual, le rosteam suficient de curat ca să nu bată la ochi, dar suficient de inexpressiv ca să nu mă propună pentru concursul de recitări... Premianții le rosteau în schimb teatral, pățimaș, smucind mândru capul, „ca să se afirme”. Un pic altfel au stat lucrurile la muzică, mai exact la corul organizat de tovarășa profesoară R., o femeie benignă, cam mediocră, cu voce găjăită. Cei mai buni pionieri erau selecționați pentru corul de copii al Radiodifuziunii Române, dirijat de Eugenia Văcărescu-Necula – repetițiile cristaline se auzeau mereu din Sala Pionierilor a școlii... Tov. E.V.-N. – căreia profii îi spuneau, cu evlavie, „doamna Necula” – era pe atunci profesoară de muzică la noi, la 155. În fiecare zi îi auzeam la radio și îi vedeam la televizor corul intonând cântece cu partidul și Ceaușescu. Dintr-a V-a până-ntr-a VI-a, am participat, cuminte, la repetițiile de cor ale tovarășei R., aveam „ureche” și voce bună. Nu aveam probleme să cânt „Trei culori într-un steag”... „Tot înainte”, „Partidul, Ceaușescu, România”, alături de obișnuitele „Râde iarăși primăvara”, „Ah ce bucurie e-ntr-o poezie/ Pe o melodie *care-o* cânti cu drag”, „A-a-a, acum e toamnă da”, însă perspectiva de a ajunge la Cântarea României, și de fapt pe orice scenă oficială comunistă, însemna anihilarea. O asemenea formă de colectivizare, de înregimentare era o imposibilitate psihică, între mine și cei care se duceau acolo era o barieră de netrecut. „Între noi e sânge”, cum îi spunea Tudor Șoimar Anitei în *Neamul Șoimăreștilor*... La un moment dat însă, gluma a început să se-ngroașe. Ne-au dus la un simpozion festiv de istorie, vizavi de Grădina Botanică, activiștii vorbeau de

Burebista, niște grășani au ținut cuvântări, apoi au început repetițiile pentru televiziune cu coruri de copii de la mai multe școli. După prima repetiție au fost eliminați mai mulți pionieri care nu se „sincronizau”. Printre ei – și eu, care cântasem deliberat în contratimp... Scăpasem. În drum spre casă împreună cu un alt dat afară de la cor, Tănăsică, râdeam ca maleficul Rumburak, posesorul inelului fermecat din *Arabella*, filmul cehoslovac pentru copii. N-am mai fost chemat. Nu după multă vreme, tova R. s-a îmbolnăvit și în locul ei a venit o femeie frumoasă și deșteaptă care ne-a învățat „istoria muzicii” și ne-a pus chiar discuri cu Elvis Presley...

Fără „comentarii”.

La română, aveam o profesoară blândă și bună, doamna D. Sensibilă, plângea ușor. Ne citea câteodată din „prințul metaforei”, Fănuș Neagu, iar într-o zi a intrat în clasă plângând și ne-a spus să ne ridicăm: „Copii, copii, au murit Nichita Stănescu și Amza Pellea”. Am fost afectat de moartea lui „nea Mărin”, olteanul simpatic care ne făcea să râdem de

Revelion. Se zvonea că ar fi fost iradiat pentru că a spus bancuri cu „nepotu Sucă”, în care făcea aluzii la Nicu Ceaușescu. Pe poet îl văzusem la televizor, spunea trăgănat panseuri emfatic-ușchite despre marile figuri ale neamului. Știam că era bețiv și făceam mișto împreună cu colegii de poezia din manual „cu semințele”. Mai târziu, la liceu, aveam să constat uluit cât de ușor puteau fi „vrăjite” fetele cu versurile de dragoste ale lui Nichita...

Încă din clasa-ntâi ne dădeau la premii și mențiuni antologii de propagandă pentru copii, poezii cu partidul, totul „la pachet” cu cărți OK. Unele cărți despre „exploatarea capitalistă” erau însă emoționante, bunăoară cea a lui Gheorghe Nica despre măgărușul-vagonetar Magherit. Dacă am suferit că nu luam premii, a fost pentru că nu puteam primi cărțile cele mai bune; aveam un dispreț total pentru tocilarii dresați de părinți să nu ia decât zece, cu meditari puși din clasele primare. Să devină ei vedete, nu concuram la aceeași categorie. Deși treapta întâi se apropia, am refuzat să-mi pună meditator la română și să învăț comentarii pe dinafară. N-am fost niciodată în stare să memorez la comandă. Să le-nvețe alții „pe dinafară”, eu le știu „pe

dinăuntru". Am citit un comentariu al unui coleg de cancelarie al mamei, Costin Tuchilă. Nu mi-a plăcut, mi-am zis că așa ceva pot face și eu. Cu *Dobrogea! Dobrogea!* de Bogza mi-au ieșit mai multe variante pe care le-am împărțit colegilor. Cu cât mai apăsător bombastic și mai „cu piruete” metaforice, cu atât mai sigur. Nu-mi era însă clar ce însemna *Jurnal de sex*, titlul despre care citeam în fișa bibliografică din ediția BPT *O sută șaptezeci și cinci de minute la Mizil* (unde descoperisem un alt Bogza, fascinant).

În clasa a VIII-a, psihoza admiterii la liceu se instalase... Nu fusesem niciodată la vreo Olimpiadă, dar am hotărât că o testare la „faza pe sector” n-avea ce să strice. La comentariul despre la *vulturii* n-am scris însă nimic despre vitejia poporului român. Am luat 7, 50 și nu m-am calificat pe sector. A fost prima și ultima Olimpiadă la care am participat...

Prețel succesului în 1978 s-a hotărât ca, în conformitate cu sloganul „Învățământ-Cercetare-Producție”, să se generalizeze învățământul industrial – industrializarea forțată a liceelor își urma neabătut cursul. Chiar și liceul de filologie-istorie Zoia Kosmodemianskaia primise sarcina înființării unei secții de industrie ușoară. Liceele de matematică-fizică introduseseră secții de Electrotehnică și, mai ales, Mecanică, asta presupunea multă practică în producție și materii tehnice de profil. Numărul claselor de mate-fizică fusese drastic redus, intrau acolo numai „vârfurile”, iar „cultura generală” umanistă care se făcea la adăpostul firmei „reale” fusese marginalizată suplimentar. Egalizarea liceelor de elită cu cele industriale urma să aibă loc prin nivelarea în jos a celor dintâi. Ce ieșea din liceele industriale era un dezastru, mulți dintre tinerii absolvenți erau abrutizați, abia știau să scrie (cu litere de tipar, fără ortografie și punctuație) și să socotească, asta nu-i împiedica totuși să se înscrie și ei, ca niște oi snoabe, la facultate unde picau la admitere cu note de unu. La fel, în liceele de mate-fizică, „calificările tehnice” ale elevilor erau practic nule, nimeni nu avea ce face cu ce ieșea de pe urma „practicii”. Făceam meditații la matematică unde rămâneam însă mediocru, iar o notă insuficientă la română putea avea consecințe dezastruoase, ajungeam naibii la vreun liceu industrial...

Semănătoarea și Vulcan erau adevărate sperietori („învățați, boilor, că vă mănâncă Semănătoarea!”), penitenciare pline de patibulari lumpeni, reduși mintal, alcoolici și violenți. A ajunge *acolo* însemna sfârșitul, nu mai puteam ieși la suprafață – văzându-mă „băiatu’ lu’ mămica”, derbedeii m-ar fi nenorocit, legea junglei... Adevărul e că liceele industriale erau școli profesionale deghizate în licee, așa cum liceele de mate-fizică erau licee de cultură generală camuflate industrial. Oricum, chiar în liceele industriale ceva mai bune, viitorul mi-ar fi fost ca și blocat, nu mă simțeam destul de puternic pentru a „recupera”. Nu era, apoi, de mine, să zicem, meseria (profitabilă) de mecanic auto. Brutal spus, voiam să fac o facultate la zi (nu la seară sau la subingineri, unde trebuia să lucrezi în întreprindere) ca să-i „păcălesc” cu armata, să evit munca fizică, să trăiesc cât mai mult pe socoteala părinților și să parazitez pe socoteala statului, să-mi conserv existența contemplativă, „boierească”, de belfer, fentându-i pe toți, mințind și ascunzându-mă – „noi gândim, nu muncim”. Poate aș fi intrat de formă și în PCR, oricum devenise o fantoșă. Deocamdată, trebuia să câștig încă patru ani.

Optasem, după o matură chibzuință, pentru Liceul de matematică-fizică „Nicolae Bălcescu” (fost și actual Sfântu-Sava). Voiam un liceu de elită, cu elevi și profesori buni, tradiție și prestigiu antebelic. Știam că la „Bălcescu” sunt profi „legendari” – Matrosenco de matematică, Săceanu și Rusu de fizică, Pavnotescu de română, Mândruț de geografie, Zbucnea de istorie ș.a. – în plus, era un liceu mai sobru decât „Lazăr” (către care m-ar fi tras ața după lectura *Medelenilor* și a lui *Çișmigiü & Co.*). Mai tare era doar Liceul de Informatică, dar acolo mergeau cei foarte buni la matematică – nu era de mine. Bulevardul, Çișmigiul, Calea Victoriei, casele vechi, italiene, din jur, cu patina lor elegant-interbelică, erau decorul meu favorit, visam iubiri adolescente cu tipe „aristocrate”, camaraderii exemplare, stil. Opțiunea mea era una pentru „burghezia intelectuală” – nici „artist”, nici la „munca de jos”.

Liceul m-a întâmpinat masiv, sever, cu ale sale culoare întunecoase și un puternic miros de terebentină. Examenul l-am dat într-o sală cu vedere spre biserică. „Matematica” a decurs acceptabil,

dar subiectele la literatură m-au făcut să pălesc. Unul era *Neamul Șoimăreștilor*. Celălalt era însă *Comunistului de Labiș*. „Comentați versul – Nimic pentru tine, tot pentru toți”, ironia sorții, sacrificiul de sine în favoarea colectivității era tot ce detestam mai mult... O inițiere roșie cu spatele la zid. Măcar dac-aș fi fost foarte bun la matematică, așa însă eram la mâna *Comunistului* care-mi specula slăbiciunile. Ori nu scriam nimic despre poezia lui Labiș și riscam să pic (pe proba de matematică nu mă puteam baza, iar gramatica nu era punctul meu forte), ori făceam un comentariu ditirambic și intram. Am ales varianta compromisului și am scris un comentariu greșos-apologetic – un text în care nu credeam o iotă; îmi dădusem a însuflețirii vomă. Am intrat la „Bălcescu”, secția Electrotehnică, cu 8, 75 – 9, 50 la română și 7, 91 la matematică. Intram oricum, dar dacă nu scriam nimic la *Comunistului* intram la Mecanică, unde erau elevi mai slabi și „derbedei”. Îmi plătisem cei patru ani pupând unde trebuie, așa începea totul. Eram acum în *middle class* a liceului, între elita de la Mate-fizică și „grobienii” de la Mecanică. O victorie à la *Pyrrhus*, încă una ca asta și eram pierdut, o simțisem ca pe o înfrângere, o dată dezvirginat politic puteai să te și prostituezi. Dar, cel puțin, nu publicasem textul despre *Comunistului*, nu mă compromiseseam public – cel puțin pe terenul ăsta, bățalia nu era încă pierdută.

Pe primele două locuri intraseră, cu 10, fetele unui poet și activist ceaușist (am mai văzut, pe listă, și alți copii de ștabi). Resentimentul față de „piloși” a fost foarte puternic. Mai târziu, când am auzit că una dintre fetele bossului dă la Filologie și când am văzut care erau standardele pentru examen în condițiile în care numărul de locuri era, pe atunci, foarte mic (chiar dacă intram, posturile bune la repartiții le reveneau tot *lor*), am hotărât să abandonez gândurile „filologice” și să mă orientez către Politehnică, acolo barem riscul era minim, ca și contaminarea ideologică, oricum nu mă interesa decât ca un excelent loc de *refugiu*. Bombardamentul non-stop de recitative, de „momente poetice solemne”, ode și imnuri, de lirisme înfiorate era ca o poluare radioactivă, nu puteai să-i stai în preajmă fără a te contamina. Toți cei care mă îndemneau să dau la Filologie trebuiau să afle, o dată pentru totdeauna, că nu mai voiam... Mi se solicitase colaborarea la

revista liceului, dar când am văzut paginile ornate cu semnături de piloși, cu versuri patriotice leșinate și editoriale cu partidul, mi-am promis – vechiul meu orgoliu fanatic – să nu public sub Ceaușescu niciun rând „literar” decât amenințat cu moartea, cu bătaia sau exmatricularea, și să nu particip la nicio olimpiadă „umanistă” (la cele de la materiile „reale” oricum nu eram în stare). Eram atât de hotărât să nu mă amestec cu ei, încât am optat pentru o asceză politică radicală numai ca să-mi demonstrez că *se poate trăi și așa*, refuzând orice vanitate publică. Jucasem, de nevoie, după regulile lor la admitere, n-aveam să mai joc acum, benevol – speram că Politehnica mă va „echilibra”. Ca să rămân „lucid”, „la suprafață”, trebuia să-mi dezvolt latura „pozitivă”, „rațională”, pregătindu-mă în domenii pentru care nu aveam vocație – matematica și fizica – ceea ce, privind retrospectiv, nu regret deloc. Țineam atât de mult la literatură, încât voiam s-o protejez de orice vecinătate oficială, a publica într-o revistă cu texte festive în cuprins echivala unei înregimentări în tabăra dușmanului. Nu participam la cenecluri, nu citeam presă literară, scriam uneori singur, acasă, pe furiș, pur defulatoriu, nici măcar „pentru sertar”, blesteme obscene la adresa lui Ceaușescu sau descrieri stângace ale demolărilor, și mă speriam de ce scriam. Totul era destinat coșului cu hârtie igienică, aruncam foile imediat, având grijă în prealabil să le rup în bucățele pentru ca textul să nu poată fi citit nici de cei care l-ar fi găsit, întâmplător, prin gunoaie. Nu-i vorba, nici nu merita altă soartă... Scriam „în gând” despre ce trăiam, gândeam în diferite „stiluri”, dar asta nu puneam pe hârtie, lăsam pentru „altă dată”.

„Capricii” uteciste

Drumul spre liceu trece printre vechi și elegante clădiri italiene, pe strada Puțul cu Plopi. În fața Casei memoriale „Constantin Tănase”, un alienat stătea ore în șir în patru labe. Avea niște ochi minunat de albaștri, senini și goi, dinți de hârciog și un zâmbet extatic. Noi îi spuneam „Goya”. Chiar alături de liceu era (e) o școală ajutoare, trebuia să știi să eviți oligofrenii care se legau de tine. Dar spiritul vesel al adolescenței își râdea de asta. În noiembrie 1986 am fost făcut utecist „cu clasa” la Primăria sectorului 1, de pe bulevardul Titulescu (o ceremonie formală, la întoarcere o colegă a scos dintr-un rucsac un

casetofon cu baterii și a pus o casetă cu Madonna, *Papa don't preach* răsună pe bulevardul 1 Mai...). Ne-am ales ca paratrăsnet și secretar UTC pe clasă o fată deșteaptă și de treabă, care locuia în Aviatorilor. Anul școlar debutase cu marea adunare din curtea interioară, în prezența corpului didactic și a directorului Giurgiu. Se pregătea aniversarea a trei sute de ani de la înființarea Academiei Domnești de la „Sf. Sava”, sub domnia lui Șerban Cantacuzino. Eram, deci, elev al celui mai vechi liceu bucureștean. L-am văzut dând raportul pe elevul secretar-șef UTC al liceului, un tânăr serios, viitor candidat la Drept, azi – universitar și expert juridic la o organizație pentru drepturile omului... După câteva zile, avea loc în sala de festivități procesul elevului Bălașa dintr-a XII-a, fiu de general Secu, acuzat de viol. Soarele filtra o pulbere de miere printre castani. Procesul s-a desfășurat cu ușile închise în prezența corpului profesoral, a forțelor de Miliție și a unor tovarăși în haină de piele. În urma procesului, acuzatul, un blond gen halterofil, îmbrăcat în blugi și țințe, a fost mutat formal, chipurile disciplinar, la Liceul de fizică atomică de la Măgurele.

În noiembrie 1986 mi-am îndeplinit și prima datorie „civică”, votul la referendumul pentru pace. În criză de prestigiu internațional, Ceaușescu hotărâse să-și marcheze inițiativa Anului Internațional al Păcii reducând cu cinci procente cheltuielile pentru înarmare. În zi de noiembrie, la ora 8,00, într-o sală a liceului, nu mai țin minte care, au venit listele pe care trebuia să semnezi public „da”, sub supraveghere directă, cu seria și numărul buletinului proaspăt eliberat de miliție.

La alegerile pentru secretariatul UTC pe clasă delegam prin vot și înțelegere consensuală câțiva responsabili – cu fondul clasei, cu propaganda etc. Erau „recomandați” deopotrivă de „rezultatele bune la învățătură”, de „aptitudinile organizatorice” și de faptul că erau fii de persoane sus-puse – altfel, colegi cumsecade, protejau clasa împotriva presiunilor administrative pe linie de partid și țineau, la orele speciale, obișnuitele „informări politice” cu lecturi din presa de partid despre „evenimentele politico-diplomatice” și „legislative” ale săptămânii avându-l în prim plan pe Tovarășul Nicolae Ceaușescu. Într-a XI-a, o fată deșteaptă și ambițioasă, pe care o „simpatizam”, m-a propus, în glumă, „secretar cu propaganda”. Luat prin surprindere, am luat de

bună propunerea – „Nu, îmi pare rău, nu mă simt capabil de o astfel de funcție, sunt iresponsabil”. Adevărul era însă că aveam „papagal” și o memorie prodigioasă pentru frazeologia oficială, prindeam din zbor și memoram spontan tot ce era mai grotesc, de la cuvântări la versuri de muzică ușoară sau de petrecere... Așa „mă scoteam” la lucrările de la filosofie (marxist-leninistă) și de la Cunoștințe Social-Politice și Economice, unde aveam ca profesoară o activistă picantă, cu un debit verbal impresionant. Nu știam formulele economice, dar cu poncife din cuvântările Tovarășului și documentele de partid (pe care uneori le inventam) luam numai nouă și zece.

Pentru că la vârsta asta tinerii trebuie să se distreze, să danseze, diriginta, o femeie foarte de treabă altminteri, organiza lunar, de printr-a X-a, în sala de sport a liceului, „reuniuni” mămoase, socializări cu muzică și dans, la care asista, chemând câteodată și părinții. Evitam să particip, ideea de a fi *privit, studiat și evaluat* de părinți și profesori dansând în cadru organizat cu o față mă revolta, preferam să spună că sunt fraier. Tinerii le aveau oricum pe ale lor, ceaiuri și escapade pe șestache. În general, detestam să aud vorbindu-se despre „unitatea colectivului”, despre „datoria morală față de el” și altele asemenea. Intimitatea era sacră pentru mine. Când mă simțeam „ademenit”, șantajat sentimental și „manipulat” pentru a fi „supravegheat”, dispăream „ca măgaru-n ceață”, suspicios („aha, vor să mă aibă la mână”), rezistam încăpățânat, le aveau eu pe ale mele, mai bine la bodegă în cartier, făcând mișto superior cu o bere-n față. Cu siguranță, eu eram cel „aberant”, nu „ei”. Uneori ne duceau în marea sală de festivități a liceului pentru a urmări vreun program festiv omagial, dar și acolo, după ce plecau corurile și recitatorii cu partidul, ne holbam la „bulanele” frumoaselor colege balerine, „albe, stârnind instinctul satanic”, fluturând eșarfe diafane pe un fundal cu porumbei ai păcii. Câteodată aveam program „teatral”, echipa de elevi-actori a liceului se producea cu o piesă comunistă scrisă de vreun olimpic, în timp ce în spatele sălii noi vorbeam despre fotbal, făceam mișto, jucam telefonul fără fir și spuneam bancuri porcoase... Pe băncile din față, activiștii aplaudau frenetic piesa. La alegerile UTC pe liceu, când, adunați în aceeași sală, trebuia să votăm, mă „abțineam”.

N-am văzut niciodată zona Primăverii, n-aveai acces în cartierele rezidențiale, înțesate de militari, milițieni, securiști și mașini negre, „corp diplomatic” sau de pază. Cu excepția celor improvizate la munte, n-am fost niciodată până în 1990 într-o discotecă (după 1986 nici nu prea mai auzisem că erau decât la casele de cultură ale studenților și la mare, la Costineștiul lui Nicușor și al „futeciștilor” lui). N-am fost niciodată la Cântarea României. N-am fost niciodată la vreo defilare. Nici la Daciadă. Nici la demonstrații pe stadion. Nici la întâmpinări. Nici la concursuri. N-am participat niciodată la mitinguri până la capăt, mă pierdeam pe drum, deși ne scoteau deseori la defilări și la marile manifestații festive cu lozinci, cercuri și flamuri. Porneam din fața liceului, făceam joncțiunea cu coloanele de la alte licee (bine conduse de instructori și băieți în civil), intram pe Calea Victoriei și ieșeam prin Aviatorilor la Șosea. În Piața Scânteii, trebuia să aibă loc, într-o mare de sute de mii de oameni, întâmpinările cu flori și stegulețe ale conducătorilor. Peste tot, portrete, flamuri, lozinci...

Mă izolam de grup, oricum nu mi se simțea lipsa. Simulam că stau de vorbă ba cu unul, ba cu altul până ajungeam în urma coloanei liceului, îmi imaginam că dejoc filaje, îmi calculam mișcările astfel încât nimeni să nu observe nimic, ajungeam în rândurile celor de la alt liceu unde nu mă știa nimeni, deja veneau șiruri din toate părțile, sute de mii de oameni cu lozinci uriașe și portrete, pas cu pas, printre milițieni și securiști, ajungeam pe trotuar ca simplu pieton lângă capătul tramvaiului 41 și al autobuzului 105. Mergeam încet, mimând nepăsarea, cum treci pe lângă câini, atent să nu te latre. Așa dispăream, „singuratic și uitat”, dar liber, cu un rânjel de triumf pe chip, îi lăsam pe manifestanți să se ducă la treaba lor, să scandeze, mă urcam în autobuz cu bătrânii, țigani și muncitorii, șmecher, la capăt prindeam loc pe scaun, cu o carte în mână scriam în cap privind pe geam străzile vechi din jurul gării, cartierele patriarhale, pitorești, ajungeam în Basarab, apoi în Bulevardul Regiei, lângă Stadionul Sportul, și apoi în Drumul Taberei, acasă...

Refuzând ritualurile colective, îmi construiam ritualuri de uz personal...

Identități fotbalistice

1986 a fost și anul în care, pe 6 mai, Steaua câștiga Cupa Campionilor Europeni. Suporterii steliști au mărșăluit după miezul nopții pe străzile cufundate în beznă – în zona Buclei fusese oprit curentul... Tot atunci, Sportul Studențesc – echipa „alb-negrilor” cu care țineam și țin și azi – a împlinit 70 de ani. Era cel mai vechi club românesc în activitate, înființat în 1916 – un titlu de noblețe și un motiv în plus ca să țin cu ei, pe lângă venirea lui Hagi. Din ’81 până-n ’84 ținusem cu „Craiova maxima” a lui Constantin Oțet. Din 1984, când Hagi a venit la Sportul, am luptat un an ca să-mi schimb identitatea fotbalistică în ochii cunoscătorilor. Opțiunea fotbalistică era, pentru mine, o opțiune identitară. Refuzasem din capul locului să țin cu Petrolul, identitatea mea era una de „bucureștean”, de „capitalist”. Cumpăram în fiecare sezon programul meciurilor, știam fiecare jucător de la fiecare echipă, cu câte selecții avea și câte goluri marcase. Urmăream meci de meci conflictul Steaua-Dinamo, în care se vedeau disensiunile mocnite dintre Armată („brațul înarmat al poporului”) și

Securitate („brațul înarmat al partidului”), speram în agravarea lor pentru că „numai Armata ne mai scapă de ăștia”. La Dinamo, „nu jucătorii erau vinovați”, ci simbolul și cei din spatele clubului, care îi învățaseră să câștige cu aranjamente și să joace „la rupere”, cu sălbăticia nepedepsită a celor aflați deasupra legii. Și în confruntările din clase sau de la bloc această luptă surdă se simțea. Între Steaua și Dinamo, fondate de partid în 1948 pe model sovietic, balanța preferințelor mele înclina spre Steaua, cu care țineam mai ales în cupele europene. „Echipa cartierului” era răul mai mic, chiar dacă era condusă de Ilie și Valentin Ceaușescu, Armata era și ea la cheremul Securității, cu soldații umiliți, trimiși pe ogoare și în construcții; în plus existase (știam și eu...) „complotul generalilor” din ’83. Când despre membrii echipelor studențești, aceștia erau „băgați” de partid fără examen la ASE, IEFS și Politehnică, pe care le terminau, ca Elena Ceaușescu, fără să le frecventeze niciodată. Mulți își amintesc cum, în perioada când Lucescu antrena pe Dinamo, Cămătaru marca 50 de goluri pe campionat și patru-cinci pe meci ca să le fure străinilor Gheata de aur și s-o aducă în RSR. Sau cum FC Olt Scornicești (echipa clanului Bărbulescu) și Victoria București (echipa miliției și a

generalului Nuță) tăiau și spânzurau. Apăruse și Flacăra Moreni, echipa unui general de Securitate de la direcția Pașapoarte. Victoria și Flacăra erau programate să ia locul în „cupe” Sportului și Craiovei, luându-le jucătorii și recuperând rebuturile îmbătrânite ale lui Dinamo. Blaturile erau pe față, uneori apăreau însă „defecțiuni” în urma cărora echipele mici, mai îndrăznețe, le băteau pe cele mari. Urmau pedepse dure, iar „păcătoșilor” le erau luați toți jucătorii buni de către echipele militare. Am fost pus însă în fața unei probleme de conștiință, căci Sportul fusese o vreme susținută de Nicu Ceaușescu, înainte ca prâslea, devenit prim-secretar la Sibiu, să preia Interul din localitate. Fusesem pe stadion la meciul acela halucinant în care studenții câștigaseră cu 7 – 5 în fața lui FC Olt, iar Hagi marcase șase goluri pentru a putea lua – la indicația lui Nicu – titlul de golgeter. Portarii și fundașii se dădeau la o parte din fața șuturilor în mijlocul fluierăturilor generale. Ca să ies din impasul moral mi-am construit argumente gen „Sportul, echipă cu veche tradiție, de pe vremea lui Venus, Juventus, Ripensia și Unirea Tricolor, nu câștigase niciodată vreun trofeu intern, juca numai de amorul artei”. Era, în fond, echipa Politehnicii bucureștene, unde speram că voi deveni student ca băieții serioși, fără fumuri, pe care-i vedeam acolo. Ca și Craiova, Sportul erau „haiducii lui Șapte cai”, „luau de la bogați și dădeau la săraci”, îi băteau pe Dinamo și Steaua, dar mâncau bătaie de la echipele mici... Era, apoi, o echipă cu suporterii „puțini, dar buni”. Spre deosebire de Rapid, care era „peste tot acasă”, ea era „peste tot în deplasare”. În 1986, Sportul a ajuns cel mai sus, pe locul doi, dar Steaua era la zenit. Armata și Securitatea (sau viceversa) aspirau toți fotbaliștii valoroși. Sportul și Craiova, cândva abonate la locurile trei-patru, cădeau tot mai mult, „mijlocul” îl asigurau sateliții echipelor militare, iar la coada cozii erau echipele studențești din provincie și echipele „muncitorești” precum Petrolul și Rapid (ultima era, totuși, cea mai populară echipă, „echipa țiganilor” și a „oamenilor amărâți”). Nici în fotbal „clasa muncitoare” nu conducea cu adevărat. Un protecționism militarizat și mafiot, o competiție între clanurile componente ale Puterii. Majoritatea populației sărace, înfricoșate, a „rezistat” prin fotbal, supapă de „pluralism” și defulare colectivă, îmi amintesc șuvoaiele de suporterii

scurgându-se interminabil către stadioane, tramvaiele și autobuzele cu oameni pe scări, călare pe capotă, pe bara din spate, oameni agățați de garduri, intrați fără bilet, urcați pe blocurile din jur... Pe stadioane situația era explozivă, „băieții” depuneau eforturi mari ca să o țină sub control. Cozi imense, de sute de persoane, la *Sportul și Supliment fotbal*, pasiunile clocoteau ca într-o oală sub presiune. Informațiile despre megablaturi pe care le puteai găsi în cele două publicații erau însă la fel de discrete ca și „esopismele” din presa literară... Și la liceul nostru, vicesecretarul de partid, un babalâc rapidist de istorie, se bătuse cu un tânăr coleg de catedră, ploieștean și „petrolist”, la fel de beat. Bătaia s-a desfășurat pe terenul de sport, în uralele elevilor.

Jucam la bloc toate jocurile posibile cu mingea – „nemțoaica”, „americuța”, „respinsa”, miuța, tenis cu piciorul la simplu și la dublu, dar mai ales „trosbal mare” pe echipe „între scări” și „între blocuri”. Ne adunam cu zecile, veneau și maturi în pantaloni scurți, jucam ore întregi, jocul cu mingea era viața noastră pe care o trăiam prin toți porii. Jucam, de obicei, cu faimoasa, pe atunci, „minge de 35 (de lei)”, din plastic lucios, care sărea câș și lua efect aiurea, ustura teribil când te lovea și se spărgea la cea mai mică înțepătură. Rar jucam cu câte un „Artex” de piele al câte unui fiu de șmecher sau al unui tânăr fotbalist legitimat în categoriile „Promoție”, „Onoare” sau chiar la Steaua. N-am avut, ca adidași, decât o singură pereche, primită cadou „de la export”, jucam în teniși chinezești din pânză alburie cu talpă verde, de gumă, care se deteriorau rapid. Mentalitatea tribală, conștiința apartenenței la o „scară”, la un „bloc”, găsea în fotbal încă o ocazie de exprimare, deseori aveau loc bătăi și conflicte între copiii-suporteri ai diferitelor echipe din campionat. La școală și la liceu, în pauze, la bloc, acasă, discuții interminabile despre meciuri, pronosticuri, pariuri pe bani...

De-a v-ați ascuns în comunismul târziu în jocurile noastre de la bloc (leapșa, „frunza” etc.), fotbalul era concurat doar de „fața” (v-ați-ascunselea). De farmecul și misterul ei n-am putut să ne despărțim până pe la 17 ani, când în formula jocului intrau deja intimități amoroase cu fetele în floare în casa scării de bloc (aici cel puțin erai la adăpost de privirea străină a diverșilor Big Brothers) ...

Fugeam și ne ascundeam în cele mai ciudate locuri, uneori la sute de metri distanță. Urmărirea, căutarea detectivistică, pânda, plăcerea și arta ascunderii („ultimul scapă turma”), derutarea, suspense-ul păcălirii și depășirii în fugă a „căutătorului” – tehnicile „de filaj”, dar și ritualurile vânătoarești – erau, cred, amplificate de imaginarul epocii, de infantilismul indus de sus și de viața dusă în proximitatea autoritară a Partidului și a Securității.

„Ani de liceu, cu emoții la română / Ani de liceu, când la mate dai de greu...”

Ce m-a impresionat de la început în liceul Bălcescu a fost calitatea remarcabilă a multor profesori și nivelul ridicat al majorității elevilor, inteligenți și ironici, „brici” la matematică și la fizică (însă mai slăbuți la română). Eram totuși mândru de liceul „meu”... N-am avut parte, pe durata celor patru ani, de prea mulți politrucii – erau figuri mai degrabă grotești, precum secretarii de partid R. și V., ultimul – un profesor-activist de „filosofie” a cărui principală ocupație era să vină în inspecție prin clase și să trimită elevii la tuns sau să le facă muștrări pentru îmbrăcăminte necorespunzătoare. Avea faimă de tip fioros, cu mască severă și voce dogită, de care ne băteam joc.

Foarte mulți părinți ai colegilor mei erau ingineri, unii „obișnuiți”, alții „cu funcții speciale”; foarte mulți elevi locuiau în Drumul Taberei. Cam 50% dintre cei peste 40 de colegi „dădeau” la diverse facultăți din Politehnică (de la Automatică la Transporturi și Metalurgie), alți circa 20% dădeau la Medicină, restul – la Fizică, Matematică, ASE, Construcții, Arhitectură, niciunul la facultăți cu profil filologic (eu am fost singurul care a ajuns acolo, dar târziu, în 1993, când eram deja student la Metalurgie). O elită tehnocratică. Presiunea modei politehniste era extrem de puternică. La Medicină te „aranjai” mult mai bine, dar se intra cel mai greu, trebuia să „înveți pe dinafară manuale întregi”, mulți au clacat...

Am avut probleme la treapta a II-a, era cât pe-acum să ratez din cauza matematicii, am rămas însă, cu șansă, la „Electro”. Făcusem matematică în primii doi ani cu un profesor tragic. Domnul C. avea 64 de ani, dar alcoolul îl făcea să arate de 164. Colegii de cancelarie îl priveau cu tristețe și compătimire.

Semiparalizat, înainta eroic, cu catalogul sub braț, opintindu-se încruntat în baston: o apariție de coșmar. Fusesse cineva înainte, acum era un cadavru viu cu veston și cravată, meditații nu mai putea face. Dădea în orb note mari, nu mai reușea să corecteze lucrările. Fața zbârcită, extrem cianozată (n-am văzut în viața mea ceva asemănător, o mască grenă și albăstruie ca moțul curcanului), pungi oribile sub ochi, gura fără dinți, dar părul cărunț pieptănat cu grijă pe spate. Își ținea mâna la tablă să nu tremure, scăpa creta. Degetele vinete, rășchirate, se zbăteau, ți se făcea rău să le vezi. Începea să predea cu voce forte, apăsător, citind de pe o foaie, dar se ridica din tot corpul tușea. Prăbușit în scaun, cu fața în mâini, horcăia până la sfârșitul orei, scuipa sânge, ne era teamă să nu moară sub ochii noștri, uneori scotea o sticlă din buzunarul vestonului, trăgea un gât și se liniștea. Relua șoptit „Lo... ga... ritm...” în clasă hărmălaia atingea paroxismul. Exasperat, bietul om izbea cu palma-n catedră și se prăbușea din nou, hohotind, „da’ tăceți odată, nu vă e milă?”, fetele veneau lângă el, „dom’ profesor, vă e rău?”, el le respingea cu mâna. Nu lipsea niciodată, deși venea tocmai din capătul Drumului Taberei. Treceam în clasa a XII-a când a murit. Alcoolismul făcea ravagii printre profesorii „mari”, unii veneau criță la ore, nu mai puteau predă altfel.

După treaptă, ne-a venit „la mate” un alt fel de profesor, un tânăr exigent și doxat, merit, după 1990, unei cariere universitare. M-am pus pe învățat exclusiv pentru Politehnică, și, ca destui alții, neglijam voit celelalte materii, la care copiam cu caietele și cărțile pe masă (de comun acord cu profii care „ne înțelegeau”) sau improvizam. Inginerii care predau materii tehnice erau de treabă, dădeai săpunul – luai zece. La „Bălcescu” se făcea matematică, fizică și chimie la un nivel de performanță, exista un nucleu de profesori care se zbăteau să țină sus onoarea și tradiția liceului cu cel mai mare procentaj de admiși în facultăți. Rezolvam trimestrial sute de probleme din culegerile Năstăsescu și Niță, Sirețchi, Coșniță și Turtoi, Hristev, Cone... Dopaj. Profesorul de fizică, un tip simpatic, montaniard și foarte lăudăros, încerca să facă ore după cursul lui Richard Feynman de la Princeton University – nu reușea, dar efortul era oricum stimabil, în ultimii doi ani însă, pentru mine orele de matematică și fizică de la liceu căzuseră

pe planul doi. Singurul lucru care conta – meditațiile cu profesori din Politehnică; toate energiile erau subordonate unui scop unic, Facultatea, unde se intra mai greu decât își pot imagina elevii de acum... Meditațiile se făceau de obicei „în haită”, cu mai mulți elevi o dată cărora li se dădeau teste doar dacă era prieten de familie meditatorul se deplasa acasă special pentru tine. Vărul meu venea „la pregătire” în București, făcând naveta de două ori pe săptămână.

De la prima apariție, profesorul de română Gheorghe Lăzărescu ne impusese tuturor – un domn înalt, distins, grizonant, încă tânăr, zâmbitor... Cu o politețe elegantă, curtenitoare, de „modă veche”, și mult tact. Cea mai luminoasă figură dintr-un liceu care n-a dus lipsă de profesori excelenți, te făcea să simți că faci parte dintr-un liceu cu tradiție. Orele de literatură erau conduse spre dezbateri pe teme care ne implicau existențial și se încheiau ca un apolog, cu o morală „filosofică”. Mi-aduc aminte lecțiile despre psihologismul interbelic, despre doamna T. și despre moartea prințului Maxențiu, despre *Hanu Ancuței*, despre proza lui Eminescu sau despre Bacovia, când ne recita, complice, cu voce gravă, *Liceu* („Liceu, cimitir / Cu lungi coridoare / Azi nu mai sunt eu / Și mintea mă doare / Nimic nu mai vreau...”). Ținea uneori, la clasă, cenaclu literar cu elevii „talentați”. Nu participam. Când, într-a XI-a, ne-a întrebat la ce facultate „dăm” fiecare și am spus că dau la Politehnică, m-am simțit eliberat de o identitate jenantă. Am început să neglijez ostentativ orele de literatură și, de unde înainte căutam să mă „afirm” prin răspunsuri cât mai epatante, „în răspăr” cu ceilalți, acum povesteam meciuri șușotind în fundul clasei și lăsând literatura în seama tociarilor „fără personalitate”. Într-un fel, l-am rănit fără să aibă vreo vină. Însă când simțeam nevoia să intervin la ore, „diferența” se simțea. (Mă laud.)

Odată, surprinzându-ne în timpul obișnuitelor bătaii cu cretă, înjurături și răsturnări de bănci din pauze, profesorul ne-a privit lung și a scris pe tablă o maximă morală a unui clasic. S-a făcut liniște, cineva și-a cerut scuze în numele tuturor. Altă dată a scris, fără explicație, pe tablă un nume necunoscut nouă – „Tzvetan Todorov”; și, în toiul unei dispute filosofice, a pus o întrebare ciudată: „Știți ce înseamnă – eclectic?” N – a răspuns nimeni. Și-a îndreptat privirea spre

mine, zâmbind – „Să ne spună domnul Cernat” (băieților li se adresa numai cu „domnule”) „care este opțiunea sa filosofică – materialist sau idealist?” Am rămas pe gânduri – citisem, semiingenuu, dar participativ, ediții selective din Kant, Hegel și stoicii latini, îmi aruncasem, din curiozitate, privirea și peste cele două volume BPT „Marx-Engels-Lenin” despre artă, știam ceva platonism vulgarizat, frunzărisem Schopenhauer, citeam maxime și cugetări... Dacă spuneam că sunt „materialist”, păcătuiam față de mine însumi, în plus mi-aș fi dat cu firma-n cap. Dacă spuneam că sunt „idealist”, riscam prea mult în raport cu „materialismul dialectic” obligatoriu. Am dat atunci un răspuns care, culmea, era și cel adevărat. „Și, și. Iau din fiecare curent câte ceva, după nevoile mele dintr-un moment sau altul. Fiecare filosofie e valabilă până la un punct”. „Ei, vedeți”, a zâmbit profesorul, „asta înseamnă să fii eclectic...”

Nu l-am mai căutat după absolvire, poate și dintr-un sentiment de culpă. Îi datorez însă singurul meu moment de sinceritate „filosofică” publică sub comunism. Nu ne-a predat niciodată lecțiile ideologizate din manuale (ce-i drept – am „ratat” astfel orice discuții despre literatura contemporană... – sau am chiulit atunci?). Rețin pedagogia sa morală, capacitatea „buddhistă” de a te aduce fără agresivitate, fără „autoritarisme”, prin simpla tăcere muștrătoare, în situația de a te simți vinovat de indelicatețe.

Politică și cultură

Pentru Bac, n-aveam nevoie să învăț la română. Ca și în „generală”, eram deja „consumat”. „Pot să iau examenul și trezit din somn”. Citeam manualele din amuzament și „pentru cultura mea generală”. Nu citeam reviste literare, nu făceau parte din lumea mea. Auzisem că intelectualii „cârtesc”, dar răsfoind la chioșcuri *România literară* vedeam numai poze cu Ceaușescu pe copertă, mai bine ascultam emisiunile Monicăi Lovinescu, ale lui Virgil Ierunca, Ion Negoitescu, Gelu Ionescu și Alain Păruit de la *Europa Liberă*. Preferam însă știrile politice, „Actualitatea Românească” (aveam slăbiciune în special pentru ironia lui Neculai Constantin Munteanu), emisiunile „Tinerama” ale lui Max Bănuș și emisiunea muzicală a lui Andrei Voiculescu, emisiunile literare nu mă interesau decât dacă aveau

legătură cu politicul și cu opozanții. Cei de la radio și televiziunea română erau „slugile regimului”. Am fost plăcut surprins când am auzit citite la radio poemele „protestatare” ale Anei Blandiana, din revista *Amfiteatru*, *Totul* mi-a rămas în minte, interesant, mi-am zis, până atunci auzisem la radio și televizor numai lirică patriotică de Blandiana... Nu cred să fi citit – în afara volumelor lui Preda și Eugen Barbu – decât câteva cărți „contemporane” de proză, ceva Fănuș Neagu, *Galeria cu viță sălbatică* a lui Constantin Țoiu și *Prințul Ghicade* Dana Dumitriu, alături de ce găseam în biblioteca veche din garaj, *Arta conversației* de Ileana Vulpescu, *Caloianul* lui Lâncrânjan, *Niște țărani* de Dinu Săraru, ceva de Platon Pardău plus câteva romane ale unor prozatori de mâna a treia, Titus Suci, Mircea Florin Șandru, din care citeam în special scenele sexuale cu tineri „occidentalizați” din familii bine situate. Citeam însă, fără sistem, din pură plăcere evazionistă și curiozitate empatică, multă proză română interbelică, nu (numai) de manual, Mateiu Caragiale, Eliade, Sebastian, Holban, Gib Mihăescu, Arghezi, Peltz, Carol Ardeleanu, Cezar Petrescu, G.M. Zamfirescu, Anișoara

Odeanu... și de secol XIX, multă literatură universală (rusă, americană și franceză în special). Pasiunea pentru politic devenise însă mai mare decât cea pentru „beletristică”. Comentam aprins totul împreună cu părinții, adunați seara în fața Sharp-ului adus în '85 de nigerian. Mi-era rușine să le cer bani alor mei să cumpăr reviste literare, „mofturi”, țara arde, baba se piaptăună. Luam *România liberă* (pentru rubrica „decese”), *Sportul* (cu, din 1986, *Supliment fotbal*, singura publicație complet nepolitizată din România socialistă), *Informația Bucureștiului*, *Magazin*, *Flacăra*, *Săptămâna* și programul radio-TV al săptămânii. În afara celor câteva informații sportive și meteo – numai propagandă. Căptușeam cu ziarele coșurile de gunoi sau le strângeam ca maculatură. *Săptămâna* securistă o citeam și ca să „spionez” ce mai zic securiștii despre *Europa Liberă* (serialul „Strategia și tactica Europei Libere”) și să văd pe cine mai înjură Eugen Barbu. Primele versuri ale lui Mircea Cărtărescu și ale optzeciștilor le-am citit citate grosier în serialul „La judecata de apoi a poezilor” și în episoadele „Suprarealismul à la Pocreaca”, tot aici am citit prima dată

despre „păltinișeni”, cred că și despre Nicolae Manolescu. Citeam „în negativ”, cei pe care Barbu îi înjura erau „băieți buni”. Citeam și cronicile muzicale prețioase ale Ancăi Romeci, topurile pop „top u”, „top p” și rubricile sportive. Îi știam pe toți câte parale fac, și pe Corneliu Vădim Tudor care scria cearșafuri fetide unde ridica în slăvi demolările, și pe Dan Claudiu Tănăsescu, și pe Artur Silvestri, și pe Ion Lăncrănjan... Ca și *săptămâna*, lunarul *Pentru patrie* al Ministerului de Interne (împrumutat de diverși „binevoitori”) era numai bun pentru „lecturi în negativ”, se vorbea acolo despre „sectanți”, despre spioni ai imperialismului prinși în lanuri de grâu, despre ciobanul care a cumpărat un elicopter, despre sabotori, tâlhari și despre alții asemenea, simpatizam cu toți cei care puneau în pericol „avutul obștesc” și „ordinea socialistă”. Citeam de la maică-mea și prăfuita revistă *Femeia*, cu taioarele ei austere, de stofă și lână, în paralel cu niște exemplare din *Burda* pe care le adusese din

RFG fiica vecinei noastre nonagenare, stabilită ulterior și ea acolo, oficial. Contrastul era total, căpătasem de la o colegă de școală a mamei și un *Paris Match*, unde citisem ceva despre căsătoriile lui Johnny Hallyday, reciteam de zeci de ori, obsedat, cele câteva reviste străine... Eram exasperat, cu nervii întinși de furia zăgăzuită de frică. Voiam flagelarea regimului, or asta n-o auzeam decât la *Europa Liberă*. *Vocea Americii-Deutsche Welle* sau *BBC* prea menajau sistemul...

Am cumpărat o singură dată *România literară* până în decembrie 1989. Auzisem la *Europa Liberă* că Geo Bogza, comunistul ploieștean, se pocăise politic și voiam să-i citesc „tableta”. Ceea ce am găsit au fost doar câteva panseuri emfaticе, într-un chenar – parcă le mai citisem, demult... Am ascuns tăcut revista în teancurile cu maculatură și am plecat la meditație. Era în anul în care un coleg, tenismen, fiu al unui bibliofil și candidat la Matematică, îmi dăduse să citesc *Poemul invectivă* și mă învățase fabula *Cronicari* a lui Urmuz. Nu prea urmăream viața literară, ale cărei ecouri ajungeau la mine indirect sau distorsionat. Nu stăteam la cozi pentru cărți de literatură contemporană, deși aveam experiența cozilor foarte lungi din librării. Scriitorii și artiștii noștri „de azi” însemnau pentru mine, atunci, câțiva „opozanți” și restul – funcționari de lux ai Puterii, ștabi culturali din

zone rezidențiale... însemnau, între altele, colaboratorii la *Omagii*, autorii de poezii patriotice și revoluționare grohăite solemn, cu teatralism patetic („Mândră, corabia/ Meșter... Cărmaciul...”), frescele albastre, serafice, cu ceașei-îngerei, porumbei albi, copii și muncitori în plin avânt ale lui Sabin Bălașa, reproduse și în mozaicurile de pe pereții caselor de cultură, kitsch onanist, busturile cu Ceaușescu ale lui Ion Irimescu și Ion Pacea... Deputați în Marea Adunare Națională, membri în CC, artiștii „îndrăgiți” erau „băștinași” care „faceau boemă” în case de vacanță oferite de partid, chefuiau la Athénée Palace...

Tovarășul Nicolae Ceaușescu era pentru mine o abstracțiune omniprezentă, o imagine obsedantă, infinit multiplicată, o ficțiune virtuală de care râdeam și pe care o uram din toate puterile. Era peste tot, numai pe hârtia igienică nu-l puseseră... O singură dată i-am zărit ceafa în oglinda retrovizoare a mașinii noastre Lada 1200 când trecea în automobilul prezidențial pe podul Ciurel, inspectând șantierul de amenajare a râului Dâmbovița. Făcea cu mâna... Mergeam cu părinții la Ploiești și automobilul ne fusese oprit și deviat de lungul convoi oficial... Nu scăpăm, în schimb, nicio cuvântare televizată, ai mei îmi spuneau că am înnebunit. Nu chiar, dar mă fascina ca o reptilă, îl urmăream cum începe lent, răgușit („Dhragi tovarhăși – și phrethini. Cetățeni ai Riepublicii Socialiste Rumânia”), îi număram bâlbâielile, speram ca îndesirea lor să fie un semn al bolii și al sfârșitului apropiat, ritmul discursului se intensifica treptat ca într-un act sexual, la sfârșit tovarășul zvâcnea din mână strigând ca-ntr-un orgasm epileptoid „înhahtie, sphrie comugnism!”. Râdeam de el, îl imitam maimuțărindu-l, înjuram. L-aș fi ucis. Cum îl slăveau actorii „de aur”, Silviu Stănculescu, lingăul absolut Ion Marinescu, Gheorghe Cozorici, Mircea Albulescu, Silvia Popovici, Adela Mărculescu, George Motoi, le sticleau ochii de fericire când spuneau Ceaușescu, pieptul li se bomba, juisau de plăcere... Pe șoselele patriei, pe clădirile publice – lozinci, panouri – „Ne mândrim cu tot ce face/ Ceaușescu pentru pace”.

Băieți de liceu

Mulți colegi de-ai mei, din familii „fine”, locuiau în vile din centru, în „Aviatorilor”, „Centrul Civic”, „Primăverii” sau vile din Centru („intelectualul” Drumul Taberei era și el bine reprezentat securistic).

Mă simțeam adeseori înconjurat, izolat. „Bălcescu” era *par excellence* un liceu de „piloși”, plin de copii de directori de instituții, de intelectuali cu spate, de agenți acoperiți, de ofițeri de Securitate și Miliție, de diplomați, de funcționari ministeriali, de inspectori școlari, de ingineri-șefi la obiective strategice și de securiști de întreprindere care-și făceau veacul „în delegații” prin străinătăți. Aveau videouri și acces la mărfuri interzise muritorilor de rând. Unii colegi, drăguți și stilați, făcuseră gimnaziul la Londra sau Birmingham. Erau și destui copii de ingineri și profesori, eventual universitari. Toți aveam un singur obiectiv – facultatea – o bătlie dură, angrenând multe ambiții și resurse, meditații cu profi unul și-unul... Puteam profita și eu, la grămadă, de pe urma lor, puteam învăța carte ca lumea, și, pe de altă parte, eram ferit de recrutările pentru șantiere și de antrenamente festive pe stadion când veneau instructorii să-și facă planul la recrutări pentru spectacole.

Mulți copii de Secu făceau karate de mici (era și un club al Ministerului de Interne lângă liceu, pe o stradă de lângă Biserica „Sfântul Iosif”). Lipit de liceu era – e și acum – un restaurant al M.I. unde aveau loc întâlniri conspirative și lângă care parcau mașini negre. În Era Ceaușescu, pentru mine karatist era egal securist, cluburile de karate erau cu „circuit închis”. Nu numai cluburile, ci și cinematografele speciale unde rula, pentru „băieți”, filme dublate sau traduse la căști cu Jackie („Cichi”) Chan și Bruce Lee, în vreme ce profanilor le rămânea celuloidul liric al *Liceenilor* lui George Șovu și Nicolae Corjos, filmul „romantic-adolescentin” comunist unde genericul apărea, frustram, înaintea primului sărut. Pe terenul de fotbal, fete de bani gata puteau fi văzute fumând în stil „vamp”, fardate tipător, în sarafane mini, cu păr vopsit și încrețit ca negresele – erau picante, altfel excitante decât fetele cuminți, cu bentiță și sarafan, care nu-și dezvăluiau senzualitatea decât, eventual, în nopțile dansante din rarele excursii „cu clasa”. Băieții de bani gata erau și ei îmbrăcați occidental, în blugi și ținte. Din rândul lor se recrutau membrii armatei (găștii) liceului, tineri culturiști aroganți care se băteau noaptea în Cișmigiu cu omologii lor de la „Lazăr” sau din „Mihai Viteazul”. Era vorba în fapt de niște exerciții ale Puterii, repetiție generală pentru

gangsterismul politic de mai târziu, totul – cu sentimentul apartenenței la o castă privilegiată „de bărbați”, cimentată prin combinația de cumetrii, instructaje secrete și îndeletniciri inavuabile. Arme albe – nunchaguri, boxuri și cuțite Falconetti, dar băieții învățau să tragă și cu pistolul babachii. Liderii găștilor, fii de mari securiști, țineau în subordine bătauși rudimentari. Totul se desfășura pe principiul militarizat al clanurilor. Aveau loc antrenamente cu bătaii la sânge. „Durii” erau renumiți și pentru isprăvile lor sexuale, părinții le puneau la dispoziție, pe filiere speciale, testosteron și șpreiuri străine menite să le crească potența, îi duceau de la 13 – 14 ani la femei „ca să aibă o viață fără complexe”, le dădeau vitamine și anabolizanți, îi învățau de mici limbi străine și le puneau cei mai performanți meditari, îi ghiftuiau numai cu produse occidentale din *shopuri*, îi trimiteau la hoteluri și restaurante selecte, le cumpărau cele mai performante accesorii vestice. Duceau o viață de lux în medii „de elită” și aveau față de muritorii de rând o mentalitate arogantă, de stăpâni sau, în cel mai bun caz, compătimire. De obicei, supărații stăteau înfoiați cocoșește la intrarea pe terenul de sport sau în fața portalului care dă spre curtea liceului. Dacă nu le dădeai cuminte banul, umilindu-te ritualic în fața lor, dacă te vedeau că ești de la alt liceu, dar mai ales dacă simțeau că ți-e frică, îți spărgeau gura...

Într-a X-a, un coleg de clasă, fiu al unui „greu”, altminteri nu prost, înalt și mătăhălos, dintre răsfățații „cu spate”, mă provoca insistent ascunzându-mi hainele din cuier, mă îmbrâncea râzând și mă batjocorea vrând să vadă cât rabd. Când m-a atins, mi-am pierdut controlul și i-am sărit la gât, cu o privire de nebun („nu mă interesează al cui ești, mor eu dar mori și tu”). Deși de două ori cât mine, s-a speriat. Ne-am împăcat, de atunci m-a privit cu un oarecare respect pentru curajul meu pasager, iar eu cu simpatie pentru lașitatea lui de moment. Unii găligani de la Mecanică făceau mișto de profesori sau se lingeau sub ochii acestora cu gagicile. Când profii îi muștrau, tipii se ridicau înjurând, apoi „se făceau” la ei râgâind fioros și mângâindu-i. Bieții profesori tremurau, amenințând. Veneau directorul, secretarul de partid și milițianul, aveau o explicație cu un *daddy* coolin haină de piele și totul se rezolva, un elev fără „spate” ar fi fost judecat în ședință

publică, bătut, exmatriculat și mutat disciplinar la „corecție”. Din fericire, în conflicte mai interveneau, împăciuitoare, și „piloșii cumsecade”, băi, potolește-te, nu-i frumos... Căci, spre deosebire de „ăia răii”, cei mai mulți fii de piloși erau „intelectuali”, educați, cuminți, viitoarea elită tehnocratică a țării.

În deplină Securitate

Unii studenți ai tatălui meu aveau părinți ofițeri de Securitate care ne supravegheau elegant, chemându-ne la „proprietățile” lor, punându-ne o pilă pentru o vacanță la Hotel Furnica din Sinaia sau în altă parte, ori facilitându-ne obținerea de televizor color după ce 15 ani avuseserăm un televizor alb-negru cu lămpi E 17 – problema era că ne simțeam prizonieri, provocați în permanență prin discuții despre regim. Era amuzant să-i vezi, cu ochelari „fini”, în blugi americani, cum, la masă cu noi, îi înjurau pe „capitaliști” și făceau apologia forței sovieticilor. În jurul nostru „identificasem” zeci de securiști și informatori. Vorbeau de *Europa Liberă* ca să ne provoace, în vreme ce eu le făceam semne pe sub masă părinților să nu se angreneze prea mult în discuțiile lor. Ai mei nu cereau niciodată cadouri și tocmai reputația asta îi făcea „periculoși”. Securiștii ceaușiști aveau un fel de politețe „generoasă”, dorința lor era să-și vadă odraslele promovând anul, le pasam „atențiile” profesorilor-ingineri de materii tehnice (Studiul Materialelor Electrotehnice – SME, Tehnologie și alte discipline cu prescurtări sonore) și, evident, „profesorilor de practică” de la mine de la liceu. Un tip banalizat de „atenții” era cel de la ședințele cu părinții, nu neapărat pentru „note mari” – oricum nu mai era voie să rămână nimeni repetent, se redusese drastic, ordin de sus, și numărul corigențelor odată cu obligativitatea învățământului de 12 clase. Cadourile erau „după posibilitățile fiecăruia”, numitor comun – țigările (Kent, BT, Marlboro), săpunurile (Fa, Lux, Rexona), cafeaua Moca sau Alvorada și șpreiurile. Rezerve pentru zile negre...

Când dispăreau din comerț citricele se zvonea că ar fi fost „iradiate”, băuturile răcoritoare care nu se găseau erau „infestate”, iar penuria de alimente era explicată elucubrant de „zvoneri” prin dosirea produselor în cavouri de către speculanții numiți „hârciogii”. Bișnițarii erau, teoretic, vânați, însă își făceau bine-mersi treaba, în complicitate

cu organele, care mai sacrificau din când în când câte un țap ispășitor pentru a domoli furia celor înfometăți. Este cazul celebrului traficant de vinuri Ștefănescu, condamnatul la moarte despre care se făcuseră și două filme, două comedii polițiste, *Secretul lui Bacchus* și *Secretul lui Nemesis*. Nu-i mai puțin adevărat că viața „băieților” nu era deloc ușoară. Se supravegheau între ei, circular. Mulți securiști erau alcoolici, se internau periodic în clinici de dezalcoolizare, stresul permanent îi măcina, o dată intrat în aparat nu mai ieșeau decât cu picioarele înainte.

În pauze, continua ritualul pe care îl întâlnisem la grădiniță, în școala generală, la bloc, în vizite, la cozi, în autobuz – provocările. Provocau și unii profesori, pe care îi „citeai” imediat. Eram deja bine antrenat în defensivă, știam că oamenii au slăbiciunea de a-și demonstra autoritatea și dominația asupra celorlalți, trebuia deci să le fletezi orgoliul zicând ce voiau să audă sau evitând gângav răspunsurile. În pauze, mereu aceiași spuneau bancuri politice, dădeau tonul intempestiv cu câte un banc cu Ceaușescu, alții, curajoși sau fraieri, intrau în joc, foarte puțini se eschivau și – cazul meu – spuneau bancuri porcoase sau, oricum, apolitice, cu John și Sir. Spionându-le metodele, am învățat să „interpretez” pe viu gândirea sistemului, deprinsesem empiric elemente de contrafilaj, diversiune, dezinformare și camuflaj, „arta prudenței”. Mă fascina mentalitatea lor de sectă ocultă, de curioși care voiau să controleze Totul, să afle ce gândești – până în interiorul minții mele nu puteau însă pătrunde. Dialogurile erau adesea subliminale, fiecare simțea ce evită să spună celălalt și căuta să ghicească de ce, vorbeam „cifrat”, căutând „parolele” celuilalt, încercam să prind și să dejoc din mers strategia. Vecini de bloc, cunoscuți, colegi, amici – îi studiam cu voluptăți perverse, ascunse în spatele timidității. În clasa noastră, numărul celor ale căror familii aveau colaborări de diferite grade cu Securitatea era, pe baza observațiilor mele „empirice”, enorm – nu mai vorbesc de prezumtivul procentaj din bloc, cred că numărul de turnători ocazionali sau permanenți era mult mai mare decât numărul de membri PCR. Numărul copiilor și adolescenților „colaboratori” părea proporțional cu al părinților, asimilarea fusese, în parte, înfăptuită – și totuși, în

multe familii de securiști existau drame între generații, unii părinți ai „greilor”, oameni simpli, de la țară, erau transformați în slugi și supuși umilințelor „familiale”...

Paradisul porno în lumea copiilor de bani gata aveau un loc periferic, nu prea socializau cu mine, aveau codurile lor, mergeau la Salonul Spaniol, se întâlneau acasă la câte un video, la ceaiuri, la restaurante, mergeam la câte un „munte”. Erau însă și ei prizonieri, în doze variabile, ai constrângerilor societății comuniste. Când un băiat a venit cu o revistă *Playboy* în care Samantha Fox poza goală, cu sânii ei supradimensionați, a fost o mare aglomerație excitată în veceul băieților, unde ne ascunseserăm să vedem minunea – un eveniment „epocal”, a fost prima dată când unii dintre noi vedeam o revistă sexy. Tot în veceu am văzut, la grămadă, și prima revistă porno, dezamăgiți de dimensiunile erecțiilor occidentale din poze, pe care ni le imaginam fabuloase. Într-o lume în care modelul feminin era mamaia activistă, bașoldina cu coc, gen Alexandrina Găinușe, Suzănica Gâdea, Elena Nae, Tamara Dobrin sau Aneta Spornic, iar cultura și televiziunea erau complet asexuate, sânii Samanthei Fox, dansul erotic provocator al mușchiuloasei Madonna sau programul de sâmbătă noaptea al televiziunii sârbe erau Paradisul. Am ascultat uluit, într-o vizită, considerațiile unei cunoștințe (dintr-o familie de medici cu epoleți) care făcea o subtilă propagandă antioccidentală spunând, cu dezabuzarea cunoscătorului, că revistele și filmele porno din Vest provoacă, prin banalizarea imaginii sexului, impotență în rândul tinerilor, de parcă vizionarea prelungită a Telejurnalului de seară ar fi provocat priapism... în tot acest timp, pe ecran, la video, evolua superba Ava Gardner într-o prezentare porno filmată în tinerețe. Gazdele noastre hotărâseră să ofere o mostră de consumism capitalist... La liceu, instructorii UTC și administratorul, un uscat poreclit Fantômas, fugăreau pe terenul de sport elevele în sarafane mini, le făceau muștrări și cereau penalizări care, după caz, se aplicau sau nu. Cât despre „generația în blugi” – erau, pe de-o parte, cei cu blugi originali, supli și mulați, uneori prespălați și rupți, care puneau în evidență zonele erogene, și cei în blugi cu înlocuitori, salopete rigide ca burlanele...

Pe la începutul lui 1989 au venit la noi în clasă câteva activiste, împreună cu două asistente speriate, să ne facă „educație sexuală”. Aveau cu ele niște planșe abstracte. Într-o tăcere apăsătoare, ne-au spus niște aiureli luate parcă din *Scânteia*. În final, ele însele stânjenite, asistentele le-au sfătuit pe fetele noastre să devină mame bune, să facă mulți copii pentru patria socialistă...

Practică productivă sau vacanță cu înlocuitori

Făceam practică productivă – două săptămâni la început de trimestru, două la sfârșit – în atelierele de la subsolul liceului, apoi la „Electrotehnica”. Acolo făceam, chipurile, circuite integrate, le lipeam cu letconul etc. Greu de spus cine ar fi avut ce face cu rebuturile noastre. Pierdeam vremea opt ore pe zi, jucam spânzurătoarea, *cadavre exquis* (subiect-predicat-atribut-complement), origami, „vapoare”, fotbal cu bani, lapte gros, leapșa și, mai ales, cărți „pe porunci” (cel mai mișto era când jucam pe „sărutatele” și sărutam pe gură fetele care își retrăgeau buzele repede, râzând). Făceam chetă să le cumpărăm maiștrilor whisky, iar ei – în funcție de calitatea cadourilor – ne dădeau medii mari, nu ne puneau decât formal la muncă și ne lăsau să plecăm mai repede acasă sau... în Cișmigiu. În definitiv, ei reparau bobinele, circuitele și transformatoarele pe care le stricam sau le lăsam nefăcute, boicotând planul liceului... La practica de la întreprinderea „Electrotehnica” stăteam numai două-trei ore în fabrică și jucam table și cărți pe porunci între noi sau cu muncitorii, care chiuleau pe ruptelea și ne mai îmbiau la câte-o gură de rom sau de țuică. Practica era un respiro, o pseudovacanță unde recuperai la meditații ce nu puteai să faci într-o săptămână normală. Orarul era inuman de aglomerat, șase-șapte ore zilnic, sâmbăta era zi lucrătoare, câteodată ne chemau și duminica dimineața, pentru „consultații”.

Music for the people

Când am intrat la liceu, pe pereții clădirii am văzut inscripții ciudate – „Duran Duran”, „Kool & Gang”... Printre melodiile cele mai ascultate erau *Foreveryoung* și *Big în Japati*, ale lui Alphaville. Nigerianul îmi lăsase vreo zece casete, odată cu radiocasetofonul Sharp – în general belcanto italian pentru părinți, disco și electropop-ul zilei, ceva Boney M, Yazoo, Gazebo, C.C. Câth, Modern

Talking, Fancy, plus marele hit Police *Every breath you take* și un Dire Straits, balada *Brothers in arms*, un Queen (*/ want to breackfree*) și un Genesis comercial, *Land of confusion*. Ascultam electropop și la Ploiești, la „reuniunile” vărului meu de la Liceul „I.L. Caragiale”. Erau în mare vogă Pet Shop Boys, *Domino dancing* și *It a sân*, combinație se/i-intelectuală „răcoroasă”, de disco, și electropop, apoi Duran Duran, Tears for fears, Kool & Gang... Falco, Kim Wilde, Samantha Fox și Sabrina – ultimele două contau doar ca gagici, dansai pe muzica lor la „reuniunile” organizate în sala de sport a liceului, la discotecile improvizate din rarele excursii de la munte... Madonna făcea furori, se lansase Vanessa Paradis, puștoaica de 14 ani, cu *Joe le taxi*, iar Chris de Burgh rupea inimile fetelor. Prin '87—88 a început „febra” Dépêche Mode, apăruseră tinerii tunși după modelul vocalistului Dave Gahan. Mi se păreau interesanți băieții cu muzica lor sumbră de preoți electronici – *Black celebration*, *Stränge love*... Casetele circulau semiclandestin, din mână-n mână. Spre sfârșitul anilor '80 exista deja o împărțire subterană pe „clanuri” muzicale, care se băteau între ele (fenomenul neotribalismelor pop avea să iasă însă cu adevărat la suprafață în 1990). Erau „rockerii” – metaliștii duri, secondai de punkiști, apoi inamicii lor – „discării”, fanii muzicii disco, „broșerii”, fanii trupei disco Bros, cu păr blond și țepos (ăștia nu voiau decât să danseze și să se distreze) și „dépêcherii”, noii tineri alternativi... Dépêche Mode îmi plăceau, erau reci și melodioși, electrice și sumbri. Încercam să mă dau mare cu cele câteva melodii Dire Straits cunoscute, dar colegii mei mă priveau înțelegător, ascultau alte piese cu ei, mai vechi, *Telegraph road*... îi văzusem pe D.S. la bulgari, într-un concert de pe Wembley pentru eliberarea lui Nelson Mandela, Knopfler improvizând atmosferic *Sultans of siving* împreună cu Eric Clapton. Un amic și vecin de bloc făcuse rost de *Brothers in arms* și de albumul *Regatta de blanc* al celor de la Police, avea un casetofon cu baterii la care ascultam toată gașca seara, pe banca din fața scării, când se oprea curentul. Ascultam, prin forța lucrurilor, foarte puțină muzică pop-rock străină, nu împrumutam, nu spuneam că am radiocasetofon cu unde scurte și nu aveam curajul să vorbesc despre ce auzeam noaptea la emisiunea lui Andrei Voiculescu. Când începeau discuțiile în

pauză despre muzica de la posturile străine știam că trebuie să nu spun că ascult așa ceva. De prin '87 nu mai difuzau la TV muzică pop occidentală „la zi”, doar adaptări românești „din repertoriul internațional” și o excepție americană, cântecul colectiv pentru pace *Weare the world...* Nu-mi amintesc prea multe despre *grafitti*-urile din timpul comunismului, vorba vine *grafitti*, inscripții cu cretă sau vopsea pe clădiri publice... Mâzgălele erau de obicei repede văruite, foarte mult a rezistat însă una livrescă și esopică, după Ion Barbu, „Iarna coarnele se frâng”, scrisă pe zidul blocului de lângă Conservator, dinspre Știrbei Vodă...

În fiecare an, veneau echipe de activiști din clasă-n clasă să recruteze voluntari pentru taberele festive de pregătire a spectacolelor de la 23 August, iar mai târziu, pentru lucrul în mină sau „în practică” la Canalul Dunăre-București. Din spirit de aventură, unii s-au dus, dar s-au căit amar... „Numai de n-ar veni să mă ia și pe mine”. Nu m-a luat însă nimeni. Nu corespundeam... în liceu nu mai aveam scutire de sport. Jucam în voie baschet și fotbal afară sau în sala de sport a liceului, unde miza era hârjoneala cu fetele care strângeau la piept mingea de baschet (cerând, pentru „deposedare”, îmbrățișarea), nici nu făceam PTAP – erau prea mulți copii de piloși, iar profesorii se făceau că plouă și săreau peste această „îndatorire”. Nici la „muncă patriotică” nu-mi amintesc să ne fi scos, în afară de măturatul frunzelor din curtea liceului.

Hârburi cu bigudiuri

La început, mă duceam la liceu cu autobuzul 368 – autobuze cu „burduf și „bigudiuri” (tuburile uriașe de gaz metan de pe capotă), care hârâiau ca un tractor pe drumuri de munte și scoteau un fum gros, negru, sufocant. Orele de vârf erau, ca și acum, un calvar. La Cișmigiu, de unde, ca să prindem loc pe scaun, ne urcam seara, pe întuneric, când terminam orele, se strângea o mare de oameni care se călcau în picioare, urlând. Autobuzele mergeau aplecate-ntr-o parte, dezechilibrate, cu ciorchini de pasageri pe scară, unii puștani se urcau și pe bara din spate sau pe capotă. Când plecau muncitorii la fabrici, în trei schimburi, sau liceenii la școală, era dezastru. Un alt tip de autobuz era cel de pe linia 105, de fabricație ungurească, alb-roșu și pătrățos,

ceva mai fiabil dar în care oamenii stăteau și mai presați. Sigur, una era să fii presat de trupul unei gagici, alta să simți cărnuri bătrâne, transpirate. Abia prin 1989 au fost introduse pe linia 368 (suplimentată cu liniile 168 și 268) autobuze mai mici, mai moderne, care nu porneau decât cu ușile închise. Cele vechi se îndoiau de la burduf, trepidau, se balansau înfiorător, nu mai știai dacă nu începuseși tu să tremuri. Câte o tânără spasmofilică leșina, alteori se crea panică în urma unui acces de epilepsie, călătorii se sufocau, țipau și băteau în geamuri, multora li se declanșau crize, nu lipseau nebunii care delirau, existau însă și nebuni sau bețivi care se prefăceau că vorbesc aiurea. Tehnicile „provocatorilor de autobuz” nu difereau de cele ale „securiștilor de cozi”.

În mijloacele 1TB de suprafață, dacă te suiai de la capăt (găsindu-ți astfel un loc comod în interiorul autobuzului) și nu coborai la celălalt capăt, ci voiai să cobori undeva pe traseu, aveai șanse minime să reușești (mai mult, ca să prindă locuri pe scaun oamenii se urcau cu zecile înainte cu două stații de „celălalt capăt”). Trebuia să dai la o parte zeci de oameni, inclusiv pe cei aflați pe scară. În schimb, cei de afară, agățați de scară, aveau „avantajul” de a putea coborî oricând (riscând totodată să cadă din mers), dar accesul înăuntru le era blocat. În interior, lupta între generații era aprigă – elevii își croiau rapid drum către locurile pe scaun, unde stăteau unii în brațele altora, indiferenți la apostrofările bătrânilor și mai ales ale bătrânelor („Tineretul din ziua de azi”...). Replică predilectă – „Ia mai taci dracu’, mamaie, te caută moartea pe-acasă și te plimbi, dar eu stau opt ore la școală”. „Sardele” sau „cartofi”, călătorii făceau zilnic exerciții de forță și abilitate, învățând să stea zeci de minute în poziții imposibile; bătălia pentru o poziție relativ suportabilă era crâncenă. ITB-ul „asigura” un spațiu masificat al defulării violenței, la „orele de vârf” oamenii se înjurau și se loveau cu sălbăticie, o dată coborâți erau epuizați fizic și psihic, dar fericți că „răzbiseră”. Deseori hârburile se defectau, erau extrem de uzate, aproape la fiecare cursă rămâneau în pană, zdrang, câte unul claca învăluit într-un nor de fum negru, de cauciuc ars, lumea fugea după următorul care nu mai oprea, multe nu mai opreau deloc în stații, nu se mai putea urca nimeni... Când se oprea curentul (cu orele),

kilometri de troleibuze blocau circulația, oprită și de marile mitinguri cu devieri de trafic de la Academia Militară și Eroilor, la trecerea delegațiilor de granguri din țările calde așteptai uneori și o oră să treacă șirimboiul. Călătorii coborau bombănind și înaintau pe jos în șuvoaie răsfirate, mormăindu-și nemulțumirea printre milițieni și securiști în haine de piele. Mulți muncitori nu mai reușeau să ajungă la fabrică. Bătrâni și femei cu copii mici se târau stații întregi. Mergeam adesea acasă pe jos de la liceu, opt kilometri...

Demolări I

Plecam alteori singur de la ateliere, mă plimbam, ritualic, pe străzile vechi încă neatinse de pecinginea blocurilor, ieșeam de pe Nuferilor în Berzei și pe Griviței o luam pe stradelele dinspre Gara de Nord, case cojite, cenușii și roz, ca niște bătrâne doamne, grilaje de fier și ulicioare întunecoase, „curând, toate acestea vor trece, privește-le, căci n-ai să le mai vezi mult”. Într-adevăr, până în 1989 au demolat casele de pe Șoseaua Orhideelor până la Plevnei, buldozerele au mușcat și din strada Economu Cezărescu, spre Politehnică, lăsând în urmă mari terenuri virane pline de moloz și noroaie. Demolările creau breșe în sistemul meu de protecție simbolică, în jurul meu locurile familiare, intimitatea securizantă, domestică, apropiată, pierdeau teren în fața sălbăticiiei alienante, depersonalizante a monștrilor de fier și beton armat, uniformi și sumbri ca niște lagăre de concentrare, edificii ale morții psihice. Din toamna lui '86 până în toamna lui '89 am văzut, zi de zi, de la geamul autobuzului 368 cu care mergeam spre liceu, casele cochete din prima jumătate a lui Știrbei Vodă pisate de buldozere și excavatoare. Pe locul lor s-au ridicat blocuri masive, confort lux, pentru ștabii demolați, au rămas în picioare doar clădirea veche a tribunalului și cea gălbuie a școlii populare de artă. Am văzut zi de zi cum ridicau cu macaralele pe rotile biserica de la Cuibul cu Barză, ascunzând-o în spatele blocurilor aflate în construcție, vedeam de pe podul Cotroceni șantierul de amenajare a Dâmboviței înguste, răscolite de cupele excavatoarelor. Seara, când mă întorceam acasă, treceam peste o rană noroiasă, oribilă, macarale peste tot, ca niște uriașe girafe de metal. În '88, mult lărgită, apa stătea între maluri de beton, un canal care nu mai avea nici măcar personalitatea mizeriei. În

susul râului, spre comuna Chiajna, unde când eram mic alergam după fluturi prin hățișurile de pe malul gârlei, lângă școala maică-mii, armate de camioane distruseseră jumătate din satul Roșu și din ulițele vechiului cartier Militari, săpând enormul Lac al Morii pe locul unui cimitir din care cupele excavatoarelor scosese hârci și hălci de cadavre încă neputrezite, peste cele care n-au mai putut fi reînhumate în alte cimitire se dăduse drumul la apă. La Școala 158 din comuna Roșu, unde preda maică-mea, foarte mulți copii se îmbolnăviseră de piele scaldându-se în lacul cu cadavre dizolvate precum calciul efervescent. Totul se derula incredibil de repede, într-un an au ridicat peste podul Eroilor, pavoazând-o cu enorme lozinci roșii, o megalitică Sală Radio în stil de templu grec – prăbușirea lui Ceaușescu a lăsat-o neterminată, sinistră paragină pentru boschetari și aurolaci. „Nagasaki” și șantiere desprinse dintr-un coșmar de nebun. În 1989, când, circulația fiind întreruptă, treceam pe jos pe acolo, aveam atacuri de agorafobie, o atroce teamă de moarte, de pierdere a identității, amețeam înconjurat de monștrii staliniști de beton, nu mă linișteam până nu intram în zona îngustă, neatinsă a Știrbeiului, pe Popa Tatu, Cazavillan și Puțul cu plop, până la Câmpineanu unde întorcea cu clinchet de clopoțel tramvaiul în fața liceului nostru. Aici totul era încă neatins.

Demolări II

În 1987 au demolat strada Răzoare, casele ei gălbui, cu grădiniță și curte, mustăria cu acoperiș de stuf, terasă și sfori cu ardei roșii. Au ras tot, iar pe locul străzii a rămas și acum un teren viran unde pasc, uneori, caii. Când treceam cu autobuzul pe acolo, aveam stări anxioase, erau „locurile rele”.

În toamna aceluiași an a trebuit să-mi pun ochelari, miopia avansase. Vreme de o săptămână, în practică, m-am dus pentru consultații la o policlinică Budimex din Berceni, de acasă până acolo făceam o oră și jumătate. Drumurile acelea mi-au acutizat psihastenia, amețeam înconjurat de camioane în zone industriale ostile, mă simțeam ca o insectă gata să fie strivită și neavând unde să-și caute adăpost. Asta era îngrozitor – *nu aveai unde să te adăpostești*, erai în deplină insecuritate, dacă-ți venea rău nimeni nu te ajuta, o masă

abrutizată, indiferentă. Iar lumea devenea ireală. Mă feream ca un șobolan să nu mă bată vreun cocălar enervat de mecla mea de ochelari. Zona Răzoare era o ruină, se lucra la construirea bulevardului Trafic greu. După o lungă așteptare în soare și praf, tramvaiul intra în viitorul Centru Civic, și aici am avut șocul unui peisaj lunar. Tot cartierul Uranus era o uriașă zonă calamitată. Ici-colo, câte o vilă leproasă sau o căsuță gălbuie. Haite de câini vagabonzi. Blocuri de beton gri, ridicate în pripă, cu magazine goale jos. Nori de praf gros. Am văzut râpa dinspre stadionul Progresul, Dealul Spirii se deschidea către o panoramă a pustiirii, un peisaj de război atomic, șantierul Casei Poporului păzit de armată, trupe de Securitate și miliție, batalioane de ostași și muncitori forfoteau în craterele uriașe, printre codri de fiare. Megalitul în construcție, ca un Ceahlău peste obcine, domina, cât vedeai cu ochii, un oraș distrus, între Cotrocenii cu vile de ștabi culturali, Piața Unirii și Parcul Libertății, un câmp demolat, ruine și macarale. Zeci, poate sute de oameni își pierduseră viața acolo sau la lucrul din subteranele cu buncăre pentru Ceaușești. Mulți proprietari se sinucisese. În jos, spre Arionoaia, Giurgiului și Antiaeriană, câte o insulă din vechiul cartier boieresc rezista. Mă întrebam dacă „au scăpat” biserica și strada Antim, pe care mă plimbam demult ca să regăsesc atmosfera din *Enigma Otiliei*... Și mi-am adus aminte cum, cu numai câțiva ani în urmă, am mers la casa unui general de Securitate a cărui fiică fusese studenta tatălui meu. Vila, veche de o sută de ani, cu iederă, etaj și scară interioară în formă de scoică, avea sus o bibliotecă din lemn de mahon. Jos, în marele salon cu candelabru, universitarii luau masa cu gazdele, iar eu stăteam printre cărți în biblioteca din turn și citeam biografia romanțată a lui Stefan Zweig despre Joseph Fouché, șeful trădător al poliției secrete napoleoniene. Generalul, tatăl absolventei, murise într-un suspect accident de mașină în zona Sinești. După demolarea casei, soția și fiica „au ales libertatea”, stabilindu-se în Statele Unite. Mi-am adus aminte apoi de casa părinților unor fini din Calea Călărașilor, în zona veche a faimoasei Crucea de Piatră. Clădirea, cu o mare livadă de nuci (răsfoiam acolo cărți cu povestiri pentru pionieri, căutam miriapozii sub pietre și trăgeam cu praștia după porumbei împreună cu copiii vecinilor), fusese înainte bordel,

stabiliment de curve... Nimic nu mai rămăsese din vechiul cartier deocheat, buldozerele un ras totul... Adeseori, mă urcam, de unul singur, în autobuze care mă duceau în cartiere vechi, scăpate ca prin minune. Taică-meu îmi dăduse să citesc I. Al. Bassarabescu „să vezi cum trăiau oamenii odată”, și amintirile lui Brăescu, „lumea de ieri”, mica burghezie Belle Époque, ca în piesa lui Victor Ion Popa, *Mușcata din fereastră*. Îmi plăcuse enorm o carte „cinstită” a istoricului Ion Bulei, *România cum era la 1900*, reciteam cărțile de călătorii prin vechea Românie ale lui Nicolae Iorga... În acest timp, propaganda trâmbițată antitetic – ieri întuneric, azi lumină – pe toate canalele, demolarea „maghernițelor”, a „orașelor vechi”, relicve ale subdezvoltării, și înlocuirea lor cu „mărețele cuceriri revoluționare ale socialismului”, cartierele de blocuri filmate de sus, din elicopter, turbine, furnale și uzine...

Demolări III

Demolările din București fuseseră pentru mine niște experiențe care nu mă implicau, totuși, direct. În schimb, demolările din Ploiești vacanțelor mele au fost o traumă. Totul începuse în 1982, când veniseră dispoziții „de sus” pentru demolarea cartierului Ploiești-Vest. „Și nu se poate face nimic? Nu poți să te opui?” l-am întrebat pe unchiul meu, care a ridicat din umeri – el nu avea nicio putere, toți, în afara celor din casele cu etaj, aveau să fie demolați. Și noi. În fiecare vacanță ieșeam zilnic cu el în strada Domnișori să vedem buldozerele cum fac praf casele vecinilor noștri. Inginerii de la cadastru veneau întâi și măsurau, urma evacuarea casei. Excavatorul lovea, zidurile cu ochi orbi se prăbușeau în nori de praf, interioarele unde fuseseră altă dată mobile și carpete erau pustii. Stop-cadru – cerul vântat, oamenii încă nedemolați, ieșiți la porți, se uită tăcuți cum casele celorlalți – tot trecutul, munca lor de-o viață – sunt pulverizate în câteva minute. Vile, căsuțe bătrânești, grădini, livezi smulse, făcute una cu pământul. Întrebam – „și unde o să-i mute?” „La comun, la coteț, să-i țină în frâu mai ușor”. „Da’ ce le-au făcut casele, era așa frumos, așa multe flori, ți-era drag să le vezi”. „Au înnebunităștia de tot, și noi, care, am crezut în ei...” Plecau oamenii, risipindu-se în toate colțurile orașului, „pe liste” li se repartizaseră deja apartamente în chichinețele standard

care se ridicau de pe o zi pe alta în tot orașul, în fiecare zi vedeai șiruri de camioane în care-și încărcau mobila, covoare, aparate, se urcau lângă ele și plângeau. „Hai, mai repede, mai repede”. „Pe mata când te demolează nea cutare?”

Mulți au murit de inimă rea. Ca peste tot, mulți s-au sinucis aruncându-se de la etaj. An după an, blocurile avansau. Erau blocuri mici, cu pereți de beton subțire, mult mai subțiri decât la blocul meu din 1971, auzai totul prin ei. *Europa Liberă* se prindea cu paraziți, fluiera îngrozitor, probabil ca să se audă prin pereți la cine trebuie.

Din 1982 până în 1986, cât vărul meu din Bariera Bucov era în liceu, stăteam mult în vacanțe la el, treceam dintr-o parte în cealaltă a orașului, de la bătrâni la tinerii de vârsta mea, de la rudele mamei la mult mai numeroasele rude ale tatălui, mulțime de veri și verișoare. Treceam pe strada Ștefan Gheorghiu, apoi pe Doftanei, în Centru, pe lângă Parcul Pionierilor și ieșeam peste Dâmbu sub pod, pe Poștei, la vila veche și scorojită, cu grădină, lângă cimitirul de mașini, talcioc și REMAT. Jucam rummy, cărți, fotbal și badminton sau mergeam la film la Cinemascope și la ceaiuri cu vărul meu și colegii lui de la Liceul „Caragiale” (liceu vechi, cu tradiție), ascultam Pet Shop Boys și Yazoo. Rătăceam în amurg pe lângă terenurile de tenis și prăvălii. Demolările își făcuseră și aici apariția, dăărâmaseră mai sus, în Berească. Dincolo însă – strada Domnișori, o rană de nămol năpădită de buldozere. Cum treceai de piața Cioceanu, vedeai numai camioane și macarale printre măselele caselor rămase în picioare. Câmpul, ca după un bombardament atomic, se întindea până la gară. Ghene de gunoi, rufe, bozii, macarale, munți de pământ pe care se jucau copii, mizerie, ruine scotocite de țigani, bântuite de câini vagabonzi. Pâlcuri de case leproase abandonate – câte o clădire cu boltă de viță-de-vie și curte, rămasă singură între dărâmături și noroaie, pustie, ca o bătrână senilă. Ajunseseră până la Cioceanu și Rudului, intraseră pe Cașin și Sondelor. Mergeam în vizite cu mătușa mea la piața din centru, stăteam la cozi și ascultam poveștile demolașilor. Ne întorceam acasă într-o lumină aurie, idilică, erau, știam asta, ultimii ani „medeleniști” în casa bunicilor, pe ulița copilăriei. „Nepotul de la București. Ca ieri era atâtica” îmi spuneau cei care încă mă știau, eram deja „vechi în zonă”,

din alt timp decât blocurile noi. În curte, sub cais, sau pe verandă, citeam și priveam peste gardul de beton al stadionului de peste uliță, peste magazine și livezi, spre parcul Sălii Sporturilor, spre flăcările rafinărilor vinete de departe, macaralele, blocurile care se tot apropiiau și scriam în minte. La fiecare întoarcere găseam alt oraș, vechiul cartier se retrăgea, pas cu pas, în amintire. Abia lângă stadion peisajul redevenea familiar, însă diminuat, mutilat, meschin, ulița copilăriei cu blocurile igrasioase ajunse în spatele casei și macaraua întinsă scheletic peste grădina păraginită. Vraja dispăruse sau se păstrase în negativul filmului, în cenușiul cu încâlceli de copaci și case înghesuite la poalele blocurilor, aici, ca și mai încolo, peste Cioceanu, cazarmă și bufetul Dorobanți, în străzile 1 Mai și 23 August. Cronica unei morți anunțate, indefinit amânată. Ulicioara dinspre cartierul muncitoresc nu mai era, livezile erau înlocuite de blocuri. Casa cu etaj a părinților lui Mihai Stănescu, caricaturistul, rămasă singură în picioare pe vechiul Domnișori. În locul mahalalei patriarhale era acum un ghetto dezolant, uniform, bloculețe identice aliniate ca la paradă, pe alei paralele, cu ghene de gunoi, magazine goale, cozi-furnicar, rufe murdare și puradei. O lume alb-negru sau parțial color.

Iarba verde de acasă

Nu exista între cartierele noi din București unul mai frumos și mai plin de verdeață ca Drumul Taberei. Multe „spații verzi”, blocuri care dădeau senzația de intimitate și diversitate. Fiecare alee era o grădină, uneori o grădină botanică. Oamenii erau gospodari, întâlneau chiar grădini de zarzavat, porumb și solarii. Mari arbori de liliac și melisă, plop, sălcii uriașe, plângătoare, și arbori de tuia străjuiau blocul nostru, un gard înalt de nalbă îl proteja aproape o sută de metri, băncile erau plasate sub un acoperiș compact de arbori, micropărculețe umbroase, iar grădinița de la capul blocului era o mică junglă, greu accesibilă și încercuită cu gard de sârmă ghimpată. Astăzi, pe locul ei e un butic de tablă. Erau, desigur, forme de umanizare a urbanisticii comuniste. Peste tot vedeai macarale, buldozere, excavatoare, muncitori cu pickhammere, schele uriașe pe blocuri, camioane, trailere, șantiere cu garduri de tablă alb-roșie, uriașe plăci albe de polistiren, munți de pământ pe care iarna copiii făceau

derdelușuri, barăci de tablă pentru muncitorii care, în salopete ce fuseseră cândva albastre, stăteau cu pâinea, brânza și șlibovița-n față și înjurau. La sfârșit de săptămână și în vacanțe, ieșeam în gașcă pe miriștile gălbui de ovăz presărate cu dumbrăvi de salcâmi, de la marginea orașului. Câmpia era aproape, un gard de beton o separa de strada Valea Ialomiței, la capătul troleului 93 Mergeam pe jos sau cu bicicletele până la Bariera Domnești, unde priveam trenurile și cerșeam „ciungă” șoferilor bulgari și turci care treceau cu TIR-urile, ne întorceam prin prelungirea Ghencea pe la depoul lui 368 și 105, până la căderea serii. Acolo, la margine, „Bucureștiul de altă dată” rămăsese neatins, case cu grădinițe de flori, bolți de viță-de-vie, garaje și curți cu păsări... După 1985, ieșirile la câmp cu câte unul doi prieteni deveniseră pentru mine un fel de pelerinaje. În 1989 mai rămăseseră doar câteva case pe Prelungirea Ghencea. Apăruseră bloculețe cu patru etaje, ghetto-uri afumate printre care zburdau puradeii. În camere erau ținuți caii. Mergeam uneori, singur, să văd, între Bujoreni și Drumul Taberei, ultima casă din cartier rămasă nedemolată între blocuri. O irealitate imediată, ca-n Blecher, un coșmar cenușiu, uniform, fără culoare, din care nu mă puteam trezi. Mai departe, spre Oltenița, sate demolate, batalioane de soldați lucrau la canalul București-Dunăre.

E bun sau e românesc?

Aproape orice produs din Epoca Ceaușescu cădea sub ghitolina întrebării „E bun sau e românesc?”. Pe străzi vedeai trei feluri de chioșcuri din tablă – de bilete ITB, de ziare și de înghețată. La „înghețată” găseai înainte vreme vafe cu mai multe sortimente și „parfe” cu glazură de ciocolată. Cu trecerea timpului, vafele se „unificau” – un singur sortiment, „de vanilie”, cu lapte tot mai stricat, acrit și cu clăbuci, provocând intoxicații. La „parfeuri” – glazura a început treptat să se reducă, până când a dispărut, lăsând locul unei înghețate numite, aberant, „Extra”, la hârtie, la fel de suspectă ca și noile vafe. Mai găseai pastile efervescente de mentosan și dextroză, stixuri arse și grisine pentru care stăteai la coadă. Vinul era „vărsat” la sticle de ulei, vin „de mat”, făcut din talaș și rumeguș. Totul era falsificat, de la țuica „două prune-patru coaie” cum i se spunea în

cartier – până la șliboviță, romul grețos, lichiorul de vopsea, Havana Club și coniacul albanez (o delicată, totuși). Numai „pe sub mână”, „cu relații” sau la bișniță mai era speranța. Femeile se băteau la coadă la vată sau la hârtie igienică. La sfârșitul anilor '70, pe Bulevard mai puteai găsi bere fără alcool la dozator, bragă la Cireșica, puteai mânca profiterol la Capșa... Și iarna veneau citricele. De pe la începutul anilor '80 nu mai „băgau” citrice dulci și compot de ananas decât de zilele conducătorilor, primele au dispărut de pe piață bananele, apoi mandarinele și smochinele, apoi portocalele, în 1988 oamenii se mai omorau, la ocazii rare, pe grape-fructuri („grefuri”). Piețele mai aveau verdețuri de la țărani, dar magazinele aveau galantarele goale, dezolante, măcelăriile exhibau numai copite de porc, rar salam de vară cu soia și piept ardelenesc, în Alimentare găseai doar Dero, griș, făină și mălai vărsat, la rație (1 kilogram pe lună), în rafturi – borcane cu iahnie veche de fasole, nelipsitele cutii cu creveți vietnamezi Chung-Huă și biscuiții cu (tot mai puțină) cremă „Eugenia”, hrana săracului prin care partidul voia, pesemne, să producă „eugenie” Omul Nou... Uneori găseai niște caramelle tari, lipicioase, cu o hârtie pe care trebuia s-o dezlipești cu lama, sau bomboane „cu dungă”, ca piatra, „amandine” cu praf de cacao, ciocolata rotundă „Pitic” se pietrificase și ea. Sau celebra Gumela, guma de mestecat tare ca porțelanul (lame sau țigarete), inodoră și insipidă ca de izopren, abia puteai s-o mesteci și nu puteai să faci din ea baloane. Când mușcai, guma plesnea, nu erai niciodată sigur că nu s-a amestecat cu bucăți de dinte. Era singura gumă de mestecat din comerțul socialist. Noroc cu gumele turcești „cu surprize”, „balonlu ciklet” pe care le vindeau, la bișniță – împreună cu semințele, sugiucul, „buldeonejul” din floricele de porumb și miere și pocnitorile cu catran și sfoară de sărbători – baragladinele obeze postate în fața magazinelor... la surpriza, băieți... Semințe bune, băieți... Ia bibipul... Guma Bi-bib avea o „surpriză” BD cu mașini, Tipi-tip – cu un erou oligoid, Rin-tintin – cu personajul canin de BD. Țigăncile mai aduceau uneori – ca pe un dar ceresc – „guma za zvakanje”, „lungă, roză și sârbească”, de 15 lei, cu parfum de zmeură și surprize cu „Profesorul Baltazar”, bătrânul inventator micuț și cu barbă albă pe care-l vedeam la „1001 de seri”... Treptat, au dispărut și

reclamele produselor de stat. Ultima rămăsese cea de pe stadionul Giulești – „La fiecare masă, preparate din pește oceanic”. Nici medicamente nu se mai găseau, trebuia să stai în schimb la coadă la Plafar, să te tratezi cu ceaiuri. Mâncarea se ducea, de obicei, „la ruși” contra gaz, așa cum alte produse „pentru export” se duceau în țările lumii a treia, prietenele cele mai fidele ale Tovarășului. Țara celor 30 de milioane de tone de grâne raportate, RSR, dădea bani, alimente, armament, construcții și asistență tehnică „phretinilor” din țările africano-arabe. Un „eveniment” tot mai rar – bomboanele cubaneze, aromate, la care se formau cozi de sute de persoane. Cutiile de plastic cu bombonele Cip – în ultima perioadă aveau toate același gust. Dispăruseră și Pufarinele, inițial multicolore și aromate, apoi tot mai decolorate, unicolore, pâinoase și moi. Cutiile de cafea Moca fuseseră înlocuite de plicurile cu nechezol – cafea cu înlocuitori de orz, producătoare de cancer gastric și care lăsa în ceașca plină de zaț niște granule ca mucii uscați. Prin '85 a dispărut definitiv Pepsi-ul, pe care-l vedeai prin geam doar la *shopuri*. Apăruseră înlocuitorii autohtoni, poșircile cu gust de piramidón numite, naturist-neoșist, Frucola sau, mai „exotic”, Quick Cola, nu se știe cu ce le făceau. Vanzătorii păstrau uneori sticlele vechi de

Pepsi, dar puneau în ele Quick sau Frucola. Abia prin '88—89 reușiseră să fabrice o băutură „naturală” românească mai de Doamne-ajută, Brifcor-ul, pronunțat „Bridor” sau „Britfor”. Dispăruse și vechiul Cico, cu ursulețul gravat pe sticlă. Mai găseai, câteodată, apă Aurora, un fel de Sprite borât, sticle de apă minerală Biborțeni, Perla Harghitei și Borsec. Practic, singurul produs „de lux” accesibil era cașcavalul de Scornicești (sic). „Aprozarele” cu lăzi de metal. Cozi interminabile la cartofii stricați, mici, zbârciți, cu colți ca de elefant și mari cantități de pământ la kilogram, spanac cu multă apă, la pungi, plăteai inclusiv pământul și apa. Dacă te supărai pe aprozarist, milițienii din preajmă interveneau și te luau de guler, acuzându-te că denigrezi „comerțul socialist”. Ca și oamenii, alimentele erau dislocate de la locurile lor „tradiționale”, găseai, de pildă, bere la Aprozar și vin la farmacie, cei „avizați” aranjau cu vânzătorul să le păstreze sub tejghea. Când se țineau plenare la CC în care se discuta despre criza

băuturilor răcoritoare, de pildă, puteai fi sigur că n-ai să le mai vezi pe piață. Din 1988, pâinea și lactatele „se dădeau” pe cartelă, alimentele de primă necesitate – la rație și cu buletin, se vorbea de gamele, de ciorba săracilor, de trimiterea bătrânilor la țară, începuseră să fie ridicate mari basilici de beton, „Circurile foamei”, pustii ca și halele în care nu mai găseai decât verdeață și copite de porc, multe au rămas neterminate, azil, după 1990, pentru câini și cocăleri.

Epopeea națională a cozilor

Cine a stat la cozile „de cartier” în anii '80 a trăit una dintre experiențele esențiale de socializare ale comunismului. Bătălia pentru hrană, epopeea eroică a supraviețuirii abrutizate, a încolonării pentru un loc la pomana statului. O adevărată campanie militară, cu bivuacuri și asalturi „numai cu palmele goale” când venea „mașina” și „băga”. Aici stăteau în special muritorii de rând. Stăteau de-ți trecea os prin os, câte reumatisme și câte alte boli nu s-au sedimentat aici... Se legau prietenii, se țeseau istorii de viață. La sifoane, la pâine (franzelele fărâmicioase și murdare de făină, „Dâmbovița” sau „București”, chiflele tari ca piatra și batoanele lungi), la lapte (sticle grosiere de un litru cu capac de foiță de plastic, lapte cu zer și jumate apă, plus borcanele de iaurt asemenea), apoi, sub ministeriatul lui Iulian Mincu, Ceaușescu a introdus „alimentația rațională” – cu rațiile de ulei, mălai, zahăr și făină. (Paranteză. Dacă inițial oamenii se organizau la cozi „rațional”, așa încât, *teoretic*, „să se ajungă pentru toți”, când veneau tacâmurile nicio regulă nu mai era respectată – cine o lua înainte prin față putea fi linșat, știau securiștii de ce se cărau.) Activiștii și securiștii erau nevoiți să accepte evidența, în fond nimeni nu știa mai bine ca ei starea de spirit a populației (pe care o influențau *nemijlocit* – ca „modificatori”, cu un termen din metalurgie...), ei erau adevărații psihosociologi. Dar oamenii erau obișnuiți să sufere, să mârâie, să se supună și să se descurce, iar „venirea mașinii” detensiona în parte situația. Mulți erau satisfăcuți, masochist, de voluptățile cozii, aici se simțeau eroi, aveau cu cine schimba o vorbă, aflau una-alta. Nimeni nu considera exagerată formula „din trei oameni, unul e turnător”. Deveniseră prea mulți, „nu se mai ajungea” pentru nevoile lor, Ceaușescu le bloca dezvoltarea.

Stăteam de multe ori la coadă la pâine (nu dădeau mai mult de

două-trei franzele, ca să „se-ajungă pentru toți”), umpleam portbagajul și le duceam, cu mașina, rudelor de la țară care ne dădeau, pe șestache, porc de Crăciun. Cozile la carne aveau, în medie, câteva sute de persoane, iar așteptarea putea depăși o zi. În școala generală, „scăpăm” de ore trimiși de profesori să le ținem rând la coadă la pâine, la brânză sau la ouă. Totuși, în București stăteam de puține ori la cozi, cei care se sacrificau erau părinții mei. De obicei, îmi țineau rând până veneam de la liceu sau de la meci. Stăteam în schimb din plin la Ploiești, unde îi mai ajutam pe unchii din Sondelor, tot mai neputincioși, să încarce sutele de kilograme de butuci de lemn și cărbune aruncate de camion, pentru iarnă, în fața porții. Se sculau la patru dimineața și plecau pâș-pâș la pâine.

la lapte, lăsau rând lu' coana sau conu cutare, la magazinele din blocurile ridicate în spatele casei sau la cele și mai sordide dinspre Gara de Vest, în „noul” cartier Domnișori-l Mai. Când nu mergeam la film, nu le citeam din *Pif-iv i* și nu jucam fotbal cu câțiva prieteni locali pe stadionul IUC sau la Sala Sporturilor, intram în rolul de reporter secret, îmi încetineam pașii, mă pliam pe ritmurile și programul cu ore fixe al bătrânilor, participând la viața mărunță a mahalalei. Se reuneau acolo, printre străini, familii dislocate după demolări, aflai ce au ajuns și unde au fost mutați foștii vecini, cine a mai murit, cum se chinuiau... Dispăreau unii câte unii, când și când ne mai întâlneam cu câte o cunoștință de demult, scofâlcită, se uitau la mine „aaa, nepoțelul?, ce mare s-a făcut...” Mergeam ritualic în vizite la cunoștințele nedemolate sau la vecinii mutați la bloc, la alți unchi și mătuși, traversam străzile vechi, treceam printre cazărmi și blocuri noi, gazdele – „coana cutare”, „nenea cutare” – ne primeau cu dulceață, șerbet de trandafiri, povești de viață amărâtă și amintiri pe care, dacă le-aș fi înregistrat, aș fi scris poate romanul la care visam pe atunci. Ne întorceam seara pe strada Sondelor, departe, peste mahala și cimitir, spre câmpul gării, pâlpâiau rafinările, blocurile se apropiau amenințător. Experiența cozilor era un amestec de Orwell și Bacovia, tristețea dezolantă a ghetourilor de beton și a noroaielor, câini vagabonzi și țigani, apoi furia masei înnebunite când aduceau marfă în lăzi de plastic. Când, rarism, băgau pulpe de pui și carne de porc, era un infern. De obicei, băgau

„tacâmuri” (gheare, capete și aripi de pui, în Ceașima li se spunea „take-muri”) sau „picoromii” (doi micro-pui cianotici, botezați „Frații Petreuș”, după numele celor doi soliști de muzică populară). Uneori aduceau piept ardelenesc cu multă grăsime. Salamul cu soia – de vară sau Victoria – nu „se dădea” mai mult de 200 de grame, trebuia să stai la mai multe cozi ca să mai iei ceva. De la începutul anilor '80 nu mai „băgau” salam de Sibiu decât în magazinele cu circuit închis. La pâine, veneau țărani cu sacii să dea pâinea la animale, CAP-urile rechiziționau tot și nu dădeau nimic, doar ce lăsau să se fure în complicitate cu șeful și milițianul, care-și primeau cota. Securității întăreau resentimentele orășenilor, în ideea că lipsurile sunt cauzate de lăcomia „nespălaților de la țară”. Mai nespălați eram însă acum noi, „civilizații” de la oraș, căci apa caldă și lumina electrică erau o raritate la blocuri, iar gazele erau deseori oprite, riscul exploziilor era enorm – în casele cu curte n-aveai baie unde să te speli, dar cel puțin știai că te încălzești boierește la butelie (Doamne, ce cozi erau la butelii!) sau la soba cu lemne și cărbuni descărcați toamna din basculante, asta dacă nu aveai sobă de teracotă...

La „carne”, marfă de lux, cozile puteau ajunge la o mie de persoane, numai zece la sută prindeau ceva, iar dintre acestea, jumătate luau cele mai proaste bucăți, numai os și grăsime. Cuvântul de ordine: „văzut-luat!”, nu știai niciodată când „mai băgau” și unde. Populația majoritară a cozilor era alcătuită, în cea mai mare parte a timpului, din bătrâni și copii, profesioniști ai așteptării care țineau rând membrilor activi ai familiei până se întorceau de la serviciu. Se stătea și la coadă „în schimburi”, oamenii își „lăsau rând” la mai multe cozi, dădeau, ca la șah, „simultane”, iar când prindeau ceva, luau cât mai mult posibil, provizii de parcă n-ar mai fi găsit nimic, niciodată. Copii în chiloți tetra și ciorapi cu chilot se jucau la coadă ore în șir. Bătrânii veneau de noaptea, după ce auzeau de la vânzători că „se bagă” ceva, veneau, uneori de la kilometri distanță, cu scăunele, și stăteau acolo, moșii parkinsonieni citeau *Sportul* sau povesteau de pe front, cohortele de babe croșetau pulovere sau „milieuri” și vorbeau despre boli, mâncare, certuri de familie, ștersul copiilor la fund și – ca în autobuz – despre morți și moarte, la nesfârșit, îți venea să-ți astupi

urechile și să le strigi „opriți!” Unii bătrâni își aminteau cu nostalgie seceta din '46 și ziceau că „vine sfârșitul lumii”. Alții le răspundeau acru – „Lasă, că tot ne mai dă. Imperialiștii nu ne lasă să ne dezvoltăm”. „Străinii și-au băgat coada”. Sau „Speculanții au luat tot, d-aiia nu avem. Se fură mult”. Oamenii erau urâți și murdari, prost îmbrăcați în haine cenușii de pânză veche, bluze jengoase și veste de lână, căciuli cu moț și șepci în cap. Bietele femei, indiferent de vârstă, erau aproape toate hidoase, șleampete, desexualizate, cărnuri diforme și transpirate, copilele erau murdare și buboase, în ciorapi cu chilot, babele – oribile, cu fălci de bulldog, sâni fluturând până la buric și păr vopsit roșcat. După 35 de ani, roșii, bașoldine, respingătoare, raclate cu andrelele, înșelate și bătute, animale de povară, femeilor le mai rămânea doar voluptatea îngălată de a porcăi totul, de a-și exhiba mizeriile fiziologice, își descriau exercițiile sau povesteau agonia rudelor paralizate cărora le țineau țucalul. Plecam de la coadă cu o oroare infinită față de fiziologic. Copii handicapați, nebuni delirând, bătrâni senili clămpănind. Nici bărbații nu erau mai breji – majoritatea burtoși sau sfrijți, cu figuri chinuite, duhneau de multe ori a alcool prost și a vin de mat, făcut din rumeguș. Capii de familie mai solizi erau însărcinați să asigure paza împotriva celor care se băgau prin față – scandalagii și țigani în haite, înarmați cu cuțite, țigăncile lor foloseau ca armă copiii de țâță cu care izbeau („îl omori, fă”. „Dă-l dreacu’, că fac acuma altu’’”). Aproape nu era coadă să nu le vină unuia sau mai multora rău. Dar coada era și o formă masificată de agora, un mod de a fi împreună și de a bârfi, țărănește, viața. Securistii aveau magazinele lor cu circuit închis, aveau frigiderul plin, ca și lucrătorii din comerțul socialist – mulți dintre aceștia lucrau, de altfel, cu Securitatea. Milițienii borțoși veneau, fără rușine, prin față, să-și umple sarsanalele, măcelarul era „la ordinul lor”. Pentru informatori, coada era însă sarcină de serviciu, muncă de teren cu oamenii, muncă grea, veneau doar la început, cât să ia pulsul mulțimii. Nu stăteau până când începea nebunia, aruncau pastila și plecau. Mulți turnători săraci, abrutizați, frustrați. Ăștia raportau la partid sau miliție ce auziseră, din simț al datoriei față de țară și partid sau pentru a lua ceva în plus la haleală. Spre sfârșitul regimului, urechiștii își schimbaseră tactica, temporizau

și pregăteau terenul pentru debarcarea lui Ceaușescu.

Se vorbea uneori despre înlocuirea lui cu Corneliu Mănescu (de „varianta” Ion Iliescu n-am auzit la cozile unde am stat). Din '88, la Ploiești, am auzit de mai multe ori formula, lansată mi se pare și de Mihai Botez, la *Europa Liberă* – „când Ceaușescu o să cadă, va curge sânge românesc” ... Supapele erau subterane, de la rețelele de bișniță, videouri și casete audio până la antenele colective pentru bulgari”. Prin 1988, soțul securist al unei colege a mamei ne împrumuta, ca să ne testeze reacțiile, un video cu casete la care am putut vedea, împreună cu câțiva vecini, filmul *Iisus din Nazaret* și desenul animat cu *Ferma animalelor* de Orwell și clipuri cu Madonna și Dépêche Mode.

Senilitate și sublim

Natalia Guberna, Gabriela Sauciuc, Acvilina Severin învârtindu-se fericită („Tinerii/ Cântă viața/ Tinerii/ Și iubirea cântă”) ... Angela Similea definind cu tâlc „noutatea” metroului bucureștean, „măreața ctitorie a Epocii de Aur” fără termen de comparație în trecut („Trenul galben fără cai/ Nu-i nici birjă, nici tramvai”). Bătrânicioasă și infantilă era onania lirică, muzica ușoară și populară, bătrânicioase și infantile erau emisiunile radio-TV. Televizorul avea program de două ore jumate între telejurnalul de seară și genericul final cu Hora Unirii (doar sâmbăta și duminica era program de după-amiază și dimineață), Cântarea României, de pe marea scenă a țării pe micul ecran, coruri, recitări și marșuri, cuvântări, cântecele patriotice și revoluționare de Laurențiu Profeta, spectacolele literar-muzical-coregrafice la care se produceau divizii întregi de poeți, recitatori, actori și cântăreți. Omniprezenta muzică simfonică, Mozart pentru „la zi în agricultură”, Beethoven pentru momente „grandioase”, „sublime”, „eroice”. Când o

— Trebuie să spun totuși că în general persoanele cu abilități tehnice își meștereau singure antene parabolice din materiale refolosibile.

auzeam, stingeam radioul, nu am putut separa multă vreme muzica simfonică de fundalul sonor al dictaturilor. Era, în cel mai bun caz, „plictiseală”, „senilitate” sau „muzică de înmormântare” (de fiecare dată când murea câte un greu, de la Tito la... Ștefan Voitec, „băgau doliu simfonic” toată ziua, de te înnebuneau). Emisiunile lui Bernstein

sau Iosif Sava n-ar mai fi avut asupra mea niciun efect, mai suportam, în doze modeste, doar spectacolele de operă și operetă. Intoxicat cu sublim, ajunseseam să dezvolt un resentiment foarte puternic împotriva oricărei forme de solemnitate, mă „răzbunam” prin bășcălie obscenă. Muzica pop occidentală era pentru mine „democrația”, iar rock-ul alternativ – „libertatea”, fructul oprit după care tânjeam. În pauzele meciurilor, pe unele generice sau coloane sonore și pe „bulgari”, mai prindeam secvențe din melancolia ritmată a jazz-ului electric, ascultam, hămesit, chiar și jazz-ul de pe coloana sonoră de la desenele animate și de la „Satiră și umor”.

Fotografie dintr-un album de familie

Anticomunismul meu, care era un antiautoritarism radical, n-a avut antecedente familiale – n-am apucat nicio rudă care să fi fost membru al vreunui partid istoric (bunicul din partea tatii fusese liberal), n-am avut în familie niciun deținut politic și niciun legionar. Unii, oameni de bună credință, le spuneau alor mei „partidul v-a făcut oameni, dacă nu era el mai ajungeați la facultate, mai aveți apartament, mai erați profesori? Stăteați la țară sau la stăpân”. Da, dar știam și de închisorile politice, și de azilurile psihiatrico-politice, și de soldații iradiați din anii '50, puși să transporte în URSS uraniu de la Băița, și de crimele comuniștilor din 1956, când vedeai pe străzi sute de morți împușcați ca urmare a represiunii de după revoluția maghiară, sub pretextul unor infracțiuni de drept comun... Ploieștiul copilăriei și vacanțelor mele – mai ales cel „bătrânesc”, din mahalaua Domnișori – era, în același timp, antebelic, mic-burghez și... comunist, iar județul Prahova era, după București, principala zonă industrială a țării. Bărbații, majoritatea muncitori petroliști la Teleajen sau UZUC, erau vechi membri activi ai organizațiilor PCR. Exista (există și azi) și un mic „Cartier” muncitoresc de vilișoare stas, construite de partid la sfârșitul anilor '60 pentru „eroii muncii socialiste”. Un vechi comunist „idealist”, corect până la naivitate, fără avantaje materiale, om de stânga și înainte de război, era și unchiul prin alianță, în casa căruia crescusem. Fost maistru petrolist, fusese prieten cu Corneliu Mănescu. Până pe la începutul anilor '80, când se retrăsese „din motive de sănătate” (i se luase în instanță grădinița de zarzavat pe care o cultiva),

avusese chiar funcții de secretar în administrația orașului, la „Casa Albă”, cum era numită ironic, à l'américaine, clădirea județenei de partid din centru. Refuzase condițiile din „Cartier”, optând pentru modesta căsuță de lângă stadion, cu grădină de zarzavat, magazie de lemne și cărbuni, fără gaze și apă curentă. Mulți vecini pensionari, mic-burghezi, târgoveți sau foști țărani fuseseră prin pușcării în anii '50, alții erau însă „comuniști” cu șapcă, se adunau prin curți și discutau probleme „administrative” de partid, lumină, canalizare, mulțumiți cu micile lor curți, grădini și livezi; până când au început demolările se duceau la „ședință” la Casa Albă ca la club și la întoarcere treceau pe la bufetul din mahala. Veneau uneori în vizită la noi securiști cu priviri lunecoase, unchiul meu, speriat, îmi spunea să mă feresc. Față de el, care avea slăbiciune pentru mine, ținându-mi loc de bunic (toată mahalaua mă cunoștea când ieșeam cu el la plimbare – „nepoțelul de la București”), mă purtam prevenitor, nu-l contraziceam politic, îl consideram de fapt un supraviețuitor al vechii lumi de negustori și târgoveți de dinaintea primului război mondial, lumea din *Enigma Otiliei* către care priveam cu bovarică nostalgie. La începutul anilor '60 lucrase ca maestru petrolist în India. Citeam împreună presa centrală și îl rugam să-mi povestească „de dinainte de război”. Degenerarea regimului din anii '80 a mers în paralel cu degradarea ireversibilă a sănătății și convingerilor sale. S-a stins, lent, de cancer pulmonar, spre sfârșitul lui 1988, la 77 de ani, sărac și blestemând partidul; mahalaua era atinsă și ea de cancerul demolărilor. Modeștii pensionari, membri de partid, dar *mic-burghezi în fond*, dislocați din obișnuințele lor gospodărești, mutați în chichinețe de beton pe unde s-a nimerit, rupti de prieteni și vecini, cu munca de-o viață – casă, grădina, livada, via – distrusă. Dorința de a muri în casa lui, nu la bloc, i se împlinise. În fiecare seară, așezați în fața televizorului cu lămpi, ascultam împreună, în vacanțe, *Europa Liberă* și vedeam cum reținerile inițiale („au și dreptate, dar prea exagerează, critică și ce s-a făcut bun”) lăsau locul dezamăgirii: „am greșit”, „înainte eram, de fapt, social-democrat”. Cu un an înainte, îmi murise la țară ultima bunică, murise și bătrânul administrator al blocului nostru, muriseră și vecinii „veterani”, mari proprietari înainte de război. Vara lui 1989 a fost

ultima vacanță „în casa bunicilor”, post-scriptum într-o casă bântuită de absență. Cei de la demolări măsurau deja locul. Mă simțeam o relicvă a unei lumi dispărute, o larvă schizofrenică, resentimentară dar inofensivă, mai hotărât ca oricând să scriu despre toate astea. Nu mă puteam opune. Eram slab și izolat. Cu excepția părinților, nimeni nu m-ar fi apărut, puteam dispărea oricând. Mergeam cu mătușa la vecinii mutați la bloc, vegetau izolați așteptându-și moartea. La sfârșitul ultimei vacanțe în casa bătrânilor, m-am furișat singur în antreul pustiu, lângă trandafirul japonez. Am deschis dulăpiorul de lemn în care era cutia cu poze îngălbenite și am furat-o pe cea mai veche, din 1918, pe care unchiul meu mi-o arătase cu ani în urmă. O femeie în malacof, cu trei copii în costume de epocă.

Se terminase. Însă strada n-a mai apucat să fie demolată. Cârmaciul a fost ucis la timp.

Orizonturi roșii

Campania pronatalistă, desfășurată sub genericul „Copii frumoși și sănătoși/ Să-și ferească părinții, să se bucure țara”, ajunsese la paroxism. Erau prezentate mereu reportaje cu mame-eroine, familii cu între patru și paisprezece copii. În fața blocului nostru fusese descoperit un fetus mort, aruncat în gheana de gunoi. Altul fusese găsit într-un canal. O fată din liceu fusese exmatriculată pentru avort. Și cuvântul „prezervativ” era formal prohibit...

„Afară-i frig, în casă-i frig/ deschid geamul de la balcon și strig/ – îți mulțumesc, partid iubit/ Că m-ai călit”. Elena Ceaușescu dăduse ordin să se deschidă balcoanele, poporul trebuia să stea cu ferestrele deschise spre zări, nu să le închidă, mic-burghez, în fața partidului. Prin 1987 au venit la noi în apartament doi tineri de la Telefoane, să ne instaleze „ceva” în aparat – microfoane, le-am scos după 1989 începuseră și restricțiile de circulație, o duminică circulau mașinile cu număr „cu soț”, o duminică – cele „fără soț”. Criza carburanților era la apogeu, cozile de la benzinării se întindeau pe kilometri întregi. „Dădeau lumină” doar câteva ore pe zi, congelatoarele se stricau, carnea se strica și ea, oamenii se stricau. Apă caldă aveam numai două ore sâmbăta, când făcea baie toată lumea, și, câteodată, două ore duminica, iar caloriferele erau sloi. Ultimele șapte-opt ierni ale

regimului au fost ierni cumplite, cu ger și troiene, iar temperatura în apartament oscila între 11 și 15 grade. Țineam în priză ore în șir un radiator străvechi și plăteam de ne uscam la întreținere. Gazele erau deseori oprite sau nu aveau presiune („nu ne mai dă Gorbaciov gaz”), trebuia să fii atent să nu le lași deschise, pericolul de explozie sau de asfixie era foarte mare, nici să faci mâncare nu prea puteai. Când se stingea seara curentul, afară se auzeau fluierături și huiduieli până departe, Bucureștiul înota în beznă, înjuram partidul și-l blestemam pe conducătorul iubit cu o vervă isterică, apoi mă opream, tremurând de frică, nu cumva m-or fi auzit vecinii? Nu cumva „vizitatorii” au lipit în casă microfoane „cât unghia”? Lucram la matematică și fizică la lumina unei lămpi cu gaz, „lampa lui Ilici”, sau la luminare (în schimb, ștabii din blocul nostru își făcuseră instalații speciale de iluminat...). Pentru spălat, încălzeam ore în șir câteva oale pe flacăra pâlpâitoare a aragazului și le turnam în cadă, stăteam apoi dârdâind la radiator înfolfolit în pulovere de lână, cu o căciulă „de cosmonaut” trasă pe cap, în șoșoni, și ascultam *Europa Liberă*, rugându-mă să vină occidentalii sau ungurii să ocupe România socialistă în care n-aveam nicio vină că m-am născut și să-i împuște pe securiști. România se prăbușea sub buldozerele lui Ceaușescu, cu sonorul dat la minimum. Aveam, ireductibil, alergie la orice naționalism, îi priveam cu suspiciune pe toți cei care-mi vorbeau de „mândria de a fi român” și de altele de genul ăsta. Vedeam negru în fața ochilor de fiecare dată când auzeam „autoritate”, „tradiție națională”, „virtuți strămoșești” sau – mai ales – „datorie”. Democrația („nu aia socialistă, ori e democrație ori e socialistă”) și libertatea erau importante, nu „patria” cu milioanele de activiști și turnători harnici și primitori, care-mi puneau viața și viitorul în pericol (m-aș fi răzbunat denunțându-i oricărui „ocupant străin”), cu umilința de a trăi într-un stat bananier unde nu se găseau banane. Neoașismul, poezia patriotică îmi erau la fel de odioase ca și prinosurile omagiale, ba chiar mai mult, a vorbi de rău poezia „patriotică” era considerat trădare de țară. Pentru mine, eroul era Trădătorul, cel care încălca jurămintele sacre, eram „fan” Ion Mihai Pacepa, îi ascultasem la „șopârlă” în serialul *Orizonturile roșii*. Oricâte păcate ar fi avut, generalul transfug era izbăvit prin gestul său pe

drumul Damascului. Faptul că știuse să fugă la timp și să vândă SUA secretele regimului îl ridica în ochii mei la statutul de erou mitic. Gorbaciov părea decis să facă reforme, se agravaseră tulburările din Polonia, eram fericit când auzeam de câte o „trădare” sau un „sabotaj”, de câte o explozie la o rafinărie (la Teleajen și la Brazi fuseseră destule), de câte un (alt) accident, o disidență, un protest studentesc sau o mică grevă. La alegerile FDUS din 1987, tatăl meu îmi spusese că la Politehnică, la numărarea voturilor, mulți studenți scriseseră „nu” sau înjurături pe buletinele de vot, dar, în urma indicațiilor de la Centru, rezultatul fusese de 99, 8% pentru candidații unici ai Frontului...

Moartea diavolului

De câțiva ani buni ne uitam la televiziunea bulgară, unii învățaseră bulgărește ca să înțeleagă meciurile de fotbal cu „topkătă”, „narușenie” și „zāsada”, telenovelele cu *Sclava Isaura*, spectacolele muzicale și serialele occidentale, cel cu *Planeta maimuțelor* fiind difuzat la concurență cu serialul nostru cotidian *Maimuța planetei*. Circulau pe sub mână *best-selleruri* precum *Shogūn* („Nu e carte ca *Shogūnul* / Și mașină ca *Lăstunul*”), *Vraciul* și *Magicianul*, iar la video „circulau” filme deocheate precum *Băieți de liceu*, *Ultimul american virgin*, *Zece zile și zece nopți*, *Din istoria lumii*, sau *horror-uri* precum *Moartea diavolului*, despre care „nu era bine să vorbești”. Începuse o cursă contra cronometru – care moare mai întâi, eu sau Ceaușescu? Aș fi vrut să fiu o particulă de antimaterie care să pătrundă în cea mai intimă începere din creierul adeptilor sistemului, distrugându-l și batjocorindu-le obscen tot ce aveau mai scump, dar tăceam, mortificându-mă fariseic. Nu aveam încredere în amici, mai ales în ei nu, unii îmi fuseseră repartizați să afle ce vorbesc în casă, dacă ascult *Europa Liberă*, în vreme ce puținii prieteni adevărați erau bănuitori, retrași.

Septembrie 1989. O zi cu soare. Ne-au îmbarcat într-un hârb și am ieșit dintr-un București levantin pe la enorma groapă de gunoi Glina, spre comuna Cățelu, în câmp, alături de soldați. La marginea unei dumbrăvi ne-au descărcat la cules de mazăre. Prilej pentru hârjoneli într-un peisaj îmbâcsit de praf. Fetele erau cuprinse de

febrilitate erotică, viața trebuia trăită, curând liceul va trece și cine știe ce se va mai întâmpla. Tolăniți, țărani râdeau, iar activiștii ne dădeau „indicații”, admonestând-o pe inginera care ne însoțea. Până la urmă am reușit să ne batem joc de munca patriotică și să furăm fiecare cel puțin o sacoșă de mazăre pentru acasă. Toată lumea se săturase, chiar și șoferul autobuzului care, la întoarcere, ne-a lăsat într-o stație de tramvai lângă Cimitirul Bellu...

În toamna lui 1989, a trebuit să merg cu clasa „la trageri” preliminară într-o unitate militară de lângă Băneasa, pe lângă școala de Securitate. Ne-au imbarcat – băieți și fete – într-un autobuz, într-o superbă dimineață de octombrie. Pe atunci, studentele făceau și ele șase luni de armată. Lumina soarelui deasupra panourilor cu „Or Wo” sau „Balkankar”. Pe șoseaua București – ploiești demolările satelor luau amploare. Ajunși la unitate, am primit botezul aerului comprimat cu care am tras la țintă, eu abia nimerind-o pe margine. Ne-am întors făcând autostopul.

Se apropiau admiterea (la Politehnică exista și probă fizică, trebuia să alergi un kilometru-rezistență, suta de metri viteză și săritura în lungime) și armata, care atunci se făcea înaintea facultății. Regimul militar era unul de exterminare – idealul era să stai cât mai mult la spitalul unității, dacă la popotă nu se putea. Cu un an înainte, vărul meu D. picase la facultate „la mustață”, subiectele în „Poli” fuseseră cumplit de grele. Fusesse trimis la șantierul Canalului București-Dunăre, care trebuia să facă din Capitală port la bătrânul fluviu. Numai cu intervenția unei „relații” scăpase, după câteva luni cumplite. La depunerea jurământului, când strigaseră „Servim patria”, locotenentul le-a spus scârbit, textual, „Serviți voi p...”, vărul meu fusesse șocat, căci venise cu inima deschisă „pentru țară”. Un alt văr, din partea mamei, fusesse luat, cu câțiva ani înainte, la „grăniceri” unde-și pierduse cunoștința nerezistând efortului. Băieții de la bloc fuseseră trimiși la Sighetu Marmăției, „unde se-agață harta-n cui”. În 1989, a face armata la grăniceri putea însemna să tragi în tot mai numeroșii români care treceau granița clandestin. Nu voiam să-mi „apăr țara” («cui țară?»), voiam să mă apăr de ideea de a-ți apăra țara și de gardienii ei pe care i-aș fi dat bucuros pe mâna oricărui ocupant.

Gândirea resentimentară e teribilă, și pentru a o înțelege trebuie să te transpui în situația victimei. Îmi surâdea, pe atunci, și venirea sovieticilor lui Gorbaciov, iar în momentele de exasperare maximă speram „să intre ungurii peste noi” (singura problemă în acest caz, îmi ziceam, era învățarea limbii), speranța mea era în „dușmanii poporului”, în tot ce înfiera propaganda. La sfârșitul lunii octombrie, când începuseră ploile de toamnă, am fost trimiși la cabinetul medical al liceului pentru vizita preliminară; ni s-a luat tensiunea... „Peste două zile vă prezentați la comisariatul militar de pe Popa Soare”. Recrutările se întindeau pe durata unei săptămâni întregi. Întâmplarea a făcut să nimeresc la rând a doua zi după restul colegilor mei de clasă. Am completat testele astfel încât să fiu considerat inapt fizic, nepriceput, fricos și laș, dar cu prudență, nu cumva să-mi pună dungă roșie pe buletin și să nu mai pot să mă înscriu la facultate. Ce naiv eram. Mă luau chiar bolnav copt, țara avea nevoie de toți fiii ei, numai cei cu pile grele puteau fi amânați medical, se internau la spital plătind sume fabuloase. După ore de așteptare la rând, în curtea comisariatului, am așteptat jumătate de oră și pe culoar, complet goi. Când ne-au aliniat în fața comisiei, un medic m-a lovit cu lingura în tibii și a spus că am „genu’ varu” (picioare strâmbe). Am aprobat entuziast. La plecare, le-am spus că pot să aduc scutire pentru astm bronșic. „Nu se vede”. „Știți, crize am numai noaptea”. Când am ajuns la eliberarea fișei, au descoperit însă că nu eram în evidențe. Dacă aș fi știut, aș fi stat acasă. Cu identitatea refăcută, a trebuit să mai recrutez o dată, pe Căderea Bastiliei. Scenă exemplară: în fața comisiei, sexul unui recrutar țigan a intrat în erecție, iar membrul insubordonat a fost lovit cu rigla de o asistentă bătrână și acră.

Noiembrie, ultimul bal

Se apropia Congresul XIV, pe străzi, autobuzele și mașinile particulare nu mai circulau, patrulă de milițieni și securiști, stare de ocupație. Plecam de la liceu pe jos, în grupuri mici, până acasă, domnea un sentiment de relaxare în rândul colegilor „din familii bune”, Ceaușescu nu mai avea zile multe, situația internațională era clară. La televizor, la radio, în presa scrisă, omagii non stop. Ceaușescu rămăsese singur în lagărul socialist.

Vacanța de iarnă a început la timp. Ascultam la „șopârlă” cu părinții evenimentele de la Timișoara. Pe 21 decembrie eram în timpul unei meditații când a început și la București, la Inter. Până la Anul Nou, aproape că n-am ieșit din casă de frică, împușcăturile de la Ghencea și MAPN, dar mai ales simulatoarele din blocurile din jur răpăiau continuu. „Vom muri și vom fi liberi”. Nu, nici măcar libertatea nu merita răspunsul la apel. Nu al meu.

Ion Manolescu

Colecția mea de obiecte pierdute și amintiri inutile

Elev în „Epoca de Aur”.

Inutilitatea perioadei școlare era desăvârșită. Luasem în 1982 treapta întâi la „Zoia Kosmodemianskaia”, unul dintre cele două mari licee bucureștene de „filologie-istorie”, și mă trezisem într-o clasă de imbecili și točilari, alături de treizeci și patru de fete și vreo trei băieți (dintre care unul, fiul cel mic al ambasadorului Cubei la București, se distingea printr-o vestă de lână bleumarin și partizanatul agresiv față de „Părintele” său național, Fidel Castro). Locul, altfel un monument remarcabil de arhitectură (mostră de stil neoromânesc, în variantă Mincu), mă lăsa rece; nu se potrivea de nicio culoare cu imaginea mea despre un liceu modern. Tavanul, exasperant de înalt (pe care nu-l puteai lovi cu mingea de ping-pong); culoarele, sucite după coloane îndărătul cărora te trezeai nas în nas cu profesorii, tocmai când te pregăteai să chiulești; ușile claselor, din două bucăți masive de lemn maro; sălile întunecate și umede, vegheate de la înălțimea postamentului de niște catedre-tanc; „cabinetele” de franceză și CSP (Cunoștințe Social-Politice), în care intrai cu papuci, ca la muzeu; curtea interioară, închisă ca într-un acvariu, în spatele unor vitralii; terenul de sport, pus parcă în dușmănie printre copaci care își întindeau rădăcinile sub asfalt și pe care trebuia să-i driblezi, ca să ajungi în fața porții; toate semănau mai mult a glumă proastă, decât a liceu.

Cu adaptarea, mergea greu. În afară de portretele cu Nicolae Ceaușescu deasupra tablei și de lozincile PCR din cancelarie, nimic nu era la fel ca în școala de unde venisem. Făcusem „generală” în „24” (ulterior, „Mate-Fizică 2”), lângă vechea Televiziune, într-o companie

selectă de copii de doctori, profesori și activiști politici. Fiecare clasă avea măcar un fiu sau o fiică de activist de partid; spre deosebire de omologii lor postdecembriști, dintr-o mai bună educație sau, pur și simplu, din frica de sistem, copiii de „ștabi” și de membri ai CC al PCR nu făceau paradă de situația lor privilegiată, fiind priviți cu simpatie de „ceilalți”. Fiecare clasă avea cel puțin o echipă de fotbal și meciurile se încingeau după ore până seara târziu, când, transpirați și cu uniformele prăfuite, ne cățărăm pe gardul Sălii Floreasca pentru a le vedea pe voleibalistele de la „Penicilina” sau „Flacăra Roșie” cum fac duș sau se dezechipează la vestiare. Fiecare clasă avea eroii și poveștile ei de glorie, de la cei care aruncaseră cu cretă în portretul „Tovarășului”, până la cei care afumaseră atelierul de „Lucru manual” cu aparatele de pirogravură, și de la cei care mutaseră catedra lângă geamul deschis (înlesnindu-i directorului Bărbulescu, zis Gușă, să-și exercite ticul de aruncare a catalogului direct în curtea exterioară), până la cei care scosese din uz, cu bucăți tari de „Gumela” și cocoloașe de pâine udă, *pick-up*-ul-geamantan al profesoarei de muzică la infernala oră de „audiție”.

Nimic din toate astea nu se potriveau cu „Zoia”. Un liceu șters, bântuit de mase amorfe și insipide de tocilari și condus de o directoare care, la orele de istorie, izbucnea în plâns când venea vorba de Tudor Vladimirescu: „Todoruț! L-au omorât, maică, pe Todoruț!” Din magma de uniforme, matricole și cordeluțe ce defila obedient spre îndobitocirea comunistă, nu puteai nici măcar să scoți o jumătate de echipă de baschet, darămite una de fotbal. În paranteză fie spus, obsesia mea față de un sport pe care, de mic, mă vedeam predestinat să-l practic ca atacant la „Dinamo” (echipa cartierului, dar, din nefericire, și a Securității) avea să-mi fie curmată brusc în 1990, când am mers la o „selecție” în „Groapa” din Șoseaua Ștefan cel Mare. Îmi puneam mari speranțe în „noua libertate” proaspăt dobândită și credeam optimist în șansa mea, mai ales că oferta sportivă venise democratic, printr-un anunț în ziar. Selecția a decurs în felul următor: eram patru inși;

a venit antrenorul și a întrebat: „Cine-i Popescu?”; „Eu!”, a zis tipul de lângă mine; „Popescu rămâne, ceilalți pleacă”. Așa s-a încheiat

întrevederea și, odată cu ea, și iluzia mea de normalitate post decembristă.

Fosta Școală Centrală interbelică, pension de fete cu mantii până la glezne și mutre bătrânicioase, transformată într-un liceu comunist cu nume de nepronunțat, nu avea nimic de spus în prezent. În afară de vreo două legende (dintre care una legată de fantoma partizanei sovietice Zoia Kosmodemianskaia, care ar fi bătut noaptea prin biblioteca școlii, în căutare de basme staliniste) și o ispravă reală, cu greu ai fi găsit ceva de povestit. Isprava se referea la „Crețu”, un elev de-a XII-a care, prin optzeci și ceva, preferase răcoarea unei halbe de bere la cârciumă, nădușelilor inutile ale orei de sport. De altfel, pe parcursul acesteia, băieții din „Zoia” erau puși când să sară cu coarda, când să arunce mingea de oină sau cea medicinală (exercițiu stupid și periculos; îți puteai rupe oricând coloana). Descoperit de o echipă de anchetă a Televiziunii Române și întrebat cu binecunoscuta obrăznicie demascatoare a reporterului-metodist, în timp ce i se filma matricola, „Tovarășe elev, ce căutați aici? De ce nu sunteți la ore?”, „Crețu” ar fi răspuns calm și cordial: „Îmi beau berea. Și mai du-te-n pizda mă-tii!” Sfidarea tânărului care își datora porecla unei coafuri tip *Jackson Five* avea să-l coste intrarea la facultate: pus, în aceeași zi, în discuția organelor de partid pe școală și sector, „Crețu” s-a văzut exmatriculat, interzicându-i-se participarea la orice examen de admitere în învățământul superior.

Combinția de propagandism, stupiditate și monotonie ce domnea peste Zoia Kosmodemianskaia mă scotea din sărite. Aveam sentimentul că nimerisem într-un spațiu anacronic, purtat de vestigiile prăfuite ale trecutului către viitorul „de aur” al comunismului. Urcam scările largi și șubrede, cu ochii pe ornamentele verzi-albastre ale pereților, pentru a intra în clasele duhnind a petrosin de la etaj; acolo mă așteptau celebrele ore de „Tehnologie”, pe parcursul cărora, ca orice filolog în devenire, trebuia să mă inițiez în tainele „cuvei”, ale „malaxorului” sau ale „arborelui cotit”. Desenam pe caietul „Dictando” roți și angrenaje, șuruburi și piulițe, dar „cotele” și „reperele” noii mele formații de uvrier al socialismului mă purtau mai departe, spre arborele-magnolia de dincolo de geamul clasei, tocmai pe copertina

curții interioare, pe care, deschizând fereastra și încălecând balustrada, aş fi putut evada.

Tembele și inutile erau și lunile de practică productivă, într-o logică numai de ele (și de Programul Partidului) știută, autoritățile stabiliseră că, între profilul de „filologie-istorie” al claselor a IX-a și a X-a și activitatea manuală de țesătorie exista o legătură subtilă și inevitabilă. În consecință, trei săptămâni pe trimestru eram cărat cu turma de fete în atelierele de pe strada Schitul Darvari, pentru a face cunoștință cu profesoara Cioric, războiul de țesut și arta de a confecționa covoare. Pentru a scăpa de cele șase ore zilnice de lucru pe băncuța marelui gherghef industrial, simulam periodic crize de gastrită acută (astăzi, culme a ironiei, ele au devenit reale), în sprijinul cărora, în timp ce mă tăvăleam cu fața crispată de durere, produceam scutirea magică din buzunarele halatului. Profesoara, altfel o persoană la locul ei, mă privea cu suspiciune și îmi puneă fel de fel de întrebări medicale („Da’ de când ai, Manolescu, boala asta?” sau „Ce medicamente trebuie să iei?”), înainte să mă învoiască în sala cu materiale a atelierului. Acolo, departe de ochii colegilor, scoteam *Zbogun*-ul lui Clavell din servietă și mă apucam de citit.

Mai târziu, când a apărut riscul corijenței (nu lucrasem nimic și trebuia, ca toți colegii mei, să primesc o notă), am recurs la alt tertip: mi-am pregătit de acasă un pansament uriaș, confecționat din vată și trei fâșii de „Romplast”, pe care, dimineața, o dată ieșit pe ușă și scăpat de supravegherea părinților, mi l-am lipit peste obrazul și ochiul stâng. Tumefiat de tifoanele umflate și bine stropite cu „Rivanol”, m-am prezentat la prima oră în fața profesoarei, spunându-i pe un ton spăsit și resemnat: „Doamnă, a căzut aseară un geam de la etajul întâi, când mergeam pe stradă, și mi-au sărit cioburi pe față și-n ochi!” Fusese nevoie, desigur, să merg la doctor, care mă îndemnase să vin și a doua zi, tocmai la „CFR 2”, pentru a-mi schimba pansamentele. Nu știu dacă povestea a fost crezută până la capăt, dar, o oră mai târziu, obțineam media 8 la disciplina „Atelier”.

Și în facultate, practica productivă avea să-mi scoată peri albi. Proaspăt intrat în 1986 la Literele bucureștene, trebuia să mă formez rapid și temeinic pentru a deveni un bun profesor de română, gata

să-și primească repartitia în cine știe ce sat moldav sau dobrogean. În nobila tradiție a normelor „Societății Socialiste Multilateral Dezvoltate”, autoritățile momentului s-au gândit că locul cel mai potrivit pentru deprinderea aptitudinilor filologice era câmpul de porumb și fasole, în consecință, timp de câteva săptămâni (nu-mi mai amintesc exact câte), amfiteatrele și sălile de curs din strada Edgar Quinet au fost mutate la Frunzânești (județul Giurgiu), în patria rromilor liberi. „Expresul de Frunzânești” (un personal ultrajegos, umplut cu saci, flegme și navetiști beți) ne lua din halta „23 August” a gării Obor și, traversând câmpia în nori de praf și miros de rachiu, ne descărca undeva spre Oltenița. Călătoream pe gratis, uneori pe scări (noțiunea de bilet nu exista într-un tren ticsit de muncitori și țărani frânți de oboseală – și, prin urmare, indispuși –, dar și de hoți, cuțitari și barbugii), iar „nașul” se ferea să apară sau, pur și simplu, trecea dintr-un vagon într-altul fără să întrebe nimic. Imaginea preistorică a trenului cu navetiști mi se părea scoasă direct din *Rebarbor*-ul lui Monciu-Sudiński sau *Balanța* lui Băieșu.

Frunzâneștiul, un sat fără apă și asfalt, dar cu o cârciumă patibulară și bine aprovizionată, era celebru prin două activități, ambele nocturne și pitorești: una era aprinsul de focuri în fața porților, unde ȣigani se încălzeau lângă sticlele de votcă aduse de la birt; cealaltă se petrecea puțin mai târziu, după ce spiritele se încinseseră, când bărbații se adunau la drumul mare și blocau șoseaua tăind câte un copac, pentru a jefui mașinile care treceau după miezul nopții. În termeni științifici, după cum avea să ne spună un milițian, Frunzâneștiul „deținea” cea mai mare rată a criminalității din județ.

Supuși unui regim inevitabil militar și bahic (ziua, muncă; seara, băutură), ne perfecționam cunoștințele filologice „depănușând” porumbul și „sortind” fasolea. Transportați ca vitele în remorcile tractoarelor, înghițeam tone de praf înainte de a trece la „munca socialistă” pe câmp. Lucram într-o echipă de patru (cu doi prieteni buni și un informator), înaintând printre rândurile înalte și aspre de porumb, până ce agronomii CAP-ului și profesorii supraveghetori nu ne mai vedeau; atunci, ne culcam la pământ și dormeam sau stăteam la palavre vreo jumătate de oră, după care îi prindeam pe ceilalți din

urmă, pentru a o lua de la capăt cu-ascunsul. Pe informator (un coleg de la limbi străine) a trebuit să-l tragem în porumb și să-l bușim de câteva ori, ca să-și țină gura și să nu facă exces de zel. La capătul unei astfel de zile, ne întorceam cu toții blonzi de praf la „bază” (internatul școlii locale, cu zeci de paturi suprapuse ca la armată), pentru a trece de la agricultură la rachiul și de la pedagogia cartofului la poveștile reconfortante și defulatorii despre *Jurnalul de la Păltiniș și Epistolar*.

Dar să revin la anii de școală. Treptat, remediile împotriva plictiselii și a inutilității au început să apară. Prin '83—84, întărit cu elevi transferați din alte părți (inclusiv din Congo), liceul a reușit să-și încropească o echipă de fotbal. „Ulei”, „Porcu”, „Ludovic”, „Gibanu” sau „Țânțaru” au început să încingă meciuri de pomină. Jucam zilnic, când între noi (de plăcere), când cu cei de la „Spiru” (pentru glorie), când cu golarii cartierului (pe bani). Veneam la școală la opt, intram la prima oră, apoi ne întâlneam pe teren: băteam mingea până la unu-două, ferindu-ne după câte un copac când apărea profesorul de serviciu. În câteva luni, adunasem vreo sută de absențe și mă pândeam exmatricularea, care, se pare, a și fost propusă într-un consiliu profesoral. Din fericire, ajunsesem la faza pe țară a Olimpiadei de engleză, așa încât diriginta (profesoară de engleză, energică și curajoasă) a reușit să mă scoată basma curată, invocând prestigiul inestimabil pe care elevul ei îl aducea liceului.

Mai interveneau apoi și gesturile de frondă, împotriva regulamentelor școlare tâmpite și abrutizante. Apăruse o „gașcă”, formată din băieții mai dezghețați din toate clasele, gata să păcălească „sistemul”; pentru aproape fiecare obligație sau interdicție, găseam o soluție. Eram forțați să purtăm matricole? În loc să le coasem (distrugându-ne hanoracele), le prindeam cu arici sau ace de siguranță. Ne controlau la poartă? Săream gardul prin spate, pe la „Bulandra”. Ni se cerea tunsoare „reglementară”? Ne tundeam scurt la spate și lipeam pletele în părți cu fixativ „Taft”. N-aveam voie să chiulim, mai ales de la orele de CSP (când trebuia să-l urmărim pe „tovarășul Ceaușescu”, debitând vreun discurs la televizor)? Ieșeam în grup în curtea din spate, cu *walkman*-ul pe urechi și țigara în gură, în timp ce unul din noi ținea de „șase”.

Rebeliunea adolescentină, obraznică și nonconformistă, izbucnea cu fiecare zi, iar sistemul comunist (mediocru, restrictiv și îndoctrinam) era tocmai ce ne trebuia ca să ne afirmăm. Pentru a-i încălca exigențele și, în același timp, a mă diferenția de colegi, îmi luasem o înfățișare de *new-waver*: pantalonii de uniformă fuseseră croiți bufanți, desfăcuți la coapse, scurtați în lungime și strâmtați pe gleznă, după moda George Michael din epoca *Wbam*. Gn absența croitorului, un coleg își prinsese pantalonii cu două ace de siguranță, iar altul și-i cususe la gleznă); perciunii erau rași într-o linie dreaptă deasupra urechii, în timp ce părul din față atârna într-o freză tip Fundoianu, extinsă până la bărbie pe modelul *Human League* sau *Spatidau Ballet*; cât despre cravata masivă și obligatorie de tergal bleumarin (care, prinsă în la fel de regulamentarul nod-pumn, te ardea la gât chiar și prin materialul cămășii), ea fie lipsea cu desăvârșire, fie era înlocuită de una discretă de mătase neagră, pe care o promisem de la tatăl meu. Pe scurt, mă conformam unei devize care avea să facă valuri: „*The eighties: Bad Hair, Great Music!*”

Nici ceilalți nu stăteau cu mâinile-n sân. O colegă de clasă nou-venită, y «w Cindy Lauper și *Kajagoogoo*, își vopsise părul în verde și roșu aprins, dar. inovația capilară cu iz de provocare capitalistă ținuse doar o zi: chemată la cancelarie și „prelucrată” în spiritul disciplinei socialiste, fusese obligată să revină la culoarea ei naturală. Alt membru al găștii purta un simulacru de cravată, menit să păcălească atât controlul de la poartă, cât și vizitele inopinate ale inspectorilor de partid: dacă partea de pe piept și nodul erau normale, adică din tergal, legătura din jurul gâtului lipsea, fiind înlocuită de un elastic ascuns sub guler. Scăpat de rosătura teribilă a materialului sintetic, tipul își plesnea satisfăcut în pauze cravata de gât. A purtat-o până în '85, când, de bucurie că Steaua a luat Cupa Campionilor, s-a urcat pe catargul liceului și i-a dat foc. În fine, un al treilea amic, olimpic la istorie și amator de țigări făcute din tutun „Matelot” și hârtie de ziar, se ferea de matricole ca dracul de tămâie, în schimb purta permanent o insignă în piept, pe care scria „STS” și pe care noi, ceilalți, o luasem de la bun început peste picior: „Băi, știi ce-nseamnă STS?”; „Nu”, răspundea onest amicul; „Să Te Sparg! Băi, asta-nseamnă!”

Comerțul ilegal cu discuri ne ajuta și el să evadăm din lumea cenușie a didacticii ceaușiste. Nimeni nu era atât de tâmpit încât să se ducă la „Muzica” și să cumpere Mirabela Dauer, Angela Similea sau Dan Spătaru (și atunci, ca întotdeauna, încremeniți într-un sound premioritic); în schimb, luptai din greu să prinzi, la negru, un *Phoenix* cu loji Kappl sau un *Sfinx* din vremea lui Dan Andrei Aldea. Ascunse în genți neutre, dar masive, discurile străine intrau și ele în circuitul liceului, aduse de la sârbi, bulgari sau ruși: pe Peter Gabriel îl găseai prin Jugoton”, Kate Bush venea la „Balkanton”, iar pe Yngwie Malmsteen îl primeai direct din Moscova, de la „Melodia”. La mare preț era muzica „veche”, mai ales clasicii rocfe-ului progresiv al anilor '60 și '70 și cei ai muzicii electronice din aceeași perioadă, care se vindeau în câteva minute (*Led Zeppelin, Pink Floyd, Deep Purple, Jethro Tuli, Genesis, yfessau Tangerine Dream, Emerson, Lake & Palmer, Kraftwerk, Vangelis*), dar și *heavy-metal*-ul anilor '80 (în frunte cu *Judas Priest, Iron Maiden* și *Metalied*), făcându-te acasă, cu *pick-up*-ul „Tesla” dat la maxim, să uiți de autohton-patrioticele „Magistrale albastre” sau languros-idilicele „Să nu uităm nicicând”.

(să iubim trandafirii/ uadam-badam/ ei sunt pe-acest pământ/ uadam-badam/ un simbol al iubirii/ uadam-badam).

În rest, nu am (sau nu vreau să am) nicio amintire din perioada liceului. Ce se întâmpla după-amiezile, după ce ieșeam de la meditația la engleză sau la gramatică română, era oricum mai mult, mai frumos și mai trist decât orice realitate școlară. Mă întâlneam cu gașca sau cu vreo iubită de atunci (rareori și cu unii, și cu alții) și luam cârciumile la rând, printre securiștii de pe marile bulevarde: Doina (cu scările de la toaletă pe care cădeai în picaj); Ovidiu (care amintea de coniacul infect cu același nume și gust de rumeguș); Bolta Rece (ascunsă după ziduri de ochii profesorilor și ai părinților); Varșovia (având cele mai îngrozitor de murdare fețe de masă din istoria Bucureștilor); Primăvara (cu votca „Săniuța” – după consumul căreia îți vărsai ficații – turnată în pahare de bere); Turist (celebră pentru berea îndoită cu apă și pe care o întăream cu sare pe marginea halbei); Cina (mese de tablă rotundă și zgrunțuroasă și sticle de „Bucegi” sau „Gambrinus” furate în vindiac); Lido (pe mesele căreia înșiram diagonale de bere);

Trocadero (lângă Universitate, cu ospătari șmecheri, servindu-ne într-o doară) și apoi acasă, clătînându-ne de iubire, furie și deznădejde (uneori, pur și simplu de beție) sau mai departe, prin părculețe sau în spatele blocurilor, cocoțați pe o creangă sau lipiți spate-n spate pe bordură, depănând poveștile adolescenței noastre comuniste.

Ce s-a întâmplat cu noi?

L

Amintirile unei vieți otrăvitoare, ciudate și fără scop, plină de întâmplări vesele și episoade cenușii, erau sortite să rămână bunul meu cel mai de preț. Aveam *madeleina* mea, mai proaspătă decât orice decupaj proustian și mai teribilă decât orice realitate ceaușistă: o casetă mentală de imagini ale trecutului, în care bucuria și deznădejdea se-amestecau în părți egale, și pe care o deschideam cu voluptatea victimei ce nu se poate desprinde de torționarul ei. Aici defilau, legate în panglicile colorate ale nostalgiei, toate obiectele necesare și inutile ale cotidianului comunist: frigiderul „Fram” (cu ușa blindată și minerul în formă de desfăcător de conserve); televizorul rusesc „Temp” (cutie din lemn și ecranul ca o bilă); „radioreceptorul” „Gloria” (îmbrăcat în metal găurit și lipsit de lungimea de undă a ultrascurtelor, pentru a nu putea prinde *Europa Liberă*); aparatul foto „Smena”, care se deschidea cu un clănțănit de tablă; magnetofonul „Kashtan” (pe care ascultam benzi cu Zavaidoc, aduse de un prieten pe-ascuns) și discul încasabil „Electrecord” (cu Adrian Romcescu, pe care îl rupeam la petreceri); ceasurile de mână „Pobeda”, „Voshod” și „Poliot” (minuni ale tehnicii sovietice); mingea de fotbal de 35 lei (de culoarea și greutatea unei mingi de baschet și înzestrată cu invariabilul defect de formă produs în fabrică; acesta făcea ca, de fiecare dată când balonul era aruncat în aer, să capete o traiectorie elipsoidală); mingile de ping-pong chinezești „Double Circle” (care degajau o aromă de substanță mentolată și erau pufoase la atingere); paletele „Pioneer” (cu fețele albastre, rugoase) și „Meteor” (de un roșu maoist, dar moi ca velurul; aveam una cu care nu jucam, păstrând-o doar ca s-o mângâi și să-i simt mirosul proaspăt de cauciuc și burete); jocurile Piticot (favoritul tatălui meu), „Nu te supăra, frate!” (cu cei doi copii fălcoși desenați pe capac) și Titirobil (cu titirezul care, în loc să le trimită în

găurile de 10, 20, 50 și 100 de puncte, azvârlea trei bile de oțel tocmai în mijlocul camerei); medicamentele copilăriei – teribilul „Faringosept”, frecția „Galenica”, siropul „Romergan”, „Carbocif-ul bolborosind în pahar și „Cavit”-ul (un întăritor care imita ciocolata, și pentru care prietena mea ar face și astăzi orice); lanternele „Elba”, ca niște cutii de conserve tăioase; tricicleta de metal, cu roți cu spițe (la patru ani, m-am răsturnat cu ea în fața mașinii Salvării); bicicletele „Pegas” (având o șa albă și lungă, construită parcă în dușmănie, pentru a-ți rupe testiculele); sugativa și stilourile „Flaro” (care invariabil curgeau pe la tub); cerneala chinezească „Hero Ink” (cu capac albastru, octogonal); creioanele cehoslovace

„Koh-I-Noor” (țineau mult și nu le găseai ușor în librării); creioanele colorate „Pastelcolor” (boante și cu mina ieșind pe la capăt, încât era nevoie să le bați de bancă pentru a le împinge vârful afară); ascuțitorile chinezești „Great Wall” (mici, rotunde și în care îți făceai ferfeniță creionul); „șmirghelul” de curățat băncile (strălucind aspru, ca gudronul proaspăt turnat); matricola bleumarin, cu litere de vopsea galbenă (pe care era inscripționată identitatea mea de deținut al sistemului școlar comunist: LICEUL MATEMATICĂ-FIZICĂ Nr. 2 – BUCUREȘTI346); maioul „tetra”, cu găurele (fie prea larg, fie prea lung; duhneai a transpirație în el); „chilotul de sport”, obligatoriu negru, îmbrăcat la orele de „educație fizică”; bascheții (niște simulacre de ghetă, cu botul întors în sus și un fel de capace albe și grele de cauciuc la nivelul gleznelor); tenișii albi, chinezești, cu talpa de culoarea gazonului, pe care îi toceam pe maidane (i-am văzut și la Ilie Năstase, când juca pe „Progresul” finala de „Cupa Davis” cu americanii); „pâslarii” (niște botoși de casă, în carouri maro și negre, închiși cu capse ce zăngăneau la cea mai mică mișcare); galoșii de sub cuierul bunicilor (parcă făcuți din anvelope auto); tricotatele UCECOM (bluze și rochii croite parcă pentru o populație de gravide); prezervativele chinezești „Butterfly”, cu talc (se găseau la tutungerii, în cutii de trei, dar numai în anii șaptezeci); săpunul „Cheia” (care te ardea în timp ce te spălai pe mâini); săpunurile „Smarald”, „Azur”, „Pygmalion” și „Mugurel” (care nu făceau niciodată spumă); pasta de dinți „Optima” (cu aromă de „banane” sau „portocale” și consistența făinii); hârtia

igienică „Bușteni” (aspră ca șmirghelul; după ce o foloseai, îți lua foc fundul); apa de colonie „Cristal” (duhnind a spirt cu zahăr); detergentul „Deval M” (în tub de plastic în formă de buzdugan și care se găurea la cea mai mică atingere); detergentul „Perlan” (într-o cutie verde cu alb care nu se desfăcea decât cu cleștele); detergentul „Timolan” („reduce încărcarea cu electricitate statică a țesăturilor, dându-le totodată un tușeu plăcut”); sprayurile „Magnolia”, „Gazel” și „Liliac” (împrăștiind mirosuri dulci pestilențiale și pe care, cu ajutorul unei brichete, le foloseam ca aruncătoare de flăcări, carbonizând furnicile prin curte); șamponul verde „Urzica” (nu avea nicio legătură cu planta din care ar fi trebuit să fie extras); vopseaua chimică „Gallus” (care, de Paște, mânjea ouăle în culori frumos aprinse – roșu, galben, violet, bleumarin – ce se scurgeau până la gălbenuș); sifoanele metalice, cu capsule sub presiune pe care le cumpărai de la colț cu frică să nu explodeze; apele minerale „Zizin”, „Bodoc” și „Borsil” (pe care le găseai rar, și numai cu sticla la schimb); „Bem-Bem”-ul de culoarea căpșunei (vândut în sticle de-un kil) și „Brifcor”-ul gălbui-albicios, semănând cu o probă de urină; berea cu sonorități locale și gust de ulei („Bragadiru”, „Ateneu”, „Rahova”); „Vinifruit”-ul (o combinație crâncenă de vin spumant și „băuturi răcoritoare”); RDV-ul și RDD-ul (rachiuri ordinare de vin și drojdie, pe care le dădeam pe gât numai în clipele cele mai mari de disperare existențială sau penurie financiară); lichiorurile cu nume exotice („Ecuatorial”. Jocheu”, „Cabana”, „Primula”, „Arctic”) și culori imposibile (portocaliu, galben, verde, maro, vișiniu – în funcție de fructele sau plantele imitate: portocale, caise, mentă, nuci, vișine); singurul gin românesc, făcut la Covasna și numit, parcă în bătaie de joc, „Covagin”; țigările „Cișmigiu” (despre care se spunea că dau impotență), „Amiral” (mereu muced) și „Carpați” fără filtru (favoritele mulțimii, pe care le încercai cu mândria că intri în rândurile clasei muncitoare); sarea de lămâie, în plicuri mici, pătate portocaliu-uleios; guma de mestecat autohtonă „Gumela” (tare și fără gust); guma de mestecat străină „Wrigley’s” (simbol al „decadenței capitaliste”; o găseai la „Consignația”, printre bișnițarii de pe strada Covaci sau la țigănci, miercurea, în Herăstrău); „Eugeniile” expirate (cu dungi de cacao țâșnind prin ambalaj) și „Grisinele” în care

îți rupeai dinții; biscuiții „Berceni”, de 1 leu 50 (fărămicioși și acri), pe care nici câinii nu-i voiau; „pufarinele” (mici, tari și colorate isteric); bomboanele „Mentosan” (învelite în tuburi de hârtie subțire); tabletele de Glucoză (de culoarea dinților stricați); dropsurile din borcanele de sticlă ale cofetăriilor (parcă date cu praf de cretă); ciocolata „Rom” (minusculă, cu un fel de tricolor pe față și pe spate); „cartofii” (niște prăjituri rotunde, despre care se zicea că sunt încropite din resturile celorlalte prăjituri adunate de la mese); amandinele apoase și descentrate (din care se revărsa un lichid negru-marونیu, cu gust incert); înghețata „Vafe” (parcă îndesată cu forța într-un cornet plesnit, de consistența cartonului); bananele „Turbana” (care apăreau o dată sau de două ori pe an și din care, după ce te băteai la coadă pentru ele, nu aveai voie să cumperi decât un kilogram de persoană); salamul „Postăvarul” („Care ți-o face cât parul”, după cum spuneam noi, copiii); zahărul și uleiul raționalizate, pe cartelă (în anii '80, le vedeai în „Alimentare”, dar nu puteai să le cumperi); și, mai presus de toate și de orice prag al suportabilului, cozile de sute de persoane la alimentele de bază (carne, unt, brânză) – le găseai doar o dată la câteva zile și se terminau instantaneu.

Cu aceste fascicule de realitate și reziduuri de memorie, hrăneam și îmbrăcam comunismul, îi puneam în mișcare angrenajul de oase, cărnuri și microfoane, târându-l după mine ca pe o boală murdară și halucinantă. Eram proprietarul unei arhive neuronale de date, imagini și senzații pe care aveam s-o păstrez cu sfințenie, ferită de ochii curioși ai Securității. Fără de știrea lor, urma să-mi transport prin timp colecția de obiecte pierdute și amintiri inutile, într-o competiție nebună cu moartea.

De murit, aveai tot timpul și toate ocaziile din lume s-o faci. Pe parcursul unei cozi (populată cu binecunoscutele alarme false: „Vine mașina de carne!”, care scoteau oamenii de peste tot, făcându-i să se deplaseze cu repeziciunea unui furnicar), bunicul meu, în vârstă de 75 de ani, a stat în picioare timp de douăsprezece ore la colțul străzii: de la șase dimineața, la șase seara. Când s-a întors acasă, cu sacoșa goală (mașina nu apăruse în ziua aceea), i s-a făcut rău, s-a sprijinit de pat și a leșinat. Fostul moșier interbelic, proprietar de dealuri și crescător de

cai la poalele Leaotei, denunțat de un prieten, arestat și bătut de securiști pentru că ascunsese niște „cocoși” în vremea lui Dej, își consuma acum toată energia pentru un antricot cu os. Mai târziu, atins de scleroză și ținuit la pat de o semipareză, avea să se trezească o dată la câteva zile, pentru a-și întreba familia de care avusese grijă: „Pâine? E pâine?”

La fel de ușor puteai s-o pățești de Crăciun, pornind prin oraș în căutarea unui brad. Cam după 1985, brazii au început să fie înlocuiți de pini și molizi (care nu miroseau și ți se scuturau în casă după trei zile); luai piețele la rând (Obor, Matache, Amzei, 1 Mai, Domenii) și nu găseai nimic. Apoi, ca prin minune, doi-trei vânzători în halate gri-șobolan aduceau într-un țarc închis cu lemne și sfoară un pâlț de arbuști pe care, din cauza îmbrâncelii mulțimii, nu apucaii să-i mai zărești. Așa începea bătaia pe pomii de Crăciun, o bătaie la propriu: cu pumni în gură, călcat pe picioare, înjurături și smuls de crengi. Venit acasă și ffonat și cu mâna goală după o astfel de aventură, tatăl meu a renunțat să mai „cumpere” brazi din comerțul socialist. Cum însă pentru el, ca și pentru întreaga familie, sărbătoarea Crăciunului era o imensă bucurie (pomul nelipsind niciodată, de când m-am născut, din casă), a găsit o altă soluție. A aflat de la un coleg de serviciu că, în Gara de Nord, vin brazi din Moldova, aduși cu locomotiva pe-ascuns în trenurile de Suceava sau Vatra Dornei. Așa că, în noaptea de 22 sau 23, aștepta să tragă vagoanele la peron, vorbea cu mecanicul și, după ce pleca și ultimul călător, plătea o sută de lei și descărca unul dintre cei trei sau patru brazi falnici dosiți în locomotivă.

Acasă, ne descurcam cum puteam. Ne obișnuisem în ultimii ani cu frica și disperarea, cu Dacia neagră a Securității în fața blocului, cu gazele și curentul închise în timpul nopții (dimineața, găseai frigiderul într-o baltă de apă), cu cele două ore de program TV pe zi, cu vizitele regulate ale „sectoristului” (care, ironizat de un coleg de joacă, se răzbunase punând mâna pe mine și bușindu-mă pe întuneric în magazia unui „Aproz”), cu „amprentarea” periodică a mașinii de scris (trebuia să bați toate caracterele pe două coli de hârtie și apoi să le predai anual, împreună cu o declarație, la Miliție; aceasta verifica dacă nu existau modificări ale fonturilor față de variantele anterioare, în așa

fel încât, în cazul tipăririi unor manifeste anticomuniste, autorul să fie identificat pe loc; de altfel, fiecărei mașini de scris Miliția îi producea intenționat câte un „defect” de font, adăugând sau sucind bucăți de metal la capetele brațelor, care să o diferențieze de celelalte), cu „raționalizarea” apei sau cu penuria de alimente. De tăcut, însă, nu tăceam.

Părinții, amândoi intelectuali (mama, profesoară de franceză; tatăl, „cadru didactic” la Filologia bucureșteană, unde, din motive politice și de „origine nesănătoasă”, a fost ținut pe postul de asistent timp de... 22 de ani), n-au ezitat nicio clipă să-mi lămurească dilemele istorice și morale: ce s-a întâmplat după 1944, ce-au făcut Stalin și Dej, cine e Ceaușescu și unde se oprește compromisul supraviețuirii în comunism. Nu numai că nu mi-au interzis să gândesc și să vorbesc liber (cum se întâmpla cu majoritatea copiilor de activiști, care, în timpul unor discuții cu potențial „subversiv” – cum erau cele despre muzica străină sau conflictul militar din Malvine – îți spuneau în față: „Nu pot să vorbesc despre asta”), dar îmi și îngăduiau să urmăresc posturile de radio „capitaliste”, prinse pe un „Aiwa” ce pârlăia și piuia seara sub avalanșa de bruiaje ale Securității.

Ascultam în surdină *Europa Liberă*, închiși în dormitor, cu draperiile trase și aparatul lipit de parchet (pentru a atenua bruiajul și a face zgomotul emisiunilor cât mai greu de detectat; de altfel, tatăl meu mă și trimitea uneori pe stradă, să-i spun „dacă se-aude de-afară”). Între aparatul de radio și bucătărie (unde se afla telefonul), puneam cel puțin două uși închise. Știam că suntem ascultați în casă de Securitate și bănuiam, ca majoritatea celor aflați în aceeași situație, că microfonul e instalat în telefon. Închideam, așadar, toate ușile și înăbușeam telefonul cu o pernă groasă și grea; uneori, deschideam și televizorul (dacă era program) sau dădeam drumul la *pick-up* într-o altă cameră, pentru a acoperi urmele activității noastre clandestine și ilegale.

De altfel, suspiciunile aveau să ne fie întărite de faptul că, la anumite intervale, ne trezeam la ușă cu o echipă de la „Deranjamente”, care, chipurile în urma unor reclamații, venea să ne verifice telefonul, în ciuda faptului că acesta mergea perfect; o dată, au adus chiar un alt

aparat, cu care l-au înlocuit pe cel existent (și funcțional), sub pretextul că „s-a modernizat linia”; bănuielele aveau să se confirme imediat după 1989, când un amic electronist ne-a desfăcut telefonul și a scos de acolo o piesă mică și neagră, prinsă de niște clame: fără ea, aparatul a funcționat mai departe, ca și cum nimic nu i s-ar fi întâmplat.

Pe securiști îi vedeam în fiecare zi, aliniați pe Calea Victoriei sau ascunși după copacii de la Șosea. Îmbrăcați în haine mereu nepotrivite (parpalace stând ca pe gard, cămăși cu două numere mai mari, cravate primite de pomană, pantaloni prea lungi sau prea lați, pantofi parcă luați la întâmplare din depozit), cu capul gol și mâinile în buzunare, urmăreau trecătorii și anunțau prin stații orice mișcare suspectă. După 1989, aveau să dispară și ei (ca și informatorii și metodiștii Partidului), atât de repede și atât de firesc, ca și cum nici n-ar fi existat.

Și în blocul nostru locuia unul, fost colonel ajuns la pensie, o persoană dură și aspră, care intimida locatarii cu vocea tabagică și programul personal de raționalizare a căldurii (aveam centrală de bloc și tipul era veșnic nemulțumit de activitatea fochiștilor). În același timp, printr-un paradox al umanității puterii (pe care aveam să-l înțeleg ceva mai târziu, citindu-l pe Dostoievski), își ajuta vecinii oricând aceștia aveau probleme grave. Pe mine, cel puțin, m-a dus la șeful Spitalului Fundeni în primăvara lui '84, obținând o internare eficientă și imediată, după ce îmi petrecusem noaptea la Urgență, într-un salon în care, alături de un bărbat cu un cuțit înfipt în burtă (care aștepta să fie operat) și altul ars pe tot corpul (care aștepta, probabil, să moară), stăteam câte doi bolnavi în același pat.

Cu Securitatea, nu era însă de joacă. S-a întâmplat să descopăr lucrul acesta pe la vreo șapte-opt ani, când, inspirat de personajul omonim din revista franceză *Pif-Gadget*, am semnat cu numele „Krapulax” o anonimă distribuită tuturor locatarilor blocului. În scrisoare, printre altele, îmi exprimam dorința directă și ultimativă de a recolta bijuteriile și celelalte valori personale ale vecinilor, în caz contrar aceștia urmând „s-o pățească”. De pățit, aveam s-o pătesc eu, după ce colonelul a vrut să cheme Securitatea (pentru a începe o anchetă) și tatăl meu a fost chemat urgent de la facultate, să vadă scrisoarea de amenințare. Totul s-a aplanat când oamenii s-au lămurit

că era vorba de-o glumă, iar eu, că mă așteaptă o binemeritata chelfăneală.

Gluma s-a transformat în mini-dramă prin clasa a X-a de liceu, când, revenit la viciul combinat al plastografiei și dublei identități, am semnat o scrisoare cu numele bunicului meu. De data aceasta, scrisoarea era trimisă în străinătate, la BBC, și cerea, în engleză, difuzarea pe post a unei melodii scoase de grupul... *Police*. Fără îndoială că, o dată desfăcută și verificată la Poștă, epistola a stârnit mari nedumeriri securiștilor: ce treabă avea un pensionar de 70 de ani cu muzica pop-rock? de unde știa el engleză? ce legătură avea cu „Poliția” britanică? și, mai ales, nu cumva era vorba de un mesaj cifrat, menit să submineze ordinea socialistă de Stat? Toate aceste întrebări i-au fost puse bunicului meu, când s-a trezit pe neașteptate cu doi ofițeri de Securitate la ușă; mai avusese el treabă cu „băieții veseli” pe vremea lui Dej (fusesse arestat și scăpase de închisoare cu ocazia unei grațieri) și, mai târziu, la începutul anilor '70, când aceștia îi confiscaseră o chitanță de mână semnată de... Nicolae Ceaușescu (prin care, după război, „tovarășul” confirma primirea unei sume de bani în numele UTC-ului). Ca să mă scape de eventualele urmări ale scrisorii britanice (culminând cu interdicția de a mă înscrie pentru examen la facultate), a trebuit să dea o declarație că nu va întreprinde nicio acțiune împotriva Partidului și Statului comunist, că este devotat cauzei naționale și orânduirii socialiste și că se angajează ca, de acum înainte, să mă supravegheze cu atenție și să răspundă de toate faptele și acțiunile mele. Pe scurt, fără să vreau, îl băgasem pe bunicul meu într-o încurcătură nu tocmai amuzantă.

Tot prin anii '80, am văzut și fața colectivă a Securității, masa de tineri „cu ochi albaștri” păzind cu strășnicie cuceririle Partidului de trecătorii nemulțumiți. Era într-o după-amiază tulbure de vară, cu cerul acela de praf violet care anunță furtunile Bucureștilor, și tatăl meu m-a rugat să-l însoțesc în oraș. Ne-am oprit în Piața Victoriei, în locul unde întorcea troleibuzul 83 și în care acum se întinde o parcare a Guvernului. Peste drum, acolo unde se întâlneau două bulevarde cu nume revoluționare (Ilie Pintilie și Ana Ipătescu), câteva excavatoare și o macara atacau o casă înaltă, cu turlă de tablă verde și pereți

robuști, tencuiți într-un galben pal. În jurul ei, lanțul de securiști și milițieni împingea mulțimea curioșilor, încercând s-o disperseze. N-am stat mai mult de cinci minute, pentru că Daciile alb-albastre ale Miliției au început să apară de peste tot, cu girofarurile aprinse; am apucat însă să văd cum, imposibil de dărâmat cu loviturile de cupă ale excavatoarelor, cu împingerile de lamă ale buldozerelor și, spre surprinderea demolatorilor, chiar cu izbiriile de bilă ale macaralei, bătrâna „Casă Iorga”, mândrie a Pieței Victoriei și monument de artă al orașului, a fost tăiată pe la mijloc, cu ajutorul unui cablu uriaș de oțel înădrit. Imaginea mi-a rămas și astăzi, stocată într-un fișier privilegiat al memoriei, pe care îl accesez de fiecare dată când vreau să deschid documentele furiei și ale umilinței: cele două buldozere trăgând cu o mișcare de du-te-vino cablul înfășurat în jurul casei, și pereții sfredeliți, prăbușindu-se în strigătele de bucurie ale muncitorilor.

Mai demult, în vremea copilăriei, când orașul încă își mai păstra oazele de liniște (piațete ascunse, vegheate de câte o bisericuță; străzi vechi și înguste, pavate cu piatră cubică;

ulițe întortocheate, mirosind a iarbă și trandafiri; ziduri din cărămidă, îmbrăcate în iederă; case cu grădini lungi și pomi seculari) care aveau să declanșeze invidia și furia demolatoare a lui Nicolae Ceaușescu, mă plimbam ore în șir pe strada Spătarului, pe Vitejescu, Berzei sau Dr. Lister, convins că acesta e Bucureștiul meu: o Curte a Miracolelor interbelice sau de secol XIX, în care fugeam de cazemata comunismului. Ferit de ochii amenințatori și indiscreți ai Securității, pedalam pe „Sputnik”-ul meu fără aripi și fără frâne (pe primele, i le scosesem intenționat, ca să-mi fac bicicleta să semene cu o cursieră; pe celelalte, le-am pierdut pe drum, obișnuindu-mă cu timpul să frânez cu talpa adidasului frecată de roata din spate) printr-un trecut de care nu mă putea deposea nimeni. Alteori, în serile de iarnă ale adolescenței, ne strângeam între prieteni și ieșeam spre Arcul de Triumf cu un „Trabant” furat de la o rudă plecată din oraș; îl conducea unul dintre noi, care mai urcase în „Dacii” și „Rabe”, cu o căciulă de blană înfundată pe urechi. Ajungeam în Dămăroaia, printre casele țărănești cu sere în miniatură și grădini de zarzavaturi, și, în bezna desăvârșită a străduțelor neasfaltate, coboram pentru a ne simți câteva clipe liberi,

obraznici și nemuritori.

Ce s-a întâmplat de atunci cu noi? Cu Relu (care urca la Costinești pe catargul epavei), cu Radu (care venea la fotbal direct de la antrenamentul de rugby), cu Mihnea și Cătălin (care umblau pe stradă cu șurubelnițe în mâini, recitând poezii din Nichita), cu Anca și Oana (care se lăsau întotdeauna pipăite la petreceri), cu Gino (care cădea din picioare în fața fetelor, simulând leșinul), cu Alex (care făcuse din depresie un program de rezistență existențială), cu Țurel și Ancuța (care îmi furau de fiecare dată obiecte din casă), cu Traian, Cristi, Gulie, „Că-s”, Micki și „Octa” (cu care porneam prin oraș, în căutarea navetelor de votcă și bere)? Ce s-a întâmplat deci cu toți, după ce ne-am iubit și ne-am certat, după ce unii au plecat și alții au rămas, după ce „revoluția”, Piața Universității, mineriadele și cozile triste la vot ne-au despărțit definitiv de propriile noastre iluzii? Aproape nimic.

Am intrat și noi, laolaltă cu amintirile noastre, în catalogul de obiecte inutile ale comunismului, pe care cine știe ce securist se va hotărî vreodată să-l citească, pentru a ne completa dosarul.

Eu și Dr. Justice

Una din marile bucurii ale copilăriei mele venea adusă de poștaş în forma unei reviste în culori, ambalate într-un plastic moale și lipicios pe care îl miroseam îndelung, înainte de a-l deschide. Era *Pif-Gadget*, săptămânalul francez de benzi desenate la care, printr-un mister pe care doar mai târziu l-am lămurit, te puteai abona cu ușurință în anii '70 și care avea să devină, pentru o întreagă generație de puști și adolescenți ai „Epocii de Aur”, cea mai plăcută și eficientă supapă de evadare din monotonia vieții socialiste.

Revista, plină de eroi cu nume simpatice (Pif, Léo, Arthur, Placid) sau bizare (Corto Maltese, Le Grêlé 7 – 13, Rahane), îmi oferea prilejul să-mi etalez în fața părinților cunoștințele proaspăt dobândite de franceză; în același timp, căsuțele alb-negru sau viu colorate mă ajutau să fug de realitate într-un mod pe care întotdeauna mi l-am dorit și pe care nici astăzi nu reușesc să mi-l explic prea bine: departe de responsabilități, refugiat într-o lume a imaginației prin care puteam să pilotez avioane împreună cu Bob Mallard sau să trag cu pistolul în

cactuși alături de Teddy Ted. Ferit de griji și probleme, îmi cream propria lume paralelă (încurajat de optimismul și invulnerabilitatea eroilor mei favoriți), în care experimentam bucuriile cele mai dubioase și libertățile cele mai interzise: săream cu parașuta de pe acoperișul casei lui Pif, călătoream spre ținuturi sud-americeane pe corăbiile lui Corto Maltese, vizitam turnul de ceapă în care locuia Le Concombre Masqué sau mă răfuiam cu întreaga specie feminină prin intermediul replicilor flegmatice ale lui Gai-Luron.

Absorbit de aventurile eroilor mei desenați, ajunseseam să mănânc de prânz cu revista în față, așezată confortabil pe centrul mesei (trecute pe locul doi, tacâmurile și farfuria de supă erau împinse mult în dreapta, încât, atunci când deplasam lingura spre gură, jumătate din conținut se revărsa pe fața de masă), spre disperarea bunicilor care mă aveau în grijă în timpul zilei. Seara, când părinții mei se întorceau de la serviciu, eram invariabil amenințat cu suspendarea mesei sau, mai grav, cu confiscarea tuturor /urilor; represiune didactică inutilă și ineficientă pentru un puști răsfățat și, pe deasupra, mare amator de benzi desenate: a doua zi, scoteam revista ascunsă sub pat și o luam de la capăt cu lectura, de data asta începând cu micul dejun.

Mult mai târziu aveam să aflu că *Pif-Gadgetul* viselor și fantasmelor mele băiețești era o publicație franceză stângistă (tolerată de Nicolae Ceaușescu pe piața autohtonă, prin raporturi de afinitate politică) și tot atunci aveam să înțeleg că imaginarul meu care se străduia din greu să scape de rigoarea, constrângerile și disciplina oricărui sistem (familiar, școlar, profesional, politic, erotic sau afectiv) era girat de... Partidul Comunist Francez. Cu timpul, personajele mele favorite, de la care împrumutam vestimentația și ticurile (mă deghizam în L'Apache, cowboy-ul cu sânge indian, cumpărând pistoale negre de plastic cu 2 lei 50 de la librărie și folosind pe ascuns pălăria de fetru a bunicului meu, sau lansam onomatopee de neînțeles pentru restul populației – gen „Glop-glop!” sau „Agagax!” pentru a-mi exprima admirația și solidaritatea față de lumea puternic personalizată și misterios oligofrenică a lui Pifou sau Agagax), au început să-și piardă din onestitatea și independența pe care le-o atribuiam, devenindu-mi

din ce în ce mai clar niște machete desenate ale chiar ideologiei de care mă feream. Rahane predica egalitarismul social în preistorie și făcea pe filantropul fourierist al cavernelor (distribuindu-le tuturor celor interesați focul, apa, precum și avansatele sale cunoștințe de transport, agricultură și panificație); Fanfan-La-Tulipe lupta cu verbul și sabia pentru drepturile țăranilor exploatați de conți, baroni sau marchizi odioși; Nadine Hodja făcea ordine în lumea arabă, eliberând popoarele de tirania unor sultani și califi despotici; Le Grêlé 7 – 13 se juca de-a patriotul *maquisard* în Franța celui de-al doilea război mondial, dând impresia (flagrant contrazisă de istorie) că o nație întreagă rezistă ocupantului nazist cu arma în mână și carnetul de partid la piept.

Dar cel mai ideologizat personaj avea să devină un tânăr brunet, suplu, cu ochii deschiși la culoare, practicant de medicină și karaté într-o societate a prezentului cu care nu reușea să se acomodeze: Dr. Justice. Prezentat de creatorii săi (Roger Marcello și Jean Ollivier) ca un doctor „atașat Organizației Mondiale a Sănătății” și „abonat la liniile aeriene internaționale”, tânărul cu aspectul lui Alain Delon și forța lui Piedone era favoritul favoriților mei: împreună cu el, puteam călători fără bilet pe marile aeroporturi mondiale; lângă el, mă puteam lupta cu bandiții cei mai bine înarmați, învingându-i cu *atemi-wi* și lovituri experte de *shuto*; alături de el, vedeam pe ascuns picioarele atletice ale unei dansatoare *carioca* sau sânii mici și fermi ai stewardeselor japoneze. Independent și dezinhibat, „medicul zburător” mă captiva cu zâmbetul lui aproape imperceptibil și cu obstinația de a aplica un cod al onoarei (în care, printre altele, îi era interzis să folosească armele de foc) pe cât de prăfuit în lumea reală, pe atât de seducător în cea a imaginației copilărești și eroice.

Pe măsură ce am crescut, puterea de fascinație a doctorului a început să-și piardă din forță. Eroul meu preferat nu era chiar atât de independent și nici atât de nevinovat. Ce-i drept, idealurile în numele cărora lupta pe foaia de hârtie ar fi sensibilizat până și un robot, dar ideologia care, ascunsă în spatele penelului, le anima episod după episod rămânea suspectă. În timpul liber, Justice nu mai era un simplu medic itinerant, ci se transforma într-un agitator stângist, oricând pregătit să expună publicului racilele lumii occidentale putrede. La

intervale periodice, în atenția sa intrau marile vicii ale sistemului capitalist, etern și mârșav propagate de echipele de imperialiști și colonialiști: exploatarea țărilor „Lumii a treia”; bolile mizeriei și paupertății; devastările ecologice ale paradisurilor locale, altă dată virgine; industrializarea forțată a unor zone sărace, dar cu locuitori demni, cinstiți și patrioți (în buna tradiție a versului eminescian „Eu îmi apăr sărăcia și nevoile, și neamul”).

În numele salvagădării valorilor morale, ecologice și culturale ale umanității (de la colecții de artă la sănătatea vițeilor din Sahara și de la principiile de etică profesională la cele de *fair-play* sportiv), Dr. Justice se arăta întotdeauna gata să intervină cu un discurs, o seringă sau o lovitură de picior. Militând civic pentru drepturile omului, eroul meu părea un sanitar desăvârșit al nedreptății globale, un soi de pacifist planetar în halat, ce semăna tot mai mult cu *celălalt* Campion al Bunei înțelegeri, pe care îl vedeam seara la Telejurnal. Ca și acesta, Justice apărea la mari adunări populare, gesticulând abundent de la tribună și arătând cu un deget lung și acuzator către inechitățile sociale și politice ale capitalismului.

De altfel, găsit prin anii '80 într-un teanc de *Pif-uri* mai vechi, episodul său de debut mi-a stârnit încă de atunci o oarecare suspiciune ideologică. Lucrurile se întâmplau prin 1970, în Statele Unite, unde, în calitate sa de „medic și om de știință”, Justice venise să țină niște conferințe pe tema egalității rasiale (!). La capătul periplului sanitar-civic, doctorul se confrunta cu teribilul Mr. Holly, miliardar corupt, membru al Ku-Klux-Klan-ului și „președinte din partea statului New York al mișcării America Albă”, pe care, prin intermediul vocalizelor și al pumnului bine aplicat, sfârșea prin a-l convinge să doneze 250.000 de dolari pentru promovarea drepturilor cetățenilor de culoare. Lansată de episodul inaugural, imaginea vicioasă a unei Americi etern segregacioniste, condusă de afaceriști murdari și încremenită într-un proiect național de discriminare rasială, îmi dă și acum fiori pe șira spinării.

Iar lucrurile nu aveau să se oprească aici. Bunul doctor, promotorul unui eroism de operetă pe care aveam să-l întâlnesc în adolescență la personajele filmelor lui Sergiu Nicolaescu, îmi crea din

ce în ce mai multe probleme de înțelegere. Mă chinuiam, fără succes, să descopăr dedesubturile „misiunilor” acestui James Bond al medicinei socialiste; ideologia îmi scăpa printre degete și nu rămâneam decât cu aventura și călătoriile geografice în niște ținuturi fascinante și îndepărtate (dincolo de Cortina de Fier și de granițele închise ale României ceaușiste), pe care le inventariam cu fiecare episod desenat (la fel cum astăzi le inventariez clișeele).

Așa aveam să-l descopăr pe Justice în Austria, răpit de grupul neonazist „Panther” și sechestrat într-un bunker sub lacul Toplitz, pentru a fi martorul asasinării directorului de la revista *Stern* –, după o evadare spectaculoasă prin tunelele inundate de apele lacului, îl salva pe director, îl dădea pe colonelul Grund (șeful neonaziștilor) pe mâna poliției și își prezenta în liniște, la Salzburg, raportul despre „foametea în lume”. Aveam să-l regăsesc la Mexico-City, recuperând comorile Maya din mâinile unui colecționar bătrân, cupid și ticălos (și, pe deasupra, hotărât să le livreze „palatului texan al unui rege al petrolului”); după bătaia administrată body-guarzilor colecționarului, restituia obiectele furate poporului mexican și Muzeului Național de Artă Veche.

Îl însoțeam la Amsterdam, unde trebuia să participe la Congresul Federației Europene de Judo (ca membru al Comitetului Director); luat pe sus de doi pistolari într-un Mercedes, își bumbăcea agresorii în plină iarnă și îi făcea să vorbească apelând la *kuatsus*, „știința centrelor vitale ale corpului uman”, prin care le aranja mușchii până ce urlau de durere. Somat de gangsteri să-și dezvăluie identitatea, le răspundea cu mândria celui care descinde dintr-o familie programată congenital să apere drepturile văduvelor și ale oropsiților: „Doctor Justice. Benjamin Justice. De la justiție. Era numele tatălui meu...”

Ajungeam împreună pe malurile Bosforului, într-o corabie dospind de contrabandiști feroși și bolnavi de friguri. După ce eradica holera „cu injecții de apă de mare”, Justice îi liniștea pe contrabandiști cu *atemi-uri* la carotidă și chema elicopterele poliției turce. Mergeam apoi la Genova, pentru a trimite „un S.O.S. lumii întregi” împotriva poluării capitaliste cu „oxidanții gazelor de eșapament”. În fața

copacilor și tufișurilor înflorite din port, îi ascultam justificatele griji ecologiste: „E de conceput că toate acestea sunt amenințate de fum, oxizi și praf?” După încă un episod, plecam în San Francisco, unde eroul meu ținea vreo jumătate de duzină de conferințe pe tema „flagelului drogurilor”. Deși mafioții locali (urâți, grași și mari amatori de ghiuluri și ceasuri de aur) îl mai puneau din când în când la punct cu lovituri de revolver în cap, campania protestatară mergea înainte, iar traficanții erau invariabil descoperiți și arestați.

L-am mai găsit pe Justice în Brazilia, înfruntând crocodilii și oamenii cei răi ai guvernului, și salvând pământurile indienilor Japuras de la expropriere și defrișare. Apoi la Tokyo, confruntându-se cu „Oamenii Sabiei” („niște teroriști iluminați”), care pregăteau atentate în masă pentru a restaura tradiția războinică japoneză; scăpa de sectanți doar după ce îl învingea pe Shiga Basho, luptătorul de sumo de 150 de kilograme, trimis să-l omoare.

Treptat, am nimerit în locuri din ce în ce mai ciudate, locuite de bărbați hapsâni și necruțători. În Scoția, unde Justice era atacat de mastiffii contelui Angus, mare poluator local (prin deversări repetate și iresponsabile de acid clorhidric în mare) și amator de execuții în stil medieval. În Bolivia, ținând partea muncitorilor din minele de sare din Cholla, sălbatic exploatați de niște patroni cu trabucuri în gură și mitraliere la subraț. În Pakistan, sprijinindu-i pe separatiștii bengalezi împotriva guvernului legal; în loc să fie tratați ca niște teroriști (așa cum aveam eu impresia că merită), militarii separatiști beneficiau de toată simpatia lui Justice, care îi privea ca pe niște nedreptățiți ai sorții, luptând prin mijloace acceptabile pentru o independență dreaptă și binemeritată: „Bengalezii au vrut să facă din țara lor un stat independent... Armata Pakistanului occidental le înecase visul în sânge. Milioane de refugiați luaseră calea Indiei”.

L-am mai văzut pe doctor la Nassau, în Bahamas, promovând prin baruri ideologia corectitudinii politice și pilduind un mafiot alb, mare proprietar de cazinouri, care i se adresase unui ospătar cu termenul „blackie”. Răpit de oamenii mafiotului și dus pe o insulă pentru a suporta corecția rasistă de rigoare, Justice avea să se trezească la timp pentru a asculta filosofia capitalistă a reeducării prin

bătaie: „Oase rupte, coaste fisurate, mandibule sparte. Rămân intacti doar ochii (pentru a plânge) și memoria (pentru a regreta ce-ai făcut)!” Desigur, doctorul-judokan rezolva problema marxist, bătându-i el pe toți opozanții egalitarismului social și rasial.

Mai târziu, l-am descoperit la Nairobi, în Kenya, apărând onoarea indigenilor africani împotriva comentariilor discriminatorii ale actorului alb Jeff Carter; tot acolo, îl salva de la moarte pe șeful tribului Massai (atacat de un leu), doborând fiara cu strigătul *kiai* al luptătorilor karateka: „Ai-tt-eii!” Am călătorit apoi la Bassra, în Irak, în lumea palmierilor și a furtunilor de nisip; aici, într-un puseu de inspirație socioeconomică, doctorul se hotărâa subit să protejeze petrolul irakian de interesele murdare ale marilor companii occidentale, care îi asasinau sistematic pe inginerii locali pentru a le fura descoperirile tehnologice. După multe peripeții, Justice recupera documentele secrete din casele de bani ale capitaliștilor și, ducându-le guvernanților arabi, avea parte de revelația autohtonistă a valorii acestora: „Pentru Irak, e vorba de o avere. Știți că unele trusturi petrolifere caută să controleze și să exploateze piața internațională...”

Am aterizat forțat pe o insulă din arhipelagul Ifalik din Pacific, nimerind peste o companie de militari japonezi care încă se credeau în al doilea război mondial. Am mers în Filipine, pentru a mijloci pacea socială în fundul junglei între indienii moro și bajao, cărora doctorul le obținea bunăvoința prin demonstrații de trântă. Am nimerit în Mozambic, descoperind că populația de culoare era trimisă la muncă silnică de regimul militar și opresiv al coloniștilor albi portughezi; împreună cu încă un doctor (portughez și alb, dar socialist), am scăpat de o execuție aproape inevitabilă fugind în Tanzania vecină.

L-am mai găsit la Atena, ajutând un indezirabil al regimului grec să-și revadă locul de baștină după ani grei de expatriere forțată. Păcăleau amândoi poliția pornită pe urmele lor, dând foc la mașină (o Alfa Romeo nou-nouță, furată de la echipa Siguranței trimisă să-l aresteze pe intrus) și trecând în Cipru cu o barcă de pescari. Am mers apoi în Houston, Texas; aici, Justice avea drept *hobby* deconspirarea Mafiei locale, care îi exploata în condiții subumane pe „scufundătorii greci și maltezi” introduși clandestin în Statele Unite. Concluzia lui

Justice era drastică, impresionantă și abisală: „Houston se întindea ca o caracatiță de beton și fier... Și în aceste meandre se agita o altă caracatiță, cu tentacule infinite: MAFIA SUDULUI”.

L-am mai întâlnit la Port-of-Spain, pe insula Trinidad, răpit de un bătrân nebun și bogat, „rege al cuprului”, care dorea să-l transforme în medicul său personal, pentru a obține nemurirea. În fața sărăciei și mizeriei restului populației, ținută de capitaliști în „febră, tuberculoză, tifos și foamete”, Justice protesta energic, aplicându-i o lecție de morală bătrânului, care făcea atac de cord și murea, ca în romanele lui Slavici.

Și, culme a peripețiilor geografice și ideologice, l-am însoțit la Port-au-Prince, în Haiti, în patria exploatării rasiale. Populată de șomeri negri, „constrânși să-și vândă sângele unor rechini cu înfățișare de oameni” (albii capitaliști), insula era condusă de dictatorul Papa Janvier, șeful unei armate brutale de *jonton-macoute* și patronul marii „bănci-spital de sânge” *Hemobank*: aici, americanii bogați și corupți aveau posibilitatea să-și rejuveneze sângele bolnav și vlăguit (de o existență putredă și parazitară) prin transfuzii abuzive de la săracii locali. Justice intervenea, bătea câțiva doctori rasiști, dar, spre groaza mea, se trezea închis într-un canal care urma să fie inundat de apele oceanului. Cu toate acestea, finalul episodului consacra triumful dreptății asupra ticăloșiei: placat de grilajul de fier al canalului, cu apa mării aproape înecându-l, Justice smulgea lacătul printr-un efort mental și fizic supraomenesc, apoi își bumbăcea gardienii și se refugia în ambasada Marii Britanii, unde deconspira lumii întregi traficul cu sânge al autorităților locale. Totul, sub celebra deviză inspirată de maestrul său japonez în judo și karate, Hiamuri: „*Le véritable courage est de faire ce qui est juste*” („Veritabilul curaj este să faci ceea ce e drept!”).

Dincolo de bățile sale savant aplicate misoginilor, hoților, rasiștilor și poluatorilor, ceea ce mi se părea cel mai fascinant la eroul meu era modul în care își trăia viața de protestatar civic și sindicalist al nefericiților. Trimis în „misiune” pe banii OMS-ului, Dr. Justice călătorea cu ultimul 747, trăgea la hoteluri și restaurante de lux (de unde putea observa mai exact nedreptățile sociale), fuma țigări fine și

se delecta, din când în când, cu un pahar de coniac de cinci stele comandat de la recepție (pesemne pentru a-și limpezi conferința pe teme egalitariste de a doua zi).

Finanțate pe bani publici, toate aceste marote îmi stârneau uimirea și nostalgia: în fond, eu trebuia să mă mulțumesc cu bicicleta „Sputnik” și troleibuzul 82 (care mă ducea de la Universitate la Piața Victoriei, clămpănind suspect din cutia generatorului de curent instalată sub geamul din spate), cu magazinele fără pâine, carne sau unt, dar pline până la refuz de sticle de șampanie „Zarea” (pe care nu le cumpăra nimeni), cu borcanele de iaurt diluat cu apă descărcate din camion la patru dimineața și lăsate lângă „Gostat”-ul din colț (de unde mai șterpeleam câte unul, când mă întorceam de la vreun chef clandestin), cu opririle neanunțate și prelungite ale curentului, apei sau gazului (care, iarna, transformau apartamentul părinților într-un vapor prins în banchiza polară), cu cele două ore de televiziune pe zi (ticsite până la saturație de aparițiile zâmbitoare ale lui Nicolae Ceaușescu) și, mai ales, cu un București invadat de macarale, buldozere și excavatoare. Departe de străzile Parisului sau canalele Amsterdamului, unde Justice își repeta în liniște discursurile anticapitaliste, acestea tăvăleau orașul copilăriei mele, punând la pământ case boierești, grădini cu trandafiri de-un metru și ulmi rămași de la pașopt, străzi pavate cu piatră cubică și ulițe înecate în iederă și viță-de-vie, invadându-mi spațiul secret în care mă ascundeam de forfota industrială a socialismului. Casele cădeau una după alta, curțile cu margarete și iarba până la glezne dispăreau peste noapte, iar eu rămâneam cu surâsul japonez al maestrului Hiamuri și cu dilemele morale ale discipolului său: să ajute sau nu poporul irakian să-și recupereze petrolul exploatat de imperialiști?

Așa am ajuns ca, acum, privind imaginile desenate din care doctorul îmi zâmbește frumos, să nu mai cred în eroul meu. Pe vremuri, dacă n-aș fi știut că, în aventurile lui, ocolea cu obstinație toate țările comuniste (prea bine și prea armonios dezvoltate social pentru a fi vizitate în scopuri terapeutice), l-aș fi invitat la un „nechezol” și un „vinifruct” și i-aș fi depănat poveștile mele de copil al socialismului. Astăzi, l-aș lăsa să vină singur la Otopeni și să se

descurce cum o putea prin meandrele „capitalismului de cumetrie”.

Angelo Mitchievici

Trecutul care va veni

Acest text este dedicat părinților mei, Radu și Ioana Mitchievici, pentru sacrificiul și onestitatea lor.

„Dacă te uiți cu atenție și îndelung la o istorie veselă, ea devine din ce în ce mai tristă”.

N.V. Gogol

„Il y a peu de chose qui sépare l'horrible du comique”.

Eugène Ionesco

„Was any of that stuff you said, was any of it real?” „The park is real”, he said. „The beer is real”, I said.

Denis Johnson, *Jesus Son*

„I know that I'm forgiven, But I don't know how I know. I don't trust my inner feelings, Inner feelings come and go”.

Leonard Cohen, *That Don't Make It Junk*

„There are so many different words So many different souls And we have just one world But believe in different rule”.

Dire Straits, *Brothers in Arms*

„Pavilioanele îndepărtate...”

Undeva, într-un sat, am văzut o fotografie înfățișând un fel de autobuz, un Ford foarte elegant. Mult timp am trăit cu impresia că pe vremea comunismului a apărut la noi tractorul, apoi am constatat că el exista demult, tractoarele Ford și McCormick – oricum, era pe vremea când, datorită beției protocroniste, nu foarte departe de beția de cuvinte, aflam că românii descoperiseră totul: Eminescu, teoria relativității spre exemplu, pe care o și versificase în la *steaua*, Nichita Stănescu intuia mecanica cuantică și-l ținea pe Max Planck la degetul mic. Traian Vuia – avionul, din păcate fabrica de avioane de la Brașov se transformase, cu concursul URSS, într-o fabrică de tractoare. În felul acesta, în curând am descoperit și eu relativitatea teoriei. Câțiva muncitori, țărani cu pălării negre și un individ în costum care părea a fi șoferul stăteau aproape rezemați de capota mașinii, ca și cum asta le-ar fi dat încredere. Am întrebat-o pe femeia la care mă aflam în vizită de unde o are și mi-a spus că era vorba de bunicul ei care avea

mașina și făcea curse până în orașul cel mai apropiat. Călătorisem cu o rată în care mă înecasem sistematic cu gaze de eșapament, o rată deșelată, mirosind a plastic încins, cu slinul acela al curselor sătești, cu bărbați hirsuți agățați de plase umflate ca niște pești burduhănoși, plasele acelea din rafie, extrem de rezistente. Nu se mai fabrică. Inevitabil se adăuga la asta mirosul acru de sudoare al celor cu care călătoream.

Desigur, toți acei oameni din fotografie erau morți, efect de timp, soarta lor mă interesa mai puțin, mie îmi plăcuse mașina, cu aripile ei arcuite bombastic precum platoșele chitinoase ale cărăbușilor, semăna cu mașinile din filmele cu gangsteri din anii '40—50, sobre, negre ca niște sicrie de lux, în care un Humphrey Bogart își aranja minuțios pălăria, cu aerul lui de expectativă, vag trist. În care cineva mereu așteaptă pe cineva, cu farurile luminând în noapte, cu ploaia tamburinând capota. „Play it again Sam, play it again!” Eram invadat de imagini din alt timp care nu era al meu, când oamenii mai purtau pălării, și nu șepci, când își spuneau domnule, și nu tovarășe, când nu ți se vorbea, ca unui tâmpit în fraze butucănoase, când poate că oamenii erau mai vii, femeile mai frumoase, mai misterioase și sentimentul vieții mult mai puternic. Femeia purta un fel de încălțăminte făcută din cameră de tractor. „Ce s-a întâmplat cu mașina?” am întrebat-o eu. „A fost rechiziționată, apoi s-a stricat și cum nimeni n-a știut s-o repare, a ruginit”. Femeia își amintea bine de soarta mașinii. Însă nu o interesa, pe ea o interesau chipurile, nu mașinile, chipurile care dispăruseră erau mai vii în amintirile ei de țărancă; lucrase aproape o viață întreagă la colectivă după ce comuniștii le luaseră tot pământul, iar bunicul ei făcuse și pușcărie la Canal. Mi-a arătat cu degetul întins cine era în poză și am avut senzația că toți acei oameni urmau să sosească în curând să se așeze la masă, că erau undeva în apropiere, poate la cârciuma din sat, poate altundeva, la coasă. Era într-un fel împăcată cu trecutul, revolta ei murise în timp, ajunsese la un fel de înțelegere pe care, în parte, i-o dădea bătrânețea. De la oameni nu prea mai avea ce aștepta. „Așa au fost vremurile” spunea ea, iar înțelepciunea sau resemnarea ei avea ceva trist, trist, și liniștit, și prăfuit. Pe mine însă mă interesa povestea acelui Ford,

venisem cu o cursă nenorocită și aveam plămânii plini de praf, cămașa îmi putea a vinilin încins, a rânced și a mai nu știu ce, poate că și un damf brânzos de urină și de vegetație macerată. Un Ford se plimbase cu 50 de ani în urmă, nonșalant, pe ulițele satului. Mi se părea incredibil. Mă întorceam în viitor și acum trăiam în trecut. 50 de ani. Râcâind cu unghia un fel de pojghiță care se depune peste toate cele lăsate în părăsire, aveam senzația că descopăr o civilizație cu mult mai avansată, o Atlantidă, acolo unde acum fumegau bordeie. „Mithras așteptându-și ora”. Mă născusem cu 50 de ani mai târziu și viitorul se afla undeva în spate, fusese deja. Îmi făcea un semn sub înfățișarea unui Ford în universul de timbru dilatat al unei fotografii, în care se plimbau toate acele stafii dichisite ale unui carnaval karmic, eroii mei preferați și acei țărani cu pălăriile lor, cu seriozitatea lor neverosimilă. Era ca și cum ar fi fost descoperit mumificat cadavrul unui om primitiv, omul pădurilor, ținând în mână o oglindă și în cealaltă un pieptene. Mi-am dat seama mai târziu că, într-un mod aproape misterios, societatea comunistă nu cunoaște timpul, ci doar eternitatea, că în interiorul ei se pot trăi mai multe vârste, ca în romanele lui Proust, fără o cronologie ordonată.

Am fost cândva, tot după Revoluție, într-un alt sat, Cosâmbești, un sat sărac din Ialomița, învelit în praf ca majoritatea satelor de câmpie, în praful Bărăganului. Căldura te lovea nemilos din toate părțile, te mototolea încet, încet. Am vrut la un moment dat să dau un telefon și am aflat că se poate da de la poștă. Ca în romanele kafkiene tribunalele, nici poșta nu era ceea ce părea a fi. O clădire parcă părăsită, cândva casa unui funcționar ceva mai înstărit, un chiabur. La poștă nu era nimeni, în schimb mobilierul promitea foarte mult. Două scaune fără spătar sau mai precis din al căror spătar nu mai rămăseseră decât două stinghii erau legate împreună cu sârmă ca să stea în picioare. Le lipsea câte unul și în acest fel cei doi ologi se sprijineau ca doi bețivi unul de celălalt. Dulapul, pentru că exista și un dulap, era gol, yala și orice altă încuietoare lipseau, prin găurile care le certificau absența, precum golurile cumiști lăsate de molari în gurile octogenarilor, același spirit ingenios introdusese o sârmă care încuia în mod simbolic dulapul și praful din el. Totul era al întregului popor

și, prin urmare, era păstrat cu grijă. Colectivizarea trecuse și pe acolo lăsând urme vagi, dintr-un cambrian liniștit și nămolos, confuze sedimente de nepăsare. Rândunicile își făcuseră cuiburi sub streășină, în colțurile interioare ale clădirii, și nu se opreau din ciripit. Probabil că tot ele duceau și aduceau poșta în și din țările străine, țările calde, învățasem începând cu abecedarul că păsările călătoare cu sistematică precizie pleacă toamna în țările calde și se întorc primăvara. De obicei. Dar siguranța în ce privește evidențele de manual mi-a fost alterată în timp. Paradoxal, singurul telefon de acolo funcționa, dovadă că în România socialistă lucrurile au mers brici, un telefon cu fise, cum nu se mai fabrică astăzi. Spre norocul meu aveam și mărunțiș. Am dat un telefon, părea absurd, dar am vorbit la telefon, eram în țările calde, în Bărăgan, dar puteam fi în Evul Mediu sau chiar mai departe în timp. Ca în *Patrula timpului*, o povestire SF de Poul Anderson, puteam să sar pe *saltă-n timp*, acea mașinărie extraordinară, un fel de motocicletă temporală, și să călătoresc o mie de ani. Sau numai 50. Cred că atunci mi-a răspuns un glas de femeie, greșisem numărul. Așa că am mai format o dată. Plin de speranță.

În satul Cosâmbești am descoperit „castelul”, conacul familiei Ghețu, de fapt ceea ce mai rămăsese din el, câteva coloane, plafonul găurit în nenumărate locuri mai lăsa să se vadă urme ale stucaturii și a ceea ce fusese cândva probabil un *calcio vecchio*. Cu siguranță nu mai putea fi restaurat. Nu era una din acele ruine pe care desenatorii italieni ruiniști le făceau în secolul al XVIII-lea pentru a le vinde snobilor turiști englezi ca suvenir, ruinele acelea aveau un fel de solemnitate, de majestate, învolburate de vegetație, tronau precum templele incașe mai mult arătând decât ascunzând splendoarea unei civilizații apuse. Păstori delicați pășteau vitele în apropiere sau se odihneau lângă pietre funerare, sau fastuoase fântâni uitate de antici în bucolicele lor. *Et in Arcadia ego*. Cu un sentiment straniu și trist al depărtărilor, al unei grandori crepusculare sau pe cale să apună ca în tablourile lui Lorrain. Nu, ruina de la Cosâmbești n-avea nimic romantic, arăta ca o clădire bombardată, sfărțecată, ciuruită. Timpul nu-și pusese sărutul nobil pe fruntea ei, ci o scuipase în față, apoi o pălmuisese. La timpul comunist mă refer, desigur. Proprietarii, o dată

expropriați și băgați în închisori, la zdup cum se spune, comuniștii se întorseseră cu o furie inegalabilă asupra a ceea ce mai rămăsese. Casa boierilor Ghețu fusese transformată precum și conacul de la Tescani, în crescătorie de pui. Găinașul se adunase în sedimente nutritive, în fiecare an. Toată lumea era satisfăcută de întrebuințarea dată frumoasei clădiri. Era astfel umilită în efigie amintirea celor care o locuiseră, era umilită proprietatea ca atare, se sublinia desigur efemeritatea posesiei în general. Utilul lua astfel locul frumosului, al lejerității burgheze, al plăcutului, în ritmul cotcodăcitului responsabil, pantagruelic al păsăretului. O lecție, cu siguranță. Un tablou al lui Piliuță, unul dintre pictorii oficiali ai partidului, remarcabil prin zelul și lipsa de talent puse cu canin devotament în slujba Partidului, se intitulează *1907*, pictat în conacul de la Tescani, devastat și el cu mult mai târziu, după 1948. Biblioteca familiei Rosetti a fost arsă cu îndemânare, cu savoare. Oricum, tabloul înfățișează un țăran desculț, în fața unui pian. În înfățișarea țăranului, totul este menit să asigure contrastul cu interiorul rafinat al conacului. „Artistul” a compus o ființă stângace, cu ceva neterminat, un fel de avorton derutat de prezența lui în lume. Acesta atinge timid, curios o clapă, instrumentul muzical îl fascinează, se vede că ia pentru prima dată parte la o lume altfel inconceptibilă pentru el. O graniță pe care iată o traversează sfios. Sunetul nu se aude, însă el se află în tensiunea gestului, un colaj grotesc pe care istoria îl permite uneori. Pe pian acesta și-a așezat toporul, unealtă grea, decisivă. Ce va urma, ne putem întreba meditativi într-o expectativă desuetă de salon cehovian, unde surorile împletesc la nesfârșit vise inutile. Cucerit de sunetul muzicii, țăranul se va îndepărta silențios, îmbătat de sublim sau, mai probabil, o dată încheiată mica lecție muzicală, compusă din câteva note articulate holist, va participa fundamental la sacru prin forțarea comunicării cu el, cu toporul? Într-unul dintre romanele lui Marin Preda, un țăran este dus la grădina zoologică de un consătean ceva mai umblat prin lumea de afară. Toate minunățiile de acolo îl lasă rece pe acest consătean, om al certitudinilor și cu spirit dialectic, până în momentul în care ajunge în fața unei girafe. Obiectul insolit cu gâtul imposibil de lung îl bulversează total. După un lung moment de tensiune deliberativă,

acesta declară cu o hotărâre de nestrămutat: „Așa ceva nu există!”, apoi pur și simplu se întoarce pe călcâie și pleacă. Ceea ce nu înțelege, după logica de bun simț a țăranului nostru, trebuie scos în afara lumii tale. Dacă l-ai accepta, asta ar putea să-ți schimbe lumea. Și cine vrea să-i fie schimbată lumea în care el crede? Mi-l imaginez pe țăranul lui Piliuță spunând același lucru după ce a făcut bucăți cutia neagră plină de sunete. Comuniști sau nu, în lumea în care am trăit oamenii s-au înconjurat de urâtenie. Iată și primul motiv pentru care resping această lume în care m-am născut, urâtenia ei îmi face rău, mă face să vomit. Urâtenia care te înconjoară din toate părțile. Transformarea conacului familiei Ghețu într-o fermă de pui, o fermă a animalelor, m-a impresionat. Ce rămâne din istorie, din casa familiei Ghețu? Nu o ruină maiestuoasă, pe fundalul câmpului aparent fără sfârșit al Bărăganului, ci un corp grotesc, ciopârțit, mutilat. Semnul unei civilizații zguduite din temelii, un semn la rândul lui ricanat, mângălit, de neînțeles, o Giocondă cu barbă și mustăți. Cu greu o mai poți bărbieri azi pe această Giocondă hirsută, cu glas cavernos sau ce a mai rămas din ea.

Am 30 de ani și mă încearcă un fel de stranie nostalgie pentru lucruri pe care nu le-am trăit, după alte perioade de timp, îmi pare că m-am născut prea târziu sau prea devreme, că trăiesc între viitor și trecut, dar acest timp nu este cu siguranță prezentul! Nu în prezent. Ca și cei de generația mea, mă aflu cumva la jumătatea dintre două epoci. Copil fiind, îmi proiectam faptele mărețe pe care aveam să le fac într-un viitor confortabil, pentru că era suficient de îndepărtat nu mă obliga să iau decizii pe moment. De acolo se puteau contempla lejer realizările unui trecut ce nu apăruse încă, dar greu de îndeplănit de tot felul. Trebuia să dau explicații pentru faptele mele grandioase, să îngădui întrebările naive și neînțelegerea vulgului. Era complicat și nu aveam impresari. Copilăria și adolescența aparțin primei perioade, celei de-a doua – maturizarea sacadată și poate neterminată. Ciudat, dar aflându-mă cumva la mijloc, acest fapt îmi dă senzația de a nu mă afla niciunde. Cei mai tineri decât mine nu sunt deloc interesați de ceea ce s-a întâmplat, nu au aproape niciun fel de repere pentru lumea în care eu am trăit, „bătrânii” în schimb știu, ei au știut dintotdeauna, și nu vor să-și mai amintească, l-am pierdut pe o bună parte dintre cei

care ar fi putut să mă învețe ceva. O anumită parte din mine nu va mai comunica decât cu cei asemeni mie. Inevitabil foarte puțini.

Aud însă refrenul unei alte nostalgii, care mustește de multe ori în colțul gurii bătrânilor, prezentă și în umezeala pupilei lor: „Ce bine era pe vremea lui Ceaușescu!”. Și acest refren mă umple de oroare. Sunt de acord, acolo se află copilăria și adolescența mea, îngropate sub cenușa imperiului, acolo sunt și eu sau mai precis voi fi, pentru că asta se întâmplă cu bătrânii, cu trecutul, pe măsură ce te îndepărtezi de el devine tot mai clar, până când vom fi din nou copii, niște copii fericiți și paradoxal nostalgici după un trecut care va fi. Pe de altă parte, acolo se află tot ceea ce ar fi fost dacă n-ar fi fost așa, toate posibilitățile ratate, acolo se află ceea ce am pierdut definitiv prin a nu fi trăit niciodată. Mă încercă un regret derizoriu, mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă lucrurile ar fi stat altfel, dacă România nu ar fi devenit o țară socialistă, „ce-ar fi fost dacă”, un joc vechi de când lumea. Cine nu și-a pus măcar o dată întrebarea asta? Ce-ar fi fost dacă...? Chiar, ce-ar fi fost dacă? Aș privi oare acum lumea pe deasupra coperților lucioase ale unei reviste ilustrate, întins pe un șezlong la Palma de Majorca?

Istoria a fost domeniul favorit al tatălui meu, avea aproape întreaga colecție de *Magazine istorice*. Nu știu deloc sau aproape deloc istorie, am citit cărțile pe care tata le avea în bibliotecă, majoritatea despre cel de-al doilea război mondial, bătălia de la Midway, luptele de la Guadalcanal, debarcarea din Olanda, debarcarea din Normandia, i-am citit pe Jacques de Launay, William Manchester, Cornelius Ryan, am urmărit cucerirea Cehiei și apoi a Poloniei, bătălia pentru Anglia, luptele de la Monte Cassino, de la Kursk, din Ardeni, asediul Stalingradului etc. Aveam o stimă deosebită pentru generalul Rommel și Afrika Korps. Tata a fost pilot amator, multiplu campion de natație, de zbor cu motor, de planorism, de parașutism la o vârstă la care eu încă mă mai dădeam cu sania. Am citit aproape toate cărțile lui de aviație, caietele de zbor unde avea desenate și explicate fiecare figură acrobatică, pendulul, tonoul, loopingul și etapele lor de execuție. Mai târziu, pentru el m-am dus la un cerc de navomodelism, unde m-am întâlnit din nou cu traforajul. Visurile mele icarice s-au sfârșit acolo. Pentru fiecare pasiune se găsește cu ușurință un mormânt și un

gropar. Tata semăna extraordinar de bine spre 40 de ani cu Emil Botta, așa cum l-am văzut în filmul lui Pintilie, *Reconstituirea*. De câte ori vreau să-l văd pe tata, îl reconstitui de acolo. Avea o eleganță desăvârșită a manierelor, el rămâne printre puținii gentlemani, în adevăratul sens al cuvântului, pe care i-am cunoscut. De la el îmi rămâne un anumit spirit aristocratic atât de nepotrivit cu epoca în care trăiam. Cu câțiva ani mai târziu, figura lui pleșuvă, îmbătrânită prematur de boală îmi amintea de Mircea Eliade dintr-o poză în care acesta ține un trabuc între degete, purtând o pereche de ochelari cu lentile foarte groase. Cu tata aveam lungi discuții care nu urmăreau un schimb de cunoștințe, cât mai mult unul de impresii, un fel de alianță indirect exprimată. Ne bucuram de câteva lucruri pe care le aveam împreună, pasiunea lui pentru zbor regăsea pasiunea mea pentru călătorii, interesul lui pentru cel de-al doilea război mondial se restrângea în gustul pentru bătăliile încă nedate și o serie de morbidități pasagere. De multe ori am avut impresia că timpul se opriese pentru el într-o anumită perioadă și că dincolo de ea totul își pierduse dintr-odată substanța și gustul. Căuta parcă o tensiune care nu avea să mai revină niciodată, locul acela dintre pământ și cer unde plutea suspendat în carlinga lui. Ridica de fiecare dată capul când un amărât de AN-2 trecea zbârnâind, pâr-pâr, ca un bondar nemulțumit pe deasupra grădinii noastre, aruncând cine știe ce substanțe letale pentru țânțari și alți dăunători. Apoi continua să-și sape grădina. Tata a săpat grădina până la capăt.

Am citit aproape tot ceea ce am găsit despre Napoleon Bonaparte, *Memorialul din Sf. Elena* al lui Las Cases, *Talleyrand*, sau *Napoleon Bonaparte*. Urmăream cuceririle acestuia aproape contabil, încercând să-mi imaginez o hartă construită prin difuzarea unei pete de culoare, așa cum văzusem la școală că un imperiu se întinde cât o pată fluctuantă de diferite culori: verzi, portocalii, albastre, roze. Sau cum ne puneă învățătorul să facem: amestecam o mulțime de culori păstoase, guașe, la mijlocul unei foi de desen, apoi uneam cele două părți presându-le. Apărea un fluture extravagant sau un fel de mască violent colorată; ochii magnifici ai unor ființe extraterestre te priveau de acolo. Urmăream formele fiecărei țări așa cum apărea pe hartă,

încercând să deduc din ele forme de animale sau obiecte cunoscute, o poșetă, un dinozaur sau măcar o figură revelată anamorfotic. Italia, spre exemplu, știu toți, are forma unei cizme, o cizmă de piele poate. Dar România? În școală am învățat de îmbinarea după un principiu armonic a formelor noastre de relief, munți, dealuri, câmpie: $\frac{1}{3} + \frac{1}{3} + \frac{1}{3} = 1$ Desigur, lipseau Basarabia, Bucovina de Nord confiscate de ruși și Cadrilaterul care Dumnezeu știe dacă a fost vreodată al nostru, așa de lejer am renunțat la el. Asta dădea cu adevărat o armonie extraordinară spațiului mioritic. Am citit despre lagărele de concentrare naziste, acestea mă fascinau cu precădere, atrocitățile. Nemții fuseseră cu siguranță răi, comuniștii erau umani, cum spunea mândru un muncitor de pe strada mea, bombându-și pieptul ca o minge Artex bine umflată: „Partidul m-a făcut om!” Mai precis, sudor.

Nu am învățat aproape nimic în liceu, de altfel port un dispreț profund liceului în care „am învățat carte”. Aș fi putut foarte bine să mă lipsesc cam de vreo opt ani de școală, geografia am învățat-o din cărțile de călătorie, cu harta în mână să văd pe unde naviga Vasco da Gama, după ce mai citeam un capitol. Sau spătarul Milescu sau Marco Polo. Ce ciudat, ultimii doi care au călătorit pe drumuri atât de îndepărtate, supuși hazardului, la îndemâna unor populații necunoscute, trecând prin nenumărate primejdii au găsit înțelegere și prețuire în locuri neașteptate. Abia s-au întors în lumea așa-zisă civilizată și unul este aruncat într-o închisoare, celuilalt i se taie nasul. Am cucerit Polul Sud sau Polul Nord alături de Amundsen și Nansen, am eșuat dramatic pe întinderile înghețate și pustii cu căpitanul Scott sau cu inginerul Umberto Nobile și balonul lui. Am călătorit pe Amazon în sus cu Orellana, cu Cortez; cu Pizzaro l-am cunoscut pe Atahualpa, ultimul rege incaș, am făcut înconjurul lumii cu Magellan și apoi cu căpitanul Cook. Am urcat Everestul cu Edmund Hillary și șerpașul Tensing. Am coborât în fântâna Vaucluse cu Yves Cousteau. Am văzut tristețea tropicelor prin ochii lui Levi Strauss, cu Mihai Tican Rumano am fost la vânatoare de lei în Africa, cu Stanley și doctorul Livingstone am pătruns adânc în inima continentului negru, în căutarea izvoarelor Nilului. Am descoperit populațiile precolumbiene, olmecii, toltecii, populația maya și încă, straniile statui din Insula Paștelui. A fost o

vreme când mă interesa extrem de mult fenomenul O.Z.N., triunghiul Bermudelor, dispariția navei Marie Celeste, Zborul 19 și experiența Philadelphia. Apăruseră câteva cărți de popularizare pe care le citeam cu aviditate. Apoi au fost romanele din colecția Delfinul: *Atacă și scufundă, H.M.S. Ulysses, Mermoz, Expediția Brendan, Ultimul Kamikaze, Comorile incașilor* etc. Dintre toate, cele care mi-au plăcut cel mai mult din această colecție au fost romanele lui Alistar MacLean: *Acolo unde se avântă vulturii, Comoara din Sierra Madre*. Karl May a fost unul dintre favoriții mei, cu *Winettou, Old Surehand, Comoara din lacul de argint*, știam pe dinafară ce se întâmplă cu acești eroi Old Surehand, Old Shatterhand, Old Wable, Winettou. Fenimore Cooper n-a mai fost o revelație. *Preeria* și *Călăuza* veneau totuși ca o completare. În continuare, favoritul meu a rămas Jack London. *Colț Alb* a fost printre primele cărți pe care le-am citit, ea a înlocuit cărțile de povești, a făcut tranziția spre roman. M-au impresionat alte două, care aveau atunci ceva misterios pentru mine: *Dragoste de viață* și *Martin Eden*. Se desena în spatele frunții mele un erou straniu, de un energetism extraordinar dar cu o fisură greu de detectat, genul de fisură care face praf gigantice blocuri de piatră, o fisură ascunsă chiar în inima lui. Dorința de a supraviețui, încăpățânarea, dragostea de viață mă mișcau în aceeași măsură ca și decizia lui Martin Eden de a renunța la viață sau a lui Gilliat din *Oamenii mării* a lui Victor Hugo, cărți pe care le-am citit la o mică distanță în timp una de alta. Eram hotărât să plec, așteptam doar să mai cresc pentru asta, aveam mari planuri de plecare, undeva foarte departe mă aștepta ceva, auzeam chemarea wild-ului. Amuzant, nu?

Am crescut alături de eroii lui Jules Verne, cărțile lui îmi stăteau de multe ori la capul patului: *Ocolul pământului în optzeci de zile, Douăzeci de mii de leghe sub mări, Doi ani de vacanță, O călătorie spre centrul pământului, Vulcanul de aur, Căpitanul Hatteras, Cinci săptămâni în balon, Ținutul blănurilor, Căpitan la 15 ani, Castelul din Carpați, Insula misterioasă, Cele cinci sute de milioane ale Begumei, Minunatul Orinocco, De la Pământ la Lună, Insula cu elice, Casa cu aburi, Hector Servadac, întâmplări neobișnuite, Robur, cuceritorul lumii* etc. Frumoase, halucinante jocuri ale minții călătoriile! Am aproape toată

colecția, fiecare nouă apariție o urmăream cu fervoare, mama era pusă la curent cu căutarea mea, așa încât trebuia să-mi cumpere din Caracal, acolo unde ea făcea naveta, exemplarul cel nou. Acolo cărțile bune nu dispăreau la câteva zile după apariție. Cândva știam pe dinafară ordinea aparițiilor și ce se află pe copertă. Un puternic instinct al libertății mi l-am format cred și datorită acestor autori. Educația sentimentală mi-am făcut-o cu ajutorul cărților lui Alexandre Dumas și Michel Zevaco. Acesta din urmă era renumit prin cei doi eroi înlănțuiți într-o imposibilă poveste de iubire, *Pardaillan și Fausta*, de altfel și titlul unuia dintre romane. Urmau *Fausta învinsă*, *Fiul lui Pardaillan* etc. Din aceste romane și din cele ale lui Dumas am deprins un anumit spirit curtean, o anumită prețiozitate a gesturilor și a manierei pentru care aveam afinități, dar care generau uneori efecte donquijotești. Există o carte a lui Dumas pe care o găsesc minunată și astăzi, și de care mă simt legat: *Contele de Monte Cristo*. Povestea încarcerării lui Edmond Dantes în urma unei trădări, a stagiului cu abatele Faria și evadării eroului din închisoarea Chateau D'If am recitit-o de nenumărate ori. Evadarea, nu știu precis ce anume mă atrăgea spre ea, dar eram al naibii de captivat. Copil fiind stăteam ore în șir pe cheiul gării din Drăgășani să privesc locomotivele. Mai rămăseseră câteva locomotive cu aburi (sau era una și aceeași?) care făceau diverse manevre pe o linie moartă. Mult timp am crezut că linia era numită astfel pentru că pe ea murise cineva, oricum confuzia aceasta am păstrat-o pentru parfumul ei, ca pe o bizarerie simpatică și duios anxioasă. O linie moartă, o linie care nu duce niciunde. Locomotivele le studiam ca hipnotizat, urmăream mișcarea angrenajelor, stând pe ciuci cu genunchii și coatele pline de zgaibe de la nenumăratele căzături cu bicicleta. Pistoanele puternice, cilindrul cuptorului, roțile smolite aveau un fel de eleganță apocaliptică de văduve bogate, o frumusețe aparte, îndoliată și severă. Mai erau și alte locomotive electrice, de un verde batracian, cu un fel de punte, ceva între submarin și tanc. Locomotivele Diesel fabricate la Craiova nu mă interesau cine știe ce, urmăream respectuos doar locomotivele bătrâne, așa cum mi se păreau alteori, pufăind greoi, plimbându-se artritici spre culcușul lor, ca niște veterani mișcați de resortul fin al unor reverii apocaliptice cu

atacuri la baionetă. Se derulau încontinuu scene dintr-un film cu război pe valurile melancolic-nostalgice ale lui Lili Marlene sau Zaraza. Vremea lor trecuse, aburul lor nu avea să mai inunde în valuri cheiurile înghețate, nicio Anna Karenina nu avea să se mai arunce sub roțile lor. Ciocuri metalice ca un fel de viziere dintr-un turnir îndepărtat rugineau pe peroane, altă dată ele alimentau cu apă cazanele sfârâind încinse, tuciurii, „îl facem inginer!” a zis tata odată, remarcându-mi interesul viu pentru mașinării. N-am arătat nici cea mai mică înclinație pentru inginerie mai târziu. Desfăceam jucăriile până la ultimul șurub, încercând să descopăr un fel de inimă secretă, „sufletul” jucăriei care între timp se fofilase, se evaporase printre degetele mele nepricepute.

De fapt n-am avut niciun fel de înclinație tehnică. Și dacă aș fi avut, tata m-a dezarmat prompt. Am bătut cuie în scânduri o vreme, pretinzând că fac corăbii. N-am ajuns prea departe, tata era destul de vigilent, îmi confisca la timp materialul. Acum știu că era altceva care plutea în aer atunci, farmecul plecării, o neliniște, un sentiment tulbure: să pleci, să te îndepărtezi, să nu te uiți în urmă. Nu într-un loc anume. Ci undeva. Undeva. Părinților, în momentele mele de transă, le țineam un discurs febricitat, emoționat despre infinit, în care le demonstam ceva cu o siguranță care a dispărut în timp. Nu-mi mai amintesc ce spuneam.

În clasa a IX-a am mai citit o carte într-un fel diferită de tot ceea ce citisem până atunci. Venea într-un moment în care simțeam nevoia unei schimbări. Oricare ar fi fost ea. Am citit la 14 ani *Zbor deasupra unui cuib de cuci* a lui Ken Kesey. Și la scurt timp, *Alexis Zorba* a lui Nikos Kazantzakis, înainte de a vedea filmul lui Kakoyanis. Cartea lui Kesey m-a fost impresionat pur și simplu, mi s-a părut o mare lecție de libertate așa cum n-a știut să mi-o predea niciun profesor ani de zile. Nici nu știu dacă este așa, dar atunci am văzut în ea un fel de avertisment secret. Mai târziu, am vizionat un film cu Paul Newman jucând rolul unui deținut pe termen scurt, care refuză să stea în închisoare, încercând să evadeze de fiecare dată, reușind, pentru a fi de fiecare dată prins, pentru ca într-o ultimă tentativă să fie împușcat. Ideea de a pleca m-a vizitat din nou, apoi într-o zi s-a stins. Sau poate

am amânat-o, am uitat-o.

„Și ce ar zice istoria?”

Istoria rămâne domeniul meu „favorit” prin felul în care s-a predat în liceu, făcându-i-se o neloială concurență lui Alfred Jarry și al său Père Ubu. Prin imbecilitate însă făcea cred o concurență loială orelor de geografie, unde ineptiile erau mai mărunte și, vai, atât de anoste. Tovarășa Nisipeanu, la acea vreme profesoară de geografie, călătorea în China. Oare de ce? Pentru că geografia Chinei era în acele vremuri mai prietenoasă decât geografiile imperialiste ale Europei Occidentale. Și pentru că doamna Nisipeanu avea desigur gust. Istoria este cu desăvârșire lucrul care mi-a rămas ca o colecție goyască de caricaturi, tot prin profesorii care o predau cu abnegație și abjecție. Ineptiile mari au uneori o deosebită forță de atracție, le ascultam cu bucurie, aveau un farmec atroce, un farmec pervers de cățea bătută până la epuizare, de ejaculare precoce. Simți că pierzi timpul și timpul te pierde în aceeași măsură. Orele care trec sunt și ale tale, iar musca zbârnâind în dreptul geamului s-ar putea să nu mai fie la capătul unei lecții de istorie sau de geografie pline de învățăminte. Am fost fascinat de prostie, hipnotizat de ea ca de un cerc inihiatic, poate pentru că acolo cresc grandioase ființe de aer și de fum. Este aproape tot ce am reținut.

Profesorul de istorie, se știa, era un fel de amestec între ideolog și profesor, un cadru de nădejde. Istoria mai mult ca orice era considerată principalul instrument formativ al minților tinere ce urmau a fi imbecilizate cu consecvență. Îmi amintesc de doi dintre ei. Ei apar în mintea mea braț la braț, ca toate acele cupluri memorabile, puțin hilare: Stan și Bran, Bouvard și Pécuchet, Beavis și Butthead etc. Ei bine: Antoniale și Dinu. Dinu de departe era cel mai simpatic, un hâtru. Îl interesau băutura, fotbalul și, din motive misterioase pentru mine și esoterice în general, generația pașoptistă. Când ajungea la pașoptiști Dinu devenea serios ca pentru împărtășanie, puteai crede că într-adevăr acolo se petrecuseră lucruri cu adevărat importante, care-i marcaseră didactic și definitiv existența până la ultima celulă a firii. Ca șarpele Kaa din desenul animat realizat după *Cărțile junglei*, profesorul Dinu împrăștia concentric siflante tandre prin spațiul lăsat cu

generozitate de absența unui dinte din față. Știu că mi-am petrecut câteva lecții notând disparat câte ceva, se intra într-o atmosferă de aromeală dulce, un fel de *lassitude* bovarică, „c'est la faute de la fatalité” parcă-l auzai pe Charles Bovary. Stăteam cu capul sprijinit într-o mână și scriam ineptii, ele curgeau lin, picurau, şușoteau, aveau muzicalitatea lor. Pic, pic. Unii desenau. Colegii din spate desenau erecții enorme purtând șapcă și matricolă, ca sculele învârtoșate de marinari din eboșele lui Cocteau împletindu-se tandru, înfiorat. Eu am fost un antitalent la desen, așa că preferam ceva nonfigurativ, săgeți, elipse și alte figuri geometrice a căror imperfecțiune visa un îndepărtat ideal platonice de puritate a formelor. Apoi jucam ruleta, un joc inofensiv unde fiecare trebuia să execute câte o poruncă, în cazul în care rigla învârtită pe un cerc ajungea în dreptul lui. Executam flotări, cântam *în sotto voce* cântecele și alte prostii. Cea mai prizată „poruncă” era cea cu smulsul de păr pubian, pe care-l puneam pe bancă și-l suflam apoi unul spre celălalt. Când nu era ruleta, erau jocuri intelectuale, „Avioane” spre exemplu. Într-un careu de 10 pe 10 desenam niște avioane, apoi numerotam cu litere și cifre laturile pătratului. În diagrama respectivă anunțam ca la șah mutările până ce toate avioanele erau nimerite în „cap”.

În tot acest timp, Dinu povestea ce a donat fiecare țăran pentru colectivă, câte sculuri de lână, câte oi etc. Era vorba de țărani înscriși la colectivă benevol, mai mult, entuziast chiar, și care dăruiau colectivei tot ce aveau, dorind să fie al întregului popor și ei să fie imediat pauperizați. În filme văzusem o mulțime de țărani fugind în opinci, cu coase și toporiști în mâini cu ocazia diferitelor răscoale. Sau poate că era una și aceeași, filmată din mai multe unghiuri? Rolul generic îi revenea de obicei lui Ilarion Ciobanu, țăranul burzului, sau Ernest Maftei, țăranul blând, dar hotărât. Numai că, în lecția de istorie, acești țărani gentilomi nu mai răbdau și, neputându-se ține, donau o mulțime de lucruri, este o idee esențială: țăranii donau, cineva ținuse socoteala și această socoteală avea deodată o însemnătate istorică, așa cum statisticile stau adesea la baza unui studiu sociologic serios. Noi zăceam într-o neștiință frauduloasă, plictisită, amniotică, în timp ce soarele blând al amiezii se filtra prin perdelele murdare de care

colegul meu Pătrău se ștergea delicat și ireverențios, ascuțindu-și în ele vârful degetelor de nătărău inteligent și simpatic.

În ce privește statistica, niște contabili se învredniciseră și de acest lucru. Știu că țăranii donau foarte multe, mai multe sortimente, donau în neștire, nu se mai puteau opri din donat. Toate aceste lucruri se întâmplau pe parcursul câtorva lecții, un timp care presupunea reflecția și o atitudine zen: detașare, indiferență, erau doar vălurile Mayei, o maya mai catedratică. Dinu avea multe calități, dar și câteva defecte. Nu-i plăcea să fie întrerupt cu vreo întrebare, cred că întrebările aveau ceva subversiv pentru el și ceva inutil, din moment ce totul era foarte clar, scris negru pe alb, spre exemplu țăranii din comuna Leordeni au donat 325 de sculuri de lână etc., etc. Ce era de întrebat aici? Cifrele nu pot fi contrazise, ele pot fi doar trucate. Un coleg mai țișanos la față, cu niște ochelari cu lentile mari care-i dădeau un aer de intelectual marxist de prin anii '50, cu urâtenia aceea sartriană și asupra căruia se reflecta simpatia hâtră, dar deloc dezinteresată a profesorului, a fost însărcinat să caute într-un *Magazin istoric* și să citească în fața clasei ce donații au făcut țăranii din satul Leordeni. După ce a terminat de citit lista de donații a primit scurt un 10. Nu era iarăși un fapt întâmplător, tatăl colegului meu era profesor la Institutul de Științe Economice, pe scurt I.S.E., și predă economie politică, știință de maximă gravitate în epoca de aur a economiei planificate, a depășirilor spectaculoase de plan. Era un fel, cred, de a semnaliza către cei mari, prin acest morse grijuliu al temei împlinite, că el, Dinu, se ocupă asiduu și cum trebuie de educația noastră, în mod disciplinat, în spiritul epocii, în spiritul legii, pe linie, ca un adevărat om al partidului. Dinu era un om de bine, dicta câte o jumătate de oră și asculta foarte rar. Era generos la lucrări, iar la ascultări avea clienții lui. Avea prestanță, se enerva rar, era aproape mereu vesel, și datorită etilismului cronic poate (încerc să-mi imaginez o sticlă îmbrobonată de votcă, așteptându-l cuminte acasă ca o nevastă grijulie, cu fierbințeli de 40 de grade), oricum aparținea unei generații optimiste, dispusă la o maximă și încântătoare cecitate. Dinu este pentru mine compromisul vesel, porcin, șiret, glumeț, răsfățat, levantin, distrat, haios, onctuos cu răul.

Celălalt, Antoniale, era câinos, avea fața ciupită de vărsat și umbla într-o haină de piele așa cum prin filmele lui Sergiu Nicolaescu purtau legionarii sau cei de la Siguranță, sau cei de la Gestapo, inevitabilul parpalac negru, lucios și pălăriile de rigoare, pe sub borurile cărora se strecurau privirile lor piezișe, uneori cu un strabism sau o fixitate prelucrată ideologic. Antoniale, care era rău cum am mai spus, avea la rândul lui un mic joc de putere. Obişnuia să dea afară elevii care veneau să „noteze absenții”, sub pretextul că îi este deranjată ora, după o prealabilă umilire a acestora. Se hrănea din tensiunea pe care o crea în jurul lui. Era unul dintre acei indivizi ce păreau forjați în focul revoluției, în turbionul delațiunii, al colectivizării forțate, al reprimărilor sângeroase, al luptei dârze cu reacțiunea, cu elementele dușmănoase. Ți-l puteai imagina capabil de orice, flambând glezna unui reacționar, strivind țeasta unui nou-născut sub semnul burgheziei etc., etc. „Leilor cu cap de muscă și picioare de lăcustă” spunea el sacadat, cu o satisfacție umedă de salivă, expresia lui favorită, probabil împrumutată din tezaurul de înțelepciune al cine știe cărui funcționar de penitenciar. Cred că îi plăcea să bată, permanent iritat, își plesnea catalogul de catedră când intra în clasă, precum dresorul biciul în cușca cu lei. Umbla cu el sub braț de parcă ar fi ținut o mitralieră, nu știu dacă se împăcase cu ideea că era prea tânăr în 1948 să fi putut lichida cu mâna lui măcar câțiva intelectuali reacționari. Îi purtam un fel de frică amestecată cu dispreț și, în dramatizările acelea inutile pe care tinerii de vârsta mea le scorneau adesea, îmi luam revanșa în fața lui printr-o faptă menită să-i palmuiască obraji ciuruiți de vărsat. Am visat deseori că-i trag o bătaie serioasă.

Un tip intitulat Butoi se ocupa de cei din școala generală, îi scotea în careu, orele începeau cu analizele pertinente ale tovarășului Butoi. Scund și îndesat, calvițios de maniera unei tonsuri dominicane, cu o potcoavă de păr pe margini, cu o agresivitate de cocoșel, îi scotea în față pe un fel de postament – care, depinde de circumstanțe, servea când de eșafod (simbolic), când de podium – pe cei care întinaseră onoarea de pionier sau pe cei care o înnobilaseră din diferite motive. Cum se mai repezea la ei Butoi, cum îi mai certa, cum mai restabilea el

ordinea, ca un cocoșel în ograda plină de găini nimfomane dispuse la perversiuni decadente. Hanseli și Greteli erau urecheați și oferți oprobiului public pentru că și-au murdărit șosetele. Ceilalți stăteau aliniați pe rânduri. În fața fiecărei grupe se afla comandantul de grupă, care avea un șnur roșu atașat cămășii albe și adeseori insigna de pionier frunțaș, comandantul de detașament purta un șnur galben și se afla pe podium, iar comandantul de unitate, ați ghicit, avea un șnur albastru și levita în zonele rarefiate ale pepinierii de cadre, de unde arunca priviri hieratice dar responsabile de Buddha. O promisiune pentru mai târziu. Dar nu foarte târziu. Fiecare comandant de grupă trebuia să dea raportul comandantului de detașament: „Tovarășe comandant de detașament, permiteți-mi să raportez, grupa nr. 3, cu un efectiv de 12 pionieri, dintre care un absent, este gata pentru începerea activității!”, iar comandantul de detașament, cu mâna la tâmplă, salutul militar, dădea la rândul său raportul comandantului de unitate. Nu-mi mai amintesc dacă acesta raporta la rândul lui tovarășului director, iar tovarășul director primului-secretar al județului, iar primul-secretar al județului tovarășului Nicolae Ceaușescu. Lanțul trofic putea continua. Ceaușescu ar fi putut raporta lui Gorbaciov sau, cine știe, direct lui Dumnezeu. Apoi comandantul de detașament rostea cu voce tare: „Pentru gloria Poporului, pentru înflorirea României socialiste, pentru cauza Partidului, înainte!”. Iar toți pionierii trebuiau să răspundă răspicat, într-un glas: „Tot înainte!”. Urmau cântecele de drapel: „Pe-al nostru steag”, „Tot înainte, vrednici pionieri” etc. Oricum, era nespus de aspru și consecvent tovarășul Butoi, se agita vibratil, neliniștit ca un țânțar dând înnebunit târcoale bogatei crupe a unei iepe. Agitat de presimțiri erectile. O parte dintre acești tovarăși se agățau într-un piercing nefinalizat de urechile elevilor, răsucite ca niște bucăți vulgare de cauciuc. Maiștrii aveau și ei o specialitate de mici pedepse; foarte la modă pe atunci erau „castanele”. „Castanele” erau servite peste țeasta elevului, cu monturile degetelor. Îmi amintesc numai o mână cu un uriaș ghiul ca o tumoare pe un deget păros ca o omidă. Cu cine se continua mâna nu-mi mai pot aminti deloc, dar ce importanță mai are. Castanele în contact cu tigvele noastre scoteau un zgomot aproape obscen. Țestele lovite sunau a sec.

Elevul pleca instinctiv capul, strângând sprâncenele într-un arc de teamă și încordare. Învățătorii și alte cadre didactice obișnuiau să măsoare gravitatea unei greșeli cu un alt șablon, rigla, la palmă. Profesoarele preferau să te tragă de perciuni, iar fetele erau ciufulite, părul le era răvășit de tovarășe cu cocuri exemplare ca niște noduli. Acești oameni din specia lui Butoi nici nu mai erau asociați profesiei lor, cât funcției administrative. Se viza menținerea ordinii și a disciplinei, cele două muze șleampete care se plimbau în pas soldățesc pe coridoarele înghețate ale liceului meu. Păun, profesor de chimie sau de Dumnezeu știe ce, se ocupa la rândul lui de disciplină, făcea și el pe zbirul, cu un aer de *kappo* infirmat de înfățișarea sa nu tocmai „ariană”. Păun era un tip îndesat, cu ochii exoftalmici de batracian umflat cu pompa, o deficiență tiroidiană probabil, extrem de dur cu fetele, grobian. Se pricepea în a identifica fumători prin veceurile liceului. Era un bun vânător, ca și Antoniale, îi vedeam nările fremătând, nu avea suplețea ogarilor, era butucănos, umbla îndesat ca un mistreț. El și Antoniale nu „vânau” niciodată împreună, deși împărțeau același teritoriu. Interesant, dar în alte condiții pe Păun l-ai fi confundat cu ușurință cu un ospătar vechi în breaslă, ceva mai pigmentat, uns cu toate alifiile, arțăgos la modul serviabil: „Ce mai poștește domnul, o cafeluță, un coniac mic, un apetitiv?”. Liceul meu ascundea pe vremuri un real potențial profesional pentru chelneri și coafeze.

Mă opresc la primele două figuri, hâtrul Dinu și bravul Antoniale, soldățoiul. Prostia jovială, etilică, și prostia furioasă, încruntată, fețele aceleiași medalii. Prima pare mai tolerabilă, pentru că se arată blândă, ca un fel de înțelegere părintească. Ascundea ea un dram de viclenie? Desigur, dar în acest caz viclenia nu ieșea din limita acestei prostii, se plimba în granițele admise de lege. Sfătoșenia în anumite cazuri are propria ei concupiscentă și se bazează pe natura trivială a sfatului. Seriozitatea nu dispăruse la Dinu, atitudinea era alta, ca un om care profitase de avantajele regimului știa cumva mersul lucrurilor, știa că majoritatea colegilor mei de clasă, ai căror părinți ocupau funcții importante, vor canaliza elanul copiilor spre un post avantajos. Jocurile erau făcute cum spun crupierii și lui Dinu nu-i rămânea decât să ne facă ștregărește cu ochiul, știind mai dinainte

ceea ce unii abia învățau, ceea ce urmau să învețe: drumul spre înalta societate. Dinu știa prea bine mersul istoriei, nu al istoriei în general, ci al unei istorii particulare pe care o trăia cu desfătare, jaloanele erau vizibile pentru el, victorioșii aveau deja pregătite seturile de decorații, asigurată o bătrânețe foanfă dar încărcată de eroismul unor digestii dificile la chiolhanurile bățăioase, istoriile glorioase ale partidelor de table, ale unor crâncene lupte cu cotletele îi așteptau să le decoreze pieptul cu sosuri de toate culorile. Din când în când, la desert, și câte o tovarășă militantă, folosind cum trebuie repertoriul de vocale. În pepiniera aceasta se plimba Dinu, ca un baci satisfăcut că toate oile știu să vorbească, să citească și să scrie. Viitorii adulți urmau să ia locul părinților în posturi-cheie de ingineri-șefi, de directori de școli etc. Ca un adult ieșind din bordel, încheidu-se la prohab și privind șăgalnic la adolescentul fâstăcit care-și face curaj să intre, Dinu, un *vrai cotinaisseur*, știa totul dinainte, prostia lui hâtră ne înveselea. Dar cât de mult îl înveseleau pe el micile noastre ezitări naive de șacali în devenire, care mușcă deocamdată timid, gingaș din vârful unei aripioare?! Cât de mult credea în ineptiile pe care ni le preda? Viclenia aceea nu ascundea și un minimum de bun simț? Oricum, la rândul lui era bine dispus de porcăriile pe care ni le turna, de propria sa importanță în materie. Celălalt, Antoniale, nu mi-a fost profesor, în schimb am auzit o mulțime de istorii despre el și am avut prilejul să-l ascult la o ședință de pregătire PTAP (**Pregătirea Tineretului Pentru Apărarea Patriei**), la care ne duceam toți îmbrăcați în niște costume albastre, dintr-o stofă extrem de subțire, cu nasturi de alamă galbeni și cu o beretă din același material albastru care semăna foarte bine cu vopseaua albastră folosită de mama pentru a colora ouăle de Paști. Antoniale a ținut un discurs inept, triumfalist despre performanțele soldatului sovietic, ambalându-se pe măsură ce vorbea, scrâșnind din când în când din dinți, mușcând aerul, mârâind. Soldatul sovietic putea face față oricăror condiții de luptă, trăgea din orice poziție și obținea întotdeauna victoria. Un coleg prost inspirat a încercat să spună ceva, nu-mi amintesc prea bine ce, în sensul că performanțele noastre adolescente aveau să fie cu mult mai modeste în condițiile unor temperaturi mai scăzute, un firav susur al bunului simț, un susur al

instinctului de conservare. Antoniale a sărit ca ars și aproape a urlat, cu indexul care îi ținea loc de pistol, întins spre el: „Soldatul sovietic înoată și pe sub gheață!”. Am înlemnit cu toții. După asta s-a lăsat tăcerea. Și cortina. Exeunt.

Am urât dintotdeauna prostia violentă, și în prostie se află mai totdeauna germenii violenței. Antoniale pentru mine reprezintă acea iritare primitivă, perpetuă a comunistului radical, cu un mârâit între dinți, doar că nu lătra. Dacă ar fi făcut-o, eu unul nu aș fi fost surprins, aș fi știut că în acel moment Antoniale ar fi lăsat să vorbească adevărata sa natură. Nu-i plăcea nimic, nu-l mulțumea nimic, aparent totul mergea prost pentru el. Nu-și ascundea disprețul, ne detesta, din start eram culpabili, lipsiți de vlagă, lipsiți de dăruire. Antoniale era un radical, stors de umanitate, resentimentar. Cine știe ce gigantic complex de inferioritate se ascundea în spatele urii lui. Cred că a fost extrem de folositor în perioada stalinistă, părea exact genul care să ducă o treabă la bun sfârșit. Orice fel de treabă. Căror servicii datora postul pe care-l avea în liceu? Ce făcuse înainte de asta? Nu știu. Oricum, cei doi mi-au edificat imaginea despre istorie, istoria părea un fel de prostituată bătrână care se culcase cu toți, care se răsfăța și acum cu foiletoane și afișa la bătrânețe un aer de cucernicie sfătoasă, chitind perechile de chiloți cu danteluțe și motive naționale în sertarele ei intime. Cu încetul, un scepticism în bună vecinătate cu cinismul s-a instalat în ceea ce privea orice discurs oficial al oricărei instituții. Scepticismul de atunci a rămas atât de puternic, încât am aproape aceeași reacție față de orice discurs oficial și astăzi. Uneori ea este înlocuită de indiferență, de un soi de delăsare, de defetism. C (în) era din mine rămâne undeva în urmă, încerc să-mi reprim senzația de jenă atunci când oamenii se adună pentru a manifesta, chiar și pentru o cauză bună. În mulțime m-am simțit mereu străin.

În fiecare an eram duși în mod ritual la Muzeul de Istorie din Craiova. Acesta începea cu perioada preistorică, unelte din silex, vârfuri de sulică, așchii de os și câteva mulaje care ne indicau clar cum arăta strămoșul nostru – nu arăta prea bine, era mereu nebărbierit – și se termina cu câteva săli unde erau expuse documente legate de lupta fascistă și antiimperialistă dusă de poporul român, portretele

tovarășului și tovarăsei, câteva dintre volumele lui extrem de voluminoase cu coperti roșii. Omul de cro-magnon, Omul de Neanderthal săreau voios, darwinist în neoliticul inferior, unde continuau să fabrice în mod materialist, aproape științific, vârfuri de săgeată, dornici să muncească, fără să știe precis cum. Repede-repede ajungeam la daci, la geți, aici apărea Burebista aproape din senin și înfăptuia o reformă viticolă și una politică. Burebista era prezentat ca întemeietorul primului stat centralizat dac și totodată cel care a încercat să-i vindece pe daci de etilism. În zilele noastre, Burebista, cine știe, ar fi distrus culturile de *canabis indica* sau plantațiile de coca, sau de maci sălbatici, filmat în direct de cei de la CNN. De la Burebista săream rapid la Decebal și la Traian, cuplul de eroi emblematici, autori ai etnogenezei poporului român, primul prin deces, al doilea prin victorie. Primul apărea mereu în profil, celălalt în gros plan. Apoi un gol plin de mistere și brusc Gelu, Glad, Menumorut, iar gol istoric, apoi Matei Basarab, Mircea cel Bătrân (ți se explica la școală că i se spunea bătrân doar pentru că era înțelept. Ar mai fi fost și alte explicații?) și desigur marele eveniment, lupta de la Posada, unde localnicii îi lapidau voios pe polonezi. Urma Vârsta de Aur: Ștefan cel Mare în frunte, personaj de epopee națională care, cum ieșea victorios dintr-o bătălie, mai turna o biserică, probabil din această cauză a fost sfințit. Vlad Țepeș apărea ca un patriot radical, crud dar drept, trăgând țepe în toate direcțiile. Mihai Viteazul înfăptuia unirea celor trei principate, scopul nobil pe care versificatorii de istorie i l-au așezat pe buze împreună cu câteva cuvinte bine alese din repertoriul lui Sergiu Nicolaescu. Și deambulația continua vesel, baza materială era destul de precară, dar faptele mărețe, fiecare venea cu poezia lui. Cultura Cucuteni era pusă în directă relație cu realizările tovarășului, dacii – un popor mic dar agresiv la modul defensiv desigur, prin transsubstanțieri repetate, prin alchimia secretă a veacurilor –, ajunseseră la acest produs olimpic, Ceaușescu. Puteai vedea numele lui încercuit cu roșu în paginile ziarelor de odinioară. În documente, figura lui apărea hop-țop undeva în mijlocul mulțimii, unul din colajele ordinare realizate de meșterii propagandei. Altfel tovarășul obișnuia să gesticuleze, ca un dirijor, un braț care se mișca asemeni unui piston,

târând toată plenara după el, stadioane cu pionieri, uteciști și activiști cu tot cu tribune și canalul Dunăre-Marea Neagră, hidrocentala Porțile de Fier și lacul de acumulare de la Vidraru, metroul cu schelele rafinăriilor etc. Gestul apărea obsesiv, o mașinărie care nu se mai oprea. Încotro însă ne ducea? Tânărul revoluționar nu arăta chiar rău la vârsta marilor fervori, ci doar banal. Ca și în cazul lui Mihai Eminescu, o fotografie din adolescență care-l avantaja fusese preluată de propagandă și nu cele în care tânărul deșirat și puțin cam șleampăt apărea alături de o serie de figuri șterse de tovarăși cu aspect de funcționari modești, cu șosete asudate, cu bagajul tradițional de speranțe burgheze spânzurat de cravatele șifonate asemeni unor bandaje deșirate de pe o mumie. Cu toții arătau ca și cum i-ar fi bătut soarele în ochi, cu ceva anorexie, leșinat în pantalonii șifonați, conspiratori ai tejghelei, ai patricienilor cu muștar. Camerele de muzeu dedicate tovarășului și tovarășei erau căptușite cu catifea stacojie, ca un fel de sanctuare, bun culcuș pentru decorații, tacâmuri și molii. În cazul unui eveniment politic important eram duși direct acolo, unde cineva ne vorbea, un profesor de istorie, un ghid al muzeului, un activist, nu știam să-i deosebesc prea bine. Oamenii ăștia apăreau și dispăreau ca niște păpuși manevrate abil. Ei țineau un discurs laudativ, explicându-ne încă o dată cum a fost cu tânărul revoluționar, cum a fost el arestat și dus din post în post până la Craiova, cu cătușele la mâini etc. Cu siguranță o viață zbuciumată, fără îndoială un tânăr neliniștit, contrastând cu bătrânul zaharisit, dând convulsiv din mâini, cu frazele întretăiate de pauze de sufocare, poticnindu-se epileptic pe la plenare. Ultimul Ceaușescu era aproape un spectru, căruia bălbâiala îi răpea orice urmă de solemnitate. L-am urât pentru multe lucruri atunci, și mai târziu pentru demolarea unei bune părți din București, a vechiului București, pentru lobotomia executată cu concursul atâtor preaplecați prelați ai măriei sale. Mi-e dor de acest București pe care nu l-am văzut niciodată, pe care nu-l voi vedea niciodată, pe care l-am căutat întristat în cărțile lui Mircea Eliade, Călinescu, Mateiu Caragiale, Cezar Petrescu, Camil Petrescu.

Tot anul eram duși la *Muzeul luptătorilor ceferiști*, altă vizită rituală care figura în program, într-un fel de clădire igrasioasă cu

aspect de casă conspirativă, depozit sau altceva. Încăperile puteau a mucegai, a lănced, a sărăcie și, nu știu de ce, parcă a pișat de pisică în perioada de rut. O fi fost de vină mediul ceferist? Muzeul a fost evacuat după 1989. Acest muzeu nu era niciodată vizitat din proprie inițiativă, nu interesa pe nimeni. Dacă istoria mi-ar mai putea spune ceva, mi se pare că n-ar mai putea-o face cu adevărat dintr-un muzeu, poate dintr-un film documentar, poate dintr-o carte. Astăzi sunt aproape impermeabil la mesajele care vin dintr-un muzeu de istorie, obiectele stau acolo cumiți în osuarul lor și tac. În josul lor se află o mică notă explicativă extrem de seacă și imperios științifică, mai puțin decât un rezumat, o clasificare. Și din acest muzeu al ceferiștilor nu-mi amintesc mai nimic. Nici nu prea aveai ce vedea, în afară de câteva ziare, *Universul*, *Timpul* sau fițuici socialiste efemere precum *drosophila melanogaster*, musculița de oțet, câteva așa-zise documente, două-trei fotografii, citate expandate pe bucăți de carton, obligatoriu citate din nu știu ce plenară a tovarășului și cărțile lui cu coperti roșii cântărind cât o ancoră de transatlantic. Nimeni nu părea interesat cu adevărat, istoria ceferiștilor părea extrem de diluată, comunistul acelor vremuri trăise parcă la rândul lui un fel de epocă foiletonistică a manifestelor. Mai târziu avea să treacă la romane-fluviu. Ca și reprezentanții avangardei, comuniștii produceau incontinent manifeste. Însoțitorii noștri luau un aer grav, cu mâinile împreunate solemn pe pântec, o mutră a modestiei somnoroase ce pregătea discursul sfântos despre Făt-Frumosul activist. Se prefăceau sau erau cu adevărat serioși? Erau plictisiți, erau harnici la datorie? Cred că minciuna se impregnase definitiv în textura ființei lor, ca acele cerneluri ce figurează ideograme ineluctabile pe fețele aborigenilor unor tropice triste. Muzeele comuniste erau moarte, o colecție vastă de epitafuri pe un mormânt pe care nu l-a locuit nimeni niciodată.

Citește și dă mai departe...

În clasa a opta ni se dictau comentariile pentru „treapta!”, cum era intitulat examenul de admitere pentru cursurile liceale. Fiecare avea un caiet cu comentarii care circula, comentariile trebuiau învățate pe cât posibil pe dinafară, reprezentau prin urmare un model. Fiecare fragment de proză, fiecare poezie din manualul de clasa a VIII-a avea

comentariul ei, unele de aproape 30 de pagini. Toți scriam același comentariu ca și cum am fi transcris un episod din viațile sfinților, care, precum știm, nu se modifică. Dacă interesele o cer, se pot pur și simplu schimba sfinții. Mulți aveau caietele cu comentarii ale celor care trecuseră deja examenul de treaptă, ele se moșteneau, se transmiteau cu religiozitate generației următoare care și ea urma să le învețe pe de rost, același text, mereu, iar și iar, apocalipsa ne-ar fi prins probabil recitând unul și același mare text. Îmi pare rău că nu mai am acest caiet. La rândul meu l-am dat, după ce am trecut examenul, conformându-mă tradiției. Într-un fel fenomenul funcționa ca treptele unei rachete, desprinzându-se pe măsură ce modulul înainta în spațiu. Munca era copleșitoare, un exercițiu de memorie pentru cei mai mulți care nu se puteau ridica la nivelul limbajului intens metaforizat și voit abscons al textelor. M-am chinuit zdravăn cu el, mai ales pentru faptul că nu am o memorie bună. Aveam senzația că mereu îmi scapă câte ceva, așa că preferam să improvizez, agățat de niște expresii, de niște imagini sau de mângălelile pe care le mai făceam pe margini, un trandafir pe o anumită pagină îmi amintea că este vorba de Gala Galaction, un pătrat inclus mandalic într-o serie de poligoane regulate, de Geo Bogza. Încetul cu încetul, caietul se transforma într-un manuscris cu semne, într-o carte de zodii. Mama stătea cu el în mâini și eu începeam să recit, mă întrerupeam, uitasem, „Hai, zi ce mai urmează!”, îi spuneam răstit, dus la vale de un bla-bla inerțial. „Vitejia românilor, neamul de glorie etc.”

Prindeam firul și continuam recitalul ca pe o litanie. Așa am învățat să-i prețuiesc pe Homer, pe acei cântăreți din vechime care puteau recita mii de versuri, creierele lor mari ca niște ciuperci umflându-se în ritmul peanilor. Mă gândesc că aceste comentarii nu le-am uitat, ele sunt înregistrate undeva, numai că nu mai pot ajunge la ele, dar dacă un deget magic ar atinge centrul minții mele ele ar începe să se deruleze ca o peliculă alb-negru cam uzată, cam mucegăită și toți eroii de carton, toții tropii aceia gonflați ar trece pe pânza minții ca o armată de dezmoșteniți, de maimuțe, înfrântă dar grandioasă, urmându-și destinul enigmatic, crepuscular și doar aparent stupid.

Principiile de confecționare erau simple, îmi amintesc că mă

pricepeam la momentele apoteotice când storceam metafora până îi dădeau lacrimile, subiectul nu conta prea mult, eu eram plin de elan, o făceam serios, cu pasiunea tinereții. Despre *Comunistului* de Nicolae Labiș am scris pagini zguduitoare, mi-ar plăcea să le revăd, sunt sigur că m-ar distra copios. Realizam perfect imbecilitatea poeziei, dar profesam matematic schema de abordare. Cred însă că s-au macerat în pivnița școlii sau au devenit demult combustibil pentru soba portarului. Țin minte poezia intitulată *Mamă Țară*. Poezia suna cam așa: Unde-și sapă sapa locul / sare din pământ norocul / Ai pământ și ape multe / Vântul stă să ți le-asculte etc., etc. Partea proastă cu poeziile: trebuia să reții versuri. Versurile erau pentru mine piatra de încercare. Fără versuri comentariul unei poezii pierdea din volum, din prestanță, se dezumfla rușinos, penibil. Versuri, arăta responsabil indexul profesoarei. Prin urmare „băgăm” versuri însoțite de comentarii orgiastice din punct de vedere stilistic. Jur, n-am precupețit niciun efort, n-am făcut economii cu figurile de stil, n-am ținut pentru mine. Trebuia să spui că țara are atât de multe bogății încât te izbești de ele la tot pasul riscând să-ți rupi ceva, că este un loc al abundenței, să scotocești simbolistica figurii eufonice, să descoperi și la nivel stilistic rafinamentul poetului, sensurile multiple cu care s-a încărcat poezia. Și dă-i și luptă. Orice prostie a lui devenea brusc semnul enigmatic, greu de înțeles al unui sens profund și grav. Alteori, poetul era de o directețe plată ca o labă de găscă călcată de tramvai. În acest caz, te străduiai să-l extragi din amorteală, din asfalt, din lipsa crasă de talent, din lipsa lui de chef artistic, din impotența lipsei de inspirație, din borhotul original al minții lui îngălate. O injecție cu adrenalina epitetului falnic și imediat începeam să tremur bethovenian cu mâna pe clapa metaforei, în timp ce diezi și bemoli mozartieni se strecurau în pauzele de respirație. De câte ori *Revoluționara* lui Chopin nu mi-au sunat în urechi în ritmul tropilor, ce furii bethoveniene nu mi-au traversat coridoarele venelor în timp ce pompam viguros în metaforă. Pompam, pompam de zor. Enumerația, personificarea, epitetul, metafora și hiperbola – această quintă royală a stilisticii de școală generală rezolva totul indiferent de împrejurare. Cu un surâs enigmatic pe buze, cel al jucătorului de poker, decartam stilistic.

Abundența, spre exemplu, era exprimată cu ajutorul enumerației, de un platfus banal, oh, dar cât de plină de semnificație, „pământ și ape”, ceea ce contează ține de faptul că sunt multe, adică nu puține. Vântul le ascultă, cu alte cuvinte între pământ, ape și vânt se creează o relație aproape simbiotică, este vorba desigur despre natura patriei, de cosmos: apa, pământul și aerul. Lipsește ce-i drept focul, dar asta nu constituia o problemă, focul îl puteai adăuga de la tine, el se găsea în sufletul țăranilor, al muncitorilor, al eroilor etc., în cantități suficiente cât să alimenteze întreg incendiul liric al metaforei. Exploatarea depozitului de lirism nu părea niciodată să-l epuizeze, ca să nu mai vorbim de cifra lui octanică. Eram cu mâinile în filon. Filonul! Ah, filonul! Oamenii locului vărsaseră barili de sânge care se impregnase în glie, „au stropit cu sângele lor”, după clasică deja metaforă arteziană, „pământul patriei”. Și asta nu era singurul element în sistemul liric-mendeleevian de irigații. Niciunde nu se omoară mai harnic decât în manualele de literatură română, se torturează, ființe plătându-se sunt lăsate pradă călăilor ocazionali sau deja asimilați ciclurilor naturale, disperării, vulturilor și altor organisme vorace. Când este vorba de sânge, scriitorii noștri nu sunt meschini, nu fac economie. În fond, nu este vorba de sângele lor, ci de o nenorocită transfuzie lirică. În plus, aproape toți acei eroi și eroine sufereau crunt din diferite pricini. Aproape că asta era miezul poveștii, să suferi, spre exemplu pentru patrie, să fii nemulțumit, să verși sânge pentru idealuri mărețe cocoțate pe frunțile conducătorilor ca un cârd de maimuțe într-un baobab. Era chiar infam să calci altfel decât pe urmele eroilor, și atunci cu o cuviincioasă grijă, cu pietate, pe poante ca balerinele, să nu-i trezești din somn, știind cât de irascibili erau în viață. Spre sfârșitul comentariului mă luam atât de tare în serios încât aproape că mi se puneau un nod în gât de emoție, îmi dădeau lacrimile pe care le ștergeam cu mâneca hainei, storsesem oare tot? Mai era ceva de spus? O ultimă răsucire de metaforă ar mai fi încăput, încă un pic, pentru a face legătura cu eternitatea, pentru că indiferent de text lucrurile se proiectau în eternitate, cosmic, printre stele, meteoriți, nebuloase și comete. Am învățat lecția marilor profeți, indiferent ce spui, sfârșitul trebuie să fie apoteotic, cu spume, în convulsii. Retorismele mă

sleiseră, zăceam epuizat la marginea foi ca un înotător care abia a ajuns la mal, incapabil să se mai miște. Totul se termina grandios, un sfârșit provizoriu, întrucât prin el se putea vedea viitorul, iar legătura cu trecutul fusese demult făcută. Inevitabil luam notă mare, fiecare porcărie își are răsplata ei. Anumite imbecilități sunt retribuite zgomotos, poetul din mine zăcea moale ca o rufă pusă la uscat, plin însă de demnitate. Puteai să bați câmpii în neștire, brodând în jurul subiectului ca o dantelăreasă experimentată care simte modelul în vârful degetelor. Improvizatia era cheia esențială a oricărei teze reușite, storceam de sens truismele poetice, toate prostiile lirice de o nulitate flagrantă erau aduse în preajma sublimului. Cu înverșunare. Cu încăpățănare vicioasă.

Nicio masturbare oricât de îndemânată nu va mai atinge cota aceea de lirism incantatoriu. Limbajul gata metaforizat se găsea la îndemâna oricui, trebuia doar să pui în pagină.

N-am putut ulterior să scriu poezie, fiecare tânăr se încearcă întrucâtva pe aripile vântului liric. Am scris câteva poezii pastişate după Baudelaire, prețioase, gradilocvente și artificiale, zac pe undeva. Lirismul îmi face greață, am consumat în doze prea mari cândva, overdoze. Regret, dar poezia, cu mici excepții, mă umple de nervi, mai ales poezia încărcată de metafore, poezia metafizică. Este de-a dreptul obscenă pentru mine. Atunci când nu rid în hohote pur și simplu. Ca o bășină amplificată de ecourile Sălii Oglinzilor de la Versailles, o bășină cu tulburătoare reverberații în fosele unui kit. Fac eforturi să predau Blaga și incantațiile lui molesite, iar Arghezi din *Psalmi* mă plictisește îngrozitor, toată miorlăiala fariseică cu există, nu există, dacă există de ce nu mi se arată și mie, măcar puțin, un micron doar etc. Toată discuția lui inutilă cu Dumnezeu, când conturile și le aranja facil în planul cotidian. Poeziile lui Ion Barbu le iau drept niște șarade, ceea ce în mare parte și sunt. Poți scorni câte sensuri vrei dacă ai chef, poetul însuși o făcea amuzat spre nedumerirea mofluză a lui Lovinescu. Acest poet conferă un aer academic celor care se ocupă de el, întrucât face poză de dificil, iar poezia lui trebuie „explicată”, astfel încât explicația la un moment dat se substituie cu totul poeziei, încât te întrebi ce rost mai are poezia dacă tot ai scris o carte de câteva sute de pagini despre

zece versuri. Mai bine completei un rebus. Și totuși le citesc poezia fără încordări specifice spiritelor academice producătoare de dureri rectale, în momente în care nu mă vizitează niciun fior, în care muzele stau pe soclurile lor ca niște statui cuminiți, copleșite de igrasie și licheni. Atunci mi se pare că și eu, și ei mai avem o șansă. Altfel, încărcătura simbolică a acestui animal de povară care era poezia m-a doborât demult, m-a călărit ani de zile, am luptat în tranșeele lirismului, nu mă voi mai ridica niciodată la nivelul lirismului incantator, la nivelul inflației de sens din poezia care cere cu strășnicie unul. Am folosit mult mai târziu câteva versuri din Nichita Stănescu să emoționez niște fete sensibile, a fost singurul mod în care mi-a fost de folos poetul, i-am mulțumit în gând, rugându-l să mă ierte dacă am mai adăugat și de la mine acolo unde nu-mi mai aminteam. Avea efect. În clasa a VIII-a am consumat aproape tot. Mă sufoc de incantatoriu și de fraze întoarse magistral, în care poetul a presimțit genialoid câteva teoreme, câteva teorii complicate, sunt plictisit până peste cap de intuițiile cu efect gravitațional amplificat ale poezilor absconși. Majoritatea textelor nu-mi plăceau, dar era ca un pariu, erau niște recipiente pe care le umpleam cu propria mea pasiune, nu împrumutam idealurile poezilor de carton, dar plasam entuziasmul meu în diferite forme. Eram un mercenar al fervorii, un cavaler ai dreptății. Cred că un reflex prostesc al acestor sentimente mi-a rămas și acum, ca un atavism pe care tot încerc să-l ascund ca pe o boală rușinoasă ce dă mâncărimi copioase. M-aș fi livrat atunci aproape oricărei cauze care să poarte enigmaticul surâs al nobleții. Visam roluri eroice, aș fi murit poate pentru comunism, cu condiția să mor frumos. Desigur toate astea urmau să impresioneze pe cineva și să rămână într-o carte, iar chipul fetei iubite, mereu altul, să-l lumineze tandru, pe generic. Ideologia nu-mi spunea nimic, nici pentru patrie, partid, conducător nu simțeam nimic, cel mult o indiferență probabil jignitoare. Este drept, cu timpul această indiferență s-a transformat în dispreț și în ură. Chipul surâzător, buclat de bunăstare galvanizată al tovarășului, de la începutul oricărui manual, nu-mi spunea mare lucru, nu-l luam în seamă și de obicei îl rupeam, după ce în prealabil îi coloram din doi în doi dinții cu pixul, îi desenam mustăți de mușchetar

în maniera lui Duchamp, ceea ce nu-l transforma totuși într-un simpatic D'Artagnan, îi adăugam un monoclu și-l vampirizam desenându-i urechi ascuțite de ogar și canini de pe care picurau albastre picături de cerneală. Un mod de a-l desprinde din umanismul socialist și de a-l integra bestiariului meu agreabil, cu mult mai uman. Mai târziu am aflat că el putea să și muște cu gura mare, deschisă ca un excavator. Cartiere întregi. După el urma imnul României: Trei culori cunosc pe lume, / Amintind de-un brav popor etc., etc. Îl rupeam și pe acesta (aveam pregătit textul de dezvinovățire, cum că așa am primit manualul), textul mi se părea insipid și destul de sec, melodia nu-mi plăcea, în plus îmi suna stupid. Mai mult îmi plăcea textul lui Mureșeanu, cu titlu de ceas deșteptător, *Deșteaptă-te române*. Sumbro, gotic, de efect, mai să-ți dea lacrimile și să te apuci să mășăluiești prin cameră căutând inamicul prin șifoniere, sertare și cearșafuri. Semnificația culorilor ne fusese inoculată din clasa I. Vedeam roșu, galben și albastru în fața ochilor cu diferite ocazii. Roșul însemna sângele vărsat de eroii neamului pe câmpul de luptă pentru apărarea gliei strămoșești, idealurile revoluționare și spiritul de sacrificiu al oricărui bun fiu al neamului, al comunistului prin excelență, galbenul simboliza culoarea spicelor, pâinea și pacea, bogățiile patriei, aurul pe care-l poartă munții noștri, în timp ce noi cerșim din poartă în poartă cum spune demn și inutil O. Goga etc., iar albastrul reprezenta marea, când nu era întreg bazinul hidrografic, cu salba de baraje de acumulare și idealurile celeste de puritate ale poporului etc., etc. Cum adică numai trei culori să cunoști pe lume? Era mult, mult prea puțin. Abecedarul mi se pare și acum minunat, un manual făcut pentru hebefrenici, pentru dolicocefali, pentru hidrocefali, pentru stadii intermediare de afazie. „Uite tractorul ară”. Pauză. „Țăranii sunt pe câmp”. Pauză. „Ei strâng recolta”. Pauză. „Țăranii sunt harnici”. Pauză. Îmi ticăie mereu în urechi un aparat morse, un însingurat telegrafist putrezit în postul lui, cu mâna legată de aparat și care transmite în ritmul curenților de aer care-i scutură stârvul ciugulit de păsările călătoare. Frazele sunt decupate aproape dadaist. În fazele avansate, cei cu un handicap mai ușor află că propozițiile sunt de două feluri: propoziții simple și propoziții dezvoltate. Asta te poate zdruncina serios pentru mai târziu.

În Abecedar se făcea elogiul meseriilor oneste: tractorist, mecanic agricol, petrolist, țăran cooperator, specie aparte de țăran modificat genetic, sudor, turnător (sic) etc. Într-o poezie fiecare copil se lăuda cu tatăl lui, cu meseria acestuia mai precis, unul dintre acești tați urca fără alte precizări, în mod sportiv, pe schele „până sus la stele” cu dexteritatea cu care o maimuță se cațără în copacul ei favorit pentru a se atârna de crengi, a se despăduchea colectivist și a-și scărpinga la mare înălțime genitalele iritate. De obicei, copiii se lăudau cu tații lor când venea vorba de bătaie, tatăl putea îndeplini aspirațiile marțiale și de *vendetta* care zăceau în fiu ca o promisiune pentru mai târziu. Fiecare se lăuda cu tata care te zvântă în pumni, care te cotonogește, îți rupe mâna și te bate cu ea, și nu cu performanțele lui în muncă. În rest, nu era prea frumos, chiar deloc plăcut și neindicat să fii muncitor.

Am visat la eroi, iar ei puteau fi cei ai lui Eugen Barbu, fabricați simplu, îmbrăcați cu o cămașă cenușie și o pereche de pantaloni obișnuiți, sau cei ai lui D.R. Popescu, tineri în cămăși albe, cu mânecile suflecate, așa cum apăreau muncitorii comuniști prin tablouri, o cămașă albă desfăcută la guler și mânecile sumese. Gata de acțiune. Nu-mi plăcea faptul că eroii mănâncă, ne sunt arătați luând masa chiar și frugal. Îmi plăcea natura eroului desprinsă de regimul nutritiv, îmi plăceau povestirile în care eroul stătea la masă fără să mănânce, doar discutând. Îi prețuiam pe eroii fără stomac. *Mări sub pustiuri* de D.R. Popescu, o povestire care pe atunci avea un farmec al ei. Ce mă lega de ea? Povestea cu dușmanul german? Nu, nu am simțit niciodată ostilitatea față de nemți cu care ar fi trebuit să mă deprindă toate aceste texte. Pe de o parte, îmi plac personajele negative, pe de alta, poate cultivat și din familie, am avut întotdeauna un mare respect pentru poporul german, care ține doar în parte de o proiecție mitologică: onestitatea acestuia, corectitudinea lui și disciplina, care s-ar putea să existe doar în mintea mea. În școala generală, alături *Puiul* a lui Al. Brătescu-Voinești, scrisă în felul masochismului entomologie al lui Gârleanu, fiind vorba aici despre păsări, mai apărea o altă poveste plină de sadism a lui D.R. Popescu. Doi nemți dinamitează un pod fără s-o avertizeze pe fetița care se juca pe el, o fetiță fără chibrituri dar cu o gâscă în brațe, intitulată

Lila; fata primea o ciocolată de la unul din soldații germani, neștiind că nu avea să apuce s-o mestece însalivat până la capăt. Împreună cu găscă ei, ea traversa podul în momentul detonării. Boom! Mi-a plăcut în schimb povestea de dragoste din *Mări sub pustiuri*. Beethoven era porecla eroului, un tânăr ilegalist comunist care urma să saboteze un pod, aruncându-l în aer. Comuniștii în ilegalitate aveau geniu distructiv (și instructiv), mereu aruncau câte ceva în aer, iar nemții strigau aproape invariabil „Sabotaj!”, „Sabotaj!” atunci când nu foloseau alte două cuvinte la care părea că s-a redus limba germană de întrebuintare în roman. Este vorba de „Achtung” și „Schnell”. Nemții țopăiau ca apucații la auzul cuvintelor *schnell* și *sabotaj*. După care trăgeau isteric și aiurea cu mitralierele. Desigur, ilegaliștii deja dispăruseră după o cortină de fum, abracadabra, hocus-pocus, așa cum dispăreau fumigen cândva diavolii de vodevil după o amenințare febricitată și luminos cartonată pentru leșinurile consecvente ale damelor micii burghezii locale. Asta era schema. Cred că acesta a fost singurul text din manualul de clasa a VIII-a care mi-a fost cu adevărat drag. Din întâmplare, dacă îți mai amintești, dragă cititorule, *mon semblable, mon frère*, tânărul ascuns după o sperietoare într-un lan de porumb este împușcat din greșală, cam la voia întâmplării de doi nemți care beți fiind, se iau la întrecere care nimerește sperietoarea. Asta înainte de a urina ireverențios pe solul plin de sevă al patriei. Eroul comunist își dă viața pentru cauză într-un mod aparent stupid. D.R. Popescu cunoștea farmecul situațiilor absurde, trăia într-o societate cu destul de multe bizarerii de care știuse să se folosească din plin. Tot background-ul ideologic se pierdea pentru mine, se topea, se încețoșa. Îmi plăcuse titlul, mi se părea că în el se ascunde ceva ce mă interesa, care nu avea un nume încă. Mi-a plăcut să recitesc acest text nu ca pe o eroare, ca pe un text confecționat după tipar, aș fi putut trece în locul eroului român un spaniol din perioada războiului civil sau de pe vremea revoluției cubaneze, iar cei doi să fie soldați fasciști ai lui Franco sau tovarăși cu Che

Guevara. Malraux ar fi stat pe gânduri? Povestea mi-a rămas și datorită metaforei din titlu respirând nu știu ce tristețe, farmecul

lucrurilor ascunse, de fapt al celor nespuse, amânate. Mi-a plăcut eroul, căruia îi plăcea să asculte muzică la un tranzistor. Cum ar trebui să-l judec? Din interiorul textului, unde acțiunea lui se justifică, echilibrul povestirii nefiind alterat de ricoșeuri retorice? Sau din afara lui? Unde se află marele trucaj, marea minciună comunistă? Problema cu care se confruntă această literatură a unor idealuri acum șterse, (poate că idealurile nu mor niciodată, conservate în inocența lor ca o musculiță într-o picătură de chihlimbar), ale unor adevăruri. atunci extrem de bine truate, servite pe jumătate cu delicatețe de către intelectuali pudici, fini, cazuiști? Ce într-o astfel de povestire este fals, este cu adevărat ceva fals în ordinea povestirii? Nu atât timp cât ea nu este confruntată cu lumea de dincolo, lumea din afara textului. Cât de falsă ar părea ea cuiva care nu cunoaște contextul, care o citește absolut inocent, care nu știe absolut nimic sau oricum destul de vag ce a însemnat comunismul în România? Fără ororile comise în numele unui frumos ideal umanitarist, ce greutate sau lejeritate ar mai avea această povestire? Oare unde trebuie să mă plasez față de ceea ce mi-a plăcut cândva, mi-a hrănit adolescența și a fost fals? Sunt de asemenea fals sau vinovat citind un „fals” și emoționându-mă de acest „fals”? Cât de false sunt evenimentele într-o ficțiune care se încheie asupra ei odată cu trecerea timpului și cine va mai fi capabil să aprecieze corect acest lucru? Un istoric, un istoric literar, un filosof, un savant? Vor mai înțelege cititorii care vin din viitor, dacă vor mai veni, ceva din toată povestea? Vor prinde firul ei ideologic? Sau vor alege ca și mine povestea de dragoste, pe fundalul unui act temerar, în slujba unei cauze care după toate aparențele pare una nobilă? Sau poate că nu vor mai fi interesați de nimic, poate vor mai recunoaște doar numele compozitorului german și se vor întreba ce naiba caută și Beethoven aici, parcă era vorba de o povestire și nu de un CD sau, cine știe, de numele unui produs alimentar, al unui aparat de șters praful, sau al unui câine etc.? Abia atunci mărire se vor retrage cu adevărat, lăsând numai pustiurile așa cum timpul ne-a lăsat din scriitorul D.R. Popescu un activist mediocru.

Cinema... Cinema.../

Play it again Sam, play it again!

Nu pot anula complet orice emoție, nu pot anula complet kitsch-ul sentimental cu care mă identific pe alocuri, mă pot juca de-a vânătorul de clișee, sunt conștient de mecanismul propagandei, de strategiile ei, dar ceva a rămas, ceva din ce am trăit atunci, fără ură, fără alternativă sau cu o minimă alternativă că aproape nici nu conta. Aș vrea să scriu despre lucrurile care m-au emoționat și nu știu să fac corect tăietura între bine și rău. Organismul vieții mele nu poate fi salvat prin extirpări succesive, prin sângerări repetate nu pot elimina deplin otrava. E ca și cum aș strânge în pumn o lamă de ras veche, în speranța că ea se va rupe, se va dizolva în carnea mea. În timp.

Mi-au plăcut filmele cu Sergiu Nicolaescu, *Revanșa*, *Un comisar acuză*, *Cu mâinile curate*, *Duelul*, *Nemuritorii*, ultimul cu coloana sonoră asigurată de formația Phoenix etc., cele cu Florin Piersic, *Drumul oaselor*, *Trandafirul galben*, *Masca de argint*, *Misterele Bucureștilor* sau cele pentru copii, *Pistruiatul*, *Roșcovanul*, *Racheta albă*, *Cireșarii*. Nu le-am prins încărcătura ideologică. Sergiu Nicolaescu, interpretându-l pe infatigabilul comisar Moldovan, împrumută ceva din farmecul pozelor delabrate în care pielea personajelor devine pergamentoasă ca și cum o boală iremediabilă, un rău ineluctabil ar lucra sub țesutul lor. Toate virilismele lui de cabaret, cartonate, ușurătatea frazei agățate în colțul buzelor, mimica adecvată, expertă mă emoționau. Ultima replică, ultima țigară, ultimul cartuș. „Un fleac. M-au ciuruit. Nu credeam că doare așa” spunea comisarul Moldovan cu limbă de moarte, scuipând printre dinți cuvintele foc cu foc, așa cum numai el știe s-o facă. Gheorghe Dinică, cu figura lui de escroc iremediabil, jovial, cinic, cu fața ciupită de vărsat, vine să-l completeze minunat, să-l pună în valoare pe eroul nostru neliniștit, presimțind zorii comunismului arătați cu ambele mâini de pistolarul plin de responsabilități civice, Ilarion Ciobanu. Revăzându-le, nu am putut decât să zâmbesc la scenele grosolane de dramatizare a istoriei neamului, dar alte scene mi-au plăcut, unele dintre ele sunt extrem de bine realizate. În chip de Mihai Viteazul sau Mircea cel Bătrân – personajele aici nu au prea mare importanță, toate vorbeau idiolectul eroului național intrat în manuale, comportându-se egal de la Burebista la Nicolae Ceaușescu –, Sergiu Nicolaescu ascultă sfatul boierilor în fața unei amenințări care

pare să lase ca alternativă doar supunerea imediată și necondiționată. Unul dintre boieri, mai labil, având adică instinct de conservare, rostește fraza înjositoare, plină de lașitate, dovedind nu numai mlădierea limbii, ci și a caracterului: „Capul ce se pleacă sabia nu-l taie”. Vine imediat replica plină de asprime a domnitorului, scrâșnind ca o lamă veche peste un obraz imberb și fraged de adolescent. Harșt. Glasul se ridică în asemenea împrejurări, voievodul se zbârlește tot, precum un porc spinos scuturându-și țepii. Sugarii fac pe ei de frică în scutece și pentru liniștirea lor este nevoie de o overdoză lactantă. Acesta explică prin antifrază ce înseamnă îndoirea grumazului, cât de periculos și pernicios poate fi acest lucru pentru coloană, pompieristic sunt scoase la bătaie alămurile zăngănitore, tam-tam-ul belicos, frazele șfichiuitoare, sentimentul național plin de urticarie și dornic de a fi scârpinat, și o propensiune clară pentru scandal. Boierul defetist este urecheat astfel prin discurs, el lasă capul. În jos, dezlegând integrale invizibile pe pardoseală, știut fiind că într-o altă scenă el va complota, se va aservi umil intereselor dușmanului și va fi pedepsit exemplar. În ciuda ricoșeurilor distractive, nu pot mototoli și arunca la coș aceste filme, acolo unde le este locul, în numele nici unei corectitudini politice, așa cum nu le pot nici inocenta. Ele rămân pentru mine în spațiul turbure al propriilor mele emoții, al propriilor mele amintiri desfăcute de adevărul cinic al politicii acelor vremi. Chiar mă bucuram de ele și mi se păreau minunate. Pe unele le vedeam de trei, patru ori. În *Romanii*, sau *Dacii*, sau *Prin cenușa imperiului*, câțiva romani simpatici își păstrasera ceasurile la mână. Ce dacă Mărgelatu, alias Florin Piersic – acțiunea se desfășoară în jur de 1848 –, aruncă o privire de expert pe niște zapisuri, palimpseste, și conchide între două coji de floarea-soarelui împușcate printre dinți cu precizie indigenă că: „Documentele sunt plastografiate!”! Când am văzut prima oară filmul, *Drumul oaselor*, n-am știut ce însemna plastografiat. Am fost impresionat de cuvânt, care părea foarte grav pe cât de misterios era, l-am repetat cu satisfacție, încântat, în timp ce papilele erau în atingere cu dulceața ignoranței lovite cu capul de revelație. Suna bine, dificil, chiar și pentru anii '80 ai secolului XX.

„În sudul sufletului meu...”

Un prieten mi-a povestit o istorie minunată cu cinemaul din Turnu Măgurele, la care am fost o singură dată. Și unde într-adevăr nu numai că am vizionat filmul, dar am mai cunoscut lume. Am putea intitula episodul, pentru mai mult farmec: Undeva în sud. Este vorba de o provincie, în speță de cea oltenească, extrem de primitivă, unde cultura porumbului concurează serios celelalte culturi locale. Fac parte din această provincie, sunt un provincial. Cinemaul din Turnu Măgurele avea ceva din specificul provinciei, era de fapt o agora înecată în umbră și în acel semianonimat pe care ți-l conferă uneori întunericul, o efemeră discreție. La acest cinema, filmele doar în mod excepțional puteau rula întregi și fără întreruperi. Ceva se strica întotdeauna, se mai ardea un condensator, o rolă mai lua foc, aparatele nu rezistau niciodată tensiunii emoționale sau vigorii acțiunii, mesajul filmului se îneca uneori în fum, alteori pur și simplu legăturile poveștii făceau să cedeze ceva în corpul sensibil al aparatului de proiecție. Ce mai rămânea din film constituia un mister și un joc al imaginației, trebuia să reconstitui ceea ce dispăruse, ca în *Rayuela* lui Cortázar unde ordinea capitolelor nu este obligatorie. Dar lumea nu mergea la film doar pentru a-l vedea. Nu. Era locul cel mai prielnic unde îți puteai cunoaște mai bine semenii. Era și un fel de joc de societate. Dincolo de celebrele fluierături, publicul căpătase obiceiul care nu mai avea nimic protestatar, să dialogheze cu operatorii, aceștia împroșcați în mod simbolic cu organe care de care mai viguroase răspundeau și ei. Amputând scene. Publicul din pură plăcere malițioasă se răzbuna pe scaune, scuipa semințe ca o arteziană în toate părțile. Nu în mod diferit se întâmpla și la cinematograful din Craiovița, un cartier de centură din orașul meu, cartier muncitoresc, pitoresc în felul lui, unde se iscau serioase bătăi. Femeia de serviciu, născută cu vocația măturii și o ancestrală nepăsare care ar fi putut-o fixa cu succes în orice natură moartă printre homarii de rubin și fazanii cu gâturi sucite ai artei olandeze sau în tablourile cu cerșetori ale lui Zurbarán, strângea plictisită în urma motocositoarei colective. În față șobolanii se certau și ei, se încăierau pe diferite resturi, chițcăieli sălbatice, feroce veneau de acolo. Nu le păsa prea mult de spectatori, cât timp era întuneric în sală. Aveau în fond lumea lor, pasiunile lor, conflictele lor, oamenii lor de

știință, ideologia lor, Hamleții lor, Rembranții lor, cine știe. Spectatorii nu dialogau numai cu operatorii, ci, fapt normal de viață, își spuneau foarte multe lucruri, se regăseau prin strigături. În mijlocul filmului. Fiecare simțea nevoia nu numai să-și comunice emoțiile în mod direct, la scenele mai fierbinți, dar și indicau cum ar trebui acționat în anumite împrejurări, îl încurajau pe erou, de obicei prin apelative gen: „Dă-i-o frate, așa, mai bagă-i o bucată” etc. sau avertismente prietenoase, grijulii de genul: „Nu te întoarce bă cu spatele că te împușcă!” etc. (evident că, magistral, eroul își găurea dușmanul cu o mișcare abilă, fie era ucis pentru că nu ascultase sfatul), erau și critici severe, și comentarii sau simple opinii exprimate în mod cetățenesc în această mică agora improvizată. Șobolanii își continuau treaba lor, câte o fată mai țipa când aceștia treceau în cavalcadă peste pantofii ei sau când o mână i se strecura sub fustă, pe neașteptate. Dar teatrul acesta cu nenumărați actori provinciali care participau atât de intens la tramă a atins un punct culminant într-o seară de aprilie. Rula un film de acțiune cu *Piedone, Atenție la pană de vultur*, un *western spaghetti*, în care eroul aruncă dușmanii ca pe niște popice în toate părțile. Filmul a fost întrerupt de nenumărate ori, dușmanul claca, mai claca și pelicula, scenele s-au reluat sau pur și simplu s-a trecut mai departe. După nenumărate întreruperi, din cauza tensiunii probabil sau pentru că *Piedone* greșise ținta, s-a stricat hidrantul, apa a țâșnit dintr-o conductă și încetul cu încetul a început să crească. Cei din față s-au retras spre locurile din spate. Publicul nemulțumit de prestația operatorului nu a vrut să părăsească sala înainte ca filmul să se fi terminat. Proteste, tropăieli, scandări pline de violență. Operatorul a făcut tot posibilul să scurteze filmul cât mai mult. Între timp, apa creștea. Așa că spectatorii au fost nevoiți să se urce pe spătarele scaunelor și de acolo au continuat să vizioneze filmul. Între timp șobolanii înotau de zor, încercând să se salveze. Pentru ei, în mod clar, corabia se scufunda, spectatorii cu devotament urmăreau în continuare spectacolul, captați de farmecul narcotic al marelui ecran, de vraja maestrului de lumini și umbre. Ulterior am văzut în ultima ecranizare a tragediei Titanicului o scenă asemănătoare. Un cvartet de coarde cântă pe punte, în jurul lui lumea aleargă disperată, au loc

despărțiri dramatice, se dau ordine, oamenii se strivesc sau imploră, un ofițer danez se împușcă în cap, dar muzica merge înainte. Să nu-i disprețuim pe mâncătorii de semințe ahtiați după acțiunea filmului, prin care evadau din lumea extrem de strâmtă, aproape sufocantă a cotidianului, singura lor lume. Ei erau cu adevărat eroii timpului meu, ei jucau pe fundalul oricărei pelicule cu mirabile întâmplări de altundeva, de aiurea. Micul lor rol, generosul lor rol, infim-infamul lor rol făcea de fapt loc lumii peliculei care-i lumina.

La cinema rar mai puteai vedea un film bun, trecuse vremea lui Truffaut, Lelouche, Resnais, Antonioni, Visconti.

Fellini, Wajda. Făceau furori de departe cele chinezești cu a ne marțiale unde luptători foarte îndemânatici arătau ce figuri complicate pot ei executa în sprijinul democrației populare chineze sau coreene. Se plângea mult în filmul chinez sau coreean și se murea eroic în stil wushu sau tai kuan de. *Sora 13* era unul dintre ele unde eroina distrugea tot ce-i ieșea în cale, cu mâna, piciorul, degetele, părul împletit în cozi și accesoriile corespunzătoare. Într-o coregrafie neiertătoare cu dușmanul, luptătorul comunist chinez se sacrifica pe altarul idealului de partid. Mai ales în calitate de femeie, acest erou se dovedea un soi foarte rezistent de viață, care refuza să moară până nu împlinea o recoltă record de victime, chiar și atunci cu ultimele puteri mai adăuga o faptă bună, de neuitat pe agenda și așa destul de încărcată a sarcinilor marțiale. M-am gândit atunci că o soră 13 nu strică la casa nimănui, în ceea ce mă privea putea să fie și un model mai vechi, de pildă m-aș fi mulțumit și cu sora 7. Filmele cu Omul-păianjen mi-au plăcut în mod deosebit, filmele lui George Lucas, *Războiul stelelor*, *Imperiul contraatacă*, au avut peste tot un succes extraordinar. Urmau filmele cu *Piedone*, *Piedone în Egipt*, *Piedone Africanul*, *Atenție la pană de vultur*, un grăsan jovial umflat cu spaghetti, care împărțea scatoalce cu hărnicie și care nu suporta să fie deranjat de la masă, se înțelege. Stăteai la cozi imense să iei un bilet. Țiganii cumpărau mai multe și le vindeau apoi la un preț de patru, cinci, șase ori mai mare împreună cu „semințele mari și bune cu gust de alune”, în fapt clasicele oleaginoase naționale, semințele de dovelac și de floarea-soarelui furate de pe câmp. O țigancă s-a înfuriat într-o zi

pe un băiat ce încercase să-i fure un pumn de semințe din plasa pe care o ținea pe jos, între picioarele ei formând un fel de asană. Pe mormanul de semințe trona și unitatea de măsură, un păhărel de lemn, plin ochi. Primeai semințe „cu supliment”, adică un păhărel cu vârf. Pe lângă dușul de înjurături în care se amestecau defuncți, mame, organe și posturi coitale pline de fantezie, dacă nu chiar complicate, femeia și-a ridicat fusta în fața publicului amuzat, format în mare parte din copii și s-a repezit spre ei. „Na, na, na, ia de-aici!” le-a strigat ea. Nu purta chiloți.

Prietenul meu, prin tatăl lui, un eminent doctor pediatru în Craiova, avea pile și cumpăram bilete pe ușa din spate. „A intra prin spate”, ca și „a se da pe sub mână” constituie expresii specifice epocii de aur. Filmele cu comisarul Moldovan îmi plac și astăzi cel mai mult. Gheorghe Dinică cu moaca lui obraznică îl juca magistral pe șeful bandelor legionare. Cu figura lui poltronă și parpalacul de piele mă făcea să râd, încercam apoi să-l imit, îmbrăcat într-un trench al tatălui meu, de felul celor care se purtau prin anii '60—70 în filmele cu Alain Delon. Găsisem și o pălărie a bunicului, și un baston elegant al acestuia, care a dispărut mai târziu fără să lase nicio urmă. Mai ales vocea stridentă, cu ceva rugos, dădea un farmec abject, morgă personajului. Eram de partea personajelor negative, de partea refractarilor, a celor subversivi, a celor cinici, a celor care nu se sinchiseau de sistem, eram de partea gangsterilor, a traficantilor, a celor care comiteau mârșăvii nu doar cu scopul de a prospera fraudulos, ci în primul rând din plăcerea jocului. Eram atras de răul comis împotriva ordinii, cei nesupuși, chiar și cei stricați, cu aerul lor viclean-tranzacțional aveau un fel de umanitate joasă, fără pretenții, ușor de recunoscut. Semănau cu bișnițarii pe care-i vedeam vânzând tot felul de lucruri. Cu ei se putea trata, nu erau asemeni unei forțe oarbe care amestecă oamenii, cifrele și principiile. Eram și de partea eroilor pozitivi doar când acționau cumva solitar, pe cont propriu, cu propriile lor mijloace, la rândul lor tricksteri deprinși să joace cu regulile celui viclean, cu trucurile golanilor, ale „bagabonților”, înțelegători față de micile mârșăvii, de păcatele veniale, un fel de desperados. Jean Constantin, care-mi plăcea la nebunie, făcea pe ȣiganul, unul dintre gagurile lui

preferate, de o lașitate benignă, aproape convivială, uneori învingându-și lașitatea, mereu de partea celor buni, dar căutând să obțină un ce profit din fiecare situație. Într-una din scene dezarmează un legionar cu degetul ținut în buzunarul hainei în chip de pistol, salvându-l pe comisarul Moldovan. Cei buni se salvau des între ei. Comisarul îl admonestează: „De câte ori să-ți spun că nu se ține cu stânga”. Mi-au plăcut întotdeauna replicile acestea seci și stupide. Și comisarul Moldovan, și adversarul lui aveau umor (doar în film, umorul fiind poate ultimul lucru pe care-l posedă Sergiu Nicolaescu, care nu-și poate ieși din mână, din mâna în care ține pistolul, grenada sau mitraliera), ceea ce comuniștilor le lipsea cu desăvârșire.

Mi-au plăcut mult *Probă de microfon* și *Glissando* ale lui Danieliuc, ultimul de atmosferă tarkovskiană, dar și *Porțile albastre ale orașului*, din care mi-a rămas doar o imagine, trupurile soldaților morți după bombardament, întinse în lanul de grâu și cântecul susurând deasupra lor: „N-a ști nimeni că m-am dus / Numai m-or vedea că nu-s / Sus e cerul, largă-i lumea / Bine c-a-nfrunzit pădurea / Hai, hai, hai dihai, dihai / Pe sub flori mă legănai, pe sub flori mă legănai...” Ceea ce reprezintă o lume aparte sunt pentru mine filmele cu muncitori în uzină, pe șantierele patriei sau cu revoluționari și ilegaliști. Din aceste filme am reținut replici bizare, caraghioase, imagini dispartate care refuză să se mai alătore întregului devenit nebulos, incert. Ele îmi trezesc anumite emoții, emoții vechi, mă învăluie într-o atmosferă aparte. Mă trezesc spunând: „Nu trageți, dom Semaca, sunt eu, Lăscărică!”, așa cum o făceam în copilărie când mă jucam, parafrazând unul din personajele ridicole din serialul *August în flăcări*. Filmele cu muncitori sau cu ilegaliști rămân feblețea mea, sunt atât de absurde ca niște stranii exerciții suprarealiste. Tovarășul Gheorghe se prezintă la secretarul de partid care se ocupă și de treburile șantierului. Descoperă pe mai vechiul lui tovarăș cu care construisese socialismul, acesta îl ia pârintește pe după umeri, după care derulează amândoi amintiri fierbinți, de muncitorească abnegație pe șantierele patriei. „Hai, tovarășe Gheorghe, spune ce te frământă!” Muncitorul burzuluiit, specie necuvântătoare de ciocănar pornit pe fapte mari scoate vorba cu cleștele, „fiica mea...” mormăie el. Ce este? îl chestionează răbdător

activistul cu experiență în mărturisiri dificile. „Fiica mea, nu mă mai înțeleg deloc cu ea. Vrea să dea la facultate!”

Aceste filme de o funciară imbecilitate, pe care le clasam altă dată drept niște porcării, ceea ce și sunt, exercită și astăzi un fascinant puternic. Desprinse din context aceste replici ridicole, plutesc în aer ca niște lumi imposibile, absurde și tandre. S-ar putea face o colecție de grotesc din filmele românești ale epocii, un film fellinian în care apar personaje unice, figuri bizare de estropiați, cu replici și situații împinse spre monstruozitate, sărăcia limbajului îmbinată cu cleiul propagandei de o tâmpenie care face din prostie o artă, cu tinere absolvente devotate partidului care duc pudoarea pe cotele cele mai înalte fie ale lirismului, fie ale frigidității: „Te pot invita la o cafea?” „Până aici, George! Până aici!”, cu ingineri entuziaști care fac băi de nămol pe șantier, dornici să schimbe lumea începând cu fundațiile, sufocați de responsabilitate și visători: „Privește cât am construit noi!”

Îmi amintesc de asemenea de un film rusesc cu femei pilot care luptau contra nemților și se sacrificau la rândul lor eroic. Un avion ardea în vâlvătăi pe o măgură, luminând în noapte, carlinga apărea ca un corsaj negru în mijlocul flăcilor. Nu reușeai să vezi cadavrul calcinat al pilotului. Mă întrebam dacă pilotul a murit zdrobit în sfărâmături sau a ars de viu. Nimeni nu spunea nimic. Și aici se plângea mult. Imaginile erau frumoase, farmecul acela dramatic al imaginilor care ne fac să uităm restul. Urmăream cu aviditate, mai ales la filmele cehești sau italiene, cea mai mică imagine oricât de imponderabilă a sexualității, un sân dezvelit printr-o aplecare tactică, dintr-un unghi greu de precizat, o coapsă, imagini proiectate pe cerul albastru al adolescenței mele. Nimic obscen. Dincolo de iubitele virtuale, dincolo de cele reale se afla misterul sexualității. Povestea filmului ceh era următoarea: soldaților comuniști li se dă o misiune, aceea de a se rezista cât mai mult în teritoriul inamic fără a fi prinși. Cel care se descurcă cel mai bine este un tânăr fără prejudecăți, un fustangiu simpatic care găsește mereu câte o femeie să-l ascundă. Și astfel, într-un mod cu totul neobișnuit, își duce cel mai bine misiunea la capăt, fiind ultimul capturat de organele abilitate – celebrul și durerosul clișeu care patrula belicos în paginile de vigilență din istoria

plină de fapte îndrăznețe a miliției române anunța că infractorul „a fost prins de organe” – și recompensat pentru îndemânare în mod adecvat socialist, cu o distincție. Morala trebuia să cadă, la sfârșit, peste frivolitatea tânărului ca o lovitură de satâr, ce-i drept victorioasă. Și cuviincioasă în același timp. Mai toate imaginile erotice erau „tăiate” din rădăcină. Din sala de cinema se ridica un cor de fluierături când partitura era sărită, scena se relua *post coitum* când animalul, cum spune dictonul, suferă de tristețe, incurabilă uneori. Îmi imaginez întreg personalul și invitații lor, stând după program, filmul derulându-se din nou, de data asta întreg și cei câțiva spectatori cu privirile umede, chicotind, bucurându-se din plin de nevinovatele imagini fără perdea, de orgasmul confecționat pe peliculă, de tot felul de dezveliri, de oh-uri și ah-uri etc. Un film sârbesc, *Hello Taxi*, cu un șofer de taxi era de asemenea mai decoltat. Și din el fuseseră nemilos „rase” părțile rușinoase. Fără ele un astfel de film parcă nu mai avea același haz. Anumite fragmente de acest fel dispăreau și din cărți, lăsând un puncte, puncte acolo unde lucrurile o luaseră razna cu autorul, acolo unde el începea să „viseze”. În schimb, pe pereții blocurilor puteai vedea celebra identitate pe care specia noastră o cultivă ardent mai ales în mediile mai sărace. Un proverb rezonând cu vigoarea neamului spune că ar fi un fel de aspirină a săracului și că ar ține loc și de foame: Fulă + Pizdă = Fut. Cel mai adesea în locul denumirilor celebrelor organe apăreau în general nume proprii bisilabice, reducând generalitatea la o grosolană problemă de identificare nominală. Cine știe cine erau Mimi, Tică, Sile, Gigi, Georgi, Manu, Gabi, Lena, Mari etc., mereu aceiași și totuși alții, actorii vechii-noii-eternei comedii.

„Lasciate mi cantare...”

Printre golanii de cartier care oftau tânguioși pe sub ferestre sau în scara blocurilor circula celebrul hit, *Cenușăreasa*: „Te cunosc după sandale, Cenușăreaso/ Că ești fată de locale, Cenușăreaso”, spunea cântecul de inimă albastră atât de duios, celebrând-o pe curtezana de maidan care făcea ravagii în inimile băieților de cartier. *La femme fatale* nu dispăruse cu totul, în parfumul de bere, de mititei, de țigări Kent, ea ondula din șolduri ca o baiaderă prin locante care se

închideau la ora 10 seara în ultimii ani înainte de Revoluție, încântând directori moleșiți, conțopiști blazați, aprinzând stele de foc în pieptul oamenilor devotați ai partidului. Mai era și Magdalena, altă fată lipsită de prejudecăți, un nume amprentat deja de păcat, după care exulta mahalaua oriunde ar fi fost ea, în centru sau la periferie. Versurile o alintau, o răsfățau pe femeia de ai cărei nuri se bucurau ilegal anumiți privilegiați ai sortii, eroii vremelnici ai mahalalei. Pentru astfel de Magdalene se iscau conflicte unde câte un zdrahon meșter în cuțite și dus pe la pușcărie juca rolul lui Paris, sau Menelau, sau Ahile. Magdalena, fiică a păcatului, făcea și ea ceea ce știa mai bine, păcătuia, cum spune și cântecul tandru-îngrijorat: „Magdaleno, spune drept/ cine te-a mușcat de piept/ Magdaleno, Magdaleno/ Magdaleno, să nu minți/ că albina n-are dinți/ N-are dinți, n-are măsele/ ca să te muște cu ele/ Magdaleno, Magdaleno”. Vocea găjăită, spartă a lui Dan Spătaru, băutor de forță, cu faimă serioasă de chefliu, dădea o expresie aproape duioasă unei bețivăneli apocaliptice, cârciumile acelea îmbibate în mirosul etern al berii și votcii ieftine, cu grinzile afumate, cu chelnerii onctuoși plutind într-un *sfumatto* artistic amestecat cu aroma mititeilor înțepați dureros de acele scobitorilor, a grătarelor sfârâind cuminte în umbra încinsă a unor cutii de tablă cu coșuri în formă de pâlnie întoarsă, a muștarului ca o diaree relativ omogenizată pe cartoane pătate de unsoare. Fețele de masă deșirate pe alocuri purtau monogramele urmelor de grăsime, de muștar, erau tatuante de scrumul de țigară. Pereții altor cârciumi erau umezi, ziduri ale plângerii, votca sticlea în pahare, în pupilele uleioase ale bețivanilor, degetele lor nicotinate aprindeau țigări Carpați, țigani cu ochii galbeni, clipocind de duioșie și viclenii ancestrale, cu buzele ca foile de tutun uscate, începeau muzica de taraf. „Tot ce-a fost în viața mea odată/ Voi lăsa uitării, / Ani și luni și nopți la rând povară, clipa despărțirii/ N-am să-ți cer ce nu-mi poți da vreodată, / N-am să-ți cer iubirea/ N-o să bat la porți închise iară/ Nu-ți feri privirea etc... Drumurile noastre poate/ se vor întâlni vreodată/ Drumurile și iubirea, / gândurile, fericirea” etc. Ca să-l imit mai bine, mă țineam de nas. Mai târziu, Dan Spătaru mai intona *politically correct* și *Magistrala albastră*. Erau formații care puteau fi auzite prin restaurante, spre exemplu, în Craiova, la Cocosul

de aur sau la Cina le erau interpretate cântecele la modă. *Frații Pește, Azur, Savoy, Generic* cu melodiile lor languroase, de pahar, de inimă albastră rupeau inima târgului, chelneri deșirați de o politețe perversă se mișcau serioși prin aburii flaușați ai beției clientelei. *Savoy* se remarca prin cântecele extrem de plângăcioase: *Lacrimi și cânt; Ce nori s-au rătăcit în noi –, Adio, pică frunza –, Până la lacrimi –, Frumoasă pescărița; Adio. „Domnișoară, iazurile fierb/ Cu nuiiele (?) înecate în seri festive/ Dacă azi ai cumpăra un cerb/ Fără frunze n-aș veni la tine. / Domnișoară, domnișoară/ Stoluri peste câmpuri zboară/ Ca o aripă ușoară/ Și pe ceasul meu coboară/ Peste flori se face seară/ Domnișoară... / Domnișoară, stelele ard în vin/ Noaptea s-a oprit la tine-n plete/ Dor în inimi este prea puțin/ Aur e prea mult în verighete/ Refren: / Domnișoară pașii tăi ușori/ Mă trimit mereu spre o mare sumbră/ Escortată în viață de doi sori/ Eu sunt arestatul fără umbră”*. Din *Pasărea colibrii* mi amintesc foarte bine *Scrisoare de bun rămas*, erau și chitariștii care s-au format la Cenaclul Flacăra al lui Adrian Păunescu, un fel de Woodstock românesc, precum Victor Socaciu, Ștefan Hrușcă, Vasile Șeicaru etc. Despre poetul cu părul buclat și gura mare circulau niște versuri pline de învățăminte care n-au fost ascultate: „Uite-un porc cu părul creț/ Care umblă prin județ!”. Valeriu Sterian avea repertoriul lui: *Amintire cu haiduci –, Reportaj –, Ploaia*. Cei de la *Azur* erau renumiți în special prin *Șatra de țigani*. Golanii le lălăiau pe altele precum *Portofele, portofele*, ele făceau cu adevărat deliciul suților, al hoților de buzunare, cei care dădeau cu vastul, șmanglitorii. Sau cântecele cu sufletul pus pe tavă: „Nu sunt prost, dar nici deștept/ Sunt ca orice om/ Mi-ai făcut o rană-n piept/ De nu pot noaptea să dorm”. Sau *Mona*, unde întrebările alunecau sfâșietor în misterul niciodată dezlegat pe deplin al femeii: „Aoleu! / Ce să mă fac Doamne eu/ Se mărită Mona mea/ Nu știu Doamne ce-i cu ea”. Of, Off.

Pe o bancă în curtea școlii Trișcu unde am învățat se strângeau la taclale băieții de băieți cu nume care plonjau direct în mitologia cartierului. Avion povestea cum s-a bătut cu niște țigani în cartierul Românești, cartierul lor de rezidență, mințea de înghețau apele dar puștimea stătea cu gura căscată. Mai era și Ulise, cu ceva stagii

penitenciare pentru furt, pentru viol, altfel destul de calm, și un tip slăbuț și extrem de violent, numit cu o dulceață suspectă Remi. Poate că numele îi venea de la jocul omonim. Țiganii Oblemenco și Winetou apăreau și ei cu treburi și fără clasicele pene de recunoaștere din filmele germane care îl rulau la cinema pe Karl May, cu indieni bronzăți la lampă și certe faciesuri ariene. Ulterior i-am văzut pe câțiva dintre acești tineri furioși după revoluție, familiști, cuminiți, lansați în câte o mică afacere sordidă. Timpul le castrase parcă furia, golani de cartier deveniseră niște cetățeni „onorabili”, lipsiți de flacăra magică a insurgenței rebelului fără cauză. Niciunul n-a mers până la capăt.

Mai cântau democratic pentru tot poporul Marina Scupra, Marina Voica, Angela Similea cu degetele făcute evantai, cu siropoase șlagăre cu oarecare succes. „Să nu uităm nicicând, să iubim, trandafirii/Ei sunt pentru noi, un simbol al iubirii” cânta ea sacadat, apoi Aura Urziceanu care se chinuia pițigăiat într-un fel de jazz. Vocea ei atingea frecvențe foarte joase, greu de suportat, pe care poate doar un *virtuoso* chinez le-ar fi apreciat la adevărata lor valoare. Era urmată de vocea cu asprimi virile a Andei Călugăreanu. Mirabela Dauer a cunoscut temporar fiorii gloriei, interpretând hitul melodramatic cu o găină lovită simultan de insomnie, spleen, o anumită capacitate de predicție și neliniști metafizice, ținând temporar locul oiței năzdrăvane din balada de notorietate națională: „În grădina lui Ion/ Toate păsările dorm/ Toate păsările dorm/ Numai una n-are somn/ Ci zboară din pom în pom/ Tot chemându-l pe Ion/ Ioane, Ioane/ Toată lumea doarm/ Numai eu nu pot să dorm” etc. Ulterior, celebrul șlagăr avicol i-a fost interpretat și președintelui Ion Iliescu, la aniversară, de un grup de pensionari nostalgici, umezi de duioșie, gata să pupe orice material prezidențial de la mână la picior. Un alt cântec se desfășura și el trist, în fumul pe care-l scotea „o ultimă țigară/ lăsată într-un colț pe etajeră”. Ion Dolănescu, Sofia Vicoveanca și Maria Ciobanu, respectabilă prin strungăreață ei, prin pieptul care ascundea cisterne de lapte și zâmbetul tip vetuză, frământau un fel de lălăială folclorică ținându-și mâinile în șolduri în timp ce cântau mișcându-se cicloid, proteste. Toți aveau un aspect lucios de copertă de *Paris Match*. Folclorul se referea în linii mari la „bădița” care venea să dea „guriță”,

la „portiță”, „puicuței” care se afla în „grădiniță” unde paște „calul lui Gheorghiuță”. În rest, ei erau foarte cuminți. Dolănescu a trecut ulterior la folclor cu Partidul, acesta apărea printre frunzulițe de matostat și foi verzi, mă rog tot decorul, cu firescul cu care Decebal ar coborî pe Champs Élysées dintr-un Lamborghini de ultimă oră să vorbească poporului despre globalizare. Cam asta este tot ce-ar fi de spus.

Mai apăreau câteva formații de dans modern care dansau atât de prost, dar atât de prost în deceniile Michael Jackson, încât mă încerca un sentiment de milă știind că iar se fac de râs. Dacă aș fi putut, aș fi coborât cortina mai repede peste evidenta agonie a unui grup de femei și bărbați care dădeau din picioare puțin defazat, puțin dezordonat, parcă din amintiri, parcă în agonie, cu strădania remarcabilă și laudabilă a unui bolnav de Parkinson de a ține o ceașcă de cafea plină ochi pe vârful nasului. Coregrafia era lamentabilă, figurile patetice, spectacolul jenant, constipat precum cuvântările tovarășului.

Aveam 12 – 13 ani când, încercat de tristeți fără obiect, îl ascultam pe vecinul meu cântând la chitară, camera lui se afla sub biblioteca mea. Vara, când era cald, mă cocoțam pe marginea zidului, o margine destul de îngustă. Mă țineam cu vârful degetelor de pervazuul ferestrei lui până începeau să mă doară picioarele, și îl priveam cântând. El stătea pe pat cu chitara în brațe și cu un caiet de cântece, mai multe foi bătute la mașină strânse într-un dosar cu șină. Era cu mult mai mare decât mine, elev de liceu, nu-l interesam, nu aveam ce să-i ofer în schimb, nu aveam cum să-i trezesc atenția, oricât m-aș fi străduit. Doar uneori accepta să ne jucăm împreună de-a războiul. Eu construiam tancuri, mici cazemate din bucăți de cărămidă, pe care el le distrugea apoi aruncând cu pietre în ele de la distanță. Farmecul era să le descoperi camuflajul. Îl auzeam din camera mea, muzica se deplasa ca un parfum, strecurându-se pe sub uși, prin ziduri, pe gaura cheii. Iarna când era frig și nu puteam coborî, fereastra era oricum închisă, mă duceam în bibliotecă, aflată, cum am mai spus, exact deasupra camerei lui. Mă întindeam pe jos, pe burtă și îmi lipeam urechea de podele ca să-l pot asculta. Mă îmbrăcam gros, un pulover, o vestă, un halat. Îmi țineam respirația ca să-l pot auzi mai bine. Cântecele de la

Cenaclul Flacăra al lui Adrian Păunescu, pe vremea aceea îmi smulgeau atâtea emoții. Ca și cum mi-aș fi flagelat corpul stăteam întins pe jos în nemișcare, respirația se metamorfoza într-un nor de abur printre toate acele cărți ca niște lingouri grele de învățătură. Trupul începea să-mi înghețe încetul cu încetul, îl simțeam cum amortește, cum dispare, cum carnea se depărtează lent, apoi uitam. Rămâneam așa în nemișcare mult timp, mă trezeam înțepenit, scârțâind ca o mașină neunsă, am răcit de câteva ori așa. Mă gândesc că așa ar fi putut începe o carieră celebră de muzician. Sau una de tuberculos. Încercam să copiez cântecele ca să le pot învăța versurile, degetele și ele îmi amorteau. Pentru farmecul muzicii mi-am cumpărat o chitară și am învățat singur să cânt, zdrăngănind cu pasiunea pe care ți-o dă un viciu, încercând să-mi reamintesc acordurile pe care le notam febricitat pe foi de hârtie, cu creionul, sau pe care pur și simplu încercam să le rețin, singurele exerciții de mnemotehnică de care am fost vreodată interesat. Am făcut de câteva ori asta chiar pe marginea ferestrei. În poziții în care yoghinii ating desăvârșirea, eu căutam ceva de neexprimat, o tristețe ineluctabilă, care poate că este chiar tristețea vieții, farmecul ei indolent, amar. Până la urmă am învățat să cânt la chitară. Intrasem într-un grup de prieteni, toți mult mai mari decât mine. Prietenele lor m-au învățat să dansez, pe muzica pe atunci a lui *Modern Talking*, *ABBA*, *BoneyM*. De cele mai multe ori fetele erau mai înalte decât mine, ceea ce era de-a dreptul amuzant, iar corpul lor avea o elasticitate plăcută, o ușurință a mișcării pe care nu reușeam s-o urmăresc. Încercam să mă uit la pași ca să îmi potrivesc mișcarea cu a fetei și atunci greșeam. Una dintre ele îmi tot înălța bărbia cu degetul, ca și cum ar fi reglat un aparat optic, ca să nu mă mai ghidez după pași și „să simt mișcarea”. Oricum eu mi-am dat silința, încasând glume de pe margine, răbdând stoic ironiile. Nu știu dacă am învățat cu adevărat să dansez, dar încetul cu încetul am învățat să răspund obraznic și colorat. Tot atunci am învățat să joc cărți, jucam cărți în neștire, tarnib și renți în special. Făceam parte din rezerve, când cineva lipsea eu îi luam locul. Așteptam marile, neasemuitele roluri principale.

„Un tramvai numit dorință...”

Fetele aveau un fel de prospețime, un fel de lilialitate atunci, de

care mi-amintesc ca și cum ar fi un lucru văzut într-un film sau citit într-o carte, o invenție a lui Morel. Ceva extrem de îndepărtat. Pe de altă parte, orice imagine decoltată a sexualității era ascunsă, era ștearsă sau oprită să apară, îndrăzelile aveau astfel ceva emoționant, abaterile aveau uneori ceva din frumusețea unei flori oferite printr-un gard de sârmă ghimpată. Nu existau reviste cu femei goale-pușcă, revistele de modă nu prezentau femei cu sâni goi, căutasem zadarnic prin almanahurile *Femeia*, prin revistele *Flacăra* sau *Cinema* femei cu sutiene transparente. Imaginile care ți se ofereau erau din unghiuri nesatisfăcătoare, neclare, impresioniste. Visam că pot răzui acel strat indefinit de lumină și poleială al paginii pentru a ajunge la sâni, la pubisul acelor femei lucioase ca niște sirene odihnindu-se la soare, la triunghiul lor de mătase și negură. Ochii mei se visau înarmați cu raze X dornici să străbată orice obstacol. Orice carte „serioasă” despre relațiile sexuale avea savoarea dicționarului ortografic și ortoepic. Acolo sexele arătau ca niște organe de mașini: canale, arbori cotiți, pompe, garnituri, cavități, camere de ardere, pistoane. Sexul masculin apărea întotdeauna flasc, cu un aspect trist și uzat, ca o bucată de furtun moleșită, punctată de pilozitatea asemeni unei erupții de variolă, o caricatură de-a dreptul patetică. Aceste organe se mai serveau și în secțiune, mușchi file. Ți se explica apoi cum să procedezi, tehnologia nu era prea complicată, suna ca un curs de rezistența materialelor sau hidrodinámica, cu lichide și penetrări. Spermatozoidul pornea în drumul lui solitar ca un glonț spre țintă, ovulul care avea să-l prindă din zbor ca la baseball. Cercuri și elipse. Din păcate, numai unul atingea ținta. Am vrut să întreb ce se întâmplă cu celelalte milioane de candidați care ratează. Am aflat mai târziu. Ei pur și simplu „mor”. Aceste organe, eram lăsați să înțelegem, îndeplineau consecvent anumite funcții din care cea esențială era reproducerea. Desigur, faptul că te pișai nu avea nimic glorios și nu părea să folosească la nimic partidului. Pișatul era ceva personal, sexul însă tindea să devină o unealtă pusă în slujba Partidului, odată cu decretul dat de Ceaușescu, în 1966, de interzicere a avorturilor, în urma căruia a ieșit o generație intitulată vesel cu un nume sugerând proliferarea parazitară: generația de „decreței”. O generație de copii

nedorîți. Accidente. Scăpări. Scurgeri nedorite. Neglijențe. La un moment dat apăruse și taxa pe celibat, de unde și două catrene pline de învățăminte, unul constând într-un dialog între cetățean și stat. Robespierre, și Saint Just, și Marat, și Danton ar fi fost emoționați să descopere reflexe republicane decantate liric într-o țară unde revoluția izbândise cu adevărat. Cu ajutorul URSS. „Cetățean Ion Pendulă/ Om al muncii, fără p... / Oare nu este păcat/ Să plătesc eu celibat?” Statul și Partidul îi răspund cetățeanului Ion Pendulă: „Cetățene Ion Pendulă/ Om al muncii fără’ de p... / Cât ai nas, deget și limbă/ Legea țării nu se schimbă!” Sau tineretul feminin luând atitudine față de legea interzicerii avorturilor, în dialog cu Ceaușescu: „Dumneavoastră-ați dat decretul/ să se f... tineretul? Eu v-am dat f... – vă-n gură, / să vă saturați de p...”

Reproducerea era un fenomen larg răspândit în natură. Șerpilor se reproduceau, peștii se reproduceau, florile se reproduceau, păsările se reproduceau, insectele se reproduceau. Ne umflase râsul în clasa a șasea când venise vorba de gimnosperme și angiosperme, de pistil zis și pizdil, de caliciu zis și cariciu. Pentru că, deși de oarecare gravitate științifică, cuvântul spermă era tabu. În împrejurări științifice el era rostit din vârful buzelor, cu o seriozitate mumificată de sacerdoțiu. În cele din urmă se dovedea că instinctul de reproducere funcționa și la om, tovarășul X și tovarășa Y, la un moment dat, se reproduceau și ei, dar nu oricum, orbește, ci perfect conștienți de responsabilitatea acestui fapt și de implicațiile lui la nivel social. O făceau solemn. Cu abnegație, ne încredința Tiță, profesorul de naturale din liceu, care pretindea că totul este foarte natural și absolut normal ca la microbi și alte organisme pluricelulare, și că vom avea și noi copii etc., etc. El mai pretindea că este specialist în genetică, după ce ne adusese niște fotografii subtilizate de cine știe unde cu diviziunea meiotică, mitotică etc. Pretindea că face cercetare în domeniu, arătându-ne avid fotografiile decoltate cu celule care se înmulțeau vesel. Într-o zi, geneticianul ne-a recitat ceva din Eminescu, nu mult (mai devreme sau mai târziu, știam prea bine cu toții, ajungeau la Eminescu), apoi în pauză ne-a spus câtorva băieți cum să luăm o fată într-o barcă și alte fantezii libidinale. „Este frumos, sunteți și voi tineri!”, spunea el

lingându-se pe buze, cu ochii umezi, sclipitori. Reproducerea din aceste pasaje intelectuale arăta ca o ecuație în care trebuia absolut necesar ca ambii termeni să fie prezenți. Metodologia era încă și mai sterilă, un fel de întâlnire pe o masă de operație între o mașină de cusut și o umbrelă, à la Breton. Orice se putea întâmpla. Mă uitam copleșit la scheme ca la un tablou de Kandinsky, Paul Klee, Miro sau Braque. Sperând că lucrurile vor fi mai puțin complicate în momentul adevărului. Recunosc că întotdeauna am avut o mare neîncredere în manuale, nici acum nu știu de ce.

În schimb pasajele delicate din *Ion* sau *Răscoala* lui Liviu Rebreanu le știam cu toții, dar nu era de ajuns. Nici violul Nadinei, nici scenele de o oarecare concupiscentă cu Roza Lang nu erau mulțumitoare, nu astâmpărau pofta noastră de cunoaștere. Râdeam în hohote recitând variantele obscene ale unor poezii clasice, precum *Luceafărul* sau *Mama lui Ștefan cel Mare sau EIZ – orab*. Imaginația prindea aripi, obscenitatea versificată devenea un joc al minții, liniștitor, friabil, evanescent, îmi mai amintesc și acum fragmente sclipitoare, cuplete magnifice, obscenitatea poate fi și un spațiu al libertății, un loc unde să te retragi din fața seriozității tâmpe. Eu care n-am știut niciodată să recit ceva pe scenă, intimidat de prezența în așteptare avidă a celorlalți, îmi regăseam cu această ocazie expresivitatea și un fel de talent. Nu eram decât niște exploratori naivi ai unui teritoriu nebănuit, puteam fi oricând surprinși, deși unii dintre noi aveau morgă și afectau cunoașterea în amănunt a problemelor. În tabăra de muncă de la Dăbuleni, din clasa a IX-a, și care a reprezentat întrucâtva intrarea noastră inițiativă în rândurile clasei muncitoare în alianță cu țărănimea și urmată umil, spăsit de intelectualitatea progresistă, câțiva colegi extrem de entuziaști și fără prejudecăți mergeau de-a lungul șoselei, își dădeau pantalonii jos și-și arătau cururile tractoriștilor sau șoferilor ocazionali. Mi-a fost dat atunci să aud înjurături monumentale, moștenite din străbuni, cine știe, poate chiar de la Burebista și Decebal. Unii au oprit mașinile ca să-i alerge, ceilalți, printre care și eu, stăteau la o distanță sigură de actori, care dispăreau imediat în cultura de porumb a țării noastre. O mare surpriză pentru șoferul a cărui familie se afla și ea în mașină și care

trebuia să explice copiilor insolitele și rotundele apariții. Dar a fost grozav, gestul avea candoarea lui. Pe de altă parte, aparțin unei generații în care pudoarea mai însemna ceva, în care pentru o fată, a fi îmbrăcată „sexî” ca nubilele Andree era un fapt bizar (și nu pentru că eu m-aș fi împotrivit, dimpotrivă aș fi fost un fan) – în care un fel de sfială pe care o blestemam adesea ne apropia lent, băiat și fată –, adesea deformat naiv de corpul de literă al romanelor citite. Mai erau și caietele de Amintiri, fiecare își confecționa unul în clasa a VIII-a în ele se adăugau tot felul de fotografii, imagini de vedete decupate în special din revista *Cinema*. Caietul de amintiri se prezenta ca un chestionar cu întrebări sau mici comentarii în jurul unor formule: Un cuvânt de început, Să facem cunoștință, V-ați dori să fie vacanța pentru totdeauna?, Cel mai bun coleg a fost pentru voi, Aveți prieten/prietenă? Cum a fost prima întâlnire?, Actorul/Actrița preferat (a), Ce părere ai despre mine? etc. El nu era oferit spre completare decât celor serioși, de la care merita să ai amintiri. Eu nu am avut unul. Se aflau acolo versulețe simpatice, îngăduitoare: „Cum dorește căprioara să bea apă din izvor/ Așa îți doresc eu ție mult noroc în viitor” sau „Două mere, două pere/ Eu îți zic la revedere!”. Trebuia să completezi aceste caiete numai cu lucruri „frumoase”, în pagini erau tăiate adesea inimi ca un fel de ferestre, erau o mulțime de desene, o fată și un băiat sărutându-se, inele logodite, cadouri, funde, panglici, căței la vârste adorabile, incapabili să urineze artesian, pisici ondulate în jurul cozilor și alte animale drăgăstoase etc., poleială de ciocolată. Paginile erau colorate cu carioca de diverse culori, cadrul foi împodobit cu ghirlande, cu motive florale, vegetale, aducând puțin a *succesione*, dacă n-ar fi fost patina copilărească. Caietul de amintiri făcea trecerea spre relațiile serioase din liceu, spre marile pasiuni, spre marile speranțe, erau o ultimă recapitulare.

În *Declarație de dragoste*, tânărul la terminarea liceului dorea să se angajeze pe șantier, de bunăvoie și nesilit de nimeni, un stagiul necesar înainte de a reveni la facultate, un fel de întâlnire cu viața adevărată de *jeunes lous*. Desigur, părinții și, în special, mama, o respectabilă doctoriță purtând haina grea a prejudecăților burgheze, se opune din răspuner. La rândul lui, tatăl, om al șantierelor și fire

împăciuitoare, se împotrivește doar cu jumătate de voce, fiind în adâncul sufletului de acord cu fiul dizident. Mai mult, fiul familiei de bună condiție se îndrăgostește de o fată dintr-o familie dezorganizată, iar părinții responsabili alături de profesorii cartezieni încearcă să împiedice mezelianța. Intervine în favoarea tinerilor, „Socrate”, profesorul de filosofie, fire generoasă, interpretat de Ion Caramitru. Scenă antologică, Theodora Mareș în rolul elevei dintr-a doispea, îmbrăcată într-o rochie albă, purtând niște cumiți pantofi cu toc, și tânărul licean se așază pe o bancă. Măinile li se ating, vocile le sunt friabile, privirile luminoase: „Fir-ar să fie, nici nu știu cum să încep” spune el, „Poate e de ajuns să continui” răspunde ea și apoi el, cu o voce emoționată: „Eu sunt o fereastră deschisă pentru zborul visurilor tale”.

În *Liceenii*, tânărul, alias actualul star rock and roll-ist Ștefan Bănică junior, intră noaptea în atelier pentru a finisa o ultimă piesă și pentru a depăși norma pentru că *Labor / amor omnia vincit improbus*. Transformarea sa într-un elev model i-o va aduce în final pe iubită în brațe, iubita era interpretată de Oana Sârbu. Tinerii în general se emancipau prin câte un gest de virilitate de acest fel. Doar în filme.

Nu cred că vreo generație va mai trăi acea mistică a examenelor de admitere, a olimpiadelor, treapta I, treapta a II-a, ultraseriosul examen de intrare la facultate. Am trăit cu teroarea acelor examene, cu câteva mișcări din stilou la un astfel de examen puteam să-mi semnez demisia din viața celor care contau. M-am uitat peste niște subiecte de examen de admitere la matematică-informatică din perioada aceea și mi-a venit să râd. Nu se compară cu lejeritatea examenelor de acum. Examenele atunci erau o chestiune foarte serioasă, țin minte că într-un an s-au dat niște subiecte atât de grele la automatică, subiecte de olimpiadă, încât a lua peste 5 era echivalent cu intrarea la facultate și, într-adevăr, să iei 5 reprezenta o performanță demnă de invidiat.

„A l'ombre des jeunes filles en fleur...”

Am fost în liceu un elev relativ mediocru, fără mari rezultate la olimpiade, faza județeană mă bloca iremediabil, când era cazul. Dar nu prea era cazul. Atenția îmi erau mereu atrasă de altceva, de detalii, de fragmente, de bruioane, de începuturi continuate în ficțiuni greu de

legat într-o imagine de ansamblu. Mici istorii ca niște filme de scurt metraj sau pur și simplu ca niște proiecții. Doi colegi de clasă erau prieteni, foarte buni prieteni, fata nu era frumoasă, o acnee îi răpea puțin din acuratețea trăsăturilor, avea însă un corp plăcut, elastic și era foarte expansivă. Cânta foarte des, interpreta melodiile la modă, pe atunci cele ale formației *Compact*, le fredona, se lansa muzical cu o mare exuberanță pe care i-o admiram în aceeași măsură în care o simțeam și puțin ridicolă. Acest ridicol nu avea nimic supărător, se dizolva în cele din urmă într-o voioșie caldă, un spirit arlechinesc. „Look at the harlequins!”. Băiatul adoptase o poză ușor cinică, păstra un fel de distanță, nu mă deranja în niciun fel, nu simțeam nevoia unei comunicări cu el. Eram cu o parte dintre colegi la hipodrom, într-o duminică, nu-mi mai amintesc ce ne adunase acolo. El, mângâindu-i spatele, îi spune: „Ai sutien”. Ea îi răspunde printr-o rapidă întoarcere a capului care i-a adus părul negru în dreptul buzelor, acoperindu-le pentru o clipă, fără să abandoneze discuția cu colega ei. „Nu, nu am”. „Ba ai”, îi răspunde el, urmărind cu vârful arătătorului o linie invizibilă de-a lungul spatelui ei. Mica sfidare din vocea ei care avea un tremur special mi-a plăcut, era o notă nouă care lui îi scăpa, care-l irita probabil. „Facem pariu?” l-a întrebat ea. „Pe ce?” i-a răspuns el. „Mă duci mâine la film” a declarat ea și nu a mai așteptat confirmarea, și-a ridicat cămașa și maioul, și i-a arătat sânii.

Îmi plăcea foarte mult o fată, dintr-o clasă superioară, era de fapt cu doi ani mai mare ca mine. Eu eram într-a IX-a, ea într-a XI-a. Probabil că în mine ceva o spunea destul de clar, nu numai privirile, dar și corpul mi se orienta către ea când o vedeam. Am intrat pentru prima oară în clasa ei cu sentimentul că intru pe un teritoriu interzis, cred că o parte dintre colegii ei își dădeau prea bine seama de sentimentele mele și mă priveau cu simpatie, fără niciun ricoșeu ironic. Mai târziu, printre ei mi-am făcut câțiva prieteni. La rândul meu puteam fi ironic, dar nu cu ea, cu ea eram foarte cald și reținut, învăluit de emoție, nu de timiditate, doar o emoție atentă, un fel de vibrație interioară pe care mi-o sugerează și acum un stol de păsări care își iau zborul toate deodată. Am intrat într-o pauză și în tumultul clasei nu mi-a simțit prezența. Stătea în bancă și scria ceva, cu fața puțin

întoarsă spre perete, scria extrem de concentrat, părul acoperea o pagină a caietului, iar ea îl îndepărta din când în când cu o mișcare neatentă. Purta ochelari, avea părul cârlionțat foarte fin, precum părul negreselor uneori și avea una din cele mai feminine voci pe care le-am auzit, cu un fel de căldură interioară care te făcea să te simți pentru o clipă centrul lumii ei când ți se adresa. Intrasem, nu am făcut decât câțiva pași și m-am oprit. Așa cum stătea, picior peste picior, fusta i se ridicase pe o coapsă sidefată, ca un lujer de piatră. Purta fusta de uniformă, obișnuită, albastră. Am stat și am privit-o până când și-a dat seama că este privită. Și-a dat seama și de ce, dar nu a făcut niciun gest să-și îndrepte fusta, doar a zâmbit, foarte ușor, un zâmbet de o rară frumusețe, fără cochetărie, fără o glumeață admonestare. Iar eu am salutat-o.

„Total Recall...”

Îl văd pe colegul meu Pătrău mergând alene spre catedră cu un aer delincvescent, lingându-și buzele uscate de emoție sau de plictiseală, privit cu mefiență amuzată, pe sub ochelari, de diriginte. Apoi întoarcerea lui glorioasă de la tablă ca un om beat, sprijinindu-se de colțurile băncilor, ștergându-se de perdele, oprindu-se să schimbe o vorbă cu fetele cu care se bătea destul de des. Pierdea mereu. În timpul vacanțelor ne lăsam părul să crească, la școală redeveneam cazoni, purtam din nou costumele închise la culoare, cămășile albastre și șepcile cu însemnele L.F.B. cusute cu ață portocalie, Liceul „Frații Buzești” (Frații stăteau la doi pași de liceu, blocați într-o statuie ca într-un ambuteiaj etern, nimeni nu-i mai băga în seamă deși serveau și ei, ocazional, pentru diferite ceremonii), îi salutăm pe profesori dându-ne jos șapca din cap sau ridicând-o pur și simplu, oricum când stăteai de vorbă cu un profesor îți dădeai jos șapca. Îi salutăm pe cunoscuți cu un deget dus la cozoroc. Când ajungeam acasă, primul lucru pe care-l făceam era să arunc șapca pe pat sau încercam să nimeresc cu ea cuiul cuierului din celălalt capăt al camerei, din trei încercări. Așa s-au dus câteva șepci. Îmi aruncam și servieta pe pat, cu boltă, prin întoarcere, prin eschivă, peste cap. Așa s-au dus câteva genți. Îmi desfăceam repede cravata și mă duceam să mănânc. Îmi plăcea să mănânc așa, în cămașă și în pantaloni. Cel mai adesea nu mai

mâncam deloc, preferam să citesc terorizat de timpul scurs în defavoarea mea, trebuia să-mi fac temele, treabă plictisitoare pe care încercam s-o amân cât puteam. Mă durea burta un timp, după care arsurile dispăreau, Dumas era al naibii de captivant, mă duceam și înghițeam ceva în grabă, ceva rece. Mi se părea că durează prea mult să-mi încălzesc mâncarea, așa că dacă nu o puteam mânca așa, nu o mai mâncam deloc, aruncam o parte din ea în spatele grădinii, unde era digerată de roșii, vinete și alte plante. Părinții erau întotdeauna plecați. Purtam numărul matricol cusut cu ață pe umărul hainei, nici foarte sus, nici foarte jos. Într-un timp am fost numărul 1022. Fără el nu se putea intra în liceu, la intrare, mai ales dimineața se afla întotdeauna cineva și chiar dacă ai fi reușit să treci, riscai să te întâlnești pe coridor cu unul dintre zbirii liceului, Antoniale sau Păun. Nu m-am simțit niciodată alienat din cauza asta, cu toate că din instinct și nu numai eu refuzam acest număr. Cu el puteai fi identificat. Gospodine oțărâte sau cetățeni „onorabili” te amenințau că-ți iau numărul și merg la liceu să te reclame. În situații delicate sau chiar dramatice, prima preocupare era să te asiguri că nu ți-a fost luat numărul, ca un fel de placă de înmatriculare. Cu uniforma nu aveai voie să intri în restaurante, barurile erau foarte rare și de obicei ele denumeau locul unde într-un restaurant se serveau băuturi. Restaurantele, barurile în morala comunistă reprezentau locuri de perdiție. În cârciumile de duzină erai servit regal cu un coniac Drobeta, Ovidiu, Murfatlar, sau o bere. Morala acolo se făcea cu banii aruncați pe tejghea în chip de bacșiș. Era mai bine să eviți restaurantele centrale, gen Cina, unde te puteai întâlni cu unul dintre profesori. Dacă era unul mucalit ca Dinu, era perfect, puteai să bei liniștit berea muștrat hazos de liderul etilismului cronic, altfel, era bine s-o ștergi englezește cu haina pe un umăr, să nu ți se vadă numărul matricol. Îmi pare rău că nu am participat la nicio loterie cu numărul matricol pe care-l aveam atunci, cine știe, măcar așa poate aș fi câștigat ceva.

Mă întristează că am reținut atât de puțin, n-am învățat cu adevărat istorie, o istorie decent scrisă, nu forțată comunist, că n-am învățat geografie, n-am învățat aproape nimic. Citeam Mircea Eliade, auzisem doar de Mircea Vulcănescu, și Emil Cioran, și Eugen Ionescu,

dar doar atât. Deși generația lor era departe de a fi și generația mea, lucrurile de acolo îmi plăceau, programul sardonice al lui Eliade de a-și micșora orele de somn. Noi trăiam în alt timp și degeaba așteptam ca fervoarea lor să ne picure acid în vene. Nu am întâlnit omul care să mă fi putut forma într-un sens decisiv, am crescut fără o călăuză, fără maștri, din cărți am desprins contururi vagi, modele cărora le-a lipsit o încarnare. În facultate era deja prea târziu, vremea atașamentelor trecuse demult și a discipolatului.

Ascultam radio *Europa Libere* în bibliotecă, înconjurat de rafturi de cărți, majoritatea răscolite, recunosc că-mi făcea o deosebită plăcere să scotocesc, citeam lucruri imposibile forțându-mă să rabd pasajele plictisitoare, cele descriptive sau cele enciclopedice. Eram în clasa a IX-a sau a X-a. Stăteam cu mama, cu urechea aproape lipită de ebonită aparatului de radio, un Electrica. Auzeam genericul, partitura muzicală: Aici postul de radio *Europa Liberă*. Începeau apoi pârâiturile care alternau armonice pe tot parcursul emisiunii, probabil efectul bruiajului. Eram ca într-o secvență de film, când în secret toți ai casei ascultă un post de radio clandestin. Stăteam în bibliotecă și ascultam cu halatul pe mine iarna, emisiunea se încheia, iar eu respiram aerul proaspăt, venind poate de altundeva dar care era și un vag aer de conspirativitate. O gură de aerisire prin care simți venind de departe aerul reavăn, de pădure, tu continui să mergi prin subterană până la următoarea gură de aerisire. Apoi discutam cu mama evoluția evenimentelor, înregistram orice amănunt care sublinia prăbușirea sistemului comunist, accentuarea răului. Situația se împuțea, mocnea, se clocea, era bine, cu cât era mai rău cu atât era mai bine. Cuvintele celor care vorbeau aveau un farmec extraordinar, mi-am dat seama târziu că ele făceau aerul să mi se pară mai proaspăt, mi-am dat seama mai târziu ce forță are un adevăr spus cu voce tare, adevărul prin care riști cu adevărat, care te livrează pedepsei, care face gol în jurul tău. Biblioteca mea cu cărțile întoarse pe toate părțile, frigul, mai ales iarna tremuram de-a binelea, mama venea și îmi puneă o căciulă pe cap pe care o dădeam jos repede. Nu mi-au plăcut niciodată căciulile, aveam impresia că purtând căciulă am o moacă de imbecil sau de copil bolnăvicios. Nu se știe. Nu am ascultat mereu acest post, așa cum nu

merg în fiecare săptămână la film, deși mi-ar plăcea. Iarna, mama făcea de obicei clătite pe care le mâncam după ce ascultam emisiunea, așa cum după filmul la cinematograful obișnuiam în anii de școală să merg la o cofetărie. În timp ce mâncam clătitele discutam, cu gura plină adesea, cu dulceața scurgându-mi-se pe pantaloni. Repetam cu frenezie aceleași presupuneri, cade sau nu cade Ceaușescu și dacă da, atunci când. Părerea mea era că nu mai rezistă mult, neîntemeiată pe o interpretare serioasă a știrilor. Îmi plăcea s-o spun pur și simplu, cu cât o spuneam de mai multe ori, cu atât mă simțeam mai bine. Era ceva care ne încălzea în toate acele presupuneri de doi bani. La mijloc era și o cursă contra cronometru, o cursă dramatică. Și eu, și părinții mei o știam destul de bine, demult nu mai era loc pentru ascunzișuri. În Craiova, la ordinul tovarășului urma să se deschidă o a doua mare arteră de circulație, cu tramvai, străzi, trotuare, magazine, blocuri și tot restul. Se știa cu aproximație pe unde va trece, se știa că avea să măture totul din cale, fără milă, ca o tornadă. Zona în care locuiam avea să fie serios afectată, să devină de nerecunoscut, sub șenilele buldozerelor, ale excavatoarelor. Undeva mai sus se duceau lupte puternice pentru a fixa această arteră astfel încât să nu afecteze anumite case ale potențailor locali, și ei speriați. Traficul de influență era în toi. Oricum, în cel mai bun caz, casa noastră urma să rămână în picioare pentru că avea etaj, însă grădina avea să dispară și tot restul. Aveam să văd în jurul meu hidoasele blocuri, strada să se umple de locatarii lor, să se umple vara de miasma ghenelor de gunoi, să aud până seara târziu zgomotul șinelor de tramvai. Îmi venea greu să cred că mica mea lume va dispărea înghițită de cuvele excavatoarelor, nivelată apoi de lamele buldozerelor. Eram legat de casa mea, de grădina mea, de fiecare pom al ei în care mă cățarasem în copilărie, nu-mi puteam imagina cum aveau să fie scoși din rădăcină, încărcăți în camioane, ciopârțiți. Se spune că aceia cărora le-a fost amputat un braț sau un picior îi simt uneori prezența subtilă, așa cum o femeie de care te-ai despărțit și la care ai ținut foarte mult se întoarce adeseori în obișnuințele zîb pe care le-ați creat împreună, prin eșarfa unui parfum, printr-o inflexiune a vocii alteia, printr-o asemănare abia întrezărită în montura altui chip. Speram, mi se părea normal, să fim salvați, să fim

ocoliți, buldozerele să se ducă în altă parte. Tovarășul însă dăduse o directivă care trebuia îndeplinită. Așteptam să se întâmple ceva, orice semn de clătinare a regimului era bun, era mai mult decât nimic, era speculat la maxim în sensul dorințelor mele. Îl doream mort. Era deja ceva personal cum se spune în filmele de doi bani: *Now it's personal*. Între mine și el. Nu o dată în reveriile mele am apăsas pe trăgaciul armei care-l ucidea, nu știu dacă aș fi putut să fac asta dacă mi s-ar fi dat ocazia. În jur semnele pluteau amenințătoare, m-am agățat de ele. Niciodată nu mi-am dorit cu atâta fervoare ca totul să se ducă dracului mai repede, ca răul să prospere, așa încât să nu mai rămână cale de întoarcere, să nu mai existe retragere. Cu cât este mai rău cu atât este mai bine. Deviza mea de atunci. În cele din urmă Ceaușescu a căzut și orice plan edilitar s-a oprit. De altfel demolările s-au oprit la capătul străzii, după ce înghițiseră cartierul de vizavi. La fel s-a întâmplat și cu cărțile, niciodată nu am iubit cărțile mai mult ca atunci, niciodată nu le voi mai iubi cum le-am iubit. M-am culcat cu ele la cap, am dormit cu ele în pat, rătăcite printre pliurile cearșafului, le-am vânat, le-am căutat maniacal, citeam cu cartea așezată în dreptul farfuriei, vărsând adeseori supa pe ea, dimineața vărsam laptele în cazul în care mai și mâncam. Citeam în tot felul de poziții, cu o fericire intensă, într-o comuniune deplină. Nu evadam cu ajutorul lor dintr-o lume de coșmar într-una normală – familia întreținea bine iluzia că totul este O.K. –, ci întruna în care se putea pleca, unde se putea evada, o poartă permanent deschisă pentru tine, așteptându-te, dacă vrei să intri bine, dacă nu la fel. Era modul meu naiv de a transfigura lumea în care trăiam, preferam minciuna romanească întotdeauna mai bună decât lumea din jur. Când ți se spune că ai cancer la plămâni, nu te apucă automat tușea, poți avea cancer fără să știi. Poți trăi cu un cancer mulți ani, este vorba despre agonie desigur, mai devreme sau mai târziu boala te va avea deplin sub puterea ei, dar până atunci mai ai, iar metodică asta a prelungirilor face parte parcă din ființa poporului român. Timpul netezește asperitățile și până la urmă rezolvă toate problemele pe care tu nu ai îndrăznit să le abordezi. Cărțile constituiau pentru mine și un fel de surdină la orice, muzica mea, micul meu Alef, o frontieră pe care o consideram inexpugnabilă, ceva ce nimeni nu-mi

putea lua. Foarte greșit. Nu era câtuși de puțin așa, ieșeam din micul meu dominion și totul se schimba în altceva, caleașca se prefăcea la loc în bostan, hainele strălucitoare cădeau, rămânea un băiat destul de fragil, de nesigur, într-o uniformă care stătea puțin cam strâmb pe corpul lui slab. Un adolescent pe care trucurile nu-l duceau prea departe, ci îi dădeau o vagă senzație de securitate, de creștere, care își gestiona cum putea mica lui cutiuță cu speranțe pentru mai târziu. Care n-avea să-l ajute la nimic. La o replică urmăream cu coada ochiului vreun personaj, care mă îmbărbăta din paginile cărții unde se odihnea cât eu eram la școală. Am făcut nenumărate liste cu dictoane latinești, cu care puteam mitralia oricând. Latină n-am învățat niciodată, dar puteam să-i citez pe Terențiu sau pe Tacit în neașteptate împrejurări. Cartea era o modă, a fost o vreme când până și coafezele îl citeau pe Márquez, croșetând vise în dormitor, între o cafea și alta, între un amant și altul, dându-și cu oja unghiile, semn al unui corupător și ostentativ lux mic burghez. Țigani eroici ai cartierului purtau numele personajelor la modă, în numele lor se întâlneau de-a dreptul postmodern Karl May cu Michel Zevaco, cu Alexandre Dumas etc. Winettou și Pardaillan și D'Artagnan. De fapt, Vinetu, Pardalian și Dartanian își revendicau fiecare momentul lui de glorie la colțul străzilor strângând haiducește bani de la școlarii fragezi, timizi, vibratili. Au apărut și Superman și Van Damme, dar mult mai târziu. În mod straniu, hilar, o societate descoperă gustul cărților prin faptul că fără a fi direct interzise și arse ca în romanul lui Ray Bradbury, o parte din ele nici nu conțineau adevăruri prohibite, o lume prohibită, ele încurajau călătoriile imaginare, ofereau dramolete burgheze atât de lipsite de seriozitate, atât de suculente și atât de normale. De la un punct încolo, viața privată se gusta prin intermediul cărților, vidul cotidianului fiind atât de puternic, orice alternativă de a respira altceva nu putea fi decât binevenită. Un popor de gâturi întinse și de guri larg căscate, încercând disperat să respire, așa cum fac peștii scoși pe uscat. La televizor nu aveai ce vedea, la radio aproape că nu mai aveai ce asculta. Unchiul meu, care semăna teribil cu Gene Hackman, avea unul la țară care făcea zgomot cât să-i dea impresia că se află cineva prin preajmă. Asculta la el și *Europa Lfberă*. Începea epoca

vidului, când totul dispărea de peste tot, până și înlocuitorii se găseau greu, iar epoca vidului este prin excelență o epocă a simulacrelor, a înlocuitorilor. Cafeaua. Câți își pot imagina o dimineață fără o ceașcă de cafea? Fără o țigară? Cafeaua fusese înlocuită cu un produs intitulat ironic *nechezol*. Termenul pare să vină de la a necheza, însă nu-i cunosc cu adevărat etimologia. Se făcea din boabe de năut amestecate cu nu știu ce. Se bea în loc de cafea, avantaj: lipsa cofeinei. Dezavantaj: nu era cafea. Cu multă imaginație puteai crede că bei o cafea proastă. Cea mai proastă. Țigările, proaste: Carpați, Mărășești, Snagov, acestea din urmă singurele cu filtru. Celelalte se găseau din ce în ce mai rar, celelalte fiind în principal un singur sortiment: Kent. Țigara directorilor, a doctorilor, a profesorilor universitari. Primele țigări pe care le-am fumat, cu candoare și stoicism, erau Carpați, toate extrem de puturoase, înecăcioase, jumătate din țigară o mestecai dacă nu te pricepeai. Țigările proaste mi-au stricat o veritabilă carieră de fumător, chiar și când am dat peste unele mai bune precum Vikend, sau BT, colegile lor bulgărești, fervoarea se consumase deja, stoicismul despre care pomeneam dispăruse. Mama folosea pachetele contra moliilor, în lipsa naftalinei, se pare că dă rezultate, alteori, când găsea naftalină, le folosea alternativ. Nici moliile nu suportau tutunul ieftin. În celebrele „Eugenii”, pe care le mâncam în lipsă de altceva, un fel de desert al săracului, care puteau fi găsite aproape la orice chioșc, stratul de cremă începuse să se subțieze, până aproape de dispariție. În ultima vreme, găseai doar o fâșie timidă care lega cei doi biscuiți. Țigăncile ne vindeau semințe, n-am învățat niciodată să scuip artistic coaja, așa că le înghițeam cu totul. Tot de la ele mai luam alviță și mere pe băț poleite tot cu alviță, de culoare roșie. Erau foarte bune, în ciuda avertismentului că sunt făcute în oalele de noapte ale împričinaților comersanți. Baloanele, un fel de pâini ceva mai lungi și extrem de fade, dispăruseră și ele. Luam de la bișnițari gumă de mestecat străină, Malabar, Tin Tin, sau pachetele cu câte trei figuri de fotbaliști. Guma de mestecat românească, cu care puteai face mușchi, Gumela, se prezenta în formă de țigară de culoare albă sau roz, același drac. Era casantă, o mestecai puternic și aroma dispărea instantaneu, rămânea gutaperca, cauciucul cu care-ți rupeai fâlcile, de la un punct încolo era ca și când ai

fi molfăit un flexor. Nu puteai face baloane cu ea, devenea în curând prea tare ca să mai merite să continui efortul. Prin urmare clefăiai puțin, cleaf-cleaf și o aruncaai sau o puteai lipi de scaunele plușate ale cinematografelor, cofetăriilor, băncilor de clasă, se întărea repede, ca o rocă. Peste zeci de ani, antropologii sensibili și nostalgici ai lumii noi vor găsi urme ale acestei laborioase activități. În magazinele unde zace mobilierul vechi, în depozite prăfuite, în subsoluri căptușite de mușgai și pânze de păianjen, în băncile unor școli uitate de Dumnezeu prin munții Carpați. În Craiova, București, Constanța. În România. Pretutindeni. În sufletul meu.

În multe din vitrinele cofetăriilor sau în rafturile lor, se aflau cutii de bomboane fondante, cu ciocolată, cu cremă de vanilie etc. Am spus „de „bomboane și nu „cu „bomboane pentru că bomboanele lipseau, cutiile erau goale, numai fraierii mai întrebau, răspunsul venea întotdeauna acru. Nu avem bomboane. Știu că tata își ținea niște stilouri vechi, delabrate în cutii de bomboane, așa că mă întrebam dacă nu cumva cutiile din vitrină ascund și altceva, o surpriză, un ceva cât de mic, un gadget. Așezată într-un culoar îngust și răcoros, cofetăria Amandina din Craiova exala vara un evantai de parfum dulceag de creme fermentând lent în bâzâitul neastâmpărat al muștelor, care se învârteau în jurul paletelor moarte ale ventilatorului ca elicea unui vapor eșuat de tristețe printre pandișpane. În vitrinele de acvariu încălzite în lumina tulbure a amiezii puteai vedea o specie de viețuitoare numite șprițate. Aceste artefacte plate țineau locul pișcoturilor aflate în mariaj etern cu șampania, așa cum votca este cu icrele negre. La un moment dat ele au fost înlocuite cu ceva asemănător, alt sortiment de moluște, intitulate „limbi”. Am stat minute în șir să mă gândesc cum ar fi fost mai potrivit să formulez întrebarea. „Doamnă, îmi dați și mie niște limbi?” Sau: Aș vrea 250 de grame de limbi. Sau: Limbi aveți? Dialogul avea, de la caz la caz, un alt sfârșit mai mult sau mai puțin dramatic și nu a avut loc niciodată. Între timp, specia numită limbi a pierit pe limba ei. Un timp m-am bucurat de bomboanele Cip, multicolore ca un curcubeu globular, le culegeam cu vârful limbii și le zdrobeam între dinți. Erau livrate în niște cutii rotunde de plastic, în care tata și-a așezat ulterior monedele din

colecția lui numismatică. De asemenea pufarinele și pufuleții, mai ales cei cu ciocolată, vata pe băț au fost printre lucrurile de care m-am bucurat în copilărie. Se mai vindeau de sărbători și un soi de buzduwane de plastic umplute cu batoane de ciocolată. Dar și lucrurile acestea dispăruseră în ultimii ani și nimic nu anunța că ele vor reveni. Și o parte, cele mai multe, nici nu au mai revenit.

Vidul, citisem undeva că natura are oroare de vid, *horror vacui*. Nu-mi amintesc în ce clasă am auzit pentru prima oară de acest principiu, care atunci m-a tulburat întrucâtva, mi s-a părut o punere în relație atât de umană, îmi imaginam natura ca o femeie frumoasă aflându-se pe marginea unui abis, uitându-se cu spaimă în hău, sau ca în filmele americane, când eroul ține într-o mână un ciorchine de amici suspendați deasupra unei prăpăstii, ca un șirag de mățanii, iar cu mâna cealaltă îl tumefiază sistematic pe adversar. În restaurantele prăfuite, dacă mai intrai, nu se mai găsea aproape nimic. De altfel chelnerii te anunțau din timp, spunându-ți în genere ce aveau. Și nu prea aveau mare lucru, nu aveau carne de niciun fel (să discuți despre felul în care ar putea fi preparată era deja o frivolitate, oricum nu ai fi depășit stadiul unui Cordon bleu scris în mai multe feluri, în mai multe limbi), nu aveau cașcaval, nu aveau brânză, nu aveau mititei, nu aveau măsline, și lista lui „nu” putea continua. Semăna din ce în ce mai mult cu atmosfera din filmele de război, unde cupluri bine educate operează tacticos măsline solitare arătând că mănâncă, printr-un balet complicat, grațios de mișcări, demn de dansatoarele din insula Bali. Exista un meniu, dar de fapt nu au nimic să-ți pregătească, de băut au, bere, mi se pare fascinantă vocea monotonă a chelnerului spunând caragialian că nu poate oferi nimic, feciorul fiind altfel disponibil să ne servească cu orice, mai aveau niște pește, hamsii, puțin cam vechi, dar nu riscau să ni se facă rău acolo, restaurantul avea o reputație de apărat. Restaurantele erau aproape goale, muzica nu mai cânta, și când tace muzica... Estetismul rafinat al spațiilor vide, al decorurilor care devin astfel prim plan, ca în filmele lui Antonioni, ca în tablourile lui de Chirico unde doar umbrele mai traversează strada. Chelnerii erau acolo, întreg personalul de altfel. Nimeni nu fusese concediat, nu era vorba de faliment, în societatea comunistă nu poți da faliment, numai

în capitalism poți falimenta. Vânzătoarele stăteau plictisite ca niște statui roase de umezeală în magazinele cu rafturile goale sau burdușite cu creveți vietnamezi. Oamenii treceau cu plasele costelive, fluturându-le la o plimbare mecanică, bolnăvicioasă precum legănatul obsesiv al păsărilor în colivii sau precum turele încărcate de o oboseală tristă pe care le dau tigrii de la un capăt la altul al cuștii, căutând o imposibilă ieșire, o imposibilă întoarcere. Vânzătoarele croșetau, nimeni nu era interesat de coastele cu fâșii aproape invizibile de carne pe ele, parcă trasate cu pensula, oseminte atârinate *a rebours*, exemplar, în văzul tuturor. Asta naiba știe de ce îmi amintea de fotografia care-i înfățișa pe Mussolini și amanta lui, Clara Petacci, spânzurați de picioare în piața publică, fotografie văzută într-o carte. Foamea nu a ascuțit niciun spirit revoluționar, dar a întreținut o mânie surdă, un fel de mârâit colectiv. Asta mă trimite la o scenă extrem de sugestivă din romanul atât de sarcastic al lui Gombrowicz, *Ferdydurke*. Un nobil local trece pe lângă un gard și în spatele lui aude un mârâit acut, curios se saltă puțin peste taluz să vadă ce se întâmplă. Un grup de țărani complotiști stăteau la baza gardului și mârâiau.

Tovarășul cu șepcuța lui (avea două tipuri, una cu ciucuraș, ca butonul unui sfârc, șepcuță de maestru, și una mai *fashionable*, albă, cu cozoroc), tăia pânglicuțe în așa-zisele vizite de lucru și dădea din mâini în fața unui ecran vid care reprezenta poporul fericit. Vizitele de lucru făceau coșmarul activiștilor de partid, vine sau nu vine Tovarășul, cum i se spunea secretarului general. Câteva vaci reprezentative fuseseră cărate de la o fermă la alta pentru a fi prezentate secretarului general drept ultimele cuceriri ale zootehniei românești. Se știa, contaminată de elanul revoluționar, vaca românească le depășise pe colegile ei capitaliste. Și asta de mult. În plus, noul plan cincinal anunța descoperirea unei supervaci cu ugerul balonat la 9 atmosfere, capabilă de noi performanțe, incredibile, dar adevărate. Cu o lactație de nestăpânit, aproape incontrollabilă, această vacă sfida tot mai modestele realizări fiziologice ale vacii occidentale căreia nu-i rezista celula. Pentru că vaca românească, așa cum arătau și indicatorii de plan, nu se mai putea opri din produs, nu-și mai putea controla lactația, te putea stropi în orice moment ca o sondă care a dat de punga

de petrol. Cu ocazia vizitelor tovarășului prin „alimentare”, alimentarea se numea locul unde „se găseau de toate” când de fapt nu se găsea mai nimic, se organizau masive puneri în scenă, tablouri vivante, minunate alegorii. Alegoria se numea „Bunăstarea întregului popor”. Pentru a mima abundența necesară, decorul, carnea adică, era transportată în viteză dintr-un loc în altul, mobilând interioarele alimentarelor pe care tovarășul le vizita sau, pur și simplu, cele pe lângă care defila. După ce tovarășul trecea, carnea dispărea și ea, hălciile *Bidermeyer* și pulpele *Rococo*, costițele *Modern Style* și cârnații *Art Nouveau*, salamul renașcentist și mușchiul cubist se grăbeau să-l întâmpine pe tovarăș la următorul vernisaj, la următoarea simeză, alergând grațios înaintea lui ca un grup de balerine emoționate. Ceva din spiritul ei se păstra, o aromă, oricum ceva vag ca praful delicat al unei aripi de fluture, o urmă de înger care și-a lăsat carnalitatea înșelătoare făcându-și drum spre cer. Al nouălea.

Societatea vidului. Așa cum societatea capitalistă era una a plinului, cea românească devenea una a golului. În viața publică asta se traducea prin absenteism, opusul activismului la care îndemneau tovarășul și textele propagandei, clănțănite riguros cu cea mai mărunță ocazie. Nu însemna prin asta că oamenii lipseau de la serviciu, ci numai că fervoarea mimată a acțiunilor se însoțea cu lipsa lor de sens, erau prezenți în turmă, înjurând printre dinți sau tăcând cu înțelepciunea cuminte a lui: „Nu lăsa pe mâine ce poți face azi! Lasă pe poimâine că poate nu mai faci deloc!” Mă surprinde și acum lipsa de culori a acelei lumi, am trăit într-un film alb-negru și el destul de șters pe alocuri, precum filmele anilor '60, Claude Lelouche, Allain Resnais, Jean Louis Melville. Și acum, privind aceste filme, ca și propria mea existență incoloră, toate aceste lucruri îmi dau senzația unei copleșitoare tristeți, de parcă aș avea în față radiografia unui canceros, profilul uzat al unui bătrân abandonat, de parcă totul ar fi epuizat. Fumul care năpădește pelicula, puloverele simple, aproape austere, clădirile și pavajul umed îmi dau un fel de senzație de frig, ca un curs al lui Lacan la Sorbona. În același timp descopăr farmecul indicibil al luminilor și al umbrelor. *Lumini și umbre*, chiar așa se numea un film în epocă. Culorile erau cumva prohibite, șterse, palide, înaintam fără să

înțelegem într-un gri sepie, către un viitor decolorat și el.

Știu că ars de o foame de culori mă abonasem la revista *Cutezătorii* doar pentru pagina finală, un episod sărăcăcios de bandă desenată cu tot felul de pionieri penibili care prind răufăcători modest echipați, cu căpitani ai Măriei Sale care se strecoară curajoși în tabăra turcească etc. Culorile erau totul pentru mine, dacă aș fi știut să pictez aș fi pictat, dacă măcar aș fi putut desena cât de cât fără să împing spre monstruozitate desenul aș fi desenat. Mi-am luat în schimb o cutie de creioane colorate, pe care n-am folosit-o niciodată. De asemenea *Almanahul Copiilor* mai avea câteva episoade interesante cu căpitanul Mână de Fier care regula tot ce prindea: turci, pirați genovezi etc., însoțit de tătarul Nohai sau Nogai, un ajutor de nădejde. Almanahul apărea o dată la șase luni. Mai era și o pasăre cu aspect grotesc, intitulată Zburlici, care fusese școlarizată și încerca să le tragă pe sfoară pe mămica lui și pe astuțioasa tovarășă învățătoare, tot găini și ele, înzestrate cu taioare și poșete. Găinăriile lui Zburlici mă distrau copios, mă zgâiam la ele ca un copil handicapat care nu știe precis dacă trebuie doar să miroasă florile sau să le și mestece. Erau de-a dreptul grotești și idioate aceste episoade care-mi sunt foarte dragi. Am fost dintotdeauna un antitalent la desen, cea mai simplă încercare de a desena un om, o casă, un pom relevând o lipsă totală de simț al proporțiilor, în copilărie am desenat dinozauri inspirat fiind de un atlas zoologic pe care am bătut-o pe mama la cap săptămâni în șir să mi-l ia. Formele de viață din cambrian, cele din jurasic sau cretacic erau hidoase, grotești, paginile lucioase miroseau plăcut a ceară parfumată. Acolo simțul proporțiilor nu conta, dinozaurii oricum nu mi-ar fi luat-o în nume de rău. Culorile m-au fascinat, nevoia de culoare, am căutat ceva în intensitatea cromatică, mai târziu am descoperit-o în albumele de pictură, un fel de intensitate a vieții, un fel de plăcere a ei. Când am văzut România din avion, mi-am dat seama de contrastul pe care ea îl face cu celelalte țări. Culorile ei erau mult mai palide, lipsite de adâncime. Țara mea este foarte ștearsă, încât dacă se află cu adevărat cineva acolo, sus, sper din tot sufletul să nu fie peisagist.

Mai erau almanahurile SF care apăreau anual și unde am putut

citi câteva povestiri cu adevărat bune precum *Flori pentru Algernoone*, *Regii nisipurilor*, *Stabilitate*, *Cântecul*

Libelutigilor; *Capcana de sticlă* etc. Almanahul avea și poze cu imagini stranii, apusuri invadate de un roșu acrilic de o tristețe insuportabilă, clădiri, minarete, obeliscuri țâșnind în melasa verde a unui cer necunoscut, toate acele imagini de *heroicfantasy* cu eroi gonflați, cu tricoul în zdrențe, înarmați cu o sabie uriașă lângă frumuseți sălbatice cu sâni ca niște bile de oțel, cu părul arzând, luptând cu monștri poliedrici înveliți în multiple carapace ca rinocerii lui Dürer.

După revoluție au intrat în țară tot felul de produse, intitulate ajutoare și distribuite preferențial, în plus granițele o dată deschise produsul capitalist ieftin și prost putea fi adus cu ușurință. O lume violent colorată ambalaje vopsite în culori care de care mai stridente, mai țipătoare, sucurile vândute la Tec-uri, adevărate otrăvuri și ele colorate, ce verniluri, ce roșuri acrilice! Lumea s-a înghesiut ahtiată, fericită să cumpere, să ia lucrurile colorate așa cum băștinașii cine știe cărei țări africane întindeau mâna fericiți după șiragurile de mărgele dăruite de câte un respectabil domn Livingstone. O bătrânică la coadă la un tec îi arăta fascinată nepotului, cu un deget noduros: „Ia-mi d-ăla verde. D-ăla verde, maică, uite ca bluza asta”. Nepotul i-a luat „d-ăla verde”, dacă-mi amintesc bine traducerea, de kiwi. Lumea griului murdar socialist a fost brusc invadată de culorile altei lumi, oamenii au trăit pentru un timp o beție cromatică, probabil că unii au crezut că ating paradisul. Știu femei care păstrau cu sfințenie sticlele de plastic cu suc, femei de la țară care beau acele porcării cu religiozitate când apa din fântâna lor era incomparabil mai bună, mai sănătoasă și mai valoroasă. Efectul cromatic acționa din plin, fapt la care se adăuga prestigiul produsului capitalist al lumii de dincolo, atingerea a ceea ce nu poate fi atins, a inefabilului. Și bunii sălbatici ai lumii mele s-au repezit degrabă la mărgелеle colorate, la oglinzi și la butonii de manșetă, la pantofii turcești de carton pentru proaspeții decedați.

În tabere, în loc de ceai ne obișnuiserăm cu apă puțin fiartă și zahăr, ceai de zahăr ars se numea. Mâncam la mare un fel de șnițele umplute dumnezeu știe cu ce, cu zgârciuri, sub un strat gros de făină

prăjită cu ou, tot ce am putut identifica uneori punând degetul și apăsând. Aveau multă grăsime și un gust extrem de dubios, încercam să mă gândesc la altceva când le mâncam. În supele grețose, un fel de spălătură de vase, plutea pe post de alge un fel de fidea, iar în ochiurile vagi de grăsime mai găseai și câte o muscă sau un gândăcel, din cei care îți storc lacrimi în povestirile lui Emil Gârleanu. În tabere primeam la micul dejun un paralelipiped mic de margarină, un fel de spârcâială gelatinoasă mai precis, gemul și uneori o felie de salam greșos, dacă nu, în loc de asta era o jumătate de roșie și tradiționalul ceai de zahăr ars. Toată lumea beneficia de o tavă slinoasă la cantinele cu autoservire. Bucătăresele grase, murdare, mustăcioase se răstEAU din când în când la clienți, plescăind autoritar din papuci, arătându-și uneori sâmburii vineți ai varicelor cu o lipsă de pudoare aproape medievală. Undeva în această perioadă salutară s-a inventat salamul cu înlocuitori, salamul cu soia, simbol mai târziu, după revoluție, al calității de patriot, de cetățean cu drepturi depline. Și bancul cu Bulă care se dădea de origine musulmană sub numele Așmâncasalamdanam. La una din lecțiile de geografie, unul din colegii mei de generală, cu nările dilatate de poftă, făcuse una din corecțiile mărunte, dar necesare digestiv în ce privește localitatea arabă cu nume sugestiv *Dar es Salam*. Totuși, eu unul n-am gustat salam cu soia și nu regret, am înțeles că asta putea constitui o încercare bărbătească. Cu adevărat.

Ființa și insuportabila, încântătoarea ei ușurătate îmi amintesc și câteva cazuri de capitalism veros, cazuri-afiș, care s-au impus cu incisivitatea anecdotei: un covrigar iscusit care furând din făina statului devenise milionar, altul, macabru: unul care făcea mititei din carnea unor cadavre proaspete și a unor prieteni de nădejde ai omului precum câinele și pisica. Și care, de asemenea, se îmbogățise până când din greșeala îi scăpase o falangă inoportună într-unul din mici. întrepidul fabricant de mititei reprezenta capitalismul canibal, capabil să te muște pofticios chiar și după deces. Nu se știa cu precizie ce li se putuse întâmpla unor astfel de întreprinzători. Nu știu dacă aceste povești nu făceau parte din repertoriul de ficțiuni răspândite de Securitate. Mai circula o poveste care mi-a plăcut foarte mult, plină de

miraj. Un băiat de intelectuali fini, după ce ia la facultate, se îndrăgostește de una dintre colegele lui de an și se decide să se căsătorească cu ea. Fata provenea dintr-o familie de ciobani, prin urmare de extracție umilă, fără genealogie. Familia băiatului, devastată de nepotrivire, se opune din răspuțeri, îl persuadează pe acesta pentru a renunța la înscrisura modestă, cât și pe fată de a intra într-o familie care nu o agreează. Romeo și Julieta nu țin cont de acești capuleți furioși, cu diplomele agățate în priviri, cu falangele înnobilate de stilouri și mineralizate de atâta scris. În cele din urmă, văzând că insistențele lor nu dau rezultate, părinții consimt cu inima îndoită și cu jumătate de gură la mezialianță, în oprobiul amenințător de rubedenii sofisticate de riturile ascezei intelectuale. La nuntă apare în mod tradițional întreaga familie a fetei, extrem de numeroasă, majoritatea ciobani. Între ei, intelectualii subțiri călcând ca balerinele în vârful picioarelor, tremurând în cofrajul cămășilor scrobite, cu olfactul vibratil simt deja mirosul de zer, cel metafizic desigur, pentru că oamenii, în ciuda aparențelor, sunt îmbrăcați foarte curat și în plus sunt extrem de politicoși, cu atât mai stânjenitor pentru părinți și celelalte rubedenii din armoarii care nu pot acredita întru totul teza lor, teza eternă a divorțului dintre formă și fond. Tinerii sunt însă fericiți pentru că ei se iubesc. Se apropie momentul în care fiecare își prezintă darul de nuntă așa cum se obișnuiește, dacă invitații băiatului o făcuseră discret, prin *mise en abîme*-ul unor plicuri strecurate anamorfotic în buzunarele responsabile, ei bine, cei ai miresei nu se sinchisesc, sar peste cal cu acest spectacol infamant, de prost gust, „ca la țară”. Prea târziu însă pentru a opri acțiunea în desfășurare.

Tatăl fetei oferă cu o voce de patriarh nici mai mult, nici mai puțin decât un milion de lei. Suntem pe vremea lui Ceaușescu, când un salariu substanțial precum cel de inginer este de 3.000 – 4.000 de lei. Un unchi purtător și el de ținută, numai pe munte însă, le face cadou un Are, o mașină de teren, altul o Dacie 1300 care costa atunci în jur de 70.000 de lei. La aceste daruri neașteptate, iar strigările se succedă vertiginos, cadourile copleșitoare cad cu lejeritatea unei ploii de *confeti*, tatăl băiatului, atât de incredul odinioară, crapă pur și simplu. Face infarct și moare la nuntă. Nu cunosc sfârșitul povestirii, ea se poate

prelungi în basm, grotescul ei mi-a atras atenția și atunci. Nu știu nici în ce măsură este reală sau nu. Ciobanii trăind în munți puteau fi bogați și capitaliști în sensul de a deține capital. Se zvonea chiar că unul dintre acești magnați ai burdufurilor de brânză și-ar fi cumpărat elicopter. Și sigur nu era vorba de un film cu Ilarion Ciobanu. Nimeni nu știa să spună ce s-a întâmplat însă cu tânărul intelectual, poate că viitorul lui era unul de eternă și mioritică amânare. Dezastrul în familie era sau nu compensat de bogățiile căzute asupra ei? Se putea râde la această istorie caraghioasă? Poți muri climactic, într-un moment în care abundența se revarsă asupra ta? Este de râs sau de plâns? Desigur, tatăl este aici pedepsit pentru neîncrederea lui, pentru lipsa lui de instinct, pentru disprețul lui. Dar oare nu a procedat el prevăzător cu singura lui odraslă încercând să angajeze o alianță nu în temeiul averii, ci al castei? Din punctul meu de vedere, umilința aceasta are ceva care depășește genul comic sau pe al comicalului obișnuit, moartea tatălui în locul unei surprize expiatoare subliniază deja grotescul situației, însemnele nobiliare sunt înecate și umilite prin abundența celorlalți. Tatăl simte că insigna familiei sale nu mai contează, că practic izvorul abundenței i-a răpit întreaga splendoare, că disprețul lui cade în gol față de niște oameni care în mod firesc au mobilitatea extraordinară pe care ți-o conferă banul. Se simte copleșit de sentimente contradictorii, bucurie, uimire fiindcă fiul său a dat lovitură, în același timp această lovitură și bucuria pe care o resimte anulează rezerva de dispreț pe care clasa socială din care face parte și-o arogă ca legitimă, ca emblematică. Or tocmai disprețul este cel care îl construiește, îl legitimează identitar pe tatăl mefient, disprețul este noblețea sa, or el este pe punctul de a jubila pentru norocul fiului și de a pierde această sursă de demnitate și prestigiu. Nu mai este capabil să disprețuiască, jubilează de față cu fabricanții de brânză care nici nu-l mai bagă în seamă, freamătă, iar mirosul metafizic de zer se transformă în efluvii parfumate de smirnă și tămâie. Cealaltă instanță, noblețea de neam, îl precedă ca o soție isterică dar neputincioasă, cu un deget ridicat amenințător, spasmodic. În toiul acestei dileme, rafinatul intelectual cu stomacul delicat crapă sub povara abundenței capitaliste în plină republică socialistă.

Altfel, ciobanii, ca și țăranii practica transhumanța, adică deplasarea, în funcție de ciclurile naturale, de la pășunat la iernat și invers. Datele ciclice în tradiția populară erau bine fixate, cum apare și în romanul lui Sadoveanu, *Baltagul*. Soția își așteaptă soțul la o dată anume, așa cum îl așteaptă și alți negustori să aducă oile în țarcuri, jos. Toți cunosc calendarul precis al ciobanilor, calendarul veșnic al anotimpurilor în succesiune, un fel de regulă a firii. Acum însă și ciobanul, și țăranul coboară din munte sau vin de la sat spre oraș, transhumanța pe orizontală, pentru a cumpăra pâine. Sau pentru a da un nou impuls industriei românești. Cumpărau cu sacii și le duceau în munte sau la țară. De unde pâinea, făina dispăruseră. Un nou decret stabilea că țăranul trebuia să trăiască din roadele muncii sale, mai precis cu ceea ce era recompensat de colectivă pentru efortul muncii lui. Adică, mai nimic. Țăranul fura cu spor de la colectivă, caracterul colectiv al bunurilor nu îi trezea respectul pe care odinioară îl avusese pentru proprietate, mai mult, adesea se întâmpla să muncească pe un teren care fusese cândva al lui, dar în prezent nu îi mai aparținea. Fiind un popor mic și agricultor din cele mai vechi timpuri, pierzând vremea pe dealuri, cântând din fluier, disprețuind romantic sau nu cu secole înainte de Iorga și Sadoveanu citadinismul, marile dileme care s-au născut la sat au fost zootehnice. Așa cum spuneau cărțile de istorie, micul dar veselul popor extrem de primitiv mai dădea o lecție cotropitorului, admonestându-l sfătos cu sabia, iar dacă treaba nu funcționa – și ea nu prea funcționa oferindu-i pe loc un scenariu catastrofic: holde arse, fântâni otrăvite, stânci care se prăbușesc din senin, copaci care se prăvălesc în momente tihnite de promenadă prin pădure etc. Te poți întreba, o dată întorși pe locul pustiit chiar de ei, ce mai mâncau acei români. Nimic, firește, dar ce satisfacție, nici turcii nu putuseră gusta măcar un bob de grâu. O serie de clișee, neacoperite de nicio explicație logică, circulau natural, cu forța lucrului primit de-a gata, enunțat de la amvonul adevărurilor istorice certe, cele din manuale. Când privești filmele istorice ale lui Sergiu Nicolaescu, vezi din plin nu numai ilustrarea manualelor de atunci, ci mai mult, a spiritului acelor manuale. Ca și cum era de la sine înțeles, dacii și romanii se încuscriseră rapid, după ce Decebal fusese trădat, ce păcat.

Decebal luase astfel drumul către Zamolxe, și micul popor dac, trenul istoriei spre un viitor glorios. Sfârșindu-se cu Ceaușescu, într-un minunat arc peste timp.

Să râdem cu Stan și Bran...

Un bărbat se duce la o agenție de voiaj, arată o hârtie prin care i se permitea cu voia partidului să plece în străinătate și cere un bilet de avion. Cel de la agenție îi dă un bilet de avion până la destinația respectivă, să zicem Franța. Călătorul nostru îl ia și dă să plece, apoi se întoarce stupefiat. „Bine, dar de ce nu mi-ați dat un bilet dus-întors?” Cel de la agenție îi spune privindu-l în ochi: „Domnule, nu vă supărați, aici nu-i servim pe proști!” Cititorii acestei fabule știau cu toții sensul glumei. Să pleci, să nu te mai întorci, să scapi. Un bilet fără întoarcere. Deși în urma ta se petreceau lucruri grandioase. La înființarea proiectului gigantic, de o gigantică inutilitate, canalul Dunăre-Marea Neagră, mărețta ctitorie, apăruseră versurile ironice: Și pe canal cu vaporul, Ceaușescu și Poporul/ Și pe canal cu bărcuța, Ceaușescu și Lenuța.

Lenuța se ocupa de chimie, care avansa în paralel cu palpitanțele ei jocuri de șeptic. Soția lui Ceaușescu avea o reputație de scorpie, ce funcționa ca un fel de alibi pentru soțul ei multilateral dezvoltat, oamenii din popor spuneau că, dacă n-ar fi Leanca, Ceaușescu ar fi fost un om cu adevărat bun. Or se știe, nevasta îți poate transforma viața într-un iad. De aici și mitologia populară cum că Lenuța, nume de fată din popor și al unei tractoriste de vocație în anii '50, jucând rolul lupului cel viclean, l-ar fi tras pe drumul cel rău pe tovarășul. Otrăvit de pretențiile nevestei cu ambiții intelectuale, spunea telenovela populară, soțul prezidențial își neglija și înfometa cobaii din borcan, râcâind cu gheruțele lor capcana de sticlă. Circula și o fabulă despre ea: văzând oamenii înghesuindu-se la o coadă, Lenuța i-ar fi spus lui Nicolae, din vârful buzelor arcuite academic într-o ideogramă tăios-disprețuitoare: „Ia uite-te și la ăștia, nu se mai satură, ca niște viermi!”. Lenuța îmbrăca fără s-o știe cojoaca de țap ispășitor. Cărmaciul, în schimb, rămânea neatins și pur la cărmă precum căpitanul Ahab. Ceva mai blândă decât ea, Elena Bărbulescu, sora mai mare a lui Ceaușescu, avea obiceiul să vină în vizite inopinate la

S.M.A.-uri (Stațiuni de mecanizare agricolă) sau S.M.T.-uri (Stațiuni de mașini și tractoare), sau la liceele agricole ori cu profil agroindustrial. Îi scotea pe profesori și pe elevi afară, în câmp, indiferent de anotimp. Lecțiile trebuiau predate în aer liber. „Vine Bărbuleasca! Vine, Vine!”, mesajul declanșa alarma generală de la director la femeia de serviciu, toți erau de îndată mobilizați. Sălile de clasă trebuiau făcute bec, geamurile făcute să lucească. Indiferent de vreme, profesorii erau scoși afară din clase ca să le arate pe viu elevilor care dărdăiau cum funcționează mașinile-unelte. Mai toți degerau iarna așteptând-o pe Bărbuleasca, așa cum în basme eroul nostru îl aștepta înfrigurat pe zmeu. Cu o doză nepermisă de optimism. Urma o ședință de partid fulger.

Bărbuleasca critica în stânga și în dreapta, *precum crivățul și gerul*, îi muștraluia pe toți, era de neînfrânt. Cu toate acestea, n-a dat pe nimeni afară din serviciu, n-a desfăcut niciun contract de muncă. Nu era vorba de bunătate, ci de un fel de inerție a sistemului, un om dat afară trebuia să se întoarcă în producție, nu avea unde să se ducă, o altă instituție similară l-ar fi încadrat la fel. Vizitând o școală generală, Elena Bărbulescu s-a înfuriat găsind pe pupitrele elevilor din clasa 1 sau a II-a niște cărți scrise de autori pe care nu-i cunoștea, cu nume de neînțeles, autori străini, după vorbă, după port. „Ce-i cu Julesvernele ăstea!”, a răcnit ea (cititorul este avertizat să citească în română pentru a nu pierde poanta). În locul lor erau propuse cărți despre tractoare, care să îndemne printr-un act de magie simpatetică la utilizarea lor. Mă distram spunându-i asta prietenului meu când îi găseam cărțile puse pe masă, pe sub pat. Și Jules nu se supăra niciodată.

„Brânza și șoarecii...”

Mergeam cu prietenul meu Octavian Mustafa (în prezent lector la Matematică, în cadrul Universității din Craiova) la o cofetărie, Amandina, după ce vedeam filmul de cinci sau șase lei biletul. Era ca un fel de ceremonial, după film urmau prăjitura și suc, apoi ne plimbam și stăteam de vorbă mai ales despre cărți și fete. Nu prea aveai ce alege în materie de prăjituri, amandinele, eclerurile, indienele, savarinele și cam orice prăjitură cu frișcă dispăruseră de peste tot, refugiindu-se pentru scurt timp în cea mai luxoasă cofetărie din oraș,

Minerva, survolând de acolo umbra zemoasă, o relicvă burgheză, un zâmbet uitat. Curând însă, se volatilizaseră și de acolo, tiptil, tiptil. Una din puținele alegeri convenabile, de fapt prin efect de necesitate înțeleasă, rămânea o prăjitură portocalie, cu o încercare de a evada pe alocuri spre roz, un fel de cub sau paralelipiped de mici dimensiuni. Normele de decupare nu erau nici ele respectate cu strictețe. Insuficient însiropat, cubul respectiv era pavoazat cu un fel de armură crem și un fel de *confeti* din coji de lămâie rasă. Portocală – cum scria probabil în prospect. Avea un sediment de cremă la mijloc. Se putea mânca făcând abstracție de el, cu niște lingurițe de cositor slinoase, cu un aspect jalnic, care de obicei luau forme fantastice în mâinile noastre. În alte părți, lingurițele erau găurite pentru a nu fi furate. După ce terminam o parte din prăjitură, turnam sucul în farfurie, ce curios, încă îmi mai amintesc gustul lui. Lipeam guma de mestecat, pe care o mestecam tocmai în acest scop, pe scaune; tot ce vădea o cât de mică slăbiciune era ajutat să se degradeze. Tot ceea ce era bun al întregului popor ne repugna, pe bunul întregului popor se putea pișa oricine, chiar poporul însuși. Păstrătorul valorilor colectivității își băga picioarele în ele la propriu și la figurat. Mulți o făceau fără dialectică, în ceea ce ne privește construiam cu încetul o doctrină latentă, având drept scop distrugerea a tot ceea ce era în jurul nostru. Actele n-aveau cutezanța marilor acțiuni, desigur, dar la rândul nostru nu eram decât niște puști. Urâtenia. Trebuie să vezi unul dintre orașele occidentale, din orașele vechi și foarte vechi, ca să înțelegi în ce constă cu adevărat spiritul edilitar. Locuiesc într-un cartier vechi al Craiovei, cu case vechi; o dată ce ieșeam din el și intram în zona cartierelor muncitorești simțeam din plin distanța. Era o lume paralelă, gunoiul putea vara când începea să fermenteze, dinspre ghene veneau efluvii pestilențiale. În jurul benelor metalice, săltate în momentul în care se umpleau, colcăiau într-o vie concurență câini deșirați precum cel al lui Giacometti, pisici famelice cu mustățile ca niște filamente de wolfram, murdare, ascuțite la vârf, dar și țigănci umplându-și sacii cu tot felul de minunății. Îi auzeam și la mine pe stradă strigând „Sticle goale cumperăm”, vedeam fete cocoșate sub greutatea sacilor de cânepă. Iarna mereu se strica ceva, o țeavă plesnea, reparațiile se țineau lanț.

Între 14 și 18 era program de somn pentru cei care veneau din tură, marea frăție proletară. Vara, în fața blocului ieșeau bărbații în maiouri și în papuci, nea Gheorghe, nea Fane, nea Mitică, iar dacă era mai răcoare, în pijama. Jucau table și fumau, soțiile mai apăreau și ele, femeii deformate de muncă, mișcându-se cu grația unor butuci, a căror feminitate era o problemă de arheologie pentru cel interesat. Gospodina aducea cu ea mirosul de cuhnie, de sarmale, de rântaș, de salată de vinete și ele, femeile, își împărtășeau secretele vopselei de păr acide care ataca pielea capului, a rujurilor care deformau veneric fețe roase de oboseală, a pudrei care tencuia obraji storși. Veneau cu capul plin de bigudiuri, ca niște conopide, cucoane bombate, cu încălțări greoaie, cu brațe musculoase, cu picioarele neepilate. Tropa-trop. Băieții și fetele se întâlneau tot la scara blocurilor, unde jucau tot felul de jocuri: „Telefonul fără fir” sau „Telefon american”, „Fete, flori, filme sau băieți”, „Țară, țară vrem ostași”, fetele mai jucau și Șotronul sau Elasticul. Altele se ocupau cu confecționatul rochiilor pentru păpuși, aveau tot felul de petece de stofă care de care mai colorate, pe care le tot învârteau în mica lor cabală plină de bucurie.

Nu aveam ca termen de comparație decât niște albume cu grădinile din Paris de pe la începutul secolului, când bunicii călătoreau fără dificultate prin Europa, și ele păreau la o distanță incomensurabilă de mine; urătenia orașului comunist, a cartierului de blocuri mi se infuza parcă în fiecare celulă a firii. Firmele foarte vechi arătau ca după un bombardament, becurile nu mai funcționau, dacă funcționaseră vreodată cu adevărat. În plus și literele „firmelor” erau descompletate, se iscau tot felul de efecte avangardiste cu aceste titluri de firmă. Mizeria din jur nu putea fi decât potențată pentru a ieși din condiția ei. Nu aveai ce să protejezi, nu erau lucruri care meritau să supraviețuiască. Simțeam o secretă nevoie de a estetiza o lume crâncen de ternă și, neputând altfel, o supuneam la perversiuni naive, terfelind-o în primul rând. Mi-am dat seama, și nu prea târziu, că în acest fel eram pe urmele clasei muncitoare, care știm de la Marx că reprezintă avangarda. Un personaj al lui Jaroslav Hasek i se adresează soldatului Švejk: „Ce oraș frumos!” Mă alătur răspunsului acestuia plin de maturitate. „Ca un căcat domnule”.

Într-o zi am descoperit uimit cum înghețata căpătase un gust de castraveți murați și ceea ce o făcea odioasă: acești castraveți erau dulci. Cerusem cu totul altceva, înghețată cu fistic. Înghețata cu fistic, desigur cu aromă de fistic, nimeni nu-și imagina că ar fi vorba de fistic natural, avea invariabil culoarea colorantului, verde. De altfel, pe atunci nici nu știam cum arată fisticul, nici nu știam prea bine ce este, dar știam foarte bine cum arată și ce gust au castraveții, un atu important. După ce am mai luat de câteva ori același produs, și eu, și Octavian am început să cumpărăm doar una, o gustam și dacă era cu gust de castraveți, ne debarasam imediat de ea, dacă nu, o cumpărăm și pe cea de-a doua. O aruncam pe cea cu gust de castraveți în mod civic, direct în mijlocul pieței, lângă statuia lui Mihai Viteazul, a lui Alexandru Ioan Cuza sau pe stradă. Pe cei doi însă ne plăcea să-i împrăscăm deși nu ne făcuseră nimic personal. Cuza avea aproape de fiecare dată un porumbel pe umăr sau unul care i se căca în freză, lăsându-i și un șir de decorații albe pe piept și o eritomatosis pe obraz. De obicei nu dăm atenție acestor schimbări, de obicei aproape că nici nu le observăm. Însă adesea totul începe printr-o schimbare de gust. Așa cum, încetul cu încetul, a dispărut de pe piață sucul „Cico”, iar locul lui a fost luat de Frucola, o chestie stranie. La fundul sticlei se forma un precipitat, agitându-l, compoziția era chiar de nebăut, trebuia să aștepti liniștirea sedimentelor. Avea gust de aspirină. Un timp mai puteam bea limonadă, într-una din cofetării, făcută din coajă de lămâie și portocală rase și zahăr. Lipsea lămâia propriu-zisă. Și portocala, de asemenea. O neînsemnată mișcare în ordinea lucrurilor. Lumea se schimbă imperceptibil. Lumea mea începea să-și schimbe gustul, iar gustul cel nou era de... castraveți. La fel, încetul cu încetul au început să dispară din cofetării parfeurile și profiterolul, iar din magazine, o mulțime de „bunuri de larg consum” cum se numeau atunci. Situația nu s-a înrăutățit brusc, ci în ritmul pașilor mici, un pas înainte doi înapoi, cu reveniri încurajatoare, dar și cu retrageri silențioase. Însă deodată.

schimbarea devenea vizibilă, te uitali în jur cu surprindere și constatai că, deși familiară, lumea nu mai era chiar aceeași. Ceva se schimbase în râu, iar schimbarea devenise normă, un fapt firesc. Am trăit această alunecare, pas cu pas, zi de zi, în ritmul înaintării

excavatoarelor și buldozerelor, în ritmul demolărilor care se apropiau amenințător și de strada mea, și de casa mea, în ritmul plenarelor și cuvântărilor parcă tot mai inepte, parcă tot mai isterice ale președintelui. Trăiam atunci și o tensiune stranie, un fel de fervoare apocaliptică, angajamentul în distrugere trebuia să fie maxim, numai ceva de nedescris, numai ceva abominabil ar fi aprins scânteia. Mă bucuram într-un fel cu fiecare nenorocire care ne apropia mai repede de sfârșit, pentru că o agonie îndelungată mi se părea cumplită. Am sperat că Ceaușescu va face o greșală capitală, că oamenii se vor revolta spontan la una din acele mari demonstrații, se mai întâmplase la Brașov și în Valea Jiului. Cineva își dăduse foc în semn de protest pe o pârtie de schi. Semnele pluteau în aer, încercam să le adulmec, știam că este o cursă contra cronometru, că se pregătește ceva. În ultimul an, 1989, un prag invizibil a fost depășit, realitatea aproape că își pierduse consistența, înaintam prin ceva păstos, ceva nedefinit. Îmi amintesc de acest an ca de o încununare a tuturor paradoxurilor. Era o lume mizeră pe care numai murdărir-o o mai puteam salva. Am făcut asta cu fervoare, cu pasiune, încercând poate să găsesc un sens suprem într-un refuz încăpățânat, într-o pângărire nevrotică. Scuiam foarte des în acea perioadă, am flegmat abundant o mulțime de lucruri, câini, statui, ziduri să văd cum scuipatul se întinde pe foaia de tencuială ca o mască a meduzei. Simțeam nevoia să profanăm simulacrele din jurul nostru, mizeria cerea un scuipat mai mare decât ea, imbecilitatea, o imbecilitate mai profundă, lumea din care făceam parte se cerea anulată, terfelită, înjosită, numai o pângărire fără margini ar mai fi putut-o salva. În descompunerea ei vertiginoasă eram târâți și noi, eram o parte a marelui corp bolnav, putrezeam odată cu el, ne scufundam împreună cu el. Îmi amintesc și acum sentimentul straniu că treceam printr-un univers care, sub măștile domestice, placide ale cotidianului, ascundea un mecanism monstruos, că pe măsură ce înaintam viteza se mărea cumva, că ne apropiam de ceva ce nu doream să aflăm. Puteai citi asta până și în pupilele sticlos umede ale javrelor care stăteau tolănite în aburul fierbinte al străzilor, la amiază. (Craiova, orașul meu, era atunci ca și acum un oraș mort, un oraș la care țin fără speranță și de care aproape totul mă desparte.) Este drept, acest

sentiment bizar nu mă vizita tot timpul, erau sclipiri, în rest aveam și eu preocupările adolescenților de vârsta mea, construiam scenarii puțin verosimile, dar pline de farmec. Dar, preț de o clipă, pânza cotidianului se dizolva iar, ca o piele roasă de acizi, și în spatele ei apărea ceva bizar și amenințător, ceva nedefinit, ceva care lucra tenace în ritmul cotidianului nostru. Împotriva noastră.

Locul unde nu s-a întâmplat aproape nimic...

Noiembrie, ultimul bal, filmul lui Dan Pița, a apărut chiar în noiembrie 1989, când deja ceva plutea în aer. Filmul era o ecranizare a nuvelei lui Sadoveanu, *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*. Nu a rulat decât trei zile la cinematograful Modern, în loc de șapte, cum se obișnuia, și a fost imediat retras din cinematografe. O mare parte din replici alunecau subversiv, era o vreme când eram preocupat să deslușesc semnele apocalipsei, ale marii schimbări, o febră hermeneutică de care nu numai eu eram atins. Aș putea spune că fiecare era atunci puțin specializat în cititul printre rânduri. Ștefan Iordache îl juca pe prințul levantin L-ai Cantacuzino, un Pygmalion dezabuzat, plictisit într-o provincie cu o nobilime „gentilică”, penibilă, grosieră, tasată. Două scene mi le amintesc foarte bine. Prințul îi invită la masă pe boierii locali, un ospăț la care el asistă fără să ia parte, toți ceilalți înfulecă mârânește, grohăie, se îneacă pantagruelic cu îmbucăturile, se bălăcesc în sosuri, se scobesc în dinți pentru a trece febricitat la o altă halcă.

Prințul le ține un discurs, în fapt un monolog, în care deplânge viața lipsită de strălucire, limfatică a provinciei, colțul prăfuit în care trăiesc toți, golul istoric care neantizează orice inițiativă. Convivii nu-l ascultă nici măcar din politețe, ei continuă să înfulece hămesiți, cu o grabă hulpavă. Totuși unul are o reacție, mijește o posibilă replică și ea vine magistral: „Prințule, îl interpelează comeseanul, mai ai puțină brânză?!”

Prințul îl apără pe fratele nebun al fetei a cărei educație o stipendia. Acesta, îmbrăcat într-o manta soldățească jerpelită, încerca să salveze un câine din mâinile unui hingher. Prințul îl îmbrâncea pe hingher de câteva ori, un gest de scârbă princiară, și își așeza mâna liniștitor pe capul ras al nebunului. „Un câine e o pâine, un câine e o

pâine” repeta hingherul. Pe fondul înfometării generale a populației replicile acestea cădeau malițios, necruțător. Locul unde nu s-a întâmplat nimic era chiar România, unde urma să se întâmple ceva, nu? Obediențele mocirloase erau un fapt de cotidian, poezii și scriitorii, cu mici excepții, pupau ceremonios dacă nu înfrigorat-bălos, cu clăbuci mâna secretarului general. Ca o haită de câini de vânătoare ei participau la festin prinzând din aer, cu salturi spectaculoase de saltimbanci, osul aruncat artistic de stăpân. Urmau scurte încăierări pe sub mese, dar îndeobște în cercul pupăcioșilor se cunoștea ierarhia după lungimea colților și grandilocvența mârâitului. Aflasem de la *Europa Liberă* câteva dintre isprăvile lui Nicu Ceaușescu, povestite de Pacepa, generalul de Securitate fugit în America din considerente misterioase, un fel de Rudolf Hess autohton care probabil a șters-o la timp pentru a nu fi lichidat ca unul care știa mult prea multe. Nicu Ceaușescu, la unul dintre ospetele cu ciocoi activiști, se urcase pe masă, se deschisese la prohab și se pișase în stridii sub pretextul că în acest fel le va asezona mai bine, invitându-i apoi pe comeseni să guste opera sa culinară. Prințul levantin cu care mă identificasem grăbit reprezenta un ideal estetic, întruparea unui dispreț magnanim de dincolo de vreme al vremurilor, amestec de cinism și reverie, de neputință și senzualitate perversă.

În *Librăria Școlii*, chiar așa se numea librăria, nu aparținea nici unei școli de fapt, eram controlați la ieșire cam toți clienții sub o anumită vârstă, să zicem de 20 de ani. Vânzătoarele competente decideau cine da și cine nu. Vânzătoarele ne pipăiau pe sub geacă, este drept destul de sumar, să vadă dacă avem cărți bineînțeles furate. Îți venea, așa cum vezi în filme, să ridici mâinile. Asta indiferent de ceea ce cumperi. Trebuia să-ți lași toate bagajele la intrare, așa mi-a dispărut o umbrelă. Oricum, privirile lor vigilente ne urmăreau peste rafturi sau se strecurau în urma noastră, observându-ne atent, ca un câine adulmecând mefient și cea mai mică mișcare a musafirului în care el unul nu are încredere. Probabil că și ochii mongoloizi ai prietenului meu de origine turcă le făceau o proastă impresie. Acum *Librăria Școlii* s-a desființat pentru a deveni o bancă, banca turcă, ce ironie. Orice client sub vârsta de 20 de ani era un posibil infractor, un

posibil hoț de cărți. Mai ales dacă acesta era un adolescent. Ceva cu siguranță malefic se afla în adolescenții care intrau să se uite la cărți, ceva maladiv sau o intenție dușmănoasă oricum. Pe sub mustățile stufoase care îi țineau loc de sprâncene, una dintre ele mai ales ne scruta necruțător. Se furișa în urma noastră, stătea ascunsă după un șir de rafturi și, deodată, hop încerca un flagrant, apărând intempestiv. Ea pândea momentul propice, așteptând aproape nevrotic greșeala. Faptul că ea nu venea nu scădea cu nimic vigilența femeii gardian, clădită din speranța supremă că va veni o zi când neîncrederea îi va fi confirmată. De câteva ori am făcut scandal datorită pipăielii îndesate a gardienilor vânzătoare, de cele mai multe ori consimțeam cu o scârbă intenționat marcată sau încercam să compun o grimasă de extaz sau pur și simplu începeam să râd. Situațiile acestea mă distrează privindu-le în timp, deși ele au ceva trist până la urmă, un spectacol de câini și maimuțe.

În clasa a IX-a, proaspăt intrat la liceu, la ora de dirigenție, dirigintele, un eminent profesor de fizică, ne-a ținut un straniu discurs despre bozgori. Așa cum Socrate, cine știe, va fi ținut elevilor lui discursul despre prietenie. Discursul a debutat euristic cu întrebarea „Ce este acela un bozgor?”. O chestiune de pedigree. Nimeni nu a știut să răspundă. Dirigintele, fără să se uite la mine, a decretat pe un ton blând, dar competent, cu vocea lui pițigăiată: „Să ne spună Mitchievici!”. Invitația îmi era adresată pe un ton aparent firesc, așa că am scrutat inutil timp de câteva secunde profunzimea cuvântului despre care știam doar atât, că era asociat maghiarilor, intitulăți astfel într-un mod disprețuitor. N-am știut și am aflat tot atunci, nu sunt sigur că acesta este sensul cu adevărat, dar dacă nu, greșeala nu-mi aparține. Bozgor, mi-a spus dirigintele, cumva retoric, adresându-se și clasei între timp, înseamnă om fără țară. Om fără țară. Nu am înțeles că era vorba de mine decât mult mai târziu. Încercați să-mi citiți numele și veți înțelege. Oricum l-am privit curios, și cred că am și notat asta într-un caiet: bozgor = om fără țară. Fusesem confundat cu un ungur sau termenul de ungur era eticheta care generaliza genul meprizabil al străinului de neam, eventual trădător, cine știe. Însă, când același diriginte, Vasiloiu Petre, m-a chemat pe coridor și mi-a spus să nu mă

mai întâlnesc cu vedeta școlii la olimpiada de matematică și nu numai, Anca Popescu, întrucât nu este de nasul meu, am priceput rapid mesajul. Era o fată care-mi plăcea și căreia cred că într-o oarecare măsură îi plăceam din moment ce venea în fiecare pauză la ușa clasei mele, așteptând să ies ca să putem sta de vorbă. Una dintre acele afinități fără adâncime între adolescenți, o reală simpatie fără complicații, fără posibilitatea de a afecta destinul ei grandios sau al umanității. Care nici nu a fost afectat. „Ea nu este pentru tine!” mi-a spus dirigintele cu un accent special, acela al oamenilor maturi care știu cum stau de fapt treburile, cum se mișcă lucrurile și mai ales de ce, de la Arhimede, prin Newton spre Max Planck, Enrico Fermi și Einstein. Și avea dreptate. Au urmat și o serie de explicații ceva mai voalate, pe care nu le mai rețin chiar în litera lor, dirigintele dorea să dea dovadă de probitate morală desăvârșită, să-mi facă un bine, să mă prevină că o luasem pe o cale greșită. Vorbele lui calde îmi înconjurau umărul cu o grijă aproape părintească, un braț secular al responsabilității și echității. Nu am comunicat nimic părinților și m-am retras discret, orgolios, așa cum am mai procedat prostește și în alte împrejurări. Mă încercă totuși o undă de tristețe, dar nu mai mult. Mai târziu i-am devenit extrem de simpatic (la rândul meu i-am purtat simpatie), nu mai eram bozgor, devenisem autohton. Fusesem asimilat. Cu timpul, devii autohton orice-ai face, îți suflă nasul în mijlocul pieței, flegmezi viguros și nimeni nu te mai bagă în seamă. Este clar, în acel moment ai devenit autohton, totul este de o maximă simplitate, trebuie să flegmezi la unison cu ceilalți. Flegmezi mai cu boltă, te înscrii mai adânc în istoria neamului. Undeva Vasilescu Petre avusese dreptate, fără a fi un om fără țară, locul meu nu era acolo, nu m-am simțit niciodată bine la liceu, detest această greșală organică numită liceu căreia i-am fost integrat, această porcărie iremediabilă din viața mea, pe care aș schimba-o fără regret dacă aș putea. Am ratat patru ani de zile, patru ani ascultând ineptiile unor imbecili, tot *junkfood*-ul lor intelectual, cunoștințele de doi lei, informația inutilă, sterilă, ideile deformate, platfusul lor intelectual, discursul găunos, lipsit de imaginație, am suportat aerele acestor bâșini intelectuale, grohăitul lor vânos de sfertodocti, minciunile amestecate cu splendide platitudini.

Acest fapt mă întristează iremediabil. Sunt patru ani de zile, mi-aș fi dorit atât de multe, aș fi fost dispus să încerc atât de multe în acești patru ani. Aproape tot ce am descoperit a venit din afara școlii, ca refuz al ei sau pur și simplu ca ignorare a ei. Așa că la un moment dat întrebarea devine legitimă. La ce bun învățământul liceal, ce anume au format acești ipochimeni din mine? Nimic. Ceea ce contează însă este ceea ce nu au reușit să facă din mine. Îmi pare atât de rău, atât de rău pentru acest timp pierdut, aproximativ șase ore pe zi, timp de șase zile pe săptămână. În fond și la urma urmei școala nu era decât un exercițiu de dresaj pentru mai târziu, fiecare trebuia să stea în banca lui, cuminte și lobotomizat, iar la un semn să latre convingător:

Ham! Ham! Nu cred că mă voi împăca niciodată cu pierderea acestor ani, de aici și frustrarea mea neputincioasă. Pentru că liceul, *m* *erde*, dragii mei cititori, a fost *O Mare, Mare Porcărie*.

Aceste clipe sunt pentru totdeauna pierdute în timp, ca un fișier șters, o parte din viața mea a fost consumată cu ineptiile lor, cu plictiseala sau dezinteresul lor. Al profesorilor de liceu. Singura disciplină care a purificat pestilența ignoranței și a plictisului mocirlos a fost matematica, am găsit în ea un refugiu, o curățenie care nu exista în exterior. Mi-a rămas un gust amar și o mare neîncredere în ce privește sistemul de învățământ, dacă aș mai putea opta o dată, aș prefera ca acești ani să rămân acasă. Pur și simplu dacă aș fi citit toți acești ani câteva sute de cărți ar fi fost cu totul altceva.

Țin minte că odată o fată într-o tabără școlară de fizică m-a întrebat dacă sunt evreu polonez și i-am zis că da, fără să mă gândesc prea mult dacă-mi place sau nu. Afirmam pe atunci adeseori contrariul doar pentru a supralicita într-o discuție. Dar aici era cu totul altceva. Se instalase pe nesimțite o tensiune, o ezitare plină de farmec. Nu o cunoșteam, era de la celălalt liceu cred, „Nicolae Bălcescu”. Era foarte frumoasă, o frumusețe puțin obișnuită însă dată de o privire ușor extatică și un zâmbet care parcă întârzia să se formeze în colțul buzelor. Nu pot uita inflexiunea vocii ei, un amestec de fascinație și repulsie. Apoi tăcerea s-a lăsat grea între noi. Eu am căutat să spun ceva, dar nu mi-a venit nimic în minte, chiar nimic. Era iarnă, ne aflam pe coridorul întunecos și înghețat al unui hotel din Călimănești, veniți

într-o tabără de fizică. Era foarte aproape de mine, îi simțeam respirația caldă undeva la baza gâtului, iar ochii ei aveau o strălucire plăcută, ca a coniacului vechi în pahare grele de cristal. La capătul coridorului, despărțiți de o fereastră, fulgii dansau. Ninge. Eram singuri acolo, oricând ar fi putut apărea cineva. Dar n-a apărut. Cred că ar fi vrut să mă atingă, din curiozitate, dar n-a îndrăznit. Ar fi fost extrem de simplu. Nu m-aș fi împotrivit, m-aș fi lăsat pipăit. Din păcate i-a lipsit curajul. În schimb sângele evreiesc proaspăt achiziționat îmi bătea în tâmpile. Regret și acum că nu am sărutat-o așa cum am simțit atunci.

M-am simțit un insular, prietenia a venit pe neașteptate în ce mă privește și întotdeauna a fost ca un dar. Dar să ne întoarcem pentru o clipă la cărți.

Anumite cărți bune se vindeau la pachet cu altele, scriitori pe care nu i-a citit nimeni niciodată, care în mare parte probabil alcătuiesc mica societate de funcționari a Uniunii Scriitorilor, unde își pasează reciproc felicitările, masa și dansul. Eram agățați ca niște organisme saprofite de cartea care avea vânzare, de cartea dorită. Imediat știai că este o carte bună, și uneori nu era, atunci când ți se servea la pachet cu altceva. De obicei aruncam aceste cărți, am păstrat foarte puține, printre care o antologie de debut scrisă în 1988 de subingineri și mecanici preocupați de soarta lui Decebal, Burebista și Deceneu, de absolvenți de filologie bovarice, relatând despre realități și sentimente, carte patronată de personalități ale culturii locale. Cartea m-a distrat atât de mult prin ineptiile ei încât am păstrat-o. O scoteam din când în când să citesc câte ceva prietenilor mei, pagini alese. După câteva ne apuca un râs convulsiv, lectura nu mai putea continua, ne tăvăleam pe jos cu crampe la stomac, ne dădeau lacrimile, mă străduiam cu lacrimile șiroindu-mi pe obraz să reiau lectura. O altă frază și pierdeam cu totul controlul. Este de altfel singura carte de care nu mi-a părut rău că mi-a fost livrată la pachet. Am redescoperit-o cu ocazia proiectului, alături de prietenii mei. O carte care mi-a fost de folos într-un mod neașteptat, o carte de doi bani. O foarte valoroasă, de neuitat, carte de doi bani.

Duios eutanasia trecea...

Magazinul cel mai mare din Craiova poartă și acum numele zeului comerțului la romani, Mercur. Zeul căzuse în dizgrație și într-un fel de plictiseală vecină cu nepăsarea. Puteai citi asta pe chipurile blazate ale vânzătoarelor, unele cu un fel de rictus potrivit aiurea à la Picasso pe fața buhăită de mamifere delăsate. La Mercur nu puteai găsi nimic care să merite să fie cumpărat, stocuri de pantofi de o urâtenie formidabilă, costume făcute după același calapod, multe dintre ele hidos de mari, confecționate pentru dubleți sau indivizi cu oase somptuoase de stegozaur. De asemenea, la raionul pantofi puteai extrage numere mari și foarte mari, acele exemplare nu apăreau probabil niciodată, dar perechile de pantofi așteptau cumiți ca membrii familiei Goliat să-și bage picioarele în ei. Principiul cantității funcționa din plin în uzina comunistă de produse inutile. Undeva un funcționar trecea harnic în registrul său: producția de costume și încălțăminte a fost depășită cu 100%. Miriapodul proletar putea dormi liniștit, îmbrăcat și încălțat. În plus, materialul de fabricație era ordinar, un fel de cârpă pentru costume care o dată șifonată, lucru dus la îndeplinire aproape de la prima purtare, nu mai stătea niciodată ca lumea.

În ce privește băutura, intrai într-o lume a paradisurilor, artificiale și otrăvitoare. Nimic din alcoolurile lui Apollinaire, nu găseai decât poșirci dubioase sau sticle de alcool sanitar, lichid albastru, cu o cruce albă pe ele, sticle de „Țuică bătrână”, zisă și „Două prune” deoarece purta pe etichetă imaginea terifiantă a unor prune ca o pereche de testicule tumefiate. Gustul ei putea fi de la îngrozitor la insuportabil, nu încerc să-mi imaginez din ce era făcută. Am ascultat înmărmurit secretele unor rețete pe care bootleggers autohtoni le vindeau la un preț miraculos de ieftin. Din ingredientele care participau la fabricarea unei băuturi de contrabandă ținând de o fantezie suprarealistă, de o lipsă de măsură care mă entuziasma făceau parte găinațul de pasăre (rasa Lehorn sau Rhodeisland?), electrozii de sudură, încălțăminte din piele veche, puțină sodă, rumeguș care ajutau băutura să fermenteze mai bine și-i dădeau o tărie bestială. Cum spunea un prieten farmacist: „Viață, băi! Viață!” Un astfel de produs compus se numea popular „carmol”. De asemenea, cred că o cantitate

respectabilă de șobolani intra inerent în componența conservelor de carne de porc sau de vită. Puteai să cumperi la prețuri îngrozitor de mici și ceea ce se chema votcă, mirosea a spirt denaturat. Existau tot felul de amestecuri ciudate, tot felul de lichioruri, pe care le priveam plin de curiozitate cu un ochi clinic uneori umezit de o duioasă morbidețe: lichior de ciocolată, lichior de banane, lichior de portocale etc. Din greșeală, am gustat din ultimul la o petrecere. Am încercat apoi toată seara să scot cu sandvișuri, cu alte băuturi și fructe gustul de portocală sintetică, realizată din cine știe ce sinteză a propanului, butenei, benzenei sau alchenei. Erau clar băuturi făcute pentru cei care plătesc cu viața. Șampanie nu mai puteai găsi, nici cea care fusese și se dusesse nu era cu adevărat șampanie. În schimb, nenumărate sticle de vin spumos Zarea îți stăteau la dispoziție, avea culoarea roșie și asta mă descumpănea puțin. Vin spumos cu un gust îndoielnic, dar care făcea conștiincios explozie la desfacere ca o șampanie adevărată. Îmi amintesc de asemenea de piramidele de conserve, conserve din carne de vită, în ultimul timp dispăruseră și acestea, mai rar din carne de porc, conservele de paté de ficat. Unele rugineau puțin, patina timpului le dădea astfel un farmec special, un fel de mine neexplodate. Același tip de conserve le poți găsi și astăzi. Nu înțeleg de ce le aranjau în formație piramidală, cineva avea un extraordinar simț estetic sau era inițiat în efectul de piramidă, sperând prin aceasta o îmbunătățire ocultă a calității produsului. Dacă extrăgeai o conservă de undeva de la bază, celelalte se prăbușeau peste tine. Distractiv, nu? În rest, conserve de legume, conserve de mazăre, de fasole cu cârnați, de castraveți, conserve peste tot. Cumpărătorii defilau prin dreptul a nenumărate pungi cu creveți vietnamezi, Chung-Huă, un fel de felii albe sfoiegate care promiteau la aruncarea grațioasă cu un gest de magician à la David Copperfield, într-un vas cu ulei clocotit, să se desfășoare într-un fel de măciulie albă-gălbuie crocantă care absorbise destul de mult ulei ca să ți se facă rău în scurt timp. Rafturi întregi erau decorate cu aceste pungi de creveți. Puteai viziona într-un colț și un fel de slănină înecată în boia ca un fel de ulceratie canceroasă, ca un exemplar reușit de psoriazis, ca un sifilis terțiar. Tot felul de oseminte, pe care se desena timid, într-un ocru șters, acuarela unei panglici de zgârci, făceau

impresia rămășițelor unui animal în deșert. Osemintele erau achiziționate pentru o specialitate culinară tipic românească a vremii: ciorba de oase. Dacă nu-ți plăceau, puteai alege niște tacâmuri, sună ca o glumă în stil cubanez, și anume picioarele de pui, și nu la pulpă mă refer, ci la gheare. Nu-mi mai amintesc dacă li se făcea pedichiura înainte sau nu. Tacâmurile erau mai tot timpul oxidate, învinețite sau de o lividitate specifică exsangvinațiilor, în sine nu constituiau decât niște artefacte, un fel de artizanat kitsch cu haloul necesar de morbidețe pentru un ritual voo-doo. Li se mai spunea și *Ta-ke-muri*, cu armonia care vine din Țara Soarelui Răsare. Alte pungi mai conțineau aripi de pui împreună cu gâturi de pasăre, uneori cu tot cu căpățâni, alteori fără. În acest caz, căpățânile apăreau în alte pungi. Întregul se regăsea jubilatoriu și cu asupra de măsură în ceea ce purta numele de *frații Petreuş* sau *Picoromi*, pui vânduți în triste perechi, anorexici și necrozați. Muriseră probabil înainte de a fi tăiați sau fuseseră tăiați pentru a nu muri!? Picioarele de porc, capula plus restul până unde piciorul devenea pulpă, purtau numele sugestiv de *adidași*, binecunoscutul tip de încălțăminte sportivă, adulat de jucătorii de baschet și nu numai. Poporul avea umor, dar și umori. Se mai putea găsi și pește congelat, macrou, dar mai rar, sau un fel de sprot tot congelat, împiedicat în acest fel să-și continue faza primară de descompunere. În rest, peștele se livra și el la conservă, reclamele anunțau sever: *Nicio masă fără pește*. Dar peștele proaspăt lipsea. În schimb, de pe conservă îți surâdea idiograma unui conservat. În ulei sau în sos tomat. La televizor ți se arăta munca plină de abnegație a zootehniștilor, animale rumegând conștiincios, păsări cotcodăcind nevrotic, porci înghesuindu-se proteste, dar voluminos în țarcuri. Inginerii asistau conștiincios procesul de îngrășare pe fundalul găinilor care ciuguleau orb, hămesit dintr-un jgheab în care se afla „mălaiul”. Inevitabil, producția era în creștere, animalele se înmulțeau curajos, se fortificau spre bunăstarea întregului popor. Dar asta era o cu totul altă realitate. Câteva versuri ilustrau simpatic ideea de dezvoltare multilaterală în societatea socialistă, cea mai bună dintre toate: „Să crești mare și voinic / Fără să mănânci nimic”. Sau, așa cum spunea Alexandru Andrieș într-un cântec celebru în epocă: „La telejurnal, / La

telejurnal, / am văzut cașcaval". Inginerul recita în continuare cum și cu cât s-a depășit producția, cum și cu cât se va depăși planul printr-o recoltă și mai bogată, cum începe campania agricolă de toamnă, toți se pregăteau pentru ea încă din primăvară, cum directorul de C.A.P. doarme cu telefonul lipit de ureche pentru a primi chiar și în somn „indicațiile prețioase”, cum se execută grabnic fotosinteza după vizitele de lucru ale secretarului general. Câteva tractoare treceau dispuse la un interval egal unul în urma celuilalt, într-un fel aproape abstract, ca jocheul din tabloul lui Magritte. Am aflat mai târziu, cu surprindere, că, în Bulgaria, activiștii cu un simț estetic mai dezvoltat creau această armonie obligatorie, mai ales la vizita președinților țărilor străine, și anume obligându-i pe tractoriști să se încadreze la intervale egale unul în spatele celuilalt, astfel încât vizitatorul din alte țări să se pătrundă de armonia câmpenească a agriculturii comuniste, făcută desigur pe baze științifice, dar având această atingere inefabilă cu arta. O bucolică de neuitat. Și în acest caz, bulgarii au fost cu un pas înaintea noastră.

Rar găseai ciocolată, se putea cumpăra de Crăciun, oricum în preajma sărbătorilor, când populației hămesite i se mai arunca o ciozvârtă suplimentară pe care s-o ronțăie domestic la umbra bradului împodobit, la care în loc de Moș Crăciun venea Moș Gerilă, așa cum mai era numit primul, din cauza degerăturilor căpătate prin apartamentele prost încălzite. De zilele soților Ceaușescu, venea și apa caldă la bloc, altfel ea refuza să urce. Trasă în țevi către etajele superioare, sosea plină de rugină, cu niște gâlgăituri zadarnice de pensionar împins spre sufocare. După câteva zile tropicale în baie, învârteam robinetul și țeaua scotea un soi de râgâit-horcăit trist, terminat într-o siflantă lungă, solitară și dezamăgită. Știam atunci că apa caldă plecase. Adieu! Salivarea devenea acută în jurul acestor date, oamenii se adunau pavlovian în jurul alimentarelor, așteptând momentul în care se va băga ceva. Atunci puteai cumpăra diverse lucruri „exotice” care mi se păreau întotdeauna că vin de departe, din țările calde: portocale, banane, ciocolată, bomboane de pom învelite în hârtie poleită albă, galbenă sau roșie, bomboane cubaneze și pe atunci celebrul suc cu nume de șef de trib din Papua Noua Guinee, Bem-Bem. Mai puteai cumpăra câte o cămașă bună, un Braiconf, sau o pereche de pantofi

buni, în general tot ceea ce era refuzat la export ca având Dumnezeu știe ce defect subtil se revindea pe piața românească plină de entuziasm și deloc preocupată de mercantile subtilități occidentale. Tot ceea ce era bun, se știa, pleca la export. Mergeam cu mama nu propriu-zis să facem piața, ci să ne învățăm în jurul magazinelor în Piața Nouă, în Piața Veche, la Mercur jos. Nu se știa precis unde urma să se bage ceva. Oamenii se adunau instinctiv în aceste locuri, stăteau prin preajmă. Uneori se forma o coadă pentru orice eventualitate. La un moment dat ne așezam și noi, eu și mama. În Piața Veche mă uitam de obicei la ciorile care stăteau în plopii ca niște mături gigantice abandonate. La doi pași se aflau Biserica „Sf. Dumitru” și Casa Băniei. Picioarele începeau să-mi înghețe dacă stăteam pe loc, așa că mă mai mișcăm dintr-un loc în altul. Mă plictisiam repede, și mamei i se făcea milă, și îmi spunea să mă duc acasă, eu mai rămâneam puțin, doar de formă, și o ștergeam apoi ca din pușcă. Mama se întorcea spre seară cu ceva, ca o lupoaică cu vânatul prins cu greu, cu paltonul mirosind a frig, mâinile înghețate, obosită, dar fericită. Avusese doar succes la vânat. Sezonul era propice, zilele următoare avea să vâneze din nou. De dimineața până seara. Fără oprire, până la epuizare.

Țara mea de glorie, țara mea de dor...

La televizor nu prea aveai ce vedea, dar uneori ajungi să scrutezi și nimicul cu o aviditate nemăsurată, cu speranța că undeva cineva se va gândi la tine și va da drumul unui film cu împușcături. Îl deschideam mai mult din obișnuință, evitând cu cristiane elegante atât cât se putea programele despre mecanizarea agriculturii, *Viața satelor* sau cine știe ce plinară televizată. Îmi mai amintesc din știrile externe laitmotivul cu problemele din Orientul Mijlociu, unde se întâmpla și atunci ca și acum câte ceva, sau declarațiile îngrozitor de plictisitoare ale tovarășului, repetate sec de către crainic, „construirea societății multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism”. Pauzele cădeau la fel, încât cel din fața ta părea un simplu robot. Acum știu că monotonie venea și din absența reală a faptului cotidian, se recita un text cu minime variațiuni, eu l-aș numi textul anotimpurilor. *Anotimpurile* lui Vivaldi, cât de mult îmi plac! Ce rafinat se face trecerea de la un anotimp la altul, o schimbare de ritm, totul se

acelerează pentru a se reveni la tema inițială ceva mai calm. Anotimpurile televizate erau de o agitație sterilă și lipsită de armonie, cicluri moarte. Se discuta despre pregătirea însămânțărilor, în prealabil se arase, se pregătise terenul, apoi veneau tratamentul solului, irigarea culturilor, făcute în pas alergător, cu respirația tăiată, ca într-un asalt definitiv care refuza însă să se mai termine. Lipseau pauzele, lipseau sărbătorile, lipsea cu adevărat respirația normală a fiecărei etape. Unul și același lucru se repeta la infinit, un singur mare anotimp al muncii fără început și fără sfârșit. Aveai senzația că zilele o iau la goană ca să crească odată producția. Ceva înlocuia totuși muzica, îi punea surdină: marele festival *Cântarea României*. Un timp nu am înțeles prea bine ce avea Alecu Russo cu toată povestea, am aflat mai târziu că nu avea nicio vină, nu era amestecat, doar titlul cărții lui era același. Doar atât. Festivalul *Cântarea României* rămâne pentru mine una dintre cele mai oneroase emisiuni, o porcărie pentru care nu am destulă energie de a o exorciza. Emisiunea îi era aproape exclusiv dedicată lui Nicolae Ceaușescu și am aflat cu surprindere mai târziu că nu te mai puteai înscrie să dai un examen la Institutul de Arte Plastice fără să fi avut în prealabil o diplomă la acest concurs. Coruri întregi intonau imnurile partidului, sopranele își ridicau vocea din ce în ce mai sus: Partiduluii! și mai sus: Partiduluiiii! încă puțin: Partiduluiiii! Nu mai puteam suporta. Tenorii interveneau și ei: Partiduului! Și apoi bașii, ceva mai grav: Paaartiduului! Ultimii te dădeau gata, sforăind ca niște hipopotami, cedam nervos și ori plecam din camera părinților în camera mea, aruncând peste umăr tatii să mă cheme când începe filmul cu John Wayne, ori mai rămâneam puțin să înjur, fapt care nu mai trezea revoltă. Eram resemnați, blazați, despre Ceaușescu puteai doar să înjuri, ca să poți apoi să respiri sau să spui ceea ce ai de spus. Deși programul era clar fixat, nu știai niciodată cu precizie când se termină *Cântarea României*. Și în ultimii ani ea părea să nu se mai termine. Defilau regal tot felul de femei maiestuoase, statuare, îmbrăcate ca niște preotese caste și castratoare în același timp, orice urmă de senzualitate fusese extirpată minuțios, bluzele, când apăreau, mergeau până sub bărbie. Erau obligate să se îmbrace în negru sau în alte culori aproape mortuare. Cred că dacă ar fi putut să-și lase sânii la

vestiar fără consecințe prea mari ar fi fost silite s-o facă. De decolteuri sau fuste mulate nici vorbă. Ele recitau solemn poezii patriotice despre tovarășul și tovarășa, cu câte un fel de mapă în mână, deschisă cu o încetineală hieratică. Stupiditățile enunțate cu atâta fermitate de niște oameni maturi, spectacolul acesta de o enormă și enigmatică falsitate avea uneori ceva fascinant, ineptiile în felul lor erau uneori magnifice, iambul și troheul, săltărețele dactile concureau pentru a susține armonic idioțenii stupefiante. Imaginați-vă pe cineva recitând cu lacrimi în ochi, cu o reală participare, un poem despre căcat. Să presupunem că o face într-o limbă din care nu cunoaște decât principiile armonice, eufonice. I se spune că va recita o poezie despre un soldat căzut pe front care se gândește la iubita lui, apoi la mama lui, pe care nu le va mai vedea în curând, pentru că viața i se scurge din trup. În schimb, el vă recită un poem despre căcat. Veți izbucni în râs, după un scurt moment de stupefacție. Ei bine, acești oameni foarte serioși recitau un poem despre căcat, râdeai un timp, dar ei erau tot acolo, la fel de serioși, la fel de gravi, recitind în continuare, transportați, în plus nimeni în sală nu râdea și spectatorii își jucau rolul lor, serioși, gravi, aplaudând. Mi se pare o scenă admirabilă, decupată dintr-un spital de nebuni. În admirabila carte a lui Ken Kesey, *Zbor deasupra unui cuib de cuci*, ecranizată de Milos Forman, cu Jack Nicholson în rolul lui MacMurphy, are loc o scenă similară. Într-un azil de nebuni pătrunde un outsider, care aduce cu el lumea de afară și gustul de aer proaspăt al libertății. Confruntat însă cu sora-șefă, reprezentând voalat sistemul penitenciar al unei societăți care trasează castrator limitele individului, eroul nostru descoperă de fapt în ce constă insanitatea, consensul tuturor care declară o boală inexistentă drept stare de fapt. MacMurphy va încerca să contracareze influența cu adevărat maladivă a infirmierei-șefe, reprezentanta autorității, folosind chiar slăbiciunile instituției. La un moment dat, acesta nu obține acordul de a privi un meci de fotbal american și deși televizorul este închis, el mimează participarea, comentează de unul singur până când îi atrage și pe ceilalți în jocul lui, toți mimează nebunia urmărind ecranul mat, arătând prin asta că de fapt nu sunt nebuni și cunosc deopotrivă convențiile pe care le ridiculizează exact

în acel moment. În povestea mea, toți se prefăceau că sunt normali, normalitatea fiind mimată crâncen, cu abnegație, grotescul te izbea năucitor la tot pasul, cu atât mai mult cu cât era mai mare efortul de a păstra aparențele. Așa că megapoemul, corala despre căcat, intitulat (a) și *Cântarea României*, continua plin (a) de fervoare în fiecare duminică, solemnitatea se prelungea tot mai mult și recitatorii căutau noi resurse de patos. Mă întrebam cât de mult poate rezista și hiperbola, până și hiperbolele au limitele lor, un anumit prag fusese depășit, cuvintele nu mai sunau uman, nu mai aveau nici cel mai mic sens, erau muzică de sfere, orfism, cu toate că după ce se stabilea (a câta oară?) că Cărmaciul era cel bun, cel drept, cel mare, cel viteaz, poezia se mai relaxa cu ceva imagini bucolice. Apoi din nou începeau să lovească hiperbolele ca o baterie de katiușe. Îmi imaginam că o forță de stăpânire uriașă le oprește pe acele statui de carne înlemnite să nu râdă în hohote, isteric, până la lacrimi, până la sufocare. Pentru mine era clar că dacă ai fi început nu te mai puteai opri. Sau în loc de poezia obișnuită să înceapă să recite pentru variațiune spre exemplu *Sîntă tinerețe legionară*. Asta nu s-a întâmplat niciodată, ele continuau să pronunțe înțeleștat, cu privirea fixă, îndreptată înainte, ținând în mână mapa cu scoarțe roșii pe care o deschideau sau o închideau cu gesturi moi, flasce. Recitalul părea o lungă litanie, dar el se mai și înviora, deodată omul de pe scenă avea ceva de demonstrat, ceva de apărut, se agita, versurile păreau o succesiune de argumente în fața unui tribunal, așa cum eroul strigă adevărul știind că nu mai are nimic de pierdut și că este filmat de istoria cu ochii cât cepele, încețoșați de lacrimi, de ochii virtuali ai milioaneilor de spectatori care vor aplauda finalul suflându-și nasul în batistele de adio. El este bun, și drept, și mare, și viteaz, erou între eroi, și primul fiu al țării, neînfricat pe culmi bla-bla-bla, bla-bla-bla etc., etc. Poezia se încheia ca o sentință după care nu mai putea urma decât tăcerea. Și desigur aplauzele prelungește. Apoi o altă poezie.

Octavian Ursulescu, cu mutra lui de ospătar care simte pulsul bacșișului ca pe o discretă creștere de tensiune, cu freza lui în triunghi, prezenta emisiunea *Floarea din grădină*, o emisiune cu un puternic, chiar strident caracter folcloric. Diverse folcloriste fabricate minuțios

în camera de machiaj apăreau îmbrăcate în portul național cu specificul unei regiuni, modelul sport, proaspăt lubrifiat și nichelat al țăranului de colectivă cu tracțiune pe față și pe spate și cu laringele dilatate de cântec și voie bună. Dacă Ursulescu ar fi avut un indicator, el ți-ar fi putut arăta ca pe hartă ce se întâmplă cu portul românesc, din ce este confecționată țărancă folcloristă până la ultima garnitură, ultimul șurub. Numai că scenariul era altul, fetele își prezentau singure costumele, explicând cât de minunat se integrău ele tradiției, cum și de unde au învățat să cânte (de obicei mama, o bunică sau o mătușă stăteau la baza carierei tinerei artiste, stocul era oricum limitat). Apoi cele trei candidate la metafora florală mai și cântau. Lai-lai-la. Urmând ca juriul să dea verdictul. Omul cu freza triunghiulară vectoriza întregul spectacol.

Meserie, meserie... sau Maestrul și Pila

Afară, dincolo de geamuri, plopii foșneau îngrijorat, aproape inefabil. Stăteam în bancă și uneori încercam să citesc câte un roman, era greu, mă deranja vocea care dicta, fie la geografie, fie la istorie, fie la una din acele obscure materii tehnice ale căror inițiale mi se amestecă în minte, SME, TLE, UTLM etc., și care nu mi-au folosit niciodată la nimic, în niciun sens, dar și la CSP (Cunoștințe Social Politice). Ingineri incapabili să miște un deget în producție, dar cu pile erau astfel reciclați, trimiși să predea tot felul de cunoștințe sterile unor profani. „Profesorii” de atelier ne foloseau și ca mai târziu să cărăm tot felul de „materiale” dintr-un loc în altul, efecte, bănci, steaguri, scaune etc. La o demonstrație în cinstea conducătorului iubit, mi s-a înmănat un steag. Eu am început să agit steagul cu o fervoare pe care am descoperit-o spontan. Dați-mi un steag și-l voi agita! Unul dintre „profesorii” de atelier cu figură de mezel, Băluțoiu, a țâșnit printre rânduri și m-a izbit responsabil cu bățul steagului peste față. Mi-a dat sângele pe nas, dar l-am șters demn și m-am liniștit pentru o vreme. Demonstrația nici nu s-a televizat măcar, ca micul episod sângeros și educativ ce mi-a fost administrat să-și găsească o compensație cât de cât. Am știut că erau alții mai tari ca noi, cei din Capitală, care demonstrău mult mai frumos și mai convingător, mai cu patos. Profesoara de sport îndeplinea o misiune similară, s-a străduit

să ne învețe tot felul de figuri. Cu brațele întinse, încremeneam în atitudini de ciori îmbălsămate sau înțepenite de ger. Profesoara de sport lucra din greu la figura centrală, climactic spasmodică a micului ei spectacol. Urma să fie o piramidă. Ne urcam unii pe ceilalți. Fiind mai costeliv și prin urmare mai ușor, eu eram foarte aproape de vârf, unde urma să-mi țin echilibrul câteva clipe pe un moment muzical cu specific glorios. Nu prea ne ieșea figura cu piramida, în care ne cam băgăm picioarele, profesoara era chiar disperată, țipa la noi. Culmea, era în rest o femeie calmă, la locul ei, înțelegătoare. De ce îmi faceți greutăți? ne ruga ea. Până la urmă am reușit, cu chiu cu vai, să facem relativ bine și relativ repede piramida, amenințată însă la cea mai mică greșeală de un dezastru. Însă spectacolul cu piramida nu s-a mai ținut. Eu îmi imaginez că undeva cineva făcuse o piramidă mai înaltă, și mai frumoasă, și mai luminoasă decât piramida tovarășei profesoare de sport.

La fiecare început de an la liceu eram duși în practică două săptămâni. De undeva soseau niște curse prăfuite care ne încărcau ca pe cartofi. Am cules prune. În autobuz se iscau foarte vii competiții. În principiu, jocul era destul de simplu. Prin surprindere, trăgeai de pantalonii scurți ai victimei, rămasă deodată în curul gol, cu o mână bătând schilod aerul după pantalonii zburători, cu alta pe plasa cu prune, neștiind dacă să dea vrabia din mână... Din cauza asta purtam niște pantaloni scurți prinși cu curea, făcuți dintr-o pereche de pantaloni lungi și vechi ai tatălui meu. Eram dincolo de orice primejdie. Fetele se țineau departe de spectacolul grotesc, n-aș putea spune însă că nu le amuza. Prunele se transformau repede în proiectile, bătaia cu prune începea aproape imediat ce ajungeam în livadă. Maiștrii care coordonau procesul de recoltare sau cules își asigurau sacoșele. O parte din lăzi erau umplute cu bulgări de pământ peste care se așternea frumos un strat, două de prune. Maistrul le bifa, încercând să întrețină un fel de tam-tam belicos al întregii producții, prin strigăte repetate sau prin avertismente în care puneau strădania unor amenințări abia voalate. Ei nu munceau. În schimb, dirigințele nostru se complăcea stoic în muncă. Cămășile și tricourile purtau urmele prunelor mai zemoase. Când ne-au dus la roșii m-am întors cu cămașa

albă transformată într-una Hawaiană, pe care se răsărau modele florale exotice, arhipelaguri pictate cu suc de roșii. Maiștrii păzeau ca turma să nu se răzlețească. Totul era foarte frumos. Și instructiv. Și inutil.

În clasele primare traforasem de zor niște mânere de plase. După ce decupai forma respectivă în placaj, urma șlefuirea acesteia cu o bucată de șmirghel. Pirogravam apoi cu „motive populare” bucățile, care astfel prelucrate ajungeau niște mânere de plase ce se rupeau imediat pentru că materialul era oricum prost. Mai târziu am fost la un cerc de navomodelism, la Liceul nr. 1, și am avut plăcerea să lucrez cu Radu Berceanu, ulterior senator, membru marcant al FSN apoi al PD. Radu Berceanu conducea acest cerc, pleca la diverse concursuri în străinătatea apropiată, Bulgaria, Polonia, Iugoslavia sau Cehoslovacia și probabil că astfel avea ocazia să facă și puțină bișniță. Și acolo am traforat câteva forme. Am renunțat repede, era departe de ceea ce mi-aș fi dorit eu să fac. Se lucra de zor în „Atelierele hărniciei”, cum era numele unei emisiuni duminicale care prezenta performanțele precocede ale unor pionieri care excelau olimpic cu traforajul sau măștereau ceva în indiferența sportivă a tuturor. În clasa a IX-a ni „s-a trasat sarcina” să executăm niște tăieturi cu bomfaierul, treabă inutilă dintru început. Farmecul acestei activități consta în faptul că se însoțea de un zgomot infernal care făcea aproape de neauzit, ba chiar armonioase urletele maistrului. Acesta agita isteric în fața clasei o pilă. Pila avea o gaură în partea superioară, fapt care declanșa zelul pedagogic și isteria profilactică a maistrului Ciuchiță. Gaura fusese făcută, cândva, nu se știa precis când, de către un „nenorocit”, un „element dușmănos”. „OL 54” răcnea cu spume maistrul, în transă, cuprins de viziuni apocaliptice, „OL 54” care devenise un fel de Aoleu 54, și își rotea amenințător privirile asupra noastră, încercând să surprindă și cel mai mic semn de nesupunere, cea mai mică lipsă de interes pentru elanul său pedagogic. Explicația devenea apoi confuză, ceea ce am reușit să deslușesc era că o canalie „îngăurise” pila la una din mașinile de „înnăgaurit” și că oțelul spiralului, al burghiului, avea cam aceeași rezistență cu cel al pilei, prin urmare astfel de procedee neortodoxe distrugau acele spirale, le toceau. Ciuchiță ne explica astfel

weltanschauung-ul lui, ne recita mitul fondator, mereu același, dar, ah, plin de profunzime. Să ne intre bine în cap. Faptul nu trebuia să se mai întâmple, dar pentru că se întâmplase noi împărtășeam un fel de păcat originar, violul edenic: pila în mod vizibil avea o gaură, fapt ireparabil și de esență metafizică. Maistrul mefient căuta în noi pe viitorul delincvent, posesorul eretic al unei alte gnoze care ar mai fi încercat încă o dată voluptatea „înngăuririi”. Urletele se declanșau de fiecare dată, maistrul nu putea să uite, maistrul își amintea cu durere, amintirile dor. Când se liniștea cât de cât, ștergându-și cu mâneca firisorul de salivă, se ducea în camera lui și mânca ceapă cu salam sau ceapă cu pâine, produse pe care le ținea în sertar, învelite în ziarele *Scânteia* sau *înainte*. Apoi, din nou se ștergea responsabil cu mâneca halatului, se scobea în dinți, se scărpină în cap, medita printre râgâieli. Maistrul mustea de nemulțumire, ne privea ca pe niște infractori juvenili, nu avea încredere, nu se lăsa el înșelat nicidecum, instinctul îi spunea că este ceva în neregulă cu noi, că nu apreciem munca și nici activitatea lui de reeducare. Noi tăiam de zor bucățile de metal, hârș-hârș, lamele aveau dinții ruși sau tociți, bomfaierul se bloca foarte curând numai după câteva curse, lama se desprindea și trebuia din nou pusă la loc. Câțiva s-au dus să-i ceară maistrului lame noi, iar el s-a înfuriat din nou. Ce, eram idioți? Nu avea de gând să ne dea pe mână ceva de bună calitate, l-am fi distrus cu siguranță, ni se puteau citi în priviri intențiile dușmănoase. Apoi își amintea brusc de OL 54 și ridica pila ca pe o sabie, dar cu ceva mai puțin aplomb. Lancelot se întorcea apoi la salamul lui. Dovada vie a mișeliei noastre, a incapacității noastre pline de ipocrizie, a impotenței noastre laborioase era acolo: pila „înngăurită”. Ciuchiță o scotea cu voluptate în momentele sale de neliniște metafizică, o ținea în fața noastră ca un cavaler Jedy, o privea el însuși cu uimire, surprins să constate că pila avea puteri magice, cel puțin asupra nervilor lui. În general, se știe, pilele au puterile lor. O băga apoi în sertar, stăpânit probabil de sentimentul datoriei împlinite, dar și cu o tristețe grea de presimțiri, de neliniști obscure încercând zadarnic să se închege în idei. Noi trebuia să tăiem în continuare bucăți de metal, heavy metal, fetele ne distrau prin mișcărilor lor neîndemânatică, pentru contratimpii

simpatici în care lama sărea din dispozitiv peste falange fine ca o coardă înfășurându-se ucigaș peste gâtul lui Canaris sau peste degetele perfecte ale lui Al di Meola. În spiritul stahanovist al anilor '50, maistrul ne obligase să venim cu salopete și pe fete să poarte pe lângă salopetă niște basmale albastre de muncitoare. Deși niciuna nu lucra la un strung sau o freză, decorul acesta muncitoresc îl înviora pe maistru, era stimulat. Salopetele ne dădeau un aspect permanent murdar, multe aveau culoarea voluptuoasă a cangrenei sau a flegmei verzi-brune, în ele arătam ca niște deținuți de drept comun, mai ales că am fost obligați să ne așezăm și pe ele numărul matricol, nu care cumva să ne rătăcim printre raboteze și strunguri. Într-o zi, maistrul Ciuchiță a făcut o greșală aparent mărunță, dar importantă în consecințe, a țipat din senin la fata profesorului de matematică din liceu și director adjunct în același timp. Aceasta a început să plângă, spre satisfacția lui, a continuat s-o maimuțarească un timp, apoi a plecat încântat în cămăruța lui cu șpan, vaselină și scule să-și învelească salamul cu benzi de izolirband, să-l frigă puțin cu letconul. Rezultatul a fost că Ciuchiță a zburat din liceu săptămâna următoare, a dispărut pur și simplu. Nu aveam să-l mai revăd niciodată. Am fost dați pe mâna unui maistru burtos și ceva mai temperat, cu un fel de bunăstare paternalistă și care nu știu de ce mi-a amintit de Gargantua și Pantagruel ai lui Rabelais, la un loc. Acesta ne-a încredințat o misiune inofensivă, dar decisivă pentru formația noastră ulterioară. Urma să învățăm un lucru extrem de important în calitate de viitori electrotehniști: să lipim. Pe o bucată de placaj de formă pătrată, urmând pătrate riguros centrate, urma să lipim o sârmă de capetele cuielor mici de tâmplărie bătute în placaj la distanțe egale. Aveam și fludor la dispoziție și un fel de vaselină sau sacâz care scotea prin contactul cu fierul încins un miros plăcut înțepător, care se ridica asemeni parfumului de tămâie sau, de la caz la caz, de cannabis, în înaltul cerului unde trona tandru, dar responsabil, zeul maistrilor. Din păcate, provizia de fludor s-a epuizat în prima zi și maistrul ne-a recomandat care are să aducă de acasă. Oricum lucrarea noastră nu avea să folosească la nimic, dar în principiu ea ne ajuta să înaintăm pe calea formării profesionale, să ieșim și cu o meserie din liceu, în esență

să învățăm să lipim. Cum nu am găsit fludor, am renunțat repede la lipituri. Este drept că și maestrul s-a plictisit, ne-a confiscat pentru alte activități, asta în pauzele de fotbal pe care ni-l aplicam homeopatic meseriei. Spre sfârșit a devenit însă brusc interesat de prestația noastră, a reînceput să vorbească despre „lucrare”, unde ne aflam cu „lucrarea” cum o numea el, îmi lua puțin timp să mă dezmeticesc de fiecare dată de pe urma eufemismului. „Lucrăm, tovarășe profesor”, îi ziceam noi. „Las că vă știu eu!” zicea el. Așa că lucrarea a fost aproape finalizată într-o zi când toți ne-am pus pe treabă. Cred că maestrul încerca pentru orice eventualitate să-și justifice „învățătura” pe care ne-o livrase, prin ceva palpabil, aproape verosimil, în anumite condiții chiar real. Superiorii pierduți însă în cercurile lor înalte nu s-au interesat de activitatea misterioasă a maestrului, vasal insignifiant. Le era indiferent, știau prea bine că niciuna dintre odraslele lor nu avea să profeseze ceva similar lipitului. În clasa a XI-a a urmat o piesă electrică, nu-mi mai amintesc nimic despre ea, nici măcar cum arăta, nici ce trebuia să-i facem, dacă până la urmă i-am făcut ceva. Am botezat-o, din lipsă de ceva mai bun și din ignoranță, „contactor”. Am bănuieți însă că era cu totul altceva. Meseria mea se îndrepta în acest fel spre contactele nevăzute, esoterice, spre atingerile subtile, spre inefabil. În ultimul an de liceu am ajuns la performanța de a nu mai avea niciun contact cu meseria, am ajuns la sublim. Atinsesem desăvârșirea, eram în Nirvâna, stagiul chinuitor al inițierii se terminase. Răspлата n-a întârziat. Am primit o diplomă de electrotehnist. Împreună cu tot colectivul clasei mele era vorba să ne supună la o probă practică, alături de probele teoretice. Într-o sală se aflau un fel de „dulapuri” cu cadrane, laboratorul de electrotehnică. Culmea, ele funcționau (nu toate), deși nu știam în ce scop, afară desigur de un proiect divin, de nepătruns, pe care nu avea niciun sens să încercăm să-l elucidăm. Una din profesoarele de SME sau TLE, aici sunt puțin confuz, ele reprezentau în fond aceeași realitate pentru mine, ne-a arătat o succesiune de mișcări simple pe care trebuia să le executăm. A fost o încercare pe care eu am apreciat-o. Un gest nobil și inutil, condiția artei în genere. Și-au dat seama că dincolo de eșecul remarcabil pe care l-am fi avut, liceul era în pericol. Mașinăria era

virtual punitivă, nu trebuia atinsă în lipsa proprietarului, ne-ar fi putut blestema, noi puteam apăsa pe un buton greșit. Unii dintre noi chiar ar fi apăsat cu voluptate pe un buton greșit. Au renunțat la idee și, în spiritul arderii etapelor, drag poporului nostru care le-a tot ars până le-a făcut scrum, am fost făcuți *in corpore* electrotehniști. Astfel s-a sfârșit bildungsromanul meu într-o meserie, care, parcă Ceaușescu enunțase butada plină de rafinament și intuiție, era brățară de aur. Tot ce îmi mai amintesc în ceea ce privește învățătura pe care ne-au dat-o tovarășii maiștri se chintesențializează în replica plină de dispreț a unuia ceva mai tânăr și cu o mustață robustă, admonestând un coleg de-al meu extrem de neîndemânatic, destinat acelui rol nefericit de August cel Prost sau Hans Wurst. Maistrul, ciocănindu-i cu arătătorul fruntea îmbrobonată de sudoare, coșuri pubere și ignoranță, i-a zis cu obidă adolescentului contrariat de clasa a IX-a încă neinițiat în mistere, de la înălțimea unei cunoașteri care nu suporta amânarea sentinței: „Cască, băăă, bine ochii, că mâine-poimâine înveți și tu să bagi degetu-n p...” Vine într-adevăr o vreme când toți învățăm câte ceva. Inevitabil.

Dacă nu ai fi luat la facultate, în față îți stătea perspectiva hidoasă de a fi luat în armată pentru un an și jumătate. Ca terist (TR = termen redus) nu făceai decât nouă luni, cu studenți ca și tine, timp în care puteai deveni alt om, chiar o veritabilă brută. Un set întreg de pile erau puse în funcțiune – pentru cel care le avea – pentru ca odrasla să fie cât de cât protejată de brutalitățile cutumiare care însoțeau serviciul militar atunci. Un prieten îmi povestea că după luni întregi de durificare prin șuturi în cur, de luare de contact cu prostia de mare calibru, printre „bibani” (nou-veniții pentru îndeplinirea stagiului militar), a văzut un băiat complet debusolat, care trecuse fără succes de primele glume proaste și pe care probabil cât așteptau momente grele. Acesta semăna extrem de bine cu prietenul lui, un excelent interpret la pian al lui Chopin, dar care nu satisfăcea stagiul militar datorită unor probleme cardiace, avea cum se spune în argoul clinic „inimă de porumbel”. S-a îndreptat spre el, uitând să-și dea jos aerul războinic, și când a ajuns aproape i-a pus energic mâna pe umăr și l-a întrebat cu o voce aspră de emoție: Știi să cânti la pian? Celălalt a

devenit livid, a căutat din priviri un fel de scăpare în jur. Nimeni nu l-a băgat în seamă. A răspuns cu un glas pierdut: „Nu... Dar aş putea încerca...”

„Şi caii se împuşcă, nu-i așa? ...”

În fața școlii unde am învățat, Școala nr. 5, „Petrache Trișcu”, se afla un chioșc unde se vindeau lactate, și produse de panificație, și alte produse de sinteză pe care chimia alimentară comunistă le scotea tot mai greu pe piață. Pensionarii, o generație pe care nimic nu părea s-o poată scoate din funcțiune, posesori ai unor insomnii eficiente, se trezeau de la ora 3 sau 4 dimineața și se instalau la coadă. Își agățau plasele de gard, așa că la orele dimineții puteai vedea un set de plase fluturând ca niște steaguri crâmpoțite și doi sau mai mulți bătrâni flecărind ca niște momâi într-un lan. Unii se mai întorceau în pat să mai somnoleze puțin, alții stăteau pur și simplu acolo. Aveau aerul că se bucură, mizeria îi făcuse înțelepți, discutau despre ea, despre viitorul urgisit. I-am auzit în mai multe rânduri la alte cozi. Este lesne de înțeles de ce apocalipsa îi bucură pe bătrâni. Ea constituie o garanție că tinerii nu vor mai apuca vârste pensionariste. Dacă se întâmpla să plec undeva dimineața foarte devreme eram sigur că îi voi găsi acolo, cuminți, așteptând. Vara sau iarna, trupuri mătăhăloase, diforme aproape sau uscățive, firave, un ciorchine de bătrâni ca la un sfat sporovăiau, șușoteau, clipoceau. Discutau între ei, nu știu ce-și spuneau, dar într-un fel se simțeau bine. Știau că vor avea lapte, nu neapărat pentru ei. Era bine să ai lapte, carne și ouă în frigider, era un semn de bunăstare, de putere chiar, un semn de viață lungă, o bună vestire, ceva ca o erecție autumnală întârziată de sezonul ploios. Dacă aveai și salam de Sibiu, vai cum și-a pierdut astăzi metafizica acest produs, te puteai socoti foarte aproape de o relație mistică cu Dumnezeuul cărnii, erai pe undeva un ales. Câți oare nu și-au așezat tremurător degetele pe sceptrul salamului, cu emoții pontificale, cu o beatitudine de ierarhi, cu o devoțiune feciorelnică de martiri? Statul la coadă devenise cu timpul un joc de strategie, cu mutări perfide, cu învăluri ca la șah, ca în Go. Maeștrii japonezi ar fi fost surprinși să afle rafinamentul unor astfel de stratageme. Plasa îți putea fi mutată cu un loc sau mai multe în spate, ca la jocul „Nu te supăra, frate” (fratele se

supăra însă și jocul devenea violent), o plasă necunoscută se putea clasa pe neașteptate în fața ta, ca un alergător venit din urmă, hotărât să sprinteze. Din această cauză pensionarii făceau cu rândul, mai veneau, mai plecau. Veteranii își cunoșteau deja plasele ca niște jucători încercați caschetele, luau mereu parte la aceeași competiție, nu-i așa? Se întâmpla ca o plasă să cadă pe jos, ea își lua în cele din urmă locul în formație, pensionarii se certau câinos uneori, până ce din spirit de conservare unul ceda. Cei tineri, care nu beneficiau de pensionari în familie, erau evident niște intruși. Oricum și lor le venea rândul când se întorceau de la serviciu. Relațiile erau concurențiale în cele din urmă, iar bătrânii se aflau mereu în avans. Nu aveau somn și nu mergeau la serviciu, alergători de cursă lungă se trezeau noaptea la 2 sau la 3 pentru a-și ancora steagul pe gard.

Bătrâni cu Parkinson discutau cu fervoare, prezumțioși sau apodictici, despre războiul din '44, un război la care participaseră direct sau nu. Trupe și tancuri defilau prin fața privirilor lor apoase, obosite. Trăgeam cu urechea, în speranța că poveștile lor îmi vor aduce ceva din lumea care le traversase viețile, un gust, un parfum, o melodie, orice. Cei care luptaseră la Stalingrad, nu ofițeri, ci simpli soldați, erau într-un fel împăcați, recunoșteau vremurile de criză, în fond erau pregătiți pentru orice fel de repetiție, pentru orice fel de asediu, la vârsta pe care o aveau nici nu mai conta cine conducea și încotro se îndrepta istoria ca pe o trotinetă stricată. Alții discutau despre stagiul militar sub comuniști, remarcabil, se descurcaseră minunat, câțiva vânaseră chiar și „elemente dușmănoase” care se ascundeau în munți, prin păduri. Unul ne povestea cu mult farmec în tren cum îi prinseseră pe doi, undeva într-un adăpost de ciobani, pe o culme. Nu aveau unde să se retragă, în spate era o prăpastie. Cei doi se apăraseră. Doar unul dintre ei ieșise de acolo, celălalt era mort, remarca el cu bucurie isprava. Bărbatul a părut o clipă că vrea să se predea, s-a întors însă „și, a dracului pușlama, s-a aruncat în prăpastie”, spunea cu satisfacție admirativă bătrânelul meu care-și făcuse conștiincios datoria și-i vânase ca pe iepuri pe bandiții care luptau contra poporului muncitor.

Femeile, pe scăunele, tricotau de zor și discutau despre boli și

decese până la plictiseală sau, în cazuri mai fericite, despre ceea ce urmau să gătească. Ca niște gospodine respectabile, adorau să se bârfească crâncen. Femeile își vopseau părul într-un imposibil roșu metalic. Ca și mama mea de altfel. Asta le dădea uneori un aspect răătăcit, bizar. Bătrâne coșcovite cu părul roșu, ca niște târfe retrase la pensie, cu corpul asemeni unui sac de cartofi stăteau pe scăunele lor, niște vrăjitoare obeze, sleite de poțiuni. Între timp, puloverul sau șoseta își continuau neabătute drumul spre desăvârșire.

L.

Pensionarii de cursă lungă m-au impresionat întotdeauna. Mă refer acum în special la campioni, la atleții maiestuoși ai insomniei, la categoria grea, la cei cu palmares. Mă uit cu plăcere la meciurile de box, mă interesează cei de categoria grea precum Mike Tyson, agregatele de mușchi în plină acțiune, explodând în lovituri de piston, și mă gândesc la eroii mei necunoscuți, la pensionarii răătăcitori, capabili să reziste ore în șir în așteptare, în veghe, la mișcările lente, rare pe care le presupune înaintarea în ritmul statului pe loc, la promptitudinea lor, la melancolia incertitudinii. Sportsmenii mei poartă paltoane vechi, pantofi scâlțiați, artroze, lordoze, scolioze care le curbează șira spinării spectaculos și încet, diferite stadii de reumatism, poartă basmale sau șepci, poartă pe umeri halterele responsabilității, în loc de gantere au în mâini sticle cu lapte, borcane de iaurt sau *Sana*, reprizele lor au loc în fiecare zi. O nouă zi, o nouă repriză.

De câte ori văd că se formează o coadă am un fel de mirare, de expectativă, întreținută de un sentiment vag. Mă uit în jur, trag cu coada ochiului. Îi aștept. Ei trebuie să apară înaintând lent, să se adune în conclavul lor de șușoteli, cu privirile acelea urâte aruncate celorlalte vârste, o ură la foc mic, copleșită apoi de un val de maiestuoasă indiferență o dată intrați în formație. Aștept plutoanele de pensionari să strângă rândurile, ordonat, pacific, încrezător. Coada însă merge foarte repede, ceea ce nu este „normal”, nimeni nu așteaptă, stranie virtute deprinsă în locuri atât de neașteptate. Așteptarea face parte din regula nescrisă a jocului când stai la o coadă. Jocul nu se mai joacă, dar eu aștept în continuare ca bătrânii aceia să apară, târându-se ca niște

melci senili cu plasele fluturându-le la braț, mereu victorioși, olimpicii modești ai cozii. Nicio istorie a sporturilor nu-i menționează pe acești rezistenți la proba „cine adoarme pierde”. Această lacună mi se pare regretabilă, pentru că viața în comunism tindea să devină nu o probă de viteză, ci una de rezistență.

În ultimul timp, laptele căpătase un fel de noblețe, devenise ușor albastru, nu știu ce mai introduceau în el în afară de apă, dar se albăstrea tot mai mult. Era totuși un albastru fin, un albastru ca o părere, laptele însuși devenise aproape o părere, gustul lui părea a fi asemănător laptelui. În alimente intrase ceva inefabil, ele se subțiau, se transsubstanțiau în încercarea deosebit de elocventă de a se vaporiza. Într-o vară, mama a reușit să cumpere un pachet de unt din orașul Caracal, unde făcea naveta. Un moment norocos, se aflase pur și simplu lângă o alimentară când venise mașina. Era în perioada de maximă raționalizare, când fiecare avea dreptul doar la un singur pachet ca „să apuce și alții / ca să ajungă la toți”. Era vară, foarte cald, când a ajuns acasă untul dispăruse, o clipă am crezut că i l-a furat cineva. Nu, ambalajul uleios se afla acolo, conținutul însă se topise, se volatilizase pur și simplu, se afla poate undeva în albastrul senin al cerului, printre lte miliarde de particule care călătoreau voios în jur și doar puțin, foarte puțin în mica pată de unsoare de pe plasă, urma lui angelică. Avusese loc un număr de iluzionism. Nu m-am bucurat, cu toate că am râs puțin. Untul tindea și el către o condiție sublimă, prin sublimare.

Fiecare familie avea dreptul, prin sistemul de cartele, la o jumătate de pâine pe zi, iar pe lună la câteva sticle de ulei, câteva kilograme de zahăr pe care mama îl depozita ca să facem toamna dulceață și la ceva mai multe kilograme de mălai și făină. Vânzătoarea secționa pâinea cu o mișcare precisă de chirurg, eram trei persoane în familie, prin urmare o pâine și jumătate pe zi. Jumătatea mai mare, jumătatea mai mică? Cartela era perforată grijuliu în fiecare lună când te duceai să ridici alimentele. Uleiul era vărsat, oamenii veneau cu sticlele și vânzătoarea turna cu o pâlnie mare și negricioasă până ce sticla se umplea, urma o alta până la capăt. „Mergem să luăm alimentele”, cuvântul de ordine, ce frumos salut. Plecăm încărcat cu ele acasă, cu o senzație de mulțumire, de plinătate, deși plasa îmi lăsa

dungi vinete în carne. Zahărul se termina cel mai repede.

Un profesor universitar era vag cunoscut, un inginer nu însemna mare lucru, dar un măcelar sau o vânzătoare la alimentară se afla întotdeauna printre VIP-uri, erau cunoscuți de toată lumea, un fel de sacerdoți ai cărnii și mezelurilor, ai ouălor și salamului. Îmi amintesc cu drag de aceste vânzătoare grase și îndesate, familiare cu toată lumea, cu un aer codoș de moașe comunale obișnuite cu toate dedesubturile. Cine nu le cunoștea? Dar oare câți se puteau lăuda cu prietenia lor? câți nu le invidiau? Soarta se arătase darnică cu ele, la școală fata uneia din ele, suferind de altfel cu glanda, era „tratată” cu nețărmit respect. La lăsatul serii, plase încărcate navigau ca niște navire pudice, tăcute spre frigiderul câte unui profesor, ca o atenție, nu mai mult, un oușor, un puiuleț, o făinuță. Cine să n-o cunoască pe vânzătoare în cartier? Straniu, eu i-am uitat numele, ceea ce este aproape o impietate. Poate pentru că între timp ceva s-a schimbat, poate pentru că uneori uit prea repede sau nu am fost prins cu adevărat de mirajul cărnii. Regina ouălor și a uleiului, a mălaiului și a făinii, patroana cărnii și a mezelurilor, ugerul cald al cartierului s-a scufundat în negura uitării, *în care toate curg* cum spune poetul, unde și cei mai mărunți ca ea, medici, universitari, critici literari, ingineri, dispar până la urmă. Am întâlnit-o ulterior pe o stradă. Nu era o femeie rea, fusese o femeie puternică. Cu adevărat o mamă hrănitore? Poate că da. Era o femeie mică, scundă și îndesată, se mișca precum o găină cocoșată de cocoș în lungi reprize de călăreală, cam într-o parte, cu ceva ostenit în priviri, lucirea aceea stinsă a marilor decavați care au ținut diafan, într-o pereche de ași, un castel și vreo trei moșii. N-am salutat-o pe regina detronată a alimentelor, nu din lipsă de curtoazie, pur și simplu nu m-ar fi recunoscut, era un ecran alb în fața ei. Fusese cineva, cunoscuse gloria și declinul, sublimul și decadența, gura îi era pecetluită. Unde sunt vânzătoarele de altă dată? Cu ele dispăre o epocă sau mai precis ele dispar odată cu epoca. Istoria nu reține aceste lucruri, preocupată cum se știe de faptele esențiale, de evenimentele mari, de documente, oarbă la detalii, la mărunțișuri. Așa trec carele triumfale, alegorice ale istoriei peste micile noastre istorii timide și deloc înălțătoare, trebuie s-o spunem. Rolurile sociale se distribuiau

într-un mod pitoresc, chiar exotic, tribal. Poporul îi încoronează adesea pe cei în care se recunoaște cel mai bine și pe care, la o adică, i-ar lăsa cu plăcere într-o zi de sărbătoare, la un chiolhan. Puterea în ultima perioadă a socialismului era legată de administrarea alimentelor și, mai presus de orice, de distribuția cărnii, de carne. Un alt personaj magistral devenise măcelarul, de fapt toți cei care veneau în atingere cu carnea, de la cei care o tranșau, la cei care o transportau și apoi la cei care o vindeau căpătaseră un fel de aură. Acestei aure în zilele de azi i-am spus simplu cu naivitate, bunăstare, din lipsă de înțelegere. Faptul oricum este demult banalizat. Era mai mult decât atât. Cel care manipula carnea nu era doar un simplu manipulator, ceva strălucea în el, fusese fără s-o știe atins de sublim. Nici când carnea nu a fost mai copleșită de ofrandele care în genere se aduc spiritului, iar oamenii din preajma ei au căpătat un aer sacerdotal. Religia creștină a plasat păcatul în carne sau cel puțin unul dintre viciile fundamentale. Destrăbălarea, perversiunile, înțelese adesea ca abateri de la câteva clasice poziții coitale, adulterul, obținerea de beneficii de pe urma vânzării trupului încredințat spre plăcere celui care cumpără etc., etc., toate acestea se referă la păcatul carnal. Surprinzător de multe lucruri nepermise se pot face cu carnea! (Se pare că povestea simbolică cu Adam, Eva, Mărul și Șarpele ascundea unul dintre păcatele capitale, cel al coitului nepermis, păcatul cărnii. În Evul Mediu, călugării evocau imaginile excrementale ale defecării și nașterii, subliniind proximitatea dintre orificiul anal și sex, cât și dubla utilizare a acestuia din urmă, sexual și pentru a elimina dejecțiile lichide. Sexul se contamina astfel de murdăria excrementelor, era murdar. Mai mult, carnea se degrada prin procesul de îmbătrânire, pentru ca în cele din urmă să fie supusă ultimei exacțiuni, putrezirea, dansul viermilor pe cadavru, ultima derizorie animație. Corpul era deja un cadavru în devenire, carnea deja respingătoare, frumusețea cristalină a obrazului deja roasă de larve, în rozul pielii urmau să se bălăcească viermii. *Déjà vu.*) în perioada despre care vorbesc, carnea a căpătat neașteptate virtuți, desigur nu de carnea aproapei este vorba. Foamea și un fel de disperare, un fel de febră a cărnii (care o concurează cu succes pe cea a aurului), i le-a conferit cu repeziciune.

Obținerea cărnii devenea aproape un scop în sine, reprezenta un atu formidabil, un articol care îți putea da prestigiu. Cozi imense se formau numai la un zvon în fața alimentarelor sau a măcelăriilor altfel goale. Măcelarii stăteau cu mâinile în sân ca niște idoli păgâni și priveau pereții, cu zâmbetul acela enigmatic al statuiilor khmerek. Oamenii adunați întrebau cu speranță, cu disperare, cu duioșie, cu tandrețe chiar, cu un început de revoltă alteori. „Vine?” „Da, dom'le, a zis că vine”, spunea plictisit măcelarul aflat în contact discret cu divinitatea. Și când venea, coada odată se învârtoșa, oamenii se înghesuiau instinctiv unii în alții, pozițiile supravegheate până atunci de pe margine cu ochi apoși erau acum reluate în grabă, toată lumea la start pentru marea înghesuială. Atunci mulțimea se transforma într-o masă de o ferocitate ieșită din comun, fiecare se înstrăina de fiecare, cel de lângă tine devenea un potențial concurent pe care-l supravegheai atent, în ciuda jovialității lui ipocrite, să nu cumva să se bage în față, îi invidiai pe cei care erau înaintea ta, ei puteau să apuce ultimul pachet chiar în fața ta. Cei din spate erau și cei mai violenți, pentru că nu se știa niciodată dacă va ajunge și pentru ei. Din mulțime se desprindeau oameni de ordine care încercau să controleze coada, astfel încât să nu se bage nimeni prin față. Țiganii erau artizanii strecurării, țigănci însărcinate încercau să câștige dacă nu simpatia, cel puțin acordul mândros al mulțimii. Pentru că aproape totul se distribuia pe cap de persoană, oamenii își cărau cu ei copiii. Țigăncile aveau un mare avantaj, aveau foarte mulți, îi țineau în brațe, îi agitau ca pe niște sorcove, îi scoteau de sub fustă cu un fel de hocus-pocus. Copiii de doi ani cumpărau câte o halcă de carne ținută responsabil de mamă. Pentru că nu rezistau la marea îmbrânceanță, copiii erau sălțați deasupra. Cineva leșina, ceilalți se țineau dârz, nimeni nu vrea să abandoneze, „Dacă tot am stat atâta!”, spre sfârșitul cozii se auzeau voci îngrijorate, „Ajunge oare până aici?”. „Să sperăm. Să z/8 v-audă Dumnezeu! Cum ne-o fi norocul!” Etc., etc. Uneori Dumnezeu auzea, alteori nu. „S-au terminat găinile!” se auzea din față, sortimentul doi, ficați și pipote, ieșeau la sudore, dar victorios, cu găinile sau ficățele în mâini, important era să ieși cu ceva. Îmi amintesc de un banc sinistru dar elocvent care descrie intensitatea acestor înțeleștări de

neuitat. „Un bărbat sosește acasă intempestiv, la o oră când nu era așteptat, și o descoperă pe soție în pat cu cel mai bun prieten al lui. Amantul și nevasta sunt desigur înlemniți privindu-l pe bărbatul cu fața răvășită, capabil de orice și motivat în furia lui. Acesta începe să urle la ei: Nenorociților, voi vă țineți de prostii când în piață se dă carne!” Păcatul cărnii era nimic pe lângă acela de a nu avea carne.

Zvonul a înlocuit, în cultura medievală din Epoca de Aur ceea ce în mod normal trebuia să fie informația oferită prin mass-media. Am trăit în acordul discret, misterios, pervers persuasiv al zvonului. Zvonul păstra și o nuanță de ocult, pentru că provenea din surse neoficiale, făcea parte din informațiile „scăpate”, neautorizate, imposibil de verificat, dar prin aceasta cu atât mai puternice. Zvonul ținea locul opiniei. Datorită gradului ridicat de incertitudine, opinia se forma colectiv prin acest acord de harfă care era zvonul. Asemeni unui corp stimulat prin fine impulsuri electrice, suspendat în câmpuri magnetice subtile, un stimul mai puternic se năștea în universul infinitezimal al particulelor. Veștile circulau underground, transmise din om în om, fără nicio garanție că lucrurile s-au întâmplat întocmai. Zvonul făcea parte dintr-o cultură a invizibilului, tot ceea ce nu se putea vedea, era interzis, se putea transforma într-un mediu propice zvonului. Și în plus, un fenomen pe care l-am observat foarte târziu, cu consecințe incalculabile: zvonul devenise mai puternic decât realitatea, decât orice realitate.

Zvonul se întindea cu o repeziciune uimitoare, avea loc un fel de mobilizare generală, cu mic, cu mare poporul pornea grăbit spre piață, acolo deja locurile din față erau mereu ocupate surâzător. Fatalitate! Cineva afla întotdeauna înainte.

Erau oameni care vegheau, gospodine cu ochii sticlind de zel, de viclenie, de îndemânare, vânători de recompense care stăteau pentru alții, pentru o sticlă de țuică bețivii de la cârciuma din apropiere se lăsau benevol închiriați, interesați de lichide și nu de solide. Câteva precupețe stăteau prin preajmă ca un grup de vulturi bătrâni, cu aspect jumulit, așteptând un semn de slăbiciune, o neliniște, o ezitare. Coada se năștea din nimic, înainte doar un vânticel cald măturase praful în pustietatea pieței și deodată, ca o vână de bou, coada se

încolăcea furioasă, întâi un zvon ca o părere și lumea năvălea din toate ungherele, ca un cuib de termite ațâțate, ca niște ploșnițe speriate. Vestea se întindea incendiar, nou-veniții era primiți cu un zâmbet superior de cei deja ajunși. Lumea începea să vocifereze: „Este adevărat?” „Chiar vine?” Atunci interveneau autoritățile tribului, precupețe cu experiență, vracii pensionari, cunoscători ai tuturor tertipurilor, ale vicleniilor vieții, semnele anunțau că sunt speranțe mari, că se poate să vină, deși știrea nu este dată pe de-a-ntregul ca pozitivă. În aer plutea ceva, în firele de praf, în mișcarea frunzelor, în neliniștea ciorilor de pe sârmele de telegraf. Cei cu experiență deslușeau adevărul. Măcelarii nu confirmau niciodată, nu recunoșteau până la capăt, era vorba să vină, dar se putea și să nu vină. Și atunci nu era vina lor. Erau însă mari speranțe, iar marile speranțe însuflețesc mulțimea, o îmbată până la lacrimi. Câțiva mergeau la vreun colț să se uite dacă vine mașina sau nu. Erau niște mașini-tip, cu o carcasă pătrătoasă în spate, cutia cu surprize. Speranța încolțise în inimile tuturor. O speranță de care Malraux n-a auzit niciodată. „Vine sau nu vine mașina?” discuțiile se însuflețeau, oamenii solidarizau, își împărtășeau neliniștea, necazurile, micile concupiscente, reparații sau întâmplări morale pline de înțeles. În așteptare totul părea mai viu, mai intens, viața căpăta pe moment un sens care-i aparținuse dintotdeauna. Sângele pulsa năvalnic în vine, o emoție vecină cu dragostea, cu frica, un sentiment fierbinte, voluptuos. „Vine sau nu vine mașina?” Suntem un popor cu spirit religios, cuvintele acestea aveau uneori intensitatea unei rugăciuni. Speranța încălzea toată acea mulțime derutată, încrezătoare, neliniștită, fragilizată, iritată. Dorind să se împărtășească de marele adevăr, de buna vestire. Cineva de la colț ridica brațele ca și cum ar fi semnalizat unei corăbii îndepărtate, așa cum fac o parte dintre naufragații de pe pluta Meduzei, din tabloul lui Géricault. Într-adevăr, mașina venea...

Am stat de câteva ori la coadă, părinții mei creșteau păsări, nu ne-a lipsit carnea. Oricum, atunci parcă avea alt gust decât acum, acest gust nu mi-l amintesc, este de fapt gustul aceluia timp, gustul cozii și al străzii, sau poate cel blând casnic al unei-gospodării în vreme de război, peste care ceața se risipește cu neîncredere în fiecare

dimineată. Când mergeam la ziua cuiva știam precis că voi mânca carne și alte lucruri bune. Cu toate că le aveam și acasă, asta îmi trezea o nespusă bucurie. Și în excursii, când fiecare își desfășura pachetul cineva spunea întotdeauna: „la și din al meu, este cu carne!”. Nu era chiar o frază din Shakespeare, dar avea tensiunea ei dramatică. A avea carne însemna mai mult decât a avea carne era ceva victorios în sensul afirmației, ceva sigur, o anumită fermitate, o anumită mândrie. Celebrele șnițele vieneze nu erau doar șnițele. Carnea îți conferea un fel de prestigiu, distingea bunăstarea de sărăcie spre exemplu, avea strălucirea ei. Acest lucru nu mai are nicio valoare, măcelăriile acum nu mai sunt aglomerate, în ciuda faptului că sunt pline de carne. Poate că niciodată nu se vor mai umple arenele măcelăriilor de mulțimea flămândă. Ceva tot a rămas, semne palide ale unei realități crude, o piață din București mai este numită și acum popular Circul foamei, deși pe frontispiciu scrie Cercul magic.

Vecinul meu, om respectabil de altfel, care făcuse câțiva ani de pușcărie, lucra pe o mașină care transporta carne. Un om tăcut, uscățiv, mereu politicos, cu un fel de cumpătate plină de bun simț față de care am avut respect. Îl merita. Perioada de detenție îl învățase cred un lucru, să tacă sau, dacă nu, să vorbească puțin. Avea acea seriozitate a omului încercat. Știa cui să livreze. Printre primii aprovizionați era sectoristul, adică milițianul de cartier, fiecare roțiță a sistemului era unsă corespunzător ca aceasta să alunece eficient și să nu provoace zgomote. Era un om foarte respectat în cartier, fumul grătarelor pentru zeii lari se înălța discret din curtea lui. Îl chema ca pe unul dintre evangheliști, Luca. Cred că pare greu de înțeles autoritatea pe care o emanau atunci acei oameni, toată lumea îi respecta, respectul datorat puterii lor. Celălalt vecin alimentat și el a fost pentru scurt timp director la I.G.O., un bărbat arogant, rău și prost, ținut sub papuc de nevăstă. N-a rezistat mult timp ca director. Obișnuia să-i pedepsească pe muncitori la cea mai mică abatere, cerându-le un pachet de Kent. Coșarul care a venit într-un an să ne curețe coșurile ne-a povestit întristat o astfel de istorie. Pentru el „darul” era prea scump, avea o familie foarte numeroasă și-i cam plăcea să bea. Printr-o femeie de serviciu i-a fost intentat acestui grosier și nemilos politruc un mic

scandal, avea nu numai prieteni, ci și adversari, cineva îi râvnea postul. După o ședință-fulger cu ușile închise, acesta a zburat din postul de director, tot într-un post de șef, șef de secție. Cel dizgrațiat temporar nu era niciodată eliminat, ci reciclat ca orice produs al ierarhiei de partid. Mai târziu am aflat cu stupoare că același coșar pe care-l știam din copilărie s-a spânzurat în maghernița mizeră unde locuia, unde l-au găsit vegheat de șoareci. Numai că șoarecii nu au ros frânghia ca în povestea plină de învățămintele a lui Malraux. Meseria nu i-a adus noroc.

„Allons enfants de la patrie...”

Războiul rece era chiar rece, mai ales iernile. Îmi amintesc serile petrecute cu mama lângă flacăra albastră a aragazului, căldura devenea intensă, când apropiam mâinile încercând să cuprind flacăra, spatele îmi îngheța însă. Auzeam vântul șuierând afară, răzuind pereții. Îmi place frigul și aerul proaspăt. Eram însă să fac pneumonie într-un an, am fost salvat de injecțiile cu penicilină. Cu 20, 30 de ani înainte probabil că aș fi sporit rata mortalității. Locuiam la Drăgășani, la ultimul etaj al unui bloc care avea șapte. Vara era cumplit de cald, acoperișul acoperit cu un strat de smoală se încingea, te coceai ca într-un cuptor la foc încet între pereții micului apartament cu două camere. Singurul avantaj, acolo sus briza se mai simțea cât de cât, iar mirosul de varză călită, de tocăniță de cartofi, de rântaș nu reușea să răzbată. Mă uitam la petele de igrasie formând continente, arhipelaguri, sau insule izolate, tencuiala se fărâmița pe alocuri. Eurasia, Godwana, Atlantida. Am scris pe ziduri și primul meu grafitti, o poezie simplă despre lumea pe care o luasem în stăpânire. Am și desenat ceva, mama mi-a oprit elanurile creatoare îndepărtându-le de la operele murale spre foaia de caiet și cărțile de colorat, spre jocurile cu cuburi, spre puzzle-urile cu vaci, și boi, și oi etc. Când băteai un cui în perete așteptai să se desprindă și câteva bucăți din el. Iarna vântul șuiera furios, mereu era curent în cameră, mama puneă ceva la geam, și la uși, rulouri făcute din cămăși sau maiouri mai vechi. Intelectualii primeau apartament în urma clasei muncitoare, care deținea prioritatea. Ne-au aruncat în acel bloc, tata, care a reușit cu chiu cu vai să se transfere undeva mai aproape de Craiova, unde aveam casă, ne-a lăsat cumva singuri pentru câțiva ani. Mergeam la Craiova sâmbătă

seara sau dacă mama mai reușea să-și ia liber, chiar vineri seara. Ne întorceam invariabil duminică seara. Mai mergeam în vacanțe. În Drăgășani am prins cutremurul din 1977, cutremur care mi s-a părut feeric, totul a început să se miște pe neașteptate ca și cum fiecare lucru avea o viață a lui pe care o ținuse ascunsă până atunci, un ritm, un acord neștiut. Momentul a reprezentat scurta mea convertire la animism. Poate că obiectele așa cum nu suntem îndemnați să o credem ascund suflete, au viața lor secretă, așa cum într-un poem care-mi place foarte mult, *Poema chiuvetei*, Mircea Cărtărescu jovial-ironic construiește o mică burghezie a obiectelor casnice. Am fost, cred, printre pușinii care s-au bucurat de spectacol, la ultimul etaj totul dansa. Ne-am adăpostit sub tocul ușii, cum am învățat ulterior că se procedează, tata ne-a luat în brațe pe mine și pe mama, încercând inutil să ne acopere. Aveam cinci ani. Viața era extrem de frumoasă, cu atât mai frumoasă cu cât era ciudată, feerică. Asistam, dacă nu în direct, prin intermediul pereților, la scandalurile fără sfârșit ale vecinilor. Imaginile care lipseau se lăsau astfel compensate de sunetul dat la maxim, nu știam precis cine pe cine bate, cine pe cine înjură, nu știam de ce, poate făceau dragoste, nu înțelegeam prea bine sensul unor cuvinte, iar asta avea ceva special, un soi de farmec. Mi se părea ireal. Am fost mirat să văd într-o zi un bărbat care urina pe o ușă, jetul se scurgea voios, auriu pe preșul din fața ei, în timp ce bărbatul plimba muștiucul. Își marca teritoriul? Îl prinsese nevoia tocmai acolo? Era un fel de *Sesam, deschide-te* sau o manevră complicată din viața adulților? Bărbatul m-a văzut și mi-a făcut cu ochiul. Jubila. Apoi s-a încheiat la prohab și-a întins-o. Probabil că răzbuna ceva, fața îi strălucea de mulțumire. Oricum, viața clasei muncitoare era veselă și plină de mister.

Undeva, printre blocuri se afla un orfelinat cu copii de până la patru sau cinci ani, maxim șase. Stăteau mai tot timpul cu mâinile prinse de gard. În copilărie, asta probează de fapt un instinct, a fi agățat de sânul matern, la căldura pieptului, în dreptul inimii, poate și nevoia de a auzi ritmul cardiac, liniștitor, ritmul vieții amniotice. Nevoia de a se prinde de ceva, de a se agăța. Ciorchini de copii prinși de gard, dinspre care se desprindea un miros de urină, de lănced.

Femeile le atrăgeau atenția în mod special, muncitoarelor care treceau pe acolo li se făcea milă, le mai dădeau câte o Eugenie, sau grisine, sau biscuiți. Nu-i puteau mânca, dinții de lapte nu-i ajutau să rupă alimentele mai tari, însă apucau tot ce li se întindea, orice obiect, îl întorceau pe toate părțile și dacă nu era interesant desfăceau moale mâna și-l lăsau să cadă. Puteau fi înșelați ușor datorită acestei nevoi de a fi agățați, de a se prinde de ceva, oricât de mic.

Copiii stăteau prinși în gard, foarte strâns agățați în ochiurile lui, cei din spate încercau moale, precum căței de lapte, să-și facă loc în față. Cei slabi alunecau spre margine. Nu scoteau niciun cuvânt, nu plângeau, nu scânceau, ca și cum ar fi știut că n-are niciun sens, că nimeni nu-i va asculta, că nimeni nu va veni. Băieții mai mari practicau un experiment, un joc crud care le dădea o mare satisfacție. Nu era ceva neobișnuit în locul unde am copilărit, dar ceva din mine l-a refuzat din instinct, nu din bunătate. Poate că există și un instinct al josniciei, așa cum există și unul al demnității. M-a impresionat puternic acea distracție ieftină, cu ceva neliniștitor pentru mine. Băieții cumpărau un pachet de biscuiți, biscuiții erau așa de tari că nu puteau fi mestecați, trebuia să-i bagi în ceaiul sau laptele fierbinte ca să se dizolve. Se pișau pe ei până când se umectau binișor și introduceau biscuiții prin ochiurile gardului. În Craiova, în mijlocul Parcului Romanescu, fost Parcul Poporului (boierul filotim, precum și alții, Gogu Vorvoreanu sau C. Mihail, donase parcul statului român, cu mult înainte de a veni comuniștii la putere. Averea incluzând și bunurile imobiliare lăsate de aceștia statului român cu mult înainte de naționalizare erau prezentate ca bunuri expropriate de P.M.R. de la verosul exploatator burghez), se află o mică grădină zoologică. Copiii culeg smocuri de iarbă de pe pajiștile din apropiere. Nu se supără nimeni. Acompaniați de părinți grijulii, le întind căprioarelor și cerbilor prin ochiurile gardului. Acestea le înghit în ritmul mecanic al masticăției. Limba lor aspră îți atinge uneori degetele. Trebuie doar să fii atent să nu ți le prindă. În tot acest timp poți să le atingi pielea, botul catifelat de respirație umedă, caldă. Copiii se aflau acum în locul rumegătoarelor, luau biscuiții și începeau să-i sugă. Erau calzi. Distracția era în toi. Sugeau biscuiții cu niște priviri adormite, ca sub

un fel de narcoză, iluzia unui sfârc matern plin cu lapte cald. Cred că erau prost hrăniți, așa cum erau prost îmbrăcați. Cum se întâmpla nu numai la căminele de copii, dar și în creșe, la cantine, educatoarele, bucătăresele luau partea leului din provizii pentru propriile lor familii. Ceea ce rămânea era scăzut la cântar, amestecat printr-o alchimie alimentară specială cu altceva, cu apă spre exemplu, în cazul laptelui. Mă întreb unde se aflau educatoarele în tot acest timp? Imaginea copilăriei fericite, așa cum izvora din tubul catodic, ascundea de fapt o mizerie de nedescris, imaginea acestor copii sugând biscuiții umezi de urină mi s-a întipărit în minte, îi priveam atunci cu curiozitate, nu cu milă, cu un fel de presentiment. Sufletul îmi era confuz, nu știam ce să fac, ceea ce vedeam nu mă amuza deloc, dar mă fascina. Adulții lipseau din tot ceea ce se întâmpla, ei care altfel păreau să țină situația sub control.

Nu am putut sta la creșă, mama a încercat să mă țină acolo, dar n-am rezistat. Nu mă jucam cu ceilalți copii și, faptul cel mai grav care a determinat-o să mă retragă, nu îmi făceam nevoile. Mă țineam până la amiază, cu dinții strânși, când ea venea să mă scoată. Imediat ce ieșeam, țâșneam în primul tufiș și mă descărcăm în jeturi jubilatorii. Ce ușurare, ce sublim. De ce? Mi-e greu să dau o explicație. Viața în colectivitate nu mi-a spus mare lucru, legăturile mele țin și acum, dincolo de jocul social al conveniențelor, de afinități. Nu am vrut poate să-mi împart intimitatea cu ceilalți, ceea ce pentru alții poate părea firesc, banal. Ca și dragostea, căcatul era pentru mine ceva extrem de personal. Oare când am recâștigat naturalețea urinatului în colectiv? Nu am simțit nicio voce asemănătoare acolo, nu era nimeni care să mă atragă. Nu suportam să dorm după-amiază, iar somnul era obligatoriu, eu nu puteam dormi și chinul nemișcării cu fața îndreptată spre tavan devenea insuportabil. Mă uitam la zugrăvelile de pe pereți, la tot felul de forme, la paturile aliniate în care ceilalți, copiii cumiți, dormeau. Unii se mai răsuceau în somn, alții oftau, trupurile lor încercau să-și găsească tihna în tot felul de poziții, de la cea clasică a fetei, cu genunchii aduși spre gură, la dormitul pe burtă. Un copil dormea cu fața în sus și plescăia ușor din buze ca și când ar fi supt, iar buzele i se umezeau de saliva care-i aluneca pe bărbie, așa cum li se întâmplă

copiilor și bătrânilor bolnavi de Parkinson, cu grișul. Stăteam treaz în mijlocul lor în după-amiezi fără niciun sens, altul decât sosirea mamei mele care trebuia să mă scoată de acolo, din mijlocul acelor corpuri care respirau, care oftau, din mijlocul unei somnolențe care mă condamna la singurătate, din mijlocul acelei mulțimi de trupuri care pluteau pe cearșafurile albe parcă într-o lactație pulsatilă. Din când în când cineva se trezea brusc, o clipă privea derutat în jur și apoi se liniștea, ochii se acopereau cu pelicula aceea opacă, a ochilor morți pentru vedere, expresia de neliniște se topea într-una de prostrație, de senilitate juvenilă, iar corpul îi aluneca leneș în somn, în satisfacția blândă a visurilor de lapte. Stăpâneam peste un popor de ființe oarbe, de fetuși, de larve îngropate în visul lor de pupă. Eram singur stăpân peste împărăția somnului, eu însumi neputând să dorm. Ceva alert se zbătea în mine, o nevoie de a ieși, o îngrijorare de neînțeles, un instinct venit de departe, poate din noaptea timpului. „Ieși! Pleacă de aici!” îmi spunea această voce. Doar așteptarea mamei mă împiedica să fug de acolo, o așteptam cu nerăbdare, cu speranță, inhalând mirosurile străine, aproape lascive ale corpurilor din jur, stoarse de un suc gros, de o tristețe fără margini. Afară soarele înainta inexorabil, într-o după-amiază pe care o presimțeam după felul în care se schimbau umbrele, după felul în care lumina scădea în intensitate prin geamurile prăfuite. Unde se furișau toate acele umbre la care eu nu puteam să ajung? Copiii din jurul meu nu presimțeau nimic, mișcările lor erau molatice, grele de somn, mă simțeam nesigur în mijlocul acestor trupuri care lânzezeau, pentru care viața se desfășura în altă dimensiune, ele îmi erau atât de străine. Simțeam o neliniște care îmi semnala ceva îngrijorător, poate faptul că nu este bine să dormi, că nu este bine ca toți să doarmă în același timp, ceva ce nu puteam înțelege, ceva care plutea în aer, ceva în moliciunea de aluat a acelor trupuri respirând la unison. Dacă aș fi încercat să ies, educatoarele m-ar fi oprit? Aș fi putut ieși neobservat? Nu știu. Mi-a fost frică să încerc, în plus aveam încredere că mama va veni să mă ia, că ea nu mă va lăsa acolo. Pe măsură ce umbrele amiezii creșteau, și ea se apropia tot mai mult. Mama nu m-a obligat niciodată să dorm cu program pentru a achiziționa neasemuite forțe proaspete. De fapt, programul de somn pe

care-l executam silit oferea o pauză generoasă tovarășelor educatoare, care somnolau și ele în propria lor existență, astfel tihnită. În liniștea aceea ireală am simțit o singurătate, o îngrijorare care nu mai era pe de-a-ntregul a vârstei mele, generată poate de un acut instinct al morții. Pentru câteva ore deveneam mai bătrân, ca și cum întreaga mea ființă s-ar fi acoperit grabnic de riduri pe dedesubt, ca și cum s-ar fi concentrat într-un singur sâmbure de atenție și spaimă nedeslușită. Dar mama se reîntorcea. De fiecare dată. Mâna mamei mă aducea din nou acasă, redeveneam copil, neliniștea dispărea și odată cu ea și acel sentiment apăsător că am văzut ceva ce nu trebuia să văd, că am simțit ceva ce nu ar fi trebuit să simt.

Copiii se jucau prin șanțurile blocurilor aflate în construcție, în cavitățile fundațiilor, printre mormanele de moloz și plăcile de beton armat așezate una peste alta, printre benele de mortar, tuburile de oxigen, barăcile de tablă ruginită ale muncitorilor, printre macarale, buldozere și excavatoare. Numeroase fire de fier ieșeau la iveală din beton, din cofraje, scări fără trepte duceau la ascunzișuri care făceau deliciul căutătorilor de comori. Blocurile în construcție erau locurile predilecte de joacă și deveneau foarte curând veceuri publice. Așa își exprima dezinvolt omul admirația și respectul pentru construcția socialismului. În orice colț mai ferit puteai găsi excremente litificate sau, uneori, câte o pasăre moartă sau o pisică cu dinții rânjiți în drumul inexorabil spre schelet. Gunoiul era îngropat în beton, se construia, prost ce-i drept, dar se construia. Familii muncitorești zgomotoase, cu gospodine deformate de muncă și bărbați în papuci și maiou, fumând cu toții puturoasele țigări Mărășești, sau Carpați care n-aveau filtru de la natură, sau la fel de proastele Snagov cu filtru. Bărbații scărpinându-și burțile păroase se așezau pe băncile din fața blocului la o tablă sau își aduceau scăunele. Intimitățile se comunicau cu dezinvoltură și generozitate întregii comunități, uneori printr-un scandal furtunos. Mirosul greșos de rântaș se împrăștia peste tot, la el se adăuga cel de vinete coapte, de cartofi prăjiți, mai rar mirosul de grătar, care era adulmecat flămând împrejur. Gospodinele găteau în același fel, aceleași rețete, aceleași ingrediente. Mama încerca zadarnic să-mi facă un fel de prăjitură, un foietaj. Foile se numeau Doina, mamei

nu-i ieșea niciodată crema, iar foile refuzau cu încăpățănare să se însiropeze. Cele două mirodenii folosite erau esența de rom și esența de vanilie, la care se putea adăuga coajă de portocală sau de lămâie rasă, mai rar scortişoară.

Bătăile erau spectaculoase, fiecare bloc avea cel puțin un cuplu turbulent, el bețiv și ea rea de gură, sau ea bețivă, el bețiv, așa cum fiecare bloc avea nebunul lui sau o femeie isterică certându-se cu toată lumea din te miri ce. Copiii se distrau zgomotos pe seama lor, farsele cele mai urâte erau îndreptate contra lor. Poporul se amuza zgomotos când el o izbea cu capul de pereți sau, dimpotrivă, când ea îl lovea cu coada măturii. Blocul meu se afla la marginea orașului, de unde începea câmpia, o câmpie nesfârșită mi se părea atunci, pe care se semăna grâu. Am alergat prin lanuri nesfârșite de grâu, am dormit în grâu, i-am simțit furnicăturile pe piele, i-am mâncat boabele crude încă, storcându-le de un suc alb, dulce. În altă parte puteai merge pe un drum plin de romaniță, până ajungeai la calea ferată. Linia ferată era jalonată de un fel de borne de care erau legate sârme pe care încercam să mă mențin în echilibru fără succes. Când trenul se apropia fără să-l vezi încă, sârmele începeau să vibreze. Puneam monede de 25 de bani, de 50 de bani sau de 1 leu pe șina ferată, pe care le recuperam turtite bine. Locuiam la marginea orașului, dar pentru mine era ca și cum aș fi locuit la marginea lumii. *Finis terrae*. Ultima Thule.

„La vie en rose...”

La Craiova, lângă noi locuia doamna Stavrance, dintr-o familie de boieri, o femeie foarte în vârstă, cu un minunat păr alb. Mult timp fusese ținută ascunsă într-o cămăruță special construită undeva în spatele casei, pentru a nu fi arestată și dusă la Canal, pe vremea epurărilor din anii '50. N-ar fi supraviețuit. Vorbea nu mai puțin de cinci limbi străine, avea niște minunați ochi albaștri și o blândețe extraordinară. Fotografiile de tinerețe arătau o femeie de o frumusețe sensibilă, educată. Avea tot felul de cutii ciudate de diferite forme, aerul în mica ei cămăruță părea zaharisit, florile se cristalizau în vase lungi și subțiri ca niște lujeri de crin, erau acolo parfumuri din alte timpuri, păienjenii goblenurilor acoperea mobilele, cupe de cristal se deschideau în separele unor dantelării fine de argint, o pereche de

mănuși se aflau într-un colț, ciuruite de molii, o icoană de argint pe perete. Din una dintre acele cutii scotea niște bomboane de mentă sau ciocolată, niciodată o ciocolată întreagă, ci bucățele de ciocolată învelite în poleială galbenă, pe care le păstra pentru mine când o vizitam. M-am simțit atât de legat de această femeie, așa cum am fost legat și de nenea Jean, bunicul meu din partea tatălui, om de o mare eleganță. Au murit prea devreme, i-am pierdut fără să le fi înțeles mesajul. Ei veneau din *La Belle Époque*, făceau parte din *L'Ancien Régime*, gesturile lor aveau greutate, maturitate, o căldură aparte, o siguranță, siguranța unor valori poate, a unei educații adevărate. Am simțit instinctiv că aceea era familia mea, a celor care trăiseră atunci, că aceea era epoca mea, m-am născut când nu trebuia, am greșit anul și epoca. N-am vrut o Epocă de Aur, nu. Doamna aceea cu părul alb, Hortensia, este în continuare pentru mine imaginea acelei epoci, în cămăruța ei supraglomerată se afla înghesuită lumea pe care o salvase în câteva sertare, acolo acea lume încă mai trăia. Fiica ei, Viorica Stavrache, o la fel de distinsă doamnă din alte vremi, continuă să-mi dea bomboane de mentă când o vizitez. Bomboanele mi-au distrus dantura și totuși sunt singurele bomboane pe care încerc să le dizolv sub limbă în speranța că prin ele se va strecura, cine știe, ceva din gustul acelei lumi dispărute.

„E la nave va”.

Îmi amintesc prima dată când am fost cu mama la mare, de fapt nu chiar la mare, ci la Techirghiol. Lacul la vârsta aceea nu mi-a putut mulțumi orgoliul de virtual aventurier. Am fost împreună cu o colegă de serviciu a mamei, ceea ce m-a nemulțumit din start, nu eram obișnuit să-mi împart intimitatea cu altcineva. Cred că femeia era divorțată, oricum bărbatul ei lipsea. Venise cu băiețelii ei, erau de vârsta mea sau cu puțin mai mici. Femeia era uscățivă și de la început m-a impresionat religiozitatea cu care strângea firimiturile unei felii de cozonac, pe care le-a mâncat apoi. Nimic nu trebuia să se piardă, totul trebuia să ajungă la destinație, să fie recuperat. În acel caz întors în stomac. Copiii, deși nu erau gemeni, fuseseră îmbrăcați la fel, și acum cred că nu era o diferență mai mare de un an între ei, oricum puțin sesizabilă. Aveau aceeași constituție firavă, nu se țineau de mână, dar

era ca și cum ar fi făcut-o în fiecare moment. Peste timp, imaginea lor am asociat-o cu cea a celor doi orfani găzduiți de Gavroche în pântecul monumentalului elefant, cei doi care culeg o bucată de prăjitură aruncată în bazin de un alt copil drept hrană lebedelor, o lecție de generozitate asistată de tatăl lui. Da, aveau mâinile mereu murdare și lipicioase, neplăcute la atingere. Mâncau macaroane cu brânză și marmeladă, macaroanele fierte se transformau de altfel foarte repede în ceva păstos, un soi de plească de intestine albicioase peste care gelatina marmeladei nu mai adăuga niciun farmec culinar. Se uitau atenți cum li se toarnă în farfurie, fremătau timid de nerăbdare și de un fel de nervozitate, de bucurie poate, mâncau cu lăcomie, fără oprire, fără obiecții, fără să se uite în altă parte, până la capăt. Mă uitam la ei gândindu-mă la păsări, felul în care-și hrănesc puii, aviditatea acestora din urmă, ciocurile scoase insistent și gălăgia, zbaterea, o foame perpetuă, o frică de a nu rămâne în urmă, de a nu rămâne pe dinafară. Ei nu făceau zgomot, nu vorbeau, nu se întrerupeau, mâncau până când ultimul fir, ultimul atom de macaroană dispărea. Privirile le rămâneau abulice, cu o vagă scânteie de mulțumire, atunci păreau să plutească cumva în interiorul unor mici globuri de spumă. Femeia le cumpărase jucării ieftine, două mașinuțe de plastic care nu mi-ar fi atras niciodată privirea. Din mașină fusese reținută ideea prin formă și prin roți. Culorile erau imposibile, una era de culoare albastră, alta de un roșu șters spre un cărămiziu. Întâi m-a surprins că au ales culori diferite. Ei? Femeia? Presupun că ei, femeia nu părea interesată să orienteze gustul lor spre ceva. Acum frații se distanțau discret în gusturi de programul uniformizator al tribului, asistam poate la formarea unei personalități sau la manifestarea uneia deja existente. Nu știu. Nu se jucau agresiv cu ele, ca și cum energia i-ar fi părăsit, păreau preocupați mai mult să și le arate unul altuia. Scoteau niște sunete răgușite încercând să imite un demaraj mai robust, vocile se topeau aproape imediat într-un fel de pufăit caraghios, puuff, puuff. Modelul concurențial cunoștea astfel două tipuri de manifestare. Mașinile se distingeau prin culoare, prin ceea ce și unul și altul considerau imaginar ca individual încorporat în mașinuța lui și prin ceea ce puteau să facă cu ea, adică prin îndemânarea de piloți. Ostentației îi lipsea însă energia, după câteva

demonstrații ceva se întrerupea în mecanismul de evoluție al copiilor, ca și cum ar fi uitat ceva. Porneau încă o dată și se opreau întrebători. Și acum ce urmează? Poate că le era teamă ca mașinile să nu se strice, poate că asupra acestui lucru plana o amenințare maternă, poate că îngrijorarea lor venea mai de departe, dintr-un neștiut colț al minții. Priveam prin geamul mat al gesturilor, al jocurilor lor neterminate. Unul pretindea că mașina lui avea motor (niciuna nu avea), „A mea are motor!” continua să spună băiatul, subînțelegând prin asta că a celuilalt nu avea. Pentru unul era tehnologică începuse, pentru celălalt pastoralismul nu încetase, mașina nu era decât o căruță menită să-i transporte visele dintr-un colț al camerei în altul. Nu avea importanță dacă avea sau nu motor. Am fost cumva instinctiv de partea lui. Eram de-a dreptul uimit de cei doi, încercasem și un fel de dispreț „fratern”, învins în cele din urmă de curiozitate. Sentimentele mele se dovedeau nesigure, amestec de repulsie și atracție. Miroseau ciudat, un miros de lapte amestecat cu urină, miros de cuib, de culcuș, nu știu dacă cititorii au mirosit o găină, nu una de crescătorie, o găină crescută într-o gospodărie țărănească. Băieții miroseau a găini. Și erau adânc uniți în mirosul lor frățesc, mai mult decât îmi puteam închipui. Frăția lor trecea ineluctabil prin miros, care le aparținea și îi făcea distincți față de alții. Altfel, trăiau confuz ca într-un balon odorizant, pluteau de colo-colo ca și cum s-ar fi ținut de mână, nesiguri și atenți. Purtau același tip de sandale, prin ele degetele se vedeau murdare, același tip de cămăși care stăteau strâmb pe trupurile lor golașe, făceau oricum impresia că sunt cu un număr, două mai mari. Poate femeia le luase mai mari, ca să nu fie nevoită să le schimbe prea repede, gândindu-se că în creștere trupurile lor vor umple învelișul de stofă precum carnea melcului o cochilie. Deși nu se țineau de mână, se țineau uneori de după gât, ceea ce emana din nou senzația aceea atât de tristă de nesiguranță, de fragilitate. Se țineau de după gât precum un liliac stă agățat lângă alt liliac. Vorbeau puțin, iar în ochii lor cu pupile mari stăruia un fel de teamă, un fel de mirare prevenitoare pentru tot ceea ce se afla în jur, pentru tot ceea ce urma să li se întâmple. Ceea ce m-a impresionat atunci ține de un fapt la fel de mărunț, impresia de atunci puțin detașată, mai mult curioasă se topește în valuri calde acum, acei

copii mă întristează tot mai mult cu trecerea timpului. Am reținut cu minuție detaliile. Deși ne separam de mica familie, descompletată ca și a noastră prin absența tatălui, s-a întâmplat să ne întâlnim pe strada principală a stațiunii. Mama sesizase că nu-mi plac copiii sau cel puțin că nu comunic cu ei și, printr-o înțelegere mutuală nu forța comunicarea, mă lăsa întotdeauna să-i aleg pe cei cu care vreau să vorbesc. Eu am vrut să intrăm într-o cofetărie și automat cei doi băieței s-au uitat întrebător la femeia înaltă care plana deasupra lor. Mama a acceptat și a invitat-o să ne însoțească. Privirile celor doi au devenit foarte intense, simțiseră că este un moment favorabil pentru ei, un moment în care era greu să fie refuzați, nu spuneau nimic, dar arătau direcția cu trupurile lor și o apucaseră de mână pe femeia vizibil jenată. La încă o invitație a mamei mele, aceasta a cedat. Am intrat într-o cofetărie obișnuită, cu nimic spectaculos. Am ales o prăjitură și o înghețată cred, gusturile mele în privința asta erau pline de fermitate, pe cât de precare erau sortimentele de prăjituri. Ne-am așezat la o masă împreună cu cei doi băieței și mama lor. Cei doi s-au cocoțat pe scaunele lor așteptând, o așteptare plină de tensiune. Încă o dată inițiativa nu le aparținea. Între noi se instalase tăcerea, un zid invizibil ne despărțea, așteptam ceva diferit, în feluri diferite. Poate că ei continuau discuția tactil, prin atingeri fragile, prin miros, al cărei vocabular cu siguranță îmi scăpa. Picioarele murdare, cu urme de zgaibe le spânzurau jalnic pe scaunele înalte. Mama a venit prima cu prăjiturile și înghețata. Femeia a apărut la câteva clipe după. N-am să uit scena. Avea o singură prăjitură și două lingurițe, întâi am crezut că se va mai întoarce după una. Ea o așezase deja pe masă și cu o mișcare precisă a secționat-o în fața celor doi, apoi le-a întins fiecareia câte o linguriță. Am putut citi surpriza pe fața mamei, în schimb femeia părea naturală în gesturi, o reținere plină de demnitate, de precizie. Cei doi nu au crâcnit, n-au zis nici păs. S-au aruncat asupra prăzii, așa modeste cum era. Într-o clipă n-a mai fost nimic în farfurie. Mama s-a ridicat, a dispărut pentru o clipă și s-a întors cu două prăjituri, femeia a protestat slab, nu trebuia, ceva în sensul ăsta. Cei doi, încântați de ocazie, strălucind de nerăbdare, au înfulecat rapid porția. Cred că nu s-ar fi oprit indiferent de cantitate, ar fi regurgitat și ar fi luat-o de la

capăt. Plăcerea și anxietatea îi locuiau deopotrivă. Nu au mulțumit la plecare, au ieșit nesiguri, uitându-se vag în urmă ca și cum de acolo ar mai fi putut veni ceva, pe neașteptate. Femeia parcă a spus câteva cuvinte. Un câine i-a mirosit și a încercat să le lingă mâinile, iar ei s-au ferit lipindu-se de un zid. Ca și cum ar fi gonit o muscă, femeia l-a îndepărtat.

Mă întreb uneori ce s-a întâmplat cu cei doi eroi ai mei, poate au ajuns ingineri, poate că viața i-a schimbat radical, i-a transformat în niște indivizi decizi, fermi, lăcomia lor copilărească și neîncrederea se vor fi stins și ele, poate că prima femeie le-a alungat o mulțime de spaime. Mizeria are fețe nebănuite în care sclipesc uneori cristale extrem de fine, așa cum ferestrele se acoperă uneori iarna cu o broderie delicată de gheață pe care o poți topi dintr-o răsuflare. Îi văd mergând pe o alee, ținându-se de mână și dispărând la capătul ei, însoțiți de mama lor ca o cățea famelică, o cățea plină de o aspră tandrețe, o cățea cu o știință ancestrală a supraviețuirii într-o lume greu de înțeles. M-aș bucura să-i știu la adăpost, mulțumiți, într-o altă poveste decât a mea, o altă poveste în care nu este loc pentru tristețe.

„Omul cu șobolani...”

În drum spre liceu treceam pe lângă întreprinderea de tractoare 7 *Noiembrie*, acum preluată de Popeci, unul dintre magnații locali ai Craiovei. Mă întorceam pe același drum după-amiaza. La dus, dimineața, vedeam lumea îngrămădită la coadă la iaurt sau *Sana*, sau cumpărând pâine, un mic chioșc se afla înghesuit în zidul întreprinderii. Cu timpul, la chioșcul respectiv se găseau din ce în ce mai puține, coada șerpuia pe lângă zidul întreprinderii mai anemică, mai timidă. La prânz, muncitorii ieșeau să cumpere câte ceva într-o pauză de lucru. Mâncau fasole la borcan. Conserve care zăceau cu lunile în rafturi, sfidând orice termen de garanție. Stăteau pe vine, rezemați cu spatele de zid, în salopetele lor pline de ancestrale pete de ulei, cu mâinile asprite de șpan, negre de vaselină, de păcură. Își ștergeau nasul sau buzele cu mâneca.

2 – 95

duhneau, dospeau, trăgeau vânturi. Privirile abulice păreau să nu se agațe de ceva anume, din când în când scoteau câte un râgâit

sonor, cu naturalețea hipopotamilor suflând vajnic pe sub nasul crocodililor prudenți, semn oricum de satisfacție trupească, de dialog cu elementele. Cine știe, poate în acest fel vorbește uneori chiar subconștientul, plictisit să tot fie investigat de tipi cu apucături cerebrale precum Freud sau Jung. Muncitorii stăteau acolo ca niște șobolani leneși, plictisiți de amenințările feline, știindu-se apărați de un fel de grație a nimănui. Își scărpinau urechile sau genitaliile la fel de firesc cum se scobeau în dinți. Mai trăgeau și o bășină răsunătoare. Ca un ecou le răspundeau zgomote din halele imense ale întreprinderii, se și lucra. Pe poartă mai ieșea câte un tractor cu remorcă, ce se ducea unde se duc tractoarele cu remorcă. Muncitorii nu se mișcau de la locul lor, nu se lăsau surprinși de evenimente. Am avut mereu senzația că murdăria îi însoțea pretutindeni ca o veritabilă blană de șobolan, că și după ce se spălau jinduiau după mizerie, un fel de haină de camuflaj, un fel de a doua natură. Reveneau la ea ca la un culcuș cald, sudoripar, o purtau nu cu demnitate, ci cu un fel de dispreț, îi însoțea ca un fel de armură care-i făcea invincibili. Supermenii șpanului, ai strungului, ai frezei loviți de amoc. Cei curați îi evitau, nimeni dintre cei care nu erau ca ei nu dorea să-i atingă. Muncitorul era o specie. Magazioneri, portari, femei de serviciu, sudori, zidari, șoferi, cu toții aveau ceva în comun, un fel de somnambulism sau un fel de agresivitate. Poate salopetele, uniforme ajutau la acest lucru. Muncitorii erau extrem de chinuiți, dar poate că aveau satisfacția că înotau în aceeași mlaștină cu ceilalți. Ceaușescu le promisese un paradis, cel mai bun trai din Europa. La rândul meu, mi-am promis să nu fiu niciodată muncitor, am hotărât că acest lucru nu se va întâmpla, indiferent cum vor evolua lucrurile nu voi deveni muncitor! Am jurat că nici mort nu voi ajunge muncitor! Nu! Nici mort nu voi fi muncitor!

Ciocanul și porțelanul...

De 1 martie și de 8 martie se obișnuia, un obicei al pământului, să faci câte un mic cadou dirigintei sau, uneori, și profesoarelor, dincolo de mica felicitare închisă în plic laolaltă cu mărtișorul care trebuia cu grijă ales, sau buchetul de flori convențional. Văd parcă profesoarele răspunzând în cor: „Nu trebuia!”. Ba da. Trebuia. Un săpun Fa sau Palmolive. Un deodorant Impulse sau Farmec, toate luate

pe sub mână, erau cadouri cum nu se poate mai potrivite. Pentru fumătoare mai era și un pachet de țigări, dar mai rar, asta strica gingășiei gestului, tutunul nu face flori frumoase. Iar profesoarele repetau din nou în cor, un cor de îngeri pedestri cu aripile ascunse pudic sub taioare: „Nu trebuia!” „Ba da. Trebuia!”

La capătul mizeriei se află frumusețea pe înțelesul tuturor: kitschul. Kitschul este adresa facilă, de damă de consumație a frumuseții, frumusețea pe înțelesul tuturor. Kitschul poartă în el sistematic o idealitate naivă, însoțită de o diafanitate specială. La capătul mizeriei el era mica poartă deschisă spre absolut. Kitschul revendică nu atât un gust, cât o conformitate cu gustul comun. Este frumusețea de comun acord, împărtășită de cât mai mulți și accesibilă. Kitschul nu are istorie, nu are rădăcini, se livrează imediat pentru posesorul obiectului său. Odată cu trecerea timpului, kitschul, la rândul lui, este înnobilat, mă emoționează adeseori ceea ce este vechi, o trotinetă delabrată, o statuie ciobită, un tablou naiv sau o așa-zisă fotografie artistică pentru istoriile pe care încearcă să le spună, pentru neînsemnătatea lor, pentru nimicul care se ascunde în spatele fiecărui gest cândva voit grandios. A avea în casă carpeta cu *Răpirea din serai* făcea o impresie bună celor veniți în vizită, care o aveau și ei, un gest de încredere în valorile comun împărtășite. Cum spunea și cântecul: „Am acasă pe perete / O carpetă cu o poveste / E Răpirea din Serai” etc. Cred că bibeloul le-a fascinat pe gospodinele timpului meu, cred că el a fost semnul de frumusețe și prosperitate, arta adusă în casă, secreta satisfacție a goblenului și macrameurilor însoțind-o respectuos. O familie ceva mai înstărită demonstra bunăstarea prin mulțimea de bibelouri pe care le ținea în vitrină sau cățarate pe diferite mobile. Femei în crinolone suspendate în diferite figuri de balet, abandonate unor grațioase posturi, pescari chinezi cu doi pești agățați de un fir de nailon în undiță, tot felul de cai în atitudini dramatice à la Géricault, chinezării, Buddha cu zâmbetul lui larg, de ofidian, și cu burdihanul leștând mulțumitor, tot felul de rațe și găște sălbatice, vânători, doi copii cu șepci, într-un fel spielhoseni, sprijinind o bâță și ținându-se fratern de după umeri. Era un semn de abundență să ai multe bibelouri, ținute în sufragerie, la vedere pentru musafirul invidios sau

solemn respectuos. Mă gândesc la murdărie și la bibelouri ca la două fețe ale aceleiași monede, ciocanul și porțelanul, brutalitate robustă și pulpa diafană, imaculată a balerinei. Am fost în clasa a IV-a la aniversarea zilei de naștere a unei colege de clasă al cărei tată, măcelar fiind, făcuse între timp, la seral, Facultatea de Științe Economice la Craiova, fără să renunțe la meseria lui. Acolo am văzut cele mai multe bibelouri și cele mai multe păpuși la un loc. Intrați ca într-un muzeu printre vitrinele cu exponate. Unele obiecte valorau aproape cât un salariu. Multe, foarte multe balerine făcând figuri, o piruetă, un salt etc., dar și doamne în rochii sofisticate de la curtea cine știe cărui Ludovic, dacă asta mai avea vreo importanță. Copii după alte copii, după alte copii etc. ale acelorași artizani lipsiți de imaginație. Mă întreb ce evocau ele pentru tânărul măcelar și nu pentru soția lui de o frumusețe relativ convențională. Însemna oare ceva pentru reveriile lui? Spiritul mic burghez înflorea neașteptat în vitrinele de acasă ale măcelarilor, ale profesorilor de școală generală sau de liceu, ale gospodinilor, acest minunat acord dincolo de vârstă, de profesii, de hobby-uri, rococo-ul grefat în viețile abia lizibile de apartament, straniu palimpsest. Poate că în acest fel oamenii încercau să suplinească ternul vieții prin eternul porțelanului ieftin, urâtenia prin candoarea unor găște sălbatice de sticlă luându-și zborul, a unor grațioase balerine fixate pentru totdeauna în pirueta lor. Faptul că aceste obiecte se puteau sparge, fragilitatea lor le mărea cred valoarea. Erau fete care colecționau tuburi de spray-uri străine, săpunuri sau cutii de bomboane. Celebrul, dar pe nedrept uitatul săpun Cheia nu intra în această categorie. Cheia cărei porți inițiatice o reprezenta săpunul Cheia, mai trebuia să adaugi cumva și o funie ca totul să meargă ca uns? Am văzut pe cineva care colecționa pachete de țigări străine, era extrem de mândru, se simțea înnobilit de pasiunea lui. Majoritatea lucrurilor colorate ale lumii de dincolo erau aduse de bișnițari, acei Exploratori ai unor târmuri exotice precum Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia sau Ungaria, mult mai rar din R.D.G., și întruchipau deliciul și idealul de bunăstare al oricărei familii, mici picături de Occident picurate cu pipeta în ochiul obosit, dar avid al mărunțului burghez comunist. Obiectele altei lumi îmi păreau insolite,

în primul rând erau mai colorate și aveau gust, cele alimentare desigur. Ciocolata era mai mare, gumele de mestecat aveau gust, de mentă, de fructe, mașinile, jucăriile erau mai apropiate de realitate și chiar funcționau, nu se stricau imediat. Bunul meu prieten Octavian îmi descria un pachet de gumă de mestecat de forma unei banane în mărime naturală din care se extrăgeau paralelipiede, gume împachetate separat, într-un fel arcimboldesc. Un fel de banană a *tiroir*. Nu știu de ce am asociat asta cu ambarcațiunea Kon Tiki făcută din paie, tot galbenă. Mi-ar fi plăcut o astfel de gumă de mestecat în mărimea naturală a ambarcațiunii, făcând un balon aș fi putut să călătoresc agățat la capătul lui până departe, acolo unde ciocolatele erau la fel de mari ca zgârie-norii, unde la robinet curgeau râuri de Coca-Cola, unde portocalele creșteau în pomii de pe marginea străzii. Lumea de dincolo presupunea un joc intens al imaginației, fiecare auzise câte ceva, văzuse câte ceva, restul se putea adăuga după gustul și inventivitatea fiecăruia. Pi/urile pe care le împrumutam de la un vecin al cărui tată lucra în Algeria mi se păreau încântătoare, cu Rahane catehizându-și compatrioții sălbatici și punând bazele unor comunități unde triumfa un tribalism etatizat. *Le fils de Crao* avea dezideratele lui, visând o lume mai bună, mai dreaptă, mai egală. Apoi *Les Robinsons de la Torre*, cu Zorka, infamul dictator care semăna atât de bine cu Hitler sau cu un Heidegger puțin deformat de lovături, sau Taranis, galul cu deziderate revoluționare, gen Comuna din Paris, Doctorul Justice care împărțea dreptatea cu mâinile și cu picioarele deopotrivă, ajutând populațiile lumii a treia, compasional la sensibilitățile socialist-revoluționare. Majoritatea acestor eroi dezlegau mistere și alungau superstițiile în spirit materialist dialectic și științific. Îmi plac în continuare Picurile, revista a dispărut din păcate. Eram abonat până și la revista *Cutezătorii*, acolo am citit pentru prima oară în foileton *Printesa din Șega* de Francisc Munteanu, sau Franț, cum îi spuneau prietenii. Episoadele de bandă desenată erau penibile și scurte, însă pagina aceea colorată mă atrăgea nespus, intrasem în mecanismul literaturii de consum, foiletonistice. Eroii, când era vorba de români, erau mai toți mustăcioși și pletoși, femeile dârze, îmbujorate, acționând în slujba cauzei drepte, purtând

broboade pe cap sau basmale. Pionierii curajoși și inteligenți ba descopereau o comoară, ba mai prindeau un spion străin sau un infractor. Era bine, era relevant. Mie îmi plăceau însă culorile și desenele, poate și pentru că sunt un antitalent la desen (așa cum mi-a spus odinioară un profesor de chimie ceva mai talentat, cu un dispreț suveran vădit față de calitatea artistică, ca să nu spun științifică a desenului meu de pe tablă), cu greu pot desena o linie dreaptă și în niciun caz un cerc. Nu pot desena o casă fără ca desenul să nu sugereze opera unui tânăr cu serioase probleme psihice. Oamenii desenați de mine prezintă diformități spectaculoase, disproporțiile joacă un rol tradițional în schițele mele. Revista nu era mai puțin o porcărie, te mai puteai distra cu enigmele lui Ionel, un fel de Sherlock Holmes local și juvenil cu o șepcuță menită să amintească de prestigiosul serviciu britanic, Scotland Yard, și cu o lupă imensă, precum lentila de ochelari a unui hipermetrop. Pe primele pagini se aflau obligatoriu relatările întâlnirilor dintre pionieri, tovarăși și diferiți fruntași în muncă, cu fețe serioase, îngrijorate, chiar responsabile. De obicei aceste lucruri nu se întâmplau în provincie, tovarășii de aici păreau preocupați de cu totul altceva decât de a se întâlni cu pionierii. Maiștrii urmau să le arate cum funcționează un strung, o freză etc., cum merge producția. Aceasta era școala muncii. Am fost și eu dus într-una din clasele primare la fabrica de osii și boghiuri. Nu-mi amintesc nimic. Să fi însemnat asta că lecția n-a fost convingătoare, că nu pot fi educat în spiritul muncii sau că am o memorie foarte, foarte proastă? Detest munca pe brânci în scopuri comunitare pentru prosperitatea țării. I-am apreciat întotdeauna pe marii leneși, greu de convinși să se miște, adăpostiți în fotoliu cu o carte în mâini, pe plictisiții atavici, pe cei pentru care contemplarea, chiar și pernicioasă, devine o virtute, aceea a neaderenței la activitatea heirupistă. „Calul meu nu muncește”, cum îi spune nobilul spaniol lui Columb, care le demonstrează tuturor ce bine și util este să tragă toți pe brânci într-un spirit comunitar afin celui comunist. Nici suferința, nici munca nu mi se par virtuți în sine, atât timp cât nu te leagă de o altă dimensiune. Nu cred în virtuțile acestui secol extrem de grăbit, în graba ca virtute, cu atât mai mult cu cât sunt cuprins adeseori de vertijul grabei, de pasiunea vitezei, de euforia ei, de felul în care ea

dizolvă timpul și memoria. Viața pe șantier, promisă tânărului absolvent de liceu ca o probă de virilitate, era de o banalitate dezgustătoare, de o puținătate dureroasă, puțea a cazarmă, a izmene nespălate și a ciorapi murdari. Am trecut adeseori pe lângă barăcile muncitorești (să nu uităm că în fiecare oraș se construia ceva), duhnind de la o poștă a căcat. Ieșind noaptea, muncitorul nu se mai grăbea până la toaletă, ci se ușura lângă baracă, mult mai comod *n est-cepas?* La dispoziție se aflau două variante, în funcție de vreme. Căldura, atunci era praful care se strecura peste tot, peste poporul de stepă al șantieriștilor, sau vremea ploioasă, atunci era noroiul în care înotai în cizmele de cauciuc. Șantierul era o Vale a plângerii, nimeni nu se lăsa înșelat de propagandă. Munca pe șantier era grea și tembelizantă, ea te aducea foarte curând la numitorul comun al brutei, aventurile șantieriștilor cu fetele mai de pripas, poveștile grotești despre performanțe sexuale glorioase, despre zdranga, ștoiul, mătărânga tovarășului maistru, nu prea aveai cum să dai de sublim, oricât de mult ai fi scormonit după el. Maistrul grohăia la unison cu ceilalți, votca făcea explicațiile să pară mai dezinvolve, cu lirismul teoriilor improvizate despre viață, intitulate printr-o metaforă înduioșătoare: „teoria chibritului”.

„La revedere, copii!”

Sunt lucruri pe care le regret mai puțin, altele mai mult, dar există câteva care mă dor și acum, la o distanță destul de mare în timp, pe care aș vrea să le anulez dacă se poate, pentru care mă simt dator. Mergeam cu mama, una dintre plimbările noastre prin oraș, un oraș mic, orașul Drăgășani, nu aveai cum să ajungi prea departe și trebuia să te întorci. Atunci distanțele mi se păreau mari, mi se părea că mă aflu cumva în centrul lumii. Nu atât parcul din centrul orașului mi-a rămas în minte, deși am câteva fotografii acolo, ci parcul gării, pe care l-am revăzut, atât de prăfuit, ca o haină jerpelită. Era urât, n-am înțeles de ce m-a încântat atât de mult cândva, m-am străduit să înțeleg, dar n-am putut. Parcul acela părea să nu se fi schimbat, într-un fel părea un loc fără vârstă, destinat să suporte secole în șir greutatea ridicolă a propriei nemernicii. Cu un soi de molizi inoportuni, o specie chinuită la șes care cred că s-a adaptat din greșeală, cu aleile cărora abia le

deslușeai o margine de cărămidă, cu un teren uscat de culoarea paiului. Totul părea filmat în sepia. Locul degaja un fel de tristețe indiferent de anotimp, dar vara parcă totul devenea fără sens acolo. Am visat odată că mă aflu singur în acest oraș, nu mai rămăsese niciun locuitor, absolut niciunul, am umblat înapoi și încolo și deodată m-a cuprins o tristețe copleșitoare, o tristețe fără margini. Am înțeles că ajunseseam în infern, într-un limb care mi se potrivea, cel al maximei singurătăți, într-un loc al amintirii, al unei nostalgii irepresibile. Infernul în epoca ceașistă putea fi provincia, care te sufoca, în care erai cu adevărat singur pentru totdeauna. Praful îmi murdărea gleznele și ciorapii, se strecura peste tot. Dinspre toalete venea inconfundabilul miros al gării, urina era principalul compus, efluviile parfumate de pișat pluteau în jur, dacă aș fi fost orb, în acest fel aș fi știut că am ajuns la gară. În plus, pentru expresivitate, veceurile erau acoperite și cu bucăți romboidale de faianță galbenă, un mic intrând te ascundea privirilor, rezistai cu greu în aerul miasmatic, nemaivorbind de contribuția excrementală a fiecăruia etalată ca la un vernisaj.

Ajunseseam aproape de blocul în care locuiam, am văzut un copil de Țigan ceva mai mare decât mine. Fără ca nimic să fi anunțat acest lucru, m-am repezit la el și l-am doborât în țărână, s-a zbătut împingând cu mâinile în pieptul meu, apoi încercând să mă zgârie, dar l-am imobilizat. A început să plângă. Mama ne-a despărțit uimită, n-a înțeles ce anume declanșase furia mea, actul meu războinic atât de hotărât. L-a scuturat pe celălalt copil și i-a dat o ciocolată micuță, cumpărase câteva pentru mine, iar băiatul a continuat să scâncească neîncrezător, cu mucusii scurgându-i-se pe bărbie, amestecați cu lacrimi, în timp ce desfăcea ambalajul. „De ce l-ai bătut?”, m-a întrebat mama. I-am răspuns simplu și foarte sigur: „Pentru că era urât!” Răspunsul a stupefiat-o, nu a găsit ceva potrivit să-mi răspundă. Nu știu ce anume a declanșat reacția mea, fusesem avertizat să mă feresc de țigani, motivația estetică mă surprinde, aș fi vrut să știu ce gândeam, impulsul meu îmi rămâne la fel de misterios și acum. Îmi pare extrem de rău pentru acel băiat, singurul serviciu pe care i-l pot face este să așez întâmplarea pe această foaie de hârtie.

Mama predă la un liceu agroindustrial, la Drăgășani. Țin minte că venea acasă cu teancuri de lucrări de control. Mai toți elevii își începeau lucrarea scriind care de care mai chinuit „Răspuns” sau „Subiecte”, după răspuns urmau două sau trei propoziții și un gol istoric, *hic sunt leones*. Toți trebuiau promovați, așa că la sfârșit erau lăsați să copieze ca să le poată fi încheiată media. Altfel profesorul avea îndatorirea să se ducă la elev acasă și să facă exerciții suplimentare cu acesta, în lumina noilor indicații. În ecuația devenirii nu se acceptau eșecurile și diferențele. Cei mai mulți abia știau să scrie, mă distram inutil citind acele lucrări laconice, inutil pentru că erau oameni în mijlocul cărora aveam să trăiesc, oameni care nu trebuiau chinuiți dincolo de alfabet și gramatică. Neavând cu cine să mă lase, mama mă mai lua cu ea la ore sau chiar pe teren. Elevii ei mă cărau în spate când oboseam, în special fetele, care mă pasau de la una la alta. La una din orele la care mama a făcut greșeala să mă ia, am dat în spatele clasei peste un băiat cu o față care o amintea pe cea a primatelor. M-am prefăcut că îl studiez, am revenit și m-am uitat insistent până când și ceilalți au observat. Mamă, am spus eu sigur de mine, are față de maimuță! S-au auzit chicoteli. Mama s-a înroșit și a negat blând, dar neconvincător. „Nu este adevărat”. „Ba nu, i-am răspuns eu cu un aer de Herr Doktor, privește atent, chiar are față de maimuță”. Băiatul chiar avea o față de maimuță și o blândețe minunată în priviri, care mi-au rămas fixate împreună cu o senzație de déjà vu. Regret teribil ceea ce i-am spus, regretul omului matur, regret cruzimea mea gratuită și sper ca acel tânăr să mă fi iertat, să fi uitat umilința, deși știu din proprie experiență că umilințele nu se uită niciodată.

A treia infamie s-a petrecut fără intenție, din prea multă corectitudine, dar este cea care mă doare cel mai mult. În clasa a VII-a am primit o însărcinare, aceea de a avea grijă de laboratorul de fizică; toată aparatura se găsea accesibilă, la îndemâna noastră, aveam un profesor de fizică bun, dar care predase înainte la școala de corecție. Venise de acolo cu metodele specifice. A existat între noi o simpatie reciprocă, omul avea umorul, și șarmul lui, și, lucru rar, era inteligent. Îl înlocuia pe Safta, fostul profesor, care avea obiceiul să ne bată la palmă cu rigla, lovind sadic cu dunga acesteia în măsura în care nu

știai două sau trei definiții din manual. Colegul meu era un turbulent prin excelență, în ciuda avertismentelor mele s-a distrat cu vasele Berzelius și alte aparate, eu l-am „spus”, avertizându-l că o voi face. El a primit o bătaie zdravănă în fața clasei. M-am speriat, pedeapsa depășea cu asupra de măsură greșeala, mă așteptasem la o admonestare, cel mult la înroșirea urechilor. În plus, m-am simțit extrem de vinovat, mi s-a făcut scârbă de mine, cred că în acel moment a apărut o fisură puternică, am știut că nu voi mai putea repeta vreodată figura „corectitudinii” și că nu merită. Corectitudinea în acest caz este doar o minciună periculoasă, extrem de perversă, m-am vindecat de „corectitudine”, am trecut de partea cealaltă, a celui care minte ca să-și salveze prietenii de necruțătoarea corecție, „corectitudine”. Și totuși ceea ce s-a întâmplat atunci îmi dă și acum un gust specific, cel al trădării desigur. Unii ne lasă să credem că este dulce ca mierea. Cu adevărat are un gust de căcat.

„Du mă acasă, măi tramvai...”

Mă aflu la Craiova, în camera mea. Sunt singur și citesc. Uneori mă opresc din citit, sunt zgomotele familiare ale casei, îmi place să le ascult, podelele mai trosnesc, focul şuieră, îmi sunt dragi toate aceste zgomote, prin ele mă simt și mai mult acasă. Alteori nu se mișcă aproape nimic, casa respiră liniștit, și atunci ușa se deschide jos în hol și se aud pași pe scări, știu sigur că sunt ai mamei, urechea s-a obișnuit cu sunetul lor, locuim la etaj și mama urcă scările, pași energici, alerți, totuși crescendo-ul este foarte fin, ritmul lor are echilibru, precum muzica preclasică, Vivaldi, Boccherini, Pachelbel. Mă duc să-i deschid ușa, ar trebui să fie în prag și mă întreb de ce nu intră odată, are bagaj probabil, mereu de mâinile ei sunt atârinate niște plase încărcate. Așa a fost dintotdeauna, mama vine încărcată de plase acasă, precum capra celor trei iezi. Nu mai am răbdare și mă duc să-i deschid. La ușă însă nu se află nimeni, cobor și găsesc ușa deschisă, de vânt probabil. Am uitat. Mama este în casă, n-avea cum să vină din moment ce nu plecase, stă și se uită la televizor. Mi s-a părut. Atât. Ani de zile am așteptat, am pândit zgomotul pașilor părinților mei până seara târziu. Mama îmi aducea mai tot timpul câte ceva, lucruri mărunte, o ciocolată mică, o gogoasă care între timp se răcise, o prăjitură ceva mai bună. Nu

mâncam decât după ce sosea mama. Le știam zgomotul pașilor, tata urca lent scările, mama alert. Mai precis, după ce deschidea ușa, primii pași erau egali, încât nu-mi dădeam niciodată bine seama dacă erau ai vecinei de jos sau ai ei. Apoi mersul ei intra într-un allegro apăsător, care nu înceta decât în fața ușii. Unde mă aflam deja. Așteptarea devenea uneori aproape dureroasă, dublată de spaima că unul dintre ei, ar putea să nu se mai întoarcă din cine știe ce motiv. Mama era odată să fie călcată de tren, într-o vreme cu ceață. A scăpat ca prin minune, când mi-a povestit am fost speriat luni în șir, știu că am țipat la ea terorizat, să nu mai treacă niciodată printre linii. Amândoi făceau naveta, tata la Balș, un oraș la jumătate de oră de mers cu personalul, iar mama la Caracal, făcea o oră până acolo cu trenul. Se trezeau la ora patru dimineața. În fiecare zi, mai puțin duminica. Părinții mei erau ingineri, tata inginer mecanic, mama inginer agronom, o familie de ingineri în tot mai numeroasa familie de ingineri ai țării. Lumea era deja plină de ingineri. Până la refuz. Nu i-am putut niciodată identifica cu profesiile lor. Și acum mi se pare că făceau un lucru ciudat și cam lipsit de înțeles. Amândoi lucrau, cum se spunea, în producție, profesori la câte un liceu agroindustrial și ingineri când era cazul, pentru orice problemă s-ar fi ivit. Deși locuiau în Craiova, noile legi reglementau să ți se facă buletin la locul de muncă, așa că ambii părinți aveau buletine de Caracal, respectiv Balș, iar eu buletin de Drăgășani. Locuiam în Craiova cu viză de flotant, una dintre invențiile ceaușiste, urmărind controlarea cât mai severă, mai aprofundată a populației. Necazurile se țineau lanț, situația fiind absurdă, rezolvarea era lăsată întotdeauna la discreția umanității instanței cu care aveai de a face. Aceasta se fixa în persoana sectoristului, milițianului care avea ca sarcină supravegherea unui sector, cartier. Prima problemă, nu puteai să-ți ridici alimentele din Craiova, trebuia s-o faci din orașul în care erai fixat pe baza buletinului. Din fericire, părinții mei erau cunoscuți în cartier, tata folosea adresa din Craiova. Într-o zi vânzătoarea a descoperit că nu totul era în regulă, rația s-a micșorat și tata a fost nevoit să ridice alimentele de la Balș. Mama a reușit, nu știu cum, să ocolească ochiul pătrunzător al vânzătoarei. Paradoxal, acolo nu aveam domiciliu. Nu conta. În mod constant, sectoristul Dumitru, un bărbat îndesat și cu ceva respingător

în expresie, venea să-și ia obolul, cu o precizie metodologică. El cunoștea foarte bine situația părinților mei, știa că nu au în mod legal cum să se justifice, ar fi trebuit să vândă poate proprietatea din Craiova și să-și cumpere două apartamente, unul în Balș, altul în Caracal. Sectoristul Dumitru îmi amenda părinții de câteva ori pe an, de câte ori simțea nevoia să bea o ladă de bere cu prietenii, iar amenda dată pe bonuri de circulație era băgată în buzunar. Știa foarte bine că părinții mei nu aveau cum să riposteze, să-i solicite de pildă o chitanță. El i-ar fi putut amenda în fiecare zi, ar fi făcut-o cu plăcere, dar din chibzuință știa că este mai bine să vină mai rar, așa cum mergi din când în când să vezi cum a mai crescut porumbul. Am înțeles în timp acest lucru, în societatea socialistă sau comunistă în care am trăit fiecare era aprioric culpabilizat, legile păstrau o ambiguitate care să lase rezolvarea la mica înțelegere, adică în interstițiu! ei. Acolo unde îți rezolvi problemele printr-un compromis cu legea, nevoit fiind s-o încâlci pentru a supraviețui. În plus, în societatea socialistă, o numesc așa însă este greu de găsit un nume adecvat pentru hibridul monstruos pe care l-a reprezentat această societate în România, funcționarul se transformă în organ represiv, iar cel care ar trebui să te apere la rândul lui se manifestă ca funcționar al unei puteri care-l investește cu o putere incredibilă. În micile lor cabinete funcționarii se simțeau apărați de această grandioasă umbră vindicativă din spatele lor care era statul. Cu statul nu te poți pune, ei știu asta și își arcuiesc zâmbetul superior, astăzi își pot permite să fie generoși. Cinci minute. La rândul meu, la școală era complicat să explic profesorilor care mă întrebau dacă locuiesc în Craiova, din moment ce buletinul meu era de Drăgășani, adevărul era că nici nu prea știam s-o fac, datorită încălcelii situației ca atare. Locuiam în Craiova cu viză de flotant. Părinții mei locuiau într-o casă care le aparținea, dar într-un oraș unde nu aveau voie să locuiască. Îmi vedeam părinții seara și duminica. În ultimul timp, din două duminici una se lucra. Se stătea întotdeauna peste program. Timp de aproape 12 ani de zile părinții mi-au fost confiscați în acest fel. Mi se întâmplă uneori să le aud pașii ca și cum cochilia scării, cum se spune despre cochiliile goale că dacă le duci la ureche poți auzi zgomotul mării, ar păstra ecourile pașilor lor. Părinții mei vor

continua să urce acea scară atât timp cât eu voi trăi.

Profesorul, scriitorul și greața...

Profesorul Barbu obișnuia să ne facă vizite de o înaltă pedagogie, în liceu era considerat un profesor cu o deosebită carismă. În provincii îndepărtate și prăfuite ca și aceea din care vin, aceștia trec drept profeți, binecuvântează cultura oriunde s-ar găsi ea, se plimbă braț la braț cu ea pe stradă și-i fac declarații solemne în public, o înconjoară cu o grijă conjugală. Ceea ce mi-l fixează în memorie ține tocmai de acest caracter profetic al discursurilor lui. Profesorul obișnuia să aducă cu el, cu anumite ocazii, un exemplar straniu, ceva care scăpase unei riguroase selecții de comic involuntar sărind câte două trepte scara lui Darwin, într-un cuvânt, un scriitor. Scriitorul intra demn în clasă, dar parcă fremătând, ceva în ființa lui vibra, deși nu cred că era bolnav de nervi. Amușina atent ca un popândău. Cu acesta profesorul depăna languros amintiri, speculând palide răzvrătiri pubere, un duet formidabil. Mai venea și cu alții, dar el era cred invitatul lui preferat, prin insistența cu care-l impunea atenției noastre. Un examen clinic cred că ar fi dat mult mai multe rezultate. Cei doi începeau să miorlăie melancolic derulând istorii din *bildungsromanul* vieții lor, având ca numitor comun o desăvârșită, o excesivă lipsă de talent literar, dar și un fel de bovarism de fete bătrâne pricepute la tricatat flanele și ciorapi pentru verile înăbușitoare. Acest ultim exemplar avea o expresie bizară, o figură terorizată nu atât de viziuni interioare, cât de ceva ce părea să-i stea într-o neconținută apropiere, ceva din mediul înconjurător. M-am gândit mult mai târziu că nevasta lui s-ar fi putut să fi fost de vină. Scriitorul cu ochi de lemurian și cu o față de proaspăt palmuit, grav și plin de conținut ca un tomberon, începea alături de profesorul nostru un lung recital autoadriirativ și de-a dreptul vizionar, chiar mesianic pe anumite partituri. Profesorul cădea fără să-și rupă nicio vertebră într-o poză melancolică, parcă studiată de pictorii academici și livrată uneori de scriitori cu indexul înfipt în tâmplă și pixul lipit dureros de falange, îndreptând privirile undeva în tavan sau pe pereți, de unde părea a culege florile inspirației și anumite combinații lirice ecvestre de un verde crud. Suspine și tandrețe, dragoste și răzbunare, pasiune

și suferință, ceremonialul continua plângăcios. Cei doi motani își treceau privirile umezite unul celuilalt, livrau tot conținutul tolbei lor de experiențe juvenile, din păcate nu era vorba de trivialități sau de femei spre exemplu, ci de artă, mult prea adesea îi simțiseră fiorul gâdilându-i plăcut încă de pe atunci. Literatura era pupată cu sau fără voie, cu protocolul sânguincios al reverențelor. Un pupic, o reverență.

Întâlnirile cu Profesorul și invitații lui m-au marcat serios. Am hotărât că nu voi da la Litere, am ales matematica, eram ferit acolo de lacrimi, mă puteam salva de diluviul lirismului. Cu matematica am făcut un pact al purității, am găsit acolo un fel de liniște, curățenia aceea naturală pe care o au uneori casele de la țară, mai ales în regiunile muntoase. La sfârșitul spectacolului, cei doi pleau braț la braț spre o țintă neglijabilă, o bere sau, cine știe, poate chiar literatura.

Odată profesorul ne-a adus un alt exemplar, un individ îmbrăcat într-un costum stacojiu, dotat cu o cravată imensă, acaju, ca un fel de babetă. Fața lui zdravănă se relaxase într-un zâmbet superior, era un tip energic, cu părul tuns scurt, de un negru strălucitor. Ceva parcă tropăia în el, poate satisfacția. Acesta ne-a împărțit harnic, ca un metodist, cartea lui, un roman în varianta prescurată de nuvelă, intitulat *Primăvara răchițenilor*. Am răsfoit cu fervoare acel volum de o imbecilitate covârșitoare. Mi se părea atât de bizar, mă uitam la carte ca la o șopârlă cu două cozi. Volumul avea, inevitabil, coperți stacojii și începea brusc și semnificativ cu apelativul „Alo, tovarășaaa”. Îmi pare atât de rău, dar restul nu-mi mai pot aminti. Știu că totul se petrecea la un CAP. Am vrut s-o arunc, dar nu am cedat primului impuls, o priveam fascinat, o deschideam și începeam să râd, ceva se bloca în curând, cartea era ciudată de-a dreptul, mă înveselea ca după aceea să-mi dea o senzație stranie de greață, de saturație. În iarna aceea am pus-o pe foc pagină cu pagină, citind pe sărite, din ineptie în ineptie. Avea ceva fascinant, precum un cadavru în care mișună viermii, îți atrage și-ți respinge aproape în același timp privirea. Odată am stat îndelung să mă uit la leșul unui câine, în Parcul Romanescu din Craiova, trântit lângă niște bozii. L-am privit de la o oarecare distanță, hoitul puțea îngrozitor, animat de o viață care se hrănea cu moartea lui.

La fel ceva mai târziu, am primit la pachet o carte care m-a distrat copios, o antologie pe care nu-mi închipuiam că o voi folosi peste ani, pe care la fel nu am distrus-o pentru grandiosul spectacular al ineptiilor de acolo. Râdeam cu lacrimi citind pasaje prietenilor, mă tăvăleam pe jos de răs, îi sunt recunoscător acestei cărți care mi-a provocat o veselie atât de intensă. Refuzul meu s-a formulat în acest fel ca refuz al imbecilității de care nu poți decât râde, râd și acum dar mai calm, ceva din veselia aceea de odinioară mi-a dispărut, mi-a rămas doar un fel de gust amar. Orice încredere, orice formă de adeziune a murit pentru mine atunci, a murit într-un hohot de răs. Cartea, deși scrisă de tot felul de subingineri sau absolvenți de Litere, era girată de nume sonore ale culturii craiovene, avându-l în frunte pe însuși maestrul de lumini, Marin Sorescu. Ei își puneau parafa aulică peste colecția de debilități literare, minciună tristă și dezgustătoare care m-a îndepărtat de această lume pentru un timp. Un prieten de-al meu dorea să organizeze, în liceu, un cenaclu SF și a citit o povestire, a pus afișe. Ca profesor de română, tovarășul Barbu asista, urmând a-și da verdictul. Fiecare dintre cei invitați și-a comunicat impresiile mai mult sau mai puțin inspirate. Profesorul a fost singurul care a conchis apodictic, restabilind astfel echilibrul cosmic cu ajutorul gramaticii:

„Conștiință se scrie cu doi de!”

*

„Prințul fericit...”

Eu făceam parte din Tabăra de Sus. Nu știu dacă asta a fost bine sau rău. Din 1972 până în 1981 am locuit într-un bloc muncitoresc, la marginea orașului Drăgășani. De acolo începeau lanuri de griu, începea pentru mine preria lui Fenimore Cooper, pe care aveam s-o descopăr mai târziu, când vremea maidanului se dusesse. Dacă o luai pe câmp, descopereai un drum care șerpuia prăfos printre flori de romaniță și mușețel pe care mama le strângea pentru ceaiurile de iarnă, când inevitabil din cauza frigului mă îmbolnăveam. Cu timpul, imunitatea mea a crescut, m-am adaptat. Acum îmi place frigul, îmi place să dorm în frig. Ne adunam ca să ne batem, Tabăra de Sus și Tabăra de Jos. Tabăra de Sus era condusă de unul Bibanu, avea vreo 12, 13 ani, era vânjos, autoritar și discreționar ca orice lider. El știa ce trebuie să

facem, nu se complica, fiecare își pregătea praștia din timp și muniția, pietricele mici. Mai aveam și „pișcarice”, un fel de crăcane făcute din sârme ceva mai groase, de care prindeam un elastic smuls în special de la chiloți. Foloseam un fel de scoabe, efectul loviturii era pișcător. În afară de asta mai aveam tubermatele, un fel de sarbacane făcute din țevi de plastic, trăgeam cu cornete de hârtie în vârful cărora prinseserăm un bold. În ce privește jacqueria, funcționa aici un fel de tratat precum cel de la Geneva. Nu foloseam pietre mari ca nici ceilalți să nu folosească pietre mari. De fapt, trasul cu piatra era o formă de intimidare a adversarului. Se trăgea de la distanță, o piatră care te lovea nu-ți spărgea capul. Este drept, îți putea scoate un ochi. După ce pietricelele șuierau peste tot în jur, băgăm praștiile în buzunar și, la un semn, treceam la atac, așa cum i-am văzut mai târziu pe dacia lui Decebal sau Gerula, pe oștenii lui Mihai Viteazul sau Ștefan cel Mare, pe haiducii lui Șapte Cai, pe soldații de la 1877 în frunte cu cuplul de atacanți Șonțu și Walter Mărăcineanu etc. Ne alegeam adversarii pe măsură, urma o repriză scurtă de pumni, după care ne rostogoleam pe jos, corp la corp, într-o luptă sălbatică, îmi băgăm adversarul cu fața în iarbă, încercând să-i imobilizez brațele prin ceea ce mai târziu am aflat că se numește un dublu Nelson. Uneori îmi ieșea, alteori nu. Adversarul era uneori scuipat în gură. Am privit cum Bibanu se delecta cu asta, lăsa să cadă scuipatul de sus, cu o expresie stranie, aproape extatică. Pe fața lui nu se citea decât o mare concentrare, o atenție ca pentru un experiment științific. Uneori îl întindea cu degetul pe obrajii celuilalt, după un desen care îmi va rămâne necunoscut. Aș putea spune că abia atunci figura grosolană, altfel văduvită de orice urmă de inteligență a Bibanului, se ilumina din interior, abia atunci, fără s-o știe, fără să-i pese, devenea interesant. M-am bătut atunci cât pentru tot restul vieții, cu o furie pe care greu o mai înțeleg astăzi, cu o furie care parcă nu era a mea. Fără motiv. Erau două feluri de adversari, mereu două: cei care plângeau când îi băteam, și cei care nu. Cei care mă băteau și cei care nu. Ne băteam și sportiv, facem concursuri de trântă unde eram destul de bun, eram foarte iute, nu puternic. Într-o zi am sărit de pe o ridicătură de ciment ca să le dovedesc celorlalți că pot, act de mare prostie. Am calculat greșit săritura. Și am ratat, m-am izbit

ca un pilot kamikaze de un fier care ieșea fără sens din pământ, sângele a țâșnit și mi-a inundat gamba, l-am privit fascinat un timp cât de frumos se scurgea, amestecându-se cu praful, ceilalți s-au strâns în jurul meu să se uite, unul mi-a zis că s-ar putea să mor și asta m-a trezit puțin. Am alergat pe scări la mama, numai ea putea să mă salveze atunci. Și m-a salvat. Nu-mi lăsam niciodată zgaibele în pace, obișnuiam să le desfac înainte ca rana să se fi cicatrizat definitiv, sângele îmi dădea din nou, dar nu mă lăsam până nu smulgeam coaja, urmărind floarea roz-roșiatică a răni în toată splendoarea ei. Coatele și genunchii îmi erau pline de răni. Apoi mai erau pocnitorile, făcute din două șuruburi legate printr-un filet, la mijloc puneam măciulii de chibrit, apoi înfiletam strâns. Pocnitoarea avea o coadă făcută din celofan sau o pungă de plastic care se pare că o dirija mai bine, dar îi și dădea un aspect bizar ferfenițit. Pocnitoarea se arunca cu putere în sus, era neapărat necesar să cadă pe ciment sau pe asfalt ca să explodeze. Zgomotul era înfiorător, deși arma era inofensivă. Câți masculi hirsuți, tați responsabili nu ne-au alergat pentru că tulburam somnul clasei muncitoare! Cu adevărat periculoase erau bombele cu carbid sau spray-urile aruncate pe foc. De astea se ocupau băieții mai mari, le pregăteau cu atenție și apoi le plasau într-o gură de canal inundată, plină de tot felul de mizerii, de lintință și broaște până când au început experiențele care au ucis toate formele de viață. Într-o zi ne-a trezit o bubuitură zdravănă, urmată de un urlet cumplit. Majoritatea vecinilor au ieșit afară, Salvarea a venit repede. Unul dintre geniștii amatori fusese desfigurat de bomba lui artizanală, mama lui țipa fără oprire, parcă o văd și acum îmbrăcată într-un halat murdar, făcând clăbuci la gură, cu mâinile întinse. Câțiva vecini și bărbatul ei o țineau. Urletele băiatului se ritmau, se împleteau parcă cu urletele ei. Am vrut să-l văd pe băiatul care se zbătea, dar mama nu m-a lăsat. Nu mai avea pur și simplu față, fața îi era un terci. Nu l-am mai revăzut niciodată, nu știu ce s-a întâmplat cu adevărat cu el, oricum altcineva i-a luat locul, experiențele cu carbid au continuat. Lumea l-a uitat a doua zi sau dacă nu, a treia. Accidentele mortale sau cele care te însemnau erau un fapt cotidian, unii s-au ars cu plastic încins sau cu smoală aprinsă, cineva a căzut într-un par care l-a

traversat ca pe o frigăruie, dintr-o parte în alta. Cred că asta ținea locul unei selecții naturale. Cei mari aveau găștile lor, unele extrem de puternice. Triburile se întâlneau nu o dată însoțite de șefii lor, cu gecile de piele bătute cu ținte, cumpărate de la bișnițari, cu boxuri făcute uneori din florile metalice ale robinetelor, cu cuțite și nunge. Urmau bătaii zdravene între grei, în care miliția nu se amesteca niciodată.

Mai jucam un joc care cred că astăzi a dispărut. Cutiile de chibrituri aveau atunci pe verso nu femei întinse languros, dezbrăcate și oferindu-ți tot felul de servicii telefonice „romantice” și cu temperatură ridicată. Pe cutiile chibriturilor se aflau animale, un hipopotam, o barză, un tigr, o balenă, toate colorate. Fațeta cutiilor având același format ca și cele de astăzi nu era cartonată, ci făcută dintr-o foiță subțire de lemn asemănătoare placajului, dar cu mult mai subțire. Cu aceste „timbre” rupte se juca un joc. Cărțile erau așezate grămadă într-un cerc foarte îngust, și de la o linie prestabilită trebuia să dai cu o piatră plată, încercând să le scoți din cerc. Conta mult să dai primul, iar pentru asta se dădea cu banul. În cazul în care cartoanele nu erau scoase cu totul din cerc, nu le puteai lua și rămâneau acolo pentru următoarea lovitură. Celălalt arunca cu piatra din locul unde aceasta se oprise. Cartoanele care nu aveau desen se numeau garboave sau garboafe, cele cu desene se numeau pur și simplu figuri. Am avut o copilărie frumoasă, plină de învățăminte.

Făceam colecție de insecte, le vânam peste tot. Le căutam în special pe sub pietrele de construcție abandonate, nimeni nu se gândea să mai facă ordine o dată o lucrare terminată. Debriurile rămâneau împrăștiate la voia întâmplării. Sub pietre pământul era umed și câteva insecte luceau întunecat ca niște bomboane fondante. Exemplarul cel mai comun era un fel de insectă pe care eu am botezat-o cărăbuș auriu, pentru că la soare carapacea ei chitinoasă avea irizări portocalii. Aveam un insectar, prindeam și fluturi cu mâna, n-am avut niciodată o plasă de fluturi deși mi-am dorit cu ardoare una. Mama s-a interesat, dar până la urmă n-a aflat de unde se poate cumpăra așa ceva, pur și simplu nu exista în comerțul socialist, comuniștii nu aveau timp să prindă fluturi. Îmi puneam insectele în borcane de iaurt pe care le umpleam pe jumătate cu spirt, mama se plângea că-i consum tot

alcoolul sanitar. Apoi le scoteam de acolo și le întindeam patetic piciorușele pe o bucată de zăpadă artificială pe care le fixam cu un bold. Refuzau și *post mortem* să stea cum voiam eu, insectarul meu arăta jalnic, îl căram dintr-o cameră în alta, îi mai adăugam alte victime în speranța că va câștiga în splendoare. Fluturii țintuiți de vii se mișcau noaptea ca acele unui ceasornic, indicând ore imposibile de pe meridiane necunoscute. Insectarul meu devenea pentru scurt timp vivanț. Urățenia, încropeala lui făcea ca toate acele morți mărunte să-mi pară inutile, morțile cu neputință de transfigurat ale gândacilor îmi dădeau un sentiment confuz, de nemulțumire. Apoi spirtul, el dizolva repede carapacele chitinoase, care se desfăceau în câteva zile ca niște cnemide zăngănind surd pe tibii. Prindeam lăcuste, greieri mari de câmp, unii maro, alții negri și chiar și insecte mai mici. Pe greieri îi scoteam din găuri pișându-mă în una din ele, atunci greierele ieșea pe ieșirea de serviciu și era înhățat. Renunțam la greieri când arma mi se descărca. Aveam o cutie ceva mai mare de carton pentru chibrituri, goală, având desenată o foarfecă pe ea. Le așezam pentru un scurt timp acolo, era un fel de anticameră a morții prevăzută cu niște mici găuri făcute cu acul ca să nu se asfixieze înainte de vreme. Eram mereu surprins, desfăcând cutia, să le găsesc încălecate, un instinct puternic le comanda copulația, poate apropierea morții pe care captivitatea o anunța. Treceam cu degetul peste spinările lor de arcuri nichelate, dar ele nu se desfăceau din îmbrățișarea ultimă. De fiecare dată în întunericul calduț insectele mele se găseau și se împerecheau. Într-adevăr aveau să moară curând.

Copiii de cartier se mai jucau și de-a înotul. Într-una din gropile săpate pentru o fundație se turnase un prim strat de beton și apoi fusese abandonată, nu se știe din ce motive. Câteva ploii torențiale umpluseră golul. Băieții aruncau cu bulgări de pământ, cu pietre, cutii de conserve sau sticle. În general erau vâdate la întrecere obiectele care reușeau să plutească, până când cineva a descoperit că groapa putea fi folosită ca bazin de înot pentru pisici. Descoperirea a făcut din foarte mulți niște partizani înrăiți ai natației feline, clubul nautic a luat ființă pe loc. Pisicile au fost vâdate un timp cu ardoare, momite, colectate și din alte cartiere. Erau aruncate pur și simplu în bazin. Nu

aveau cum să scape, copiii priveau de pe margine cum animalul își pierde încetul cu încetul energia, cum forțele lui scad, lăbuțele paletau apa, capul dispărea și apărea de câteva ori. Până la urmă, pisicile se înecau. „Înotătorului” nu i se acorda decât o singură „lecție”, prima și ultima. Un motan se remarcase prin rezistență, reușise să copleșească asistența, dragostea lui de viață m-a impresionat cu atât mai mult cu cât tot efortul lui era zadarnic, capul lui tărcat continua să rămână la suprafață cu un fel de încăpățănare teribilă, cu bărbia îndreptată oblic în sus. Cineva a vrut să-l lovească cu un bulgăre de pământ și a fost împiedicat „lasă-l, bă, că se descurcă el și singur”. Pisicile care reușeau să se agațe de ceva, o margine, erau lovite cu bulgări de pământ care le desprindeau de reazemul și așa nesigur. Motanul a continuat să lupte cu o încăpățănare incredibilă, abstras parcă strigătelor de pe margine. Părinți furioși mai interveneau din când în când sau țipau câte ceva de la ferestre, femei grase cu mamelele atârând peste buric, din cercul profeților bulimici ai cartierului. Nu se sinchiseau prea mult, însă crizele de autoritate arțăgoasă nu durau, copiii risipiți în toate părțile reveneau ca un stol de ciori în lanul de porumb. Cineva a fost de părere că motanul trebuie scos pentru că este cel mai „coios”. Câțiva au plecat în căutarea unei stinghii în timp ce alții tatonau posibilitatea teoretică de a-i prinde capul cu un laț și a-l trage în sus fără a-l spânzura. O dată tras pe sfoară, motanul s-a ferit de soluția cu sfoara, nu mai avea încredere dacă avusese vreodată. S-a îndreptat spre mijlocul „bazinului”. Băieții au început să alerge în jur ca să-l aștepte de cealaltă parte. În mijlocul agitației, capul tărcat a dispărut deodată, fără niciun avertisment. Campionul se înecase. Și tocmai se întorceau băieții cu o scândură.

În decurs de o săptămână și ceva apa a început să se umple de leșuri umflate, plutind ca niște geamanduri. Se anunțau vremuri vesele de dizenterie. Atunci probabil că a intervenit cineva, într-o zi *deus ex machina* a apărut sub forma unui excavator și a unei remorci pline cu pământ. Groapa a fost acoperită. Și pe locul ei, nimeni nu a zidit un mormânt al „înotătorului necunoscut”.

În schimb mă impresionau grozav păsările, și acum am o mare sensibilitate pentru păsări. Când găseam o pasăre moartă, îmi dădeau

în mod imbecil lacrimile; sau mai ales dacă era vie, rănită și nu mai putea fi salvată. Pur și simplu nu mă puteam abține să nu plâng, o sensibilitate la fel de stranie ca1 și cruzimea mea. Dar numai păsările sălbatice îmi trezeau sentimente. Mai târziu, o vecină m-a chemat să-i tai un cocoș, bărbatul îi lipsea, eu aveam cam nouă ani. Am ezitat, încurajat prostește de vecină că sunt băiat mare, că încoace și pe dincolo. N-am reușit însă să-i tai gâtul, era prea puternic pentru mine și elastic. Desigur, cocoșul refuza să moară doar pentru a-mi satisface mie orgoliul. Cuțitul mi-a alunecat pe piele și n-am făcut decât să-l creștez și am ținut-o tot așa, până când după zbateri energice pasărea s-a mai liniștit. Pierduse foarte mult sânge. Am blestemat-o pe vecină în gând, eram în același timp furios că m-am făcut de râs, că n-am reușit din prima să-l decapitez, de emoție și pentru că nu aveam destulă putere. După ce m-am mai perfecționat, urmăream cu aviditate instalarea morții, pleoapa se sălta pe jumătate ca un stor care filtrează lumina, iar ochiul devenea sticlos, capul desprins de trup își arcuia limba de câteva ori, de parcă ar fi vrut să spună ceva. Eliberam corpul după ce-i tăiam capul, iar corpul sălta într-un dans sălbatic, dezordonat, fără noimă, se izbea de lucrurile din jur. Mi se părea atât de bizar să văd asta la un trup care nu mai avea cap. Viața avea în acel trup o ultimă zvâcnire, atât de puternică, splendidă și înspăimântătoare în același timp. Am sacrificat o mulțime de animale, de la iepuri la porci, până într-o zi când am simțit un fel de greață, un fel de neplăcere, din senin, și așa cum a început așa s-a și terminat.

Mama mă mai lăsa la o colegă de serviciu, doamna Popescu, o femeie foarte bine educată care făcea niște minunate cornulețe cu nucă. Familia avea un câine, un teckel, care mă distra datorită picioarelor lui strâmbe și felului legănat de a se mișca, semăna, acum îmi dau seama, cu un crenvurști umblător, un hot dog. Avea mereu ochii umezi de afecțiune, în umbră, ei străluceau mat, limba lui îmi căuta mereu obraji. Semăna teribil cu Patrocle, pe care-l proteja Lizuca din *Dumbrava minunată*. Se cățara pe piciorul meu și se freca frenetic de el, încercând zadarnic să copuleze sau pur și simplu să se masturbeze, nu știu. În momentul maximei satisfacții dădea drumul la pișat. Mi-a udat de câteva ori pantalonii, așa că eram nevoit să-l opresc

înainte de climax. În Drăgășani erau puține mașini, iar pe strada aceea doar câteva treceau. Împotriva uitării. Și totuși, într-o zi câinele a ieșit în stradă să se întâlnească cu destinul lui sub forma unei mașini care i-a fracturat coloana. A murit în chinuri. Ceea ce vreau să povestesc ține de „miracolele” cu care este presărată copilăria mea. În curtea familiei Popescu, în față, exista un fel de hidrant. O dată ce săltai capacul metalic, care semăna cu urma unui vaccin lăsată pe o piele de creolă, descopereai un puț cam de vreo jumătate de metru adâncime sau poate ceva mai mult, întunecos și umed. Am rămas uimit să descopăr că pe fundul lui se afla o broască râioasă. Am scos-o și m-am jucat puțin cu ea, făcea salturi mari, plictisite, apoi se odihnea. Am lăsat-o să se ascundă în iarbă. Am fost uimit să descopăr, la o cercetare mai atentă, că puțul nu avea niciun fel de altă ieșire, niciun canal de scurgere. Cum ajunsese broasca acolo? Mi-am făcut un obicei din a scotoci puțul de fiecare dată când eram lăsat la doamna Popescu. Uneori am găsit acolo o broască, niciodată mai mult de una, alteori puțul era vid, întunecos și rece ca de obicei. Era aceeași broască mă întreb? Sau o alta? Cum ajungea ea acolo? Nimeni în afară de mine nu părea interesat de existența micului canal subteran. Dacă aș ajunge încă o dată la această familie, presupunând că ea se mai află acolo, primul lucru pe care l-aș face ar fi să desfac capacul metalic și să mă uit în cutia cu surprize a copilăriei mele. Cine știe, poate că o broască râioasă încă mă mai așteaptă acolo.

Am fost un pionier *second hand*. În clasa a 11-a am fost adus la o școală în Craiova. La sfaturile câtorva mame responsabile, învățătorul a hotărât că nu pot fi făcut pionier de rangul întâi și, în plus, nici nu mi se putea acorda premiul I pentru că de-abia venisem, cum a motivat o mamă încărcată de respect pentru promovare. În schimb am participat la ceremonie, care s-a desfășurat lângă un grup statuar intitulat 1907, foarte aproape de Parcul Romanescu, numit pe atunci Parcul Poporului. Țărani faraonici au străjuit întregul proces de devenire pionierească. Bărbații aceia care se înălțau în spatele meu aveau ceva solemn, ceva grav. M-am întristat, ceremonia mi s-a părut fabuloasă, emoționantă, proaspeții pionieri ne-au împărțit bomboane de ciocolată, au dat mâna cu noi toți cei de calitatea a doua. Peste câteva

săptămâni, și noi ceilalți am fost făcuți pionieri, fără prea mare fast, în clasă. Cravata nu mi-a legat-o tovarășul învățător, ci un alt pionier. Nici țăranul apocaliptic de la 1907 n-a mai asistat marțial la eveniment.

Sâmbăta, alergam de la școală să prind *Gala desenului animat*, de la care nu puteam fi desprins sub niciun pretext. Acolo i-am urmărit pe Lolek și Bolek, Bălănel și Miaunel, un desen animat rusesc cu lupul și iepurașul „zaieț”, mai era o adaptare după *Cei trei mușchetari* unde motanii erau mușchetarii și, desigur, desenele cognitive ale lui Popescu Gopo. Se adăugau la acestea clasicele desene animate cu Tom și Jerry, cu ciocănitorea Woody Woodpecker și Popeye Marinarul – Popeye the Sailor Man, cu Chip și Dale, cu cățelul Pluto și Bugs Bunny, infatigabilul iepure, cu Coiotul, un trickster care dă mereu greș elaborând capcane sofisticate în peisajul Marelui Canion pentru a prinde un cocoș extrem de rapid, cu șoricelul Speedy Gonzales evoluând, în decor mexican, în ritm de cucaracha etc... De departe însă mi-au plăcut *Cărțile junglei*, unde regele maimuțelor face un *passo doble* cu jovialul urs Balloo: „I am the king of the swing and roii/ the Jungle VIP/ I reached that top/ and I had to stop/ And that was bothering me” etc., sau *Pisicile aristocrate*, cu Jazz Band-ul de pisici care devastează o mansardă cu muzica lor: „Everybody want to be a cât/ Because the cat, the only cât, knows how is that/ Everybody is picking a feline bit/ Cause everything else is obsolete!”, *1001 dalmațieni* și mai presus de toate *Parisul vesel*. Din acest film era selectată o secvență cu care începea *Gala desenului animat*, prezentată de Viorica Bucur. Mai precis momentul în care motanul de la țară, Jaune Tom, vede un șoarece și își reglează tirul, acționând asemeni unui lansator de rachete. Motanul se așază tehnologic în poziția de decolare, ghearele îi ies la comandă, privirea fixează ținta ca un obiectiv de ochire și coada îi „arde” ca un fitil. Urmează o descărcare și Motanul-rachetă apare cu șoarecele amețit atârnat la capătul cozii. (Era aceasta o metaforă a spectatorului luat în colimator, a spectatorului victimă cum Paul mi-a sugerat într-o discuție? Nu știu.) Era plin de strălucire acest desen animat, puțin Art Déco, cu imagini splendide, cu „rafinamentele” Orașului luminilor, cu pastişe după picturile marilor maeștri, cu detentă ironică; atunci în mare parte mi-a

scăpat. Ulterior, *Gala desenului animat* a fost tot mai mult scurtată, de la o oră a ajuns la aproximativ zece minute. La fel s-a întâmplat cu emisiunea *Cascadorii râsului*, duminica, unde puteai să vezi episoade cu Stan și Bran, cele atât de triste, îngrozitor de triste cel puțin pentru mine, cu Charlie Chaplin, cu frații Marx, și unele rusești. De fapt rulau cam aceleași episoade. Și această emisiune a dispărut în ultimii ani, când lui Ceaușescu nu-i mai plăcea nimic. La fel mai era o emisiune de critică socială, extrem de moderată, *Un zâmbet pe 16 mm*, tibidibi-diba, tibidibi-diba suna refrenul, nedorit de asemenea. Erau prezentate acolo mici instantanee de mizerie și peisaj năclăit, păduchios din București. Și *Drumuri europene* a fost scoasă, emisiunea făcută de Aristide Buhoiu, unde mai puteai vedea o imagine din „afară”, tot felul de cadre culturale bine izolate, bine împachetate. Spre sfârșit, programul a devenit de o sicitate greu de închipuit astăzi, TVR 2 a dispărut cu totul, programul s-a redus seara la două-trei ore, în care rareori mai putea încăpea un film din cele cu Fred Astaire și Ginger Rogers care tropăiau vesel, și doar în mod fericit unul cu John Wayne care împușca tot mai letargic într-o tot mai îndepărtată lume. În Craiova aproape toți aveau antene pentru sârbi I și II, pentru bulgari I și II. Pe sârbi am văzut și primele filme „sexii”, televiziunea iugoslavă era atunci una dintre cele mai bune din Europa. Sârbi II organizau din când în când un „Maraton”, timp de 24 de ore se transmiteau încontinuu filme care, inutil s-o mai spunem, nu aveau să ruleze niciodată în Republica Socialistă România. Am văzut acolo și primul horror, *Coșmarul de pe Elm Street*. Campionatul de baschet al sârbilor era extrem de popular printre colegii mei de liceu, care țineau fie cu Partizan, fie cu Yugoplastika, echipele cele mai tari la vremea respectivă. Samantha Fox își arăta acolo nurii alături de vedeta sârbească a muzicii pop și a filmelor decoltate, Lepa Brena. Am văzut câteva concerte rock, muzica era alta, respirai un aer occidental ascultându-i pe cei de la Dire Straits și incomparabilul sound de chitară al lui Mark Knopfler. Cu adevărat mult mai târziu am început să ascult muzică rock, o prietenă m-a introdus în arcanele acestei muzici. Oricum, părea atât de straniu să ascuți Dire Straits și apoi a doua zi să ascuți nu știu ce plenară a tovarășului Ceaușescu, erau tot felul de

salturi în timp, tot felul de frecvențe, de defazaje, de contrapuncte capabile să te dezorienteze. Am trăit schizoid, în lumi paralele, nu știu care era cu adevărat cea reală, pentru că și ceea ce numeam realitate îmi pierdea cu fiecare zi substanța. Un proverb chinez spune: „Omul trăiește 100 de vieți dar numai de una singură își aduce aminte”. Mă întreb dacă cea de care îmi aduc aminte este cu adevărat cea importantă, cea reală. Cea adevărată? Cea frumoasă, cea urâtă?

Blugii reprezentau ultima modă, la care visa orice adolescent, păreau un articol neînchipuit de greu de procurat. Am visat să am o pereche de blugi, costau destul de mult. Dar nu orice fel de blugi puteau împlini orgoliul unui adolescent, era vorba de blugii „originali”, „made în”. Fetele purtau blugi, teaca lor albastră le îmbrăca atât de bine finețea, suplețea coapsei, blugii aduceau cu ei un fel de felină captivitate eliberată cu fiecare mișcare, în ei te simțeai bine, lejer, descarcerat, la larg. Capitalismul se insinua astfel în patria solemnilor pantaloni de stofă proastă, făcuți după același calapod, pantaloni bătrânești care îți dădeau senzația că ești îmbrăcat în niște burlane, pentru ca ulterior stofa să devină ceea ce și era, o cârpă. O generație poetică s-a autointitulat „generația în blugi”, blugii au învins ideologia castratoare a regimului, erau la modă, au fost ani în șir. Cu ei s-a strecurat și spiritul hippie, și muzica rock, și un anumit ritm al vieții, o anumită atitudine care nu se potrivea deloc cu probele de atletism adulat în uniforme patriotice impuse de funcționarii regimului. Ca să contracareze succesul blugilor capitaliști, cei „originali” (de fapt, foarte puțini dintre ei erau cu adevărat originali, însă tot ce avea o marcă străină era prețuit cu acest titlu nobil), au apărut pe piață și blugii românești. Ca majoritatea imitațiilor, și aceasta era una proastă. Blugii românești prezentau tot felul de asimetrii penibile, stofa avea ceva rugos, aspru, îți zgâria pielea. Ca și regimul comunist, blugii românești erau strâmți, prost croiți, rebarbativi, disproporționați, te stânjeneau imediat ce doreai să execuți câțiva pași. Primii blugi pe care i-am cumpărat, la un preț foarte mic ce-i drept, aveau minunata calitate că erau extrem de strâmți într-un anumit loc, în ciuda lungimii impresionante a cracului, astfel încât burlanele pantalonului arătau ca niște manșete pentru brațele unui acromegalic. După o oră de mers,

testiculele mă dureau îngrozitor, lăsând la o parte faptul că a trebuit să trag serios de fermoar ca să mă pot închide la prohab, ocazie cu care am pierdut o bună parte din începutul filmului la cinema. În cazul în care mișcarea s-ar fi executat greșit, ai fi putut pierde chiar mai mult, neplăcerile se anunțau dramatice, viața ta chiar putea lua alt curs. Mama a fost de părere că după o spălare materialul se va mai relaxa. Este drept, s-a mai relaxat puțin, nu și eu. Inconvenientul era acum altul, blugii mă frecau teribil în același loc, pielea era roșie, iritată, insistența amenința să-mi transforme tot locul într-o rană. În afară de faptul că atunci când mă așezam pantalonii făceau la mijloc un fel de cioc, într-o angulație care nu permitea însă nicio confuzie, ca și cum aş fi purtat în chiloți o pereche de tacâmuri. Asta în cazul în care nu deveneau concavi în aceeași zonă. N-am mai așteptat o altă „relaxare”, am trecut din nou pe modelul vechi al pantalonilor de stofă și cu prima ocazie mi-am cumpărat unii „originali”, cu 2000 de lei, în care m-am simțit O.K., în rândul lumii. Aveam și eu blugi și puteam să-i port fără suferință. Cu toate acestea, blugii n-au stat niciodată bine pe mine, originali sau nu, poate și pentru faptul că eram ceva mai costeliv; ceva n-a mers oricum. Am rămas însă un partizan al reiaților, al pantalonilor de velur și un admirator de departe al blugilor. Am o pereche de Levi's pe care o port din obișnuință și cu care mă împac bine. Niciodată însă blugii nu vor mai fi ceea ce au fost, ei și-au pierdut acea articulație metafizică, parfumul de interzis. Acum peste lumea blugilor nu mai apasă niciun blestem, au devenit la rândul lor un fel de uniformă. Cu toate acestea, ei reușesc să prindă câteodată ceva din sufletul lor de odinioară. „Hei pletoși, cu pantaloni strâmți și soioși!”

„Dacă, într-o zi...”

Îmi place să stau la geam și să mă uit pe fereastra dinspre stradă. Văd trecătorii printre frunzele teiului de la poartă, îmbrăcați pentru o clipă de corsetul feroneriei. Stăteam câte o oră așa sau uneori chiar mai mult, ca într-o stare de prostrație, cu o carte în mână. Da, aş fi vrut să citesc, uitam să o mai fac, ceva mă atrăgea acolo, dincolo de sticlă, și nu un fapt brutal, scandalos sau măcar interesant. Mișcarea pur și simplu, lentă, tăcută aproape, nu auzeam decât vag ce se întâmpla. Era ca și cum aş fi fost în spatele geamului unui acvariu

imens, privind pești mari, indolenți, cu ochii lor mari bulbucați, unduind silențios. Treceau uneori femei frumoase sau aproape frumoase, distanța și diferitele filtre ale frunzelor, ale gardului alunecau peste aceste femei *enpassant*. De fapt, nu știu cu adevărat cum erau. Oamenii treceau ca într-un film prin fața mea, un spectator fascinat, anesteziat, cu toate

3*3

simțurile refugiate în privire. Măinile îmi amorțeau și corpul îmi era undeva departe, în timp ce pensionarii își clătinau cuminți plasele, înaintând ca melcii. Vecine pe care le cunoșteam se duceau la piață, veneau de la piață, ca niște vagoane când descărcate, când pline ochi, cu o abnegație pe cât de inutilă, pe atât de tristă. Pensionarii, duși de resorturile necunoscute ale străzii, veneau și ei ca să plece. Imensa doamnă Bădici, ca o cămilă, înainta femeii, elefantin, printr-un strat gros de miere. Un pensionar, cu o față osoasă și o pălărie veche, flutura plasa în drum spre pâine, în ritmul unei deplasări întârziate. În sfârșit și o femeie frumoasă, necunoscută, a străzii, a nimănui, cu ceva nervos, cu ceva electric în mișcări. Mama intra în cameră, observa că am o carte în mână. „Ce faci?” mă întreba ea. „Îmi fac lecțiile” îi răspundeam eu. Altă dată îi spuneam doar atât: „Mă uit”.

Uneori privirile mi se fixează foarte intens pe câte un obiect sau pe câte o persoană, ca și cum aș vrea să pătrund în miezul acelei lumi, pentru o clipă chiar să fiu acea lume. Atenția se intensifică până când ajung să nu mai văd acel obiect sau acea persoană. Rămâne doar privirea fixată pe o suprafață nedefinită, cu ceva opac, și un fel de liniște, foșnet blând de frunze, un bâzâit surd, îndepărtat. Apoi acele lucruri, ființe îmi apar brusc pe pânza unui alt timp, unui alt spațiu. Așa am mutat o pisică adormită pe treptele unei scări, într-un pahar cu înghețată, o femeie delicată pe geamul prăfos al unui autobuz sau o picătură de sânge de pe pardoseala murdară a unei policlinici pe bluza unei fete. Îmi place să privesc trecătorii cum trec într-un sens sau în celălalt, de la dreapta la stânga sau de la stânga la dreapta. Nici nu contează cu adevărat. Nu-i văd de fapt pe ei, ci ceva filtrat prin tot felul de pânze, ecleraje, suprafețe fibroase. Mama intră și mă găsește cu o carte în mână, uitându-mă pe fereastră. Și niciodată nu mă întreabă „ce

citești?", doar „ce faci?”. „Citesc” îi răspund uneori. „Nimic” alteori. Ceea ce este aproape același lucru.

Ioan Stanomir

Diminețile unui băiat cuminte

Părinților mei, Mihaela și Dumitru Stanomir. Amintirii bunicilor mei, Constanța și Iordache Hărăbor.

Pe măsură ce avansam în aventura scrierii acestor fragmente, realizez până la ce punct angajamentul era cu mult mai profund decât în cazul scrierii unui text neutru-academic și îmi reprimam cu dificultate impulsul de a mă introduce, fie și ca personaj secundar, în pelicula documentară pe care o imaginam. Eram legat de vocile trecutului într-un mod mult mai intim decât aș fi fost pregătit eu însumi să admit, și sentimentul scrisului putea fi asemănat cu absorbția într-un vortex, în interiorul căruia granița dintre memoria colectivă și propriile mele amintiri se estompa progresiv.

În cele din urmă, reticența a fost învinsă și ieșirea din culise se produce către final. Mai mult decât un exercițiu de stil, este în joc o nevoie de explicitare. Singura modalitate de a coborî către propria mea copilărie/adolescență este accesarea unor intrări de dicționar: un deceniu și jumătate de existență se presează între copertile acestui ierbar de cuvinte¹.

Introspecția devine, implicit, o interogare asupra unui destin a cărui relevanță încetează de a mai fi una strict individuală. Nu am oferit, în aceste instantanee, o schiță de răspuns, în măsura în care ceea ce supraviețuiește (și remarc, scriind, recurența acestui verb) este un strat de experiență unică, irepetabilă și, parțial, incomunicabilă.

Cum ar fi arătat propria-mi viață în absența cezurii postbelice? Ucronia plasticizează această dilemă pe care nu o pot evacua din

¹ Este și textul acesta „un palton de vară”, în care biograficul evacuează ficțiunea, după cum inventarul rămîne un omagiu, oricît de modest, adus autorului „ingeniosului bine temperat”, Mircea Horia Simionescu.

discurs. Cum ar fi arătat propria-mi viață dacă decembrie 1989 nu ar fi avut loc? Celălalt versant al interogației contrafactice nu poate fi eliminat de plano, între un scenariu de trecut și un scenariu de viață posibilă se strecoară ceea ce s-a întâmplat cu adevărat, documentabilul, materia memoriei.

În pactul pe care îl propun cititorului meu ideal, balansul dintre „atunci” și „acum” este calea de acces către un „eu” pe care nu-l mai pot recupera decât prin regresie fotografică. Substanței pierdute îi răspund întrebările. După cum în vocea mea, astfel cum se desenează ea în text, sunt decelabile vocile celor care mă precedă: prezenți sau dispăruți. Într-un fel, locutorul desemnabil, convențional, sub numele meu nu reprezintă mai mult decât o însumare: o însumare de ani, sunete, imagini, ecouri, speranțe, dragoste, ură, iubire.

Părinților, mai mult decât oricărei alte prezențe din viața mea, li se datorează acel confort minimal care a eliminat din peisaj frica, umilința materială, perspectiva cozii (pe care nu am cunoscut-o direct), după cum o anume știință a vieții a făcut posibilă, prin pedagogia discreției, descoperirea graduală a lumii care mă înconjură. Cotidianul Republicii Socialiste România era un teritoriu între ale cărui granițe, pentru cei mai mulți, eroismul era localizabil în această zonă a reconstrucției firescului: îmblânzirea anormalității presupunea un redutabil, continuu, mărunț efort de preservare a umanității și, în decupajul acestor fotografii, părinții sunt cei care rămân, deliberat, în umbră.

Fiecare jucărie, fiecare carte, fiecare drum către școală, fiecare seară la teatru, fiecare drum în parc, fiecare joc cu mingea, fiecare vacanță la mare, fiecare drum în casa bunicilor, fiecare discuție prin care nuanțele comunicau un imposibil de rostit cu voce tare – toate aceste fotografii, reunite în albumul de familie al copilului care eram, compun un fundal pe care istoria a proiectat destinul meu, ca și pe cel al lor, într-o narațiune a cărei cheie încerc să o imaginez, acum, compensatoriu, prin acest text.

Și un posibil început al istoriei mele: 1973, anul nașterii, un an ca oricare altul din epoca Ceaușescu. Șapte ani de la interzicerea avorturilor și 16 ani înainte de 1989, 22 decembrie. Extrag din

cronologiile politice evenimentele cu care mă simt solidar, biografic: un peisaj mai degrabă familiar, ce îmi evocă jurnalele de actualități ale adolescenței. Vizitele de lucru ale secretarului general în Iran, Congo și Turcia. Vizitele șefilor de stat care sosesc pentru a-l întâlni pe carismaticul șef de stat: alăturările au ceva ubuesc și imaginea coexistenței lui Kurt Waldheim și a viitorului împărat centrafrican Bedel Bokassa este aproape ireală. Și totuși, nimic nu este imposibil și încerc să îmi imaginez, după decenii, salonul Biroului Oval în care se desfășoară întrevederea dintre președintele Nixon și președintele României socialiste.

Între istoria RSR și copilăria/adolescența mea, punctele de intersecție se nasc în marginea mării istorii. Ceea ce rămâne, în cele din urmă, din anul pe care îl reconstruiesc retrospectiv este persistența unei prezențe: în fiecare clasă din România socialistă, tabloul secretarului general este un reper incontestabil. Sistemul se concentrează în granulația unei portret oficial.

„Ani și morminte dorm între întrebare și răspuns. O nouă iarnă începe la fereastră, cu copaci, moșnegi și alți copii.

— Și ce ai să scrii, mă rog, despre bunica ta? Ninge naiv.

— Ce am scris, bunică”. (Ionel Teodoreanu, în casa bunicilor)

Bunici

Orice poveste începe cu ei. Din capătul străzii din Focșani, Alexandru Golescu (fosta Duiliu Zamfirescu), se putea întrevedea casa stil vagon, vopsită gălbui, străjuită de un gard maroniu și se putea auzi, înfundat, lătratul unui câțel legat, departe, în fundul grădinii, alături de cireș.

Larna, atunci când coboram din taxiul aducându-ne acasă, ceea ce mă întâmpina era șerpuirea fumului ridicându-se din coșuri, pe un cer de decembrie, plumburiu. Pe peronul gării din Focșani (vechea gară, clasicizată prin aburul miilor de locomotive și a cărei istorie nimeni nu părea să o mai știe cu adevărat, ornată simbolist cu un ceas Garnier ce nu mai indica de mult ora exactă, vechea gară, parcă decupată din poemul lui Barbu Nemțeanu), bastonul bunicului meu, anunțând, pillatian, prin fluturarea lui, sosirea vacanțelor.

Instantanee decolorate dintr-o cutie ascunsă în care se

conservau fragmente dintr-un trecut căruia îi aparțineam, la rândul meu, prin naștere: strada mare din orașul meu și alura hollywoodiană din fotografia bunicii mele, defilarea regimentului de cavalerie în care serviseră frații ei, ceasul și busola de campanie ale fratelui bunicii, ascunse în birou, smochingul bunicului, dansator la serbările organizate în sala Teatrului întemeiat de maiorul Pastia, atunci când scaunele se ridicau și totul rămânea o uriașă sală de bal, străbunicii materni și paterni încadrați sepia, cu o expresie de concentrare mirată.

Și, într-un alt sertar, vizitele pe care le făceam, în lungile după-amiezi de iarnă: urcând scara unui bloc dărăpănat, ajung în camera în care tanti Lenuca (rețin fața emaciată și oboseala respirației) servește, după o știință demult pierdută, șerbetul ce supraviețuiește, maroniu, în paharul de apă rece. Farfuriuța în care bunica așază, savant, dulceața de cireșe amare, apoi mirosul cozonacului care se frământă, în bucătărie, înainte de sărbători. Ajung până la mine ecourile colindătorilor adunați în fața ferestrei ce dă spre curte și sonoritatea specială a unui instrument terifiant, despre care mi se explică, apoi, că este buhaiul.

Un ritm al vieții și o cadență a timpului, în sâmbetele în care pe stradă se mișcă, aproape insesizabil un cortegiu mortuar. Totul ca și cum viața în vacanță se petrece undeva departe, sub ocrotirea unui uriaș clopot de sticlă, în orizontul privirii supraviețuind doar bunicii, câinele și grădina încărcată de meri. Cinematografic, în centrul acestui film provincial sunt eu, alături de părinți și bunici. Dincolo de noi, orașul în care m-am născut și revin în fiecare vacanță. Și, mult mai departe, Republica Socialistă România, al cărei șoim al patriei și pionier am fost.

Geografia orașului/lumii mele: la doar câteva minute de mers de casa noastră, Liceul „Unirea”, acolo unde, în holul de onoare, alături de alte sute de nume ale foștilor elevi morți în marele război, se află și numele fratelui străbunicului patern, medic ucis de tifos în refugiul de la Iași. Căci „Marele Război”, cel de la 1916, este uneori atât de aproape, și povestirile bunicului, născut în 1908, sunt pline de grozăviile de basm ale cazacilor uriași, aducând odată cu ei gustul ceaiului din ardți iute.

Încă un pas și erau perceptibile zgomotele animalelor închise în cuștile din grădina zoologică a orașului, în marginea teatrului. Din grădina zoologică supraviețuiesc, astăzi, doar băncile și copacii care mărgineau alea ce conducea către sala dioramelor. Probabil că în acele săli, saturate de întuneric, în vecinătatea vulturilor descărnați și a mistreților încremeniți, s-a născut o ciudată și efemeră pasiune pentru biologie: învierea animalelor împăiate era posibilă grație unei injecții cu biofil.

În topografia orașului, un alt punct în jurul căruia se concentrează substanța memoriei: cofetăria domnului Vasiliu, din centru, în prelungirea unei străzi pe care localnicii o alintau nostalgic Strada Mare: o clădire cu un singur cat, ușor asimetrică, a cărei intrare se situa la capătul unor scări abrupte, urcate de toți cu un sentiment al necesității ineluctabile. Supliciul era încununat de pătrunderea în paradis, acolo unde domnul Vasiliu, mic de stat, semănând izbitor cu tizul său infinit mai celebru, actorul de comedie, oficia, în memoria vremurilor de altă dată, ceremonia confecționării și distribuirii dulciurilor. Nimic nu era absent din lista pe care aparent nemuritorul cofetar o înfățișa clienților, de la eclere până la legendarul *plaisir*, o prăjitură longilină, delicată ca o țigară, cu un gust inconfundabil de ciocolată. Care era secretul acestei prelungiri în plin socialism a vechilor vremuri, nu aveam să aflu niciodată: retras în propria casă, după ce administrase timp de decenii cea mai frumoasă cofetărie din oraș (și câte nu se povesteau despre ea, de la eleganța personalului până la farfuriile și lingurițele ce acompaniau sucul sau delicatesele), domnul Vasiliu submina austeritatea regimului prin jocurile sale de arome, reușind, ca prin farmec, să descopere un mecanism alchimic, sfidând raționalizarea și cozile.

Jocurile de pe strada noastră: împreună cu alți vecini, la gard (,la avanposturi”), în marginea trecătorilor, împingând între picioare câteva bețe, buzduganul pe care fratele bunicului, sosit în vizită, l-a născut, miraculos, dintr-o minge de fotbal, apoi înaintarea către

terenul de baschet al școlii generale cu care ne învecinam². O succesiune de anotimpuri, în interiorul clopotului de sticlă despărțindu-mă de o istorie care nu era a mea. Și cărțile de vacanță, citite până la desfigurare: din *Președinte la Casa Albă*, romanele polițiste ale Rodicăi Ojog Brașoveanu, volumele lui Vlad Mușatescu, epopeile lui Michel Zevaco (infatigabilii Pardaillan și Fausta, uniți în dragoste/ură infernală, ghidul romanțat în istoria secolului al XVI-lea francez), nu mai rezistă astăzi, după atâtea vacanțe, decât foi abia ținându-se între coperti. Căci primul gest de frondă s-a comis în casa bunicilor, acolo unde, sfidând un sfat pedagogic peste care nu se trecea îndeobște, am citit, de la cap la coadă, într-o vacanță de iarnă, o carte fără poze și fără copii: *Winnetou* al lui Karl May, strecurat în bibliotecă parcă printr-un accident simbolic al destinului.

Fotografii, amintiri, sunete și mirosuri: suport pentru reconstituirea tardivă a dublei existențe pe care o duceam, între profilul pionierului locuind în Bucureștiul blocurilor, lângă una dintre stațiile de metrou recent construite, și tihna nepotului care se despărțea, atât de greu, la fiecare mijloc de septembrie, de casa bunicilor, suprapunerea era una mai degrabă dificilă. Până la un punct, și aceasta a fost prima dintre lecțiile unui destin heterocronic, începusem să trăiesc, încă din anii copilăriei, în lumi coexistând dizarmonic în universul stratificat al României socialiste: orașul provincial prelungea, inertial, un tipar al existenței evocând o dulceață a vieții pe care socialismul real avea iluzia că o evacuasese definitiv din cotidian. Adeseori, paradisul poate lua cele mai umile înfățișări și vacanțele în casa cu curte a bunicilor, dincolo de blocuri, șantiere și bulevarde impresionante, mă aspirau într-un spațiu al fotografiilor sepie. Filemon și Baucis se pot deghiza sub aparența modestă a unui artisan de mahala (domnul Arsene, croitorul bunicului meu, alergând

² Vara, atunci când căldura era insuportabilă, urma refugiul în camera din marginea casei, cea mai răcoroasă și mai puțin mobilată. În această cameră din față obișnuiam să ascult, întins pe divan, cu fereastra deschisă către curte și stradă, emisiunea mea radiofonică preferată, „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris”.

prin oraș, etern-senin, pe bicicleta sa), locuind în marginea orașului, alături de soția sa, înconjurați de cea mai frumoasă grădină de trandafiri pe care am întâlnit-o vreodată.

Ce datorez acestei existențe simple, de nepot, în casa bunicilor? Ar merita scrisă, cândva, o carte dedicată grandorii și vulnerabilității caselor de provincie în comunism: nimic nu comunica un sentiment mai acut de stabilitate în provizorat decât casa vagon pe care burghezia urbană o metamorfozase în habitat tradițional. Marginalitatea destinului se traducea printr-o relație ombilicală ce mă unea cu obiectul destinat de partid și progres extincției: casa înconjurată de grădină, în care ritmul anotimpurilor nu are nimic dramatic în alternanța sa, atâta vreme cât fiecare vârstă a anului este citită, timid vergilian, în culoarea florilor și frunzelor copacilor, înainte de a se defini, în termeni raționali, ca un sistem căruia îi datoram propria-mi servitute, comunismul a însemnat această teamă difuză a vecinătății unui sfârșit care nu poate fi decât amânat, dar niciodată scos din ecuație. Casa cu curte, matrice a orașului Vechiului Regat, loc în care se întâlneau un citadin demolit cu fascinația irepresibilă a naturii, casa cu curte a lui Pană Trăsnea Sfântul, succedaneul conacului boieresc, sfida, prin simplul ei contur, orașul redus la conturul standardizat al blocurilor-dormitor. Focșaniul, orașul vechi, supraviețuia suspendat, în așteptarea dispariției. Sensul istoriei era unul ușor de citit și ostilitatea față de progres și excrescențele sale se va fi născut, instinctiv, în acești ani.

Ce datorez existenței mele de nepot, în casa bunicilor? Dacă există o formulă ce transcende timpul istoric, al moldoveanului ideal, dozaj de contemplativitate și melancolie, vacanțele și acel sentiment al istoriei ca avans inevitabil sunt responsabile pentru trezirea graduală și insesizabilă a unui spirit al locului. Cum ar fi arătat existența mea într-un Focșani atemporal burghez? Poate că nimic altceva decât o săptămână eternă punctată de vizite la prieteni, excursii duminicale la vie, taclale în marginea chiselii cu dulceață, în așteptarea unei căsătorii cu o fată de familie bună, viața unui avocat sau profesor, călătorind ocazional către București și practicând, ca un exercițiu de recreație, politica în clubul unui partid. Ipoteza este una cât se poate de

plauzibilă și traduce un contur biografic atât de apropiat de cel al bătrânilor lui Gârleanu sau părinților din comediile lui Victor Ioan Popa; un instantaneu postsămănătorist, în care figura mea se pierde în fundalul unui oraș de provincie, orașul bunicilor mei, ale cărui secunde pare că nu mai se scurg, acompaniat de sunetul unei romanțe. Nimic revoluționar, nimic combativ în această reverie reacționară, consumată în anii petrecuți alături de ei.

Propriul meu „moldovenism” este inseparabil de această loialitate resimțită ca diferență în raport cu lumea de dincolo de clopotul de sticlă. Sărăcia, umilințele, pensia infimă, cozile la lapte rămân, toate, într-o notă de subsol niciodată accesată. Decorul copilăriei nu poate supraviețui decât dispensându-se de intruziunea unui real pe care ei, părinții și bunicii, alegeau să îl pună între paranteze. Căci fericirea domestică, în măsura în care ea mai era posibilă, rămânea, pentru cei mai mulți dintre cetățenii RSR, unica formă de rezistență. Lucrul mic ascundea, în modestia lui, un mesaj pe care era suficient să îl descifrezi pentru a te îndepărta progresiv de mirajul socialismului victorios. Articulația unei existențe bucolice, îngrijind merii și vânând gândacii de Colorado în tufe de cartofi, era mâna pe care destinul ne-o întindea, mie și bunicilor, scoțându-ne din timp³.

Vechea proprietate, via și pământul arabil, caii și atelajele se redusese, grație succesivelor deposedări, la conturul casei noastre. O viață de om ce se strânge într-un petec de pământ și într-un mănunchi de ziduri. Ceea ce poate apărea, retrospectiv, ca derizoriu cuprindea, în anii vacanțelor, singurul rest de umanitate la care aveam acces. Emoția în fața montărilor cu *Livada de vișini* transgresa literarul și tristețea despărțirii de moșie și casă nu avea nimic convențional-estetic, în cazul meu. Recitind sfârșitul *Medelenilor*, după un deceniu și jumătate reîntâlnesc același sentiment al plecării definitive. Defazajul cronologic nu poate elimina o senzație de identificare, iar revanșa urma să capete,

³ Întîlneam, fără să știu atunci, condiția cultivatorului de mărar experimentată de Petre Stoica: refugiul în marginea lumii, oricît de modestă, își are efectul său terapeutic.

ca în cazul lui Dan Deleanu, chipul poveștii, al poveștii absorbind un șir de destine care îl pregăteau pe al meu. Ficțiunea se suprapunea, compensator, peste biografic. În definitiv, memoria este unica formă de imaginație autentică pe care o posed.

Codul eticii și echității socialiste

Fiecare dimineață de liceu debuta, invariabil, cu controlul uniformei și al tunsorii. Un profesor era postat, strategic, lângă ghereta portarului și zădărnicea orice posibilitate de evadare din încercuire. Urmarea era știută de toată lumea: cercetarea părului în vederea detectării „șamponării”. Termenul ciudat acoperea o realitate cât se poate de terestră: vopsirea sau tratarea părului cu gel. Orice deviere de la naturalețea părului era desemnată, standardizat, ca „șamponare”. Exista, în al doilea rând, temerea ca dincolo de aparențele uniformei de liceu, albastru-închis, cu pantalonii căzând clasic, să nu se ascundă, în acord cu preceptele modei, câteva pense sau, *horribile dictu*, un *blue jeans* capitalist.

Căci moda nu putea fi oprită să se strecoare în incinta liceului și un ochi atent putea detecta afilierea la un grup după maniera în care modesta uniformă era supusă schimbărilor, mai mult sau mai puțin discrete. Privind în urmă, recitindu-mi fragmentele de jurnal care au supraviețuit, descopăr până la ce punct obiectul admirației generale era frizura încărcată de briantină sau croiala unui pantalon care sfida, romantic revoluționar, norma oficială. De aici și o ciudată emulație, care nu mai avea nimic în comun cu exigențele orelor de dirigenție: recursul la apa cu zahăr, despre care se spunea că ar avea calități miraculoase, de gel, sau colindatul prin parfumerii în căutarea briantinei – aceasta din urmă, atât de departe de compoziția occidentală, sfârșind prin a produce complicații insolubile, căci părul uns se încheia, iar mirosul dulceag devenea imposibil de suportat⁴.

⁴ În repertoriul de tipuri antropologice comuniste, dirigintele ocupa un loc privilegiat, definibil prin amestecul savant de ipocrizie și falsă solidaritate umană, prin care încerca să prevină sancțiunile prea aspre. În logica unei economii subterane ce parazita sistemul, dirigintele de liceu acționa ca un mediator ce asigura interfața dintre corpul profesoral și părinte, făcând să treacă darurile

Peste drum de Liceul „Lazăr”, din casa de cultură a studenților răzbăteau, din când în când, pe fondul liniștii orelor de după-amiază, sunetele de tobe și chitare electrice: studioul adăpostea o sală de repetiții care găzduia mai toate trupele de rock despre care auzeam la emisiunea de pe programul trei al radioului național. Ideea vestei de camuflaj a apărut, cât se poate de natural, ca un reflex mimetic: nu puteai aspira să fii un adevărat rocker fără a avea un articol de îmbrăcăminte ca aceasta. Singura dificultate logistică era procurarea lui, cu atât mai mult cu cât magazinele comerțului socialist nu distribuiau, liber, obiecte de asemenea natură. În cele din urmă, împreună cu un coleg, am aflat secretul armei secrete: vestele de camuflaj, vestele-cult, erau disponibile în vânzare doar în cadrul magazinelor de vânatoare și pescuit. Raționamentul era unul previzibil: în aparență, singurii interesați să le poarte erau membrii AGVPS. Ca de atâtea ori, căile construcției comuniste erau dificil de pătruns și majoritatea cumpărătorilor care solicitau vestele de pescari amatori nu aveau nimic în comun cu portretul-robot al clientului tipic din magazinul de specialitate. Am avut, la rândul meu, o vestă de camuflaj: sosită prea târziu, cu câteva luni înainte de revoluție, a sfârșit, lipsită de glorie, ca articol de vreme rea, în magazia bunicilor de la Focșani.

Congresele Partidului Comunist Român

„Congresele PCR care au avut loc în anii construcției socialismului, mari forumuri ale comuniștilor, au constituit evenimente de însemnătate istorică în viața partidului, a patriei și poporului român. Congresele al IX-lea și al X-lea ale PCR au promovat

rituale garantînd promovările în clase și evitarea scăderii notei la purtare. Inchizitor aspirînd la poziția de duhovnic al elevilor, dirigintele putea să se înfățișeze și sub chipul deceptiv al omului de curaj, oferind delectările rafinate ale discotecilor organizate de liceu sau spațiul de destindere al orelor de dirigenție. Propria mea experiență a întîlnirii cu dirigintele nu a avut nimic din emoția cu care relația era investită în butaforiile epocii: profesoara de chimie care ne-a păstorit patru ani era, prin fizic și sensibilitate, cît se poate de depărtată de profilul seducător al profesorului Socrate/Ion Caramitru, providențialul dascăl al liceenilor. Idealismul utecist era un produs cu termenul de valabilitate deja expirat.

un profund spirit înnoitor în întreaga societate, au dinamizat energiile și forțele creatoare ale întregii națiuni, inaugurând perioada cea mai fertilă în realizări din întreaga istorie a țării, au deschis o amplă și însuflețitoare viziune a dezvoltării multilaterale a societății noastre socialiste, a ridicării patriei pe noi culmi ale civilizației și progresului". (Dicționarul politic, Editura Politică, București, 1975)

Destinul, sau poate nu, a făcut ca filmul lui Dan Pița, *Noiembrie, ultimul bal*, să ruleze la cinematograful *Scala*, în zilele în care țara întreagă, în sărbătoare, se pregătea pentru cel de-al XIV-lea Congres al partidului. Circulația în jurul Sălii Palatului era cu desăvârșire oprită și, pentru a ajunge la liceu eram adesea silit să traversez la pas un Cișmigiu ireal, încadrat cinematografic în aerul de toamnă târzie, din care orice urmă de umanitate fusese evacuată: stația de autobuz din marginea palatului UNESCO era desființată și singurii trecători care se mai aventurau erau eternii securiști în loden, cu o expresie preocupată și impersonală, interșanjabili în cenușiul lor. Congresul însemna, nu în cele din urmă, omniprezența vocii secretarului general: orice emisiune radiofonică, oricât de inocentă, se întrerupea automat, transmisiunea de la reunirea comuniștilor având prioritate. Urmăream, învelit în păături, traiectoria scalei de la vechiul meu aparat de radio Gerufon, explorând spațiul hertzian în căutarea unui teritoriu care să nu fie contaminat de amprenta Republicii Socialiste România. Ultima imagine pe care o păstrez în memorie este a stației de tramvai din fața blocului meu. Câteva siluete indefinite și asexuate proiectate pe fundalul unor imenși țepi de beton ridicați către văzduh, schelele viitoarei fabrici de mâncare. Totul lipsit de sunet, ca și cum timpul însuși ar fi fost suspendat.

Constituția Republicii Socialiste România

„Constituția României reflectă structura economică, socială, politică a societății actuale, (...) consacră rolul conducător al clasei muncitoare și al PCR în societate, rolul alianței muncitorești-țăărănești ca bază socială a orânduirii socialiste, rolul proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție ca bază economică a noii orânduirii, consfințește și garantează libertățile socialiste ale poporului, egalitatea tuturor oamenilor, indiferent de naționalitate, principiile de

organizare și funcționare a statului socialist. Respectarea

Constituției și a legilor țării este o înaltă obligație civică și etică a tuturor cetățenilor din RSR (Dicționarul politic, Editura Politică, București, 1975)

Întâlnirea cu legea fundamentală s-a produs târziu, atunci când, în clasa a VII-a, profesorul de istorie și gimnastică, tovarășul Dumitrescu, a fost însărcinat de direcțiune să preia atribuțiile de constituționalist-șef. Opțiunea era una cât se poate de rațională, căci vocația de om al ordinii (el menținea, cu o mână de fier, disciplina în curtea școlii, defilând marțial cu un arătător imens pentru hartă, transformat în rețevă) și capacitățile intelectuale îl recomandau pentru această misiune delicată. Din păcate, într-o singură oră pe săptămână, noțiunile dobândite au fost mai degrabă sumare și majoritatea dintre noi riscam să privim această materie ca pe una dintre nenumăratele dexterități școlare. Există însă și un avantaj al exegezei constituționale: dimensiunea redusă acorda manualului un grad ridicat de manevrabilitate: cartea despre Constituția garantându-ne libertățile concura cu revista *Cutezătorii* pentru poziția de armă principală de lupte, în pauze. Se putea ascunde, fără dificultăți, în buzunarul uniforme, iar loviturile aplicate erau cât se poate de dureroase, astfel încât ariditatea materiei era compensată din plin.

Dar majestatea Constituției avea să se dezvăluie într-una din acele ocazii ce se încarcă simbolic: lecția despre valoarea libertății socialiste a fost servită în singurul mod pedagogic posibil cu adevărat, cel contondent. Asudat și vădit iritat după o pauză în care talentele sale de bătăuș fuseseră solicitate de direcțiune, constituționalistul Școlii Generale nr. 19 a zărit, sub fundul unuia dintre colegii mei, o parte din cotorul manualului de Constituție. Viteza de reacție a fost impresionantă: tragerea de urechi, dublată de o pereche de palme, a fost acompaniată de un muget de disperare partinică: „Tu îți bagi Constituția țării sub fund, dobitocule?”. Interogația retorică era orientată moralizator: oricât de subțire și maronie, cu Constituția Republicii Socialiste România nu era de glumit.

Demolare

„Sistematizarea teritorială urmărește, în acord cu programul

Partidului Comunist Român, asigurarea unor condiții de viață și de civilizație egale pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate, în spiritul principiilor eticii și echității socialiste; ștergerea treptată a diferențelor esențiale dintre sat și oraș, prin ridicarea satului la nivelul orașului, dezvoltarea armonioasă a tuturor localităților, a întregii țări”. (Dicționarul politic, Editura Politică, București, 1975)

Simpla rostire a acestui cuvânt trimite la acea după-amiază de primăvară (a anului 1988 sau poate 1989, memoria este atât de înșelătoare) când, sub îndrumarea unui tânăr activist de partid, cu aerul de lichelism inconfundabil al speciei, am fost scos cu clasa la plantat pomișori, pe malul Dâmboviței, în fața a ceea ce este astăzi Palatul Parlamentului. Fără să o bănuim, eram asociați cu toții la facerea lumii, al cărei mers se desfășura paralel cu adolescența noastră. O parte dintre noi nici nu mai păstram în minte conturul original al locurilor: Uranus, Arsenalul, arhivele statului erau simple nume, pe care le identificam cu dificultate, evocate doar în convorbirile părinților mei. Atunci și acolo, ceea ce conta era o anume bucurie ascunsă abil, provocată de o ieșire neașteptată în aer liber. Singurul inconvenient era prezența agentului de ordine, a cărui gesticulație mecanomorfă amintea tuturor de violența apoplectică a supraveghetorilor de la descărcatul de cartofi. Cercul se închidea, a câta oară?, și grupul de elevi era invitat să planteze arbuști pe un sol semideșertic care închipuise cândva grădinile unor case dispărute.

O dată înlăturat veșmântul lingvistic al atât de neutrei denumiri oficiale (ce semnificație poate avea, la 15 ani, termenul de „sistematizare teritorială”?), demolarea însemna, înainte de toate, dispariția unor obiecte familiare. Reconstituirea unui traseu parcurs cotidian devenea, de la o zi la alta, imposibil de înfăptuit. Acolo unde obișnuiau să se înalțe blocuri vechi, de patru sau cinci niveluri, sau case în stilul eclectic al începutului de secol, se năștea, de la o zi la alta, spectral, un spațiu populat de fragmente de metal contorsionat, în imediata vecinătate a unor clădiri ce nu dispăruseră încă.

Nimic sau aproape nimic nu se mai păstra în zona pe care o parcurgeam la întoarcerea de la școală, în drumul către stația tramvaiului 17, de lângă Biserica „Sfânta Vineri”. Peisajul era supus

unei remodelări continue și imaginea casei unui coleg, de pe Calea Călărași, suspendată abrupt în marginea unui teritoriu curățat cu buldozerele, nu mă mai putea surprinde. Insuportabil era sentimentul de provizorat, reflexul care mă făcea să mă întreb, aproape inconștient, dacă locul de acum va mai exista, material vorbind, la următorul drum spre casă: cât avea să mai strălucească turla Bisericii „Sfânta Vineri”, pe care o întrevedeam prin geamul murdar al tramvaiului? În cele din urmă, inevitabilul s-a produs: tot ceea ce a rămas era un perimetru dezafectat, punctat de aglomerarea de cărămizi. Imaginile sfârșeau prin a mă expulza în istorie⁵.

Cât îmi mai pot aduce aminte eu însumi din toate acestea, fără a deschide o carte și a urmări linia șerpuitoare a unor străzi pe care am mers cândva și care astăzi nu mai sunt? Totul se petrecea în viteză și actualizez, retrospectiv, vizita cu părinții, dintr-o duminică dimineață, pe locurile unde fuseseră arhivele statului: deasupra ruinelor, un cer plumburiu și teama obsesivă de nu fi surprins cu aparatul de fotografiat. Singurul mijloc de a păstra în memorie un rest al lumii era un simț al văzului care părea să te trădeze. Un strat întreg de instantanee supraviețuiește, dezordonat, ca într-un fișier virusat de calculator: privirea înapoi aduce către suprafață un sens irepresibil al regretului.

Rând pe rând, obiectele familiare ieșeau din scenă, o dată pentru totdeauna: acele obiecte pe care obișnuim să le contemplăm cu

⁵ Mai mult decât o introducere forțată în arhitectonica totalitară, demolările par să procure, după aproape două decenii, o lecție asupra perisabilității ideii de frumos. În ceea ce avea mai profund, estetica bisericească și cea citadină, fin de siècle sau radical modernistă, încadra un spațiu al rugăciunii (locuirii), visării, astăzi definitiv extinct. Prin biografie și simplu accident - prezența, fie și pasageră, în acel București care se ducea zi după zi - sînt, încă o dată, aparținător la două lumi. Pionierii și uteciștii care eram, administrativ cel puțin, asistau la demantelarea unui orizont ale cărui fundații se pusese în lumea de ieri, de care rămîneau despărțiți definitiv. Istoria lui Dinu Pillât, Ovidiu Constantinescu, Barbu Slătineanu sau Dinu Giurescu ajungea, după o jumătate de veac, în sfîrșit la capătul visat de partid. Orașul perfect al lui Ioanide se năștea în fața ochilor noștri. Poziția privilegiată de martor, cu tot disconfortul ei, era reconfirmată.

îngăduință, ca și cum soarta lor ar fi să se afle întotdeauna alături de noi. Din cartierul care fusese în vecinătatea cimitirului Bellu înainte de sosirea blocurilor, mult înainte de nașterea mea, sistematizarea decupase un spațiu triunghiular, mărginit de stația de troleibuz și de bulevardele care se întretăiau, în marginea lui. Câteva case cu curte, câini, păsări și meri (o existență bucolică în mijlocul unui deșert industrial, amintindu-mi, în lungile după-amiezi petrecute la birou, de viața bunicilor), un cinematograf antediluvian, păstrându-și banchetele de lemn, și o fabrică dezafectată, cu ziduri din cărămidă roșie. Într-un colț, mascată de un gard șubred, clădirea cu un singur cat unde se adăpostea un cizmar mizantrop, Nea Nicu, fost lucrător la atelierele regale (și nu este întâmplător că, în vizitele sale la București, bunicul meu obișnuia, cu treabă sau fără, să dea o raită pe la el. Căci, se știe, bătrânii se înțeleg mai bine între ei).

Disparația caselor a fost anunțată de desființarea stației de troleibuze, în toamna în care păraseam școala generală pentru a intra la Liceul „Lazăr”. Modernizarea era imposibil de oprit: în zonă se construise o nouă stație de metrou și politica oficială nu admitea coexistența dintre cele două forme de transport, din rațiuni de economie. Distrugerea colțului de oraș s-a consumat în liniște. Nu erau în joc decât casele și un cinematograf aproape dezafectat. Miza, în comparație cu centrul orașului, era una nespectaculoasă, privind retrospectiv. Și totuși, atunci am putut vedea desfășurându-se, pentru prima dată, ritualul pe care demolările îl exportau în toate colțurile. Totul s-a petrecut inginereste, metodic, de la plecarea tăcută a oamenilor până la cele câteva zile necesare excavatoarelor și buldozerelor. Oamenii mărunți, „mahalagiii” de altă dată, erau forțați de destin, de progres să iasă din scenă, fără ca nimic să mai rămână de pe urma trecerii lor.

Nu s-a dat niciodată o explicație oficială asupra destinației pe care spațiul astfel obținut avea să o capete. Atunci când lucrul de construcție a început, conturul de amfiteatru indica natura secretă a clădirii uriașe: o fabrică de mâncare, cantină presupusă, după zvonurile epocii, a adăposti pe toți locuitorii unui cartier. Mesele, se spunea, urmau să fie servite în colectivitate, după model coreean.

Însă firul istoriei s-a rupt și lucrul a fost abandonat după revoluție. Din rațiuni de securitate, administrația de sector a încercuit întreg perimetrul cu un gard verde aprins, inscripționat simplu REBU. Pe locul fostelor case se înalță ghereta alb-roșie a stației de tramvaie. Dincolo de ea, după un deal încărcat de scaieți, vastul spațiu din interiorul cantinei se umple cu apa de la ploi. O vegetație tropicală inundă întreg complexul, în timpul verilor. Mai departe, acolo unde se ridica cinematograful, se află o stație de benzină. Totul este acum altfel și, de la birou, din dreptul ferestrei camerei mele, pot străbate cu privirea, dincolo de case și cinematograf, până aproape de stația de metrou.

Engleza

Profesoara de limbă engleză de la Școala Generală nr. 19 din București, domnișoara Popovici, sosea întotdeauna pe bicicletă, cu un aer inconfundabil de Mary Poppins. În comparație cu zelul dirigintei sau cu acreala profesoarei de chimie, doamna de engleză (nu i se spunea niciodată „tovarășa”) avea un talent nebunesc cu care reușea să împlânzească și cele mai recalitrante clase. În cele din urmă, atunci când orice remediu se dovedea superfluu, doamna profesoară scotea din geantă un volum cu coperti maronii și rumoarea dispărea instantaneu.

Cu toții știam că ora lecturii din *Sherlock Holmes* sosise: așezată băiețește pe bancă, mereu atentă la clasă, profesoara citea și traducea cu un farmec ce ni se părea nouă, atunci și acolo, irezistibil. Intriga și personajele nu semănau cu nimic din lecturile obligatorii din „Biblioteca școlarului” sau din manualul de limbă și literatură română. În plin socialism, misterul victorian își făcea intrarea, magnetizând audiența. Deloc surprinzător, soarta enigmatică a celor șapte busturi de napoleoni m-a urmărit până în momentul în care, un an după 1989, am cumpărat într-un anticariat un volum de povestiri alese ale lui Conan Doyle. Eram cu adevărat fericit: aflasem, după atâta timp, sfârșitul unei povești la care, absent fiind, nu asistasem la ora de

engleză⁶.

Exploratorii lumii de mâine

De imensa cutie a radioului Gerufon, marcă germană, cu lămpi, una dintre moștenirile de familie, se leagă amintirea primelor mele călătorii intergalactice. Sunetul aventurii este definitiv asociat cu această mișcare misterioasă de roțițe și arcuri grație căreia prezentul era pus între paranteze și din pachebotul radiofonic se deslușeau vocile unui viitor al cărui martor entuziast eram, la rândul meu.

În fiecare miercuri, orele unsprezece, pe programul trei, miracolul teleportării prin sunet se repeta și niciodată nu plecam mai fericit în troleibuzul care mă ducea spre școală, ca în acele după-amiezi care urmau. Cunoșteam cu un minut mai devreme, ca un adevărat fan al emisiunii, fiecare moment din desfășurător, de la preludiul electronic care anunța debutul, până la intrarea în scenă a rubricilor obișnuite. Când, în sfârșit, am putut cumpăra traducerea *Fundației* lui Asimov, rândurile și paginile se desprindeau, în mod deloc misterios, din deschiderile imagine de uși automate și din zăngănitul de arme pe care le întrevedeam, în diminețile de miercuri, prin cortina de pânză a imensului radio Gerufon.

Indiferent de congrese și plenare, vizite de lucru și întâlniri cu creatorii sau oamenii de știință, desfășurătorul emisiunii (și cine poate uita vocea lui Dan Ursuleanu?) era respectat cu sfințenie, o mică tradiție a unei lumi cenușii fiind pe cale să se nască. După introducerea științifică, partea cea mai anostă și indiferentă pentru un elev de școală generală care nu strălucea la matematici (cu această ocazie am cunoscut, cu o clipă mai devreme, magia verbală a lui Alexandru Mironov, ce prelucra științifico-fantastic tezele secretarului general, prefăcând antologiile de anticipație „angajată”), urmau momentele cu adevărat așteptate, de la secvența de muzică electronică până la

⁶ Profesoara de limbi străine, indiferent de obiect, se distingea printr-o anume detașare pe care o conserva, indiferent de situație: imaginea doamnei Smoleanu, profesoara de franceză din clasele de școală, înconjurată de o clasă în revoltă și orto- grafiind impasibil verbe neregulate la tablă, are, privind în urmă, noblețea cavaleriei ușoare șarjînd în poemul lui Tennyson.

actualitatea în literatura de anticipație occidentală (aflam aici, ca și din almanahul *Anticipația*, laureații premiilor Hugo sau Nebula) și dramatizarea radiofonică a unei schițe sau roman SF⁷.

Într-o lume în care șlagărele erau semnate de Dan Spătaru sau Marina Voica, întâlnirea săptămânală cu Vangelis sau Isao Tomita ținea de miracol. Climaxul era asigurat de momentul de teatru radiofonic și locul duelurilor stelare consumate pe ordinator sau pe DVD (cine și-ar fi putut închipui atunci o lume atât de barocă?) era luat de înfruntările pe care tehnica radiofonică le sugera prin dozajul savant de voci umane și efecte speciale, de obicei nu foarte diferite de la un spectacol la celălalt. În întuneric, în reluare, emisiunea se încărca de potențial magnetic. Marele calculator al lui Buzzati palpita de viață, iar maleficul condor își activa scutul său antigravitațional. Suportul științific nu mai avea importanță: era repetarea unei minuni care uimise America antebelică și nu aș fi rămas surprins dacă, la capătul unei emisiuni cu *Războiul lumilor*; în fața blocului meu, din stația de troleibuz, altfel atât de pașnică, ar fi șarjat un val de marțieni. Pregătirea fusese, oricum, deja făcută.

Fumat

„Societatea noastră socialistă asigură împlinirea aspirațiilor tineretului, creează condițiile optime de învățământ și de muncă, încadrarea în activitatea socială potrivit pregătirii și aptitudinilor fiecăruia, participarea activă la viața politică, dezvoltarea economiei, științei și culturii. Alături de întregul popor, tineretul participă și la înfăptuirea politicii interne și externe a partidului (Curs de socialism științific, Editura Politică, București, 1975)

Primul lucru pe care îl învățai o dată intrat în liceu, și eu nu am fost exceptat de la acest rit de inițiere, era poziția exactă a closetului în care era plasat principalul fumoar al instituției respective. Prezența în

⁷ Volumele din colecția romanului de anticipație erau păstrate de prietenii mei cu o grijă maniacală și orice rugămintă de a-mi împrumuta un Asimov sau Gerard Klein era refuzată cu prea puțină politețe. După cum bine ascunse erau și puținele traduceri din Conan Doyle, a căror recitare le redusese la stadiul unor volume îngălbenite și anemiante dincolo de limita salvării.

locul în care mirosul de urină și fecale se suprapunea peste fumul înțepător se impunea de la sine, în cazul în care doreai cu adevărat să intri în lumea bună, obiect de admirație și invidie. Evident, și lecțiile se învățau prin mijloace contondente cel mai adesea, ierarhiile se cereau respectate și niciodată nu ne-am fi permis, în prima clasă de liceu fiind, să ocupăm un teritoriu rezervat celor din clasa a XII-a, aflați în pragul bacalaureatului. De altfel, identificarea acestora din urmă nu era deloc dificilă: în spațiul uniformelor și tunsorilor regulamentare, excepția o constituiau blue jeanșii și ținuta dezinvoltă a celor care, cu o săptămână sau o lună mai devreme, încetaseră să mai fie tratați ca elevi și se apropiau de statutul atât de invidiat de studenți.

Deși, astăzi, nu mai sunt fumător (o postură corectă politic în epoca furibundelor campanii antitabac), sunt legat printr-o solidaritate secretă de fumători: fiecare țigară al cărei miros îl întâlnesc îmi readuce, proustian, în memorie strada din vecinătatea atelierelor Liceului „Lazăr”, o stradă decrepită călinesciană, în vecinătatea casei lui Moș Costache Giurgiuveanu, acolo unde, la adăpostul unei mașini scoase la casat, am intrat în rândul lumii care se respecta, delectându-mă cu un Kent oferit generos de un coleg. Deși nu neapărat una de succes, cariera mea de fumător a fost una de durată. În cei doi ani de liceu care au urmat, secretul a fost bine păstrat și am participat, e adevărat dintr-o poziție mai degrabă marginală, la agapele din closetul liceului, încercând toate senzațiile tari ale unui film de aventuri de serie B. Niciodată prins, deși raziile erau dese și profesionist conduse de directoarea liceului, am continuat să fumez, fără a fi un fumător veritabil, membru al unei societăți distinse împărțînd o pasiune comună. Când, după 1989, pentru câteva luni am beneficiat de o libertate cvasitotală, sălile de clasă și culoarele au înlocuit definitiv closetul ca paradis al fumătorilor. În ceea ce mă privește, misterul camerei de fumat dispăruse pentru totdeauna. Desparțirea de confrerie era doar o chestiune de timp.

Gumela, marcă înregistrată

Sub formă de lamelă sau de țigaretă, cumpărată din colțul străzii, de lângă stația de troleibuze, înlocuitorul autohton al gumei de mestecat americane își conserva, an după an, gustul de cauciuc și

consistența specială de gumilastic. Fără baloane sau desene, amorfă în cel mai înalt grad, guma de mestecat autohtonă, deși construcția este o contradicție în termeni, intra în concurență cu varianta cea mai apropiată de *chewing gum* pe care o puteai întâlni, turcească sau iugoslavă după caz, și pe care, în absența serviciilor din comerțul socialist, o comercializau, în funcție de un delicat mecanism al capitalismului embrionar, polonezii sau ȕigăncile care colindau prin piețe, tot atâtea breșe în eșafodajul societății socialiste multilateral dezvoltate, în care posibilitatea de a mânca „ciunga” la școală era expres prohibită de tovarășa dirigintă.

Fiecăruia dintre produsele capitaliste îi corespundea, legic, un astfel de înlocuitor ușor identificabil prin natura sa inodoră și insipidă. Copil fiind, prosperitatea se confundă cu gustul Pepsi-ului pe care tata și mama îl aduceau acasă, în ocazii festive; odată cu perfecționarea tehnicii de donare alimentară, Pepsi-ul original, îmbuteliat probabil în țară, în virtutea unui acord cu compania producătoare, a lăsat loc unei poțiuni prea puțin recomandabile minorilor, Frucola, îmbuteliată, deceptiv, în sticle evocând conturul originalului, dar beneficiind de îmbunătățiri în materia compoziției ce-i dădeau o inconfundabilă acreală grețoasă. În tabloul mendeleevian al băuturilor răcoritoare, Cico-ul se degrada, la rândul său, ajungând Brifcor, tot mai diluat și cu pronunțat gust de urină, servit de preferință în cofetării, la o prăjitură cu ciocolată maronie. Carnea însăși se metamorfoza în tacâm, din care consistența era evacuată în beneficiul osului, iar măcelăria se golea, lăsând locul creveților vietnamezi pe care îi puteai întâlni, invariabil, acolo unde, cândva, în timpuri despre care părinții și bunicii îmi povesteau cu nostalgie, se aflase carnea preparată în mii de moduri ori însuși salamul de Sibiu.

În acest mod, nimic din ceea ce făcea deliciul copiilor din alte țări nu le lipsea copiilor români: blue jeansilor, reduși la colocvialul „blug”, le răspundea, elev de școală fiind, pantalonii de catifea, iar mașinuțelor mecanice, admirate la japonezii cu care fusesem coleg de grădiniță, li se substituiseră modelele chinezești, importate și greu truvabile. Aveam, la rândul meu, soldăței cu care închipuiam bătălii, mult mai puțin expresivi decât vechii soldați de plumb, iar apărarea

era asigurată de o cisternă, făcută cadou de părinți, convertită în tanc și mijloc de transport al trupelor.

Mingea campionatelor de fotbal văzute la bulgari căpăta forma aerodinamică bizară a corpolentei mingi de treizeci și cinci de lei, cu care obișnuiam să ne jucăm în orele de sport, atât de imprevizibilă în traiectoriile ei.

Ocazia în care granița dintre domeniul copiei și edenul originalului devenea evidentă, ca într-un basm de Andersen, era vacanța rituală de vară la mare: aici, în magazinele botezate șamanic „shop”, vizitate doar de străini, străluceau pe stelaje acele originale duplicate de partid, pentru uzul pionierilor și uteciștilor cumiști: descopeream, cu o exasperare ce creștea odată cu fiecare douăsprezece zile de Litoral, băutura Sinalco, păstrată în cutie de metal ce se desfăcea automat, sticlele uriașe de Cola, niciodată gustată până la revoluție (în vremea copilăriei mele, istoria băuturii-drog fusese abandonată), cutiile transparente de bombonele Tic Tac, cu mentă sau portocale (acel Tic Tac din care mă servea, la Focșani, vecinul meu din capătul străzii, coleg de arme în grădină, Ionuț Martinciuc, al cărui tată lucra în Libia) și, mai presus de toate, uriașa și imposibil de spart, ca un diamant, ciocolata Toblerone, din care tatăl meu îmi prezenta, la intervale din ce în ce mai mari, o mostră dată cadou de colegii plecați în străinătate.

Diferența dintre Gumela și guma adevărată era servită ca o lecție, în fiecare vară, atunci când, serie după serie, turiștii autohtoni beneficiau de serviciile complete ale turismului de masă: supa fără gust, friptura care nu se poate tăia, chiflelele reîncălzite, Pepsi-ul diluat cu apă, ședința de contemplare a shop-ului din care puținii străini supraviețuitori pe Litoral ieșeau, zâmbind, copleșiți de bunătați. Vacanțele mele, altfel atât de fericite, erau umbrite de nostalgia irepresibilă a fructului oprit și lecția *Gumelei* a însemnat unul dintre indiciile că gustul însuși era o variabilă dependentă de sistem. Socialismul pierdea această confruntare a aromelor: privilegiul de a fi securist, director sau gestionar (vânzător de carne) se traducea, în cele din urmă, prin privilegiul de a poseda/ etala adevărată gumă de mestecat.

Informare politică

„România socialistă își face o datorie esențială din preocuparea pentru respectarea legalității internaționale, a principiilor unanim acceptate și consemnate în documentele internaționale, privind egalitatea între state, respectul suveranității și independenței, neamestecul în treburile interne ale altor țări, respectarea dreptului fiecărei țări de a-și alege singură calea dezvoltării sale”. (Curs de socialism științific, Editura Politică, București, 1975)

Alături de dirigenție sau de sport, una dintre ocaziile de a evada din strânsoarea materiilor respectabile. Strânși în bănci, tovarășa dirigintă delega pe unul dintre noi să citească ziarul. De obicei, opțiunea se oprea asupra paginilor politice, căci evenimentele interesante erau numărate, de la vizitele și discursurile prezidențiale până la ședințele ONU în care răsună glasul românesc în favoarea dezarmării. Asociații cu denumiri ciudate, incompreensibile, defilau în fața noastră, SWAPO, Organizația pentru Eliberarea Palestinei, unora dintre ele corespunzându-le chipuri devenite familiare, odată cu trecerea anilor: Yasser Arafat, ascuns strategic într-una dintre tribunele Congresului al XIV-lea și invitat, inoportun, să salute sala care îl ovaționa. La o oră de informare politică, elevii clasei noastre au fost încunoștințați de ultima inițiativă de reducere unilaterală a armamentului, după cum, tot la o oră de informare politică, sub ochii atenți ai tovarășei diriginte, am votat în registrul care contabiliza opțiunile la marele referendum de dezarmare inițiat de secretarul general. La orele de informare politică am fost învățați să prețuim alegerile pentru Marea Adunare Națională, acolo unde, deși fără drept de vot, intram în cabină alături de părinți, realizându-mi ucenicia în cel mai larg democratic dintre regimurile imaginabile.

Nu am fost un copil minune, de o precocitate mozartiană: într-o Românie socialistă în care singurul fapt cu adevărat semnificativ era campionatul de fotbal intern (transmis în direct la „fotbal minut cu minut”), viața politică internațională avea alura unei confruntări de la mondialele pe care le urmăream, fără traducere, la televiziunea bulgară, simpatiile mele îndreptându-se către tabăra adversarului. Mă fascinau momentele în care *Scânteia* anunța un progres al

antisandiniștilor din Nicaragua și am plâns de bucurie când Anglia a învins în războiul din insulele Falkland. Citeam cu nesaț cărțile de înfierare a acțiunii mercenarilor și Bob Denard îmi era infinit mai simpatic decât imbecilul Ursu din *Cireșarii*. Războiul din Vietnam era o catastrofă din pricina pierderii sale de câțte americani, iar salutul adresat mișcărilor de eliberare națională, la congresele partidului, era departe de a mă entuziasma⁸.

Când, într-o seară, manevrând pe unde scurte, am întâlnit voci în eter care vorbeau aceeași limbă cu mine, intuițiile mele au fost confirmate. Din acel moment, ascultarea *Europei Libere* a urmat cât se poate de firesc, ca un reflex prea puțin conștientizat. În pături, apărându-mă de frig, izolat fonic în camera mea, așteptam sosirea unui viitor care întârzia să se materializeze. „Exilul”, ca Românie situată dincolo de granițele Republicii Socialiste, însemna, înainte de toate, perplexitatea la auzul unei limbi pe care, deși cunoscută, nu o vorbeam cu adevărat niciodată. Nu am comentat la școală cele auzite și viața mea secretă a continuat până la sfârșit, căci morala supraviețuirii era cât se poate de clară: trebuia să taci cu atât mai mult cu cât cunoșteai adevărul.

Insula misterioasă

Rând pe rând, volumele de la „Ion Creangă”, cu reproducerea (mediocră) a ilustrațiilor din edițiile originale Hetzel, se adunau în raftul bibliotecii. Și nimic nu poate recupera, după un deceniu și jumătate, nerăbdarea cu care pătrundeam, alături de mama, la întoarcerea de la școală, în amfiteatrul Librăriei „Univers”, din vecinătatea Bisericii „Sfântul Gheorghe”, acolo unde cărțile lui Jules Verne erau întinse pe mese, în așteptarea cititorului. O singură întoarcere de pagină și ficțiunea era injectată într-o realitate ale cărei

⁸ Cariera lui Rambo, pelicula distribuită pe casete video circu- lînd pe scară largă, ilustra o revanșă pe care omul Republicii Socialiste și-o rezerva, în momentele de răgaz. Prima mea întâl- nire cu Stallone s-a produs la munte, acolo unde, în barul unui hotel de la cota 1400, în tabără fiind, mă număram în audiența ce urmărea fascinată aventurile eroului în Afganistan, derulate pe o casetă video cu sunet mediocru și traducere românească aproximativă.

contururi încetau să mai fie la fel de stabile ca înainte de actul lecturii. Efectul era similar cu cel resimțit la deschiderea unei *boate a musique* ce împânzea casele de altă dată: muzica unei lumi îndepărtate umplea camera și acționa sinestezic. Ușa se deschidea și dintre coperti răsăreau prerii și jungle, canioane și deșerturi, dacă nu cumva adâncurile neexplorate ale unui pământ de abia întrevăzut.

Clopotul de sticlă în care adulții îl exilau pe copilul care eram nu ar fi fost imaginabil în absența fericirii cu care întâmpinam fiecare volum nou apărut: o oră de informare politică sau așteptarea obositoare în fața Sălii polivalente, în căutarea unui absent și ubicuu secretar general, coexistau cu insula misterioasă, ținutul blănurilor sau călătoria în balon. Atunci când, după ore, înainte de a ajunge acasă, poposeam la liceul mamei mele, remediul ideal pentru a domoli temperamentul de copil era plasarea în bibliotecă, acolo unde se aflau, așezate în rafturi, ordonate numeric, toate volumele din colecția Jules Verne, eu singur, dintre copiii de profesoare, având privilegiul de a le lua acasă.

Într-un fel, într-un grad niciodată atins astăzi, ficțiunea își era ei înseși autosuficientă: povestea coloniza lumea în care trăiam și dătează plăcerea lecturii absenței compensațiilor imaginii. Trăiam, până la un punct, aceeași aventură pe care bunicii/părinții o experimentau citind *Ziarul științelor și al călătoriilor* sau „submarinul Dox”. Din lista de lecturi obligatorii ale vacanței de vară, o dată eliminate volumele lui Dumitru Almaș sau Ovidiu Zotta, supraviețuiau *Singur pe lume*, *Legendele Olimpului*, *Iliada*, *Odiseea* și *Eneida* repovestite pentru școlari, romanele lui Wells și Beleav. Era la mijloc, inconștient poate, același principiu al evaziunii, explicând imensa popularitate a literaturii lui Ionel Teodoreanu într-o lume care nu mai păstra decât o legătură superficială cu „Ulița copilăriei” sau „Medelenii”. Mă aflu în pragul unei uși întredeschise. Ceea ce se afla dincolo, în domeniul interzis, se putea bănuî. Însă începutul fusese făcut. Fantezia lucra pe căi necunoscute de partid.

Jurnal

Un număr de patru carnete-vocabular, scrise mărunț, cu date așternute meticulos, fișe de lectură, notații. Întorcându-mă către

„atunci”, interoghez propria mea reticență în a transcrie, oricât de naiv, scenele unei lumi care mă cuprindea, elev de liceu, și descopăr un strat de prudență pe care exercițiul cotidian îl introducea, progresiv, în consistența ființei diaristice. Un accident domestic, curățenia prin birou, a readus la suprafață un fragment dintr-un eu abandonat, dacă nu de-a dreptul pierdut: ceea ce mă uimește, grafic, este curățenia calofilă a caligrafiei mele. Regăsesc un scris ordonat, lipsit de contorsionări, o lizibilitate care mă intrigă, retrospectiv. Este ca și cum în spațiul unei singure existențe s-ar fi acumulat, cu viteză accelerată, o suită de vieți între care orice punte de comunicare a dispărut definitiv⁹. Chiar și această opțiune a descrierii neutre, cvasiștiințifice, traduce o imposibilitate de întoarcere, sau poate refuzul unei priviri în oglindă. Este la mijloc și o reticență de ordin stilistic: în rândurile adolescenților din Republica socialistă pulsează o energie wertheriană, pe care între timp am pierdut-o. Efectul de distanțare e dramatic și în el este concentrat însuși paradoxul unei existențe fracturate. Vizite la prieteni, visele de scriitor (atât de naive), angajamentele școlare, olimpiade, iubiri timide, așteptare, aluzii prudente la o lume care nu înceta să se apropie de mine, un repertoriu de zile pe care îl examinez cu o uimire netrucată.

În ecuația jurnalului, un punct în jurul căruia se articulează pasiunea ultimă: educația mea teatrală, debutând atât de devreme, atunci când, în clasa întâi, am mers, alături de mama, la *Romulus cel Mare* de Durrenmatt, jucat la Național, pe scena Atelier. În viața familiei, prezența în fiecare sâmbătă sau duminică seara la teatru juca rolul pe care opera îl îndeplinea în viața bunicilor noștri: o parte din

⁹ Sentimentul acesta de ființă amfibie, comunicînd cu trecutul într-o manieră incomprehensibilă celor născuți mai târziu decît mine, l-am regăsit citind Memoriile de dincolo de mormînt ale lui Chateaubriand. Vechiul meu regim/vechiul nostru regim (al vocilor din volumul de față) este un timp pe care cei de astăzi îl pot reconstitui doar arheologic. Uitarea se întîlnește cu o îndepărtare temporală. Am avut, la rîndul nostru, un 1789, tăind destinul în două segmente niciodată sudate cu adevărat: în tranziția noastră se află contururile „Studiei moldovane”. Sîntem închiși, pe jumătate melancolic, pe jumătate ironic, în această notă de subsol pe care biografia noastră o închipuie în istoria secolului trecut.

domesticirea temperamentului se datorează și vecinătății actorilor, ce impunea un respect pe care nu îl regăseam în deplasările la Ateneu, împreună cu clasa. Într-un fel, ca și acei ani, educația teatrală este închisă între copertile jurnalului meu stângaci, dar, dincolo de timp, este recuperabilă acea aură inanalizabilă, înconjurând actorul și scena, și niciodată, în anii de după 1989, nu am mai încercat gradul de emoție semireligioasă cu care întâmpinam ridicarea cortinei. Galeria de fotografii împânzind foaierul Teatrului Bulandra, din sala de la Grădina Icoanei, părea să fie poarta de trecere către un trecut bântuit de umbrele lui Liviu Ciulei și Clody Bertola. Opacitatea înconjurătoare accentua și mai mult strălucirea spectrală a costumelor și-i ridica pe actori la rangul de magi ai cotidianului cenușiu. Mizeria rămânea între parantezele unei sociabilități cu care socialismul ne obișnuise deja: adierea de crivăț ce urma primelor scene, venită dinspre culise, tarteles cu rahat servite, la pauză, în foaier, paltoanele și căciulile răsărind între scaunele sălii, ca dintr-o redută, aburii ieșind odată cu replicile piesei.

Ca de atâtea ori, un fragment din trecutul consemnat în jurnal rămâne incomunicabil, pierdut între nuanțe și raportat la o ordine extinctă a lumii. Șansa istorică a destinului este cuantificabilă în șansa acestor întâlniri cu o voce sau cu o siluetă și ce mai poate însemna, în lumea de astăzi, pasiunea unui elev de liceu pentru actrița de care se îndrăgostise la teatru, în același chip romantic-naiv în care bunicul său o adorase pe Greta Garbo? Și cum mai poate fi retrezit acel sunet tunător al vocii lui Ovidiu Iuliu Moldovan aruncând spada în oglinda spartă, la finalul lui *Caligula* de Camus, ori revăzută intrarea în scenă a unui George Constantin în *Frații Karamazov*? Atât cât pot resimți nostalgie în relația mea cu un timp astăzi îndepărtat, ea este asociabilă cu fericirea discretă și demodată a spectatorului de teatru, ai cărui ochi sunt fascinați de scena desprinzându-se din întuneric: visam, ca literat amator și diletant camuflat în elevul de liceu, să redactez un eseu asupra artei actorului și istoria care mă înconjura era împinsă în plan secund de strălucirea unei replici.

Astăzi, un stufos tratat dedicat „șopârlilor” din textele dramatice ar stârni un zâmbet și ar deștepta un interes arheologic, dar

lumea de ieri (și eu alături de ea) își proiecta, bovaric, fantasmеle de revanșă neputincioasă în ambiguitatea sau directețea unei replici¹⁰. Întâlnirea cu istoria se consuma în liniștea vătuită a sălii de teatru, în același mod în care cititorul de romane era dependent de jumătatea de adevăr strecurată abil de autor. Atunci când limitele contestării erau atinse, *Dimineața pierdută*, adaptată la Bulandra de Cătălina Buzoianu, trezea un entuziasm indescritibil, explicabil prin nevoia de decompensare a unui auditoriu ce își reamintea sau părea că își reamintește limba comună, secretă, vorbită în familie și între prieteni, și pe care piesa o expunea în toată nuditatea ei. Era aceasta imaginea unei lumi închise între copertile istoriei, încercând să acceadă, prin aplauze, în limbul unei umanități din care comunismul o expulzase, aparent pentru totdeauna? Simularea dramatică a libertății avea forța înșelătoare și efemeră a unei terapii de grup.

Anton Lupan

Exemplarul din *Toate pânzele sus* / , cu copertile desprinse, este mărturia unei pasiuni și numele unei căi către o altă lume. În duminicile anodine, între „Lumea copiilor” și „Albumul duminical”, sosea, însoțit de inconfundabilul refren imaginat de Radu Șerban, anunțat de sirena unduind printre spumele de desen animat, căpitanul Anton Lupan, călătorind către Țara de Foc în goeleta „Speranța”: de pe corabie coborau, rând pe rând, Ion Besoiu, Ilarion Ciobanu, Sebastian Papaiani, George Paul Avram, Cristian Șofron și Ismail/Jean Constantin, cu toții aducând un aer de briză marină.

Din subteranele porturilor atlantice, cu aura bandiților din westernurile clasice, se ridicau infernalii Schlimbach și Strickland, uimitori prin cantitatea de alcool pe care o ingurgitau și exotismul

¹⁰ Ecoul pieselor catalogate de zvonuri drept „curajoase” era mai întotdeauna extraordinar și fascinația exercitată de proiecția dramatică, imposibil de evitat: succesul de sală al Cărții tui loviță sau al Fluturului pe lampă era egalat doar de voga mondenă a montajului obsedantului deceniu recognoscibil în *Insomnia* lui Adrian Dohotaru, acolo unde logica istoriei era ipostaziată de un alunecos George Constantin, securistul anilor de început, tiranizînd pe inocentul comunist de omenie Alexandru Repan.

anglo-saxon al numelor lor, dincolo de care se ghiceau siluetele lui Dorin Dron (maleficul bandit cu gâtul rezistent la orice cuțit) și Jean Lorin Florescu, ai cărui favoriți roșcați conțineau o promisiune a evaziunii. Pe mărirele apropiate ale Levantului, înconjurați de o ceață în șalvari și turbane, băntuiau Spânul/Colea Răutu și Hussein, ținând prizonieri pe fermecătoarea Adnana, Julieta Szony, fiica unui țesător din Marsilia. În toate, un ocean de episoade la capătul căruia aventura reîncepea sub semnul unui *happy-end* aseasonat cu îmbrățișări, săruturi și prăbușirea barcazului cu periscop, adăpostit vernian în Delta Dunării, în pânțelele căruia se ascundea Spânul cel rău.

Defilau astfel, în decoruri montate stângaci, pe fundal fotografic decolorat și locații autohtone, Bosforul și îndepărtata Patagohie, populată de alcalufii conduși de ubicuul Ernest Maței, sfătosul bunic al Lizucăi din *Dumbrava minunată*, filmul iubit al copilăriei mele. Paradisului dintre dealuri și prisăci îi corespundea misterul marin, din care erau evacuați pionierii și meșterii înțelepți ce copleșeau ecranul televizorului. La școală fiind, participam la cercul de geografie și cartografiam traseul pe care se aventurau Iuliu Popper, Ilarie Mitrea și Sever Pleniceanu, admirând planșele ce dezvăluiau o nuditate feminină rezervată doar orelor de biologie". Învățasem pe dinafară toate capitalele lumii și lectura mea preferată, în orele dedicate rezolvării problemelor de matematică, la birou, era dicționarul de exploratori, primit în dar de la profesoara de limbă română din școala generală, doamna Bogdan. Visul oricărui școlar, și eu nu făceam excepție de la regulă, era să se imbarce ca matelot și să lase în urmă malurile patriei socialiste. De veghe pe punte, gata să ridice ancora, severul Anton Lupan, eroul prânzurilor de duminică, alături de regăsitul său prieten Pierre Vaillant/Ion Dichiseanu, exilați în cutia de celuloid a amintirii.

Maculatură

Materialele refolosibile făceau parte din cotidianul elevului de școală generală care eram, în aceeași măsură ca și tezele sau orele de sport. În marginea școlii, plasată între munți de hârtii și păzită de un câine, se afla o rulotă convertită în cartier general de colectare a hârtiei și sticlelor adunate de tinerii României socialiste. Copiii beneficiau, ca și adulții, de normele obligatoriu de îndeplinit, iar rapiditatea

satisfacerii lor aducea un plus de respectabilitate pionierească.

Între umanismul socialist și colectarea materialelor refolosibile legătura se realiza natural: colectarea hârtiei aducea cu sine ocazia perfectă de a chiuli de la ore. Atunci când dascălii erau chemați să lumineze clasele a VIII-a în tainele unor materii lor înșile necunoscute, maculatura apărea ca un refugiu natural și ca o ieșire din dificultate: satisfacția reciprocă era asigurată și îmi aduc aminte cu emoție de unica oră de latină pe săptămână ce devenea, la inițiativa tovarășei profesoare, ora dedicată străngerii deșeurilor. Cum școala noastră nu mai avea o profesoară de latină, numărul de ore nefiind suficient pentru a alcătui o normă întreagă, disciplina se repartiza, prin rotație, profesorilor de istorie, română sau engleză, în mod evident prea puțin încântați de perspectivă. Pactul hârtiei soluționa o ecuație cu multe necunoscute.

Maculatura părea în sine un obiect fascinant și, cotrobăind cu colegii în subsolul școlii, acolo unde loturile se depozitau, în vederea centralizării, am întâlnit cam tot ceea ce sistemul de presă al patriei putea produce: de la *Magazinul istoric* până la *Magazinul* și *Femeia*, alături de cărțile pe care bunicii le donau nepoților, în scop caritabil, pentru a-și îndeplini datoria de fidelitate față de școală. În scurtul interval care separa depozitarea lor de trimiterea la centrul de colectare se consuma o operațiune ilicită de triere a gunoaielor și fiecare dintre noi își alegea o revistă sau o carte, după gusturile sale, intelectuale sau sportive. Aventura cărților reîncepea odată cu noi, pentru a sfârși la fel de abrupt, atunci când cei de acasă realizau originea lor mult prea umilă. Circuitul cărților și revistelor în natură ținea de legitățile educației prin muncă și pentru muncă.

Matematică/fizică

„Tineretul român este preocupat să își formeze un larg orizont profesional științific, cultural, politic și ideologic. Din cercetările sociologice întreprinse în țara noastră, rezultă că tânăra generație, în covârșitoarea ei majoritate, își formulează idealurile, își alege profesiunea în strânsă concordanță cu cerințele generale ale dezvoltării societății”. (Curs de socialism științific, Editura Politică, București, 1975)

În România socialistă, modelată geometric, după chipul și asemănarea secretarului general, ca o cetate perfectă antică, necunoscătorii științelor exacte nu puteau aspira decât la un loc marginal. Propriul meu traseu părea să confirme această aserțiune axiomatică, în măsura în care decăderea din statutul de elev „foarte bun”, produsă undeva la granița dintre clasa a VI-a și a VII-a, a fost precipitată de incapacitatea mea evidentă de a depăși pragul psihologic al notei de șapte la matematică. Or, în decalogul pionierilor, polivalența era prima dintre virtuți: elevul și pionierul model se distingeau prin talentul de a combina arta redactării comentariului literar cu vocația jocurilor algebrice. Perfecțiunea era astfel obligatorie. De altfel, conștiința unicității materiei predate îi transforma pe profesorii de matematică în adevărați apostoli ai educației. Unul dintre cele mai emoționante discursuri moralizatoare la care am putut asista, elev de școală generală, a fost reproșul dramatic adresat de tovarășa profesoară A. unui nefericit pe cale de a rămâne corigent la matematică: „Cine nu știe matematică, acela nu este om întreg!”. În paranteză fie spus, la puțină vreme după exhortația pedagogică, tovarășa profesoară devenea, în cheie bovarică, eroina principală a unei istorii amoroase, încheiate cu *happy-end* prin reîntoarcerea la domiciliul conjugal, după un moment de rătăcire.

Profetice, cuvintele s-au adeverit în momentul admiterii la liceu – „treapta!”, cum era ea îndeobște numită în jargonul epocii. În clasificarea tripartită a instituțiilor de învățământ socialiste, alternativă la liceele industriale era oferită de cele filologice, în număr de două sau trei, sau de infinit mai numeroasele licee de matematică/fizică, succesoare ale vechilor licee teoretice. Absența vocației matematice, cuantificată în obținerea unei note extrem de modeste, care a sfârșit prin a provoca un acces de disperare în familie, avea să mă transforme, fără prea mare efort, în „mecanic”. Notele de admitere la treaptă îi plasau pe elevii de clasa a IX-a într-una din clasele de matematică-fizică, electrotehnică sau mecanică¹¹.

¹¹ Visul renascentist al omului nou trecea prin inițierea în arcanele fizicii celei mai

Clasa a IX-a N a Liceului „Lazăr” ar fi putut fi privită ca un batalion disciplinar al învățământului socialist: erau regrupați aici, după o logică implacabilă, șchiopii, ciungii și irecuperabilii, cei care puteau păta imaginea de falanster a școlii. Căci fiecare dintre noi, copii de familie bună în marea noastră majoritate (printre noi nu se număra niciun copil de muncitor, ceea ce denota un elitism ceaușist *sui generis*), își avea secretul său infamant care atrăsese situarea lui în coada clasamentului – numitorul comun era decalajul dramatic dintre cele două note de la treaptă, la matematică și română, decalaj ce indica abaterea de la codul comportamental al elevului model. Ca de atâtea ori, viciile se distribuiau complementar și aversiunea față de română, limbă și literatură, era dublată de o crasă necunoaștere a matematicii și fizicii. Însuși regimul de pregătire reflecta această poziție inconfortabilă și numărul săptămânilor de practică productivă era dublu în raport de cel rezervat secției de matematică-fizică. Până la un punct, și strategia pedagogică era condamnată să ia în considerare natura particulară a vocației școlare: atunci când profesorii sfârșeau prin a accepta inevitabilul, orele de științe exacte sau de română deveneau extrem de agreabile.

Cu riscul de a șoca un cititor ce păstrează venerația sadoveniană a dascălului, trebuie să admit că nu am avut niciun rest de admirație pentru profesorii mei de liceu, absență eliminând, progresiv, orice potențial de autoiluzionare. Căci liceul României socialiste era interesant doar în măsura în care reușeai să te sustragi mecanismului lecturilor și practicilor obligatorii. Dezabuzarea sau lichelismul cupid (ipocrizia inimitabilă a respingerii cadourilor: cafea, whisky, cartușul de țigări) dominau un corp profesoral care nu mă impresiona nici prin conduita academică, nici prin umanitate. Cei care evadau din monotonie erau doar cei neîncrezători în scenariul de emancipare prin educație. Orele de fizică petrecute în compania unui profesor cu rame de aur și distincție de alcoolice de lux, în pragul pensionării, umplute de

rafinat, și una dintre sintagmele rămase din liceu în memoria mea profundă de licean, deși vidată de orice conținut concret, este magnetonul Bohr-Procopiu, una dintre temele manualului de clasa a XII-a.

eternale istorii de vânătoare în Africa neagră, acolo unde predase câțiva ani, erau terapia cea mai eficientă împotriva unei plictiseli paralizante.

Istoria ternă a anilor de liceu cunoaște și un moment de apoteoză: înălțarea mecanicilor, în urma treptei a II-a, la rangul de electrotehnicieni. Revoluția tehnico-științifică, ce ridicase patria noastră pe cele mai înalte culmi de progres și civilizație, sfârșea prin a ne cuprinde în maelstromul ei. De data aceasta, probele de examen erau exclusiv exacte: matematică și fizică, iar batalionului disciplinar i se rezervase de către direcțiune o promovare care să salveze aparențele. Compoziția socială impunea cu necesitate o soluție de ieșire din criză: camuflarea incompetenței crase prin schimbarea statutului. Metamorfoza electrotehnică își avea prețul ei: un examen de diferențe la materiile de specialitate. În plin socialism, logica schimbului funcționa ireproșabil și cadourile părinților au pregătit ora cea mare, atunci când, reuniți în curtea atelierelor de practică din vecinătatea Casei Poporului, ne așteptam rândul la examinare. Comisia era paritară: maiștrii de practică și profesorii ingineri. Totul decurgea în acord cu rețetele filmelor pionierești și uteciste, în care binele învinge, în decorul fundițelor și în sunet de trompete. Ceea ce ni s-a cerut să știm a fost codul culorilor: retrospectiv, sensul evacuat din memorie al acestei sintagme lasă loc unei scene în care ni se făcea, în grupuri de câțiva elevi, un instructaj sumar, astfel încât trucajul cinematografic imaginat de direcțiune să fie unul cât mai credibil. În absența oricărui reper, totul se reducea la o operațiune de reținere mecanică: culorile firelor se ordonau în funcție de o logică ce nu păstra nimic din algoritmul științei. O dată intrat în sala de examinare, am rostit, la rândul meu, nu fără emoție, poezia culorilor: întreaga scenă avea un aer cât se poate de simbolist, zeci de elevi recitind cu sfințenie aceeași litanie, sinestezic.

Examenul de treapta a II-a, din care codul culorilor fusese doar un prim episod, oferea cel puțin un an de liniște: clasa a XI-a, dincolo de care se întrevedea, pentru proaspeții electrotehnicieni, spectrul geamăn al admiterii și al armatei, în caz de nereușită. Ceea ce niciunul dintre noi nu bănuia că se va produce a sfârșit prin a ne salva:

decembrie 1989 a oferit tuturor ieșirea pe scara de incendiu a istoriei. Anul de liniște părea să se prelungească indefinit. Fumatul în clase, absențele fără limită, ștergerea obligativității prezenței la practică, toate visele secrete ale elevului socialist se înfăptuiau, sub ochii noștri. Cei chemați să dea viață revoluției tehnico-științifice abandonau, unul câte unul, baricadele matematicii și fizicii: aproape nimeni dintre noi nu a ales politehnica. Ieșirea din tablou (Piața Universității, primele alegeri, minierii) este deja parte dintr-o altă poveste. Diminețile băiatului cuminte luaseră sfârșit.

Olimpiadă în socialism, nimeni nu putea fi abandonat delăsării. Pentru liceele industriale, se imaginau concursurile pe meserii, în vreme ce liceelor mai importante, de matematică-fizică sau de filologie-istorie, li se rezerva înfruntarea olimpiadelor. În joc era și o mândrie locală, și dorința de a evada dintr-o monotonie ce sfârșea prin a copleși pe oricine. Absența oricărui talent în domeniul științelor exacte mi-a oferit postura ingrată de participant la olimpiadele de limbi străine, istorie sau literatură română.

Întreaga mea educație a stat, pentru o lungă perioadă de timp, sub semnul acestei obsesii: imediat după începerea școlii, duminicile erau dedicate acestui turnir grație căruia oficialitatea spera să își recruteze viitorii intelectuali de vază. Ca în orice cantonament care se respectă, concurenții la faza pe municipiu erau strânși la un loc și destinați unei pregătiri intensive. Ceea ce se preda era tehnica și strategia comentariilor, iar spectacolul păstra ceva din solemnitatea unui concurs de haiku. Masacrarea literaturii se realiza în numele celor mai bune intenții. După pregătirea condusă cu minuțiozitate, urma punerea în practică a cunoștințelor dobândite: sosit întotdeauna cu un ceas înaintea concursului, asistam fascinat la efortul unui public covârșitor feminin de a reproduce, cu ochi pierduți, comentariile transcrise, cu o caligrafie perfectă, în caietele lor atât de ordonate.

O întregă lume (profesori, diriginți, directori, activiști culturali de la sectorul de partid, instructori uteciști) gravita în jurul acestor evenimente mondene, ce generau pasiuni și nășteau rivalități neîmpăcate. Mai mult sau mai puțin brutale, intervențiile vizau, în termeni strategici, menținerea unui echilibru între liceele de profil și

rezolvarea subiectelor de către oficiali, era modalitatea tradițională prin care candidații defavorizați erau ajutați să treacă la faza pe sector, ca un omagiu adus egalității.

Etapa cu adevărat eliminatorie era faza pe municipiu, având la capătul ei faza pe țară, parnasul comentatorilor profesioniști. Fiecare profesor se prezenta cu propria sa echipă. Tema aleasă surprindea de prea puține ori: se cerea un subiect patriotic, de preferință o considerație în marginea sentimentului naturii în poezia eminesciană, sau o compunere dedicată eroismului sadovenian. Judecata era severă și accesul în empireu limitat numeric. Pregătirea pentru profesia de critic literar, atunci, ca și acum, era departe de a fi lesnicioasă¹². În cazul firilor mai sensibile, aflarea rezultatelor provoca accese de plâns nervos sau momente de jubilație necontrolată. Supărarea era de scurtă durată și consolarea era întotdeauna la orizont. Chiar și pentru cei mai puțin norocoși, exista în fiecare liceu un panou de onoare.

Pif

Copilăria mea, ca și a atâtor altora, este inseparabilă de aroma specială a plasticului în care sosea învelit în RSR minunatul *Pif*. O dată desfăcut cu grijă, urma surpriza, acel gadget care nu semăna deloc cu cenușiile jucării socialiste. Totul ținea de un inventar al minunilor, de la mingea care se lipea de pereți, după o singură aruncare, până la aeroglisorul în care eroii preferați călătoreau în momentele de cumpănă.

Versiunea franceză a benzilor desenate americane, pătrunsă în România socialistă grație relației privilegiate dintre editor și PCF, își etala potențialul de aventură și rafinament ce le lipsea cutezătorilor autohtoni. Hârtia fină, desenele finisate, instantaneele cu echipa

¹² În această manieră, olimpiadele însemnau și un voiaj inițiat prin liceele bucureștene, închipuind un traseu jalonat de puncte fixe: Liceul economic de ospătari sau cel din Drumul Sării. Fazele pe municipiu aveau drept locație stabilimentele de renume, de la „Mihai Viteazul” la „Iulia Hasdeu”. Pentru cei sosiți de la liceele matematice, în care exista un relativ echilibru în reprezentarea sexelor, olimpiadele procurau delicii refuzate altfel și rareori mi-a fost dat, ca școlar socialist, să îmi înflesc uniforme croite mai senzual decât în liceele de filologie-istorie.

Franței de la mondiale, corespondența cu copiii din întreaga lume, un întreg farmec pervers al capitalismului, fie și cosmetizat comunist, pătrundea prin această fereastră întredeschisă și, apoi, blocată progresiv. Surogatele de Batman, Superman, X-men și Spiderman erau mult mai pașnici și volubili Pif, Hercule, Placid, Muzo, Léo, dar și maleficul Krapulax sau curajoșii Robinsoni ai pământului, exilați în afara galaxiei.

Dincolo de inocența comicsului continental, un discurs nedisimulat progresist, gauchist, invizibil ochiului de copil, lega Pif sau Rahane de marea operațiune de imagine ai cărei subiecți eram, la rândul-ne. Din toată colecția revistei, adunată cu trudă infantilă, a supraviețuit în bibliotecă doar un număr special, celebrând douăzeci de ani de bandă desenată. Redeschiderea revistei are un efect extrem de ciudat și încerc sentimentul unei telescopări ce mă îndepărtează de prezent. Ceva din farmecul indicibil al magazinului pentru copii este nealterat de trecerea anilor. Însă desenul din covor îmi este de abia acum vizibil: Taranis, fiica galilor, luptă cu cuceritorii romani într-o manieră care evocă gesticulația sincopată a lui Gerula/Ilarion Ciobanu din *Columna* („romanul” este varianta soft-istorică a exploatatorului american), iar Doc Justice, trimisul Organizației Mondiale a Sănătății, se confruntă cu tirania regelui din Maroc și descoperă banca de sânge haitian pe care o administrează maleficii yankei. Tiers-mondeismul agresiv al manifestațiilor antiglobalizare este prezent *in nuce* în revolta medicului de bună-credință. Atunci, ca și acum, inamicul numărul unu este americanul liniștit, atentând la pacea planetei prin arme sau comerț. În această mobilizare politică, un punct de stabilitate – Corto Maltese, autentic în inautentica sa detașare, rămâne pe puntea vasului, în căutarea aventurii.

Pionier

„Organizație de pionieri. Organizație revoluționară, de masă, a copiilor între 7 și 14 ani, îndrumată de partid, cu scopul de a sprijini școala în educația comunistă a elevilor”. (Mic dicționar enciclopedic, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986)

Organizația de pionieri era extrem de generoasă cu membrii săi: exista, pentru a flata orgoliul vârstei, un delicat simbolism al culorilor,

detectabil la șnurul cu care erau investiți, militar, comandanții de unitate, de detașament și de grupă, în ceremoniile la care participam, sub îndrumarea dirigintei, decorată la rândul ei cu un șnur imens, albastru, ca într-o montare a *Operetei* lui Gombrowicz, ritmul era dat de toboșari și decorul marțial asigurat de stegarii care intrau, după un ceremonial repetat în prealabil, pe ușile din clasă, aducând cu ei steagurile de luptă.

În economia imaginii de documentar în care sunt prins alături de alții, ignoranța/inocența motivează zâmbetul de pe fețele pionierilor: nimic din pasul de gâscă sau din uniformizare nu ne evocau străjeria carlistă sau Hitler Jugend-ul. Jucam, pe marea scenă a Epocii de Aur, rolul distins de „cireșari”. Ceea ce conta era cravata roșie și asigurarea profesorilor că doar cei mai buni dintre cei buni sunt chemați între pionieri¹³. A fi pionier era o calitate tot atât de naturală ca și pasiunea pentru fotbal. Rangul de pionier aducea cu sine și o primă lecție despre democrația socialistă și alegerile pentru comandantul de unitate nu erau decât repetiții generale pentru congresele oamenilor mari. Îmi revin în minte savantele indicații ale activiștilor de partid, inițiindu-i pe pionieri în tainele ședințelor pe municipiu, acolo unde erau invitați și tovarășii de la centru. Arta ridicării pentru aplauze implica ținerea cu o mână a scaunului, pentru ca orice zgomot inutil să fie evitat. Celor patru milioane de membri de partid le răspundeau, în spectacolele muzical-omagiale, sute de mii de glasuri cristaline¹⁴.

¹³ Unicul instantaneu cuprinzând, ca într-o cameră criogenică, imaginea mea de atunci se păstrează, oricât de ciudat, în biroul din casa bunicilor - între volumele de drept, amintind de profesia juridică a bunicului meu, și fotografiile lor de tinerețe -, suride un copil blond, înveșmîntat în cămașă portocalie de șoim al patriei, plasat pe fundalul unei hărți geografice a patriei noastre și privind concentrat către cartea de citire, care îi este deschisă în față.

¹⁴ Spectrele copilăriei comuniste circulă, dincolo de timp și spațiu, în cutia de rezonanță a internetului: extrag, ironie a destinului, dintr-un fișier marxist, un set de fotografii puse în pagină de un fost pionier/comsomolist sovietic, într-o încercare de a salva un rest dintr-o biografie fracturată. Sentimentul plasabil în nota de subsol este al trecerii dincolo de oglindă: de la corectitudinea nodului de

Ajutam, ca pionieri, la strângerea hârtiei refolosibile, mobilizând părinții, ce obțineau de la serviciu cantitatea rituală de maculatură. Participam, ca pionieri, la orele de traforaj sau lucru manual, pregătindu-ne pentru muncă și viață. Primeam, în sala de sport a școlii generale, vizita unor pensionari decavați, ce depăneau amintiri din eroicele greve ale ceferiștilor de la Grivița. Am vizitat, ca pionier, cu întreaga clasă, expoziția deschisă la Muzeul de Istorie, conținând suvenirurile de *globe-trotter* ale secretarului general: decorul era fellinian, de la aglomerarea de steaguri până la uriașul colț de fildeș falie, plantat în mijlocul unei săli înțesate de mărunțișuri, amintire dintr-o expediție africană a primului comunist al țării. Diminețile de duminică erau rezervate, spre disperarea melomanilor autentici, educației muzicale, la Ateneul Român. Așezați comod în lojele de catifea, îi luam la țintă pe spectatorii de jos, având o preferință vinovată pentru doamnele în vârstă, îmbrăcate elegant: un reflex plebeian sau, poate, expresia genuină a unui instinct revoluționar. Aveam, ca pionieri, și propria noastră revistă, distribuită gratuit, *Cutezători*: făcută sul, paginile prost tipărite te murdăreau pe mâini, dar arma de luptă era redutabilă. După câteva minute, din *Cutezători* nu mai rămâneau decât resturi informale, risipite prin clase.

Practica productivă

„Începând cu anul școlar 1970/1971, a fost introdusă în planurile de învățământ activitatea tehnico-productivă ca disciplină de

cravată pionierescă până la încremenirea tabloului clasei de liceu, în laboratorul de educație marxistă, decorat cu tablourile clasicilor incontestabili, decorul și actorii îmi sînt extrem de familiari. O întâlnire virtuală care își are semnificația ei: tentativei mele de inventariere în lexicon îi răspunde o galerie fotografică, în care substanța vizuală a memoriei este acompaniată, contrapunctic, de un ghid destinat vizitatorului occidental, prea puțin inițiat în arcele lumii căreia i-am aparținut, fie și pasager. O solidaritate ciudată se naște, grație unui clic electronic, granițele dintre copilăria/adolescența sovietică și cea a Republicii Socialiste România sînt estompate. Vizitînd site-ul, condiția propriului meu text îmi devine evidentă : rememorarea, mai mult sau mai puțin artificial literară, nu este decît adnotarea unui set de imagini care au supraviețuit. Suprapunerea dintre privitorul de astăzi și umbra din cadru este doar o convenție.

învățămant. În atelierele școlare și în întreprinderi se desfășoară o muncă temeinică de însușire a unor cunoștințe utile pentru viață, sunt stimulate priceperile și aptitudinea tineretului școlar, care participă în tot mai mare măsură la activitatea de producție. Așa cum se prevede în Programul Partidului Comunist Român, fiecare școală are menirea de a deveni și o unitate de producție, asigurând elevilor pregătirea practică necesară. Experiența partidului nostru arată că numai educația prin muncă și pentru muncă are un rol decisiv în formarea tinerilor. Cultivarea dragostei pentru muncă este și cel mai serios antidot împotriva mentalității acelor tineri care subapreciază munca producătoare de bunuri materiale, socotind că numai societatea ar avea obligații față de ei și trecând cu vederea propriile lor obligații față de aceasta”. (Curs de socialism științific, Editura Politică, București, 1975)

Admiterea la liceu, în clasele de mecanică sau electrotehnică, își avea avantajele ei. Cum din rândurile noastre, mecanică/electrotehnică, se recrutau viitori ingineri ai patriei socialiste, educația teoretică era dublată de una profesională. Pregătirea fusese făcută, deja, din anii de școală generală, atunci când inițierea în tainele traforajului, cusutului manual și strângerii de materiale refoșabile se raporta la etosul pionieresc cultivat de conducerea de partid și de stat. Odată cu creșterea în vârstă, exigențele se intersectau cu pregătirea pentru muncă și viață. În scopul menținerii disciplinei, calendarul era imuabil: după cele două săptămâni de școală, o săptămână de practică productivă. Orice pierdere de timp era prevenită prin alternarea studiului cu aplicațiile practice. Un repertoriu întreg de materii, azi dispărute, cu denumiri baroce, popula catalogul: UTLM, Rezistența materialelor. De cele mai multe ori, atractivitatea profesorilor era invers proporțională cu a disciplinei predate: cei mai mulți dintre educatorii noștri erau norocoșii ingineri care se sustrăgeau muncii din fabrică, grație unei vocații didactice descoperite oportun. Traficul de casete video ori discuțiile despre muzică le păreau, lor, ca și elevilor, preferabile prezentărilor tehnice.

Un simț al pragmatismului, într-o cheie inferioară, îi definea și

pe meșterii care ne supravegheau munca în atelierele liceului, plasate în vecinătatea dealului Uranus. Întâlnirea cu clasa muncitoare nu păstra nimic din croiala stângace a scenariilor de teatru TV: în cele câteva hale părăginite, menghina și ferăstrăul serveau exclusiv ca arme improvizate și liniștea practicii era cumpărată, fără prea mare dificultate, cu sticle de vin și coniac. Educația prin muncă și pentru muncă era substituită printr-o școală a vieții, curs seral. În plină revoluție tehnico-științifică, predarea cadourilor urma un ritual bine pus la punct și fiecare meșter avea, la domiciliul său, un responsabil familial însărcinat cu gestionarea plocoanelor.

Situația se complica atunci când atelierele erau abandonate în favoarea uzinelor. Nici măcar bunăvoința meșterilor nu putea atenua sentimentul de supunere la un regim penitenciar. Liceului nostru îi erau alocate Metaloglobus și Electromagnetica. Policalificarea era regula epocii și trecerea de la confecționarea de termosuri la împachetarea de telefoane nu provoca nicio bătaie de cap. Totul depindea de abilitatea de a-ți negocia propria poziție în hala de producție: alături de alt coleg, am păstrat pe toată durata practicii productive, la Electromagnetica, invidiabila postură de asistenți în compartimentul de asamblare. Eram mâna dreaptă a celor două muncitoare, trimise în acest sector periferic din rațiuni de evidentă instabilitate mentală: momentele de calm erau urmate de explozii de violență, potolite în cele din urmă doar de către șeful de hală. Telefoanele împachetate cu maximă rapiditate îndeplineau toate standardele de calitate ale industriei socialiste, chiar dacă, din grabă stahanovistă (cuvântul însuși nu îmi era, pe atunci, familiar), mecanismele erau expediate din secția de asamblare fără o parte din componente. Ceea ce conta era îndeplinirea riguroasă a planului alocat.

Viața era complexă și clasa muncitoare se pregătea să meargă în rai. Fără să vreau, eram antrenat în pântecul unui socialism agonizant. Un ciclu istoric se sfârșea și fisurile deveneau evidente în structura edificiului. Totul avea aerul cenușiu al unui film neorealist: înjurăturile, scuipăturile, locurile secrete de fumat născute în pofida interdicției direcțiunii, tăieturile, sângerările, leacurile băbești,

bobinele ruginite, bancul murdar de lucru înțesat de sticle cu băutură, mirosul de transpirație și urină, controalele draconice la ieșirea din uzină, pentru prevenirea furturilor. Din „chipul muncitorului”, zugrăvit în textele lecturilor obligatorii, supraviețuia un rest de hârtie murdară: practica productivă însoțea, în mod neanticipat de partid, ieșirea din adolescență.

Pregătirea tineretului pentru apărarea patriei

Uniforma de PTAP se distingea prin asemănarea ei inconfundabilă cu un halat de uzină, convertit de circumstanță în salopetă de luptă. Albastru din cap până în picioare, dotat cu o beretă ce-i evoca pe rezistenții francezi din *maquis*, cu un rând de trese și centiron, imaginea pe care o proiectam în orele de aplicație din curtea Școlii Generale nr. 19 era de forță pusă în slujba luptei pentru pace.

Paradoxul pregătirii pentru apărarea patriei într-o țară care se dezarma continuu era parte din cotidian, iar farmecul jocului de-a soldații irezistibil. Instrucția, în clasele de școală generală, se realiza sub îndrumarea tatălui unei colege, de profesie locotenent major, a cărui misiune era să o înlocuiască la comandă pe diriginta care renunțase la funcție, din lipsă de vocație. Era vorba de câteva exerciții fizice, nimic prea complicat, cu alte cuvinte de un apendice al orei de sport, consumat într-o atmosferă de veselie generalizată.

Adevărata pregătire premilitară se dobândea în liceu: directorul adjunct al instituției, prea corpolent pentru a încăpea în strâmta uniformă albastră cu fireturi, recita inspirat din voluminoasa carte roșie, mica biblie a disciplinei. Noutățile erau întotdeauna binevenite și succesul maxim îl repurtau prezentările legate de aruncarea grenadei sau utilizarea armei cu repetiție, deși nu am avut niciodată ocazia să punem în practică teoria dobândită. Singurele ocazii în care purtam cu mândrie uniforma se iveau atunci când întregul liceu era trimis, ca un autentic corp expediționar, la sortat cartofi, la rampa Viilor, dincolo de Liceul economic de ospătari. Căci nimeni dintre părinții grijulii nu era pregătit să sacrifice curățenia uniformelor de școală: albastrul costumului PTAP se adecva misiunii primite. Între munții de cartofi în putrefacție, sâcâiți de supraveghetorii obsedați de productivitatea muncii, luptând eroic pentru fiecare moment de libertate în care ne

puteam lua riscul de a ținti înspre profesori, uniforma de PTAP își dobândea autentică valoare. Refolosirea și recondiționarea erau în spiritul educației omului nou.

De calitatea noastră de tineri pregătiți să oprească orice invazie dușmană se leagă și cea mai temerară expediție a adolescenței mele: în primăvara lui 1989 – ultima primăvară a Epocii de Aur, dar sfârșitul era atât de greu de întrevăzut atunci –, îmbarcați în autobuze cu geamuri negre de praf, prin care nu se mai vedea aproape nimic, am fost transportați, cu toții, elevii claselor a XI-a din Liceul „Lazăr”, către o destinație păstrată inițial secretă, în acord cu conspirativitatea necesară oricărei întreprinderi militare ce se respectă. În cele din urmă, destinația a devenit limpede tuturor: fusesem aduși, ca o încununare a instrucției de până atunci, în poligonul din marginea grădinii zoologice de la Băneasa, pentru a practica, pe viu ceea ce aflasem până atunci doar prin mediere livrescă: arta tragerii la țintă cu cartușe de manevră.

Vremea, mai caldă decât de obicei, și oboseala drumului pâruseră să evacueze orice rest de respect pentru ora astrală a exercițiului premilitar. Profesorii, deghizați suprarealist în ofițeri de operetă, cu șnururi și fireturi, încinși în uniforme de PTAP prea strâmte, decolorate sau șifonate peste măsură, încetaseră să mai controleze efectiv o mulțime de uteciști care se rărea, cu fiecare moment de neatenție al supraveghetorilor¹⁶. Era, în cele din urmă, o ocazie de a scăpa, pentru o încă o zi, din monotonia unui liceu în care disciplina se impunea cazon, prin controale în closet și verificarea tunsorilor.

Alături de grădina zoologică, partidul dispusese, în generozitatea lui, un mănunchi de terase populare în care se

¹ Barocul partinic al costumației egala doar rafinamentul policrom ce însoțea ședințele pionierilor pe unitate, prezidate de secretarul de partid, deghizat în pionier-șef, cu fireturi și bască, la brâul căruia strălucea auroral un centiron din metal lucitor. Lui îi revenea sarcina de a fi maestru de ceremonii, în maniera în care mareșalul Reich-ului, Göring, era investit cu calitatea de șef vânător: gestul preceda salutul de unitate, dat în careu, la care participau toți

școlarii, după care steagul Republicii socialiste era ridicat în vecinătatea terenului de volei. Fiecare element era urmărit cu minuțiozitate și pompa de operetă era egalată doar de clipele în care se producea, în cadru festiv, decernarea premiilor cu coroană celor mai sânguincioși dintre elevi, înmânate de directorul instituției. Poza de grup încheia o duminică de neuitat.

distribuia, la prețuri modice, o bere cu gust și aspect de urină. Rând pe rând, viitorii luptători pentru cauza socialismului se făceau nevăzuți, pierzându-se în marea de tufișuri care înconjură perimetrul desemnat pentru trageri. Chicotelile și zgomotele tot mai înfundate indicau, transparent, că buna dispoziție se generaliza progresiv. După cum nici organizarea nu părea a fi prea bine pusă la punct: numărul de arme și de cartușe disponibil era, evident, extrem de redus în raport cu mulțimea războinică adunată în pădure. Soluția era, previzibil, una de raționalizare a resurselor: se va trage mai puțin, eram avertizați, iar precizia țintașilor uteciști era mai necesară ca oricând. Fusesse imaginat, în cooperare cu câțiva ofițeri dezabuzăți, un algoritm destinat partajării masei de tineri în detașamente care să intre în poligon. Judecând după gesturile agitate și nervozitatea crescândă, prelungirea peste ora stabilită inițial a exercițiului părea să devină inevitabilă.

După patru ore de așteptare, ceea ce era totuși greu de închipuit a sfârșit prin a se produce: un semnal sonor extrem de puternic, provenit dintr-o goarnă ruginită, anunța imbarcarea iminentă. Cartușele se terminaseră și șederea în vecinătatea grădinii zoologice nu se mai justifica. Urma, după cum ni se explica în grabă, să revenim la o dată ulterioară, pentru a exersa tragerea la poligon. Autobuzele, unite de burduful prin ale cărui crăpături puteai întrevedea asfaltul, în mers, se apropiau gâfâind de locația noastră. O senzație de forță copleșitoare se degaja din forfota de profesori prăfuiți și elevi pe jumătate adormiți de berile ingurgitate: cu toții încercând să își ocupe locul inițial din autobuze, pe care nimeni nu și-l mai amintea. Mâna destinului acționa însă într-un mod pe care era dificil să-l înțeleg. Agitația generalizată, ce se învecina cu isteria, submina orice tentativă de a identifica un nucleu de ordine în ceea ce era, tot mai mult, o

mișcare haotică. Astfel încât, alături de alți doi colegi, m-am pomenit împins către margine, tot mai departe de autobuzele pregătite de plecare: imaginea mașinilor care se îndepărtau din locația strategică, lăsându-ne în urmă, era una greu de savurat. Operațiunea militară eșuase logistic și câțiva dintre luptătorii pentru apărarea patriei se pomeniseră abandonți.

Sentimentul încercat era de Robinsoni moderni: regăsisem, toți trei, starea de natură, grație eficacității socialiste. După un moment de descumpănire, singura hotărâre rațională rămânea să fie pusă în practică: drumul până acasă era de parcurs, în lipsa altui mijloc de locomotie disponibil, pe jos. Viața întrecea ficțiunea și deveneam, pentru o după-amiază, Cireșari. E adevărat, un soi de cireșari în mizerie, profitând de absența oricărui control pentru a înjura, fuma și căska ochii în voie la fetele de pe stradă. Absența uniformelor școlare și a matricolelor făcea orice tentativă de identificare imposibilă. Costumele noastre de luptă își demonstau rezistența, iar utilitatea băștii albastre, ținută la centiron, era mai evidentă ca oricând. Aveam ocazia de a vizita, fără bilet de voie, patria socialistă, și drumul a fost departe de a fi plictisitor. Plimbarea, făcută la pas, ca într-o vacanță sosită din cer, păstra ceva din aerul unei escapade campestre, și îmi amintesc plăcerea cu care am devastat un câmp de floarea-soarelui, distrugând cu meticulozitate totul, până ce câinii au dat de știre paznicului adormit într-o baracă.

Am întâlnit, în drumul către oraș, și centrul meteorologic și am încercat să luăm la țintă, cu un succes mediocru, turnul din care se făceau observațiile. Ne aminteam, cu această ocazie, de clasicul concurs de flegme, organizat în clasa de la ultimul etaj al liceului, în pauzele orelor de Rezistența materialelor. Practica fusese înlăturată *in extremis*, după ce o serie de pensionari vigilenți, în drum pe bulevard, reclamaseră direcțiunii prezența la fereastra ultimului etaj a unui grup turbulent care îi uda pe trecătorii neatenți. Nimic mai ușor decât să inversezi o polaritate și sfințenia de carton a „Declarației de dragoste” era redusă la scara umanității cotidianului socialist.

Senzația de libertate, în drumul către casă, era irepresibilă și nimic nu ne reconforta în mai mare măsură decât luxul de a întoarce

spatele, fie și temporar, diriginților și directorilor de liceu. Mult mai târziu, citindu-l pe Salinger, mi-am amintit nostalgic de siluetele noastre profilate pe fundalul unui câmp de floarea-soarelui. Exercițiul de tragere furnizase ocazia unei călătorii de neuitat. Societatea socialistă multilateral dezvoltată nu rezista, în definitiv, nici măcar unui concurs de scuipat. Lungul drum către casă își avea morala lui ascunsă.

Securitate

Singurul indiciu pe care îl primeam, elev de liceu fiind, era o interdicție părintească și avertismentul în legătură cu consecințele pe care o convorbire neatentă cu unul dintre colegii mei le-ar fi adus familiei. Restul era, până la un punct, subînțeles și instructajul din casă nu făcea apel la alte coordonate. Securistul era, către sfârșitul lumii în care am fost, practicantul unei profesii ca oricare alta, totuși niciodată declarată oficial ca atare: echivalentul acceptabil în societate rămânea funcția de ofițer în Ministerul de Interne. Coexistența, în școala generală/liceu, alături de copiii securiștilor venea la fel de natural ca și admiterea în organizația tineretului comunist. Mărturisirile erau însă șocante, și una dintre colegele de liceu povestea candid cum tatăl ei doarme cu pistolul sub pernă. O ciudată, și astăzi în totalitate incomprehensibilă, separare a lumilor plasa orice revelație de acest gen într-un mecanism al firescului. Prudența decurgea ca un corolar al unei axiome matematice și discuțiile din clasă ofereau imaginea, doar în aparență surprinzătoare, a majorității rămase tăcute în fața bancurilor spuse de copiii de securiști.

Exista, desigur, și o Securitate mai mult decât evidentă, iar ocaziile congreselor sau vizitelor de lucru o scoteau la vedere, pe bulevarde, ca și în parcuri. După cum exista și Securitatea despre care afluam, seara, închis în cameră, între pături, cu lumina stinsă, ascultând *Europa Liberă*. Cazul Gheorghe Ursu, despre care afluam tot de la radio, acționa ca o hârtie de turnesol, indicând o dată pentru totdeauna granițele care nu puteau fi niciodată încălcate, parte a domeniului învăluit în tăcere. Istoria vieții/morții sale aducea în prim plan și umbra unui alt personaj menționat în discuțiile părinților și asociat cu un individ/grup de indivizi, identificabil/identificabili cu dificultate:

informatorul/turnătorul. Și poate că sentimentul difuz de incertitudine era alimentat de acest joc cotidian, a cărui finalitate era să asocieze fricii de a fi turnat un chip/o siluetă anume. În clasa de liceu, reflexul retractil era activat ori de câte ori vreun coleg recita, fără reținere, una dintre poeziile interzise ale Anei Blandiana sau ale lui Mircea Dinescu: lejeritatea părea să confirme, în conștiința celor care se temeau, natura duplicitară a demersului. Pedagogia anilor de teroare lăsase loc unei infinit mai subtile rețele de inhibiții, din care ieșeam cu adevărat doar în vecinătatea celor mai apropiați. Eroismul omului anonim echivala, în morala cotidiană, cu o sinucidere socială: atunci când pe peretele closetului de la liceu a apărut o inscripție obscenă la adresa conducătorului, locul nu mai fost vizitat zile în șir, fără ca nimeni să schimbe o vorbă despre rațiunile absenței din fumoarul liceului. „Normalitatea” dragostei, jocului, lecturii, astfel cum o reconstitui, tardiv, își conține acest dublu de umbră, permanent detectabil în subtextul unor conversații adolescente.

Prezența/absența Securității înceta, în anumite ocazii, să mai fie un subiect atins în treacăt, sub semnul avertismentului. În vara lui 1989, după nunta de aur a bunicilor mei, când în casa de la Focșani a fost săvârșită o spargere ciudată, soldată doar cu dispariția unei pungi de cafea, un mecanism atavic s-a activat și reacția bunicii mele a fost una lipsită de echivoc: dincolo de masca hoților, se ghicea imaginea Securității. O teamă paralizantă părea să o domine și atenționarea aducea către suprafață amintiri reprimite (arestarea, la clasicul miez de noapte, a bunicului, detenția, vizitele la vorbitor, alături de copii, privațiunile bunicii, exclusă din câmpul muncii de crima politică a soțului, lucruri despre care ea nu vorbea decât extrem de rar); retrospectiv, un instinct infailibil intuise ceea ce, mai mult ca sigur, avusese loc cu adevărat. Căci una dintre metodele de percheziție ale Securității (s-a dezvoltat mai târziu) era camuflarea operației sub aparențele unui furt ordinar. Genealogia familială juca un rol privilegiat în această întărire a controlului informativ, în relația cu foștii deținuți politici eliberați și piesele de puzzle ale verii/iernii se așază, acum, după un deceniu și jumătate aproape, în pozițiile lor. Dosarul de Securitate al bunicului meu, niciodată consultat de familie,

își are răspunsul său, oficial. Vocea Securității este închisă, ca într-o capsulă, între copertile sale. Este o altă ușă întredeschisă pe care o voi deschide, în cele din urmă.

„Ramuri industriale în Republica Socialistă România: extractivă, constructoare de mașini (tractoare, locomotive, autocamioane, mașini-unelte, mașini agricole), electrotehnică și electronică, chimică și petrochimică, textilă și alimentară. Se cultivă: griu, porumb, floarea-soarelui, sfeclă de zahăr, cartofi, legume, fructe. Exportă: mașini și utilaje, combustibil, metale, materii prime, materiale, produse chimice, îngrășăminte, produse industriale de larg consum. Importă: mașini și utilaje, combustibil, materii prime agricole, produse alimentare!”
(*Dicționarul politic*, Editura Politică, București, 1975)

Apartenența la Republica Socialistă România era reamintită prin inscripția de pe spatele fiecărui produs cumpărat. Manualele de școală și de liceu indicau nașterea noastră ca fiind plasată sub semnul norocos al celui de-al IX-lea Congres, cel care dăduse naștere și RSR-ului însuși. În fiecare clasă se aflau tabloul secretarului general al partidului și stema țării, în care sondele se ridicau, oximoronic, între lanurile de grâu ale unui stat care încetase să fie eminentamente agricol. Am fost făcut pionier cu întreaga clasă la Doftana, în spațiul în care tovarășul Nicolae Ceaușescu își desăvârșise educația, în regim de recluziune și teroare. Într-un decembrie friguros, deghizat în costum popular, cu ȋtari și căciulă din blană, am jucat rolul unui colindător, în fața peronului Comitetului Central al partidului, după o lună și jumătate de repetiții. Răsplata muncii: câteva mandarine și un pumn de bomboane cubaneze. Am aplaudat, în vecinătatea Sălii Polivalente, venirea convoiului prezidențial, după ce întreaga noastră uniformă se murdărise până la nerecunoaștere.

Am fost, rând pe rând, cum se cuvenea oricărui copil și tânăr cuminte, șoim al patriei, pionier și utecist. Am fost un copil al României socialiste, care nu și-a iubit niciodată țara din manuale și stema. Eram un dușman cu atât mai periculos cu cât orice argument rațional, ținând de geopolitică subtilă, mi se părea irelevant. Un soi de încăpățănare ciudată pusese stăpânire pe mine în ultimii doi ani de liceu și, întors acasă, cu păturile pe mine, ascultam documentarele de la BBC dedicate

vieții politice interbelice: o sumă dintre vocile cunoscute de mai târziu, de la Ion Rațiu la Dinu Zamfirescu, erau puse în undă. În fața argumentului de bun simț aparent al părinților – aceste vremuri nu se vor întoarce niciodată, partidele istorice au murit – se ridica un zid de obtuzitate aproape patologică.

O legătură secretă m-a unit, în acei ani din urmă, cu singurul membru al familiei care îmi împărtășea această adversitate irațională: în lungile plimbări cu bunicul meu, locul basmelor era ținut de istoriile în centrul cărora se afla o lume dispărută. M-am numărat printre puținii care au cunoscut rațiunile arestării sale (apartenența la Partidul Național Țărănesc) și când, din greșală, bunica a lăsat pe masă un act îngălbenit, certificatul de eliberare din detenție administrativă (era vorba de „Canal”, dar despre acesta aveam să aflu mai târziu), explicațiile nu mi s-au mai părut necesare. Dincolo de evoluțiile intelectuale, dincolo de cărți, ceva a rămas neschimbat de atunci și vecinătatea bunicului meu a țesut o rețea de complicitate căreia îi dătez, în cele din urmă, ceea ce sunt acum. Să se fi născut atunci și vocația de cronicar/notar al lumii sale, căreia îi aparțineam, și eu, prin medierea poveștii? Un răspuns tranșant ar evacua, arbitrar, o doză de imponderabil biografic.

Pentru mine, singura „patrie” pe care am iubit-o cu adevărat, cu devoțiune mistică se confunda cu strada din orașul în care mă născusem, Focșani. Și totuși, privită cu ochii de acum, cât de mică apare această lume în care îmi găseam un refugiu inconștient în fața unei istorii a cărei înaintare era din ce în ce mai vizibilă. Mergând, după ani, pe străzile orașului în care am crescut și în care mi-am petrecut fiecare vacanță, descopăr că îmi este extrem de greu să localizez în timp apariția orașului nou, care începea de la capătul liceului, mărginind strada mea: până la un punct, era ca și cum „patria” se reducea, progresiv, la un număr de repere familiare, excluzând, cu o doză de conservatorism copilăresc, orice semn al schimbării. Lumea a cărei istorie o pot reconstitui este cea a casei și grădinii mele, dincolo de care începe viața celor ce mă înconjurau. Conștient sau nu, alături de bunici mă izolasem ca pe o insulă: vestigiile trecutului orașului sunt accesabile fotografic, sub semnul unui miraculos care supraviețuiește

inertial.

Știrile despre lumea de dincolo de marginea grădinii veneau filtrate, juxtapunerea dintre acele teritorii era imposibil însă de ignorat, căci, prin dispariția vecinilor din fundul grădinii, între noi și blocurile care înaintau distanța era una de câteva sute de metri. Sentimentul irepresibil era cel al unei granițe, al unui limes pe care energia istoriei îl apropia tot mai mult de noi. Tot ceea ce ne rămânea era să continuăm să trăim ca și cum gardul despărțitor s-ar fi aflat acolo pentru totdeauna. Mutarea la bloc era parte din certitudinile imposibil de eliminat din ecuația existenței. Simpla prezență a bunicilor și a casei lor mă împiedica să fiu un demn cetățean al Republicii socialiste. Supraviețuirea ei presupunea dispariția singurului „acasă” pe care îl cunoșteam, a casei, grădinii, merilor și celor de care eram legat.

La Focșani fiind, în casa bunicilor, am privit cu toții execuția cuplului prezidențial și am știut că nu vom mai fi siliți niciodată să plecăm de acasă: „demolarea” încetase să mai aibă sens pentru noi. Bucuria pe care am resimțit-o era aceea a condamnatului la moarte, grațiat ca prin miracol. Peste câteva zile, atunci când vărul primar al bunicului a sosit anunțând reconstituirea Partidului Național Țărănesc, sentimentul de despărțire de Republica socialistă era copleșitor. Tot ceea ce păruse imposibil în atâtea decenii, toate lucrurile despre care auzisem atâtea vreme prindeau în sfârșit contur sub ochii noștri.

În jurnalul pe care l-am ținut în acei ani regăsesc, nu fără uimire, o senzație de fericire pe care o privesc astăzi ca neverosimilă: planuri, visuri, așteptarea apropiatei întoarceri la București, acolo unde inimaginabilul se producea cotidian, (în câteva luni, după interludiul Pieței Universității, normalitatea relației mele cu istoria începea să se restabilească progresiv.) Mi se părea, și sentimentul acesta este și mai clar odată cu trecerea anilor, că lunga căutare a patriei se apropia de sfârșit. Precipitarea politică ținea de un firesc al libertății, pe care îl descopeream mai natural decât aș fi crezut vreodată. Această euforie își are și epilogul ei, al cărui sens l-am înțeles mult mai târziu.

În prim planul amintirii se menține, inertial, un tablou nostalgic de familie: în curtea casei noastre de la Focșani, în prag de ianuarie

1990, în toiul pregătirilor pentru călătoria către București, ies grăbit, surprinzând discuția dintre bunicul meu și doctorul Petre Georgescu, vărul său, entuziast aducător de știri. În pragul porții, o întoarcere scurtă și replica de final, cu aer cinematografic: „Ne revedem pe strada Clemenceau, în București!”, acolo unde, până la desființare, își avea sediul Partidul Național Țărănesc. Suspendate în timp, cuvintele trasează un prag între lumi, pe care nu l-am mai traversat cu adevărat niciodată după acel început.

Dialog cu H.R. Patapievici

„Comunismul a lăsat în urmă oameni mutanți, iar cei care nu sunt mutanți în termeni stricți sunt purtători de mutații”.

H.R. Patapievici: Vă propun să începem discuția noastră cu momentul 12 ianuarie 1990. O demonstrație haotică, nocturnă, stranie, ceva la limita dintre mișcare de cartier și mișcare protestatară. Parcă pentru a da dreptate celor care, o dată ajunși la putere, nu mai voiau demonstrații de stradă, spiritul scandalagiu al pegrei s-a împletit acolo indiscernabil cu spiritul protestului civic. Demonstrația din 12 ianuarie '90 s-a soldat atât cu faimoasa întrebare: „Ce ați făcut în ultimii cinci ani, domnule Iliescu?”, întrebare pusă de Dumitru Mazilu, de pe tanchetă, cât și cu câteva decrete care, ulterior, au fost abrogate: decretul de reintroducere a pedepsei cu moartea, decretul de scoatere în afara legii a Partidului Comunist... întrebarea pe care v-o pun este următoarea: ce sentiment v-a stârnit demonstrația aceea? Era sentimentul că e un protest civic, agitat și cam violent, dar legitim, sau că e o manifestare a pegrei, care fagocitează spiritul bun al revoltei străzii? Știți de ce vă întreb? Pentru că eu cred că acea demonstrație a fost punctul de inflexiune în opinia publică în chestiunea anticomunismului. Atunci a apărut un nou clivaj Opoziție – Putere, puterea fiind a autoemanaților, Opoziția fiind, în chip dezordonat, a cui se întâmpla să fie prin preajmă, pentru a vocifera. Din punctul de vedere al spectatorilor de la TV, adică al majorității populației, de atunci s-a făcut identificarea, foarte profitabilă pentru Iliescu și ai lui, între protestul străzii împotriva puterii și destabilizarea siguranței naționale. Anticomunismul a început să fie perceput de majoritate ca fiind suspect, isteric, destabilizator – în fond, ilegal. Legitimă pe

acest clivaj a devenit autoemanata putere din decembrie. Și în acest mod s-a instalat în societate un alt raport, între vocea străzii și puterea constituită, decât cel afirmat între 16 și 22 decembrie 1989: în ochii majorității, în decembrie, vocea străzii era legitimă, puterea constituită, ilegală; după 12 ianuarie, vocea străzii a început să fie percepută ca destabilizatoare și ilegală, iar puterea constituită a devenit, în ochii majorității, din ilegală cum fusese, un garant al stabilității naționale și al raționalității. Am sentimentul că atunci, pentru cel puțin o generație, stânga a câștigat la noi partida politică – atunci când a reușit să impună majorității ideea că anticomunismul este o formă de irationalitate violentă și destabilizatoare. În termeni electorali, atunci, am impresia, au pierdut politicile anticomuniste suportul democratic pe care, într-o țară devastată de comunism, ar fi trebuit în mod normal să îl aibă.

Ioan Stanomir: Eu îmi aduc aminte că am văzut aceste evenimente la televizor. Mă pregăteam să plec din Focșani către București și le-am urmărit în transmisie directă la televiziunea publică de atunci. După aceea am pornit cu trenul către București, într-un tren destul de aglomerat, cum era pe vremurile acelea, și am avut o discuție extrem de instructivă cu o doamnă care nu părea activistă de partid, nu părea nici rezistentă, ca atare genul de român comun. Reacția persoanei respective a fost una mai degrabă reticentă, în sensul că și-a pus întrebarea: nu cumva, prin această scoatere în afara legii a Partidului Comunist, îi culpabilizăm pe toți membrii de partid? Momentul își avea semnificația sa, căci această discuție era prima pe care o purtam în afara familiei, după decembrie 1989... Și țin minte că am avut un moment de uluire, după care am încercat să demonstrez, cu multe naivități, că scoaterea în afara legii a Partidului Comunist era un comportament cât se poate de legitim. Însă, în egală măsură, 12 ianuarie nu a însemnat pentru mine cât au însemnat 28 și 29 ianuarie. Pentru mine, personal, acelea au fost momentele semnificative. 12 ianuarie era legat de Mazilu, o persoană nu foarte credibilă.

H. – R.P.: E adevărat, însă mi se pare că anume în 12 ianuarie, și nu în 28 sau 29, s-a produs lucrul hotărâtor din punct de vedere politic – ceva, totuși, extraordinar de improbabil, pentru că anticomunismul,

care părea să fie sortit să devină politică de succes electoral mult timp după decembrie '89, și-a pierdut, în câteva ore, legitimitatea democratică (și-a păstrat-o pe aceea de principiu, firește); iar demonstrațiile de stradă, care, pentru că au fost interzise în comunism, ar fi trebuit să devină forme foarte populare de expresie publică, au început brusc să fie privite cu suspiciune, ca factori tenebroși de destabilizare. Punerea pe picior de egalitate a reintroducerii pedepsei cu moartea cu interzicerea Partidului Comunistă fost o lovitură genială a manipulatorilor noștri de serviciu. Adică, de ce scoți Partidul Comunist Român în afara legii și, în același timp, autorizezi pedeapsa cu moartea? Evident, ca să ai posibilitatea să îi ucizi membrii în mod legal. Această măsură s-a adresat subconștientului vinovat al membrilor de partid și a fost imediat înțeleasă, exact în sensul în care au dorit manipulatorii: „se plănuia o mare răzbunare sângeroasă”. Întrucât toți colaboraseră cu regimul comunist, toți s-au simțit vizați. Și din acel moment s-a creat marea majoritate electorală prolescu și proFSN, adică în favoarea foștilor activiști de partid și a securiștilor care îi sprijineau, care avea să fie formula electorală cea mai de succes a tranziției noastre. Mie, retrospectiv, toată chestia mi se pare o manipulare comunisto-securistică formidabil de inspirată.

Paul Cernat: într-adevăr...

H. – R.P.: Dar atunci, din păcate, n-am perceput-o așa. Atunci, mi s-a părut *doar* un exces. Ce-i asta, să reintroducem pedeapsa cu moartea? Am avut repulsie față de acest lucru, dar, în același timp, eram atât de entuziasmat că *împușitul* de Partid Comunist Român era scos în afara legii, încât n-am prins manipularea. N-am simțit că ambalajul în care era prezentată interzicerea PCR-ului va anula efectul interzicerii și va scoate complet de sub condamnare *principiul* ideologic al comunismului. Văzând cât de bine le-au ieșit jocurile, nici nu știu dacă au fost extraordinar de deștepți sau au avut enorm de mult noroc. Oricum, noi, cei care începeam să ne opunem în chip instinctiv, dezorganizat și haotic noii puteri, am fost lamentabil de naivi și de proști.

Angelo Mitchievici: Sunt mai multe lucruri de spus în direcția asta. În primul rând, mi se pare foarte artificială achiziția aceasta

democrată, decizia de a elimina Partidul Comunist Român în sensul ștergerii pur și simplu a unei etichete, fără un proces similar celui de la Nürnberg, un proces al comunismului. De fapt, acest partid a și reapărut, după un an, sub titlul ceva mai lubrifiat de PSM. Partidul Socialist al Muncii era un Partid Comunist Român ușor reciclat. Verdeț, care era unul dintre potenții fostului regim, a constituit figura lui tutelară, el proba faptul că partidul era încă verde și putea înflori pe locul celui vechi cu ajutorul tinerelor mlădițe, dar mai ales al cadrelor de nădejde, al vechilor tovarăși de drum. Cred că în mare măsură acest partid a fost tot o marotă, pentru a îndrepta privirile într-o direcție greșită. Cu adevărat cel care a preluat puterea și prerogativele fostului aparat politic a fost FSN, unde s-a concentrat tot eșalonul doi. Prin PSM, FSN, și apoi FDSN-ul, putea controla piața opțiunilor și beneficia oricând de un țap ispășitor. Așa că Verdeț a jucat un rol secundar, de Hopa Mitică nu se sparge, nu se strică și-n picioare se ridică. H. – R.P.: A fost prim-ministru în 1976.

A.M.: Ulterior, acestui partid i-a fost relipită figura exemplară, agitatorică a poetului de curte, vedeta culturală Adrian Păunescu, care a jucat rolul cântat al celui care rămâne fidel unei idei și unui om până la capăt. Un puritan? Un conservator? *Vox populi?* *Poeta vaâes?* *Magister ludi?* Un individ policalificat, multilateral dezvoltat. Întrucât pe moment numele lor erau prea compromise, aceste personaje pline de experiență devin de folos mai târziu, când amintirile se mai șterg. Adrian Păunescu și-a jucat bine cărțile. H. – R.P.: Și Tudor Mohora, și Tudor Gheorghe.

A.M.: Toți oamenii aceștia au configurat foarte natural, la foarte puțin timp după desființarea structurilor de tipul CC al PCR, CPEX etc. Desființarea Partidului Comunist Român m-a bucurat atunci, ceea ce n-am înțeles era că intervenția putea fi un fapt de o maximă superficialitate și că, în același timp, era menită să ne distragă atenția. Oamenii vechiului regim continuau, printr-un pact mai mult sau mai puțin mutual, reșezarea sub vechile comandamente. Ideologia comunistă, vechile structuri nu fuseseră cu adevărat dezactivate, ele continuau să funcționeze sub ochii spectatorilor naivi care eram. O altă scenă mi se pare însă încărcată de fabulos, de o artificialitate grotescă

azi, dar care nu a atras atenția aproape nimănui atunci. Este vorba despre „scena balconului”, pentru că sunt o serie de scene ale balconului în istoria culturală și politică, fie că e vorba de Romeo și Julieta, de asasinatul lui Abraham Lincoln sau de Cyrano de Bergerac făcând pe sufleurul... Ceva în mod similar, ilustrând de data asta un mare artificiu, având o scenă mult mai largă, noile figuri politice pe atunci însă atât de cucernic apolitice, care administrau o situație de tranziție, se află sub lumina reflectoarelor și dirijează un mare spectacol, gen Jean Michel Jarre, jocuri de lumini, de efecte. Undeva în mulțime chiar sunt împușcați oameni sau mor, dar dirijorii sunt perfect luminați, sunt în plină scenă, și nu li se întâmplă absolut nimic. Mie asta mi se pare o imagine cu adevărat suprarealistă, fabuloasă, greu de crezut, un joc postmodern unde cruzimea face loc spectacolului. Aceasta este marea reușită, marele circ, toți participă la trucul iluzionistului, toți sunt de față, dar de fapt nimeni nu vede decât ceea ce magicianul vrea să fie văzut.

P.C.: Ai spus „suprarealistă”. Eu aș spune că, dimpotrivă, toată butaforia asta sângeroasă era cu adevărat realistă atunci, mai ales pentru telespectatorii naivi ai unei revoluții pe care de fapt o visa, o aștepta toată lumea...

A.M.: Fabulos este nu că ea a fost de domeniul fabulosului, ci că o mulțime de oameni au participat fără să știe că sunt doar niște simpli actori, că sunt manipulați grosier, aproape pe față...

H. – R.P.: De bună-credință.

A.M.: Situațiile de acest fel sunt un amestec de hazard și planificare serioasă. Cred că aceia care au preluat puterea nu au mai putut controla toate detaliile, au fost nevoiți să se adapteze din mers, să facă față unor evenimente neprevăzute. A trecut ceva timp până când Iliescu a reușit, cât de cât, să-și educe autoritarismul tipic activistului de partid, iar măsurile luate de el de-a lungul timpului dovedesc cât de dificil este acest lucru. Probabil că, pe 12 ianuarie, Mazilu a încercat să ocupe un loc determinant în configurația politică respectivă, asta a fost impresia mea. A fost un moment favorabil, pe care l-a exploatat cu destul de multă neîndemânare. Un fel de lovitură de stat, în micul stat major improvizat după niște reguli bine precizate,

care îmi scapă inevitabil. Mazilu, din câte îmi amintesc, se afla cățărât pe un tanc. La un moment dat a spus fraza de un echivoc semnificativ: „Îl vreți pe Iliescu jos?” Adică jos din balcon. Însă întrebarea glisa perfid. Or, cum știm, stratagema lui n-a ținut. H. – R.P.: Însă a doua zi, pe 13, ziarul care l-a demascat pe Mazilu a fost *România liberă*. P.C.: Am citit – interesant chiar în editorial! H. – R.P.: Chiar în editorial. I s-a servit lui Iliescu exact ce îi trebuia, ca să scape de omul care în ajun îl contestase. Ion Manolescu: Ar mai fi de spus ceva aici. Începând din 22 decembrie '89, se poate observa cum noua putere proaspăt „emanată” mizează pe o simbolistică de imagine extrem de puternică, în special prin intermediul televiziunii, care alimentează în rândurile populației o stare psihologică absolut contradictorie, de liniște și panică. E vorba de senzația de eliberare colectivă, rezultată în urma eliminării soților Ceaușescu, și de sentimentul de confort și de liniște generat de instaurarea noii puteri politice. E vorba, de asemenea, și de starea de panică (față de „teroriști”) și de nemulțumire (față de eventualii „destabilizatori” ai noii ordini), induse unei populații care trebuia, ulterior, să voteze „liniștea” (slogan electoral al FSN la alegerile din mai 1990). Or, din acest punct de vedere, orice încercare de perturbare a imaginii simbolice a unui Sfânt Gheorghe (Ion Iliescu) care a învins balaurul (pe Nicolae Ceaușescu) era sortită să eșueze. Prin urmare, toate mișcările care, imediat după 22 decembrie 1989, au încercat să intre în opoziție cu noua putere și cu imaginea de salvator național a acesteia au devenit impopulare, din păcate, datorită unui imaginar colectiv extrem de dispus să-și apere liniștea proaspăt dobândită.

H. – R.P.: Eu am o întrebare. George Voicu a publicat o carte despre teoriile conspirativiste în spațiul public postdecembrist. Și, în mod foarte previzibil pentru sensibilitatea sa, care reacționează *numai* la extremismul antisemit ori potențial antisemit, ia ca exemplu revista *România Mare*, un fel de oglindă cu monștri a tot ce e mai rău și mai sinistru în societatea românească, sau pe diferiți reprezentanți ai puterii de tip PDSR sau FDSN, mă rog, în zona asta a CFSN-ului devenit FSN, trecut prin FDSN, devenit apoi PDSR și ajuns acum PSD. Atenția lui Voicu e captată de oameni precum Radu Timofte, actualul director al SRI, care, înainte de a ajunge în acest post, în calitatea sa de

parlamentar, avea explicații la diferite evenimente care trădau o anumită obsesie conspirativistă. Vizați erau masonii, din câte îmi amintesc. Dumitrașcu era un alt exemplu conspirativist, tipic. Ei bine, ce m-a frapat în cartea lui Voicu este următorul lucru: de ce nu aplică schema conspirativistă pe teoria, extrem de răspândită în societatea românească, că, într-o formă sau alta, Securitatea continuă să existe, că trage toate sforile în culise și că, de fapt, tot ce ni se întâmplă după '89 încoace este consecința fie a unui *coup d'etat* securistic, care s-a petrecut pe fondul unei revolte populare, fie o caracatiță de tip mafiotic, care a cangrenat întreaga societate românească, astfel încât Securitatea, azi, face și desface totul, de la finanțe, bănci, industrie, parlament, partide și până la instituțiile vitale ale statului. Asta da teorie conspirativistă, nu credeți? Ei bine, de obicei teoriile conspirativiste sunt respinse pentru că sunt false și pentru că trădează o conștiință paranoică a celui care crede în ele. Dar teoria conspirativistă privitoare la fosta Securitate este oare falsă? Suntem oare paranoici pentru că ne ciocnim peste tot de oamenii ei?

P.C.: Fără a contrazice exemplele flagrante menționate de George Voicu, de fapt – cumva în prelungirea lor, cred într-adevăr că în cazul respectiv nu avem de-a face cu o teorie fantezistă, ci, cum spuneam, cu o teorie realistă, verosimilă – mai mult decât atât, toate datele ne-o confirmă... H. – R.P.: în cazul teoriei, Securitatea conspiră. P.C.: Da, pentru că Securitatea este prin excelență o instituție „ocultă”, o organizație a terorii, corupției și crimei, care funcționează pe principiile conspirativității... Iar membrii ei judecă totul printr-o grilă conspiraționistă, văd peste tot comploturi antistatale, cabale iudeo-masonice... De asta, uneori, atunci când cineva încearcă să „demonteze” într-un fel sau altul un asemenea adversar riscă să-i preia, fie și în negativ, schemele de gândire... Voiam să adaug că, privind înapoi cu luciditate, fără mânie, dar cu o anumită doză de cinism, înspre momentul „revoluționar”, la care trebuie să precizez că nu am participat efectiv – nu știu dacă a fost bine sau dacă a fost rău, pur și simplu mi-a fost frică –, impresia mea de telespectator angajat este că totul a fost, dincolo de euforia căreia i-am căzut și eu victimă pe moment, un spectacol, un *happening* național sângeros, programat de

regizorii lui să fie sângeros, pentru a fi credibil... H. – R.P.: Și pentru a legitima cu tărie pe cei care ne salvează de sângele vărsat.

P.C.: Da, pentru că nu ar fi fost verosimilă în ochii populației o cădere a lui Ceaușescu fără vărsare de sânge, nu ar fi fost credibilă o cădere a regimului, fără acest război între uriași, cu demonstrații-mamut, unitate, eroi-martiri, *catharsis* național, „Armata e cu noi” ... Există o enormă energie negativă a populației, care trebuia reșapată, detonată cumva, or pentru asta era nevoie de anumite sacrificii colective, jertfe pentru libertate, plus asasinarea Ceaușeștilor într-o zi cu semnificații religioase, 25 decembrie... Ceaușescu ajunsese prea departe, represiunea ajunsese prea departe, încât o „revoluție de catifea” ar fi fost de neacceptat pentru orizontul de așteptare al unei populații ajunse la limită. Rămânea deci ca variantă declanșarea unei revolte populare, confruntarea cu rezistența unui inamic imaginar ocult, creat din zvonuri, ca să zic așa, ca poveste de legitimare a noii Puteri „emanate” din focul revoluției... Un simulacru, un teatru al cruzimii sau, dacă vreți, o superproducție revoluționară din care, cum am văzut, n-au lipsit figuranții, actorii, crainicii de televiziune și cel puțin un regizor specializat în superproducții eroice național-comuniste... Ceaușescu...

H. – R.P.: Raționamentul propus maselor era: dacă era atât de puternic, cum a ajuns să fie abandonat imediat? Deci, n-a fost abandonat imediat...

P.C.: Știm acum că a fost abandonat mult mai repede, zarurile fuseseră de mult aruncate, dar s-a creat o falsă impresie că au existat grupuri care i-au rămas fidele și au luptat pentru el, chiar și după fuga Ceaușeștilor cu elicopterul lui Vasile Măluțan... Diversiunea nici nu a fost una cu totul originală, a fost doar adaptată specificului local – să ne amintim ce-a găsit Bukovsky în arhivele Kremlinului despre acel așa-zis tânăr student ceh din piața Venceslas din Praga, în 1989, care a făcut pe mortul la indicația KGB pentru a provoca furia revoluționară a mulțimii... Mă felicit că n-am ieșit din casă, totdeauna am preferat să fiu spectator decât actor și, eventual, victimă într-o piesă montată de alții... Pentru mine, tot ce s-a întâmplat după 22 decembrie, toate acele confuzii – război informațional, război psihoelectronic, diversiuni,

intoxicări, militari care au tras unii în alții sau în cine s-a nimerit, reglări de conturi, știu eu, focuri dirijate strategic înspre Biblioteca Centrală Universitară sau alt obiectiv aflat în bătaia reflectoarelor, civili chemați să apere de „teroriști”, cu mâinile goale, obiectivele strategice, toți oamenii aceia nevinovați uciși și mutilați ca „teroriști” pentru defularea urii colective, ca să nu mai vorbesc de baricadele din cretă și cartoane de pe străzile Bucureștiului – fac parte dintr-un *reality show* în același timp kitsch și tragic. Povestea cu revoluția în direct...

H. – R.P.: Era kitsch și atunci când se întâmpla?

P.C.: Nu, sigur că pe moment nu am avut percepția asta.

Abia pe urmă am înțeles cum stau lucrurile...

H. – R.P.: Nu, dar cum resimțeați lucrul acesta atunci? Tu, Johnny Manolescu, ai resimțit chestia asta ca pe ceva adevărat sau ca pe o înscenare?

I. M.: Eu am resimțit-o printr-o participare directă, pe 21, dar lucidă și controlată, în sensul că, fiind într-unul din grupurile de demonstranți de la Piața Romană, în jurul prânzului, nu-mi amintesc exact ora...

H. – R.P.: Pe 21?

I. M.: Pe 21.

H. – R.P.: După spargerea demonstrației anti-Ceaușescu.

I. M.: Pe 21, după spargerea demonstrației (când, printre tinerii de la Romană, începuseră să circule bilete gen „A căzut Lugojul” sau „Caransebeșul e liber!”), am remarcat că pe clădirile din jur, blocul cu *Studio*, blocul celălalt, cu *Unic*-ul, dacă nu mă înșel, era un magazin alimentar...

H. – R.P.: Da, Unic se numea.

I. M.: Pe acoperișuri erau plasate persoane care filmau sau fotografiau toate grupurile de contestatari. Acest lucru mi-a dat sentimentul lui „totul sau nimic”, pentru că era evident că toți cei care participau acolo aveau să fie identificați și apoi arestați de Securitate ca persoane periculoase pentru regimul Ceaușescu. În același timp, instinctul de conservare a funcționat mai puternic și în cazul meu, ca și al altora, așa încât, în momentul în care TAB-urile au spart mulțimea,

m-am retras. Am reușit să scap de scutieri urcând într-un bloc, în care nimeni n-a vrut să deschidă o ușă pentru a ne primi pe cei câțiva inși care încercam să fugim.

H. – R.P.: Ați sunat la ușă?

I. M.: Am sunat la ușă, nu ni s-a deschis, ni s-a spus „plecați”, am coborât scările și am ieșit pe trotuar, prin dreptul cinematografului *Studio*, fugind dintr-o încercuire care începea să se precizeze din ce în ce mai clar. Am înțeles că, la vreun sfert de oră după ce am plecat, mergând spre casă prin zona Pieței Victoriei, cercul s-a strâns în jurul demonstranților care mai rămăseseră, împinși dinspre *Studio* spre Romană, și au urmat arestările, cu deplasarea către Jilava a tuturor celor prinși pe loc. În orice caz, sentimentul de manipulare nu exista atunci, ca participant spontan al momentului, brusc dezinhibat.

H. – R.P.: Confirm asta. Eu am avut ghinionul să fiu arestat, însă nu a existat nicio clipă sentimentul că...

I. S.: ... asistai la o montare.

H. – R.P.: Da. Dar întrebarea este: după 22? Pentru că astăzi știm pertinentamente că Ceaușescu a fost capturat în 22, nu, cum ni s-a ascuns, mult mai târziu. Ați avut sentimentul că a fost o înscenare?

I. S.: Eu am să încep prin a vă relata o întâmplare simplă, care luminează ceva din constituția sufletească a omului mediu din România. Revoluția am prins-o, cum am și scris în fragmentul biografic, la Focșani. În momentul în care s-a anunțat radiofonic plecarea lui Nicolae Ceaușescu, am ieșit din curte pe stradă: o stradă foarte liniștită, o stradă provincială, având într-un capăt și o bază sportivă, condusă de un responsabil pe care îl cunoșteam. Această persoană a avut un reflex pe care n-am să-l uit niciodată. A ieșit cu un steag, l-a atârnat în vârful gardului, cu un soi de entuziasm genuin, după care, trecând 15 – 20 de minute, s-a întors, determinat, și, cu o rapiditate de desen animat, a desfăcut steagul, l-a băgat în trening, a închis baza sportivă, s-a urcat pe bicicletă și a fugit.

A.M.: O revoluție extrem de scurtă, dar cât de intens trăită... Un revoluționar de jumătate de oră...

I.S.: Recunosc, o revoluție într-adevăr scurtă, și mi se pare că în momentul în care luăm în discuție revoluția trebuie să avem în vedere

acest unghi mediatic pe care îl evoca Ion Manolescu. În fapt, doar în acest decupaj mediatic s-au recunoscut cei care n-au participat în mod direct la revoluție. Or, deloc paradoxal, tocmai această participare mediată, prin delegare televizată la revoluție, a întărit senzația de realitate a punerii în scenă.

I.M.: *Senzația de realitate.*

I.S.: Senzație *de realitate*, pentru că oamenii trăiau în acest mod o ședință de exorcizare colectivă.

H. – R.P.: Tu ai dreptate. De realitate, în mod paradoxal, pentru că participarea lor era ireală, ceea ce vedeau era ireal și cele două irealități dădeau realitatea cu care stătea sau cădea autenticitatea lor. Dacă ar fi spus că asta nu e realitate, ei nu mai erau autentici.

I. S.: Da, era vorba de o întreagă națiune care urmărea în direct o execuție savant amânată. Acum, știm ce s-a întâmplat cu adevărat în culise, dar situația noastră este comparabilă cu geometria unui roman în care naratorul omniscient nu dezvăluie personajelor angrenate în acțiune rațiunile comportamentului lor. Însă eu pot să certific că nu am avut acces la acest sentiment al irealității montării decât mult mai târziu, în momentul în care, sosit în București, am luat contactul cu românul comun, a cărui structură poate o intuiam, dar în a cărui prezență concretă nu doream încă să cred. În momentul în care am văzut aplauzele rezervate minerilor, când am întâlnit minerii care pătrundeau nestingheriți în Liceul „Lazăr” și-i percheziționau pe elevi...

A.M.: Imbecilul colectiv.

I.S.: Ceea ce trebuie să admit, și cu asta am să închei scurta mea intervenție, este că timp de o săptămână după revoluție m-am numărat printre cei mai motivați aderenți ai președintelui Iliescu. În momentul în care s-a citit public comunicatul CFSN, ultima, suprema garanție a prezervării achizițiilor revoluționare părea să fie Ion Iliescu însuși. O manevră de geniu din punct de vedere strategic. Și mărturisesc că și o persoană cu un intelect peste medie putea să cadă în această capcană.

I.M.: Apropo de anecdota momentului 22 decembrie 1989 și de realitățile alternative ale perioadei, îmi aduc aminte de un episod tragi-comic din ziua de 22. Momentul în care în cartierul situat în

Dorobanți, unde locuiam atunci, toți securiștii zonei, dându-și seama, din ceea ce se întâmpla la televizor, că regimul ceaușist se prăbușește, și-au luat Daciile cu numere de 1B, 3B, cu trei cifre, specifice fie activiștilor de partid de rang înalt, fie membrilor activi ai Securității, și le-au ascuns în cele mai inimaginabile cotloane ale cartierului, de la ganguri până în curți în care abia încăpea o jumătate de Trabant, cu pubele, cu garduri vii, puse între copaci, oriunde, numai nu în mijlocul străzii, unde aceste mașini reprezentau indicii pentru un potențial linșaj public. Că linșajul politic nu s-a întâmplat decât în anumite colțuri ale țării și cu consecințe dramatice pentru cei care, în manieră revoluționară, au vrut să-și facă singuri dreptate... I.S.: Zona maghiară a Transilvaniei.

I.M.: ...unde oamenii ulterior au fost arestați de noua justiție și condamnați după ani de zile pe motiv de omor, deci că acest lucru, linșajul public, nu s-a întâmplat peste tot este altă poveste. În orice caz, episodul mi se pare extrem de elocvent pentru maniera în care securiștii respectivi au perceput... P.C.: ...autenticitatea momentului.

I.M.: ...autenticitatea și, în același timp, ridicolul momentului, pentru că, după două-trei zile, mașinile s-au întors la locul lor. Ba chiar am văzut mașini ale căror numere „suspecte” au fost modificate pe 22 – 23 decembrie, ca să nu atragă atenția, s-a adăugat o cifră, ca să fie patru cifre, într-o manieră perfect ilegală. Cum? Falsificarea numărului de înmatriculare al unui autovehicul e un delict și se pedepsește penal (sanțiunea exista și pe vremea lui Ceaușescu). Am avut un caz în cartier de număr modificat: trei cifre au devenit peste noapte patru cifre. Ulterior, numărul a revenit la forma sa reală, în momentul, probabil, în care respectivii... H.-R. P: Au fost informați de participarea lor la o montare. P.C.: Eu mărturisesc că în zilele acelea mă întrebam cu o perfectă naivitate, și mărturisesc cu sinceritate acest lucru: „Ce-or să facă acum securiștii din jurul nostru, pe care îi știam?”

I.S.: Exact întrebarea asta mi-o puneam și eu. Îi vor omorî?... P.C.: Cum vor da ochii cu noi? Cum se vor justifica? Da, pentru că trăiam atunci cu impresia că există o luptă între securiști și antisecuriști, și că oriunde se vor afla, acești securiști asimilați naiv și global „teroriștilor” vor fi până la urmă prinși și arestați de armată. Eu

am fost de la bun început destul de contrariat. O spun franc, nu am ieșit la revoluție, instinctul de conservare a fost dintotdeauna la mine foarte puternic. Am rămas în casă din lașitate – și-mi asum lucrul ăsta –, pentru că n-aveam chef să mă sacrific pentru nimic și nimeni. Am stat la televizor să văd cum se termină filmul. Voiam neapărat să prind finalul... I.M.: 7 b *be continued*.

P.C.: 7 o *be continued*, fiindcă ultimii ani ai lui Ceaușescu i-am trăit cu obsesia asta: cine moare mai întâi, el sau eu? Voiam să-l „îngrop”. Cel care supraviețuiește câștigă, îmi spuneam. Locuiam în capătul Bucureștiului, aproape de marginea de sud a cartierului Drumul Taberei, drumul era foarte lung până în centru, mi-ar fi luat, în condițiile acelea, aproape o oră cu troleibuzul. În jurul meu blocurile erau pline de simulatoare, se auzeau non-stop răpăituri de mitraliere. Aveam senzația că dacă ies afară voi fi ciuruit de gloanțe, iar dinspre zona Ghencea și MAPN, unde erau niște „teroriști” uciși în stradă, pe care mulțimea îi decapitase și-i batjocorise, se auzeau periodic explozii. H. – R.P.: Acum știi că erau simulatoare. P.C.: Acum știu. Dar și atunci, după câteva zile, se vorbea mult despre asta. Oamenii comentau, circula deja opinia că ar exista simulatoare... Lucrurile erau foarte amestecate, dar au existat câteva elemente care m-au pus serios pe gânduri aproape de la început. Cum spuneam, eu nu am ieșit, însă tatăl meu, pe atunci șef de lucrări la Politehnică, a trebuit să se ducă să facă de gardă la facultate. Și în drum spre Politehnică, mergând pe jos, pentru că nu mai circula nimic, a asistat la niște scene care mi-au dat de gândit. A întâlnit colective de muncitori scoși în stradă de către securiștii întreprinderii și care se deplasau spre Centru. Iar muncitorii, unii dintre ei, cu o naivitate dezarmantă, spuneau: „la uite, dom'le, credeam că ăștia sunt securiștii întreprinderii și uite ce băieți buni erau de fapt, acum ne scot la manifestație, să-l dăm jos pe Ceaușescu”. Lucru foarte interesant...

H. – R.P.: Asta demonstrează clar că Securitatea l-a abandonat pe Ceaușescu chiar din primele ore, de fapt.

P.C.: Poate că unele decizii fuseseră luate mult înainte de a bănuî noi. Să ne amintim cum a fost declanșată spargerea mitingului din 21 decembrie, explozia programată a mămăligii, toată vibrația aceea

inexplicabilă...

I. M.: Și tehnologia petardei. P.C.: Tehnologia petardei, exact.

H. – R.P.: Azi știm că au fost câteva petarde, au fost zgomote în difuzoare care să creeze senzația. Deci e clar că a fost mâna Securității – nu se putea altfel. Pur și simplu nu se putea altfel, într-o societate care fusese dezvățată să mai aibă alte inițiative decât colaborarea și servilismul. De unde să îi vină imaginația (nu spun curajul, ci doar imaginația) contestării? Teoria conspirației aplicată acestei...

P.C.: Este verosimilă.

I. S.: Eu revin. Ceea ce mă frapează acum, examinând retrospectiv lucrurile, este această incapacitate de analiză lucidă a evenimentelor. Toate mărturiile...

H. – R.P.: Pentru participanți?

I. S.: Pentru participanți sau pentru privitori. Eu îmi aduc aminte că ne aflam la Focșani și primeam telefoane absolut autentice, avertizându-ne că pe fabrica de confecții au fost parașutați teroriști de culoare. Teroriști de culoare la Focșani, pe o fabrică de confecții!

H. – R.P.: S-a anunțat că a fost otrăvit rezervorul cu apă potabilă al nu știu cărui mare oraș. Panică. Credeam toate lucrurile astea. Ne îngrozea, dar ne și plăcea să le credem. Cu cât eram mai îngroziți, cu atât ne purificam mai mult de lașitățile noastre trecute. Complexul chibițului – chibițul vrea să i se facă violență numai atunci când chibițează, Doamne ferește înainte, când ar putea să riște câte ceva!

I.S.: Dar în același timp, imensa dorință de a-l vedea pe Ceaușescu...

P.C.: Mort.

I.S.: Aici sunt perfect de acord cu Paul. P.C.: Așteptam cu nerăbdare să fie prins și executat, întrebam mereu „Nu ni-l mai arată odată mort? Nu mă liniștesc până nu-l văd mort”. Când i-am văzut la televizor cadavrul flasc, lângă zid, și pe Elena Ceaușescu în balta de sânge negru am strigat de bucurie ca pe stadion, la golurile echipei naționale...

H. – R.P.: Pe Ceaușescu l-am urât atât de mult, încât, atunci, l-aș fi împușcat în cap pe loc, dacă țeasta lui s-ar fi întâmplat să fie în fața pistolului pe care prin hazard l-aș fi avut în mână. A.M.: Eu am văzut

desfășurarea procesului și fragmentul din execuție împreună cu toată familia. Îmi era teamă în mod absurd că ar putea supraviețui și că s-ar putea reîntoarce.

I. S.: Asta demonstrează, până la un punct, și slăbiciunea noastră din perspectiva calității înțelegerii politice. Tot mecanismul antedecembrist a focalizat ura. Nu ne-a permis o explicație sistemică a lucrurilor.

H. – R.P.: Am un argument factic în sprijinul acestei afirmații, care, pentru autenticitate, e și caragialesc. Arestații de la Jilava au fost eliberați în jurul orei trei și jumătate, patru, în 22 decembrie, după-amiaza. Cam în jurul orei douăsprezece (bănuiesc, după lumina de afară), deodată, s-a lăsat peste rețută un soi de tăcere care s-a răspândit pe culoare asemeni unei prezențe de animal viu, pe care am simțit-o toți, pentru că am început să ne uităm unii la alții. Brusc, nu ne-au mai chemat la anchetă. Niciun anchetator n-a mai intrat să ne strige la anchetă, niciunul dintre noi nu s-a mai întors stâlcit în bătaie de acolo. Și a fost o tăcere dincolo de uși și zăvoare, nici măcar foșnete de culoarului, iar prin curte, pe care o vedeam strâmb prin geamlâcul cu gratii al celulei, nu se mai vedea nicio mișcare. Atunci, la un moment dat, a apărut în dreptul gării din ușă un ta-major care, cu lacrimi în glas – nu glumesc deloc, chiar avea un nod de plâns în gâtlee –, ne-a spus: „Băieți, dictatorul a fugit”. Atunci am fost emoționați. Mai târziu, firește, am fost izbit de grotescul situației: brusc, ca la un semn, gardienii care până atunci ne bătuseră, ne scuipaseră, ne înghiontiseră, ne terorizaseră anume pentru că strigasem, Jos Ceaușescu”, se bucură împreună cu noi că Ceaușescu dăduse bir cu fugiții. În plus, amestecul sinistru, tipic slav și românesc, de sentimentalism și cruzime azi mă deprimă mai mult decât orice. Auzi, îi găsiseră deja și numele: nu mai era „tovarășul Ceaușescu”, devenise, de la o clipă la alta, fără frământări, fără regrete și fără remușcări, „dictatorul”! A fost prima oară, atunci, din gura acelui gardian lovit brusc de sentimentalismul lui Pristanda adresându-se duplicitar lui Cațavencu – „altele am eu în sufletul meu, coane Nicule” – când am auzit formula, ritualizată ulterior, „dictatorul a fugit”. Formulă reluată cu bale la gură de intolerabilul George Marinescu, crainicul servil, lingușitor și mios de

la TVR – care începuse să-și spună „liberă”, pentru a masca atât de evidentă sa nouă aliniere la echipa lui Ion Iliescu. I.S.: Crezi că expresia lui era teatralizată sau nu?

H. – R.P.: Nu. Era autentică. Era autenticitatea falsității. Poziția lui morală era falsă, dar lacrimile îi erau sincere, ca și cruzimea cu care ne bătuse până atunci. Ca mai toți românii, și gardianul nostru era simultan și victimă, și călău. Cum spuneam, autenticitatea falsității.

A.M.: O complicitate între călău și victimă, o bruscă înduioșare, un arc peste timp. Călăul care joacă rolul tatălui sever care își ascunde sentimentele pentru a da cea mai bună educație fiului. Mâna care te lovește este cea care la sfârșit te va mângâia, atunci când ai înțeles... Dacă mai ești în viață. Istoria este plină de convertiri spectaculoase.

I. S.: Raționamentul specific românesc: m-au silit, eu nu v-aș fi făcut rău, dar dictatorul acesta trădător m-a obligat să te schingiuesc.

H. – R.P.: „Altele am eu în sufletul meu, coane Nicule”, i s-ar fi putut adresa gardianul meu direct lui Nicolae Ceaușescu, ha, ha, înainte să îl trădeze. Ei, să-mi termin însă ideea. Ne-au dus într-o curte, acolo ne-au dat „efectele”, cum se spune la armată, adică ceasul, actele, tot ce ne luaseră, și brusc s-a pornit o discuție pasionată despre ce ar trebui să urmeze, ca formulă politică, în România. Toți, dar absolut toți care vorbeau, care îndrăzneau să-și rostească ideile cu glas tare, erau pentru dictatură militară. Eu nu eram pentru dictatură militară, nu pentru că aș fi avut o cultură politică superioară foștilor mei camarazi de detenție și aș fi știut cu adevărat ce ar fi dezirabil să urmeze, dincolo de câteva truisme evidente – alegeri libere, pluralism, parlament reprezentativ etc. –, eram împotriva dictaturii militare pentru că am repulsie fizică, de la viscere, împotriva oricărui autoritarism, iar cel cu bâta în mână îmi provoacă sila cea mai mare. Și atunci am spus: „Ați înnebunit, vreți să dați puterea, din nou, unui pumn? Până acum a fost pumnul lui Ceaușescu, acum vreți pumnul armatei? Ați înnebunit?” „Nu, nu ai dreptate, nu este deloc același lucru”, mi-au replicat cu multă convingere unii dintre ei. „Ceaușescu era un idiot agramat, în timp ce armata știe ce trebuie să facă, deoarece în toate situațiile de criză armata a făcut politica sentimentului național. Trebuie ordine, trebuie...” etc. Cam ăsta era discursul

dominant între proaspăt eliberații „revoluționari”. Cred că atunci am văzut pentru prima oară după prăbușirea comunismului dovada că departe de a fi fost un eșec, proiectul comunist de a ține în captivitate mintea oricărui om aflat din punct de vedere fizic în libertate reușise. Fără Ceaușescu și Dej, două bestii, oamenii continuau să gândească în termenii lor, total înrobiți mental. Încă nu îmi dădeam seama, dar acum aș formula ceea ce în chip nelămurit simțeam atunci astfel: faptul de a nu mai fi constrâns nu înseamnă încă a fi liber. Mulți dintre noi continuă să poarte în suflet și azi, ca pe datul lor „natural”, rețeaua paranoică de prejudecăți și aberații a comunismului. A.M.: Cred că cea mai dificilă acomodare, după perioada de comunism, a fost revenirea la fire, la respirația normală, a unei democrații lipsite de „originalitate”. Îmi amintesc reacțiile violente, extreme cu care se reacționa, se reacționează și acum dar ceva mai temperat, într-o polemică, la un argument critic care-i viza pe „salvatorii” neamului. Asta mi-a reamintit de vechiul dicton: „Cine nu e cu noi, este împotriva noastră”. Ce frustrări pentru cei obișnuiți cu relațiile de subordonare necondiționate față de propria decizie să facă față unei situații mai incomode de dialog sau unei opinii diferite exprimate de o manieră directă. Reflexele punitive ating în acest caz extremele. De unde și, printre altele, participarea simpatetică la conținutul următorului poncif din repertoriul poeziei eminesciene: „Unde ești tu, Țepeș, doamne?”. Profesoara de română din școala generală se emoționa întotdeauna când ne-o citea. Această formulă, devenită aproape obsesivă, trimite direct la revenirea oricând posibilă a unui autoritarism care să răzbune – pentru că asta este termenul – absolut toate umilințele, de la cele mari la cele mici, toate insatisfacțiile, la reînvățarea unui dictator luminat, un părinte al poporului cu toate prerogativele și demnitățile unui zeu sângeros care va ști să facă separarea binelui de rău și care va pedepsi exemplar pe cei care greșesc printr-o opinie separată. Faptul că numai o dictatură poate rezolva situația, iată o idee pe care mulți o împărtășesc și care mi se pare extrem de periculoasă. Paternalismul, relația aceasta filială cu statul și conducătorul ne-a rămas adânc înfiptă în creier, deasupra noastră trebuie să planeze responsabil umbra marelui bărbat, care să

știe cum să ne adoarmă îngrijorarea și să ne îndrume pașii pe drumul drept. Spre cimitir. Cel mai bun simptom al acestui reflex mentalitar al înlocuirii unor autorități discreționare, dar nu și a *Autorității discreționare* este însuși faptul că marea majoritate și-a dorit ca Ceaușescu să dispară automat, să dispară o persoană, subînțelegând prin asta... H. – R.P.: Că va dispărea tot sistemul legat de acel om, tot răul. A.M.: Că va dispărea tot răul. În timp am conștientizat că răul este un fenomen foarte complex și subîntinde harta propriilor noastre reflexe mentale, a obișnuințelor și temerilor noastre.

H. – R.P.: Și e un rău răspândit, nu poți să pui degetul pe locul unde s-a refugiat – să faci bunăoară chirurgie locală și cu asta gata, să rezolvi chestiunea.

A.M.: Practic, ne-am mulțumit ca regimul comunist să fie distrus în efigie. Din efigie făcea parte și Ceaușescu, într-o mare sau în cea mai mare măsură, o personificare a răului totalitar. Ironie a sorții, șeful statului s-a străduit din răspuțeri să reprezinte totul, fiecare element al sistemului a devenit un fel de hartă vie a lui, o *imago, the image of the father*. Ceaușescu a fost distrus, un om, dar nu și sistemul, noi am jubilat, ne-am socotit victorioși. În urma acestui fapt, în fond minor, lucrurile importante au rămas nespuse, am uitat, nu am mai știut, n-am mai putut să le mai spunem sau, ceea ce a fost mai rău decât orice, nu am mai găsit decât foarte puțini dintre cei capabili să asculte, să înțeleagă, să dorească măcar să înțeleagă, să dialogheze. De aceasta surprizele foarte mari, împărțirea taberelor – proliiescu, anti-Iliescu, neocomunismul, criptocomunismul său, mă rog, o formă edulcorată a lui vs. anticomunism, liberalism, FSN vs. partidele istorice etc. Cred că după 1989 am asistat la un fel de schismă de proporții. Am sentimentul că mulți dintre cei care susțineau atât de avid legitimitatea noilor structuri n-ar fi ezitat să-și dea acordul la masacrarea populației care era de altă părere. Scenele pe care le-am văzut la televizor, cu represiunile sângeroase din Piața Universității, m-au edificat în acest sens. Valul de ură cu care erau înconjurați cei care nu țineau cu noul tătic salvator, Ion Iliescu, m-a convins că mulți dintre ei ar fi mers până la capăt, făcând din această adeziune viscerală argumentul pentru care i-ar fi trimis în fața plutonului de execuție pe opozanți. Intransigența,

orbirea semenilor mei m-a dezamăgit atât de mult atunci. P.C.: Cultul personalității a împins până la demență o realitate „tradițională” a mentalului autohton – personalizarea politicului, identificarea Puterii cu un singur om, evident providențial. De fapt, modul de interiorizare mentală a propagandei ceaușiste a fost următorul: Ceaușescu reprezintă chintesența întregului popor, care, la rândul lui, se identifică partidului unic, centrul vital al națiunii. Or, o dată anihilat centrul simbolic al regimului – Ceaușescu, în speță –, a apărut iluzia că s-a terminat și cu regimul, că, distrugând efigia de care vorbea Angelo, i-am distrus sistemului nexul care îl ținea în picioare. Culmea e că întreaga mea experiență de până în 1989 îmi spunea că nu Ceaușescu era singurul responsabil, chiar dacă poate era principalul vinovat, ci o mare parte a oamenilor care nu erau chiar atât de „sub vremi” și care au contribuit atât la edificarea cultului paranoic al personalității, cât și la represiune. Îmi amintesc cât de izolat mă simțeam în mijlocul lor, ca o insectă aflată sub lupă, care nu mai știe unde să se ascundă... Sunt convins astăzi că o mare parte a populației, mult mai mare decât suntem dispuși să admitem, s-a regăsit realmente în Ceaușescu, că foarte mulți chiar credeau că e un mare patriot, chiar credeau că ne apăra de iredentiști, că apăra independența națională și puritatea doctrinei, că a fost un mare om politic, victimă a conspirației imperialismului mondial și a marii finanțe, în fine, tot tacâmul, că în timpul lui s-a construit enorm. Și restul – că România s-a dezvoltat ca Făt-Frumos sau ca eroul din nuvela lui Eliade, Cucoaneș, cel atins de acromegalie galopantă, că existența era stabilă, că toată lumea muncea, mai și fura, și putea să-și facă un concediu ieftin prin sindicat... Forța comunismului ceaușist vine, cred, din răzbunarea tuturor deficiențelor modernizării noastre târzii și incomplete, dintr-o masivă întoarcere a refulatului. Asta explică, în mare măsură, asimilarea atât de reușită a așa-numitului național-comunism, un produs de sinteză, în fond... Atunci a fost deschisă cutia Pandorei. Paternalismul etatist ne-a costat și ne va costa multă vreme... H. – R.P.: Aș încerca să pun două întrebări, la care vă propun să încercăm să răspundem pe rând. Ele se leagă între ele. Prima este o întrebare pe care deja ne-am mai pus-o: ce anume a produs împărțirea societății românești în cele două Românii, România

care jura pe Iliescu și România care, la fel de vehement, se ridicase împotriva lui? A doua întrebare e următoarea: cum am putea să definim răul care a supraviețuit cu brio în societatea românească, prăbușirii regimului comunist? I.M.: Aș răspunde mai întâi la cea de-a doua întrebare, pentru că reiese și din discuția noastră un paradox absolut uimitor, paradoxul incapacității noastre de a ne adapta aspirațiile imediat postdecembriste (aspirații morale, în primul rând morale, dar și politice, economice, culturale ș.a.m.d.) realității sociopolitice, economice și culturale de dinainte de decembrie '89. Cu alte cuvinte, înainte de decembrie '89 eram capabili să localizăm răul din jurul nostru, eram capabili să vedem informatori, să înțelegem tot ce poate să facă un securist cu viața cuiva, cum poate cineva fi împiedicat să circule liber, să vorbească liber, cum poate cineva să fie arestat sau făcut să dispară. Reușeam să identificăm deci prezența răului într-o formă instituționalizată, cu persoane, cu indivizi, cu figuri cât se poate de reale, cu gesturi cât se poate de concrete, în același timp fiind în stare să identificăm și proporțiile fenomenului. Vedeam, de pildă, la șosea, celebrii „băieți cu ochi albaștri” păzind sistematic copac după copac.

H. – R.P.: Și cu costume incredibile...

I. M.: ...incredibil de largi și evazate... P.C.: ...costume gri...

I.M.: Orfanii sau bastarzii partidului, cum erau numiți, ei aparținând în general categoriei de copii abandonati, cu care Ceaușescu...

H. – R.P.: S-a afirmat că teroriștii asta ar fi fost, de fapt, copiii orfani crescuți de Ceaușescu în spiritul unei fidelități marțiale față de Conducător.

P.C.: „Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah...”

I. M.: Revin la paradoxul de care vorbeam. Deci, pe de o parte, eram capabili înainte de '89 să identificăm structurile, proporția, alcătuirea răului cât se poate de concret, iar pe de altă parte, brusc, după eliberarea aceasta exorcistă, n-am mai fost în stare să ne adaptăm propriile iluzii la realitate. Unde au dispărut toți acești oameni? Nu ne mai punem problema.

P.C.: Iluziile au șters realitatea.

I.M.: Iluziile au șters realitatea din simplul motiv că am avut senzația (utopia?) a faptului că toată lumea a fost exorcizată. Până și securiștii poate ar fi trebuit să se supună acestui nou mecanism.

I.S.: Datorită motivului concentrării puterii, de care vorbea Paul.

I.M.: În realitate, ca să închei, lucrurile au stat exact pe dos, taberele s-au păstrat – și aici revin la prima întrebare –, schisma s-a perpetuat. Schisma exista încă înainte de '89, iar momentele postdecembriste nu au făcut altceva decât s-o perpetueze. Pe de o parte, cei care exercitau puterea proaspăt dobândită într-o manieră represivă, fiindcă aceasta s-a văzut cu mineriadele, pe de altă parte, cei care doreau o situație socială, politică și economică democratică. Deci, nu aș vedea o ruptură apărută brusc, ci o continuare, o prelungire firească a unei schisme care exista încă înainte de '89 și pe care noi, imediat după decembrie '89, nu am mai fost în stare s-o identificăm rapid, corect și eficient. H. – R.P.: Am o mică obiecție. Puteam foarte bine să mă înțeleg cu un muncitor în fabrica în care lucram înainte de '89, pe un palier limpede – furia față de frigul din apartamente, procurarea de țigări și cărți de consum (de exemplu, *Shogūn*ul lui James Clavell ori *Magicianul* lui John Fowles), solidaritatea în foamete și ponturile pe care ni le vindeam reciproc despre locurile unde se găsesc anumite alimente – în fine, toate lucrurile pe care le-am putea numi, relaxat, opoziția-prin-supraviețuire față de regimul lui Ceaușescu. Nimeni nu-l prețuia, toți îl detestau. Pe acest regim îl disprețuiam deopotrivă și eu, și muncitorul, cu un limbaj care ne era comun și care ne făcea solidari în complicitate. Aveam sentimentul că aparținem aceleiași specii politice: românii înjosiți de regimul lui Ceaușescu. Pentru că aveam instincte politice comune și eu, intelectualul, și el, muncitorul, eram, într-un sens politic tare, identici. Ei bine – și acum am în minte un exemplu foarte concret –, pe același om l-am revăzut în februarie '90. Am constatat imediat că ne separă totul, datorită faptului că aveam poziții diferite față de Ion Iliescu. El îl adora pe Iliescu și mă privea ca pe un descreierat că nu îi împărtășesc adorația. Din solidaritatea noastră trecută nu mai rămăsese nimic. Muncitorul meu începuse să regrete, nu pe Ceaușescu, e drept, dar epoca lui. Prin opțiunea pentru Iliescu, el opera acum, retroactiv, o

distincție între regimul lui Ceaușescu și Ceaușescu însuși, pe care înainte nu o făcuse. Nu numai opțiunea politică a prezentului ne separa, ci și felul în care ne înțelegeam trecutul, care, până la această opțiune recentă, fusese comun. Ei bine, ruptura era produsă și era completă – ne separa atât prezentul, cât și trecutul. Nu mai aveam nicio șansă să ne mai înțelegem. Pe această ruptură și-a edificat Iliescu victoriile electorale. P.C.: Aici ajungem din nou la teza personalizării răului, care spunea că răul era legat strict de imaginea lui Ceaușescu sau a familiei Ceaușescu, în timp ce comunismul ar avea totuși o utopică valoare umanistă, întinată de tiranii analfabeți, dar nobilă în intenție, cum spuneau încă de atunci Iliescu și ceilalți „idealiști de serviciu” ...

H. – R.P.: Un transfer de la răul lui Ceaușescu, prin conversie inversă, la „bunul” Iliescu, de acord, dar cum explicăm succesul extraordinar al acestui proces, în mare măsură în mod conștient realizat?

P.C.: Într-un fel, s-a întâmplat o răsturnare a tezei puse în undă cu mult aplomb înainte de '89 de propagandistul numărul 1 al epocii, Adrian Păunescu: „Da, lucrurile merg greu, există birocrați care pun bețe în roate comunismului, există o conspirație mondială a marilor puteri nucleare ostile dezvoltării țărișoarei noastre cu o politică planetară de pace și suveranitate, dar tovarășul Nicolae Ceaușescu garantează faptul că drumul e bun și că nimic nu ne poate abate din calea Progresului. Deci, puținică răbdare, că odată și odată tot vom ajunge în comunism, chiar dacă sunt multe de făcut bla, bla, bla”.

H. – R.P.: ...sunt erori de etapă.

P.C.: Da. Ei bine, o dată răsturnat tot mecanismul ăsta propagandistic, brusc Ceaușeștii au devenit singurii sau aproape singurii vinovați pentru tot răul, real sau imaginar, absolvindu-i pe aproape toți ceilalți de orice responsabilitate, în vreme ce aparatul fără Ceaușescu a fost inocentat, a devenit unul cu față umană, zâmbitoare, familiară, ca după o operație estetică. Schimbarea la față, dar și, vorba lui Ion Iliescu, schimbarea în continuitate a regimului a apărut deci, pentru majoritatea populației, ca o salvare națională, ca o regăsire a mediului securizant și profitabil din „vremurile bune”, adaptat, formal,

la moda nouă, europeană... într-adevăr, după 12 ianuarie, colaboratorii vechiului regim au început să știe mai clar cine le apăra interesele, firește „naționale”, și au început să strângă rândurile împotriva eventualelor pericole revanșiste, oportun „testate” diversionist, pe viu și în direct de un profesionist precum Dumitru Mazilu. Vă amintiți – „Moarte pentru moarte” sau „îl vrei pe Iliescu jos?” etc. Țsta a fost însă doar *show-ul* pentru marele public, fiindcă toți eram atunci cu ochii pe televizor. Pe de altă parte, am fost frapat de faptul că, imediat după 22 decembrie, cei pe care îi știam că erau securiști, în blocul nostru sau în blocurile vecine, cei care își mărturisiseră fățiș apartenența, înainte de 1989... H. – R.P.: Erau adică ofițeri?

P.C.: Ofițeri, da, ofițeri neacoperiți, ca să nu mai vorbesc de cei acoperiți, de informatori sau de colaboratorii ordinari – ei bine, aceștia aveau acum grijă ca scările blocurilor să fie închise, să nu intre teroriștii (teroriștii, atenție!), iar când am revenit la liceu, eram în clasa a XII-a... H. – R.P.: Ha, ha! Dovedeau „vigilență cetățenească” – societatea civilă era deja acolo!

P.C.: ...iar când am revenit la școală, printre elevii pe care îi știam de asemenea ca fiind fiii unor ofițeri de Securitate, și nu făceau un secret din asta, i-am auzit pe unii lăudându-se că au fost la revoluție și, mai târziu, i-am auzit că primiseră chiar certificate de revoluționar. Au fost printre primii care au dobândit certificate de revoluționar... Am avut, apoi, surpriza să văd oameni despre știam sigur că n-au fost acolo, sau despre al căror trecut știam multe lucruri, ca să zic așa, și care, de asemenea, au dobândit certificate de revoluționar. Sau, în termenii lui Conu Leonida, „cum să nu fie revoluție, dacă-i voie de la poliție?” în definitiv, dacă Securitatea a participat activ sau pasiv la răsturnarea lui Ceaușescu, înseamnă că membrii săi meritau și ei recompensați de noua Putere, care se biziua pe ei. Își meritau și ei, nu-i așa?, certificatele lor de participanți la această răsturnare... H.R.-P.: Certificate de bună purtare.

A.M.: Consensul a căzut asupra persoanei care trebuia eliminată, Ceaușescu, dar nu și asupra schimbării cadrului mental. Aici este pasul pe care mulți nu l-au putut face. Muncitorul respectiv avea dreptate în felul lui, inocența lui mă emoționează, cinstea lui mă sperie, dragostea

lui pentru salvatorii de neam îmi dă fiori. Se simte în România, la capătul a 45 de ani de comunism, absența unui *public spiritual*. Prin *public spiritual* nu-i înțeleg pe cei care posedă o diplomă, ci pe aceia care au o educație rațională a opțiunii și a demersurilor care însoțesc jocul democratic al adversităților, intereselor și tensiunilor inerente într-o societate normală, cei care pot lua o decizie nu visceral, impulsiv, ci rațional, cântărind avantajele și dezavantajele. Posesorii unui elementar bun simț, dacă vrei, prin care să evite măcar manipulările grosolane. Foarte puțini au înțeles că...

H. – R.P.: Explicația cred că e valabilă. Ne-am înțeles asupra cui trebuia eliminat, nu ne-am înțeles asupra cui trebuia să urmeze. Asta însă corespundea unei situații – și aici cred că Angelo are dreptate –, anterioare prăbușirii regimului, pentru că fisura a despărțit societatea românească într-o minoritate și o majoritate, cum vedem, foarte stabile. P.C.: Societatea era unită superficial de aversiunea împotriva lui Ceaușescu, modelul de societate închisă, autarhică pe care acesta îl introdusese mai ales în ultimii ani stătea în calea tuturor, și a multor activiști și securiști dedulciți la bunuri occidentale, și a celor care au fost radical împotriva comunismului ca sistem, și a „oamenilor muncii” abrutizați de lipsuri și privațiuni... Ultimul Ceaușescu stătea în calea „dezvoltării” tuturor. Și de aici întrebarea: ce a vrut societatea românească în 1989, societatea pe toate segmentele ei și fiecare segment în parte? Pentru că unii au vrut doar căderea lui Ceaușescu, alții au vrut eliminarea întregului sistem, alții cosmetizarea lui...

H. – R.P.: Atunci, cred că majoritatea prolliescu a dorit înlăturarea lui Ceaușescu, dar conservarea în linii mari a unui comunism cu față umană, exemplificat istoric la noi prin anii '65—'75. P.C.: Pentru unii, chiar până în '85.

A.M.: O dictatură umanitaristă, formulă destul de ambiguă, în care statul să genereze niște condiții mai bune de viață, dar cu un control atent și eficient al populației, „grija părintească” pe care conducătorul unic o arată poporului.

I. S.: Să luăm un exemplu extrem de direct. Ce au dorit, să spunem, intelectualii umaniști, cei din lumea scriitorilor, în 1989? P.C.: Întoarcerea la perioada '68—'71, la un așa-zis despotism luminat. Nu

despre așa ceva vorbea, după 1990, însuși președintele Iliescu? Doar fusese și el o „victimă” a tezelor din iulie...

I.S.: Să ne punem în situația lor. Probabil că au visat, și acest lucru devine evident acum, să aibă în față un conducător care să stea de vorbă plin de politețe cu ei, să le ia în seamă doleanțele și să le ofere un cartier al pictorilor, al sculptorilor și al scriitorilor, pe banii contribuabililor, dacă se poate... P.C.: Și chiar dacă nu se poate!

I.S.: ...pentru că ei sunt în stare a exprima sufletul național în orice caz, stimulați de o participare semnificativă a statului. Din ce motiv? Pentru că intelectualul este presupus a fi vocea națiunii. O parte semnificativă a intelighenției noastre a cultivat acest gen de existență parazitară în marginea puterii comuniste. Motivația cultivării autorității antedecembriste (un mecena ca Gogu Rădulescu) era cum nu se poate mai limpede: nu este preferabil George Bălăiță lui Dinu Săraru? Sigur că e preferabil.

P.C.: Așa cum Dumitru Popescu-Dumnezeu, romancier de duminică, protector de ocazie al Uniunii Scriitorilor, era susținut, la un moment dat, de lumea bună împotriva adjunctului său de la secția de propagandă și presă a CC-ului, Eugen Florescu, care era, nu-i așa, protectorul lui Eugen Barbu, Ungheanu, Vădim și al celorlalți gardieni național-comuniști... Băieții buni *versus* băieții răi, dar totul sub cupola legalității socialiste, a partidului unic și a secretarului său general – de fapt, hai să fim serioși, dincolo de bunele intenții afișate, salvarea culturii și tot restul era o bătălie de uzură pentru glorie, statut și privilegii, dublată de indiferență, de repulsie sau de dispreț condescendent față de restul societății... A.M.: Harta solidarităților mi se pare și mie foarte interesantă. Seamănă cu un joc de societate, atât timp cât nimeni nu adoptă o poziție radicală, este asemeni micului conclav de bârfe și rivalități de la orice curte mai mult sau mai puțin princiară. Cineva va duce totdeauna tava pe culmile penibilului, cineva va strecura cuvinte potrivite în urechea pontifilor. Fisura mult mai complicată decât ar apărea la prima vedere mi se pare că are loc însă între muncitori, pe de o parte, și elita culturală și științifică a României, pe de alta, în ciuda solidarităților aparente și circumstanțiale. Mizeria a fost până la un punct liantul principal...

H. – R.P.: Atenție, eu nu eram perceput ca un intelectual umanist, ci ca un specialist tehnic – eram un fizician care făcea o treabă foarte specializată într-un laborator de fabrică, eram ca ei, în sensul că eram integrat într-un flux productiv și de cercetare, în care e drept că eu eram pe o anumită treaptă a ierarhiei, ca șef de laborator, dar nu e mai puțin adevărat că în acea logică a societății situația mea *politică* era în mod clar identică cu cea a muncitorului, a maestrului etc. A.M.: Nu știu în ce măsură intelectualul, intelighenția îl gira pe muncitor. Mi se pare că muncitorul și intelectualul au acționat în planuri diferite, n-aș putea spune cine a fost mai eficient. H. – R.P.: Dar eu nu eram perceput ca scriitor, ca intelectual umanist, deși unii dintre ei știau că scriu, pentru că nu eram deloc așa ceva, din punctul de vedere al poziției sociale... Or, fiecare om nu e pentru semenul său cu care nu e intim decât ceea ce societatea spune despre el că este. Dar mai e ceva. Scriitorii acceptați de regim erau, într-un fel, niște nomenclaturiști cu toții. Un scriitor „adevărat” nu merge la fabrică, nu se scoală la cinci și jumătate dimineața și așa mai departe. Un muncitor face asta, nu un scriitor. A.M.: Din punctul de vedere al producției de bunuri simbolice, tu erai marginal în epocă, nu intrai în câmpul lor de vizibilitate. Rămâne doar acordul circumstanțial al unei nemulțumiri împărtășite, un acord atât de fragil, de superficial cum am văzut după '89. Nu e problema statutului social, unde lucrurile erau extrem de omogenizate. Cred că diferența ultimativă ar fi cea dintre un individ care sesizează instinctiv sau educat – nici nu pot să spun dacă e o achiziție culturală – constrângerea, la un nivel global, și altul care o percepe ca pe o forță care îi limitează neapărat libertatea, ci o anumită bunăstare elementară și doar atât. Spre exemplu, pentru acesta din urmă, faptul că n-are un kilogram de carne în plus devine definitoriu. Dar următorul pas? La următorul pas este complet obnubilat, complet opac. Un kilogram de carne, de vită sau de porc, s-ar putea să fie diferența fundamentală dintre doi oameni. În același timp, s-ar putea ca acest individ să fie capabil de mai mult curaj pentru ceea ce simte că-i lipsește. Încerc să nu absolutizez prin judecăți de valoare ireconciliabile cele două lumi.

P.C.: Angelo, hai să mergem la nivelul stereotipurilor. Ce spunea

un asemenea muncitor atunci, ce ar spune el și acum? „Dacă Ceaușescu ne-ar fi dat ceva mai multă carne, dacă ne-ar fi dat lumină, căldură, televiziune, nu l-ar fi dat nimeni jos”. Deci, astea erau cerințele lui minimale. Ce ar fi spus un distins mandarin intelectual, membru al breslei sau al castei scriitoricești de care vorbea Ionuț Stanomir? „Dacă Ceaușescu ar fi rămas la nivelul anilor 1968 – 1971 și nu ar fi venit cu tezele din iulie, ar fi fost un conducător ideal, pentru că noi, preoții laici ai națiunii, eram atunci gloriile”. Pe unii, partidul „i-a făcut oameni”, pe alții – „neoameni”, dar pe mulți sistemul i-a făcut vedete, să nu uităm. „Destinderea” a fost Vârsta lor de Aur, Vârsta de Aur a tuturor profitorilor Statului...

I.S.: La care toți ar fi dorit să se întoarcă. Minus acea minoritate care, din motive personale sau intelectuale, ideologice să le spunem, a dorit ruptura.

P.C.: Pentru că nu a fost integrată – cei neintegrați sau inapți pentru sistem au fost intratabili.

I. M.: Tinerii, care erau undeva la început de carieră, nu erau lobotomizați pe de-a-ntregul.

P.C.: Johnny, tinerii nu mi se par întotdeauna creditabili. I.S.: Eu mă refer la genul de opoziție care exista cotidian față de sistem, care își avea punctul de pornire în lucrurile cele mai banale cu putință: faptul că în licee unii își croiau pantalonii altfel decât regula, sau faptul că briantina era utilizată, deși era interzisă, sau faptul că se asculta Metalica, deși rock-ul era antipartinic. Nucleul de umanitate înainte de '89 nu l-au păstrat decât rareori „preoții națiunii Veărturarii, cei autoinvestiți cu misiunea de a rosti marile adevăruri. L-au prezervat acei oameni care, pur și simplu, din varii motive nu erau confortabili în această cămașă de forță a regimului și evadau măcar pentru o clipă...

P.C.: Erau deviațiile în raport cu norma... A.M.: Cred că mai degrabă insurgența aceasta este specifică vârstei, jocul de emancipare a aproape oricărui tânăr, prin sfidarea normelor. Oricare ar fi fost ele. Nici eu, nici colegii mei din liceu, cei foarte, foarte puțini care abordau subiectul delicat al dictaturii, nu am simțit niciodată că luptăm împotriva sistemului, nu am simțit că acest lucru ar conta câtuși de puțin și că am avea vreo șansă. Era înțelept să te supui și să practici

mica ta revoltă juvenilă, atât cât era. Nimeni nu scotea un cuvânt la școală despre asta, era de la sine înțeles. Fiecare se făcea că plouă. Aveam discuții în cadru familial, dar ele se opreau acolo. Urma să respectăm regula jocului la rândul nostru, să devenim poate membri de partid, să participăm plictisiți la ședințe etc. Insurgența aceasta de catifea urma să fie reeducată, iar tinerii, transformați în niște cetățeni corect lobotomizați, perfect dresați. Ei, educatorii noștri, știau acest lucru. Nici nu se sinchiseau. Nu a existat tineret revoluționar în Craiova, în Craiova nu a avut loc nicio revoluție, ci o mică debandată, cetățenii s-au jucat puțin de-a hoții și vardiștii. Asta a fost tot.

P.C. Exact. Tinerii de care vorbeai erau insurgenți într-o anumită fază hormonală a vieții lor. Fermentația mustului... Mulți dintre ei se distrau de minune la Cenaclul Flacăra sau la celelalte manifestări uteciste, la Costinești, de pildă... Erau apoi integrați de sistem, puși la teasc și tot vin de mat ieșea din ei. Abia când s-au închis toate supapele de defulare, li s-a făcut tuturor, opresați și opresori, frig, foame și celelalte, au început să resimtă o stare de revoltă, și chiar și-atunci mulți au trebuit împinși de la spate... A.M.: Erau totuși și cei care conștientizau ce li se întâmpla... P. C.: Dar erau foarte puțini și izolați. Cred că trebuie să discutăm lucid aici, pentru că altfel cădem în capcana... A.M.: Cred că asta este problema, erau foarte puțini, extrem de puțini.

I.M.: Poate ar fi util să mutăm puțin discuția, apropo de ceea ce spunea Ioan Stanomir, chiar în planul acestor memorii, care țin de reamenajările vieții noastre interioare și exterioare în perioada ceaușistă. Pentru că, în mod cu totul și cu totul surprinzător, pe lângă imensele pete negre ale perioadei au existat și scurte momente, sigur, poate ușor idealizate afectiv, vârsta adolescenței, de acalmie a sistemului de frică și represiune generalizată. Și aș da aici un foarte bizar exemplu, dar care se poate explica pragmatic, cel al apariției videodiscotecilor în anii '80. Foarte puțină lume își mai aduce aminte că în jurul lui 1980—83, probabil în urma sfaturilor copiilor săi, Ceaușescu a permis intrarea pe piață a sistemelor video, desigur supravegheate de partid. Așa au început vizionările de filme și muzică occidentală în locașurile socialismului. Între ele, instituții acreditate –

te puteai duce să vezi un film video la Muzeul de Istorie al Capitalei.

P.C.: Videotecile.

I.M.: Videotecile, videodiscotecile. Sau, situații pe care le-am trăit, puteai merge la Sinaia, în anumite hoteluri, și vedeai pe circuit închis tot topul britanic, în care dădeai de Madonna, sau Pet Shop Boys, sau vedeai muzica punk-rock a momentului, cu un decalaj de două săptămâni față de momentul apariției. Deci o sincronizare absolut fabuloasă.

H. – R.P.: La care trebuie să mai adăugăm ceva. Apăruseră anumite cinematografe, cum era *Miorița*, cel de lângă mine, sau *Viitorul*, în care rulau pachete de filme de artă sau, mă rog, filme mai interesante, oricum de altă calitate decât cele care rulau în mod normal pe ecrane, care înainte de proiecție erau comentate de un critic de artă sau mai știu eu cine. Aici, la *Miorița*, l-am văzut pentru prima oară pe Nicolae Ulieru, viitorul purtător de cuvânt al SRI, care, în calitate de critic de film, prezenta *Domnișoarele din Wilko*, bijuteria lui Wajda, cu un comentariu pur estetic, nu lipsit, firește, de acel făcut cu ochiul spre audiență, care devenise maniera în care intelectualii suportau regimul, fără să mai trebuiască, aveau impresia, să se separe și altfel de el.

I. M.: Explicația pragmatică a acestei aparente filantropii vizuale a anilor '80 consta în faptul că toate noile servicii videomuzicale se plăteau. Cu alte cuvinte, achitai o taxă care intra în buzunarele partidului, însă o taxă de tip occidental, ca să spun așa, pentru a viziona un film sau pentru a intra într-o discotecă în care dansai pe muzică la modă. Mi-aduc aminte și acum că mergeam la mare în anii '80 și ascultam sau dansam în discoteci pe muzica *new ivave* a acelei perioade, pe Howard Jones, Nick Kershaw sau Kim Wilde. Era nemaipomenit pentru un adolescent doritor de a se sincroniza cu ce se întâmplă. Pe de altă parte, informația muzicală venea nu numai pe această filieră oficială, care a durat foarte puțin, trebuie spus, după vreo doi ani sistemul a fost închis, probabil din teama de a nu declanșa o reacție de prozelitism occidental, informația muzicală venea preponderent nu pe acest sistem, ci pe filiera clandestină – *Europa Liberă*, *Vocea Americii*, prinse cu paraziți, Andrei Voiculescu etc.

I.S.: Erau apoi și emisiunile radiofonice de pe programul 3, continuând „Metronomul” lui Cornel Chiriac, deci supraviețuia aceeași filieră de tip informativ muzical, și acolo, într-adevăr, ascultam cam tot ce era nou în rock-ul românesc și o parte dintre noutățile occidentale. Însă acum trebuie să punem lucrurile în context. Cum bine zice Ion Manolescu, acest act filantropic se datora unui considerent extrem de simplu. Lumea, în anii '80, nu mai era lumea din anii '50. Nu mai puteai să izolezi etanș, nu mai puteai să protestezi nici pe copilul de muncitor cu sloganul că băutura Coca-Cola te intoxică sau că blugii sunt periculoși pentru organism fiindcă „zgârie”. Cu toate acestea, ceva din legenda neagră a blugilor supraviețuia, în măsura în care mi se spunea de către părinți: „Pantalonii buni sunt pantalonii de lână, pe care îi porți la școală, te apără de frigul din clasă”. Eu aș vrea ca lucrurile să fie cât se poate de clare.

A.M.: O explicație și mai amuzantă pe care am auzit-o referitor la blugi: fiind mai strânși, pentru băieți, sunt periculoși... P.C.: ...sunt făcuți la capitaliști, care uneltesc să sterilizeze poporul...

I.S.: Toate aceste memorii pot părea astăzi relativ amuzante, ca într-un film de Nicolae Caranfil, și acesta este exemplul cel mai bun, *Epericoloso sporgersi*, dar ele recuperează un gen de existență în care regula era un permanent joc de-a șoarecele și pisica. Azi puteai să faci un lucru, dar, dacă poimăine intenționeai să îl repeți, te pomeneai că e interzis. Într-o zi, la liceu, te controlau sever, cu brutalitate aproape, în vreme ce a doua zi era o politică mai relaxată, căci profesorul de serviciu era mai relaxat. Ideea era că niciodată nu puteai să-ți construiești un comportament predictibil, să zici: în viață voi putea să fac lucrul acesta. Totul era arbitrar, aleatoriu.

H. – R.P.: Nu era o regulă, deși erau enorm de multe reguli...

I. S.: Asta era regula.

H. – R.P.: ...observată consecvent, tocmai ca cineva să aibă conștiința clară că este la cheremul celui care aplică regula.

El nu putea să aibă un propriu inatacabil, pe care să îl invoce atunci când se confrunta cu autoritatea. Poziția omului în comunism este mereu precară, deoarece oricând i se poate imputa câte ceva. Nu poți fi complet legal în comunism, orice ai face. Și asta este funcția pe

care proprietatea fizică o are în economie sau în statul de drept. Este un propriu inatacabil, la care revii în mod inalienabil, pentru a te opune autorității. Autoritatea nu trebuie să fie pusă în situația de a te putea răsturna ori evacua din ceea ce ești.

I.S.: Aș adăuga un lucru legat de viziunile dezvoltate în societate. Probabil că partea din comunitate care s-a opus lui Nicolae Ceaușescu în același mod în care noi ne-am opus, adică nu dintr-o simplă opoziție față de deficiența din aprovizionare, ci motivată de prezența tipului antropologic pe care îl ipostazia Nicolae Ceaușescu, îi cuprindea și pe urmașii sau chiar pe persoanele demolate din cartierele bucureștene. Eu aș spune că demolarea rămânea experiența capitală pentru un bucureștean...

P.C.: Nu e valabil numai pentru București... I.S.: în București era infinit mai dramatic, Bucureștiul a fost desfigurat în părțile sale reprezentative culturale. Era una să distrugi într-un oraș de provincie strada mare și să pui în loc Centrul Civic – oamenii erau poate chiar încântați – și cu totul altceva să mergi cu un tramvai, să te oprești într-un loc și să spui: „Aici era o biserică, pe a cărei fundație este acum doar teren viran”. În cele din urmă, nucleul opozanților autentici față de regimul comunist a fost relativ redus la nivelul întregii societăți. Românii care au dorit de la dispariția comunismului altceva decât carne, blue jeans, adidași, Madonna, Pet Shop Boys, relaxare partinică limitată, nucleul celor care doreau de fapt altceva decât socialismul real își datora conturarea opțiunilor nu atât lecturilor, caz rarism, cât mai cu seamă întâlnirii directe cu sistemul – depozitare de proprietate, părinții cu probleme cu Securitatea, probleme la școală. Până la urmă asta trebuie să admitem: revelația politică intervenea printr-o experiență personală.

H. – R.P.: Țasta e un punct important asupra căruia cred că putem conveni toți: acela că disproporția masivă între minoritatea anti-Ilieșcu și majoritatea pro-Ilieșcu de fapt reflecta o fisură profundă în interiorul societății. Așa cum ai spus tu, Angelo, ea era anterioară lui '89, și, cum spui tu, Ionuț, ea de fapt reflecta, după '89, măsura în care înainte de '89 oamenii au putut ajunge la conștiința unei opoziții veritabile față de regimul comunist. Cine a ajuns, înainte de 1989, la conștiința unei

opозиții veritabile față de regimul comunist, chiar dacă nu a trecut la acțiune pentru a i se opune pe față, după '89 s-a poziționat împotriva lui Iliescu. Cine nu a ajuns, înainte de 1989, la conștiința unei opoziții față de regimul comunist, după '89 S-a manifestat ca un susținător al lui Ion Iliescu.

I. S.: Cei care nu au avut o altă motivație decât cea strict economică.

H. – R.P.: Și de aici ajung imediat la următoarea constatare: pe prima pagină a cărții *Le passé d'une illusion*, François Furet spunea că regimul comunist, spre deosebire de alte regimuri, nu a lăsat nimic în urmă. Nu a lăsat instituții, nu a lăsat legi etc. Pe mine m-a frapat fraza asta, pentru că sentimentul meu era că a lăsat enorm de multe lucruri în urmă, nu numai ca distrugeri, ci în sens pozitiv: lucruri rele care nu sunt absența a ceva, ci un tip de râu, așa spunând, pozitiv. Deci nu numai distrugeri ca absență, ci distrugeri ca prezențe, distrugeri pozitive, care lasă urme. Și, dacă este corectă descrierea asupra căreia am convenit, atunci înseamnă că în România comunismul a fost o victorie de proporții, sociologic vorbind. Și, în măsura în care sociologic a fost o victorie de proporții, în mentalitate nu putem să nu constatăm prelungirea reflexelor care au fost induse în comunism și care l-au făcut să supraviețuiască.

I. M.: Există și o explicație biologică aici – cred că se poate nuanța ceea ce spuneau mai devreme Ioan Stanomir și Horia –, și anume represiunea la scară națională în perioada stalinistă. Nu a fost adusă în discuție și este fundalul întregii teorii pe care am făcut-o până acum cu toții și asupra căreia am convenit, anume aceea că, printr-un proces de epurare fizică, populația română... P.C.: a fost *sterilizată*, practic...

I.M.: ...a fost *sterilizată*, a fost triată biologic, în vederea apariției celebrului „Om Nou”. Cifrele Gulagului comunist sunt edificatoare din acest punct de vedere. Și aici se pot face două nuanțări. Primul amendament: proporțiile represiunii din România comunistă, în special perioada stalinistă, par să nu fi fost comparabile decât cu cele de tip Stalin sau Pol Pot, deci nu avem echivalente, geografic vorbind, în jurul nostru la nivelul „cantității”. Iar al doilea, nici la nivelul

procedurii, al metodologiei de represiune, se pare că nu există un termen de comparație decât în spațiul asiatic. Să ne amintim de „experimentul Pitești”, care nu a fost pus la cale decât în România, și nu în țările comuniste vecine. Or, din acest punct de vedere, cifrele sunt edificatoare. Dacă ar fi să luăm, de pildă, numai statistica lui Victor Frunză, se pare că, în perioada stalinistă, unul din nouă români ar fi trecut prin închisorile socialiste. Asta înseamnă un membru al familiei. Un membru al familiei înseamnă o alterare a chiar nucleului tradițional al societății românești. Să spunem nucleul interbelic, de pildă, luat ca model. Asta ne duce la întrebarea fundamentală: cine sunt românii care supraviețuiesc acestui sistem? În mod majoritar sunt români traumatizați, sunt români care vin după o experiență criminală, sunt români care se hotărăsc sau sunt forțați, mai bine zis, să intre într-o luptă sistematică de supraviețuire a nișei sau a interstițiului, care se acomodează cu noul regim de frică și din teroare, pur și simplu pentru a rămâne în viață. Or, lucrurile acestea se petrec ca o consecință a represiunii dejist-staliniste, nu sunt un eveniment care apare spontan, dintr-un soi de gândire liberă și elaborată asupra plăcerilor vieții în comunism. Individul se adaptează la condițiile unei supraviețuiri absolut necesare, opțiunea cealaltă, alternativă, fiind dispariția.

P.C.: Ce rămâne din comunism? În primul rând – și vorbesc aici de comunismul românesc – cred că, pe lângă ambientul mutilat, pe lângă mamuții industriali nerentabili, pe lângă cartierele-dormitor, pe lângă Transfăgărășan, Casa Poporului, Canalul Dunăre-Marea Neagră și celelalte mărețe realizări, mai mult sau mai puțin inutilizabile, rămân produsele de selecție, rămân oamenii modelați de sistem, oamenii cu mentalitate de gardieni, de șefi-dumnezei sau de asistați... H. – R.P.: Ce-a spus Johnny.

P.C.: Exact. Pe de altă parte, aș adăuga la cele spuse de el că o mare parte a celor ieșiți din închisorile comuniste ale anilor '50, până în 1964 de fapt, și familiile lor, au fost integrați de bunăvoie sau prin șantaj în structurile aparatului represiv și de propagandă al regimului Ceaușescu. Deci, lucrurile sunt foarte amestecate aici. H. – R.P.: Ai exemple?

P.C.: Firește, există în lumea culturală și în afara ei destule exemple care pot fi citate...

H. – R.P.: Oameni care au făcut pușcărie și au devenit frunțași comuniști?

P.C.: Nu chiar frunțași, dar în orice caz au servit aparatului de propagandă. Fie la *Glasul patriei*, ca Nichifor Crainic – șef al propagandei și în guvernele de extremă dreapta înainte de război –, fie ca agenți de influență în străinătate, ca umaniști respectați...

H. – R.P.: E un lucru pe care, pe măsură ce citesc mai multe dosare din anii '60, când s-a făcut ultimul episod de reeducare... P.C.: ...cel descris de Petre Pandrea.

H. – R.P.: ...îmi dau seama că noi nu putem să ignorăm deloc efectele reeducării. Oamenii ăștia au fost inversați psihic, în condițiile în care abilitățile lor intelectuale, talentele, să spunem, s-au păstrat. Este un lucru pe care nimeni nu l-a descris. S-a produs o dramă umană fără precedent, care încă își mai așteaptă descoperitorul epic și, mai apoi, chiar analistul politic. Valéry spunea că orice politică implică o anumită viziune despre om. Tipul uman rezultat din comunism este „inversat”.

Așa că nici teoria politică nu poate fi cea normală, atâta timp cât tipul uman nu este.

P.C.: Da, sigur, lucrurile sunt mult mai complicate...

H. – R.P.: Aș contrazice afirmația ta, Paul, că au devenit frunțași ai propagandei comuniste. S-au pliat pe anumite sectoare ale propagandei, la invitația stăpânilor. Ieșiți din pușcărie, s-au comportat ca și când ar fi continuat să fie în pușcărie. Greșeau? Ei bine, ca în pușcărie, s-au pliat. Te pui cu gardianul? Rezistența interioară a acestor oameni a fost înfrântă. Este cazul Crainic. Este cazul Radu Gyr. Dar despre Gyr nimeni nu mai spune că omul acesta, practic, din 1938, a fost mereu numai în pușcărie, în condițiile în care el totuși nu a fost unul dintre criminalii legionari. Sunt de acord că doctrina legionară era extremistă (și nătângă!), dar nu toți legionarii au fost criminali. Distincția dintre om, doctrină și practica politică este admisă în cazul comuniștilor, dar este respinsă în cazul legionarilor. E totuși ceva extraordinar. O.K., omul acesta a scris la *Glasul patriei*. Dar eu, înainte

să proclam că victoria comunismului în România a fost datorată faptului că Gyr și Crainic au scris la *Glasul patriei*, aş vrea să citesc un studiu inteligent și comprehensiv despre felul în care oamenii au fost îngenuncheați sufletește prin tortură și tratament extrem în detenție. Reeducarea a existat, a reușit în multe cazuri, nu s-a practicat numai în pușcărie, iar societatea românească, într-un sens nebun, este consecința acestei reeducări reușite.

J

I. S.: Eu aş face apel la o lectură care nu mai face parte dintre reperele tradiționale ale intelectualului român de astăzi, pedagogul sovietic Makarenko. Mărturisesc că l-am descoperit pe Makarenko cu ocazia culegerii materialului pentru proiectul dedicat epocii comuniste. Una dintre mizele sale era constituirea comunei ideale din copii pușcăriași, numită Dzerjinski, după numele fondatorului Cekâi. Și apropo de ce spuneai tu, Horia, la un moment dat Makarenko, un scriitor extrem de denotativ, afirmă: „Am folosit pentru transportul acestor comunarzi anumite vagoane, pe care mi le-a pus la dispoziție NKVD”. Nota bene: în ediția din 1951, care este prefăcută și stilizată de Cezar Petrescu, termenul de NKVD nu este explicat cititorului, ceea ce poate însemna două lucruri: fie că NKVD-ul nu era cunoscut, fie că el era atât de familiar în epocă, încât nu mai era necesară o traducere. Și ca să închei cu Cezar Petrescu, aici există de fapt două cazuri. Cele pe care Paul și tu, Horia, le-ai evocat cu acești scriitori de la *Glasul patriei* – Radu Gyr, Nichifor Crainic sunt, în marea majoritate, intelectuali stigmatizați. Și există un caz cu totul special, ipostaziat de Cezar Petrescu, de Mihai Ralea, de Mihail Sadoveanu, persoane care au avut un rol specific și infinit mai pervers decât aceștia, oameni care n-au trecut prin pușcărie și care aveau rolul de a-i liniști pe oameni. Pentru că, de fapt, mulți dintre intelectualii acestei țări au avut rolul de „liniștitori” de profesie. Aici Paul a dat un exemplu celebru, cel al lui Adrian Păunescu. Adrian Păunescu, de fapt, a fost investit, cum demonstrează Paul elocvent, cu această misiune de pacificator, de unificator. Pe de altă parte, există din 1945 un articol foarte interesant al lui Mihail Sadoveanu, „Răspuns unor cetățeni neliniștiți”, publicat apoi în ediția de *Opere*, așadar disponibil. Sadoveanu procedează într-o

manieră socratică și scopul său este să tempereze neliniștea: „Vă este teamă de dictatură? Pot să vă asigur, eu unul nu mai am niciun fel de teamă de regimul sovietic. Teamă era pe vremea țarismului. Acum națiunile înfloresc în Uniunea Sovietică”. În momentul în care oameni exponențiali ca Sadoveanu, Cezar Petrescu, Mihai Ralea, Călinescu, reconfortează populația, iar ulterior Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Alexandru Balaci, Virgil Cândea precizează ritualic că ne aflăm într-o nouă epocă istorică și că partidul comunist nu mai este cel din trecut, tot ceea ce a descris Ion Manolescu este, de fapt, prima etapă, cea în care se așază cărămizile noii lumi. Pe fundalul acestei fragilizări obținute prin teroare apar, în anii regimului lui Nicolae Ceaușescu, oamenii care unifică, dar unifică prin maculare colectivă. P.C.: Pactul propus de călău victimei vine cumva în sensul lui Nae Cațavencu: „Să mă ierți și să mă iubești, pentru că toți suntem români, mai mult sau mai puțin onești”. Cumva în genul sintezei creatoare între Stalin și lumea lui Caragiale, cum spunea Belu Silber... Eu unul cred că asta a făcut mai mult rău, psihologic vorbind, decât represiunea din anii '50, și că așa-zisa destindere a reprezentat un triumf, chiar un lux al sistemului.

I.S.: Dacă totul, întregul comunism, s-ar fi redus numai la represiune, poate că granița, demarcația dintre călăi și victime s-ar fi păstrat. Dar, după 1968, cum mai poți să mai spui despre cineva în mod cert că este călău sau victimă? Nu este și călău, și victimă? Sau victimă și călău în același timp? P.C.: Tocmai – de acum intră în scenă omul socialismului multilateral dezvoltat. Comunistul de omenie de la Porțile Orientului, care joacă simultan la toate capetele... A.M.: Activitatea asta este extrem de profitabilă, într-adevăr, pentru că se menține un fel de culpabilitate generală și se elimină o problemă esențială, cea a diferenței statutare, din punctul meu de vedere, dintre bine și rău. Practic, răul și binele devin relative. Intri în altă cameră, deja ești un alt om. Ca și discursurile paralele. Apropo de ce spuneai de temnicerul respectiv, Horia. Cu o oră în urmă te-ar fi bătut, ți-ar fi rupt coastele...

H. – R.P.: M-ar fi omorât.

A.M.: ...te-ar fi omorât, pentru că era formatat pe programul

bate-l pe dușmanul poporului... peste o oră, el devine un individ milos, atent, fratern, care te pupă pe obraz și te mângâie pe creștet. Acum funcționează după alt program, dușmanii clicatorului sunt eroii zilei. Asta mi se pare fabulos. Perfecta separare, izolare adiabatică a formatelor i-am putea spune, schimbi programul, schimbi persoana. Ceea ce s-a întâmplat înainte, oroarea, s-a șters, și odată cu ea și vinovăția. Învârți un comutator și gata. Din călău ai făcut un... P.C.: ...călău blând.

I. M.: Pe de o parte, poți accepta lucrurile așa cum sunt, pe de altă parte, susții că gândești cu totul altceva. De altfel, schizoidia de gândire a fost una dintre scuzele principale ale activiștilor și metodiștilor de partid, cei care s-au afirmat prin discursuri oficiale sau prin texte scrise care rămân ca modele de propagandă comunistă și ceaușistă. De fapt, ne spun ei astăzi, ei gândeau cu totul altceva: „Eu eram un ins moral, n-aș fi făcut rău nimănui și n-am făcut rău nimănui, eu aș fi vrut ca lucrurile să meargă bine, dar am fost forțat de împrejurări, de un sistem malefic și coercitiv să mă exprim în felul acesta, categoric împotriva voinței mele”. P.C.: Asta e chestiunea esențială. Până la urmă, alibiurile sunt cele care trebuie deconstruite, studiate sub lupă, pentru că naționalismul, umanismul, emanciparea, salvarea culturii, supraviețuirea, dezvoltarea, resentimentul social, descurcăreala, puterea sunt alibiurile care au asigurat asimilarea comunismului prin adaptarea corespunzătoare la sistem a oamenilor. Au fost adaptări și adaptări, răspunsuri diferite la presiunile exterioare, fiecare s-a întâlnit cu comunismul etern și inevitabil pe o latură sau alta a acestuia, după caz. Dar alibiurile colaborării rămân o chestiune esențială. I.S.: Eu aș adăuga un lucru. Una dintre întrebările pe care ni le propuneam noi, dacă vă amintiți, înainte de a începe dialogul, era aceasta: unde am fi fost, dacă nu ar fi fost nimic în 1989? Eu am să vă dau un exemplu trivial. Cel mai intens trafic în Liceul „Lazăr” era cel de casete video, un trafic definit prin două capete: inginerii convertiți în profesori de UTLM/rezistența materialelor și copiii de securiști. Să îi privim, o clipă doar, pe acești profesori de specialitate din liceu? Care era rolul lor? Teoretic, acela de a transmite elevilor un set de cunoștințe tehnice. Or, primul lucru pe care îl realizai

în liceu era perfecta inutilitate a cunoașterii tehnice. Și e vorba de ceva mult mai complicat, pentru că, dacă aveai de a face cu un adolescent normal, lucrurile mergeau perfect, era o înțelegere. Dar dacă cineva ar fi fost un autentic naiv și ar fi fost dispus să învețe cu adevărat UTLM? Ar fi fost imposibil, pentru că profesorii înșiși habar n-aveau de UTLM.

A.M.: De fapt, o mulțime dintre cei care erau incapabili în producție și care aveau, bineînțeles, o relație erau introduși, reciclați în învățământ. Majoritatea erau femei, cele care predau materii tehnice, atât de tehnice încât nu aveau nicio legătură cu realitatea unui adolescent. În același timp, era cumva de la sine înțeles că acele materii erau de umplutură, nimeni nu le lua în serios. Făcea parte din regula jocului ca ele să fie predate și, de asemenea, să fie ignorate. Profesoarele încercau să mimeze un fel de seriozitate care, cine știe, le adjuca în ochii cuiva dreptul la existență catedratică, dar în același timp nu întindeau coarda prea mult. Notele erau mari și toți promovau obligatoriu la aceste materii absconse. De fapt, nu dădeam prea mulți bani pe aceste cadre didactice, le bagatelizam existența și importanța, când nu le ignoram cu desăvârșire. Am chiulit intens la aceste ore ca să joc tenis de masă sau să mă plimb prin parcul din apropiere. Singura amintire pe care o am despre aceste materii este legată de impulsul Dirac, mi-a plăcut funcția și numele. Atât. Restul e tăcere.

I.S.: De altfel, asta este diferența față de liceul din anii '50—'60. Părinții noștri își aduc aminte cu religiozitate de dascălii lor, unii dintre ei. Noi...

H. – R.P.: Unii dintre ei erau profesori universitari, dați afară din învățământ, având totuși permisiunea să predea în liceu.

I. S.: Exact. Deci, pe câtă vreme – cred că asta ne apropie cel puțin pe mine, pe Paul și pe alții, care eram din zona aceasta tehnico-științifică – noi eram promotorii revoluției tehnico-științifice, noi nu aveam pe cine să respectăm, cumpărai examenele, cumpărai notele, cu ce apuca fiecare. Și aici am să dau un exemplu trivial, ca să mă repet. Cum se dădea treapta a II-a? Poate ar trebui să explicăm. Treapta a doua era examenul dintre clasele a X-a și a XI-a, se susținea la două materii, matematică și fizică.

H. – R.P.: Asta cam în ce an?

I. S.: în 1988—89

H. – R.P.: Până în 1971, când am intrat eu la liceu, nu exista un astfel de examen. Era doar admiterea, între a VIII-a și a IX-a.

I. S.: Când am prins treapta a II-a, trebuie să spun, dominantă unui liceu de matematică-fizică, Liceul „Gh. Lazăr”, era perfectă necunoaștere a celor două materii. Și atunci, ce puteai face? Erau două posibilități. Fie aceea...

P.C.: Erau licee umaniste, de fapt, licee de cultură generală camuflate, devenite licee de matematică-fizică și plombate, din anii '80, cu secții de profil industrial... I.S.: Exact. Pe câtă vreme – și cred că asta ne apropie cel puțin pe mine de Paul, Angelo și de alții, din zona aceasta neumanistă/a liceelor de matematică-fizică – noi eram presupuși a fi promotorii revoluției tehnico-științifice. Ceea ce am descoperit, empiric, în acei ani de liceu era existența unui cod sui generis al corupției, în conformitate cu care retribuția simbolică intervenea, inevitabil, o dată ce contractul fusese încheiat tacit, ca într-o logică capitalistă subterană. Or, după 1989, în condițiile absenței perspectivei punitive aplicate de partid/Securitate, hălcile de cașcaval, bucățile de carne pe care părinții noștri le aduceau ca odraslele lor să promoveze au fost înlocuite cu bani. E o mutație dialectică, dacă doriți. P.C.: Bibelouri, obiecte decorative... I.M.: Pungi de carne... I.S.: Dar niciodată cu bani. În natură. H. – R.P.: Cod al onoarei corupției.

P.C.: Obiceiul e vechi. Însuși doctorul Spurcaci, într-o ieșire foarte violentă din finalul romanului *Delirul*, deci prin 1941, acuza o anume țărănime că ajunge în universități și își ia examenele prin metoda mituirii în natură a universitarilor... Sigur că exemplul e unul ficțional și nu neapărat cel mai creditabil, în sfârșit, ideea e că acest troc, mai mult sau mai puțin endemic, a premers comunismului, s-a amplificat monstruos sub el și i-a supraviețuit. Într-un fel sau altul, el a și ajutat la aclimatizarea lui...

I.S... Era vorba, de fapt, de o teratologie dezvoltată în marginea sistemului. Aparatul devenise mult mai permisiv pentru că se știa că, oricât de incompetent ai fi fost în realitate, integrarea în câmpul muncii era inevitabilă. Un maximum de rău fusese deja atins: întreprinderile patriei erau într-un stadiu de degradare economică

evident chiar și pentru un copil de clasa a XI-a sau a XII-a... P.C.: Muncitorii jucau table, nu mai munceau... I.S.: Muncitorii jucau table, eu țin minte...

H. – R.P.: Aici am o obiecție. Asta știau copiii de școală, cum spui, dar nu știau Kremlinologii care aveau catedre în Occident.

I. S.: Trebuia să ne facă pe noi Kremlinologi.

H. – R.P.: Pentru că ei au susținut până la prăbușirea Uniunii Sovietice, în 1991, că se putea face o contabilitate eficientă în condiții de planificare centralizată. Or, Ludwig von Mises, încă din 1920, demonstrase nu cu formule, ci cu simpla rațiune și cu tradiționalul bun simț că nu se pot face calcule economice în condițiile în care nu ai prețuri reale. Prețuri reale nu poți avea decât dacă le stabilește piața. Altminteri, centralizatorul, oricât de bine intenționat ar fi, introduce un factor de iraționalitate care face imposibil calculul economic. Dacă nu ai intrări reale, poți face oricâte calcule vrei, rezultatul nu poate avea niciun raport cu realitatea – este oricum fals. Este ca și când te-ai mira că, deși ai formule cerești bune, nu reușești să trimiți rachete pe lună introducând în formule prețurile legumelor de la aprozar. Și și-au amintit băieții noștri specialiști de mare renume mondial, după prăbușirea comunismului, de acest raționament al lui Ludwig von Mises...

I. M.: Aș reveni la tema asta a inutilității învățământului practic din perioada ceaușistă. Îmi amintesc două episoade, unul legat de școala generală, iar celălalt de liceu. Spre deosebire de Paul Cernat și de Ioan Stanomir, eu am fost elev al unui liceu umanist, fosta Școală Centrală, numită Liceul „Zoia Kosmodemianskaia”.

H. – R.P.: Ei, acolo am învățat și eu!

I. M.: Și pe acest segment al învățământului meu școlar, îmi aduc aminte perfect cum așa-numita practică pedagogică a claselor a IX-a și a X-a, deci clase de uman, unde ar fi trebuit să înveți română, istorie, stenodactilografie etc., etc., practica pedagogică a acestei perioade se făcea la covoare. Erau niște ateliere de țesătorie în care grosul plutonului, respectiv cele 32 de fete din 34 de elevi, lucra de zor, iar noi, băieții, cei doi, eram puși să adunăm căpețele de material textil, de dimensiuni micrometrice, pe care le sortam, în pungulițe, după culoare

și forme. Imaginați-vă ce muncă veselă... ce muncă extraordinară, de a pune pe căprării niște bucățele de ață, de sfoară și de lână, de care nimeni nu va fi avut nevoie vreodată.

P.C.: Muncă pentru muncă.

I.M.: Un al doilea episod de perfectă inutilitate a muncii practice în perioada școlară ține de data aceasta de școala generală, pe care eu am făcut-o la Școala nr. 24, ulterior Liceul de „Mate-Fizică” nr. 2, de lângă Sala Floreasca, unde exista un atelier cu binecunoscutele strunguri, menghine, traforaj etc., dar și la diferite întreprinderi din zonă, cum ar fi FEA, unde eram duși în halate albastre să pilim piese în vederea unei refasonări despre care nimeni nu a aflat niciodată la ce servea. În consecință, fiecare se distra, făcând fel de fel de figuri geometrice, care ulterior îl ulcerau pe maestrul care ne avea în supraveghere. În urma unei asemenea acțiuni de distorsionare a pieselor, maestrul nostru a fost dat afară pentru că, nesupraveghindu-ne, noi am făcut piesele exact cum nu trebuia, le-am pilit pe repere – parcă așa se numeau –, pe niște repere greșite. Or, o întreagă producție de piese s-a dus naibii, din cauza inutilității în fond a muncii. Toate aceste episoade, cu traforajul, cu...

P.C.: Coseam și pe etamină. Era un material textil, un fel de cânepă murdară pe care, băieței sau fete, brodam tot felul de figuri, flori, lucruri de genul ăsta. În orele de lucru manual din școala primară...

I.M.: Exista o activitate politică în toate aceste episoade. Dacă pragmatismul nu intra în discuție și mai știu eu ce eficiență economică senzațională nu se putea observa, în schimb, eficacitatea politică era desăvârșită. În primul rând, ocuparea unui timp școlar care ar fi putut fi dedicat unei activități creative, de pildă, și, în al doilea rând, prin ținerea sub observație, prin excelenta supraveghere colectivă a elevilor.

I.S.: Vreau să fiu eu avocatul diavolului pentru un moment și să spun ceva surprinzător. Eu cred că pentru generația noastră, cea de final de ciclu, practica productivă a fost un accident fericit. Ce am fi putut face în locul practicii productive? Economie politică, istorie, care se încheia invariabil cu 23 august 1944 și cu realizările comunismului,

sau literatură? Cei de la liceele de matematică și fizică oricum nu citeau cărți de școală, citeau orice altceva, numai bibliografia școlară nu. În al doilea rând, ea a facilitat contactul cu ceea ce Kremlinologii americani n-au întrevăzut niciodată, cu lumea reală, configurată după criterii pe care nu le identificai niciodată în documentele de partid. Fiecare întâmplare, oricât de neînsemnată în aparență, își avea un simbolism al ei și în momentul în care noi ne fugăream în școala generală pe culoare, în halatele albastre de care vorbea Ion Manolescu, în mână cu aparatele de pilit, care aveau niște mânere de lemn foarte serioase...

H. – R.P.: Aparatele de pilit se cheamă pile. P.C.: Și cu ciocanele de lipit, cu letconurile...

I. M... Și cu ciocanele de lipit.

I.S.: în acest moment, joaca submina din interior, ca să recurg la o exprimare clasicizată, un scenariu educațional a cărui ambiție era domesticirea definitivă, extirparea oricărei gene a autenticității, spontaneității. Evident, exista și un revers al medaliei în aceste clipe de insurgență juvenilă: dacă îi aplicai unui coleg o lovitură cu o pilă de asta în cap, puteai să îl omori de-a dreptul. Dar de obicei totul era ținut sub control de profesorii care supravegheau nu atât lucrul, cât disciplina propriu-zisă.

— R.P.: îi puneai o pilă.

A.M.: Cele cu rugozitate mare se numeau rașpile. Uneltele aveau nume grotești, ne jucam cu ele, atelierele arătau ca naiba. Plutea în jurul nostru un fel de miros de rânced, de mizerie sedimentată în veacuri de nepăsare. Totul îmi evocă un fel de grotă care adăpostea oameni primitivi, la o adică dispuși să-și livreze câte un ciocan în cap, în chip de efect polemic. Aceste ateliere erau poluate de strunguri vechi, de freze, raboteze, mașini de găurit, erau ca un parc de monstruoziități mecanice, aparate care n-au reușit să zboare, invenții pernicioase, monștri chinuiți de torticolis, de acromegalie, un cimitir al elefanților. Cele care funcționau, foarte puține, erau înconjurate cu religiozitate. Nu aveai voie să pui mâna, nicidecum să le folosești. Nimeni nu te învăța nimic, în schimb era locul cel mai bun unde ți se predau lecții de viață, despre muncă și necesitatea ei. Am văzut în maiștrii de atelier pe membrii unui trib ale cărui rituri nu am reușit

niciodată să le înțeleg pe deplin.

S.: Și apropo de educația prin sport. Multe dintre școlile românești nu aveau săli de sport suficient de moderne, astfel că sportul se reducea la o adunare, așa cum ne adunam noi la Școala 19, la subsol, unde erau plasate de altfel și atelierele de lucru manual, și eram învățați să lucrăm la jocul de glezne, adică ne făceam că alergăm. Acesta este unul dintre lucrurile care m-au marcat, copil fiind, repertoriul de jocuri de încălzire – jocul de glezne, mersul piticului sau pasul ștrengarului. E interesant că până la urmă toată educația noastră era un fel de joc de glezne, te pregăteai pentru ceva care oricum n-aveai să faci. Era un antrenament intens pentru niște lucruri inutile.

I.M.: Ai zice că era chiar un soi de ideologizare corporală. Așa cum creierul trebuia contaminat, toate părțile organismului trebuiau fortificate în vederea unei perfecte execuții a planurilor...

I.S.: Îți pun o întrebare directă, Ion Manolescu, ca sinceritatea să fie maximă. În epocă, făcea oricare dintre noi legătura dintre aceste exerciții fizice în curtea școlii și cele aplicate de Hitler în timpul regimului nazist?

I.M.: Evident că nu. Dar te gândeai la gimnastica de înviorare nord-coreeană.

H. – R.P.: Totuși, eu începusem să o fac, în anii '80... P.C.: Eram încă prea ignoranți, în anumite privințe... H. – R.P.: Aș vrea să vă ofer un exemplu, trăit pe pielea mea, de educație prin muncă inutilă. Regimul era obsedat de muncă și, ca atare, vedea în ea o formă supremă, atât de educație, cât și de nu-i așa, separare a omului comunist de maimuța capitalistă. Toți eram, pe atunci, condamnați la educația *pentru* muncă inutilă, *prin* munca inutilă. Eram în armată. Acolo am înțeles, pentru prima oară, rolul condamnării la muncă inutilă pentru dresarea obedienței și reeducarea colectivă oamenilor. Am făcut armata în '76—77. În armată am cunoscut pentru prima oară umilirea politică. Am avut o armată pasabilă, populată însă cu ofițeri siniștri, care, prin brutalitatea, prostia, politizarea lor cinică, prin puterea pe care o aveau asupra noastră, prin faptul că ne batjocoreau de dragul batjocoririi, că ne epuizau la instrucții dincolo de utilitate, până eram cărați la infirmerie pe brațe, toate astea m-au maturizat

politic așa cum nicio carte nu ar fi putut să o facă. Prin urmare, eu sunt foarte recunoscător armatei că mi-a permis să descopăr esența comunismului printr-un concentrat complet, esențial – imposibil de tolerat, dacă aveai instincte normale. Am descoperit comunismul sub forma unei societăți de comandă artificiale (cazarma) și asediate (gardurile, paza, fuga peste gard noaptea etc.), o societate de comandă arbitrară, brutală și tâmpă, în care toți furau de la oricare, fiecare încerca să se cațere deasupra celuilalt, toate ordinele erau menite să îl degradeze pe cel care le executa, toate lucrurile se făceau – fără a se rezolva! – cu o enormă risipă de materiale, energie și suferință, având ca principiu de funcționare nu eficiența, ci mobilizarea cât mai multor resurse, dar nu pentru a le pune la treabă în vederea atingerii unui scop rezonabil (nu există scopuri rezonabile în armată și nici în comunism), ci pentru a dispune de toate lucrurile așa cum orice comandant poate dispune, în virtutea gradului, de un soldat, ca la inspecție, pentru a-l pune la șmotru, avându-l mereu la dispoziție, ca pe un lucru inert și servil. În fine, armata mi s-a părut tipul de societate în care majoritatea lipsită de orice drept se află în permanență mobilizată la cheremul unei clici de infractori potențiali, al unei șlente de indivizi cretini și rău-voitori – elita șefilor, care nu cunosc alt mecanism social de a produce ceva, orice, decât ordinul, regulamentul și supunerea oarbă: exact ca în mediile elitei conducătoare a partidului comunist, clică ofițerilor din armată avea superstiția că singurul mod eficient de a face ceva în societate este de a aduce totul la o comandă centralizată, unică și de a transforma toate legăturile umane, sociale și economice în ordine care se execută, nu se discută, în armată, tot ce făceam era inutil și irațional, dar avea justificarea tipic totalitară că suntem mobilizați, că suntem în acțiune, că facem corp comun, că suntem în stare de permanentă mobilizare.

I.S.: Revoluție permanentă.

H. – R.P.: Eram, da, în revoluție permanentă. Când l-am citit mai târziu pe Troțki, mi-am zis: „Modelul social și revoluționar al comuniștilor e armata, ăsta e tot misterul aberației”. Nu știu dacă o armată clasică l-a inspirat pentru a militariza toată societatea în spiritul mobilizării cazone sau dacă armata pe care am făcut-o este o

distorsiune a spiritului militar autentic și, ca deformare, reprezintă chiar esența comunismului.

j

I. S.: Cred că este o reducere la absurd a societății, armata... H. – R.P.: ...dar e limpede că ambele versiuni se bazează pe ideea că reducerea relațiilor sociale și economice la mecanisme autoritare de comandă și la principiul supunerii oarbe ar fi în sine un lucru bun și ar reprezenta o formă de ordine preferabilă oricărei alta. Acesta este raționalismul de cazarmă al societăților totalitare. Esența lor este, cum spuneam, munca inutilă.

De aici, ȧraționalitatea furioasă a ordinelor comandanților și necesitatea de a menține societatea, ca trupă, într-o stare de permanentă mobilizare. Acțiunile noastre, în armată, erau întotdeauna absurde și exemplul pe care vreau să vi-l dau este unul care combină în el și aberația, și inutilitatea, și amenințarea, și șantajul, și brutalitatea. Nu ni s-a spus că vom fi eliberați la o dată precisă. În iunie, cândva, trebuia să fim eliberați. Dar ofițerii ne ascundeau data. Ei știau foarte bine. Voiau să ne țină nu doar în ignoranță, pentru a fi total dependenți de ei, ci să fim efectiv la cheremul lor. Ba, mai mult, voiau să ne arate că sunt *nelimitat* de puternici: la un moment dat, s-a răspândit în unitate zvonul că, din motive care nu pot fi dezvăluite, eliberarea noastră s-a amânat cu două luni. Cel puțin două luni. Noi, bineînțeles, am devenit isterici. Și, ca să se dovedească faptul că e ceva de făcut, am fost duși la o unitate militară de Antiaeriană, unde am început să săpăm șanțuri, de-a lungul gardului. După câteva zile de muncă epuizantă, în condiții de vară toridă, duși zi de zi kilometri întregi pe jos, încolonați, cu cântec înainte marș, transpirați, hrăniți cu fierturi stricate, înghionțiți, înjurați, frustrați, ei bine, după câteva zile un militar de la Antiaeriană care părea să fie curier sau furier, cu care am schimbat țigări și care ne-a cumpărat într-o zi niște pâine, mi-a spus că șanțul pe care îl săpăm noi acum cu mare grijă și sub imperiul grabei a mai fost săpat de câteva ori înainte și de fiecare dată a fost astupat la loc. „În armată se fac numai chestii inutile. Acum o lună a venit cineva și a astupat toate săpăturile. Acum voi le-ați făcut la loc. Iar după voi o să fie aduși alții, să facă invers...” Acolo, unde fuseserăm aduși cu celeritate, pentru

a presta activități care erau atât de importante încât ne amânaseră chiar și eliberarea, se afla locul unde se execută programul de muncă inutilă. Era o unitate militară înadins proiectată pentru ca oamenii să poată fi puși la o gamă largă de munci inutile. Atunci, totul mi s-a părut ceva specific aberației armatei. Ani de zile după aceea, mi-am dat seama că regimul redusese toată societatea la o cazarmă în care oamenii, cu mari sacrificii umane și materiale, erau mobilizați să facă ceea ce alții, cu la fel de mari sacrificii, vor fi mobilizați mai târziu să desfacă. Dar asta nu a fost totul. După acest du-te-vino de vreo săptămână, într-o după-amiază s-a răspândit zvonul că a doua zi suntem demobilizați. Exaltare, entuziasm, dar și urlete, înjurături pentru ținerea noastră în plus. Delatorii au raportat, numele unora dintre noi au ajuns în carnețelul comandantului. Acesta a dispus ca nu toți să fim demobilizați, ci numai cei care merită. Auzi, cei care merită! Drept urmare, a urmat altă umilire, în care imbecilii care ne comandau ne examinau ca pe vite, din cap până în picioare, făceau tot felul de judecăți cretine, apoi catadicseau să ne dea avizul. Unora. Pentru că alții erau consemnați în continilare, nefiind pe placul comandanților. Șicane, șicane. Și așa, ore în șir, până la căderea serii. În final, rămăsesem un pâlț de soldați, printre care m-am numărat, la cheremul comandanților. Nouă nu ni se elibera carnetul de serviciu – un carnețel albicios, cu foi de chitanță, pe care trebuia să ni se înscrie eliberarea. Ne-au mai păstrat încă trei ore în uniformă, ni s-a interzis accesul la efectele noastre civile și am așteptat. Așteptam, cum altfel, *mobilizați*. Exersau pe noi, animale de experiență, toate tertipurile mobilizării permanente. Ultima tușă a fost șantajul: nu vă eliberăm dacă nu vă luați angajamentul să deveniți cetățeni model. Scris? Nu, verbal. Eu, unul, am fost chemat în biroul locțiitorului comandantului, unde am răspuns la întrebări înjositoare, de grădiniță. – Îți vei mai instiga colegii? Nu. Vei mai face comentarii? Nu, niciodată. Vei mai vocifera în formație? Nu. Ești conștient de gravitatea insubordonării? Da, sunt. Ce vei face când te vei elibera? Aici am tăcut, pentru că răspunsul nu era conținut în întrebare. Vei deveni un cetățean de nădejde al Republicii Socialiste România? Da, am răspuns, voi deveni. Și mi-a dat, cu multe ezitări teatrale, carnetul de serviciu. Vă dați seama, să fii pus în posesia

dreptului tău numai în schimbul unei mascarade de infantilizare, cu rânjeli cominatorii, care mai e și înjositoare! Pentru mine, asta este esența comunismului – nesiguranța față de reguli, nesiguranța față de momentul următor, starea de mobilizare permanentă, deposdarea de tot ceea ce îți este propriu, imposibilitatea de a te baza pe ceva care să nu îți poată fi confiscat pentru a spune nu, punerea vieții tale la dispoziția unei cliici, iraționalitatea deciziilor. Comunismul este iraționalitatea însăși. P.C.: Toată nebunia asta îmi amintește de un articol al lui Adrian Păunescu, eternul și fascinantul Adrian Păunescu. Articolul a apărut în *Flacăra*, prin 1979, și se cheamă „Transfăgărășanul”, o apologie a Transfăgărășanului în care se spune așa: „Chiar dacă acest proiect ar fi fost inutil din punct de vedere economic, el oricum ar fi meritat realizat, pentru că dă poporului sentimentul că poate să biruie greutăți enorme, sentimentul puterii, al măreției...” Frumos spus, chiar dacă Păunescu n-a lucrat la Transfăgărășan, n-a făcut nici armata... Cu asta trec la relația între practica productivă și perspectiva armatei pe care, din fericire pentru mine, nu am mai făcut-o, căderea regimului comunist, schimbarea legii și admiterea la Politehnică m-au salvat, pe urmă am intrat la Litere etc. Mă rog, i-am fentat. Nu știu dacă aș fi supraviețuit armatei în condițiile acelea, sincer... în schimb, practica productivă a fost pentru mine o ocazie de contact cu lumea reală a muncitorilor din marile întreprinderi industriale, așa cum foarte bine spunea Ionuț Stanomir, dar și o pseudovacanță *de fac to*, o vacanță cu înlocuitori. În perioada asta făceam aproape orice, recuperam la meditații, mergeam la film sau în Cișmigiu, numai practică nu făceam. În orice caz, mai mult simulam, atât cât să facem act de prezență. Mituiam maiștrii, le dădeam prin chetă publică sticlele de votcă sau whisky și pachetele de Kent de care aveau nevoie, ei ne conduceau până la uzina Electrotehnica și ne lăsau acolo, asta în cazul în care mergeam la întreprindere și nu stăteam în atelierele de la subsolul liceului. Noi fiind la secția de electrotehnică, făceam practică și la uzina de profil – vorba vine, jucam cărți sau table „pe porunci”, cu muncitorii sau între noi, când nu stăteam pur și simplu degeaba, muncitorii oricum nu aveau chef de muncă, iar în subsoluri...

H. – R.P.: Fac o paranteză. În notele care au rămas din șantierul la *Bouvard et Pécuchet*, care a rămas neterminat, Flaubert profețea ironic că, în urma oscilațiilor convulsive rezultate din Revoluția Franceză, idealurile, religia și moralitatea vor dispărea, America va cucerii lumea, și totul, în așteptarea consumării finale a caloricului, ha, ha, nu va fi decât „une vaste ribote d’ouvriers” – auzi, o vastă beție muncitorească... destul de acurat, Flaubert.

P.C.: ...O fraternizare între elevii umaniști, puși să facă pe proletarii din Liceul „Nicolae Bălcescu”, fost și actual „Sf. Sava”, și muncitorii belferi de la Electrotehnica, o fraternizare prin chiul, prin simulare, prin table, prin *poker* și prin rachiu de vin. Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc sau, în cazul nostru, că ne pun note... Iar la subsolul liceului făceam lucruri oarecum asemănătoare, *origami* și avioane de hârtie, jocuri de tipul *cadavre exquis* (completai în orb propoziții cu subiect-predicat-atribut-complement), leapșa, bâza, lapte-gros, fotbal cu bani, jocuri absolut infantile, orice, numai practică nu. Când făceam practică propriu-zisă, ne băteam joc. Produsele pe care le confeționam sau ne făceam că le confeționăm – circuite integrate, transformatoare – nu erau valabile niciunde, erau niște rebuturi pe care bieții maiștri le reparau după aia, că doar nu-i mituiam degeaba, noi trebuia să „ne facem că lucrăm”. „Bălcescu” și „Lazăr” erau, să nu uităm, licee de piloși și de copii de intelectuali, la liceele industriale însă era un infern. Pentru noi, practica era o ocazie de evadare, o vacanță de două săptămâni la începutul și la sfârșitul trimestrului, în condițiile în care făceai șase-șapte ore pe zi, șase zile pe săptămână, iar duminica meditații, și uneori ne mai chemau și la muncă patriotică, să măturăm prin curtea liceului. Dar cu armata nu mai era de glumit, era *the final eul*. În ultimii ani ai lui Ceaușescu, pentru cei care nu intrau la facultate, dar nu numai pentru ei, armata era una de exterminare. Exista Canalul Dunăre-București în plin lucru, puteai să ajungi și în mină sau la știu eu ce mare șantier al tineretului, iar la grăniceri erai somat să tragi în tot ce părea suspect – tot mai mulți încercau să treacă ilegal frontiera, iar în ultima perioadă granițele fuseseră practic închise... Sau la vânători de munte... Unii recruți leșinau, nu rezistau, erau puși să alerge zeci de kilometri zilnic,

cu zeci de kilograme în spinare, după care pifanii mai „papă-lapte” erau, ca să devină „bărbați”, bătuți, dezbrăcați, puși să miroasă ciorapii celorlalți, obligați să curețe veceurile de excrementele lăsate special de ceilalți pe dinafară, li se luau pachetele de acasă. Iar la instrucție și muncă forțată cedai fizic. Vărul meu, care nu luase la facultate din prima, a avut nespusa plăcere să facă muncă forțată câteva săptămâni la noul Canal, și cele povestite de el – am scris asta și în textul confesiv – m-au adus într-o stare de panică amestecată cu oroare și revoltă neputincioasă. Din fericire pentru el, a avut o pilă care l-a ajutat să se mute într-o unitate din Antiaeriană. Nu cred că aş fi supraviețuit dacă aş fi făcut armata atunci. Un tip slăbuț, fricos, ochelarist și neajutorat ca mine era ca și condamnat printre flăcăii aceia troglo, ca să nu mai vorbesc de personalul militar. Era mai mult decât un ritual de umilire, era un lagăr de abrutizare, unde regula care trebuia să-ți intre bine în cap era că nu valorezi nici cât un gândac. Căderea lui Ceaușescu a fost ca un cadou pe care providența mi l-a oferit. Pentru că nu mă văd nici măcar la teriști scăpând teafăr... I.M.: Poate la un batalion disciplinar, ceva... P.C.: Poate la registratură sau la popotă, dar nu cred că aveam norocul ăsta. Scriam urât și nu știam nici să fac mâncare. Poate la carceră sau la balamuc, simulant, ca bravul soldat Șvejck...

A.M.: Tot în registrul acesta al expresiilor grotești, al muncii patriotice, cum se spunea, practica agricolă sau munca patriotică, prima mea experiență de acest gen datează din clasa a IX-a, când am fost duși cu grămada, toată clasa, la Dăbuleni, împreună cu cei care nu reușiseră să promoveze în clasa a XII-a și promovau în felul acesta, prin educație în spiritul muncii. Erau elementele cele mai „declasate” cu puțință, realmente declassate, care au fost puse la pachet cu noi, cu bobocii. Desigur, ne-au mers fulgii și nu am îmbobocit deloc.

Și de aici o inițiere spectaculoasă, cu nenumărate episoade grotești, o experiență de tip penitenciar, pentru că elevii mai mari s-au transformat rapid în niște gardieni nemiloși. Noaptea nu puteai dormi, ei ne controlau la intrarea în dormitor, seara, dacă eram spălați pe picioare, distractiv, nu? După o săptămână, majoritatea părinților au venit și și-au luat odraslele. După câteva nopți în care am dormit foarte puțin ca să-mi păzesc picioarele de poște, m-am refugiat într-un

dormitor separat și m-am baricadat acolo. Mi s-a promis o răzbunare pe cinste. A doua zi am evadat. M-am urcat în cuva unei basculante goale care staționa și am ajuns la Craiova, cu febră, dar, fericit. Paradoxul este că maiștrii se simțeau extraordinar de bine în compania acestor mici delincvenți.

P.C.: Le semănau.

A.M.: Și aveau o relație atât de bună, de înfloritoare, pornind de la consumul de alcool, la alte schimburi culturale... îi vedeam jucând împreună lapte gros. Unul dintre „profesori” – maiștrilor le plăcea enorm să fie numiți profesori –, un mustăcios zdravăn și vioi, ținea de capră și colegul lui conducea cealaltă echipă. Se distribuiau cu o anumită paritate, unii într-o echipă, alții într-altă echipă, ca să fie competiția la înalt nivel. Unul dintre ei, îl văd și acum, o namilă, tocmai se pregătea să sară și-și luase un avânt considerabil... Era o matahală. Întâmplător, noi eram mai sfrijțiți, mai fragili, mai anorexici. Indivizii ăștia, nu știu prin ce combinație genetică, erau foarte solizi, un soi mai rezistent de viață.

I.S.: Când erau idioți, erau foarte solizi în epocă, erau supraponderali, imenși și cu o carne flască.

A.M.: Nu, ăștia erau chiar foarte solizi și dornici de acțiune. Se auzea un urlat: „Lapteee grooos!” și vedeam cum acea namilă se pune în mișcare gâfâind, piesă cu piesă, sistemul bielă-manivelă, umerii săltau bolovănos, votca ștersese de pe ecranul minții tot ce era inutil, totul devenea de o claritate înspăimântătoare, cu *kiai* maistrul sărea pe capra care se cocoșa deșelată. Din rândul celor călăriți se auzea un geamăt prelung, semn că profesorul aterizase forțat. Mă gândeam cu spaimă că aș putea fi una dintre acele spinări pe care maistrul se lansa victorios picând ca Apollo 13 Dincolo de asta, repetenții și maiștrii erau uniți fraternal, o solidarizare care m-a impresionat realmente. Iar altă imagine, la fel de grotescă pentru mine, este cea a maistrului de atelier din liceu. Am terminat Liceul „Frații Buzești” la Craiova. Maistrul avea și un nume fabulos, de neuitat, Ciuchiță. Faptul că știa să citească era în contrast violent cu restul înfățișării. Era demn de ilustrările contorsionate pe care le face Picasso cărții lui Rabelais. Un caracter.

P.C.: Maiștrii instructori nu acceptau să li te adresezi decât cu

„Dom' profesor...”

A.M.: Și tipul ăsta era un individ extrem de iritat, avea un soi de iritare genetică, era cu capsă pusă indiferent de ce se întâmpla. Culpabiliza absolut tot ce era în jurul lui. Erau niște pile găurite cu nu știu ce spirală. Aceste pile deveniseră un soi de păcat originar. Fiecare generație care moștenește aceste pile cu găuri cu tot era făcută vinovată de a le fi „îngăurit” – nu găurit. În felul acesta distrugem baza tehnico-materială. Explicația decurgea cu spume, din care cu dificultate puteai extrage adevărul. Erau două tipuri diferite de oțel, foarte apropiate ca rezistență, ca duritate. Unul era un OL5C) sau 54 îi rog pe ingineri să mă ierte dacă datele nu corespund – pila, material destul de solid, pe care alt oțel la fel de puternic venea și o „îngăurea”, prin urmare, spiralul era distrus. Și orice ședință de atelier începea generic cu prezentarea pilei. Aceasta era ridicată în sus, cu gaura în ea, și maestrul începea șirul de blesteme apotropaice. „Uite ce-ați făcut!... OL, OL54”, ne arăta el îndurerat, nemângâiat. Și din nou o criză de furie.

H. – R.P.: Angelo, și asta este o esență a comunismului, culpabilizarea gratuită, introducerea unei vinovății de nimic justificată. A.M.: Asta doream să spun. Și nu numai: eram considerați aprioric imbecili. Eram imbecili pentru că nu eram capabili să folosim niște instrumente foarte simple, pe care maestrul știa bineînțeles să le folosească, dar pe care nu ni le putea încredința tocmai din această cauză, a incapacității noastre funciare. Un cerc vicios. În altă ordine de idei, în afară de faptul că eram imbecili, eram automat răuvoitori. Noi distrugem materialul, procesul de producție era încetinit din cauza noastră, intențiile noastre erau în mod aprioric dușmănoase. Noi eram dușmanul de clasă, pe care maestrul Ciuchiță, dacă ar fi putut, l-ar fi trimis voios la Canal. I.S.: Eu aș adăuga ceva în legătură cu lucrurile care făceau comunismul să fie ceea ce a fost la nivel personal. Mi-am adus aminte chiar aseară de o scenă, și Angelo m-a rugat din tot sufletul să n-o uit. Eram pe punctul de a o scrie, dar m-am gândit că într-o relatare directă aș avea un plus de spontaneitate. Decorul scenei este orașul Bacău, o localitate care mi-a displicut și-mi displace extrem de mult, din motive pe care am să vi le explic imediat.

A.M.: Bachau se intitula pentru cei care satisfăceau stagiul militar acolo. Bachau, de la Dachau, unul dintre lagărele de exterminare naziste. Cei care au făcut armata la Bacău înainte de 1989 în mod sigur nu vor uita prea curând, era o armată cumplită.

I.M.: Eu am făcut-o la Bacău, dar imediat după '90. I se mai zicea și „Bachauschwitz”.

A.M.: După '90... Se știa că Lipova, Bachau și Sighetu Marmăției erau locurile damnaților, un cerc dantesc, armată cumplită. Cei de la Craiova erau trimiși la Lipova, toți știau că armata este grea, că vei face față unei incomensurabile prostii. De fiecare dată realitatea întrecea și cele mai rele așteptări. Erai permanent umilit, nici vorbă de *esprit decorps*, de cultivarea demnității. Erau vânați cei care arătau cea mai mică urmă de sensibilitate, aceștia erau supuși la exerciții demne de imaginația unui torționar cubanez, în care lipsa de sens, ignominia, brutalitatea se amestecau în caracterul plin de orduri al unui sergent major chinuit de libido sau de alte frustrări imposibil de exprimat dată fiind sărăcia vocabularului său. Un prieten îmi povestea cum unul dintre colegii săi a cedat psihic, s-a desprins din pluton insensibil la urletele sergentului care împrășca cu ramuri de arbore genealogic și organe, s-a îndreptat direct spre apă cu o obstinație care nu mai ținea cont de niciun obstacol, s-a aruncat în Mureș cu tot echipamentul, muniție, mască de gaze, raniță, lopată Liemann, armament. Abia au reușit să-l scoată și l-au internat. Altul s-a aruncat de la etaj, care din fericire nu era sus. A ratat, săritura nu i-a permis să moară. Alții erau trimiși la Bachau, sunt atâtea istorii care ar merita povestite.

H. – R.P.: Întrebam dacă se conștientizase că așa făcea și tineretul hitlerist, iar Bachau, ca distorsiune a numelui Bacău, este atât de sugestivă!

I. S.: Și am ajuns în orașul acesta de care se leagă un ritual fascinant al epocii – în timpul zilei ferestrele se închideau, pentru că de la combinatul chimic, care nu beneficia de filtre, emanau gaze otrăvitoare. În al doilea rând, era orașul în care apa potabilă nu putea fi băută, datorită toxicității, astfel încât apăruse o specie nouă – săpătorii de fântâni. Fiecare bloc din Bacău avea pe lângă el o fântână de mare adâncime, care dădea către pânza de apă freatică

necontaminată. În al treilea rând, Bacăul era orașul cu cele mai insipide bulevarde pe care le-am văzut vreodată și cred că, dacă un teoretician al comunismului ar fi resuscitat și și-ar propune să vadă ce a produs visul său, l-aș indica fără ezitare. Iar în al patrulea rând, orașul Bacău se leagă de o masă pe care am avut-o atunci. Fuseserăm invitați la directorul unui combinat de producere a cărnii, în familia G.G. junior și senior se defineau prin volum (mai mult de un metru nouăzeci înălțime, peste o sută de kilograme greutate) și apetitul uluitor pentru mâncatul cărnii. În această casă se mânca numai carne, niciodată pâine.

I.M.: Deformație profesională.

I.S.: Dar în câte feluri se putea mânca carnea pe timpul lui Ceaușescu? În vreo zece feluri. Și atunci, fiecare rezista: un fel, două, trei. Unii cedau fizic după îngurgitarea a patru feluri de mâncare. Se duceau la toaletă, urma resuscitarea, după care, restul familiei indica: „Înapoi la masă, că a venit felul șapte de carne”. Și mi-aduc aminte că mi-a venit rău și atunci ai mei au intervenit...

H. – R.P.: Marea crăpelnită în comunism!

I. S.: ...și mi-au spus: „Cum ți se face rău acum? Nu-i nimic! Vezi, îl jignești pe om dacă nu-i mănânci carnea”. Era ca și cum te-ar fi invitat, ca explorator, un șef de trib, oferind ca dar ultim capetele dușmanilor. Când participai la un asemenea festin, era o senzație indescriptibilă... eu îmi reprezint comunismul și sub acest aspect al dezorganizării biologice. Era un sistem care genera mutații la nivelul corpului uman, căci unii erau siliți să mănânce numai pâine, în vreme ce alții învățau să supraviețuiască doar cu brânză cu mămăligă. I.M.: O dezonoare.

I.S.: În relație cu practica productivă, îmi aduc aminte de fabrica Metaloglobus, acolo unde noi, ca elevi, participam la asamblarea de termosuri. Acestea din urmă aveau o particularitate în comunism: se spărgeau extrem de ușor, fără să fie nevoie de un șoc exterior cu adevărat semnificativ. Și atunci, cu ocazia practicii productive, am descoperit secretul fragilității lor. Termosul cuprindea o minicameră frigorifică, un fel de cămașă izotermă, care ținea apa rece. Or, în uzina Metaloglobus...

H. – R.P.: Nu e cămașă izotermă, este un vas dioda.

I. S.: Scuzați-mi ignoranța, eu nefiind fizician, acum, ca și atunci... Era un recipient, ca să folosesc o terminologie simplă, pe care noi trebuia să-l introducem în termos. Secretul de fabricație în socialism era că din zece termosuri șapte nu aveau acest recipient. Și atunci erau predate consumatorului sub formă de termos fără cuprinsul lui refrigerator. Sau dacă avea vasul dioda de care vorbeai, era unul spart/ fisurat. Se întâmpla, în focul muncii, că noi, adică elevii, lipsiți de orice abilitate tehnică, mai scăpăm recipientul din mână și în acel moment mai apărea câte un maestru înțelept care ne consola socratic: „Ce-ați făcut măi, băiețică?” „Am scăpat termosul”. „Lasă, tată, nu-i nimic!” îl lua, îl peticea, așeza termosul la loc. Și asta era tot. Rețeta se prezenta fără greșală, perfect garantată. Aceasta în condițiile în care punerea în scenă cinematografică asocia uzina și elevii trimiși în cadrul ei cu un laborator de forjare a caracterului tânăr, grație educației prin muncă și pentru muncă. Instantaneele sunt memorabile, mai cu seamă cele din *Liceenii*: aglomerarea de elevi cuminiți, cu băștile lor albastre, aplecați asupra strungurilor, e grotescă în cel mai înalt grad. Și remarcabil este că, în clasa noastră cel puțin, peliculele de acest gen, romantic revoluționare, erau obiectul deriziunii. Cât despre responsabilitatea celui inițiat în practică, data de fabricație a menghinelor din atelierul Liceului „Lazăr” mă scutește de o analiză rafinată. Se putea citi, fără dificultate, locul de proveniență, „Iosif Rangheț-1950”. Ne pregăteam pentru construcția socialismului într-un parc de deșeuri tehnologice, populat de curiozități ale naturii, ieșite din uz și rebutate aici. I.M.: Dar cu microfoane funcționale.

I.S.: într-adevăr, cu microfoane... Dar acolo, în atelier, lucrurile erau diferite. De pildă, dacă te tăiai la deget. Muncitorul venea și cu ce credeți că rezolva tăietura? Cu alcool. A fost prima dată în viață când am văzut gradul de dezumanizare, elegant spus, la care poate conduce comunismul. Oamenii aveau la acele locuri de muncă un fel de sertare secrete... A.M.: Și un dulap medical...

I.S.: Ce dulap medical? Scoteau băutura din care se tratau în timpul serviciului. Luau o fașă deja folosită, o puneau la deget, turnau alcool și spuneau: „Ăsta e remediul perfect”, iar noi eram puși să

ambalăm niște fire care în momentul atingerii lor îți intrau în deget și te rodeau până la carne. Erau niște degete tăiate, cangrenate, mâncate. A.M.: Ca un pian, care în loc de clape... I.S.: Ca în *Passacaglia* de Titus Popovici, când fasciștii îi strivesc eroului pozitiv degetele cu ciocanul.

I.M.: Apropo de privațiunile alimentare din așa-numita „Epocă de Aur”, cu toată povestea programului de alimentație rațională pe care o găsim ilustrată în manualele școlare din acea perioadă. Existau și mici episoade, cum a spus și Ioan Stanomir, de feerie gastronomică, mici episoade delicioase în general, concretizate în timpul așa-numitelor *ceaiuri* ale perioadei ceaușiste, date cu ocazia aniversării cuiva. Întotdeauna gazda făcea eforturi teribile de a strânge de pe o piață pauperă câteva alimente de bază, cum ar fi brânza, cașcavalul, salamul Victoria, cu soia și cu imense pete de grăsime galbenă. De obicei, la aceste petreceri care, pe vremea mea, coincideau cu perioada liceului, exista un soi de competiție internă a participanților în a obține cât mai repede și cât mai eficient mâncarea pusă la bătaie de gazdă. Din acest punct de vedere, gașca din care făceam parte se împărțea pe sarcini și funcții. De pildă, eu eram responsabil cu descoperirea băuturii ascunse în diferite dulapuri, în care gazdele păstrau alcooluri mai multe și mai bune decât cele puse la bătaie. Alții se ocupau cu aducerea platourilor din bucătărie, în așa fel încât ceilalți membri ai petrecerii să nu beneficieze exclusiv de aceste excelente și savuroase bunuri, la vremea respectivă. În timpul unei astfel de petreceri, vă dați seama, conflictele se nășteau din te miri ce. Aveam un prieten care, de pildă, se ocupa cu mâncatul florilor gazdei. El pur și simplu dădea ture prin casă și unde găsea un buchet de garoafe sau o plantă, o rupea și o mânca. Era ticul său și modalitatea sa teribilistă de a se distinge de majoritatea participanților la petrecere. Altul îndoia lingurițe. Un al treilea colecționa becurile de la baie. Ei bine, conflictele apăreau foarte frecvent și, într-o situație în care, într-un bloc din zona Titulescu, gazda m-a surprins selecționând niște sticle dintr-un dulap care nu fusese destinat deschiderii, am fost cu toții dați afară. Vă dați seama ce a urmat, ce teribilă revanșă de tip huliganic, eliadesc, pe ușile respectivei gazde și pe ușile liftului, cât de mult am fost ultragiați noi, membrii găștii, de această insensibilitate a

celor care ne primiseră acolo. În asemenea situații, privațiunile și recompensele culinare deveneau un prilej de ludicitate, asociat, firește, cu spiritul teribilist al vârstei adolescente.

H. – R.P.: Eu aș evoca ceva, în contrast cu ce ai spus tu. Tatăl meu a murit în 1985. Cred că era cu doi ani înainte, în '83. Prin sistemul de zvonuri bine informate s-a aflat că se va aduce o cantitate apreciabilă de carne la o măcelărie aflată pe Dorobanți, vizavi de locul unde fusese GEPA la începutul anilor '90. Tatăl meu a intrat în posesia pontului respectiv la serviciu. Seara, a făcut o convocare generală a întregii familii. Surorile mele erau deja măritate, s-a făcut o mare mobilizare cu ele și soții lor. S-au sfădit, s-au sfătuit și au decis să intre în dispozitiv la ora 3 și jumătate dimineața. Magazinul deschidea la șase sau poate la șapte, nu mai știu. Dar țin minte că era o superbă noapte de mai iunie, răcoroasă, dulce, subtilă, plină de senzualitatea castă a primăverii târzii. După două noptea, nu știu de ce, se schimba ceva în așezarea nopții, aerul să răcea considerabil față de căldura stătută a zilei și chiar a serii. Am venit bine îmbrăcați, cărând cu noi câteva scăunele. Am găsit o coadă spartă, marcată din loc în loc de plase jerpelitate. După ce ne-am negociat locurile cu șefii cozii, ne-am așezat și am început să așteptăm. Vorbeam și nu vorbeam. O vreme am încercat să mă bucur de frumusețea nopții, dar nu te puteai destinde. Deși calmă, coada era încordată. Tatăl meu, neamț cum era prin educație, veghea foarte vigilent la poziția noastră care, pe măsură ce noaptea se apropia de sfârșit, devenea tot mai neclară, asaltată cum era de nou-veniți. Unii veniseră înaintea noastră și acum își reocupau locurile. Alții erau cu adevărat nou-veniți și voiau să se infiltreze. Voiau, cum spuneau oamenii cozii, să ocupe un „loc nemuncit în coadă”. Suspiciunea alterna cu dorința de a schimba câteva vorbe cu vecinii de loc. Toți se supravegheau unii pe alții, în așteptarea momentului când, la deschiderea magazinului, se vor năpusti, uitând orice regulă, spre intrarea îngustă, sperând să ia cât mai mult și mai repede. Nimeni nu știa cinevenise cu vestea că stocul de carne e limitat, că se vor băga doar 50 kg de mușchiuleț. Pe măsură ce se lumina, nervozitatea cozii creștea. Oamenii nu mai vorbeau între ei se înghionteau pentru loc și, pe alocuri, ridicau vocea pentru a-și marca mai bine poziția. Cei din

frunte se sprijineau între ei precum membrii unei caste privilegiate, oferindu-și unii altora garanția că fuseseră acolo încă de la lăsarea serii. Îi priveam cu invidie, dar și cu lehamite. Coada îi respecta mai mult pe cei privilegiați, decât pe cei care, în cursul nopții, o organizaseră. Aceștia își pierdeau treptat importanța, pe măsură ce se înțețeau zgomotele care veneau din interiorul magazinului. Când s-a deschis în fine ușa, coada era ca o carne vie, înțepată cu ace fierbinți în mii de locuri. Era un vaier, o frământare – un geamăt de poftă, de sete, de întărâtare, de implorare. Precum cei interogați în filmele polițiste americane, aveam și noi o vânzătoare bună, secondată de o vânzătoare rea. Ambele se răsteau la oameni, însă cea bună se uita la carnea pe care ți-o dădea și o alegea. Oamenii din coadă se rugau servil de vânzătoarea cea rea prin intermediul vânzătoarei bune, care primea tot felul de mici atenții. Ca și cealaltă de altfel, doar că aia bună mulțumea, în timp ce vânzătoarea cea rea pufnea și trântea. Pe măsură ce timpul se scurgea, aveam tot mai acut senzația că oamenii din fața noastră iau prea multă carne. În noi, cei din spate, creștea un soi de neliniște neputincioasă. Au început să se audă voci care cereau ca vânzătoarele să limiteze kilogramele de carne care pot fi luate, să nu se mai dea atâta la un singur om, să se fixeze o rație de familie, ca să ajungă la toți. Invidia îi mobiliza pe cei din spate, iar teama de a li se limita accesul celor care erau foarte aproape de a lua carne îi mobiliza pe cei din față, cu o ură lașă și servilă în același timp. Penuria materială și mizeria morală nășteau în chip spontan soluții socialiste, deoarece socialismul este copilul mizeriei și tatăl penuriei. Noi, îndemnați de tata, ne abțineam să intrăm în jocul urii servile, deși emoțiile noastre erau aceleași cu ale cozii: ni se părea că cei din față iau prea multă carne, ne temeam că nu ne va ajunge și nouă, dar speram în secret, cu o bucurie răutăcioasă, că vom prinde mai multă carne decât toți, deoarece eram trei familii, cu toți membrii adulți și cu toți copiii mari mobilizați, prefăcându-ne că nu ne cunoaștem toți între noi, ca să putem lua cât mai mult. Se înainta îngrozitor de lent, centimetru cu centimetru. Din când în când, câte un chibiț de pe margine, venit din fundul cozii ca să supravegheze vânzarea, anunța cu o voce amplă, care reverbera în măruntaiele fiecăruia dintre noi, umplându-ne de panică

– „Mai sunt nu știu câte pachete!” ... „Din ce fel?”, se striga din spate. Întrebarea cădea peste noi ca o plasă care ne imobiliza și ne lua aerul – bieți pești speriați, răspândiți alandala în apa mică și stătută a cozii. Era o tensiune care te lua, te lua, te lua. În cele din urmă, printre ultimii, am reușit să luăm carne. Toți. Nimeni nu și-a dat seama că toți șapte formam o singură familie. Triumfători, obosiți de o osteneală bună, împlinită, mulțumită de ea, făceam un curios șir indian frânt, beat, de-a lungul Dorobanților, printre trecătorii care ne priveau cu invidie. Cocoșați de sacose, pe jos, pâș-pâș, mai forțând, mai oprindu-ne să așteptăm femeile, am ajuns în Calmatei, unde locuiam, și acolo, într-o tăcere care m-a impresionat prin austeritate, de parcă s-ar fi oficiat frângerea pâinii, s-a făcut împărțirea pachetelor. Bobi a plecat cu pachetele ei și cu soțul ei, Lydia a plecat cu pachetele ei și cu soțul ei, iar noi, mama, tata și cu mine, am rămas cu pachetele noastre, din care am dat și nașei și nașului meu de botez câte un pachet asortat, deși ei nu fuseseră la coada respectivă. Dar avusesem atâta noroc la vânatoarea de carne, că nu putem să ținem totul pentru noi. Era păcat de Dumnezeu. O epopee asemănătoare celei descrise de Marin Preda, în nu știu care volum din *Moromeții*, cu încărcarea căruței în zori, înainte de ridicarea nopții, și imbarcarea tăcută spre o destinație neobișnuit de îndepărtată.

A.M.: în primul volum. Era și un banc absolut sinistru, din punctul meu de vedere. Soțul sosește intempestiv acasă și-și găsește nevasta în pat cu cel mai bun prieten. Cei doi, surprinși în flagrant delict, se așteaptă la o izbucnire, mai ales că bărbatul este coleric, este congestionat, se vede, pregătit de acțiune. Amanții terifiți prevăd o izbucnire de maximă violență, la tot ce poate fi mai rău. Și, într-adevăr, soțul ultragiât urlă la cei doi: „Nenorociților, voi vă țineți aici de prostii și în piață se dă carne!”. Mi se pare antologic. Păcatul cărnii devenise deodată venial, infinit mai modest, pe lângă acela de a nu avea carne.

I.S.: Mi se pare foarte important. Cred că ar merita făcută odată, pe bază de anchetă de istorie orală, o sociologie a cozii.

H. – R.P.: A făcut Pavel Câmpeanu. Este o carte cu titlul *România coada pentru hrană, un mod de viață*, apărută la Litera, în 1994, cred.

P.C.: Am stat la sute de cozi pe vremea aceea și pot să confirm

caracterul acesta epopeic, eroic și cumva sexual-sordid al luptei pentru supraviețuire, pentru carne – eram condamnați de regimul comunist la vegetarianism. Un exercițiu, umanist probabil, de dresaj, de domesticire a instinctelor de nesupunere. Coadă era o lume în mic. Cred că foarte mulți au nostalgia cozii – „Dom’le, era pasionant, simțai că trăiești” ...

I. S.: Era și un mediu socializant.

P.C.: ...un mediu socializant sau colectivizant, oricum gregar. Acolo erau grupuri de tot felul, erau țiganii care intrau prin față, cu cuțitele, care amenințau, intrau cu puradei ținute în brațe, de țigănci, pe post de arme. Erau pensionarii care se așezau cu o zi înainte la coadă cu scăunelele, stăteau în timpul nopții așteptând să vină mașina de carne „să bage” și „să dea”, ca la pomană. Erau copiii care se jucau în marginea cozii. Erau salariații întorși de la serviciu care veneau să se alăture membrilor familiei prezenți deja la coadă. Se lucra în schimburi, ca într-o întreprindere industrială. Erau, apoi, securiștii care intoxica, care lansau zvonuri, care testau psihologia cozii și care aveau, de altfel, cărnița pusă deoparte. Erau milițienii care se băgau prin față sau prin spate fără jenă și ieșeau cu sarsanaua plină, în vreme ce pentru ceilalți „nu se mai ajungea”. Uneori se petreceau episoade cutremurătoare. Mi-aduc aminte: la o coadă de vreo câteva sute de persoane, la măcelăria de vizavi de blocul meu, un copil handicapat din blocul vecin, Romică, Dumnezeu să-l ierte că a murit, a făcut o criză de epilepsie. Și înainte de criză a avut un moment de violență când a început să lovească totul în jurul lui. A fost la rândul lui lovit, umplut de sânge... H. – R.P.: Nu și-au dat seama că are epilepsie? P.C.: Nu și-au dat seama și a fost scos pe brațe, în convulsii, cu spume la gură. Iar momentul în care s-a „băgat” carne a fost apocaliptic. Oamenii s-au aruncat urlând unii peste alții, vânzătoarele nu mai făceau față. Eu însumi am avut un moment de panică, pentru că eram împins din toate părțile, strivit, și nu mai știam cum să ies de acolo. Aș fi preferat să ies chiar dacă nu mai reușeam să mai prind nimic. Din fericire, am fost împins de mulțime spre teighea... H. – R.P.: în direcția bună.

P.C.: în direcția bună, și am apucat să prind niște carne plină de oase, dar, în sfârșit, a fost un triumf. A.M.: Vă aduceți aminte de

tacâmuri, așa cum erau numite ghearele de pui?

P.C.: Take-muri sau frații Petreuş...

H. – R.P.: Existau cele două momente, care trebuie subliniate – dialectica concurenței asistate în vederea procurării unor bunuri insuficiente. Era momentul de solidaritate relativă, când așteptarea ne făcea egali, când organizarea cozii nu viola egalitatea de șanse și când domina sentimentul că toți avem un scop comun și că trebuie să ne ajutăm, să fim solidari. Este momentul de tip „dușmanul e în afară”. Apoi venea momentul în care solidaritatea era brutal spulberată de raritatea produsului și de modul aberant în care se făcea cumpărarea, ca o distribuție de favoruri, când semenul tău, cu care până adineauri împărtășiseși aceeași speranță, se dovedea acum cel mai mare dușman al tău, omul care căuta să îți smulgă produsul pentru care jertfiseși atât. Este momentul de tip „dușmanul e între noi”.

I.M.: Solidaritatea se transforma în concurență în situația asta.

H. – R.P.: Exact. Regimul transforma de fiecare dată o problemă a lui (nu era capabil să asigure hrana de subzistență în cantitate suficientă) într-o problemă a societății (bătăia pe resurse puține, la coadă). În loc să fie o ură verticală, se resimțea numai una orizontală. Era o concurență sălbatică, o stare hobbesiană de natură, când *homo homini lupus*.

I. M.: Poate că ar fi interesant de arătat aici că toate aceste cozi de sute de persoane uneori se întindeau pe o durată de peste douăsprezece ore, ținând pe de o parte de lipsurile sistemului de aprovizionare din perioada Ceaușescu, dar, în același timp, și de psihologia individuală a supraviețuirii. Trebuia să vii din ce în ce mai devreme, din ce în ce mai stupefiant de devreme, pentru a-ți asigura produsul necesar supraviețuirii, pâinea, carnea etc. Îmi aduc și eu aminte de o imagine halucinantă, anume aceea a cozii nocturne formate din obiecte, și nu din persoane, din sacoșe și scăunele, repere personalizate, mărci identitare ale viitorilor participanți la operațiunea socialistă de distribuție alimentară.

P.C.: În societatea comunistă existau câteva supape în care oamenii își defulau cotidian agresivitatea colectivă. Prima era coada. Erau, apoi, transportul în comun și stadionul. Rivalitățile

postdecembriste între susținătorii diferitelor echipe de fotbal nu se compară nici pe departe cu ferocitatea și amploarea de masă a confruntărilor dintre microbiștii de atunci, sau cu bătăile dintre licee...

I.S.: Rivalitățile postdecembriste între susținătorii diferitelor echipe de fotbal își au rădăcina în acest trecut al absenței opoziției politice, absență compensată prin asumarea unei loialități față de clubul favorit, care ținea loc de clan, ca și blocul, în unele cazuri. Și nimic nu se compara cu ferocitatea rivalității dintre elevii diferitelor licee. Îmi aduc aminte eu însumi de aceste demarcații care se nășteau, în Parcul Cișmigiu, spre exemplu: dacă depășeai o anumită zonă, fiind de la Liceul „Lazăr”, și intrai în zona controlată de cei de la Liceul „Bălcescu”, bătaia era doar o chestiune de timp și de severitate.

După cum de neuitat, după un deceniu și jumătate aproape, rămân cântecele dedicate echipelor adverse. Erau compoziții de dimensiuni epopeice, în care apăreau fotbaliștii de la Dinamo, cei de la Steaua, plasați în cele mai ciudate ipostaze: scoțând morții din morminte...

P.C.: „Se lasă moartea-n Cimitirul Bellu/ Vine Dinamo să-și facă apelul”, pe muzica grupului Boney M, *Marrakesh*... I.S.: Erau și transmisiile de la „Fotbal minut cu minut”. Se auzea în tot luminatorul – totul, în ultimii ani, se transmitea numai la radio –, și lumea înjura. Se mai întrerupea transmisia sportivă din cauza Congresului, lumea se supăra. Acesta este blocul. Până la urmă, toate poveștile, la care pare că ne reîntoarcem mereu, au ca spațiu de desfășurare blocul. Blocul este ceva inanalizabil și esențial în egală măsură și pentru că...

H. – R.P.: E un habitat specific comunismului.

I. S.: E un habitat care generează o înrudire cu rozătoarele. Aceasta este cu adevărat ipostaza istorică a societății de castori pe care Tocqueville o anticipa în prelungirea revoluției de la 1848. Psihologia de bloc e o psihologie de rozătoare, pentru că este bazată pe suspiciune și promiscuitate, care se confundă, la o privire superficială, cu normalitatea... I.M.: Să nu uităm că locuitul la bloc în perioada comunistă reprezintă, de cele mai multe ori, consecința unor acțiuni criminale ale regimului la putere, respectiv distrugerea proprietății private și dislocarea identitară. Lucrurile acestea au fost spuse de

istorici și de arhitecți – un Dinu C. Giurescu sau Gh. Leahu au studii întregi pe această temă. Toată ideea aceasta de dislocare fizică, locativă, psihică a individului și deplasarea sa într-un mediu în care putea fi mai ușor controlat, supravegheat și eventual reprimat a fost specifică regimului totalitar dejist sau ceașist.

I.S.: Însă oamenii sfârșiseră prin a se plia pe această psihologie, pe acest habitat. E una să enunți teoria și alta să constăți că oamenii se complac în această realitate. În fața blocurilor renasc, în forme hibride genetic, băncile de la țară, tipul de sociabilitate rurală, administratorul de bloc se comportă, până la un punct, ca un gospodar însărcinat cu strângerea birurilor... P.C.: Un fel de primar...

I.S.: Ființa comună a societății socialiste multilateral dezvoltate era obligată să vegeteze într-un peisaj definit prin câteva constante: vecinii bătând în țevi, copiii care doresc să asculte muzică, părinții care se uită la bulgari, traducându-și reciproc. Sunt iarăși atâtea lucruri uitate, ascunse într-un sertar al memoriei: televiziunea la bulgari, televiziunea la sârbi, televiziunea la moldoveni, televiziunea la ruși. Astăzi, în epoca Internetului, pare un pod prea îndepărtat... Noi suntem dovada că poți să te naști în epoca neolitică a televiziunii bulgare, să treci prin epoca de bronz a Televiziunii Române Libere și să aterizezi în plină remodelare a identității umane, în epoca Internetului. Suntem asemănători, din punct de vedere al aiurii biologice, cu un ornitorinc. Așa că se poate orice! I.M.: Oricum, astăzi puțină lume își mai dă seama că ideea de intimitate locativă înseamnă a nu avea un vecin nici la stânga, nici la dreapta, nici deasupra, nici dedesubt. Noi suntem mulțumiți când stăm, cei mai norocoși dintre noi, într-un bloc cu două-trei etaje... P.C.: Bloc vechi, interbelic...

I.M.: ...nedându-ne seama, de fapt, ce înseamnă cu adevărat intimitatea locativă și dreptul la proprietate și viață privată. P.C.: Eu, de exemplu, îmi aduc aminte că, în perioada aceea, în jurul blocurilor din Drumul Taberei apăruseră foarte multe grădini, oamenii cultivau legume, fructe, era un fel de recreare a atmosferei de mahala sau de sat.

H. – R.P.: De mahala interbelică. Și asta din motive de cădere forțată în economia de subzistență de tip rural, chiar și a oamenilor

care, formal, locuiau în condiții urbane. P.C.: De aici și solidaritatea cu câinii maidanezi, o solidaritate de tip rural sau de tip mahala, prezentă la foarte multă lume recent urbanizată.

I.S.: Câinii maidanezi au apărut către sfârșitul anilor '80, odată cu demolările, și există într-adevăr scene pe care le întâlnești cotidian, care probează cum umanitatea își pierde veșmântul, își dă jos solzii și devine ceva despre care nu poți să zici nici că e rău, nici că e bun, ci doar ceva indescritibil, inclasificabil după tiparele tradiționale. Câinii maidanezi așezați lângă tonetele de ziare, cu un morman de oase în față, și alături de ei vânzătoarea de ziare care parcă este un cosmonaut. Dacă vă uitați în toate stațiile acestea de autobuz, sunt replicate femei despre care e greu să spui că și-ar mai păstra sexul. În ceea ce mă privește, pentru mine, ca profan, *Inimă de câine* a lui Bulgakov spune cam tot ceea ce este de spus despre comunism.

P.C.: În decembrie 1989, câinii unor blocuri primiseră și însărcinări antiteroriste. De exemplu, câinele Troleibuz și căteaua Wanda, de la scara mea, stăteau în fața ușii de la intrare, care avea acum grilaj metalic de protecție sudat de locatari. Și, ca și ei, cuplul canin făcea de gardă împotriva teroriștilor imaginari...

H. – R.P.: Sunt nume proprii! Câinele Troleibuz!

P.C.: Da, așa l-au botezat copiii, pentru că era lung și foarte scund, semăna cu un troleibuz, abia se târa. A murit acum vreo doi ani, după 15 ani de existență în fața blocului nostru...

I. S.: Eu când eram mic voiam să mă fac șofer de troleibuz. Stăteam în fața unei stații și admiram extraordinar de mult mașinile acestea, și le mărturiseam părinților că eu vreau să mă fac șofer de troleibuz, când voi crește.

P.C.: Cred că foarte mulți au avut idealul ăsta. I.M.: Aș vrea să încheiem exact pe o linie care s-a pus la începutul discuției, anume să vedem ce ar fi fost fiecare dintre noi dacă sistemul comunist s-ar fi perpetuat în varianta ceaușistă, ce am fi ajuns? În ceea ce mă privește, lucrurile sunt foarte clare. Terminând facultatea pe unul dintre primele zece locuri (dintre cei o sută de candidați care făceau parte din seria mea), aș fi primit celebra repartitie guvernamentală, dar nu într-un oraș, cum s-a întâmplat în realitate după '89, ci într-un sat, pe

care probabil l-aș fi ales din zona montană. Deci, clin nefericire, în absența unei pile sau a unei relații care să-mi fi înlesnit intrarea într-o bibliotecă sau într-un subsol de librărie, ca librar sau ca, știu eu, cărăuș, profesii absolut onorante prin locația urbană, în București sau în alt centru al țării, deci în lipsa unei asemenea situații, din păcate, m-aș fi văzut profesor de română într-unul din satele montane ale patriei. Într-un mediu chiar dacă irespirabil din punct de vedere ideologic, măcar sănătos, măcar plăcut din punct de vedere al oxigenării biologice.

H. – R.P.: Descriai epica mișcării norilor, asemeni lui Radu Petrescu, la Periș ori la Prund.

A.M. î Eu în mod sigur aș fi fost inginer. Recomandarea a venit din partea părinților. O mică anecdotă: fiind copil, mă interesau foarte mult locomotivele și stăteam ore în șir să le privesc în...

I. S.: Cele cu aburi...

A.M.: ...în gara din Drăgășani. Ai dreptate, în special cele cu aburi. La un moment dat, părinții au observat – nici nu era foarte greu – atenția mea extremă în ce privește aparatura respectivă și au zis: „Îl facem inginer!” Era o chestie organică legată de supraviețuire. Și acum îmi plac locomotivele foarte mult, dar aceasta era legat pentru mine, atunci, de ideea de a pleca, de a te îndepărta, de a te duce într-un alt loc. Era un anumit instinct, nu era cred legat de mecanism, ci de ceea ce imagina el, într-un fel. Corpul lor straniu, monstruos, impozant mă fascina, ele veneau și plecau, și așa puternice cum erau ar fi putut să te ducă foarte departe. Ideea de a pleca dintr-un loc pentru o destinație necunoscută. Ca inginer m-aș fi văzut probabil cantonat într-o întreprindere, alături de muncitori, într-un mediu pe care știu foarte sigur, am știut întotdeauna, că îl detest. Probabil într-unul dintre orașele industriale satelit ale Craiovei, pentru că era foarte greu să intri în oraș fără un stagiu prealabil de câțiva ani, care putea dura câteva secole. Probabil la Slatina, la Caracal, poate Balș. Ceea ce însemna că ar fi trebuit să fac naveta sau chiar să mă stabilesc acolo pentru un timp, fiind dislocat din locul meu, casa din Craiova, grădina, un spațiu care-mi era familiar, și să trăiesc un soi de viață într-un permanent du-te-vino, de navetă. Ori chiar să mă mut într-un loc unde

aș fi proiectat piese, nu știu. Mi se pare suprarrealistă alăturarea, atât cât mă cunosc. Eu și strungurile. Întotdeauna am avut o oroare secretă, aproape sacră față de angrenaje, de masivitatea lor, de compactarea lor, în egală măsură am fost fascinat și terifiat în preajma lor. Ceva extrem de compact și într-un fel de neînțeles pentru mine, fără o utilitate se naștea în apropierea lor. Simțeam venind o amenințare surdă. Nu le-am văzut niciodată utilitatea – mașini uriașe care produc piese, care intră într-un mecanism necunoscut, în schimb am simțit ceva din forța oarbă care se află în angrenaje. Dar cu siguranță că aș fi făcut acea facultate, TCM, Tehnologia Construcțiilor de Mașini, într-un caz mai bun probabil Electrotehnica, și aș fi ajuns într-o astfel de situație. P.C.: Eu, ce să zic? În clasa a VIII-a, după experiența cu filmul pentru arierăți *Salutări de la Agigea* (să mă ierte arierății), am renunțat definitiv să îmbrățișez o carieră de artist plastic. În clasa a X-a am abandonat gândul de a da la Filologie și am hotărât să dau la o facultate tehnică, nu știam la care. În clasa a XI-a, după ce era să ratez treapta a II-a, am hotărât ca acea facultate să fie Metalurgia, pentru că se intră cel mai ușor și am șanse să fac o armată mai ușoară, la termen redus. Dacă, prin absurd, aș fi supraviețuit armatei și aș fi intrat la Facultatea de Metalurgie – unde am și intrat, de fapt, în 1990, cu trei ani înainte de a mă întoarce, norocos, la Litere –, aș fi terminat-o, dar n-aș fi fost în stare să proferez, nu aș fi putut să comunic în niciun fel cu muncitorii dintr-o întreprindere, nu aveam niciun fel de abilități practice. Puteam să reproduc teorii, puteam să rezolv probleme de matematică, de fizică, de rezistența materialelor, dar eram complet rupt de realitatea productivă și cred că, dacă nu aș fi putut să inventez altceva, să găsesc o altă cale de supraviețuire, s-ar fi terminat foarte prost. Din fericire, s-a întâmplat ce s-a întâmplat în '89... Mă bucur enorm, oricum, că s-a ales praful de „idealurile” sublime în numele cărora eram somați să ne sacrificăm ca proștii...

I.S.: Ca și toți cei de la această masă, n-aș fi fost nimic din ceea ce sunt acum, în absența acelor evenimente. Totul îmi devenise aproape imposibil de suportat. Nu neapărat pentru că m-aș fi manifestat în vreun fel, căci aceasta era și problema: nu mă manifestam în vreun fel. Mă aflu plasat într-o cameră în care presiunea crește constant și, la

un moment dat, nu știi ce ți se poate întâmpla. De asemenea, probabil că, dacă n-ar fi fost decembrie 1989, aș fi pierdut un lucru la care țineam și țin în continuare cel mai mult, casa din orașul în care m-am născut. Cât despre soarta mea personală, nu pot să fiu decât întru totul de acord cu Paul. Noi provenim din familii în care tatăl era profesor la Politehnică. Locul era mai mult sau mai puțin asigurat. Nu te băga la Electronică, nu te băga la Aeronave, nu te băga din prima, dar te băga. Te băga la TCM, te băga la Construcții, te băga la Transporturi și, o dată intrat, nu te mai scotea nimeni de acolo. Nu se mai poate avea astăzi o discuție aplicată asupra opțiunilor noastre din trecut, pentru că atâtea fișiere s-au șters din memorie, însă cert este faptul că într-un fel, noi, cei de aici, suntem într-o poziție privilegiată. Nouă nu ne este foarte greu să înțelegem configurația cotidianului, fiindcă-i știm rădăcinile. Într-un fel, e ca și cum ai vedea ceea ce alții nu pot/ nu vor să întrevadă, e ca și cum ai privi lumea cu ochii deformați care-ți arată copacii cu rădăcini. Rădăcinile, ca să îl reiau pe Zaharia Stancu, sunt amare. Noi știm de unde vine prezentul, știm că vine din trecut, știm că unii oameni ar fi fost încântați să fie ingineri care să facă locomotive, ingineri de TCM, activiști de partid sau profesori care să malformeze elevii învățându-i matematică, fizică, română. Cu alte cuvinte, știm că o mare parte din populația acestei țări ar fi acceptat fericită/resemnată să i se extirpe jumătate de creier, în numele normalității. Practic asta ne separă pe noi, într-un fel, de ceilalți.

H. – R.P.: Normalitatea fiind lobotomizarea.

I.S.: Mi s-a părut extrem de sugestiv modul în care Paul a formulat destinul său printr-o succesiune de renunțări... Nu am făcut excepție, la rândul meu, de la această renunțare: aș fi vrut să fac ori Facultatea de Litere, ori cea de Istorie... Cochetam cu această idee. Am participat, în 1989, la ultima mea olimpiadă, am fost la Liceul Economic „Virgil Madgearu” de astăzi, cel de lângă Piața Romană, din apropiere de Hotelul Dorobanți, obligat fiind să tratez un subiect cu tema „Insurecția de la 23 august. Opinia tovarășului Nicolae Ceaușescu despre insurecția de la 23 august”. N-am fost un rezistent, am inventat citatele din Nicolae Ceaușescu, fapt neverificabil de ei, pentru că nici ei nu le știau pe toate...

H. – R.P.: Nici n-ar fi îndrăznit!

I. S.: Exact. Era o formă de salvare. Am făcut treaba aceasta, după care m-am întors acasă și mi-am dat seama că, asemeni lui Paul sau Angelo, aș fi fost un inginer perfect, tocmai pentru că produsele mele, ca și ale lor, n-ar fi intrat în nicio mașină. Ca istoric sau critic literar, abilitatea relativă în utilizarea cuvintelor mă putea plasa în postura dublicitară pe care nu doream să o mai admit niciodată. Eram atât de incompetent la matematică și fizică, încât aș fi putut deveni fără dificultate student la Politehnică, unul dintre milioanele fără nume.

P.C.: Era și un cântec politehnist: „Dormi studente, dormi în pace, țara inginer te face” – de fapt, deși învățai infinit mai mult pentru admitere decât învăță elevii de azi, dopajul ăsta nu-ți folosea în profesie, cel mult te țicneai... H. – R.P.: Eu cred că, dacă ar fi, contrafactual, să mă gândesc cum ar fi arătat viața mea dacă în '89 nu se prăbușea regimul comunist, regula sub care ar cădea tot ce aș putea imagina este aceeași ca și la voi. O pierdere progresivă de relief a individualității și o formulă de supraviețuire prin identificarea cu masa, din punct de vedere public, și o distanțare bovaric-lașă de ea, în spațiul privat. Dar și acesta s-ar fi falsificat, dacă nu ar fi avut, și nu putea să aibă, în comunism, o expresie liberă și adevărată în spațiul public. Amănuntele acestei reguli, în cazul meu, diferă puțin de ale voastre, dar cred că nu în mod esențial. E într-un fel aceeași poveste, spusă cu alte cuvinte. Istoria mea comunistă are în centrul ei sugrumarea singurei mele pasiuni publice, fizica. Spre deosebire de poezie și filosofie, care erau pasiunile mele strict private, fizica devenise o opțiune fizică. Voiam să fac din această chemare o profesiune. Și începusem să am unele succese. Încă din anul III de facultate, prin maestrul meu în fizică, Victor Velculescu, am început să particip la discuțiile din laboratorul unde lucra, iar peste vară mi s-a acordat încrederea de a primi spre rezolvare anumite mici probleme parțiale din cele, foarte complicate, în care cercetătorii de acolo erau implicați. Laboratorul unde mă făcusem ucenic, și care ținea de IFTAR, făcea parte dintr-un program vast, care se afla sub conducerea unui fizician rus eminent, Prohorov – tema era lanțul de laseri de mare putere, cu mediu activ corp solid. Mi-am făcut ambele diplome (cea

generală, de anul IV, și cea specială, de anul V – erau, pentru studenții rămași un an în cercetare, două absolviri) pe subteme ale laboratorului, sub îndrumarea lui Velculescu, care era un om excepțional. Foarte cultivat, mare credincios, practicant al rugăciunii inimii, prieten cu Aurel Stroe, pasionat în mod extrem de fizică, avusese ca duhovnic pe părintele Benedict Ghiuș, care pe atunci deja murise. Rezultatele mele erau bune. În mod normal, dacă Ceaușescu nu ar fi avut în 1981 – eu am terminat în 1982 – ideea de a interzice accesul absolvenților de facultate în cele paisprezece orașe definite ca fiind mari și, din acest motiv, închise, ei bine, atunci eu aș fi primit repartitie nu în facultate, unde nu puteau intra decât cei care aveau cele 50 de sutimi suplimentare pe care le primea oricine avusese activitate politică, ci în laboratorul unde uceniceam. Velculescu, printr-un fizician influent din Turn, am uitat care (nu l-am cunoscut personal), mă ceruse la decan. Dacă nu aș fi interacționat cu iraționalitatea extremă a sistemului, cum vă voi povesti, viața mea ar fi fost foarte lină și limpede – viața mea publică ar fi viața mea socială, adică viața unui cercetător în fizică, standard, în vremea întunecată a comunismului.

Speram să ajung cândva ca Velculescu și chiar să-l depășesc. Firește, în secret aș fi continuat să scriu literatură și eseuri filosofice – asta n-am încetat să fac niciodată, de la treisprezece ani, când am început să scriu sistematic, adică precum un scriitor care își construiește o operă (îmi cer iertare de tonul cam scrobit, dar încerc să evoc ceea ce adolescentul târziu de atunci gândea despre el însuși și, cum bănuieți, nu își privea ceea ce el numea „vocația” lui cu umor, ci, vai, cu solemnitate). În privat, activitățile mele intelectuale nu au avut discontinuitate. Dar cele profesional-publice au fost puternic afectate de iraționalitatea sistemului. În momentul în care Ceaușescu a inventat legea de inginerie socială cu interdicția de a repartiza absolvenți de facultate în marile orașe ale țării, a produs o enormă descentrare a repartiției forței calificate de muncă. În '81, când au văzut că nu le intră niciun absolvent, institutele de cercetare au înțeles că, pe viitor, vor rămâne fără cadre. Ursu și alții au făcut cunoscut acest lucru la Cabinetul II, de unde a emanat ordinul ca în 1982, când mi-a venit și

mie rândul la repartitie, să se introducă o derogare, un truc (iraționalitate extremă! – dar, cum veți vedea, nu încă la apogeu): pentru cei cu rezultate foarte bune vor putea exista repartiții în cercetare, dar numai după efectuarea a doi ani în producție, departe de cele paisprezece orașe, așa cum prevedea legea din 1981. Tinerii cercetători, în anii lor cei mai buni, erau condamnați să vegeze doi ani, fie la țară, fie în uzinele de pe lângă orașele mici, într-o activitate care nu putea avea o funcție productivă, ci numai una represiv-educativă: educația prin muncă inutilă. Cu scopul de a te strivi, de a te educa și reeduca, de a te încolona, de a te forța să înțelegi că în țară există un singur stăpân, la dispoziția și în proprietatea căruia se află totul, inclusiv viețile noastre insignifiante, de oameni care avem pasiuni, aspirații, ambiții. Pe atunci, această măsură mi se păruse o împlânzire a iraționalității. Având note mari, și eu am primit o astfel de „repartiție dublă”, cum i se spunea, cu doi ani de practică în producție – fără nicio legătură cu ce făcusem eu în mod calificat în facultate – la Buzău, la Fabrica de sticlă, cu revenire într-un institut de cercetare, după doi ani, în București. Ei bine, cum s-a făcut repartitia asta? Eram în plin Ubu. Cineva de la Ministerul învățământului sau cine știe de la ce nivel, a inversat repartițiile, ca în *Două loturi*: celor șapte absolvenți de cercetare de la Optică, spectroscopie, laseri li s-au dat repartițiile celor șapte absolvenți de cercetare de la Corp solid, și viceversa, iraționalitatea situației exprima perfect esența comunismului. Regimul, care pretindea că are totul sub control, cheltuiuse bani pentru producerea unor exemplare profesionale de elită, iar acum, pentru că de fapt nu putea controla incompetența și arbitrarul propriei birocratii, care era menită să țină totul, în mod științific, sub control, trebuia să accepte irosirea cea mai irațională a tuturor resurselor. Planificarea, de fapt, în practică, este un triumf al iraționalității pe care pretinde să o elimine. Eu, ca student specializat în Optică, nu făcusem în facultate decât un singur curs general de corp solid. La fel, colegii mei de la Corp solid. Nu se poate imagina nimic mai irațional decât să inversezi repartițiile și să sancționezi legal (adică ilegal!) această inversare. Firește, am protestat, dar, din motive de iraționalitate birocratică, nu s-a putut face nimic, pentru ca nu cumva să se afle mai

sus. Aici este irationalitatea supremă a planificării centralizate. Am fost consternat, uluit, neîncrezător, furios. Într-o secundă, îmi vedeam contrariate toate speranțele mele de viitor, cele legate de profesiunea mea publică. Astfel încât, de furie, pentru că toată pasiunea mea de cercetător era îndreptată spre fizica laserilor și pentru că nu mai puteam face în mod profesionist *această* fizică, am jurat să nu mai citesc în viața mea o carte de fizică. Am contractat atunci un resentiment profund, care m-a ținut un an și jumătate, până când, dacă nu voiam să fiu o legumă în institutul unde eram, a trebuit, așa-zicând, să mă recalific la locul de muncă – în corp solid. Ceea ce mi-a luat cam un an. Am lucrat un an întreg cu o îndârjire de bezmetic: voiam să fiu bun în corp solid. După care, pe la sfârșitul lui 1984, am știut că devenisem competitiv în noua mea profesiune, dar abandonând complet fosta mea competență, în care, o spun fără nicio modestie, fusesem foarte bun. Mie, irationalitatea regimului comunist mi-a frânt vocația. Am evocat acest episod, traumatic pentru mine, pentru a sugera că, dacă regimul nu s-ar fi prăbușit în 1989, destinul meu ar fi fost acela al unei marginalități crescânde, într-un mediu social care m-ar fi de profesionalizat continuu. Irationalitatea regimului sporea de la an la an, astfel încât nu se mai putea face în mod serios nici măcar corp solid în condițiile acelea. Când am înțeles că nu mai am niciun destin ca fizician, am decis să părăsesc fabrica-institut (ICPMS), în favoarea unei meserii de întreținere, care să îmi permită să pot scrie fără riscul de a muri de foame. Asta s-a întâmplat în toamna lui 1989 în prima săptămână din decembrie mi-am depus demisia. Revolta din decembrie m-a prins la capătul unui preaviz de demisie. În termenii lui Paul Cernat, atunci când a izbucnit, eram deja angrenat într-un proces, irezistibil și ireversibil, de *renunțare progresivă*: am încercat să fac cercetare în optică, am fost întrerupt; am renunțat; după ce am fost silit să renunț la cercetarea în optică, am admis să fac performanța în corp solid; am încercat; laboratorul nu permitea decât un simulacru de cercetare; am renunțat; am decis atunci să nu mai fac ca profesionist fizică, ci să o exercit ca tehnician; am vrut să-mi schimb locul de muncă, am fost refuzat; mi-am dat atunci demisia; m-am angajat de la zero, într-unul din puținele laboratoare care angajau și oameni veniți

prin demisie (regimul tindea din ce în ce mai mult să te lege de glie); ce mi se cerea acolo era o minimă competență de fizician, aceea pe care o are orice tehnician care învață difracția de raze X pe cristale și interpretarea unei spectrograme. Așa m-a prins revoluția, angajat într-o progresivă descalificare ca fizician. Logica pe care o văd aici este a renunțării treptate la tot ce este public și retragerea progresivă în ceea ce este tot mai privat. Regimul paraliza tot mai mult expresia publică a vocațiilor, obligându-le pe cele mai tenace să se retragă în *underground*, în spațiul privat. Toate meseriile care pot fi practicate profesionist numai în mod public au fost ucise de ultimii ani ai regimului

Ceaușescu. Au supraviețuit, anemiate, numai cele care se pot rezuma și la o expresie privată ori una para-publică, într-un cerc restrâns de prieteni. Comunismul a ucis în mine fizicianul. Fizica este o profesiune publică, spre deosebire de scris, care poate fi și doar privată. În fond, înainte de a face asaltul final împotriva spațiului privat, prin sistematizarea totală a urbanului și ruralului, comunismul colonizase complet spațiul public. Deci – ce aş fi devenit dacă nu se prăbușea regimul? Un anahoret al actului pur privat, adică gratuit: asta dacă nu mă sminteam; sau un ratat de sertar, dacă extirparea unei gândiri încă fecunde și vii de orice aspirație publică nu m-ar fi lăsat întreg, ci ar fi stricat echilibrul fragil dintre sănătate și nevroză. Spun asta deoarece orice om căruia îi este agresată aspirația publică a profunzimii sale private se nevrozează, se smintește, căpiază. Noi, din acest motiv, am ieșit din comunism căpiați, eram, cum observa Ion Vianu, o populație de nevrotici. De altfel, știți – eram cu toți în pragul isteriei (unii deja îl trecusem) ... Poate... Poate aş mai adăuga ceva, dacă nu vă deranjează. M-am gândit adeseori – care este esența epistemologică a regimului comunist? Esența politică e mobilizarea totalitară a societății. Esența juridică este absolutizarea dreptului pozitiv, reglementarea arbitrară a tot ce există, legiferarea luată ca un absolut al voinței. Și așa mai departe. Dar, epistemologic, care să fie esența comunismului? După mine, relativismul. Dacă este să gândesc epistemologic ce este comunismul, cad peste unele dintre descrierile postmoderne ale unei societăți radical relativiste. Pentru că în teoriile

postmoderne nerelativistă este doar forța. Dar forța inducea societății, în comunism, un regim de relativism absolut. Pentru că ea te obliga să ai un dublu limbaj. Dublul limbaj însemna, de fapt, un dublu standard. Dublul standard este, de fapt, manifestarea logică a relativismului. Arbitrarul forței induce populației sentimentul că la relativism nu există alternativă. În opinia mea, postmodernismul relativist este singura filosofie potrivită oamenilor care, ieșind din comunism mutilați logic și deformați rațional, nu se pot ridica decât până la filosofia relativismului. Este motivul pentru care toți oamenii „fini” de azi (am pus ghilimele) au adoptat relativismul ca fiind poziția progresistă *par excellence*. Ceea ce e fals și strigător la cer! Căci se ajunge acum la o problemă de tipul următor: putem combate corupția (să zicem) de pe poziții relativiste? Lupta împotriva corupției nu poate fi decât doar verbală, atât timp cât (1) societatea românească este bazată *numai* pe invidie (consecință a comunismului); (2) fiecare ar vrea să corupă sau ar accepta să se lase corupt, dacă ar fi în situația să o poată face (consecință a relativismului: nu există principii, există doar interese – forța este singurul absolut); (3) corupția este condamnată *numai* de cei care nu sunt în situația să o practice (consecință a relativismului: dublul standard). Noi aplicăm dublul standard atât de ca să spun așa, *instinctiv*, încât nici nu ne mai dăm seama că *orice* poziție etică am susține este surpată de coabitarea vicioasă cu lipsa de fundament a relativismului. Noi înotăm în relativism, suntem îmbătați de relativism, noi, ca oameni ieșiți ca vai de noi dintr-o societate comunistă, suntem ca acei bolnavi ce caută salvarea exact în medicamentele care îiucid. I.M.: Așadar, tot ne-a rămas ceva de pe urma comunismului. H. – R.P.: Aș spune că moștenirea comunismului e masivă. Masivă, iar Furet, când spune că nu a rămas nicio idee, nicio instituție, nimic de pe urma comunismului, se înșală. N-a lăsat un cod de legi pozitiv, cum a lăsat Napoleon Codul său, n-a lăsat instituții viabile, cum sunt instituțiile societății liberale, n-a lăsat o doctrină de care oamenii să-și amintească fără să le revină în memorie tonele de sânge vărsat în numele ei, n-a lăsat teorii economice valide, dar a lăsat... P.C.: Oameni.

H. – R.P.: A lăsat oameni. Asta este. A lăsat oameni mutanți, iar

cei care nu sunt mutanți în sens strict sunt purtători inconștienți de mutații. Comunismul e încă aici. Nu viu, dar încă plin de efecte.

Nicolae Manolescu, *Cititul și scrisul*

Gabriela Melinescu, *Jurnal suedez I* (1976 – 1983)

Gabriela Melinescu, *Jurnal suedez II* (1984 – 1989)

Livius Ciocârlie, <6 comp.

Gelu Ionescu, *Copacul din câmpie*

Matei Călinescu, *Portretul lui M*

Ileana Mălăncioiu, *Recursul la memorie. Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache*

Nicolae Breban, *Sensul vieții (Memorii I)*

Leonid Dimov, *Scrisori de dragoste* (1943 – 1954)

Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir – *O lume dispărută. Patru istorii personale urmate de un dialog cu H.R. Patapievici* în pregătire:

Gabriela Melinescu, *Jurnal suedez III* (1990 – 1996)

www.polirom.ro

Redactor: Tereza Culiianu-Petrescu Coperta: Manuela Oboroceanu Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: februarie 2004. Apărut: 2004 Editura Polirom, B-dul care! I nr. 4 P.O. Box 266 700506, Iași, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;

(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: officeepolirom.ro București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, el. 7, ap. 33 O.P. 37; P.O. Box 1 – 728, 030174; Tel.: (021) 3138978; E-mail: poliromdnt.ro

Tiparul executat la S.C. Polirom Co S.A.

700180, Iași, Calea Chișinăului nr. 32 Tel.: (0232) 230323; Fax: (0232) 230485

Valoarea timbrului literar este de 2% din prețul de vânzare și se adaugă acestuia. Sumele se virează la Uniunea Scriitorilor din România, cont nr. 2511.1 – 171.1/ROL

GO f**4 u

„Am reunit în volumul de față câteva istorii personale despre o perioadă trăită «la firul ierbii» și relatată din perspectiva unor oameni pentru care sfârșitul comunismului ceaușist a coincis cu sfârșitul

adolescenței, iar Vârsta de Aur a copilăriei s-a suprapus peste perioada de apogeu a Epocii de Aur. Ne-am dori ca textele să fie citite nu de un judecător, ci de cineva capabil să înțeleagă sensul relativității lor. Am tăcut despre unele aspecte din propria biografie și am dezvăluit altele. Cei de vârsta noastră vor recunoaște, cu siguranță, atmosfera unui cotidian familiar, dar pentru cei care nu păstrează amintiri directe de atunci totul e, deja, ficțiune. Prin istoriile adunate aici am dorit să deschidem și să închidem o poartă către un trecut magic, atroce sau tandru, știind foarte bine că el nu va putea fi niciodată recuperat până la capăt”.

9789736814990

Autorii

EDITURA POLIROM

ISBN 973 – 681 – 499 – 8

9” 7 8973 6” 8 14990”.

www.polirom.ro

11. Aparițiile din colecția „Aventura” sau cărțile de călătorii erau obiecte intruvabile în librăriile epocii – atunci când se vindeau la liber; practica obișnuită implica cumpărarea la pachet, cartea dorită fiind plasată în vecinătatea unui volum nevandabil – de obicei, câtă ironie, un clasic interbelic sau o plachetă de poezie.